

EL A UMBLAT PRINTRE NOI

Josh McDowell

BILL WILSON

Editura Heres Life

Societatea Misionară Română

Oradea, România

1994

Prima ediție: decembrie 1988

Titlul în original

HE WALKED AMONG US

Publicată de

HERE'S LIFE PUBLISHERS, INC.

P. O. Box 1576

San Bernardino, CA 92402

Unde nu există alte indicații, citatele din Biblie sînt din *The New American Standard Bible*, © The Lockman Foundation 1960, 1962, 1963, 1968, 1971, 1972, 1975, 1977.

Copyright © 1988, Josh McDowell și Bill Wilson

Toate drepturile rezervate.

Editată în Statele Unite ale Americii

Tradusă în limba română cu permisiunea Josh McDowell Ministry Inc.

Traducere în limba română: Cornelia Stoica Editare: Alina Schinteie Editare teologică: Iosif Țon

Tehnoredactare: Corina Danciu

CUPRINS

Mulțumiri..... 5

Introducere..... 7

** Care este adevăratul punct litigios? * De ce este importantă is-toricitatea lui Isus? * Căutări istorice pentru a-L găsi pe Isus cel istoric * Recente descrieri ale lui Isus * Privire generală*

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBLICE DESPRE ISUS

1. Natura neobișnuită a referirilor extrabiblice la Isus..... 19

** Ce știm despre rapoartele lui Pilat? * Cîte documente scrise s-au mai păstrat? * Cît de mare vUvă a făcut Isus? * Care era știrea senzațională? * False așteptări cu privire la referirile la Isus*

** Este absența dovezii o dovadă a absenței? ♦ De ce multe referiri extrabiblice despre Isus au un ton negativ?*

2. Referiri la Isus făcute de scriitorii antici seculari 33

** Thallus și Flegon * Iosif Flaviu * Pliniu cel Tânăr*

** Corneliu Tacit * Adrian * Suetoniu * Lucian din Samosata*

** Mara Bar-Serapion*

3. Referiri în scrierile rabinice.....	55
* <i>Scrierile rabinice</i> * <i>Referiri despre Isus nedemne de încredere</i>	
* <i>Referiri la Isus demne de încredere</i>	
4. Martiri, confesori și conducători ai Bisericii primare.....	72
* <i>Punctele slabe ale scriitorilor postapostolici</i> * <i>Punctele forte ale scriitorilor postapostolici</i> * <i>Viețile și învățăturile scriitorilor postapostolici</i> * <i>Evaluarea mărturiilor</i>	
5. Agraphon, apocrifa și pseudoepigrafa.....	93
* <i>Definiții</i> * <i>Valoare</i> * <i>Materiale care confirmă relatările Evangheliilor</i> * <i>Agraphon-uri care pot fi credibile</i> * <i>Adăugiri nedemne de încredere, introduse în Evanghelii</i> * <i>Concluzii</i>	
PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT	

6. Sînt cărțile biblice demne de încredere?	113
* <i>Testul bibliografic</i> * <i>Testul dovezilor interne</i>	
* <i>Testul dovezilor externe</i> * <i>Cine ar muri pentru o minciună?</i>	
* <i>La ce ne-ar folosi un Mesia mort?</i>	
7. Critica superioară: cît de „sigure” sînt rezultatele?.....	131
* <i>Ce este critica superioară?</i> * <i>Critica redactării</i>	
* <i>Concluzii ale savanților la critica superioară</i>	
8. Evanghelia dinainte de Evanghelii	
* <i>Prinși în capcana culturii literare</i> * <i>Perioada deformare</i>	
* <i>Cum s-a păstrat informația?</i> * <i>Dovezi</i>	
* <i>Concluzie</i>	
9. Istorie și mit	187 ¹
* <i>Trăsăturile fundamentale ale religiilor misterelor: dt de mult se aseamănă ele cu Evangheliile?</i> * <i>Presupusele rădăcini mistice ale doctrinei și practicii creștine</i> * <i>Erori în încercarea de a lega eres tinismul de religiile misterelor</i> * <i>Unicitatea portretelor lui Isus din Evanghelii</i> * <i>Concluzii</i>	
10. Dovezile aduse de geografia istorică	
» <i>Geografia istorică</i> * <i>Problema lui Quirinius</i>	
* <i>Geografia</i> * <i>Pretinse contradicții geografice</i>	
* <i>Confirmarea Noului Testament?</i>	
11. Dovezile aduse de arheologie.....	22Jj
* <i>Oameni</i> * <i>Locuri</i> * <i>Detalii</i> * <i>Evenimente</i>	
* <i>Sulurile de la Marea Moartă</i> * <i>Concluziile savanților</i>	
12. Factorul iudaic	25(j)
* <i>Atmosfera semitică a relatărilor evanghelice</i>	
* <i>Caracterizări evreiești ale lui Isus</i> * <i>întrebări referitoare la ori ginea evreiască a lui Isus</i> * <i>Concluzie</i>	
13. Isus și minunile	2
* <i>Stnt minunile posibile?</i> * <i>Evaluarea relatărilor despre minuni</i>	
14. Credibilitatea relatărilor despre înviere.....	29
* <i>Originea timpurie</i> * <i>Natura istorică</i>	
* <i>Credința primilor creștini</i> * <i>Concluzie</i>	
15. Mesia și Fiul lui Dumnezeu?	31
* <i>Așteptările mesianice</i> * <i>Credea Isus despre Sine că este Mesia?</i>	
* <i>Fiul Omului - cine este el?</i> * <i>A fost Isus Mesia?</i> * <i>Fiul lui Dumnezeu</i> * <i>Credea Isus cu adevărat despre Sine că este Dumnezeu?</i>	
* <i>A fost Isus Dumnezeu așa cum credea El despre Sine?</i>	

PARTEA III APUCAȚII ȘI CONCLUZII

16. Isus și presa de interpretare.....	341
* <i>Dea ce e rău cu popularizarea ?</i> * <i>Capcanele interpreților</i>	
* <i>False descrieri ale vieții lui Isus</i> * <i>Concluzii</i> • <i>Un nou început</i> Apendice : Vrei să-L cunoști pe	

Dumnezeu

în mod personaj?.....359

Note•.....

Bibliografie

MULȚUMIRI

Mulțumiri deosebite

LUI: Jo Bristow **PENTRU:**

LUI: Jean Bryant **PENTRU:**

LUI: Steve Gillespie **PENTRU:**

Marcus Maranto

Jim Pourchot și

Leroy Tennison **LUI:** Steve Dunn **PENTRU:**

Și în mod deosebit soților noastre

Dottie McDowell Sharon Wilson

PENTRU:

dactilografarea celor 719 pagini ale primei redactări a manuscrisului;

munca ei sînguincioasă și perceptivă de editare și formatare a cărții;

că au dus greul cercetării, în alte domenii, în timp ce noi ne concentrăm atenția necesară asupra acestui subiect;

ideile și contribuțiile sale în domeniile specializate ale proiectului;

dedicarea, hărnicia și ajutorul lor în transmiterea către copiii noștri a ceea ce am primit noi, Vestea Bună despre Isus.

EXPLICAREA CODURILOR REFERINTELOR

Unele citate sînt urmate de un cod de referință, scris cu caractere mici, cum ar fi: (GreM. MA 23-24).

Prima literă mare și următoarele litere mici sînt luate din numele

autorului (Gre = Green), iar următoarea literă mare (din fața

punctului) este luată din prenumele autorului (M = Michael).

Literele de după punct se referă la titlul cărții (MA = *Man Alivel*), iar

cifrele (23-24) se referă la paginile din lucrarea respectivă

din care s-a citat. Deci, exemplul de mai sus vă va trimite la paginile 23 și 24 din carte

Man Alivel scrisă de Michael Green.

în Bibliografie veți găsi o listă completă a codurilor și a surselor la care se referă ele.

INTRODUCERE

W[^]fe. cîte ori ți-ai pus aceste întrebări: Totuși, cine a fost Isus? Cum a fost El cu adevărat? Sau așa cum întreabă savantul în Noul Testament, britanicul R. T. France:

Cît din modul nostru tradițional de a-l înțelege pe Isus este produsul nu atît al scrierilor istorice, cît al imaginației pioase și al sentimentalismului? Cît din acesta are ca efect transformarea lui Isus într-un om care aparține propriei noastre culturi, sau și mai rău, care nu aparține nici unei culturi, îndepărtîndu-l astfel efectiv de viața reală? ... Nu sîntem încă puțin șocați la gîndul că Isus ar fi putut avea un adevărat simț al umorului sau ar fi putut avea opinii politice?

(FrR.E 158)

Te-a deranjat vreodată, vor întreba criticii, faptul că se pare că există relativ puține referințe despre Isus în afara scrierilor creștine? Faptul că aproape tot ce știm despre El provine din documente creștine i-a făcut pe unii cercetători să nege că El ar fi existat vreodată. Bruno Bauer, Paul Couchoud, G. Gurev, R. Augsten și, cel mai recent, G. A. Wells au pledat împotriva existenței lui Isus. Alții, cum spune profesorul Charlesworth de la Princeton Theological Seminary, „vor dori negreșit să pună următoarea întrebare: Nu este evident că una din concluziile cercetării Noului Testament este că nimic nu se poate ști cu certitudine despre Isus cel istoric?”

(CKJ.R9)

CARE ESTE ADEVĂRATUL PUNCT LITIGIOS?

A trăit Isus cu adevărat? Majoritatea cercetătorilor vor admite că, în secolul I, a trăit un om cunoscut drept Isus din Nazaret și că viața lui a fost sursa diferitelor scrieri care au circulat despre El. Doar cîțiva insistă că Isus nu a trăit niciodată.

8

EL A UMBLAT PRImRE NOI

întrebarea viu dezbătută astăzi este totuși „A trăit Isus din Nazaret cu adevărat genul de viață despre care relatările evanghelice spun că a trăit-o?” A fost El cu adevărat genul de persoană pe care o descrie Biblia că a fost? Un val de noi cărți continuă să-L prezinte pe Isus ca fiind orice altceva, dar nu figura descrisă de relatările evanghelice. El este portretizat drept magician, zelot, eseneu, guru și călător prin lume, drept unul care folosea hipnoza și drept soțul Manei Magdalena, cu care a dat naștere unui neam secret și unei societăți care să conducă lumea. El este prezentat drept un gnostic, un astronaut din alt spațiu, un înșelător care și-a urzit propria înviere și drept nimic mai mult decît un nume codificat pentru o ciupercă halucinogenă secretă folosită, chipurile, de primii creștini.

Pe de altă parte, noi dorim să prezentăm mărturii de încredere pentru a portretiza, cît se poate de exact, cum a fost cu adevărat Isus cel istoric.

DE CE ESTE IMPORTANTĂ ISTORICITATEA LUI ISUS?

Luați în considerare o afirmație a lui John Gibbin din cunoscuta sa carte *In Search of the Double Helix: Quantum Physics and Life*:

întrebați-i pe creștinii devotați dacă cred că Cristos a murit și a înviat din nou și vă vor spune bineînțeles că ei

cred. Cereți-le dovezi și vor fi zăpăciți de întrebare. Nu este vorba de dovezi, ci de credință; solicitarea dovezilor indică îndoiala și unde este îndoială, acolo nu este credință. (GU.IS 21-23)

Este evident că Gibbin înțelege greșit credința și natura dovezii. Credința nu înseamnă, pur și simplu, a crede ceva în absența dovezilor - un aspect al credinței biblice este a crede ceea ce spune Biblia, bazat pe mărturiile care ne sînt la îndemînă. Acesta este motivul pentru care profesorul de religie și filozofie Charles Anderson are dreptate:

Nu se poate afirma cu prea mare tărie că creștinismul este o religie istorică și că este atît de strîns legat de istorie încît, dacă credibilitatea istorică a surselor sale s-ar dovedi a fi falsă, el ar cădea din poziția sa, ca unul care solicită loialitatea noastră. (AnC.CQ 55)

E. M. Blaiklock, fost profesor de limbi clasice la University College, Auckland, New Zealand, adaugă: „Din moment ce credința creștină își are rădăcinile în istorie, a tulbura istoria înseamnă, inevitabil, a tulbura credința.” (B1E.MM 48)

Introducere

Dovezile prezentate în această carte ar trebui să te ajute să-ți răspunzi la întrebările pe care le-ai putea avea despre viața pe care a trăit-o Isus cînd a umblat printre oamenii din primul secol.

Dacă tu nu ai o relație personală cu Dumnezeu prin Cristos, îți cerem să vii cu o minte deschisă. Noi credem că Dumnezeu ne-a dat suficiente dovezi despre lucrarea Sa în istorie, ca să ne permită o convingere puternică, bazată pe o probabilitate covîrșitoare, deși nu atît de certă încît să forțeze pe cineva să creadă împotriva propriei sale voințe. Conform fizicianului și filozofului francez, Blaise Pascal:

El (Dumnezeu) reglementează astfel cunoașterea despre Sine, încît a dat semne despre Sine, vizibile pentru aceia care-L caută și invizibile pentru aceia care nu-L caută. Există destulă obscuritate pentru aceia care au o înclinare spre opoziție. (TrW.PP 430)

CERCETĂRI ISTORICE PENTRU A-L GĂSI PE ISUS CEL ISTORIC

De ce sînt unii cercetători atît de sceptici astăzi față de relatările evanghelice? Ce s-a întîmplat în trecut de a dat naștere unui asemenea scepticism? I. Howard Marshall, profesor de exegeză nou testamentală la Universitatea din Aberdeen, a trecut în revistă „căutările după bus cel istoric” de-a lungul ultimelor două sute de ani. (MalH.IB 110-42) Ne vom apropia doar de cele mai importante momente aici, însă recomandăm călduros lucrarea lui Marshall pentru studii mai detaliate și pentru bibliografie cu privire la istoria cercetărilor în această problemă. Publicarea postumă, în 1778, a scrierilor lui H. S. Reimarus a marcat un început clar al apropierii critice de istoricitatea lui Isus. Reimarus, profesor de limbi orientale și ebraică în Hamburg, Germania, L-a considerat pe Isus ca fiind un zelot evreu care a dat greș în instaurarea împărăției Sale mesianice. Ucenicii Lui, spune Raimarus, I-au furat trupul și au inventat poveștile despre învierea Lui. În 1835, cercetătorul din Tübingen, David Friedrich Strauss, la vîrsta de 27 de ani, a publicat *The Life of Jesus*. Această lucrare majoră, mult influențată de raționalism, exprima un puternic scepticism față de considerarea Evangheliilor drept surse istorice. Harnack împreună cu alți teologi liberali din secolul al XIX-lea și-au construit descrierile lor de o asemenea manieră, încît Isus a devenit ceea ce a fost numit „Isus cel liberal”, care putea fi oriunde un inofensiv învățător de școală duminicală din secolul al XIX-lea. William Temple, arhiepiscop de Canter-bury, a atacat mai tîrziu această poziție spunînd: „A fost întotdeauna un

10

EL A UMBLAT PRINTRE NOI Introducere

11

mister de ce și-ar face cineva de lucru să-L răstignească pe Crisi protestantismului liberal.” (TeW.RU24) În 1901 William Wrede, un expert german în Noul Testament, a publicat *The Messianic Secret*. Conform lui Wrede, nu se poate ca bus să fi spus adevărat ucenicilor și altora să păstreze tăcerea despre vindecările pe care le-a făcut și despre mesianismul Său. Și deci, acestea trebuie să fie afirmații false adăugate de Marcu în interesul teologiei. Atunci, Evangheliile nu au nimic altceva decît fantezii teologice.

În 1906, Albert Schweitzer a lansat *The Quest of the Historical Jesus*. <j> toate că Schweitzer a reușit să dezmințim diferitele variante cunoscute „vieții lui Isus” de pînă la el, el a lăsat în urmă doar un Isus înșelat, ca sperase că va veni sfîrșitul lumii, dar care a murit în disperare cînd acest sfîrșit nu a venit. După cum spune el:

Acel Isus din Nazaret care s-a manifestat public ca Mesia, care a predicat etica împărăției lui Dumnezeu, care a fondat împărăția Cerurilor pe pămînt și care a murit ca să dea lucrării Sale consacrarea finală, nu a existat niciodată. El este o figură concepută de raționalism, dotată cu viața de liberalism și înveșmîntată de teologia modernă într-o găteală istorică. (ScA.QHJ 398)

Cu toate acestea, contribuția lui Schweitzer a fost că a recunoscut că I cel istoric se poate să fi fost cineva cu totul diferit de omul modern.

Aproximativ în același timp cu Wrede și Schweitzer, *religions-ct chichtliche Schule* căuta să facă o paralelă între creștinismul timpuriu și secte religioase din bazinul mediteranean de răsărit. Abordarea aceasta includea sectele evreiești. Conform acestei școli, lui Isus I se conferi puterile divine de către scriitorii Evangheliilor, care fuseseră sub influența legendelor păgîne despre „bărbați divini”, dotați cu puterea de a face minuni.

După primul război mondial, critica formelor literare, (analiza formei literare din Noul Testament), a început să

exercite o influență considerabilă și crescândă.¹ În 1919, K. L. Schmidt a susținut că aproape toate detaliile timp și spațiu din Evangheliile au fost construite artificial de scriitori și nu ei în mod necesar istorice.² Martin Dibelius, în 1919, și Rudolf Bultmann, 1921, au lansat lucrări care căutau să analizeze diferite unități separate cadrul tradițiilor evanghelice, conform mai degrabă formei lor decât conținutului lor.

Majorității criticilor formelor literare le erau comune următoarele: (1) presupunerea că tradițiile orale despre cuvintele și lucrările lui Isus au sura

adăugiri, omisiuni și modificări înainte de a fi fost înregistrate în forma finală; (2) presupunerea conform căreia „cadrul-de-viață” (în germană *Site im Leben*, iar în engleză */i/e setting*) al Bisericii primare controla conținutul și felul în care au fost scrise relatările Evangheliei; (3) credința că scriitorii Evangheliilor au împrumutat forme literare din alte scrieri antice și le-au încorporat în relatarea lor, (4) presupunerea (în special la Bultmann și la alții care l-au urmat) că raționalismul a exclus complet posibilitatea miracolelor; și (5) concluzia (din nou în special la Bultmann și la adepții lui) că puține părți din Evangheliile pot fi considerate drept narațiuni istorice demne de

încredere. Bultmann a formulat abordarea generală că dacă cineva, fie înainte, fie după Isus, ar fi putut spune unul sau altul din lucrurile pe care Evangheliile le atribuie lui Isus, atunci probabil că Isus nu a spus lucrul acela. Bultmann a publicat puținele lucrări și cuvinte ale lui Isus care au mai rămas într-o broșură intitulată *Jesus and the Word*. Lohmeyer, un alt savant german, o descrie drept „o carte despre Isus fără Isus”. (Vezi KuWG.NT 375B.)

Marshall

rezumă:

Dacă A. Schweitzer a pronunțat necrologul căutării după Isus cel istoric, Bultmann se poate spune că i-a pus crucea pe mormânt. Efectul general al lucrării sale a fost pretenția că însăși căutarea după Isus cel istoric este imposibilă. Bultmann a făcut pasul următor declarând că această căutare este nelegitimă și inutilă. (MoIH.IB 126) Ca o reacție la pesimismul lui Bultmann față de posibilul material istoric din Evangheliile, un număr de scriitori și-au menținut o atitudine mai conservatoare și mai optimistă. Printre ei erau Dibelius (doar puțin mai conservator), Dodd, T. W. Manson, W. Manson și V. Taylor. În măsuri diferite, aceștia și alți cercetători au căutat să recupereze anumite porțiuni din Evanghelie, ca fiind istorice demne de încredere. Chiar și dintre adepții lui Bultmann, E. Kasemann și G. Bornkamm au recuperat unele din materiale ca fiind istorice demne de încredere, însă N. Perrin a păstrat pesimismul lui Bultmann. Alții, din afara taberei lui Bultmann, incluzându-i pe Jeremias, Goppelt și Guthrie, au susținut menținerea unei mai mari părți din materialul Evangheliei ca fiind autentic.

RECENTE DESCRIERI ALE LUI ISUS

Unul din filmele senzaționale din topul american din ultimii ani a fost filmul epic *Raiders of the Lost Ark*. Această aventură a unor arheologi rivali, care descoperă arca pierdută a evreilor, a captivat publicul de-a lungul Statelor Unite. Cu toate că *Raiders of the Lost Ark* a fost numai o ficțiune,

12

EL A UMBLAT PRINTRE NOI

În ultimele decenii s-au făcut multe încercări de către presa de popularizare pentru a descoperi nu un artefact evreiesc, ci realitatea unei persoane evreiești adevărate și istorice: Isus din Nazaret. Am putea spune „*Raiders of the Lost Jesus*”.

Având în vedere nenumăratele mistere care înconjoară ideea că Isus din Nazaret s-ar putea să fie (conform credinței creștine) mult așteptatul Mesia, nu este surprinzător faptul că nenumărați autori au scris diferite ipoteze pentru a explica viața lui Isus. Trebuie să fim, totuși, de acord cu Michael Green, expert în Noul Testament, când spune:

Este uimitor pentru mine faptul că se publică mereu cărți și se produc programe de televiziune, care difuzează cele mai bizare interpretări ale lui Isus din Nazaret pe baza celor mai firave dovezi. (FrR.E 7, Prefața editorului)

Considerați, de exemplu, *The Lost Years of Jesus*, o reconstituire popularistică a vieții lui Isus, care poartă reclama tipică: „O breșă istorică ce va zguduî însăși temelii creștinismului modern!” (FrRLY) Această carte, recent publicată, a lui Elizabeth Qare Prophet, fabulează faptul că Isus și-ar fi petrecut cei 17 ani dintre vârsta de 13 și 30 de ani, în India. Autoarea prezintă depozițiile a patru martori care au văzut documente, (despre care nimeni nu știe cât sînt de vechi) care păstrează această tradiție în India. Adevărații savanți nu vor lua cartea în serios.

O prezentare puțin mai bine documentată este „șocantul best-seller internațional” din 1982, *Holy Blood, Holy Grail*. Cartea ademenește cititorii cu o țesătură de speculații referitoare la Măria Magdalena, ca fiind soția lui Isus și la posibilitatea ca ei să fi avut șase copii. Oricît de atrăgătoare ar fi ipoteza cărții pentru cititorii naivi, pur și simplu nu există nici o dovadă puternică pentru această poziție a autorului. De fapt, autorii înșiși admit că au citit din relatările evanghelice ceea ce au dorit să vadă:

Intenția noastră nu a fost să discredităm Evangheliile. Am căutat doar să le analizăm în detaliu, - să localizăm

anumite fragmente de posibile sau probabile adevăruri și să le scoatem din matricea de înfloriri din jurul lor. Mai mult, am căutat fragmente cu un caracter foarte precis - fragmente care puteau atesta o căsătorie între Isus și femeia cunoscută drept Magdalena. Nu e nevoie să spunem că asemenea atestări nu vor fi explicate. Pentru a le găsi, ne-am dat seama că *vom fi obligați să citim printre rînduri, să umplem anumite goluri, să ținem cont de cenzuri și elipse. Vom avea de-a face cu omisiuni, cu aluzii fine, cu referiri care sînt, în cel mai bun caz, indirecte.* (BaM.HB 330; sublinierea ne aparține)

Autorii au dat, în porțiunea subliniată mai sus, o definiție aproape ¹ precisă a ceea ce cercetătorii biblici numesc *eisegeză*, practica de a citi într-un text o idee care nu este acolo!

Pe baza unor dovezi tot așa de neconcludente, Thomas Sheehan pretinde recunoașterea lui Iisus ca fiind un simplu om care a predicat că întreaga religie va avea un sfîrșit. întreaga teză a cărții sale *The First Coming*, se bazează pe o interpretare bizară a lui Marcu 1:15 („S-a împlinit vremea și împărăția lui Dumnezeu este aproape. Pocăți-vă și credeți în Evanghelie.”), un verset care, scos din contextul său biblic, a fost folosit adesea pentru a introduce interpretări originale ale Evangheliei. (ShT.TFC). Sheehan, un filozof, a scris o lucrare de filozofie speculativă, nu o cercetare istorică.

Dintr-un punct de vedere diferit, Morton Smith, profesor de istorie antică la Universitatea Columbia, îl prezintă pe Iisus drept un magician care și-a influențat adepții prin folosirea iluzionismului și a hipnozei. În *Jesus the Magician*, Smith reinterpretează texte biblice în lumina unui fragment dintr-o scrisoare a lui Clement din Alexandria, pe care a descoperit-o în 1958. (SmMJTM) Smith, ca și alții care neagă credibilitatea relatărilor evanghelice, afirmă accentuat: „Evangheliile se contrazic unele pe altele în mod repetat.” (SmMJTM 3) Dacă această afirmație este, cu siguranță, discutabilă, o observație, adesea trecută cu vederea, este modul în care diferitele reconstituiri populare ale vieții lui Iisus se contrazic unele pe altele. De exemplu, în *Hol*; *Blood*, *HoJy Grail*, nunta din Cana se presupune a fi cea a lui Iisus și a Mariei Magdalena. Pe de altă parte, Smith elimină întreaga relatare spunând: „Povestea din Cana este probabil tot o ficțiune; s-a arătat că a fost concepută după modelul unui mit al lui Dionisios.” (SmMJTM 25. Vezi capitolul 16, „Jesus and the Popular Press”, pentru răspunsul la această aserțiune a lui Smith.) Însă atunci străbat clar, din scrierile lui Smith, prejudecățile sale față de aproape tot ce ar fi credibil din relatările evanghelice.

Mai multe din presupunerile lui Smith au fost folosite de Ian Wilson în cartea sa *Jesus: The Evidence* și mai multe chiar de serialul britanic de televiziune cu același nume. În carte, Ian Wilson își extrage argumentele din erudiția liberală a secolului al XK-lea și din critica formelor literare a secolului al XX-lea, pentru a arunca îndoiala asupra încrederii în relatările evanghelice ca surse istorice. Chiar și atunci cînd dovezile O forțează să tragă concluzia că Iisus a existat, aceasta este în favoarea ipotezei lui Smith că Iisus a făcut minuni cu ajutorul magiei. Wilson se joacă cu ideea posibilei hipnoze în masă, pentru a explica aparițiile de după înviere și cu posibilitatea că

14

EL A UMBLAT PRINTRE NOI *mjntroducere*

15

mormîntul nu a fost gol; totuși, el concluzionează în final că învierea în sine trebuie să rămînă un mister.

Cu mai bine de 60 de ani în urmă, francezul Paul Louis Couchoud a publicat cartea sa *Le Mystere de Jesus*. În ea, conform lui Francois Amiot, el „îi invită bucurios pe credincioși să se elibereze de doctrina despre Fiul lui Dumnezeu întrupat și să admită că personalitatea lui Iisus a fost un fals total, o construcție ingenioasă alcătuită din oracole profetice care îl prevesteau pe viitorul Mesia.”

Mai recent, G. A. Wells a scris trei cărți cu o concluzie similară: *The Jesus of the Early Christians* (1971), *Did Jesus Exist?* (1975), și *The Historical Evidence for Jesus* (1982). Prin datarea tuturor cărților Noului Testament cu anul 90 d.Cr. și mai tîrziu, el s-a hotărît „să arate că lucrări recente ale unor teologi critici furnizează o bază pentru a lua mai în serios ipoteza conform căreia creștinismul nu a început cu un Iisus care a trăit pe pămînt.” (WeG.HE 218) Poziția lui Wells a fost respinsă de Ian Wilson în *Jesus: The Evidence*.

John Allegro, un competent savant în științe semitice, a lansat recent o nouă abordare. În *The Sacred Mushroom and the Cross*, Iisus nu este o persoană istorică, ci ceva, în genul unui nume codificat, care face aluzie la folosirea unui drog halucinogen făcut din ciuperca roșie *Amanita Muscaria*. El pretinde că scriitorii Noului Testament au fost membrii unui cult antic al fertilității care și-au încredințat secretele în scris printr-o criptogramă elaborată, care este Noul Testament însuși. G. A. Wells (menționat mai sus) a respins categoric această ipoteză. (WeG.HE 221-23)

Și lista continuă. Rabinul ortodox Harvey Falk a scris *Jesus the Pharisee; A New Look at the Jewishness of Jesus*. Apoi mai există seminariile despre Iisus, unde savanții se întîlnesc bianual, pentru a categorisi diferitele părți ale Evangheliilor, după cît sînt de demne de încredere din punct de vedere istoric. În 1985, publicația ateistă seculară *Free Inquiry* a contribuit la sponsorizarea unui „Simpozion Internațional despre Iisus și Evanghelii” la Universitatea din Michigan. *Free Inquiry* a făcut publicitate acestui seminar, scriind că conferința „Iisus în istorie și în mit” va fi o întrunire a „experților biblici de frunte, a oamenilor de știință și a scepticilor, care vor dezbate pentru prima dată această problemă”. De fapt, savanții conservatori creștini nu au fost reprezentați de loc iar unul

dintre puținii vorbitori, care au susținut că Evangheliile au și ceva istorie în ele, a afirmat clar că respinge nașterea din fecioară și învierea în trup a lui Isus.

În anii care vor veni, laicul, studentul, seminaristul precum și pastorul de la amvon, toți vor trebui să-și dea tot mai mult seama de acest gen de atacuri

asupra adevărului Noului Testament relativ la realitatea istorică a lui Isus. Cercetarea critică (de natură distructivă) este solid înrădăcinată în multe colegii și seminarii. Și, haideți s-o spunem deschis, mass-media câștigă o mult mai mare audiență prin reprezentări noi și bizare ale lui Isus decât prin orice altceva, ce s-ar pune în programele de religie.

Majoritatea relatărilor popularizatoare despre viața lui Isus au mai multe puncte în comun. R. T. France rezumă: Toate aceste reconstituiri ale lui Isus au, în mod necesar, în comun un scepticism extrem în ceea ce privește principala mărturie în favoarea lui Isus, Evangheliile canonice, care sînt privite ca o deformare deliberată a adevărului cu scopul de a oferi un Isus care este potrivit pentru a fi obiectul închinării creștine. În schimb, ele caută urme de „dovezi suprimate” și dau un loc central unor detalii istorice incidentale și unor tradiții „apocrife” de mai târziu, care nu sînt necunoscute savanților biblici evanghelici, dar care sînt, în general, considerate a fi, în cel mai bun caz, periferice și, în majoritatea cazurilor, evident, nedemne de încredere. Credulitatea cu care sînt acceptate aceste „dovezi suprimate” și cu care li se dă un loc central în reconstituirea lui Isus cel „real” este cu atât mai uimitoare cînd este contrastată cu scepticismul excesiv arătat față de Evangheliile canonice. (FrRE 14) În *The Screwtape Letters*, C. S. Lewis pare să fi dat cea mai exactă evaluare a producției continue de relatări popularizatoare ale vieții lui Isus. În poveste, Screwtape, un diavol mai bătrîn, îi dă sfaturi nepotului său cu privire la una din multele strategii de amăgire:

În ultima generație noi am promovat plămuierea unui... Isus istoric” pe linia liberală și umanitară; acum noi promovăm un nou Isus istoric” pe baza liniei marxiste, catastrofice și revoluționare. Avantajele acestor plămuiiri, pe care intenționăm să le schimbăm la fiecare 30 de ani sau cam așa ceva, au multe aspecte. În primul rînd, ele tind toate să direcționeze devoțiunea oamenilor către ceva ce nu există, căci fiecare „Isus istoric” este neistoric. Documentele spun ceea ce spun și nu li se mai poate adăuga nimic; de aceea fiecare nou Isus istoric” trebuie să fie scos din ele prin suprimări într-un punct și exagerări în alt punct și prin acel soi de ghicire, (îi învățăm pe oameni să alătore ghicirii adjectivul genială), pe care nimeni nu ar da doi bani în viața obișnuită, însă care este destulă pentru a produce o droaie

16

EL A UMBLAT PRINTRE NOI

de noi personalități de tipul lui Napoleon, Shakespeare și Swift în catalogul fiecărui editor. (LeC.SL 117)

PRIVIRE GENERALĂ

Ați auzit voi înșivă întrebarea (sau v-ați pus-o): „Cum putem ști dacă Isus a trăit vreodată și, dacă a trăit cu adevărat, cum a fost El?” Afirmația repetată adesea este: „Singurele referiri istorice despre el sînt conținute în sursele favorabile creștinismului.”

Realitate sau ficțiune? Pentru a răspunde la această întrebare vom privi mai întîi, în Partea I a acestei cărți, la diferitele referiri la Isus din literatura seculară și cea evreiască. Vom estima, de asemenea, valoarea referirilor la Isus în scrierile părinților Bisericii din primele secole și în apocrife, agraphon-uri și pseudepigrife.

În Partea a II-a vom investiga credibilitatea istorică a ceea ce ne spune Noul Testament despre Isus. De ce se îndoiesc unii cercetători de autenticitatea referirilor istorice din Noul Testament? Ar trebui să-i descalificăm pe scriitorii Evangheliilor datorită presupusei lor predispoziții creștine? Cum putem ști dacă ei nu au inventat istorisirile despre Isus sau dacă nu a fost doar o legendă care s-a dezvoltat între anii cînd a trăit Isus și momentul în care cineva s-a gîndit pînă la urmă să o scrie. De ce nu au scris-o imediat? Ce este critica formelor literare și sînt oare concluziile ei exacte? Ce știm despre toate miturile pămîntului care au venit pe lume prin nașteri din fecioară și care au făcut minuni? S-ar putea oare ca scriitorii Evangheliilor să-și fi luat de aici istorisirea lor? Oricum, de unde și-au luat materialul despre Isus? Cum ne ajută geografia Palestinei să înțelegem unele lucruri care se relatează că le-a spus Isus? Este arheologia de vreun ajutor? Ce putem spune despre contextul ebraic al Evangheliilor? Și poate cineva să se încreadă cu adevărat în documente care sînt pline de relatări despre miracole, în special învierea lui Isus? În fine, putem să credem că scriitorii, care-l declară pe Isus a fi atît Mesia cît și Fiul lui Dumnezeu, au relatat istoria în mod exact?

În ultimul capitol vom aplica toate dovezile acumulate diferitelor descrieri populare despre Isus. În acest proces vom evalua cît de veridice ar putea fi aceste lucrări.

PARTEA I

DOVEZI EXTRABIBLICE DESPRE

NATURA NEOBIȘNUITĂ A REFERIRILOR EXTRABIBLICE LA ISUS

R

hecent am primit o scrisoare de la o persoană care scria: „Sînt aproape un credincios, însă nu vreau să îmi bazez credința pe o încredere oarbă... Puteti să-mi documentați relatări istorice nebiblice despre învierea lui Cristos?” '

Una din persoanele care corespund cu profesorul F. F. Bruce, fostul profesor de critică și exegeză biblică de la Universitatea Ryland din Man-chester, a pus întrebarea într-o formă puțin mai generală:

Ce dovadă colaterală există despre faptul istoric al vieții lui Isus Cristos? (BrF.JCO 17)

în continuarea acestui capitol, restul Părții I este dedicat documentării și evaluării referințelor extrabiblice la viața lui Isus. Pentru ca să apreciem pe deplin aceste referințe, trebuie să avem răspunsul la mai multe întrebări.

Răspunsurile la aceste întrebări vor răspunde la întrebarea și mai cuprinzătoare: Ar trebui, de fapt, să ne așteptăm ca scrierile istorice seculare din vremea lui Isus să fi păstrat vreo mențiune despre viața lui Isus? Și dacă da, la ce fel de referiri ar trebui să ne așteptăm?

CE STIM DESPRE RAPOARTELE LUI PILAT?

Dacă Biblia descrie cu exactitate viața, moartea și învierea lui Isus, atunci, dintre toți oamenii, nu ar fi scris Pilat din Pont vreo relatare despre aceasta? Cunoscutul cercetător F. F. Bruce răspunde:

Oamenii întreabă frecvent dacă s-a păstrat vreo înregistrare a raportului pe care se presupune că Pilat din Pont, prefectul Iudeii, l-a trimis la Roma, referitor la procesul și execuția lui Isus din Nazaret. Răspunsul este că nu.

Dar să adăugăm imediat că nu s-a păstrat **nici** o înregistrare oficială a nici unui raport pe care Pilat din Pont, sau **oricare alt guvernator al Iudeii**, să-l fi trimis la Roma referitor la **vreo problemă**. Și doar rar s-a păstrat un raport oficial de

19

20

PARTEA I: DOVEZIE EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

la vreun guvernator al vreunei provincii romane. Poate că ei și-au trimis rapoartele regulat, însă, în majoritatea cazurilor, acestea erau documente efemere și, la timpul convenit, au dispărut. (BrFJCO 17 sublinierea ne aparține)

Este interesant că, cu toate că nu avem azi vreun raport de la Pilat, sau de la vreun alt guvernator roman al Iudeii, despre nimic din ce s-a petrecut, se pare că primii creștini știau despre niște rapoarte ale lui Pilat cu privire la Isus. Iustin Martirul, scriind în jurul anului 150 d.Cr., îl informează pe împăratul Antonius Pius despre împlinirea Psalmului 22:16:

însă cuvintele „Mi-au străpuns miinile și picioarele” se referă la cuiele care au fost bătute în miinile și picioarele lui Isus pe cruce; și după ce a fost răstignit, călăii Lui au tras la sorti pentru veșmintele Lui și le-au împărțit între ei. Că aceste lucruri s-au întâmplat, poți afla din „Rapoartele” care au fost scrise sub Pilat din Pont.¹

Iustin spune de asemenea:

Că El a făcut aceste minuni, te poți convinge singur din „Rapoartele” lui Pilat din Pont.

Bruce continuă:

în mod asemănător, atît Iustin cît și Tertullian, alt apologet creștin din prima sau a, doua generație care a urmat, erau siguri că numărătorea, care s-a făcut pe vremea nașterii Domnului nostru, a fost înregistrată în arhivele oficiale ale domniei lui Augustus și că oricine s-ar strădui să caute aceste arhive ar găsi acolo înregistrarea lui Iosif și a Măriei.

 $(\text{BrFJCO } 20)^3$

Afirmatia lui Iustin este una îndrăzneță, dacă, de fapt, nu a existat nici un document scris. Puteți să vă imaginați un savant respectat scriindu-i președintelui Statelor Unite o scrisoare, despre care știe că va fi examinată atent și care să-și întemeieze cauza pe documente federale oficiale care nu există? Totuși, se pare că i-a deranjat pe creștinii secolului al IV-lea că în vremea lor nu exista acest document. Probabil că de aceea au fost contrafăcute „Rapoartele lui Pilat” care evident sînt falsuri. Unul din indiciile că sînt false este faptul că fi sînt adresate lui Oaudiu în loc să îi fie adresate lui Tiberiu, care era împărat pe vremea cînd Pilat era guvernator în Iudea.

Dar de ce ar vrea cineva din secolul al IV-lea să falsifice un document din secolul I ? Lăsând la o parte faptul că aceasta arată o înțelegere greșită a ceea ce spune Biblia despre onestitate, unul dintre motive este faptul că documentele din secolul I erau destul de rare.

CÎTE DOCUMENTE SCRISE S-AU MAI PĂSTRAT?

Cîte materiale nebiblice despre orice subiect s-au mai păstrat efectiv din secolul I ? Și din acele materiale, în care ne-am aștepta să găsim referiri la Isus? Din nou Bruce relatează:

Cînd sîntem întrebați ce „dovezi colaterale” există despre viața lui Isus Cristos, ar fi oare necinstit să începem prin a pune o altă întrebare? La care dintre scriitorii din acea vreme - la care din scriitorii care au scris, să zicem, în primii 50 de ani după moartea lui Cristos - te-ai aștepta să găsești dovezile colaterale pe care le cauți? Ei bine, poate ar fi cam necinstit, din moment ce nu ne prea putem aștepta ca omul de pe stradă să știe care au fost scriitorii greco-romani care au scris în acei 50 de ani; chiar și expertul în literatură trebuie să-și bată capul, să-și amintească cine vor fi fost ei. Căci este surprinzător cît de puține scrieri, comparativ vorbind, s-au păstrat din acei ani, de la care ne-am putea aștepta măcar pe departe să-l menționeze pe Cristos. (Exclud, în cazul de față, epistolele lui Pavel și alte cîteva scrieri din Noul Testament.) (BrFJCO 17)

Un scriitor prolific și contemporan cu Isus a fost Filo. El s-a născut cam prin anul 15 î.Cr. și a trăit în Alexandria, Egipt, pînă prin anul 40 d.Cr. Lucrările lui constau, în primul rînd, din filozofii și comentarii despre Scriptura ebraică și religie, care au legătură cu cultura și filozofia greacă. Familia lui a fost una dintre cele mai bogate familii din Alexandria. O lectură a articolului despre Filo din a 15-a ediție din Enciclopedia Britanică va confirma imediat concluzia lui Daniel-Rops: „Nu este prea surprinzător ca o asemenea persoană să nu acorde multă atenție unui agitator ridicat dintre cei mai umili oameni, a cărui doctrină, dacă a avut vreuna, nu avea nici o legătură cu filozofia.” (AmF.SLC 17-18)

E. M. Blaiklock a catalogat scrierile necreștine din Imperiul Roman (altele decît cele ale lui Filo), care s-au păstrat din primul secol și care nu-l menționează pe Isus. După cum veți vedea din succinta noastră relatare despre Blaiklock din următoarele paragrafe, ele sînt foarte puține.

Din anii 30 practic nu s-a păstrat nimic. Velleius Paterculus, un ofițer în rezervă al lui Tiberius, a publicat în anul 30 d.Cr. o istorie a Romei, care a fost considerată o lucrare scrisă de un amator. Doar o parte din ea s-a păstrat. Isus abia își începea lucrarea.⁴ Ținînd cont de perioada în care s-a scris și în special de segregarea dintre orașele evreiești și cele romane din Galilea, este iușin probabil ca Paterculus să fi auzit măcar de Isus. Scriitorii Evangheliilor

22

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBLICE DESPRE ISUS

nu aduc nici o dovadă că Isus ar fi pus vreodată piciorul în Tiberias sau în vreun alt oraș roman din Galilea. De asemenea, s-a păstrat din anii 30 o inscripție din Cezarea purtînd două treimi din numele lui Pilat.

Tot ce a rămas din anii 40 sînt fabulele scrise de Fedru, un lîi macedonian.

Despre anii 50 și 60, Blaiklock spune:

Toate cărțile scrise în acei ani încap pe un raft lung de 30 cm. Curios, o mare parte provin de la emigranții spanioli din Roma, o anticipație a ceea ce avea să dea peninsula Iberică cuceritorilor ei - senatori, scriitori și doi împărați importanți: Traian și Adrian. Pavel a prevăzut aceasta cînd a stabilit în programul său o vizită în Spania. (B1E.MM 13)

Scrierile din această perioadă includ tratatele și scrisorile filozofice ale lui Seneca, om de stat roman, scriitor și tutor al lui Nero, lungul poem al nepotului său Lucan despre războiul civil dintre Iuliu Cezar și Pompei, cîteva cărți despre agricultură a soldatului în rezervă, Columella și lungi fragmente din romanul *Satiricon* al senzualului Gaius Petronius. De asemenea, s-au mai păstrat din această perioadă cîteva sute de rînduri ale satiricului roman Persius, *Historia Naturalis* a lui Pliniu cel Bătrîn („o colecție de fapte ciudate! din lumea naturală”), cîteva fragmente din comentariul despre Cicero al lui Asconius Pedianus și istoria lui Alexandru cel Mare scrisă de puțin cunoscutul Quintus Curtius. Blaiklock întreabă:

Din acest număr limitat de scriitori ne-am putea oare aștepta ca vreunul din ei să-l fi menționat pe Cristos? Poate Seneca, dacă într-adevăr l-a întîlnit și a vorbit cu Pavel. Dar există o prea mică probabilitate ca această plăcută legendă medievală să fie adevărată. Pe lîngă aceasta, în anul 64 d.Cr., în vara anului în care Nero a luat notă ostilă de creștinii din Roma, Seneca era un om abătut și chinuit. Un an mai tîrziu el era mort, împins la sinucidere de tînrul tiran nebun pe care căutase în van să-l îmblînzească. (BE.MM 16)

Cercetați scrierile anilor 70 și 80 să vedeți dacă pot candida pentru menționarea unui evreu care stîrnise gloatele religioase la o revoltă și care murise cu 40 de ani în urmă. Tacit, care va ajunge un mare istoric, publică o lucrare minoră despre oratorie, în anul 81 d.Cr. Au supraviețuit cîteva sute de poeme sau epigrame zeflemitoare scrise de Marțial în Roma, dar ele nu-l menționează clar pe creștinii. După uciderea în masă a creștinilor, în anul I d.Cr.,

de către Nero, nu e de mirare că puțini creștini au vrut să rămână în Roma. Iosif Flaviu a scris în această perioadă și vom privi la comentariile lui despre Isus în capitolul următor. Două din lucrările lui nu-l menționează pe Isus, din motive întemeiate: *Agatnșt Aplon*, o lucrare apologetică ce pune în contrast credința evreiască cu gândirea greacă, și *Războaiele iudaice*, o istorie generală a războaielor iudaice din perioada macabeilor până în anul 70 d.Cr. O parcurgere a ambelor lucrări este suficientă ca să arate că o referire la Isus, în oricare din ele, ar fi fost nelalocul ei. În anul 90 poetul Statius a publicat *Silvae*; Quintilian a publicat 12 cărți de oratorie; și Tacit a publicat două cărți de mică întindere, una, o monografie a socrului său, Agricola, și cealaltă, o monografie despre ceea ce este acum Germania. Subiectul nici uneia din aceste cărți nu este de așteptat să includă ceva despre Isus. Iuvenal și-a început scrierile satirice chiar înainte de schimbarea secolului. El nu-i menționează pe creștini. Din nou, acest lucru nu este surprinzător. Ei erau proscrisi în Roma și de aceea trebuia să rămână ascunși vederii. Un scriitor își sporește întotdeauna popularitatea bătându-și joc mai degrabă de cei din centrul atenției, decât de cei pe care nu-i cunoaște nimeni.

Au existat, în plus, niște scrieri de la Qumran, din secolul I. Din nou, nu este o surpriză mare - însă de așteptat - că ele nu-l menționează pe Isus.

F. F. Bruce observă:

Comunitatea Qumran s-a retras cât s-a putut de departe de viața publică și a trăit în enclava ei din pustie; Isus și-a desfășurat lucrarea în locuri în care lucrau și locuiau oameni, amestecându-se cu tot soiul de oameni de toate condițiile și preferențiale, (se pare) cu bărbați și femei a căror societate ar fi fost mai degrabă evitată de bărbații pioși ca cei de la Qumran. Și, încă și mai important, practic toate textele de la Qumran care tratează probleme religioase (atât cât au fost publicate până azi) sunt atribuite pe temei paleografic deceniilor precreștine. (BrFJCO 66-67)

Dacă luați în considerare cantitatea și conținutul scrierilor care s-au păstrat din secolul I, veți înțelege de ce nu posedăm mai multe referiri necreștine cu privire la Isus. R. T. France spune astfel:

Din punctul de vedere al istoriei romane a primului secol, Isus a fost un nimeni. Un bărbat fără o poziție socială, care a atras puțină atenție pe plan local, într-o îndepărtată și puțin îndrăgită provincie, ca și învățător și făcător de minuni și care a fost executat legal prin ordinul unui neînsemnat guvernator de provincie, cu greu ne putem aștepta să fie menționat printre capetele de afiș romane. (FrRG82)

24

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBULICE DESPRE ISUS

Unele lucrări din primul secol, care nu s-au păstrat, aproape sigur nu au conținut vreo referire la Isus. Una dintre lucrările cu cea mai bună șansă de a-l menționa pe Isus, dar care aparent nu a făcut-o, a fost *Cronica* lui Iustus din Tiberias. El s-a născut cam pe vremea când a murit Isus. Photius, în secolul al IX-lea, comentează că tăcerea sa se datora predilecției sale necreștine ca evreu. (AmF.SLC 18) Când un scriitor din antichitate căuta să discrediteze pe cineva, el folosea adesea procedeul obișnuit de a nu-l menționa. Ca urmare, amintirea lui nu era păstrată. În unele zone din Orientul Mijlociu, în special în Egipt, noii conducători încercau de obicei să șteargă toate mărturiile existenței conducătorului anterior, distrugând toate inscripțiile și scrierile despre el. Este imposibil de spus dacă Iustus a ales în mod conștient să-l ignore pe Isus din Nazaret, din moment ce lucrarea sa nu poate fi analizată. Faptul că a trăit în Tiberias poate influența ceea ce considera el ca fiind important. Poate că l-a ignorat pe Isus dimpreună cu o grămadă de alți pretendenți mesianici care erau foarte obișnuiți în acea vreme. Deci unul dintre motivele pentru care este surprinzător că nu avem cât de cât vreo referire necreștină despre Isus în primul secol este că nu ni s-au păstrat multe scrieri din vremea aceea. Ceea ce s-a păstrat indică faptul că scriitorii fie că nu au știut despre Isus, fie că nu au fost interesați în persoana lui.

CÂT DE MARE VÎLVĂ A FĂCUT ISUS?

Relatăriile evanghelice vorbesc adesea despre „mulțimile” care îl urmau pe Isus. Înseamnă însă aceasta că el a atras multă atenție? Specialistul în Evangheliile Sinoptice, Dr. Robert Lindsey, care trăiește și predă în Israel, povestește întâmplarea despre modul în care a găsit el răspunsul la această întrebare: „mi place să-mi amintesc cum o tânără și inteligentă studentă israeliană de-a mea mi-a dat indiciul pentru înțelesul straniului cuvânt grecesc *ochloi* („mulțimi”). Acest cuvânt apare frecvent în Evanghelii; cu toate acestea atât studenții cât și savanții au fost nedumeriți deoarece traducerea „mulțimi” se potrivește rareori, dacă se potrivește vreodată, în context.

Într-o zi, am menționat la curs că nu înțeleg ciudata folosire a cuvântului *ochloi* și nici de ce ar trebui să apară la plural. „Oh”, a răspuns această tânără, „asta sună exact ca și forma întrebunțată de rabini, când vorbeau în scrierile antice despre oamenii dintr-un anumit loc. Cuvântul folosit

de ei este *ochlosim*, o formă la plural, însă care, desigur, înseamnă pur și simplu „oamenii dintr-o localitate”.

Aproape cu siguranță că această studentă avea dreptate. În relatarea eliberării de către Isus a omului demonizat, atât Matei cât și Luca spun că „ochloi s-a minunat”. În mod clar înțelesul nu este de „mulțimi”, ci este, așa cum am spune noi, „cei care stăteau și priveau”.

Chiar și în relatarea hrănirii celor cinci mii, unde atât Matei cât și Luca din nou spun că *ochloi* l-a urmat și unde într-adevăr era o mare gloată, se pare că este mai bine să traducem Matei 14:19 prin: „El le-a poruncit celor

prezenți să șadă", decît: „El a poruncit *mulțimilor* să șadă". La urma urmei, era o singură mulțime, nu mai multe. *Ochloi* este pur și simplu traducerea literală grecească a textului ebraic care conținea cuvîntul *ochlosim* („oamenii din zonă"). (BiD.UDW,

Prefață)

Lexiconul grec al lui Bauer, Arndt și Gingrich confirmă că grecescul *ochlos* (forma de singular) este un cuvînt împrumutat în literatura rabinică. Altfel spus, cuvîntul este de origine greacă, nu ebraică, însă el a devenit o parte a vocabularului ebraic atunci cînd lumea grecească și cea ebraică au fost aduse să trăiască împreună în Palestina. Ce se califică drept mulțime? Cu siguranță cei cinci mii și cei patru mii, plus femeii și copiii, pe care i-a hrănit Isus în ocazii diferite, s-ar califica drept mulțimi. Și ar fi atras atenția dacă nu ar fi fost „într-un loc izolat" și dacă nu era un eveniment obișnuit. Din moment ce scriitorii dau cifrele de „5000" și „4000", putem fi siguri că acestea au fost întruniri unice. Observați, de asemenea, că hrănirea celor cinci mii din Luca 9 urmează imediat după turneul de predici și vindecări al celor doisprezece. Marea gloată s-a strîns probabil ca rezultat al celor care i-au urmat pe fiecare dintre ucenici înapoi la Isus. Cu toate că în multe alte ocazii era suficientă o mulțime de cincizeci pînă la o sută, uneori poate cinci sute de oameni.

Noul Testament confirmă că viața lui Isus nu a trecut neobservată. Luca 23:8 spune: „Irod, cînd a văzut pe Isus, s-a bucurat foarte mult; căci de mult dorea să-L vadă, din pricina celor auzite despre El; și nădăjduia să-L vadă 'ăcînd vreo minune." Cu toate că, evident, pentru Irod, Isus nu era cu mult decît un magician ambulant. În ciuda faptului că se vorbea că Isus atrăgea adepți, romanii și cronicarii lor nu i-ar fi dat mare atenție din cel puțin două motive.

În primul rînd, ca și în vremurile noastre, presa seculară din secolul I. nu ^{Ua în} serios nici o mărturie despre fenomene supranaturale. Cei care scriau

L

26

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBLICE DESPRE /SJ

Matura neobișnuită a referirilor extrabiblice

27

literatura seculară a Palestinei primului secol erau mult mai preocupați evenimentele și personalitățile politice majore. Pentru ei, Isus nu ar fi /f/ nimic mai mult decît un obscur predicator itinerant, dintr-un oraș api necunoscut, Nazaret, care a fost răstignit pentru că a cauzat o tulburare minoră care l-a implicat, doar pentru scurt timp, pe guvernatorul roman, astfel, conducătorii și jurnaliștii evrei l-ar fi privit probabil pe Isus drept ud din mulții predicatori din regiunile îndepărtate de provincie, care încerca p și simplu să atragă atenția pretinzînd că este Mesia.

Al doilea motiv pentru care romanii nu s-ar fi preocupat în mod deosebi de persoana lui Isus este faptul că romanii aveau alte probleme mai presare Dacă mulțimile din Galilea ar fi constituit o îngrijorare pentru ei, cu siguranță că aceasta nu ar fi venit de la grupurile de țărani neînarmați care veneau q cînd în cînd să-l vadă pe Isus în împrejurimile Capernaumului.

Cam la 8 km est de Capernaum, de partea cealaltă a extremității norq a Mării Galileii, era în munți orașul fortăreață Gamala. Cam la 8 km sud-ud stîncile Arbel străjuiau deasupra Mării Galileii. Atît Arbel cît și Gamala fortărețe zelote. Romanii ar fi fost mult mai preocupați de activitățile ao locuri decît ar fi fost de oricare învățători religioși care colindau regiuni Cam cu 70 de ani mai înainte, un număr de rebeli au preferat să moa aruncîndu-se de pe stîncile de la Arbel, decît să se supună lui Irod. Cai 35 de ani după răstignirea lui Isus, cinci mii de teroriști zeloți din Gamala preferat să moară aruncîndu-se de pe înălțimi, decît să se supună romanii Istoricul evreu din secolul I, Iosif Flaviu, ne spune că în anul 6 d.Cr., lud „un galanit dintr-un oraș al cărui nume era Gamala", a condus o rezistență împotriva romanilor, care a fost înăbușită cu brutalitate.⁵ Iosif Flaj îl identifică pe acest Iudas drept „întemeietorul" unei a patra secte a evrei pe care nu o numește, însă el se referă evident la zeloți.

Isus trebuie să fi avut cam zece ani și numeroasele înăbușiri în sînge bandelor de zeloți vor fi fost pentru El o ilustrare vie a genului de mișcare falimentară în cele din urmă. Romanii nu vedeau deci în Isus și adi lui o amenințare militară. Dacă ar fi văzut, i-ar fi răstignit și pe ucenicii Isus odată cu El. De aceea, din perspectiva romană, ei îi categoriseau zeloți drept „sub observație" și pe Isus drept „inofensiv".

Isus avea grijă să nu atragă atenția mulțimilor asupra Lui însuși pe lîi așteptărilor mesianice populare. El spunea mereu evreilor pe care-i vindf să nu spună nimănui. Cînd oamenii au vrut să-L facă împărat, El a ple< de la ei. El nu a vorbit despre Sine ca fiind „Mesia" în fața unor grupuri na căci conducătorii evrei credeau că Mesia trebuia să fie un împărat care domnească și care-și va elibera poporul de sub opresiune. Și romanii ștt că acesta era lucru pe care-l credeau ei! (Este într-un contrast marcant fapj

că Isus îi spune omului demonizat, pe care-l vindecase, să se ducă acasă în comunitatea sa de neevrei și să le spună ce i-a făcut Dumnezeu lui. Ei nu aveau aceleași așteptări mesianice ca și poporul evreu.) Când mulțimile au devenit prea mari, Isus s-a retras cu ucenicii Săi „de cealaltă parte” a Mării Galileii. Se pare că Isus și-a trăit viața de pe pământ cu o profundă conștiință a pildei sămânței de muștar. În timpul vieții Sale împărăția Lui trebuia să fie mică și relativ neobservată. Mai târziu ea va deveni ca un copac care-și întinde ramurile deasupra tuturor celorlalte plante din grădină.

CARE ERA ȘTIREA SENZAȚIONALĂ?

Dacă descrierea biblică a activităților lui Isus este exactă, nu ar fi atras Isus suficient de multă atenție pentru a fi menționat în scrierile primului secol? Pe lângă cele spuse mai sus putem fi, de asemenea, de acord cu G. A. Wells când spune: „Creștinismul, așa cum îl cunoaștem noi, este de atâtea secole de o importanță atât de mare, încât sîntem înclinați să presupunem că el trebuie să fi părut important păgînilor educați care au trăit între anii 50-150 d.Cr.” (WeG.DJE75 15)

Cronicarii primului secol, cel puțin cei ale căror lucrări s-au păstrat pînă în ziua de azi, arată că ei erau preocupați de evenimentele politice majore ale vremii lor. Citiți porțiuni ale lucrărilor lui Tacit, Suetoniu, chiar și Iosif Flaviu și alții din acea vreme și veți observa foarte repede că ei se preocupă aproape în întregime de evenimentele politice și internaționale majore ale vremii lor. Când se ajunge la evenimentele religioase, sînt menționate doar acele evenimente care au legătură cu „cele mai importante” probleme naționale și internaționale. Un exemplu perfect este Fapte 25:19, unde Festus, una din figurile cele mai strîns legate de evenimentele creștinismului primului secol, spune, atunci cînd vorbește despre evrei și despre Pavel: „Aveau împotriva lui numai niște neînțelegeri cu privire la religia lor și la un oarecare Isus, care a murit și despre care Pavel spune că este viu.” Ceea ce păstrează Luca aici este importanța minoră pe care oficialitățile conducătoare o acordau evenimentelor religioase din Palestina primului secol, cel puțin acelor care nu Păreau să aibă consecințe politice. Ca urmare, ar trebui să ne așteptăm la faptul că presa seculară existentă în Roma se preocupa mai mult de încercările romane de a-și proteja granițele, decît de ceea ce era considerat a „neînțelegeri minore cu privire la religie. După cum se exprimă France:

Galilea și Iudea erau pe atunci două mici regiuni administrative din marea provincie romană a Siriei, ea însăși aflată la îndepărtata frontieră estică a imperiului. Evreii,

28

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

Natura neobișnuită a referirilor extrabiblice

29

printre care a trăit și a murit Isus, erau un popor ciudat și îndepărtat, puțin înțeles și puțin îndrăgit de majoritatea europenilor din acea vreme, adesea mai degrabă ținta umorului roman decît a unui interes serios. Evenimentele majore ale istoriei evreiești își găsesc ecoul în istoriile vremii, însă a fost viața lui Isus, din punctul de vedere al romanilor, un eveniment major? Moartea unui conducător evreu rebel care a înșelat așteptările era o întîmplare destul de obișnuită, iar predicatorii religioși erau doi la leu în acea parte a imperiului; era o chestiune de curiozitate, dar nu de interes real pentru romanii civilizați. (FrRE 20)

Mai există încă un factor care împinge creștinismul chiar mai jos pe lista priorităților în termenii de „știri senzaționale”. Acest factor este legat de faptul că sînt redată în Evanghelii mai multe conflicte dintre Isus și farisei decît dintre Isus și oricare alt grup de oameni. Și totuși, un număr tot mai mare de scriitori au început să descopere și să scoată în evidență faptul că învățătura lui Isus era mai apropiată de cel puțin una din școlile fariseilor decît de oricare alt grup din Israel din acea vreme. Unii farisei, fiți siguri, erau membri în Sanhedrinul care conducea, însă, în vremea lui Isus, acesta era compus în primul rînd din saducheii. Este deci logic să concluzionăm că o confruntare majoră între Isus și farisei era probabil doar un subterfugiu religios fără importanță pentru orice istoric al primului secol - inclusiv pentru Iosif Flaviu.

Era creștinismul o știre senzațională în secolul I? Pentru creștini era. însă pentru cei din guvern și pentru presă, nu prea era. După cum observă France:

în lumina importanței politice pe care a primit-o creștinismul, în secolul al IV-lea, este normal pentru noi să-l privim ca pe o mișcare ce s-a impus de la început. însă studiile sociologice atestă creștinismul primului secol drept o mișcare predominantă a claselor de jos, cu un apel doar foarte limitat la clasele influente. Și cititorul atent al scrisorilor lui Pavel și al Faptelor Apostolilor nu va avea impresia unei mișcări de masă, ci, mai degrabă, a unor grupuri mici de creștini, mai degrabă izolate, unite pentru a se sprijini reciproc într-un mediu ostil.

Asemenea grupuri nu pot alcătui materialul din care se nasc știrile. (FrRG 82)

FALSE AȘTEPTĂRI CU PRIVIRE LA REFERIRILE LA ISUS

După cum puteți vedea, dificultatea noastră de a înțelege evenimentele și literatura primului secol este adesea rezultatul unor așteptări greșite. Există mai multe așteptări greșite pe care unii le aduc cu ei atunci cînd încep să studieze istoricitatea lui Isus. Iată cîteva lucruri care întăresc și completează cele spuse mai sus.

1. *Așteptarea ca punctele de litigiu ale primului secol să fi fost aceleași*

ca și punctele de litigiu moderne. Problema litigioasă a istoricității lui Isus s-a ridicat doar în ultimele cîteva sute

de ani. De-a lungul primelor cîtorva secole de după viața lui Isus, nu există nici o indicație că s-a pus la îndoială existența Sa istorică. Dezbaterile se concentrau în principal asupra problemelor litigioase teologice, care căutau să determine ce a însemnat viața Lui, nu faptul că ea a existat.

2. Așteptarea ca mijloacele de comunicare din primul secol să fi fost ca

și cele din zilele noastre. Autorul cărții *Șocul viitorului*, Alvin Toffler, într-o carte ulterioară *Al treilea val*, vorbește despre trei perioade de istorie distincte, trei valuri de civilizație: epoca agriculturii, epoca industriei și epoca prezentă și viitoare a informației. Acest al treilea val, această epocă a informației, folosește forme de comunicare mult mai detaliate decît, de exemplu, mijloacele de comunicare aflate la îndemînă pe vremea lui Isus. Cercetătorul francez Henri Daniel-Rops este de aceeași părere:

Civilizația noastră este una a comunicării rapide, există un adevărat cult al detaliului. Prin presă, radio și televiziune sîntem obișnuiți să aflăm tot ce se întîmplă în lumea largă; ni se spune și adesea ni se arată lucrul incidental și nesemnificativ. A fost așa cu 2000 sau chiar cu 200 de ani în urmă? Înaintea acestei „epoci de largă informare”, aceia care-i informau pe contemporanii lor erau practic obligați să se limiteze la evenimentele care făceau mare vîlvă. (AmF.SCL 13)

3. Așteptarea ca obiceiurile primului secol să fi fost aceleași cu cele pe care le avem noi. V-ați întrebat vreodată cum a arătat Isus sau dacă a desenat vreodată cineva vreo schiță de-a Lui? De ce nu avem nici o reprezentare artistică a lui Isus din primul secol? Veți găsi răspunsul în Exod 20:4: „Să nu-ți faci chip cioplit, nici vreo înfățișare a lucrurilor care sînt sus în ceruri, sau jos pe pămînt, sau în apele mai de jos decît pămîntul.” Evreii religioși din vremea lui Isus interpretau aceasta ca vrînd să însemne fără portrete și fără sculpturi. Astfel, chiar

30

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBLICE DESPRE ISUS t_{am}ra neobișnuită a referirilor extrabiblice

31

din secolul al III-lea, creștinii dintre neamuri au început să deseneze sau să *picteze* diferite chipuri ale lui Isus. Este îndoielnic ca vreunul să fie veritabil, deoarece ei făceau adesea portretul lui Isus ca făcînd parte din propria lor cultură, mai degrabă decît din cultura evreiască a primului secol.

4. Așteptarea ca alte evenimente istorice să fie atestate printr-o bogăție de dovezi. Profesorul E. M. Blaiklock observă:

De ce există neliniștea aceasta cu privire la istoricitatea lui Isus? Nu poate fi pur și simplu zelul savantului care caută adevărul. De exemplu, Iuliu Cezar nu este negat și nici încercarea lui lipsită de succes de a trece Canalul Minecii nu este retrogradată la rangul de legendă, în ciuda faptului că principalul nostru informator este însuși Iuliu (într-o carte menită să-i asigure reputația politică) și că dovezile care confirmă acea campanie sînt doar un scut, găsit la Chelsea, în rîul Tamisa, cîteva rînduri din voluminoasa corespondență a lui Cicero și doar cîteva referiri de mai tîrziu.⁹

ESTE ABSENȚA DOVEZII O DOVADĂ A ABSENȚEI?

Nimeni nu neagă faptul că Biserica creștină a existat în secolul I. Experții recunosc că, cu toate că creștinismul nu a atras mult atenția scriitorilor primului secol, ar fi totuși imposibil să i se nege existența. De aceea, unii cercetători sînt inconsecvenți cînd argumentează în favoarea lipsei istoricității lui Isus. După cum se exprimă France:

Cei care suspectează istoricitatea lui Isus, cel din Evanghelii, pe baza faptului că există atît de puține referiri necreștine timpurii despre El, trebuie cu siguranță, datorită aceluiași argument, să fie și mai sceptici cu privire la existența Bisericii creștine în primul secol. Însă nici chiar George Wells nu dorește să nege aceasta! Așa cum s-a observat adesea, absența dovezii nu este dovada absenței. (FrRE 44)

Avînd în vedere cele discutate în acest capitol, luați în considerare două întrebări: (1) Ce fel de referiri la Isus făcute de un necreștin ar trebui să existe pentru a dovedi incontestabil existența Lui? (2) Există probabilitatea ca asemenea referiri să se mai fi păstrat pînă astăzi?

O referire incontestabilă la Isus ar fi trebuit, în primul rînd, să fi fost de la un martor direct. Însă în afara mărturiilor creștine, nu a supraviețuit nici un text istoric de la care ne-am putea măcar aștepta să se refere la El din punctul de vedere al unui martor direct. Deci istoricul modern trebuie să iute mărturii necreștine despre viața lui Isus prin aceeași metodă pe care îbuie să o aplice oricărei alte persoane din antichitate, care a fost con-derată nesemnificativă de către autoritățile din vremea sa. Acea metodă ște de a analiza credibilitatea rapoartelor indirecte.

În cazul lui Isus, combinați rapoartele indirecte (atît creștine cît și necreștine) cu relațiile martorilor oculari consemnate în Evanghelii și devine jstul de evident că Isus se poate compara extrem de favorabil cu alți oameni n istorie a căror istoricitate nu este pusă la îndoială. Profesorul de filozofie religie de la Liberty University, Gary Habermas, afirmă referitor la Isus:

Putem înțelege tot mai mult cît de neîntemeiate sînt speculațiile care neagă existența Lui sau care postulează doar o parte minimă de date referitoare la El. O mare parte din istoria antică se bazează pe mult mai puține surse, care sînt mult ulterioare evenimentelor pe care le consemnează ... Dacă unii cred că noi nu cunoaștem aproape nimic despre Isus din surse antice, care nu sînt nou testamentale, este evident că nu au dreptate. Nu numai că există

multe asemenea surse, dar Isus este una din persoanele istoriei antice referitor la care avem o cantitate semnificativă de date de calitate. Viața Lui este una din viețile cele mai mult menționate și mai mult substanțiate din vremurile antice. (HaG.AE 169) Blaiklock adaugă:

Istoricii ar fi bucuși să aibă dovezi autentice, multiple, coerente despre mai multe personalități și evenimente ale istoriei antice. (BE.MM 12)

DE CE MULTE REFERIRI EXTRABIBLICE DESPRE ISUS AU UN TON NEGATIV?

Persoana care ne-a scris, mai întreba dacă: „Există relatări directe despre iața lui Cristos, care sînt pozitive și totuși nu apar în Biblie?” El a făcut o ■eabă excelentă răspunzînd la propria lui întrebare cu:

Ca să fiu cinstit cu voi și ca să vă arăt că mintea mea este deschisă pentru a accepta ceea ce aș putea vedea drept adevăr, aș vrea să spun următoarele: Dacă eu aș fi fost un evreu sceptic care a trăit pe vremea lui Cristos și L-aș fi văzut pe Cristos înviindu-l pe Lazăr sau L-aș fi văzut pe Cristos după răstignire și moarte, atunci eu aș fi cel care aș da aceste dovezi tuturor celor cu care aș veni în contact. Mai mult, aș documenta asemenea dovadă directă și probabil asemenea documentație ar sfîrși într-o Biblie. Ce vreau să spun este că

32

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

e foarte probabil ca dovezi pozitive directe să fie adunate într-o Biblie compilată de creștini credincioși și ca dovezile negative să fie create de necredincioși. Iată de ce lipsește o istorie nebiblică.

Bună interpretare! însă înainte de a ne uita la caracterul demn încredere al referirilor biblice, să analizăm referirile la bus din literatur nebiblică.

(REFERIRI LA ISUS FĂCUTE DE scriitorii ANTICI SECULARI

/v JLn ultimul capitol am arătat de ce este neobișnuit faptul că există cît de referiri extrabiblice la Isus. în acest capitol ne concentrăm doar asupra ii grup de referiri extrabiblice la Isus: acelea ale scriitorilor antici seculari. Acești scriitori nu erau în mod necesar nereligioși. Folosim termenul „scriitor secular” pentru a ne referi la genul de literatură pe care au produs-o și nu ca să ne referim la respectivele lor credințe religioase. Totuși, toți au fost fie necreștini, fie chiar opozanți ai creștinismului.

THALLUS ȘI FLEGON E posibil că unul din primii scriitori care l-a menționat pe Isus a fost IThallus. Opera sa de scrieri istorice nu s-a păstrat pînă în ziua de azi, însă unii din părinții Bisericii primare l-au citat pe Thallus în diferite privințe, păstrînd astfel puținul pe care-l știm despre el. (MuCFH 517 și următoarele conțin fragmente extinse din lucrările Ku Thalhis.) Unii experți stabilesc data operei sale aproximativ în anul 52 d.Cr., alții la sfîșitul primului secol sau chiar la începutul secolului al II-lea. (VeziBrF.JCO 30 și HaG.AE 93 pentru datele moi timpurii. Vezi WeG.HE 18 pentru datele mai toii.) Iuliu Africanul, care a scris cam prin anul 221 d.Cr., afirmă, referitor la întunericul din timpul răstignirii lui Isus: „Thallus, în a treia carte din scrierile sale istorice, explică acest întuneric drept o eclipsă de soare - nerațional, după cum mi se pare mie.” Africanul avea dreptate obiectînd împotriva lui Thallus. O eclipsă de soare nu poate avea loc cînd este lună plină, „și a fost în vremea lunei pline de Paști cînd a murit Cristos.”² Totuși, cea mai importantă observație, care trebuie făcută despre comentariul lui Thallus, este că el nu caută să nege existente și răstignirea lui kus (cu întunericul care a însoțit-o). Thallus a prezentat răstignirea ca pe un eveniment istoric real, cu toate că era unul care necesita o explicație naturalistă a întunericului care a acoperit pămîntul în vremea evenimentului. Africanul afirmă, de asemenea, că Thallus datează acest eveniment în al 15-lea an al domniei lui Tiberiu Cezar (probabil în anul 29 d.Cr.). (RiHA.TS 34113) Cu toate că Luca 3:1 spune că acesta a fost anul în care și-a început **33**

34

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

lucrarea Ioan Botezătorul, ceea ce plasează răstignirea cu trei sau trei ani jumătate mai tîrziu. Se pare deci că, în căutarea sa după o explicaie naturalistă pentru întunericul care a însoțit răstignirea, Thallus era gata caute orice din principală perioadă de timp a răstignirii.

O altă scriere asemănătoare cu cea a lui Thallus și care nu s-a pînă în prezent este *Cronici* de Flegon. Flegon a scris-o aproximativ în anul] 140 d.Cr. Un mic fragment din acea scriere, despre care Africanul spune că] ea confirmă întunericul de pe pămînt de la răstignire, apare imediat după! afirmația lui Africanul referitoare la Thallus. Africanul spune că Flegon s-a' referit la aceeași eclipsă cînd „scrie că pe vremea lui Tiberiu Cezar, la luna; plină, a existat o eclipsă totală de soare de la ceasul al 6-lea pînă la al 9-lea.

Origen, prolificul savant creștin de la începutul secolului al III-lea, de asemenea îl menționează de mai multe ori pe Flegon în *Against Ce/sus*. în 2.33, Origen scrie:

Și referitor la eclipsa din vremea lui Tiberius Caesar, în timpul domniei căruia se pare că a fost răstignit Isus și la marile cutremure de pămînt care au avut loc atunci și Flegon, cred, a scris în a 13-a sau a 14-a carte a Cronicilor sale.

în 2.14 el spune:

Acum Fegon, în cea de-a 13-a sau a 14-a carte a Cronicilor sale, cred, nu numai că i-a atribuit lui Isus o

cunoaștere a evenimentelor viitoare (cu toate că a făcut confuzie despre câteva lucruri care se referă la Petru ca și cum s-ar referi la Isus), ci a și atestat că rezultatele corespundeau prezicerilor sale. Astfel încât, chiar prin admiterea pe care le face cu privire la preștiință, aproape împotriva voinței lui, el își exprimă opinia că doctrinele predate de părinții credinței noastre nu au fost lipsite de putere divină'

în 2.59 Origen spune despre cutremur și despre întuneric:

în privința acestora, noi ne-am făcut deja apărarea în paginile precedente, conform capacității noastre, reproducând mărturia lui Flegon, care relatează că aceste evenimente au avut loc în timpul în care a pătimit Mîntuitorul nostru.⁷

Un scriitor din secolul al VI-lea, Filopon afirmă: „Și despre acest întuneric... Flegon îl evocă în *Olimpiade* (titlul istoriei sale).”

Trebuie să fim atenți cînd îl folosim pe Flegon drept o dovadă de referință „pozitivă” cu privire la Isus.

Inexactitățile din relatările lui demonstrează că sursele lui despre viața lui Cristos sînt fragmentare. Însă Flegon este o sursă de referință semnificativă datorită unui fapt important. Ca și Thallus, el nu

[feriri la Isus făcute de scriitorii antici seculari

35

nici un fel de aluzie că, în această perioadă, ar fi fost pus vreodată la >ială faptul că Isus a existat (și chiar detaliile relate cum, ar fi întunericul istignirea). Ele erau considerate drept date istorice. Numai felul în care i interpretate acele fapte constituia un subiect de dispută.

IOSIF FLAVIU

Iosif Flaviu s-a născut doar la cîteva ani după moartea lui Isus. Conform opriei sale relatări, la vîrsta de 13 ani el era rabin în Ierusalim, a devenit i ascet, în deșert, la vîrsta de 16 ani și a obținut comanda unui detașament iliar din Galilea, în anul 66 d.Cr. Dîndu-și seama că evreii vor pierde, a >cut la romani, asigurîndu-și viitorul prin faptul că a profețit că Vespasian, meralul invadator, (pe care el l-a acceptat a fi Mesia lui Israel), va deveni, tr-o zi, împărat. Vespasian a devenit împărat și Iosif Flaviu, așa cum era inoscut acum după ce și-a adăugat la numele său și pe cel al stăpînului iu, a devenit liber să-și continue cariera sa de scriitor. B a terminat de scris *ntichitățile iudaice*, în anul 93 d.Cr. -ei **pasaje de interes pentru creștini**

în *Antichități* există trei pasaje care sînt de un interes deosebit și ordinea ariției lor este importantă. Primul pasaj - în ordine cronologică - se găsește arta 18, capitolul 3, paragraful 3, de obicei citat Antichități 18.3.3.⁸ Îrcetătorii numesc acest faimos paragraf *Testimonium Flavianum* datorită dareației sale despre Isus, însă fl vom discuta mai tîrziu. Pasajul #2 - *Ioan Botezătorul*. Următorul pasaj în ordine cronologică se tlă, de asemenea, în cartea 18, însă în capitolul 18.5.2 al cărții (116-19). pvanții sînt de acord că acest pasaj este tot atft de autentic ca oricare alt ptsaj din Iosif Flaviu. Subiectul este Ioan Botezătorul, iar relatarea confirmă, i mod viu, portretul care i se face în relatările din Evanghelii, așa cum puteți dea de aici:

aici:

(2) Însă, pentru unii dintre evrei, distrugerea armatei lui Irod părea să fie o răzbunare divină și, cu siguranță, o răzbunare dreaptă pentru felul cum l-a tratat el pe Ioan, supranumit Botezătorul. Pentru că Irod l-a condamnat la moarte, cu toate că acesta a fost un om bun și-i îndemnase pe evrei să ducă o viață neprihănită, să se poarte cu dreptate față de semenii lor și cu evlavie față de Dumnezeu și făcînd astfel, ei să primească botezul. În viziunea lui acestea erau lucruri preliminare necesare, pentru ca botezul să fie primit de Dumnezeu. Ei nu trebuie să facă botezul pentru a cîștiga iertarea pentru oricare din păcatele pe care le-au comis, ci ca o consacrare a trupului ceea ce implica faptul că sufletul a fost deja curățit în întregime printr-o comportare dreaptă.

36

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE IȘ

alții s-au alăturat de asemenea mulțimilor, deoarece

erau foarte stîrniți de predicile lui, Irod s-a alarmat. Eloc- _...ovaTî w ,,,,,,»----- .

vența, care a avut un efect atît de mare asupra omenirii, f Aiwnus, încă nu ajunsese la Ierusalim. Iosit hlaviu ț p mii,

putea duce la unele forme de răzvrătire, căci se părea cum că ei ar*fi fost conduși de Ioan în tot ceea ce făceau. Irod a decis, de aceea, că ar fi mult mai bine să lovească primul și să scape de el, înainte ca lucrarea lui să ducă la o răscoală, decît să aștepte o revoluție, să se implice într-o situație dificilă și să-și vadă greșeala. Deși Ioan, datorită suspiciunilor lui Irod, a fost adus în lanțuri la Machaerus, fortăreața pe care am menționat-o mai înainte, și acolo a fost dat morții, totuși verdictul evreilor a fost că distrugerea armatei lui Irod era o justificare a lui Ioan, de vreme ce Dumnezeu a găsit cu cale să-i dea o lovitură atît de puternică lui Irod.

, cei mai rigizi dintre toți evreii -

, 1. Ionicali

nînd că Ananus

a convocat judecătorii Sanhedrinului și a adus înaintea lor un bărbat pe nume Iacov, fratele lui Isus, care era numit Cristosul și pe cîteva alții. El i-a acuzat că au încălcat legea și i-a condamnat să fie uciși cu pietre. Louis Feldman, profesor de limbi clasice la Universitatea Yeshiva și lucătorul ediției Loeb a volumului *Antichități*, afirmă referitor la cre-ilitatea acestui pasaj: „Putini au pus la îndoială autenticitatea acestui

Unele din motivele pentru care majoritatea cercetătorilor, în special aceia studiilor clasice, acceptă acest pasaj drept autentic, includ:

Singura diferență posibilă dintre Iosif Flaviu și relatările Evanghlu. constă în descrierea din Evanghelie, în care Irod îl condamnă pe Ioan botezătorul și pe Iacov fratele lui Isus care este numit Cristosul" este prea

moarte la cererea Irodiadei și a fiicei ei și mîhnirea lui față de cererea lui Irod pentru a fi fost inserată de către un creștin de mai târziu, «^

(Matei 14:6-12 și Marcu 6:21-29). Însă totul se împacă perfect în luminea și reclame mesianismul lui Isus mai clar, cîți sa nege

două observații: (1) Matei 14:5 și Marcu 6:21 arată că Irod a vrut să-l omoare, dar se temea de norod, pentru că norodul îl privea pe Iod

ca pe un prooroc."; și (2) Matei 14:6 și Marcu 6:21: „Cînd se prăznuia ziua nașterii lui Irod", indică faptul că între „adus la închisoare la Machaerus" „dat acolo morții" din relatările lui Iosif Flaviu, a trecut cel puțin cîțva timp în acest timp Irod se pare că și-a mai îmblînzit atitudinea față de Ioan, timp ce Irodiada continua să-i caute executarea.

Observați acum detaliile care se potrivesc atît de precis cu Noul Testament: neprihănirea lui Ioan, predicarea și popularitatea sa în rîndul porului; și botezul lui, care prefigura învățătura Noului Testament despre mîntuire „prin har, prin credință", urmat de botez ca o expresie exterioară a condiției de justificări în fața lui Dumnezeu. Deși acest pasaj vorbește despre Isus, el oferă dovada că scriitorii Evangheliilor au zugrăvit exact viețile acelor pe care i-au descris. Dacă au scris cu exactitate despre Ioan Botezătorul, de ce nu ar fi făcut-o la fel de bine și despre Isus?

Pasajul #3 - Iacov și Isus: Al 3-lea pasaj în ordine (20.9.1 (apare la doilea carte după prima referire la Isus a lui Iosif Flaviu și se concentrează, în primul rînd, asupra unui Ananus (Anania), care a fost fiul unui mare preot dinaintea, Ananus (Anania). Acest Ananus mai tînăr, (care) a preluat înalt preoție, era un om cu un caracter nerușinat și impertinent; el era

asemenea din partida saducheorilor, care erau foarte rigizi cînd îi judecau

mesianismul lui «ou, .. —,

potrivă lui Iacov. Pentru scopurile pe care le urmărim noi, ea demonstrează istoricitatea lui Isus, însă aceasta nu a devenit un punct litigios decît

.* r—s „, A™, OAO* nimic și ea

niaia lui isus, nm* w»~, —

anii recenți. Pentru primii creștinii această frază nu dovedea nimic și ea i ar fi fost inserată. De aceea trebuie să-i fie originală lui Iosif Flaviu.

(2) Origen se referă la acest pasaj în volumul său Comentariu la Matei 17, făcînd dovada că el exista în cartea lui Iosif Flaviu înainte de vremea i (aproximativ anul 200 d.Cr.).¹⁰

(3) Cuvîntul Cristos a început să fie folosit ca nume propriu foarte : avreme printre creștinii dintre neamuri.

Aceasta se poate vedea chiar în

Noul Testament, însă expresia „numit Cristosul", după cum afirmă Paul Huxley (nu un creștin, ci un cunoscut cercetător evreu): „dezvăluie conștiința faptului că „Mesia" nu a fost un nume propriu și reflectă deci mai degrabă > întrebuintare evreiască decît creștină." (WiP.J 432) Iosif Flaviu pur și simplu distinge aici pe acest Isus de ceilalți 13 sau mai mulți pe care îi menționează în scrierile sale. Acest Isus, conform lui Iosif Flaviu, era „cel numit Cristosul adică, Mesia)."

G. A. Wells încearcă să schimbe pasajul considerînd că el se referă doar a un conducător evreu numit Iacov. El ar șterge cuvintele „fratele lui Isus" și ar fi spus doar că „Iacov și alții" au fost arestați, cititorul ar fi obligat să întrebe: „Care Iacov?" Iacov era un a« nume foarte comun și Iosif Flaviu aproape întotdeauna furniza detalii Pentru a-și localiza personajele în istorie. Dacă Iosif Flaviu ar fi spus numai "Iacov, fratele lui Isus", cititorul ar fi trebuit să întrebe „Care Isus? Ai

38

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBLICE DESPRE I

menționat deja cel puțin alți 13 numiți Isus." „Iacov, fratele lui Isus, ca: numit Cristosul" este cel mai precis

limbaj care este consecvent cu scrierile lui Iosif Flaviu și cercetătorii nu au găsit nici un motiv real ca să pună la îndoială autenticitatea. Acest pasaj este de aceea o referire timpie foarte semnificativă la Isus.

Majoritatea cercetătorilor sînt de acord asupra unui alt punct cu privire la referirea lui Iosif Flaviu despre Isus în legătură cu Iacov. Winter spune cam așa: „Dacă ... Iosif Flaviu s-a referit la Iacov ca fiind „fratele lui I care este numit Cristosul", fără alte adăugiri, trebuie să presupunem într-un pasaj anterior el le spusese deja cititorilor săi despre Isus însuși (WiP.J432) ^U

Chiar și G. A. Wells spune că „este improbabil ca Iosif Flaviu să-l menționeze doar aici pe Isus - cum ar fi - pur și simplu în treacăt, cînd el mai menționează nicăieri altundeva." (WeG.DJE 11) Wells, desigur, înțeleg să dovedească faptul că Isus nu este menționat de loc de Iosif Flaviu, I afirmația lui demonstrează că pînă și el recunoaște că pasajul despre Isus este incomplet fără de „Testimonium". Din moment ce puțini cercetători îndoiesc

de autenticitatea pasajului despre Iacov, există serioase mal pentru acceptarea autenticității „Testimonium”-ului, cel puțin într-o forj oarecare. R. T. France adaugă:

Ceea ce este important pentru ceea ce urmărim noi este modul în care Iosif Flaviu menționează acest titlu al lui Isus în treacăt, fără comentarii sau explicații. Termenul „Cristosul” nu apare nicăieri altundeva la Iosif Flaviu, cu excepția pasajului pe care-l studiem. Acest fapt este remarcabil în sine, căci noi știm că ideile mesianice și însuși termenul „Mesia” erau mult dezbătute în iudaismul secolului I. (FrR.E 26)

Iosif Flaviu, scriind favorabil despre poporul evreu, însă unui pui roman, era probabil foarte precaut de a nu da romanilor motive pentru I reprimări ale evreilor. Dacă el ar fi menționat apariții repetate mesiank* poporul evreu, aceasta ar fi făcut ca romanii să creadă tot mai mult că eJ erau un popor rebel care trebuie mereu reprimat. însă când Iosif FlavM ajuns la persoana lui Isus, scriind în anul 93 d.Cr., creștinismul se identifica destul de mult cu păgînii înțit lui i s-a părut că, fără îndoială, Isus *rum* „Cristosul” nu mai dădea naștere la o amenințare cu represalii din pari romanilor împotriva evreilor. De fapt, s-ar putea ca el să fi simțit că persecif romană împotriva creștinilor (cum a fost cea din 64 d.Cr. sub Nero) le de folos evreilor în rezistența lor împotriva creștinismului. Iosif Flaviu spi apoi doar că Isus a fost „cel numit Cristosul”. Și cititorul lui rămîne impresia că Iosif Flaviu l-a prezentat pe acesta mai înainte, ceea ce ne aduce înapoi la primul pasaj din cele trei menționate în ordine mai sus.

Pasajul #1 - *identitatea* /ui/sus: Antichități 18.3.3. (63-4), cunoscut drept *Testimonium Flavianum* spune:

Cam prin vremea aceea a trăit Isus, un om înțelept, dacă într-adevăr se cuvine să-l numim om, căci el a fost unul care a făcut lucrări uimitoare și a fost un învățător al unor asemenea oameni care acceptă adevărul cu bucurie. El i-a cîștigat pe mulți evrei și pe mulți dintre greci. El a fost Mesia. Cînd Pilat, auzind că este acuzat de către bărbați cu cele mai înalte poziții printre noi, l-a condamnat să fie răstignit, aceia care ajunseseră cei dintîi să-l iubească, nu au renunțat la afecțiunea lor față de el. în a treia zi, el le-a apărut reîntors la viață, căci profeții lui Dumnezeu profețiseră aceasta și alte nenumărate lucruri minunate despre el. Și neamul creștinilor, numit astfel după el, nu a dispărut nici pînă în ziua de azi.¹² Argumente în favoarea autenticității Testimonium-ului

Din punctul de vedere al literaturii clasice, dovada de manuscris că acest pasaj îi aparține realmente lui Iosif Flaviu este puternică. El există în toate manuscrisele care s-au păstrat (care încă mai există) de la Iosif Flaviu și Eusebiu, cunoscut drept „părintele istoriei Bisericii”, îl citează în lucrarea sa *Istoria Bisericii*, scrisă în jurul anului 325 d.Cr. și încă o dată în lucrarea sa *Demonstrarea Evangheliei*, scrisă ceva mai înainte. Vocabularul și stilul, conform lui Louis Feldman, traducătorul în limba engleză al cărții, sînt, cu cîteva excepții, în esență consecvente cu alte părți din Iosif Flaviu. UA/L 49) France dezvoltă:

Astfel descrierea lui Isus drept „un om înțelept” nu este tipic creștină, însă este folosită de Iosif Flaviu referitor la Solomon și Daniel. în mod similar, creștinii nu s-au referit la minunile lui Isus ca fiind „fapte uimitoare” (*paradoxa erga*), ci exact aceeași expresie este folosită de Iosif Flaviu referitor la minunile lui Elisei. Și descrierea creștinilor drept un „neam” (*phylon*) nu apare nicăieri în literatura creștină timpurie, în timp ce Iosif Flaviu folosește cuvîntul atît pentru „rasa” evreiască cît și pentru alte grupuri naționale sau obștești. (FrRE 30) în plus, pasajul dă, în primul rînd, vina principală pe Pilat pentru răstignirea lui Isus, mai degrabă decît pe autoritățile evreiești. Acest fapt este 4u totul diferit de gîndirea creștină, din secolele al II-lea și al III-lea, care îi

40

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUI

■jri ta Isus facute de scriitorii antici seculari

41

condamna mult mai mult pe evrei ca instigatori ai răstignirii. După cunș constată Winter, „distincția dintre funcțiile preoților evrei și guvernatorul roman dezvăluie o oarecare cunoștință despre cum erau procedurile legale în Iudea pe vremea lui Isus.” (WiP.J 433) El continuă:

începînd de pe vremea celor care au scris Faptele Apostolilor și a patra Evanghelie, se proclama de către predicatori, apologeti și istorici creștini faptul că evreii nu au fost doar acuzatorii lui Isus, ci și judecătorii și călăii Lui. Șirul de acuzații împotriva lor pe acest motiv este impresionant. Este greu de crezut că un falsificator creștin, înclinat cum ar fi fost spre a ridica în slăvi statutul lui Isus și pentru a-l coborî cît mai mult pe cel al evreilor, ar fi putut fi autorul cuvintelor în cauză. (WiP.J 433-34)

Obiecții la autenticitatea Testimonium-ului

Există cîteva argumente puternice împotriva autenticității Testimonium-j ului, cel puțin cum este dat mai sus.

Mai întîi, este foarte puțin probabil ca Iosif Flaviu să fi scris despre Isus: „Acesta a fost Mesia”. Nu numai că stăpînii' lui l-ar fi suspectat de trădare, însă el nu a dat nicăieri în altă parte vreol indicație că era creștin. Mai mult, Origen, care a scris cam cu un secol înaintea lui Eusebiu, spune de două ori că Iosif Flaviu „nu a crezut în Isus ca fiind Cristosul.”⁴

în al doilea rînd, Testimonium-ul, așa cum e dat mai sus, conține ara vocabular, care nu ar fi de așteptat de la Iosif Flaviu, pe care criticii pasajulu^ îl etichetează cu plăcere „un evreu drept credincios”. Notăm în treacăt căj există unele întrebări despre cît de drept credincios era Iosif Flaviu în realitate. Se pare că el a acceptat destul de lesne stilul de viață roman. Totuși, *frazele*: „dacă într-adevăr se cuvine să-l numim om”, „asemenea oameni cum sînt cei care acceptă adevărul”, „unul care a făcut lucrări uimitoare” și „în a treia zi le-a apărut reîntors la viață”,

toate pretind ca Iosif Flaviu să fi fost un creștin gata să sufere pentru declarația sa. în plus, atribuirea profețiilor Vechiului Testament lui Isus indică faptul că aceste părți au fost scrise de un scrib creștin de mai târziu.

în al treilea rând, dacă pasajul, așa cum îl avem noi astăzi, a fost de la început în scrierile lui Iosif Flaviu, atunci Iustin Martirul, Clement din Alexandria, Tertullian sau Origen l-ar fi citat, căci valoarea lui apologetică este enormă.¹⁵ Așa cum afirmă Lardner:

O declarație atât de favorabilă lui Isus în cuvintele lui Iosif Flaviu, care a trăit atât de aproape de vremea când a trăit Mântuitorul nostru, care era atât de bine familiarizat cu conducerea afacerilor din propria sa țară, care primise atâtea

favoruri de la Vespasian și Titus, nu putea fi trecută cu vederea sau neglijată de nici un apologet creștin. (LaN.W 487)

Cu toate că acest argument este un argument al tăcerii și cu toate că multe în cuvintele lui Origen și ale altora s-au pierdut în antichitate și ar putea conține Testimonium-ul, argumentul rămâne încă în picioare, căci sînt multe saje la fiecare din autorii menționați mai sus, cît și la alții, în care acest argument ar fi fost de mare valoare pentru a le confirma poziția. **în fine**, în al patrulea rând, unii argumentează că pasajul întrerupe cursul normal al narațiunii lui Iosif Flaviu într-un asemenea mod încît „dacă se scoate pasajul, povestirea continuă în ordine firească.”

(WeG.DJE 10) Gordon Stein, urmîndu-l pe Nathaniel Lardner afirmă că „pasajul apare în locul unei colecții de povestiri despre calamități care veniseră peste evrei.” (StG.JH 2)

viuns la obiecții

Dintre cele patru obiecții de mai sus, ultima poate fi eliminată imediat, n^ar două, din cele cinci paragrafe din capitolul lui Iosif Flaviu care conține „estimonium-ul, sînt adevărate calamități. Conținutul celor cinci paragrafe ale capitolului trei este următorul: Primul paragraf vorbește despre o potențială calamitate care a fost depășită prin curajul evreilor cînd au protestat împotriva lui Pilat. De fapt a fost o victorie, nu o calamitate. Cel de-al doilea paragraf într-adevăr vorbește despre năpasta care s-a abătut peste evrei icînd „un mare număr dintre ei” au fost uciși și alții răniți. Al treilea paragraf este Testimonium-ul. Paragraful patru descrie relatarea seducerii unei femei virtuose.în templul lui Isis, la Roma și nu are absolut nimic de-a face cu evreii sau cu orice altceva din capitol.

În fine, paragraful cinci tratează exilul evreilor din Roma. Cu toate că Paragraful patru începe cu cuvintele: „Cam în aceeași vreme, o altă tristă năpastă i-a tulburat pe evrei”, Iosif Flaviu arată clar că el se referă la ceea * descrie în paragraful cinci, despre care spune că-l va descrie după digresiunea sa la povestea despre seducerea femeii virtuose în templul lui »is. Povestirea despre femeia virtuoasă, care ocupă mai mult de jumătate o^n întregul spațiu al capitolului trei, este așa de ruptă din context, încît Qr cine este forțat să ajungă la concluzia că dacă trebuie ceva scos din acest ^Ptol, atunci acesta este paragraful patru și nu Testimonium-ul. Totuși, ^ea ce face paragraful patru și alte pasaje asemănătoare lui din *Antichități* ^e să depună mărturie pentru înclinația ocazională a lui Iosif Flaviu de a ncude povestiri de interes uman oriunde se potrivesc în cronologia lui, fără ține seama dacă ele se potrivesc în contextul respectiv. Trebuie să fim de

42

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPR&

acord cu France cînd spune: „Toate acestea ne fac să ne mirăm o poate Wells argumenta că dacă se înlătură pasajul despre Isus, „povi continuă în ordinea firească.”” (FrR.E28)De aceea există cu atît mai motiv pentru a accepta Testimonium-ul, chiar dacă, după cum vom într-un ton mai neutru sau chiar negativ.

Majoritatea savanților de azi optează pentru cea de-a treia alternați Decît să-l respingă drept o falsificare completă sau să-l accepte în toi ei susțin mai degrabă că Iosif Flaviu trebuie să fi spus ceva despre Isus din păcate pentru noi, a fost modificat mai târziu de vreun copist I Această poziție răspunde celorlalte trei obiecții la autenticitate menți mai sus, în timp ce încuviințează și dovezile în favoarea autenticității asemenea prezentate mai sus.

Această poziție este de acord cu prima obiecție, cum că Iosif Flavi l-ar fi numit pe Isus „Cristosul”. Conform lui E. M. Blaiklock, Iosif Flavi scris probabil „așa-numitul Mesia”, așa cum a făcut cînd, două căra tîrziu, l-a menționat din nou pe Cristos, în legătură cu moartea lui IacJ (BE.MM 29)

Nu numai că această afirmație este de acord cu ceea ce probabil c: Iosif Flaviu, ci, împreună cu restul informației din Testimoniu, ea introducerea necesară pentru acest Isus de care este nevoie în cartel cînd Iosif Flaviu spune doar pe scurt despre el: „cel numit Cristosul”.

Față de a doua obiecție, cum că o parte din vocabular nu este ca tică pentru Iosif Flaviu, Bruce rezumă:

S-a argumentat, în lumina contextului în care apărea paragraful, că ceea ce a spus Iosif Flaviu este ceva de genul: acesta:

Cam în vremea aceea a apărut o *sursă de necaz în] plus* printr-unul Isus, un bărbat înțelept care făcea lucrări uimitoare, un învățător de oameni care primeau j cu bucurie *lucrurile neobișnuite*. El a cîștigat de partea j sa pe mulți evrei și, de asemenea, pe mulți dintre neamuri. El era *așa-zisul* Cristos. Cînd Pilat, care se conducea după informațiile furnizate de oameni de vază dintre noi, l-a condamnat ca să fie răstignit, cei care se atașaseră de la început de el nu au încetat să *creeze tulburare* și neamul creștinilor, care și-a luat numele de la el, nu s-a stins nici azi. Probabil că tonul acestei versiuni exprimă mai clar intenția lui Iosif Flaviu. Ea include patru corecturi

care apar mai sus scrise cursiv. Prima, sugerată de Robert Eisler (EiR R.M 50ff; vezi în special pag. 45), este adăugarea la expresia „o sursă de necaz în plus” din prima propoziție. Aceasta leagă mai natural paragraful de ceea ce s-a spus înainte, căci Iosif Flaviu povestise diferite necazuri care apăruseră în timpul guvernării lui Pilat. Cea de-a doua, sugerată de H. ST. J. Thackeray, este „lucrurile neobișnuite” (gr. *aethe*) în loc de „lucrurile adevărate” (gr. *alethe*). (ThHJTM 144ij) Pentru Iosif Flaviu creștinismul era cu siguranță mai mult neobișnuit decât adevărat. Cea de-a treia, sugerată de G. C. Richards și R. J. H. Shutt, este inserția „așa-zisul” înainte de „Cristos”. (RiG.CN 31:176 și RiG.TJ 42:70-71) ...O anumită referire la denumirea de „Cristosul” dată Domnului nostru este cerută la punctul acesta; altfel cititorii lui Iosif Flaviu n-ar fi putut înțelege cum, de fapt, „neamul creștinilor” poartă numele lui Isus. Cea de-a patra nu este o corectură în același sens ca și celelalte. Iosif Flaviu spune că ucenicii lui Isus „nu au încetat” și noi trebuie să întrebăm: „Ce nu au încetat să facă?” Răspunsul va fi în concordanță cu contextul și în felul de context pe care îl vedem noi, „nu au încetat să facă necazuri”_ are sens. (BrFJCO 39-40)

Reconstituirea lui Bruce de mai sus (sau altele asemănătoare) răspunde de asemenea la a doua obiecție cu privire la autenticitate: aceea că nici unul din părinții Bisericii primare nu l-a citat pe Iosif Flaviu înainte de Eusebiu. Valoarea principală a pasajului pentru noi cei de astăzi, constă în faptul că ea dovedește existența istorică a lui Isus și câteva fapte fundamentale despre viața și moartea Lui sub guvernarea lui Pilat. De vreme ce aceste fapte nu erau puse la îndoială în acele prime secole, nu există deci nici un motiv pentru care vreunul din părinții Bisericii să-l fi citat pe Iosif Flaviu. În plus, pasajul, așa cum este dat de Bruce mai sus, aduce dovada că Iosif Flaviu nu a fost creștin și acesta este un motiv suficient pentru Origen de a spune că Iosif Flaviu nu credea în Isus ca fiind Cristosul. Proeminentul cercetător israelian, Schlomo Pines, afirmă:

De fapt, după toate probabilitățile, nici un credincios creștin nu putea produce un asemenea text neutru; pentru el singurul lucru semnificativ la acest text ar fi fost faptul că el atestă dovada istoricității lui Isus. Fapt este că această idee ciudată că El n-ar fi existat nu a început decât în vremurile moderne. Nici chiar cei mai înverșunați oponenți ai creștinismului nu au exprimat niciodată vreo îndoială asupra faptului că Isus a trăit cu adevărat. (PiS.AVT69)

Dr. James H. Charlesworth de la Princeton Theological Seminary scrie despre alte dovezi care confirmă relatarea lui Iosif Flaviu despre Isus:

44

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

De ani de zile am ținut să descopăr un text al Antichităților lui Iosif Flaviu care să conțină variante din *Testimonium Flavianum*. Atunci, probabil, am putea sprijini speculațiile savante cu dovada textului. De fapt, chiar acest vis a fost șansa noastră bună. (ChJ.R 109)

Profesorul Charlesworth continuă să descrie o versiune arabă din secolul al IV-lea a *Testimonium*-ului, care s-a păstrat în *Kitab al-Unwan* de Agapius din secolul al X-lea. Pines traduce pasajul:

În acea vreme a existat un om care era numit Isus. Și purtarea lui era bună și (el) era cunoscut ca fiind virtuos. Și mulți oameni dintre evrei și dintre celelalte națiuni au devenit ucenicii lui. Pilat l-a condamnat să fie răstignit și să moară. Și cei care deveniseră ucenicii lui nu au încetat să-i fie ucenici. Ei au povestit că el le-a apărut la trei zile după răstignirea lui și că era viu; prin urmare, poate că el era Mesia căruia profeții îi atribuiseră minuni. (PiSAVT 16)

O versiune din secolul al XI-lea a *Testimonium*-ului, la care Pines se referă numind-o textul lui Michael, conține propoziția: „El și-a imaginat că] este Mesia.” Pines argumentează că această propoziție s-ar putea să fie ceva mai aproape de originalul lui Iosif Flaviu decât: „poate că el era Mesia” (cum] se afirmă în textul arab).

Versiunea arabă, conform lui Charlesworth, „furnizează o justificare textuală pentru înlăturarea pasajelor creștine și demonstrează că este puțin probabil că Iosif Flaviu a scris despre Isus în *Antichități* 18. (ChJ.R 110)

Pentru a încheia discuția noastră despre Iosif Flaviu, nu numai că mențiunea sa despre Isus în pasajul Iacov este demnă de crezare, dar așa cum observă istoricul Earle E. Cairns:

Chiar admitând unele interpolări ale creștinilor, majoritatea savanților sînt de acord că această informație fundamentală menționată mai înainte, (că Isus a fost un „om înțelept” condamnat la moarte pe cruce de către Pilat), este foarte probabil o parte a textului original. Cu siguranță că Iosif Flaviu nu a fost un prieten al creștinismului și astfel mențiunea lui despre Cristos are o și mai mare valoare istorică. (CaEE.CT50)

PLINIUS CEL TÎNĂR

Pliniu cel Tânăr (Plinius Secundus) a fost nepotul și fiul adoptiv al Pliniu cel Bătrîn, istoricul, care a murit la erupția Vulcanului Vezuviu. Bruc

spune despre el: „Pliniu este unul din cei mai mari autori de scrisori ai lumii, ale cărui scrisori, spre deosebire de efemerele note pe care le scriem majoritatea dintre noi, destinate doar pentru a fi citite de destinatar, au fost scrise cu un ochi la publicul mai larg și au obținut statutul de literatură clasică.” (BrFJCO 24)

S-au păstrat zece volume din corespondența lui Pliniu. În volumul al 10-lea există o scrisoare de la Pliniu către împăratul Traian, referitoare la creștinii din provincia lui. A fost scrisă în jurul anului 112 d.Cr. pe cînd Pliniu slujea drept guvernator al Bitiniei în Asia Mică. Vom cita mai mult din Pliniu deoarece scrisoarea lui dă informații excelente referitoare la creștinismul timpuriu, dintr-un punct de vedere necreștin. El scrie:

Este o regulă, Sire, pe care eu o observ mereu, de a mă adresa ție cu toate îndoielile mele; căci cine este mai capabil să-mi îndrume nesiguranța sau să-mi informeze ignoranța? Neluînd parte niciodată la vreun proces de-al creștinilor, nu sînt familiarizat cu metodele și cu limitele ce trebuie respectate fie la audierea lor, fie la pedepsirea lor; dacă trebuie făcută vreo diferențiere după vîrstă, sau dacă nu sînt permise deosebiriile dintre cel mai tînăr și adult; dacă pocăința admite iertarea sau, în cazul în care un om a fost cîndva un creștin, dacă-i folosește la ceva faptul că se leapădă; dacă simpla calitate de creștin, chiar fără comiterea de crime, sau doar acuzațiile asociate cu aceasta sînt pedepsite - la toate aceste puncte sînt într-o mare nedumerire.

Între timp metoda, pe care am folosit-o față de cei care mi-au fost denunțați drept creștini, a fost aceasta: i-am interogat dacă sînt cu adevărat creștini; dacă au mărturisit aceasta, eu am repetat întrebarea de două ori, adăugînd amenințarea pedepsei capitale; dacă ei au perseverat, am ordonat să fie executați. Căci oricare ar fi fost natura credinței lor, eu cel puțin nu mă îndoiam deloc că îndărătnicia hotărîtă și încăpăținarea inflexibilă merită pedeapsa. Au fost și alții stăpîniți de aceeași încăpăținare; fiind însă cetățeni ai Romei, i-am trimis să fie judecați la Roma.

Aceste acuzații s-au răspîndit (ca de obicei) prin însuși faptul că această cauză era sub investigație și numeroase forme ale culpei au ieșit la lumină. Cineva a scris un afiș, fără să-l semneze, acuzînd un mare număr de persoane pe nume, ca fiind creștini. Cei care au negat că ar fi sau ar fi fost vreodată creștini și care au repetat după mine o invocare către zei și s-au închinat oficial cu libațiune și tămîie înaintea statuii tale, care ordonasem să fie adusă în sală în

46

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE IS

acest scop, dimpreună cu cele ale zeilor și care, în final, l-au blestemat pe Cristos - nici unul din aceste acte, se spune, cei care sînt cu adevărat creștini nu pot fi forțați să le facă - pe aceștia am gîndit că e potrivit să-i eliberez. Alții, care erau numiți de informatorul anonim, mai întîi au mărturisit că sînt creștini și apoi au negat; adevărat, au spus ei, au fost și ei de această convingere însă o abandonaseră, unii cu trei ani în urmă, alții cu mai mulți ani în urmă și cîțiva cu 25 de ani în urmă. Toți s-au închinat la statuia ta și la chipurile zeilor și l-au blestemat pe Cristos.

Ei au afirmat, totuși, că întreaga lor vină sau culpă, era că ei aveau obiceiul de a se aduna într-o zi anume stabilită, înainte de a se lumina, cînd cîntau un imn în versuri lui Cristos, ca unui zeu și se legau, printr-un jurămint solemn, să nu facă vreo faptă rea, să nu comită niciodată înșelătorii, furturi sau adulter, să nu-și schimbe niciodată vorba, nici să nu nege o obligație cînd trebuia să o îplinească; după care era obiceiul lor de a se despărți și apoi de a se aduna din nou pentru a se împărtăși din mîncare - însă mîncare obișnuită și nevătămătoare. Chiar și această practică, totuși, au abandonat-o după publicarea edictului meu, prin care, conform ordinelor tale, interzisesem asocierile politice. De aceea am judecat că este cu atît mai necesar să scot tot adevărul, prin tortură, de la două femei slave, care erau denumite dia-conițe, însă nu am putut descoperi nimic mai mult decît superstiție perversă și excesivă.

De aceea am amînat procedurile și m-am încredințat de îndată sfatului tău. Căci mi s-a părut că problema merită să ajungă la tine - mai ales considerînd numărul celor în cauză. Persoane de toate rangurile și vîrstele și de ambele sexe sînt și vor fi implicate în persecuție. Căci această superstiție contagioasă nu este limitată doar la orașe, ci s-a răspîndit prin sate și prin regiunile rurale. Pare totuși posibil să fie controlată și vindecată. Cel puțin este sigur că templele, care ajunseseră aproape părăsite, încep acum să fie frecventate și sărbătorile sacre, după o lungă întrerupere, au înviat din nou, căci este o cerere generală după carne pentru jertfe, care în urmă cu cîtva timp avea doar puțini cumpărători. De aici este ușor de imaginat cîtă mulțime poate fi întoarsă de la această rătăcire, dacă se lasă o ușă deschisă pentru căință.¹

În răspunsul său, împăratul Traian este de acord că a fi creștin crimă care merită să fie pedepsită:

i ta Isus fdeute de scriitorii antiâ seculari

47

Dragul meu Secundus: Ai procedat cu corectitudine perfectă cînd ai judecat cazurile acelor care au fost acuzați înaintea ta de a fi creștini. Într-adevăr, nu se poate stabili o procedură unică de tratare a lor. Nu trebuie să inițiezi tu căutarea lor; dacă sînt acuzați și găsiți vinovați, trebuie să fie pedepsiți, excepție făcînd numai acela care neagă că este creștin și dovedește practic aceasta prin invocarea zeilor noștri; acela să fie iertat pe baza acestei repudieri, indiferent ce motive de suspiciune ar fi existat împotriva lui în trecut. Documentelor anonime, care sînt aduse înaintea ta, nu trebuie să li se dea în nici un caz atenție; ele formează un precedent foarte rău și sînt nedemne de vremurile pe care le trăim.¹⁸

Aceste două scrisori confirmă un număr de detalii despre creștinismul ar, care se găsesc sau sînt implicate în Noul Testament. De exemplu: (1) inii, care erau cetățeni ai Romei, erau trimiși acolo ca să fie Judecați, este cazul lui Pavel; (2) unii s-au lepădat de numele de creștin, după profețise Isus prin pilda semănătorului; (3) ei susțineau că Cristos este inezeu; (4) ei aveau un caracter moral exemplar, (5) unele femei din ică aveau slujba de diaconice; (6) un număr mare de oameni se adăuga ricii; și (7) răspîndirea creștinismului a avut repercusiuni financiare în .imentul acelor ale căror meserii erau legate de diferitele temple și religii 3îne (cum ar fi argintarii din Faptele Apostolilor 19). G. A. Wells afirmă totuși că „declarația lui Pliniu nu are nimic de-a face li existența lui Isus ... Nimeni nu se îndoiește că prin anul 112 creștinii se ^chinaru lui Cristos și că afirmația lui Pliniu redă

credințele creștine." 'eG.HE 16) însă Wells nu observă faptul că Pliniu și Traian depun mărturie iupra faptului că, în primii 80 de ani de creștinism, un număr mare de bărbați și femei erau atât de convinși de adevărata viață istorică, moarte, igropare și înviere a lui Isus, încât și-au exprimat aceste convingeri riscând execuție sigură.

CORNELIU TACIT

Istoricii moderni s-au obișnuit să adune laolaltă povestirile despre vrevile și locurile antice, în ciuda faptului că cei care au scris despre ele au
"it surse slabe, nu au fost atenți în interpretarea sau analizarea materialului lor și au deformat faptele din relatările lor datorită ideilor precon-
te. Din acest motiv, Tacit este „considerat, de către toți. istoricul cel mai
erm¹ crezare, un om în care sensibilitatea și imaginația, cu toate că erau
1 ernice, nu au putut niciodată să atenueze un simț critic rar pentru timpul
48

PARTEA I:

DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISM referiri la Isus făcute de scriitorii antici seculari

49

lui și o mare onestitate în examinarea documentelor." (AmF.SLC 16)

Tacit, născut prin anii 52-55 d.Cr., a devenit senator sub domnia Vespasian, mai târziu a ocupat funcția de consul și în anii 112-113 a I proconsul sau guvernator al Asiei. El a fost un orator respectat și pr apropiat al lui Pliniu cel Tânăr, care era guvernatorul provinciei învecind Bitinia, doar cu puțin timp înainte ca Tacit să devină guvernatorul Asiei. Scriind în *Analele* sale prin anul 116 d.Cr., Tacit descrie răspur împăratului Nero față de marele incendiu care a cuprins Roma. în anul d.Cr. Circula un zvon persistent cum că însuși Nero a fost în spat incendiului și de aceea trebuia să facă ceva pentru a risipi acest zvon. T< vorbește despre acțiunile lui Nero pentru a înlătura zvonul:

Până aici precauțiunile luate au fost sugerate de prudența omenească; acum se căutau mijloace pentru a-i mulțumi pe zei și s-a apelat la cărțile Sibiline; la porunca lor s-au făcut rugăciuni publice lui Vulcan, Ceres, Proserpine, în timp ce Iuno era îmbunată de matroane, mai întâi în Capitoliu, apoi în cel mai apropiat punct de pe malul mării, de unde se lua apa pentru stropirea templului și a statuii zeiței. Banchete rituale și nopți întregi de veghe au fost celebrate de femei care erau căsătorite. însă nici ajutorul omenesc, nici generozitatea imperială, nici toate modurile de a împăca Cerul, nu au putut înăbuși scandalul sau risipi credința că incendiul a izbucnit la ordin. De aceea, pentru a opri zvonul, Nero a substituit drept vinovați și i-a pedepsit cu cele mai rafinate cruzimi, pe o clasă de oameni, detestați pentru viciile lor, pe care gloata îi numea creștini. Cristos, cel de la care și-au luat numele, suferise pedeapsa cu moartea în timpul domniei lui Tiberiu, prin sentința procuratorului Pilat din Pont și superstiția molipsitoare a fost oprită pentru un timp, doar ca să izbucnească din nou, nu numai în Iudea, patria acestei boli, ci în însăși capitala ei, unde se adună toate lucrurile oribile și rușinoase din lume pentru a intra în vogă. Mai întâi, deci, membrii declarați ai sectei au fost arestați, apoi, pe baza unor denunțuri, un mare număr au fost condamnați, nu atât pe motiv că au pus focul, cât pentru faptul că urăsc rasa umană. Sfârșitul lor era însoțit de batjocură: ei erau acoperiți cu piei de animale sălbatice și sfîșiați de câini, sau erau legați de cruci și când se înnopta li se dădea foc ca să slujească drept lămpi în noapte. Nero și-a oferit grădinile sale pentru spectacol și a dat o reprezentație în cercul său, amestecîndu-se în gloată deghizat în căruțaș sau suit în carul lui. Astfel, în ciuda unei vinovății care primise cea mai exemplară dintre pedepse, s-a trezit un sentiment de milă, datorat impresiei că ei erau sacrificați nu pentru binele statului, ci datorită cruzimii unui singur om.

Aici avem din nou o mărturie necreștină explicită a originii și răspîndirii creștinismului. Mai important decît aceasta este că acest raport al lui Tacit furnizează o puternică dovadă istorică cum că creștinii din Roma, la numai 30 de ani după moartea lui Cristos, erau uciși pentru convingerea lor, că Isus a trăit, a murit și a înviat pentru ei.

Ţiiva scriitori au încercat să atace autenticitatea acestui pasaj, însă argumentele lor nu au fost în general ascultate. Consultați marile autorități în studii clasice, care tratează această problemă (cum ar fi clasicistul de la Oxford și cunoscutul specialist al lucrărilor lui Tacit, Henry Furneaux) și concluzia este pur și simplu că mărturia, că acest pasaj a fost scris de mîna lui Tacit, este prea solidă. Aproape toți (inclusiv Wells) admit că stilul este în mod clar „latina lui Tacit". Mai mult, din moment ce pasajul nu vorbește cu îngăduință despre creștini, nu există nici un motiv să-l fi scris altcineva decît Tacit.

Wells încearcă să atace pasajul dintr-un unghi diferit. El argumentează că afirmația lui Tacit despre Isus nu are valoare istorică din moment ce el probabil doar repetă informația pe care a luat-o de la creștinii înșiși. Din moment ce viața lui bus, după Wells, a fost doar o legendă, creștinii i-au raportat lui Tacit drept fapte istorice, ceea ce era doar o legendă.

Wells aduce trei probe în favoarea afirmației sale. în primul rînd, el spune că Tacit „îi dă lui Pilat titlul de „procurator", termen care s-a folosit abia din a doua jumătate a secolului I." (WeG.HE 16) Dar dacă această informație era de la creștini, de ce îl numește Tacit în „Anale" 4.5 pe Lucilius Capito „procurator", cînd și el a deținut această slujbă înainte de schimbarea denumirii funcției? E îl numește, de asemenea, pe împărat

„imperitante”, despre care Tacit, senator fiind, trebuie să fi știut că nu era titlul potrivit Pentru împărații din trecut. Tacit folosea pur și simplu termenii curenți din vremea lui, pentru ca cititorii din vremea lui să știe clar ce poziții ocupau diferitele persoane.

În al doilea rând, Wells spune că dacă Tacit și-ar fi luat informațiile din înregistrări oficiale, el l-ar fi numit pe Isus pe nume și nu cu termenul "Cristos". Însă dacă Tacit ar fi spus „Isus”, el ar fi avut nevoie de informații adiționale ca să explice ce legătură are Isus cu creștinii. Furneaux afirmă că "Cristus", ca și nume, ar fi „cel mai potrivit de folosit aici pentru a explica "Cristianu"." (FuH.A 374) De fapt, dacă Tacit și-ar fi primit informațiile de la creștini, ei ar fi folosit mai probabil „Isus” sau poate „Cristos Isus” ca o

50

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

referință mai intimă. Poate că Tacit a fost motivat în continuare să folosească „Cristus” de vreme ce știa în general că evreii aveau „profeții vechi cum că se va ridica un Mesia cuceritor.” (GiE.D 1:603) Folosirea termenului „Cristus” era mai puternică pentru a stârni reacția ostilă a publicului împotriva creștinilor.

În al treilea rând, Wells afirmă că Tacit „era cu siguranță bucuros să accepte de la creștini propria lor părere cum că creștinismul era de origine recentă, datorită faptului că autoritățile romane erau dispuse să tolereze doar cultele antice.” (WeG.HE 17) Wells încearcă să argumenteze că Tacit a acceptat pur și simplu de la creștini faptul că Cristos a murit sub Pilat din Pont în timpul domniei lui Tiberiu. Există, însă, multe motive pentru a crede că Tacit avea alte informații decât cele auzite de la creștini.

În primul rând, el face afirmația despre moartea lui Cristos ca despre un fapt istoric, nu ca ceva afirmat de alții că ar fi adevărat.

În al doilea rând, cum s-a menționat în capitolul anterior, atât Iustin cât și Tertullian și-au provocat cititorii să citească ei înșiși documentele seculare oficiale care confirmă anumite detalii ale vieții lui Isus.

În al treilea rând, fiind senator roman, Tacit trebuie să fi avut cu siguranță acces la cele mai bune documente care existau la acea vreme în Imperiul Roman.

În al patrulea rând, în *Anale* 4.10, unde Tacit dezmințe un anumit zvon, el spune că a relatat după „cele mai numeroase și mai demne de crezare autorități”. În 4.57 el spune: „m-am condus după majoritatea istoricilor”.

În al cincilea rând, Tacit are grijă să consemneze contradicții în sursele sale. În 15.38 el vorbește despre versiunile contradictorii cu privire la izbucnirea marelui incendiu al Romei.

În al șaselea rând, Tacit nu-și citează sursele necritice. În *Anale* 4.57 el pune la îndoială opinia majorității istoricilor. În 15.53 el consideră afirmația lui Pliniu drept absurdă, iar în 13.20 el notează prejudecățile lui Fabius Rusticus. B. Walker comentează că Tacit „era un sceptic consecvent față de zvonurile din popor, chiar și atunci când un zvon coincidea cu propriile lui prejudecăți” și citează *Anale* 2.68 drept exemplu. (WaB.AT 142)

În al șaptelea rând, Tacit își apără opinia atunci când alții n-o fac.

În al optulea rând, Tacit face distincție între zvon și fapt, folosind expresii cum ar fi: „unii au consemnat” sau „după cum se spune în general”. El folosește, de asemenea, termeni cum ar fi: „se spune” și „se zice” atunci când nu vrea să garanteze credibilitatea unei afirmații. Maurice Goguel, fost profesor de teologie la Universitatea din Paris, notează că absența unor cuvinte ca „se spune” în *Anale* 15.44 (pasajul despre Cristos)

• *jeriri la /sus făcute de scriitorii antici seculari*

51

trebuie să ne facă să credem că sursa lui Tacit a fost un document. El afirmă: „Jn lucru este sigur și anume că Tacit a avut cunoștință despre un document, ire nu era nici evreiesc, nici creștin, care lega creștinismul de Cristosul istignit de Pilat din Pont.” (GoMAJN 40)

I Și în sfârșit, chiar dacă Tacit nu ar fi făcut nici o afirmație independentă despre persoana lui Cristos, el totuși înregistrează faptul că bărbați și femei, jre au trăit la 30 de ani după ce Isus a fost răstignit, erau gata să moară entru credința lor că Isus a trăit doar cu 30 de ani mai devreme. Unii dintre i, de exemplu Petru, chiar L-au văzut, L-au auzrt, au umblat și au vorbit cu l Și așa cum a remarcat fostul profesor de drept oriental de la Universitatea [în Londra, J. N. D. Anderson:

Nu este prea fantezist să sugerezi că atunci când el adaugă că „o superstiție foarte dăunătoare a fost oprită pentru un timp doar ca să izbucnească din nou”, el depune, fără să-și dea seama, indirect, o mărturie în favoarea convingerii Bisericii primare că Cristosul, care fusese răstignit, a înviat din mormînt. (AnJ. CTW19)

ADRIAN

În timpul domniei lui Adrian (117-138 d.Cr.), Serenus Granianus, proconsul al Asiei, i-a scris împăratului, ceiîndu-i sfatul cu privire la modul de a trata acuzațiile împotriva creștinilor. Probabil că el se confrunta cu aceleași probleme pe care le menționase Pliniu. Creștinii, în zelul relației lor noi cu bus cel înviat, îi conduceau pe alții la Cristos și îi îndepărtau de practicile cultelor păgîne. Aceasta a lovit în anumiți negustori, cum ar fi argintarii, acolo unde doare cel mai tare - la buzunar. Ca urmare, creștinii s-au trezit adesea judecați fără nici un alt motiv decât acela că urmau un zeu care nu era | aprobat de stat. Adrian i-a răspuns în scris succesorului lui Granianus, Minucius Fundanus. Scrisoarea lui, păstrată de Eusebiu, este indirect o mărturie care confirmă aceleași lucruri pe care le-a înregistrat Pliniu: De aceea nu doresc ca problema să treacă fără a fi examinată, pentru ca astfel acești oameni nici să nu poată fi hărțuiți și nici să nu se dea informatorilor posibilitatea unor proceduri malițioase. De aceea, dacă locuitorii din provincie își pot dovedi clar acuzațiile împotriva creștinilor,

astfel încât să poată să apară în fața tribunalului, lasă-i să urmeze numai această cale, însă nu doar prin simple petiții și simple plângeri împotriva creștinilor. Pentru că este mult mai potrivit, dacă cineva aduce o acuzație, ca tu să o examinezi.

52

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBULICE DESPRE IS

SUETONIU

În jurul anului 50 d.Cr., apostolul Pavel a ajuns la Corint. Fa] Apostolilor 18:2 relatează că el a găsit acolo pe un anume „iudeu ni Acuila, originar din Pont, venit de curînd, din Italia, cu soția sa, deoarece Qaudiu poruncise ca toți iudeii să plece din Roma." maturitatea spirituală vizibilă a lui Acuila și Priscila, care se poate din Faptele Apostolilor 18:26, se pare că ei fuseseră creștini în Roma, înainte de anul 49 d.Cr. Aceasta este data cînd Qaudiu i-a expulzat pe evreii din Roma.

Suetoniu, un alt istoric roman și analist al Casei Imperiale, a scris anul 120 d.Cr.: „Deoarece evreii făceau mereu tulburări, instigați de tus, el i-a expulzat din Roma.

Cine este „Chrestus”? Există o dispută pe marginea acestei întrebări se pare că Crestus era un nume destul de comun mai ales printre sclavi. Îi există mai multe indicii care indică spre faptul că Crestus era probabil ortografiere greșită a lui „Crist” (gr. „Christus”):

În primul rînd, Chrestus este un nume *grecesc*. Bineînțeles că mulți evrei aveau nume grecești, fie din naștere, fie luate mai târziu (cum ar fi ucenicii galileeni ai lui Isus, Andrei și Filip, și toți cei șapte „diaconi” aleși în Faptele Apostolilor 6:5, dintre care doar despre unul se spune că a fost un prozelit), însă Chrestus nu este de altfel cunoscut a fi un nume evreiesc.²⁷

Și în al doilea rînd, Chrestus sună foarte asemănător cu Christus, care, cu înțelesul de „uns”, ar fi neobișnuit în lumea păgînă, astfel încît o înlocuire a numelui grecesc Chrestus ar fi ușor de făcut. Într-adevăr, Tertullian subliniază că oponenții creștinismului, pronunțînd greșit numele drept „Chre-stianus”, de fapt aduceau mărturie pentru „dulceța și blîndețea” lui! (FrRE 41)

Un alt indiciu reiese din restul capitolului 18 din Faptele Apostolilor, ur Acuila și Priscila sînt implicați împreună cu Pavel în lucrarea lui de a „mărturisi iudeilor că Isus este Cristosul”. Mulți dintre evrei au reacționat < înverșunare și dacă restul cărții Faptele Apostolilor este tipic pentru vreme, este posibil ca Acuila și Priscila să fi fost implicați într-o dis asemănătoare mai înainte, în Roma, în anul 49 d.Cr. Mărturisirea i creștini făcută altor evrei a generat probabil ostilitățile care au dus expulzarea tuturor evreilor din Roma. Celui care a scris raportul poliției i: spus probabil că violența a fost instigată de „Christus”. Însă cum el nu <

referiri la Isus făcute de scriitorii antici seculari

53

niciodată de „Christus”, el a notat „Chrestus”, numele comun cu care era familiarizat. După 70 de ani, cînd Suetoniu a consultat relatarea, el a consemnat exact ceea ce a găsit. Deci această consemnare și relatarea lui Suetoniu despre ea atestă aproape cu certitudine că la numai 16-20 de ani După moartea lui Isus, creștinii evrei din Iudea spuneau altor evrei din Roma spre viața, moartea și învierea Lui.

■ Suetoniu confirmă, de asemenea, relatarea lui Tacit referitoare la marele Incendiu din Roma. În *Viața lui Nero* Suetoniu relatează că după incendiu [pedeapsa s-a abătut asupra creștinilor, un grup de oameni dedicați unei hoi și dăunătoare superstiții.^{12&} încă o dată o sursă necreștină seculară atestă că au existat bărbați și femei în Roma, care, la numai 30 de ani după moartea îi Cristos, au fost condamnați la moarte pentru convingerea lor că Isus a răit, a murit și a înviat din morți.

LUCIAN DIN SAMOSATA Scriind în jurul anului 170 d.Cr., scriitorul satiric grec Lucian, a relatat despre primii creștini și despre „legiuitorul lor”. Natura ostilă a declarației lui o face și mai valoroasă:

Creștinii, știți, se închină pînă azi unui om - persoana deosebită care a introdus noul lor ritual și a fost răstignit pentru aceasta ... Vedeți, aceste creaturi rătăcite încep prin convingerea generală că sînt nemuritori pe veci, ceea ce explică disprețul lor față de moarte și devotamentul personal voluntar care este atît de obișnuit la ei; și apoi le-a fost imprimat de către legiuitorul lor faptul că ei sînt toți frați din momentul în care sînt convertiți și îi reneagă pe zeii Greciei și se închină înțeleptului răstignit și trăiesc după legile lui. Toate acestea ei le iau prin credință și, drept urmare, ei disprețuiesc toate bunurile lumești, considerîndu-le doar ca o proprietate comună.²⁹

Lucian îi menționează, de asemenea, de mai multe ori pe creștini în *Alexandru, profetul cel fals*, secțiunile 25 și 29.

MARA BAR-SERAPION

Cîndva după anul 70 d.Cr., un sirian, probabil un filozof stoic, i-a scris din închisoare fiului său. În efortul de a-și încuraja fiul să urmărească înțelepciunea, el medita:

Ce avantaj au avut atenienii prin faptul că l-au omorît pe Socrate? Foametea și nenorocirea au venit asupra lor ca pedeapsă pentru crima lor. Ce folos au avut oamenii din Samos că l-au ars pe Pitagora? Într-o clipă, țara lor a fost

acoperită de nisip. Ce au cîștigat iudeii prin executarea înțeleptului lor împărat? Imediat după aceea împărăția lor a fost abolită. Dumnezeu pe drept i-a răzbunat pe acești trei bărbați înțelepți: atenienii au murit de foame, cei din Samos, copleșiți de mare, iudeii, ruinați și alungați din țara lor, trăiesc complet împrăștiați. Însă Socrate nu a dispărut pentru totdeauna, el continuă să trăiască în învățătura lui Plato. Pitagora nu a dispărut pentru totdeauna; el continuă să trăiască în statuia lui Hera. Nici înțeleptul împărat nu a dispărut pentru totdeauna, el continuă să trăiască în învățătura pe care a dat-o.

Valoarea atestării de către această scrisoare a faptelor istorice diminuată de faptul că Mara Bar-Serapion și-ar fi putut obține infoi din tradiția creștină (ceea ce nu înseamnă în mod neapărat că este greșit) de faptul că informația lui despre Atena și Samos este inexactă. Îns scrisoarea poate fi datată chiar în secolul I, iar scriitorul ei sigur nu este un creștin, din moment ce se referă, într-un alt loc, la „zeii noștri” și-l pune pe Isus pe același plan cu Socrate și Pitagora. De asemenea, el spune că Isu continuă să trăiască prin învățătura Sa mai degrabă decît prin învierea Si Se pare că el a fost într-adevăr influențat de creștinii dintre neamuri, dii moment ce-i învinuiește pe „iudei” că „și-au executat înțeleptul împărat” însă chiar și iudeul Ioan, ucenicul lui Isus, a folosit în mod repetat „iud pentru a se referi la anumite grupuri iudaice sau conducători iudei, di care majoritatea i s-au opus lui Isus, la unii care erau uimiți de Isus și la care au rămas indiferenți față de Isus.

Nu vom studia referirile necreștine de după anul 200 d.Cr. în capitoli anterior am văzut cît de puțin probabil este ca vreun scriitor necreștin să 8 fi referit la Isus sau la urmașii Lui. Informațiile din acest capitol ne arată ă mesajul despre viața, moartea și învierea lui Isus, ca fapte reale, trebuie 4 fi început să se răspîndească pe tot cuprinsul Imperiului Roman imediat după moartea lui Isus, deoarece scriitorii necreștini consemnează *efectele* într- perioadă de numai 16 pînă la 30 de ani de la consumarea faptelor.

REFERIRI ÎN SCRIERILE RABINICE

în^abinica este studiul comentariilor făcute de rabinii iudei la Scripturile Vechiului Testament. Ea include comentarii ale comentariilor Scripturii. Atunci cînd diverși rabini comentau Scriptura sau comentariul altui rabin, ei făceau referiri ocazionale la oameni și evenimente din vremea lor. Una din persoanele la care s-au referit rabinii a fost Isus. Acest capitol documentează referiri istorice la Isus în scrierile rabinice, fie ele demne de încredere, fie mai puțin demne de încredere.

Rabinica poate fi un domeniu de explorare fascinant pentru cercetătorii atît ai Noului cît și ai Vechiului Testament. Dar acesta nu este un cîmp de studiu ușor. R. T. France ne avertizează:

A căuta în literatura rabinică date referitoare la un anumit subiect istoric este o muncă descurajantă. Cantitatea extrem de voluminoasă a acestei literaturi, complexitatea ei amănunțită și lipsa unei structuri logice (pentru noi), complicata ei istorie orală și literară și, ca urmare, nesiguranța cu privire la data tradițiilor pe care le păstrează, toate acestea fac din ea un domeniu neatrăgător pentru majoritatea cititorilor neevrei. Adăugați la aceasta faptul că istoria, ca atare, nu este preocuparea ei, astfel înec pasajele care conțin informații „istorice” interesante apar doar ca ilustrații ale unor argumente legale și teologice încalcite, adesea fără suficiente detalii pentru a clarifica ce situație istorică se are în vedere, și cercetarea devine descurajantă. În cazul informațiilor referitoare la Isus, avem încă un factor care complică lucrurile și anume că el a fost pentru rabini un învățător eretic și un vrăjitor, al cărui nume rareori putea fi folosit fără a fi profanat, avînd drept urmare faptul că mulți cercetători cred că ei s-au referit la el prin pseudonime (de exemplu: Ben Stada, sau Balaam) sau prin expresii vagi de genul „cutare și cutare”. (FrRE33)

55

56

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISI

SCRIERILE RABINICE

Pentru a înțelege exact implicațiile referirilor rabinice la Isus, este imp tant ca mai întîi să ajungem să distingem diferitele diviziuni din literatur scrisă de rabini. Pe măsură ce vom înainta în următorul material introduc puteți consulta schema de mai jos care adună laolaltă toate informațiile.

sajelor din Scriptură. Neemia 8:7, 8 numește mai mulți peiauvanc, ~ preună cu leviții și sub conducerea lui Ezra „explicau poporului Legea „citeau deslușit din cartea Legii, din Legea lui Dumnezeu și-i arătau leșul, ca să-i facă să priceapă ce citiseră.” Generație după generație astă învățătură a fost memorată și transmisă cuvînt cu cuvînt printr-o iitit orală neîntreruptă. Și, cu fiecare generație care urma, interpretarea jprului lor rabin era adăugată la tradiția care creștea mereu, în vremea lui Isus cantitatea prescrierilor și proscrierilor detaliate demise incredibil de mare, mai ales dacă ținem cont că tradiția nu se smitea încă pe cale scrisă, ci prin memorare! Aceasta era „tradiția _ inilor” la care se referă Noul Testament¹. Aceste interpretări ale Legii eau la fel de multă autoritate ca și Legea însăși și l-au determinat pe Isus spună: „Ați desființat frumos porunca lui Dumnezeu ca să țineți datina astră. Trebuie să fi fost o sarcină care lua foarte mult timp, ca elevii care idiau Legea să memoreze toate interpretările rabinice, încît le rămînea rte puțin timp ca să o și aplice. Poate că acesta a fost unul din motivele

itru care Isus îi acuză pe cărturari: „... voi puneți pe spinarea oamenilor cini grele de purtat, iar voi nici măcar cu unul din degetele voastre nu vă Ningeți de ele”. Așa cum a făcut și Isus, obiceiul inițial al lui Ezra era să pdîncească și să împlinească Legea Domnului și să învețe pe oameni în lîilocul lui Israel legile și poruncile Sale”⁴.

Cînd a fost cucerit Ierusalimul și Templul, în anul 70 d.Cr., fariseii din coala lui Hillel s-au temut că Israelul ar putea să-și piardă tradițiile și mitatea. Cu permisiunea romanilor ei și-au stabilit cartierul general în pamnia, aproape în linie dreaptă la vest de Ierusalim, lîngă coasta Mării Mediterane. Acolo au reformat Sanhedrinul, iar noul său președinte a fost ales Yohanan ben Zakkai. Prima lor sarcină a fost să pună tradiția lor orală W formă scrisă. Rabi Akiba a reușit să aranjeze tradiția pe subiecte, însă a ”urit în torturi, după ce răscoala lui ben-Kosebah, pe care el l-a considerat drept „Mesia”, a fost înăbușită de romani, în anul 135 d.Cr. Elevul lui Akiba, abi Meir, i-a revizuit și i-a continuat lucrarea. În cele din urmă, în jurul anului 200 d.Cr., Rabi Iuda Patriarhul a terminat compilația pe care astăzi

° cunoaștem drept Mișna.

| Literal, cuvîntul Mișna înseamnă „învățătură” sau „repetare”. Materialul <>n cuprinsul ei este împărțit în 6 Sedarim, fiecare dintre ele traînd învățătura jspre un anumit subiect. Cele șase subiecte principale sînt: agricultura, sub^0—' femeile, pagubele, lucrurile sfînte și curăția. Fiecare parte este ”^Partite la rîndul ei în secțiuni mai mici, numite tractate⁵. Fiecare tractat

58

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRMReferin^f^Ji^fi

59

(tratată) este împărțit în capitole, care conțin „secțiuni”, fiecare secțiune puțin mai lungă decît un verset biblic. Paralel cu *Mișna este Midraș*. Numele îi vine de la verbul dan înseamnă „a căuta, a explora sau a interpreta”. *Midraș este* mai comentariu cursiv al Scripturii, în timp ce *Mișna* poate da anumite în' independent de baza lor biblică. Există două feluri de *Midraș*: *Halak&* legislativă și *Haggada*, mai inspirativă în abordare. Aceiași terme folosesc adesea pentru a descrie felul materialului din *Mișna*, cu toq aproape tot ar fi numit *halakic*.

Un alt grup de materiale cuprinzînd comentarii din perioada tane neselectate pentru *Mișna*, se numește *Tosejta*, care înseamnă „adău sau „supliment”. Aceste învățături explică mai pe larg sau mai versiuni paralele ale afirmațiilor prezentate în *Mișna*.

Perioada dintre anii 70 și 200 d.Cr. este desemnată drept perj tanaitică. Numele provine de la *Tanna'im* sau „cei care repetă” mat4| codificat din *Mișna* și *Tosejta*. În timpul perioadei tanaitice au apărđ multe tradiții, pe lîngă, sau independent de cele din *Mișna*. Aceste erau cunoscute drept *Baraitoth* (singular, Baraita) și au fost păs *Gemara* (comentarii despre *Mișna*) din perioada amoraică. SI

Perioada amoraică este cuprinsă între secolele 3 și 6 d.Cr. învâfl acestei perioade, numiți amoraim, au scris comentarii despre *Mișna*, ci cute drept *Gemara*. Numele vine de la cuvîntul ebraic *Gemar cate* „a termina”. Existau două școli independente de amoraimi în ad perioadă: una în Babilonia și una în Palestina. între anii 350-425 d Școala Palestiniană și-a compilat *Mișna* (perioada tanaitică) și *G&* (perioada amoraică) în *Talmudul* Palestinian sau cel de la Ierusalim. Cea școală, cea din Babilonia, a permis ca propriul lor comentariu d< să fie adăugit pînă pe la anul 500 d.Cr. La acea dată *Mișna* și *Gen.cra* ad școli au format împreună *Talmudul* Babilonian, o colecție mult mai <j decît *Talmudul* Palestinian. înțelesul literal al cuvîntului *Talmud este* vătăfură”.

Atît cercetătorii creștini cît și cei evrei sînt de acord că în vastul „corp de comentarii rabinice există un număr de pagini care se referă cu certitud la Isus. Acest fapt este mai degrabă o excepție, avînd în vedere o setf factori importanți.

în primul rînd, mai există doar un număr mic de copii manuscris* *Talmudului* antic. Biserica trebuie să poarte o mare răspundere p^l această situație. în persecuțiile ei împotriva evreilor, Biserica a con^j adesea manuscrise evreiești si le-a ars.

blestem să nu mai publicau în nici u auuv ^—

sau *Gemara* ceva referitor la Isus din Nazaret... 1 _____

asculta cu grijă de această scrisoare, ci veți proceda __ ■ :- —,• ,,,,,,Hnua să Dublicați cărțile noastre la fel

I

voastră și mai multe suienmc <u^>. „,-----

La început, textele șterse din *Talmuduri* au fost indicate prin cercuri mici sau prin spații goale, dar, cu timpul, chiar și lucrul acesta a fost interzis de cenzori.

Ca rezultat al dublei cenzuri, volumele uzuale ale literaturii rabinice mai conțin doar niște urme deformate ale unor presupuse aluzii la Isus. (GoMo JJT 4)

în al treilea rînd, rabinii din „perioada celui de-al doilea Templu” nu erau dispuși să menționeze evenimente sau persoane din această perioadă, decît dacă erau deosebit de relevante pentru Scriptură sau pentru comentariul care se făcea. Remarcabilul cercetător evreu, Joseph Klausner, un necreștin, care scrie în special poporului evreu, notează:

Experții în **Talmud** se referă, în general, foarte rar la evenimente din perioada celui de-al doilea Templu și o fac

doar atunci rînd evenimentele sînt relevante pentru unele discuții halakice, altfel le menționează doar întîmplător în cursul vreunei haggada. De exemplu, ce am fi știut noi despre marea luptă a maccabeilor împotriva împăratului Siriei, dacă scrierile apocrife, Maccabei I și II și scrierile grecești ale lui Iosif Flaviu nu ar fi supraviețuit și am fi fost obligați să ne mulțumim să obținem toate informațiile despre acest mare eveniment din istoria Israelului doar din *Talmud*! Nu am fi cunoscut nici măcar numele lui Iuda Maccabeu! (WJN 19) Din moment ce Isus a trăit în perioada celui de-al doilea Templu, referirile despre B sînt cu atît mai remarcabile.

In al patrulea rînd, avînd în vedere opresiunea romană asupra națiunii iudaice, apariția lui Isus a fost relativ lipsită de importanță pentru rabini. Îl cităm din nou pe savantul evreu Klausner:

60

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE IS

Apariția lui Isus în perioada de frămîntare și confuzie în care se afla Iudea în timpul lui Irod și a procuratorilor romani a fost un eveniment atît de șters, încît contemporanii lui Isus și ai primilor Lui ucenici abia l-au remarcat, iar atunci cînd creștinismul devenise o sectă mare și puternică, „înțelepții *Talmudului*” erau deja mult prea departe de perioada lui

ISUS. (KU.JN 19)

Factorii de mai sus, împreună cu alte motive, influențează gradul credibilitate istorică a unei afirmații despre Isus din literatura rabinică, aceea, în următoarele două secțiuni, vom da mai întîi referirile nedemne încredere despre Isus, urmate apoi de cele care pot fi acceptate ca fi demne de încredere.

REFERIRI LA ISUS NEDEMNE DE ÎNCREDERE

Noi desemnăm ca nedemne de încredere aproape toate pasajele refi ritoare la Isus a căror origine este ulterioară perioadei tanaitice. Există mul asemenea pasaje, însă, în perioada amoraică, ele se referă, în primul la Isus în doctrina creștină și nu la Isus în existența lui istorică. Unele ulterioare ar putea păstra dovezi mai timpurii, dar, în general, adevă acestui lucru nu poate fi demonstrat. Redăm mai jos referiri specifi recunoscute, în general, ca fiind nedemne de încredere în ceea ce ne spd despre Isus cel istoric. Totuși, se poate spune că aceste pasaje continuă vorbească despre bus ca despre o persoană istorică, chiar dacă detaliile sînt departe de a fi exacte. Cu alte cuvinte, ele demonstrează încă o dată existența lui Isus nu a fost niciodată pusă la îndoială în vremurile antice.

Referiri la „Ben Stada”

Timp de secole creștinii și alții au simțit că pasajele „Ben Stada” refereau la Isus. Ca urmare ei i-au criticat adesea pe evrei pentru comenta: care se presupune că se refereau negativ la Isus. Acum pare clar că Stada nu era Isus, ci egipteanul menționat în Fapte 21:38. Acolo căpița roman fi spune lui Pavel: „Nu cumva ești egipteanul acela, care a pro o revoltă cu cîțva timp în urmă și a dus în pustie pe cei patru mii de tîlhari” Iosif Flaviu spune că acest egiptean s-a răscolat imediat după ce Felix fu: desemnat procurator în Iudea în anul 52 d.Cr.:

Mai mult, în acea perioadă a venit din Egipt, la Ierusalim, unul care-și zicea că este profet și sfătuia mulțimile de oameni simpli să meargă cu el pe Muntele Măslinilor, cum i se spunea, care este așezat în fața cetății, la o distanță de un kilometru. El mai spunea că le va arăta cum, la porunca lui, zidurile Ierusalimului vor cădea, și le-a promis că le va

referiri în scrierile rabinice

asigura intrarea în cetate prin acele ziduri, atunci cînd ele se vor prăbuși. Deci, cînd Felix a fost informat despre aceste lucruri, el a ordonat soldaților săi să-și ia armele și a venit împotriva lor cu un număr mare de călăreți și pedestrași din Ierusalim și a atacat pe Egiptean și pe oamenii care erau cu el. El a omorît de asemenea, 400 dintre ei și a capturat 200 vii. Însă Egipteanul a scăpat în timpul luptei și nu a mai apărut niciodată.

Evident că Egipteanul nu era Isus! Însă următorul pasaj din *Talmudul* Babilonian, *Shabbath* 104b fi confundă pe cei doi:

„Acela care își face creștături în carne”. Este o tradiție Baraitha: Rabi Eliezer a spus înțelepților: „Nu a adus Ben Stada vrăjitorii din Egipt într-o creștătură din carnea sa?” Ei i-au răspuns: „El a fost nebun și noi nu scoatem dovezi de la un nebun.” Ben Stada? El a fost Ben Pandera! (Diferitele ortografieri ale numelui includ Pantira, Pantera, Panthera, Pantiri și Panteri.) Rabi Hisda a spus: „Soțul a fost Stada; iubitul Pandera.” Nu a fost soțul Pappos ben Yehudah; mama lui, Stada? Mama lui a fost Miriam, o coafeză. Așa cum se spune în Pumbeditha: „*Etath da* (s-a depărtat) de soțul ei.” Din moment ce Tannim nu-l identifică niciodată pe Ben Stada cu Isus sau Ben Pandera, cercetătorii au tras concluzia că Rabi Hisda și alți amoraime l-au confundat pe Egiptean (sau Ben Stada) cu Isus. De fapt, chiar și „Rabbenu Tam (*Shabbath* 104b) a declarat că acesta nu a fost Isus din Nazaret.” (KU.JN 20) Klausner arată că natura nedemnă de încredere a scrierilor amoraice se vede în textul de mai sus prin (1) faptul că îl confundă pe Pappas ben Yehuda (un contemporan al lui Akiba care a trăit cu puțin înainte de anul 135 d.Cr.) cu tatăl lui Isus;² o confundă pe Mana Magdalena cu Măria, mama lui Isus, numind-o pe mama lui Isus coafeză (în ebraică *Mgadd'la N'shaya*); și (3) pune semnul egal între Stada și *S'tathda*, care înseamnă „rătăcire” și atribuie acest nume Măriei, mama lui Isus. Din moment ce nici unul din pasajele tanaitice nu-l identifică pe Ben Stada cu Isus sau Ben Pantera și din moment ce pasajele amoraice nu sînt demne de crezare, atunci nici unul din pasajele Ben Stada nu poate fi o referire istorică demnă de încredere, la Isus.

Referiri la Balaam

Mai multe pasaje par să facă referiri la Isus folosind numele Balaam. Inform lui Klausner, referirea la Isus drept Balaam a fost atât de acceptată între savanții evrei, încât nu mai era nevoie de dovezi. Dar acest fapt nu ¹ este valabil. Observați următoarele pasaje din *Mişna*:

62

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISI

63

Trei regi și patru oameni de rînd nu au parte de lumea viitoare. Cei trei regi sînt: Ieroboam, Ahab și Mânase ... Cei patru oameni de rînd sînt: Balaam, Doeg, Ahitofel și Ghehazi. (M. Sanhedrin 10, 2) (RS)
Ucenicii lui Balaam cel rău vor moșteni Gheena și vor coborî în groapa distrugerii după cum se spune: „Oamenii singelui și ai înșelăciunii nu vor trăi nici jumătate din zilele lor.” (M. Abot 5, 19) (RS)
Nu există nici un motiv pentru a-l identifica pe Balaam cu Isus în aceste pasaje, din moment ce: (1) nu a existat nici un motiv pentru ca cei care au compilat *Mişna* să ascundă identitatea lui Isus, în cazul în care vorbea despre El; (2) ori de cîte ori rabinii doreau să ascundă identitatea lui Isus, a foloseau termenul „unul-ca-acesta”; (3) Balaam nu era israelit, Isus însă era; (4) dacă Balaam este un nume codificat al cuiva, el putea fi la fel de bine folosit pentru mulți alții. El nu îl identifică în mod specific pe kus. (5) Unelț din pasaje care-l identifică pe Balaam cu kus sînt de dată tîrzie și decî nedemne de încredere ca referiri istorice la Isus.

Motivul principal pentru care Balaam nu poate fi kus este că unele pasaje au drept personaje atât pe Balaam cît și pe kus, ca două persoane diferite. Observați următorul pasaj tanaitic tîrziu:

Rabi Eliezer ha-Kappar a spus: Dumnezeu a dat putere vocii sale (lui Balaam), astfel încît ea a răzbătut de la un capăt al lumii la celălalt, pentru că el căuta și vedea națiunile care se închinau soarelui și lunii și stelelor și lemnului și pietrelor și a căutat și a văzut că există un om, născut din femeie, care se va ridica și va căuta să se facă pe sine Dumnezeu și va face ca întreaga lume să se rătăcească. De aceea a dat Dumnezeu putere vocii lui Balaam, pentru ca toate popoarele lumii să poată auzi și el a vorbit astfel: „Aveți grijă să nu vă rătăciți după omul acela, căci este scris: „Dumnezeu nu este om ca să mintă.” Și dacă el spune că este Dumnezeu, el este un mincinos și el vă va înșela și va spune că pleacă și că va veni din nou la sfîrșit. El spune, dar nu va împlini. Vedeți ce este scris: Și el și-a început pilda și a spus: „Vai de cel ce va trăi cînd Dumnezeu va face toate acestea”. Balaam a spus: „Vai de cel ce va trăi - din acea națiune care va auzi pe omul acela care se face pe sine Dumnezeu.”⁷

Rabi Eliezer ha-Kapper a murit aproximativ în anul 260 d.Cr., deci valoarea afirmației sale în atestarea istorică a lui kus este limitată. Însă ea arată că la sfîrșitul perioadei tanaitice și începutul perioadei amoraice, cînd ar fi existat motive mai importante pentru a folosi un pseudonim pentru

[iri în scrierile rabinice]

•e de Balaam se referea la altcineva. În *Talmudul* babilonian, un pasaj, îbil din perioada amoraică (deși Wausner susține că el este de dată mai >me), face lucrurile și mai clare:

Istoria spune despre „Onkelos, fiul lui Kalonymos, fiul sorei lui Titus”, că el dorea să devină prozelit. Mai întîi l-a chemat din morți pe Titus prin farmece; Titus l-a sfătuit să nu devină prozelit, deoarece Israelul are atîtea porunci și adtea porunci greu de respectat; mai degrabă l-ar sfătui să li se opună. Onkelos l-a chemat atunci pe Balaam, care i-a spus în minia sa împotriva Israelului: „Nu căuta pacea și nici binele lor.” Abia atunci s-a dus și „l-a înviat pe Isus prin farmece și i-a spus: „Care este cel mai important lucru din lume?” El i-a spus: „Israel”. El a întreat: „Și ce ar fi dacă eu m-aș alătura lor?” El i-a spus: „Caută binele lor și nu căuta să le faci rău; oricine îi lovește este ca și cum s-ar fi atins de lumina ochilor lui Dumnezeu”. Atunci el a întreat: „Care este soarta acelui om?” El i-a spus: „Murdărie clocotitoare”. O *Baraitha* a spus: „Oricine batjocorește cuvintele înțeleptului este condamnat la murdărie clocotitoare. Veniți să vedeți ce este între păcătoșii din Israel și profeții popoarelor lumii.”⁸

oria celui nerușinat

„Un nerușinat.” Rabi Eliezer susține că acesta este un bastard, în timp ce Rabi Yehoshua spune că este „un fiu al necurăției” (*Jben niddah*; vezi Lev. XV:32); Rabi Akiba susține că este atât una cît și cealaltă. Bătrînii stăteau odată (la poartă). Au trecut prin fața lor doi copii; unul și-a acoperit capul, celălalt și-a descoperit capul. Pe cel care și-a descoperit capul, Rabi Elizer îl numește „bastard”, Rabi Eliezer „fiul necurăției” și Rabi Akiba „bastard și fiu al necurăției.” Ei l-au întreat pe Rabi Akiba: „Cum îndrăznești să contrazici descoperirile colegilor tăi?” El le-a spus: „Voi dovedi ceea ce spun.” S-a dus la mama copilului și a văzut-o șezînd și vînzînd mazăre în piață. I-a spus: „Fiica mea, dacă-mi spui ^{ce} ^întreb, îți voi reda viața în lumea viitoare.” Ea i-a spus: „Jură-mi.” Rabi Akiba a jurat doar cu buzele, dar el a negat juramîntul lui. El i-a spus: „Cum s-a născut acest fiu al tău?” ^ a răspuns: „Cînd am intrat în camera nupțială eram în Perioada necurăției mele și soțul meu nu s-a apropiat de mine și a intrat la mine unul din cavalerii de onoare și cu el ^{ain} conceput pe acest fiu. Copilul este deci și un bastard și -un fiu al necurăției.” Atunci ei au spus: „Mare a fost Rabi

64

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISI (I p) *Jeriri în scrierile rabinice*

65

Akiba, care și-a făcut învățătorii de rîs." Și tot atunci au spus:

„Înecuvîntat să fie Domnul Dumnezeu lui Israel, care și-a descoperit secretul său lui Rabi Akiba ben Yosef.

Acest pasaj apare doar în două tratate care au fost adunate laolaltă foai tîrziu și care conțin „multe adăugiri care erau atunci fie noi în conținut, fi denaturate ca formă." (KU.JN 31) De asemenea, din moment ce Rabi **Akif** a fost omorît de romani, în anul 135 d.Cr, nu se poate ca el să fi fost *m* rabin respectat pe vremea cînd Isus era doar un copil!

Toledoth Yeshu

„Toledoth Yeshu" înseamnă „Viața lui Isus". Este o lucrare de proza redusă care „pretinde că narează istoria lui Isus". (G0M0.JJT 147) Se poaă să fi fost compilată pentru prima dată cam prin secolului al V-lea d. Povestirea vorbește despre Isus, un copil nelegitim și „nerușinat", carej învățat „Numele Inefabil" în templu, l-a scris pe o bucatăică de hîrtie pe ca a cusut-o de carnea coapsei sale, prin ea făcînd multe minuni și atrăgîndU' adepți. Înțelepții din Israel l-au învățat pe „Yehuda Iskarioto", unul dintre lor, „Numele Inefabil" și acesta a început să facă semne și minuni împotriji lui Isus, inclusiv o bătălie în cer, unde Yehuda zboară mai sus decît Isus a învinge, astfel încît acesta cade pe pămînt. Sînt relatate multe alte aventu stranii, dar în cele din urmă Isus este arestat și spînzurat de o tulpină de van în ajunul Pastelor. După ce trupul lui este îngropat, un grădinar îl ia și¹ aruncă într-un canal de apă. Ucenicii, negăsind trupul lui Isus, încep proclame învierea lui. Însă Rabi Tanchuma (care a trăit în realitate la de ani după Isus!) găsește trupul și dă pe față scamatoria. Ucenicii fug și împrăstie religia în toată lumea. Shimeon kepha (Petru) sfîrșește într-un tu construit pentru el (Biserica Sf. Petru din Roma) unde compune cîntece imnuri pentru a le trimite în toată lumea.

E nevoie să cităm doar evaluarea lui Klausner.

Cea mai superficială citire a acestei cărți slujește drept dovadă că nu avem aici nimic altceva decît o lucrare folclorică, în care sînt întreșute confuz zvonuri și legende timpurii și tîrzii despre Isus, din *Talmud* și *Midraș*, laolaltă cu relatările Evangheliei, pe care autorul cărții *Tol'doth* le răstălmăcește într-un mod defăimător pentru Isus, precum și alte legende populare, dintre care multe sînt menționate de Celsus și Tertullian și mai tîrziu de părinții Bisericii și pe care Samuel Krauss le etichetează drept „motive folclorice". Este de remarcat, în special, atitudinea adoptată de *Tol'doth* față de relatările Evangheliei. Aproape că nu neagă niciodată nimic: schimbă pur și simplu răul în bine și binele în rău."

(KU.JN 51; sînt parantezele lui Klausner)

REFERIRI LA ISUS DEMNE DE ÎNCREDERE

în Ajunul Paștelui **l-au** spînzurat pe Yeshu."

S-a răspîndit învățătura că: în ajunul Paștelui l-au spînzurat pe Yeshu. Și timp de 40 de zile, înaintea lui a mers un crainic (zicînd): „El va fi ucis cu pietre, pentru că a practicat vrăjitoria și a dus Israelul în rătăcire. Oricine știe ceva în apărarea lui să vină și să pledeze pentru el." Însă, negăsîndu-se nimic în apărarea lui, l-au spînzurat în ajunul Paștelui.¹⁰

Manuscrisul Munich al acestei baraita spune: „Yeshu Nazarineanul". „Yeshu" se traduce prin greacă în română cu „Isus". Morris Goldstein spune: „Cererea insistentă de aplicare a pedepsei cu moartea în ajunul Paștelui este o verificare puternică a faptului că se referă la Isus, Cristosul creștinismului". (G0M0.JJT25)

Cuvîntul *spînzuratse* referea și ia răstignire. Atît Luca 23:39 cît și Galateni 3:13 îl folosesc în acest sens. Această baraita corespunde și cu Ioan 19:14, datînd răstignirea „în ajunul Paștelui". Dar de ce l-au „spînzurat" autoritățile evreiești pe Isus, în loc să-L ucidă cu pietre, așa currucerea legea lor? Cea mai bună explicație este că cuvîntul *spînzurat* atestă istoricitatea răstignirii lui Isus sub romani.

Acest pasaj este semnificativ pentru ceea ce nu neagă. Mai întîi, el nu neagă implicarea evreilor în moartea lui Isus. De fapt, nici măcar nu-i menționează pe romani. Mai degrabă caută să demonstreze că autoritățile evreiești au îndeplinit sentința, însă într-un mod corect. Rezultatul este o afirmație clară a istoricității lui Isus și a morții lui. În al doilea rînd, acest pasaj nu neagă faptul că Isus făcea minuni. Mai degrabă încearcă să explice că El le făcea prin farmece și magie. Aceeași reacție față de miracolele lui Isus este raportată în Marcu 3:22 și Matei 9:12, 24, 34. Din nou se face o afirmație dară despre istoricitatea lui Isus și de această dată și despre minunile Lui.

Acest pasaj afirmă, de asemenea, că Isus a avut adepți în poporul evreu, „Punînd că „El a amăgit și a dus Israelul în rătăcire". Cele 40 de zile pot fi doar o metodă apologetică, cu scopul de a nega că judecata s-a făcut în Pripă. Dar este posibil să fie vorba despre un anunț oficial că autoritățile îl ^t pe Isus. Ioan 8:58, 59 și 10:31-33, 39 indică faptul că, înainte de ire, liderii evrei căutau de cîtva timp să-L *aresteze* pe Isus.

Luîndu-se după *baraita* Ammora din ultima parte a secolului al ni-lea, a comentează:

Puteți crede că s-ar fi căutat cu insistență vre o apărare pentru el? El a fost un șarlatan și Atotputernicul spune: „Să

66

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBLICE DESPRE ih

nu-l cruți, nici să nu-l ascunzi." în cazul lui Isus a fost altfel, căci el era aproape de regalitate.

Expresia „aproape de regalitate” a fost interpretată fie ca o refi descendența genealogică a lui Isus din David sau ca o posibilă refi simbolică' spălare pe mâini a lui Pilat, înainte de a-l trimite pe Isus răstignit. „Yeshu a avut cinci ucenici”

Tot în Sanhedrin 43a, imediat după prima baraita referitoare la mai este o *baraita* despre El:

Rabinii noștri răspindeau învățătura: Yeshu a avut cinci ucenici - Mattai, Nakkai, Netzer, Buni și Todah.

Apoi urmează o adăugire amoraică tîrzie, la cîteva secole după *baraii*. Comentariul este plin de jocuri de cuvinte referitoare la cele cinci nume J este atît de rupt de realitatea istorică, încît nici un cercetător nu aceea povestirea ca fiind credibilă. *Baraita*, totuși, avînd originea undeva înl anii 70 și 200 d.Cr., este acceptată drept o referire credibilă la Isus și ucenii Săi. în afară de numele Mattai, care aduce cu Matei, ar fi greu de identificat numele date cu numele ucenicilor din relatările Evangheliei. Faptul că (al Isus are doar cinci ucenici s-a putut explica prin aceea că alți învățătorii *Talmudului*, de exemplu, Yohanan ben Zakai și Akiba, sînt descriși I asemenea avînd cinci ucenici sau discipoli. „în orice caz”, spune GoldswB „avem aici un pasaj timpuriu care-l menționează pe Isus și pe cei cinci ucenici ai săi.” (GoMoJTT32)

Vindecări în numele lui Yeshua ben Pantera

I s-a întîmplat lui Rabi Elazar ben Damah, pe care l-a mușcat un șarpe, că Iacov, un om din Kefar Soma, a venit să-l vindec în numele lui Yeshua ben Pantera; însă Rabi Ishmael nu l-a lăsat. El a spus: „Nu îți este îngăduit, Ben Damah.” El a răspuns: „îți voi aduce dovada că el are voie să mă vindec.” Dar nu a mai avut ocazia căci a murit. (După care) Rabi Ishmael a spus: „Fericit ești tu, Ben Damah, căci te-ai dus în pace și nu ai trecut de barierele puse de bătrîni; căci va veni imediat pedeapsa asupra oricui trece de barierele puse de bătrîni, așa cum scrie în Scriptură: „Oricine va dărîma un zid, va fi mușcat de un șarpe.”¹¹

Acesta și alte pasaje se referă la Isus ca fiind Ben Pantera. Savanții discutat îndelung cum s-a ajuns ca acest nume să-i fie atașat lui Isus. Strai considera că el provine de la cuvîntul grecesc *pentheros*, care înseamnă „gînere”. Wausner și Bruce sînt de părere că *panthera* este o denaturare I orecescului *parthenos*, care înseamnă „fecioară”. Klausner spune: „Evreii auzeau mereu că creștinii (dintre care majoritatea vorbeau greaca din cele mai vechi timpuri) îl numeau pe Isus „Fiul Fecioarei”... și astfel, în batjocură, I j-au numit *Ben ha-Pantera*, adică, „fiul leopardului”. (KU JN 23)

Teoria cea mai senzațională, dar cel mai puțin acceptată de către savanții serioși, a fost dramatizată de descoperirea unei pietre funerare din secolul I la Bingerbrück, Germania. Pe inscripție se poate citi: „Tiberius Julius Abdes Pantera, arcaș, originar din Sidon, Fenicia, care în anul 9 d.Cr. a fost transferat să slujească în Germania.” (DeA.LAE 73-74) Această descoperire a alimentat teoria că Isus era fiul nelegitim al Măriei și al soldatului Panthera. Chiar și Origen scrie că oponentul său, Celsus, în jurul anului 178 d.Cr., a spus că a auzit de la un evreu că „Minam” a rămas însărcinată de la „Pantheras”, un soldat roman, a fost lăsată de soțul ei și l-a născut pe Isus în taină.¹²

Dacă „Pantheras” ar fi fost un nume unic, poate că teoria însărcinării Măriei de către un soldat roman ar fi fost mai tentantă pentru savanți. Însă Adolf Deissmann, expert german în Noul Testament de la începutul secolului al XX-lea, a confirmat în urma cercetării inscripțiilor din primul secol, „cu absolută siguranță, că Panthera nu a fost o invenție a evreilor, ci un nume larg răspîndit în lumea antică”. (DeA.LAE 73-74) Rabinul și profesorul Morris Goldstein comentează că acest nume era la fel de comun cum sînt astăzi numele Lupu sau Vulpe. El continuă: Este demn de remarcat faptul că i s-a atribuit lui Origen personal tradiția care spune că Panthera a fost porecla lui Iacov, tatăl lui Iosif, care era tatăl lui Isus... Tot astfel, Andrei din Creta, Ioan din Damasc, călugărul Epifaniu și autorul cărții *Dialogul lui Andronic de Constantinopol împotriva evreilor*, îl numesc pe Panthera un strămoș al lui Isus.(GoMoJTT

38, 39)

Ca Isus să fi fost numit după numele bunicului Său ar fi corespuns cu o afirmație din *Talmud*, care permitea această practică. în timp ce tradiția creștină l-a identificat pe Isus după orașul de baștină, tradiția evreiască, arătînd o preocupare mai mare pentru identificarea genealogică, se pare că a preferat această metodă de identificare a lui Isus. Goldstein aduce mai multe mărturii pentru a susține problema mai convingător.

Acest pasaj indică faptul că învățătura și vindecările erau o parte din 'ucrarea ucenicilor lui Isus și tot astfel era o parte și din lucrarea lui Isus. ^-^servați mărturia disputei dintre rabini cu privire la întrebarea dacă este Permis sau nu să vindecî în numele lui Isus. Probabil că episodul are loc la tel secolului al II-lea și indică separarea tot mai evidentă dintre

68

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBLICE DESPRE IS

Referiri în scrierile rabinice

69

autoritățile evreiești și evreii creștini. Prin anul 135 d.Cr., unii dintre c evrei posibil să fi fost supuși unui tratament dur datorită faptului că nu sprijinit răscoala lui „Mesia” al Israelului, bar Kokebah.

Acest pasaj din Tosefta susține baraita anterioară, care spune că Isfl „practica vrăjitoria” și care concordă cu narațiunile Noului Testament caii descriu reacția evreilor la vindecările făcute de Isus și ucenicii Lui. Iacov, ucenicul lui Isus, ca Minuth¹⁴

învățătorii noștri ne-au învățat că atunci când Rabi Eliezer (cel Mare) a fost întemnițat pentru *Minuth* (erezie), l-au dus în fața tribunalului pentru judecată. Procurorul i-a zis: „Crezi că-i place unui bătrîn să-l superi cu asemenea lucruri?” El a răspuns: „Am încredere în cel care mă judecă.” Astfel procuratorul a crezut că se referă la el, în timp ce, de fapt, aceasta se referea la tatăl său ceresc. Procuratorul i-a spus: „Din moment ce te încrezi în mine, ești *dimissus*, achitat.” Când s-a întors acasă, ucenicii lui au venit să-l consoleze, dar el nu a acceptat consolarea lor. Rabi Akiba i-a spus: „Îngăduie-mi să-ți spun unul din lucrurile pe care le-am învățat de la tine”. El i-a răspuns: „Spune”. El a spus: „Poate că (un cuvînt de) *minuth* (erezie - n.tr.) a venit peste tine și ți-a plăcut și de aceea ai fost întemnițat. (*Tosefta* spune: Poate că unul dintre *minim* (eretici) ți-a spus un cuvînt *minuth* (eretic) și ți-a făcut plăcere?)” El a răspuns: Akiba, mi-ai amintit! Mă plimbam odată de-a lungul pieții (*Tosefta* spune „străzii”) din Sepphoris și am găsit pe unul (dintre ucenicii lui Isus din Nazaret) și Iacov din Kefar Sekanya (*Tosefta* spune „Sakkanin”) îi era numele. El mi-a spus: Este scris în Legea voastră: „Să nu aduci simbria unei curve etc.” Ce urma să se facă cu ea - o latrină pentru Marele Preot? Dar eu nu i-am răspuns nimic. El mi-a spus: Așa m-a învățat (Isus din Nazaret) (*Tosefta* spune „Yeshu ben Pantere”): „Căci din simbria adunată de o curvă le-a strîns și la simbria unei curve să se întoarcă”; căci vine din locuri murdare și în locuri murdare să se întoarcă. Și aceste vorbe mi-au plăcut și din cauza aceasta am fost închis pentru *minuth* (erezie). Și eu am călcat ceea ce este scris în Lege: „Ține-ți calea departe de ea” - adică de *minuth* (erezie) - „și nu te apropia de ușa casei ei” - adică de autoritatea civilă. ⁵

Klausner arată că Rabi Eliezer s-a născut prin anii 40 d.Cr. sau poate 3m d.Cr. De aceea această *baraita* trebuie să fi apărut foarte devreme ■ perioada tanaitică (70-200 d.Cr.) iar ucenicul menționat să fi fost cineva fii din prima, fie din a doua generație de ucenici ai lui Isus. Mai jos îl vom cita pe Joseph Wausner. Este important de știut că el nu a fost creștin și că, fiind un expert evreu de mare valoare, el a scris monumentală carte *Isus din lazaret*, în ebraică, și aceasta nu pentru plăcerea celor din jurul lui. El a simțit că astfel poate garanta cea mai mare obiectivitate. El a scris: în ciuda diverselor încercări ale domnului Friedlander de a ne convinge că „orice talmudist care își merită numele, știe că puținele pasaje din *Talmud* care vorbesc despre Isus sînt o adăugire tîrzie” și că „sursele *talmudice* din secolul I și din primul sfert al secolului al II-lea nu aduc nici cea mai neînsemnată mărturie în favoarea existenței lui Isus sau a creștinismului” - în ciuda acestora, nu există nici o îndoială că cuvintele „unul din ucenicii lui Isus din Nazaret” și „așa m-a învățat Isus din Nazaret” sînt, în acest pasaj, atît timpurii ca dată cît și esențiale pentru sensul istorisirii; și caracterul lor primitiv nu poate fi disputat pe baza neînsemnatelor variații din pasajele paralele, (KUJN 38)

Klausner acceptă concluzia că arestarea lui Rabi Eliezer a avut loc în anul 95 d.Cr. și că Eliezer își amintea de întîlnirea sa cu Iacov din Kefar Sekanya din jurul anului 60 d.Cr. Iacov trebuie să fi avut pe vremea aceea în jur de 50 sau 60 de ani, el l-a auzit pe Isus învățînd cu vreo 30 de ani înainte de întîlnirea cu Eliezer. În fragment, Rabi Eliezer este învățat de un ucenic al lui Isus (probabil Iacov, fratele lui, după Klausner) și rabinul a crezut că învățătura este destul de bună. I-a făcut „plăcere”. Însă cînd a îmbătrînit a ajuns să-i privească pe creștini ca „minim”, învățători falși sau apostazi. Este interesant că a existat un timp cînd creștinii și evreii erau în stare să discute împreună în ciuda convingerilor individuale diferite despre Isus. Cum am văzut mai înainte, Iosif Flaviu vorbește de asemenea despre respectul deosebit pe care-l aveau evreii față de Iacov, fratele lui Isus.

Klausner răspunde la o întrebare, care apare firesc, cu privire la conținutul învățăturii apostolilor:

Bineînțeles, la prima vedere, acest comentariu, tratînd simbria unei curve și latrina, nu concordă cu caracterul învățăturii lui Isus, așa cum o cunoaștem din Evanghelii: acolo sîntem obișnuiți să-l auzim predicînd doar despre morală și pietate personală ... Nu doar *Talmudul* înfățișează Scripturile într-un mod în care, pentru gustul nostru modern, este puțin indecent, dar chiar și Isus, în Evanghelii, vorbește despre nevoile omenești cu o libertate neacceptată în zilele noastre: „Orice intră în gură merge în pîntece și apoi este aruncat afară în hazna.” (Matei 15:17). „Nu înțelegeți

70

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBLICE DESPRE

că nimic din ce intră în om de afară, nu-l poate spurca? Fiindcă nu intră în inima lui, ci în pîntece și apoi este dat afară în hazna?” (Marcu 7:18, 19). (KUJN43)

Unul-ca-acesta

L-au întrebat pe Rabi Eliezer: „Ce spui de unul-ca-acesta cu privire la lumea viitoare?” El le-a spus: „M-ați întrebat despre unul-ca-acesta... Ce ne poți spune despre un bastard cu privire la moștenire? Ce spui despre el cu privire la îndatoririle leviratului? Ce spui despre el cu privire la faptul că își vîruieste casa? Ce spui despre el cu privire la faptul că își vîruieste mormîntul?” - nu din cauză că le-a ocolit întrebarea prin cuvinte, ci numai pentru că el nu a spus niciodată vreun cuvînt pe care să nu-l fi auzit de la învățătorul său.

După Klausner, acest pasaj tanaitic timpuriu se referă într-adevăr la Isus din moment ce termenul „unul-ca-acesta” este folosit pentru Isus în perioadă amoraică. Unii cercetători cred că Rabi Eliezer afirmă aici că Isus va avea un loc în lumea de apoi. Toate întrebările pe care le pune celor care l-au întrebat mai întîi, toate au răspunsuri afirmative, indicînd că răspunsul la *em* este: „Da, Isus va avea un loc în lumea viitoare.” Totuși, alți

cercetători creștini că Eliezer se ferește de întrebările lor.

Un alt pasaj arată încă o dată reacția firească a opozanților lui Isus și a ucenicilor Lui față de relatarea nașterii din fecioară.

Rabi Shimeon ben Azzai a spus: „Am găsit un sul genealogic în Ierusalim în care era scris: „Unul-ca-acesta este un bastard al unei adultere”.¹⁷

Dacă Măria nu a rămas însărcinată de la Iosif, atunci, spune argumentTM altcineva a lăsat-o însărcinată - acesta este adulter - și de aceea Isus a fost nelegitim. Chiar și în Noul Testament, cărturarii și fariseii îl atacă pe Isus cu privire la nașterea sa: „Noi nu suntem copii născuți din curvie ...” implicând faptul că nașterea lui Isus a fost nelegitimă. (Ioan 8:41)

Poate că Celsus (adversarul lui Origen) a primit informația de la un evreu care a citat aceste cuvinte. Pasajul ridică niște întrebări foarte interesante. Ce a spus Iosif să se scrie în registrul de nașteri cu privire la Isus la rubrica „tată”? Când au spus Iosif și Măria și alții despre nașterea miraculoasă?! Faptul că „unul-ca-acesta” se referă la Isus, în acest pasaj, este, în general acceptat de către cercetători. Pasajul pare lipsit de sens fără un nume și „unul-ca-acesta” era un înlocuitor convenabil pentru numele lui Isus, atunci când Biserica a început să confişte scrierile critice la adresa lui Isus.

Referiri în scrierile rabinice

71

Isus cel istoric conform primilor rabini

Credeau primii rabini evrei că Isus este un mit sau o legendă? Categorie nu. Nu există nici cel mai vag indiciu pentru o asemenea ipoteză, indiferent de ceea ce spun unii filozofi și teologi moderni. După Klausner, sursele cele mai timpurii și mai demne de încredere ale rabinilor ne dau următoarele fapte cu privire la cine credeau ei că este Isus: „că numele lui a fost Yeshua (Yeshu) din Nazaret; că „practica vrăjitoria” (adică făcea minuni, așa cum se obișnuia în vremea aceea) și înșela și ducea pe Israel în rătăcire; că-și bătea joc de cuvintele înțelepților; că el explica Scriptura în aceeași manieră în care o făceau fariseii; că avea cinci ucenici; că a spus că nu vine să desființeze Legea și nici să adauge ceva la ea; că a fost spânzurat (crucificat) drept învățător fals și înșelător în ajunul Paștelui, care era într-o zi de Sabat; și că ucenicii săi vindeau bolnavii în numele lui.” (KIJ.JN 46; parantezele îi aparțin lui Klausner).

Klausner trage de asemenea concluzia că atitudinea față de Isus și învățăturile Lui a celor mai timpurii și mai învățați tanaini nu era atât de răuvoitoare și de ostilă ca cea a rabinilor de mai târziu. Cu toate că o mare parte din scrierile rabinice vorbesc negativ la adresa lui Isus, cel mai revelator fapt cu privire la aceste surse este că ele confirmă peste tot existența istorică a unei persoane extraordinare, Isus din Nazaret. France încheie:

Oricât de nefavorabile sînt aceste texte, ele sînt, chiar și în mod distorsionat, cel puțin o dovadă a impactului pe care l-au avut minunile și învățăturile lui Isus. Concluzia că existența istorică a lui Isus se bazează în întregime numai pe pretenții creștine și că „evreii din secolul al II-lea au adoptat în mod necritic presupunerile creștine că el a trăit realmente” este cu siguranță dictată de un scepticism dogmatic. O polemică de această natură care folosește „fapte” cu totul diferite de ceea ce credeau creștinii, nu putea să apară la mai puțin de un secol în jurul unui personaj care nu a existat.

(FrR.E 39)

MARTIRI, CONFESORI ȘI CONDUCĂTORI AI BISERICII PRIMARE

I

În primele două secole după nașterea lui Isus în majoritatea țărilor din apus lucrurile erau oarecum altfel decât astăzi. Un ateu era o persoană nu credea în zeii Imperiului Roman - împăratul fiind unul dintre acei zei. Alte religii erau tolerate din când în când, însă erau inevitabil supuse restricțiilor și uneori exilului. Politica romană admitea, în general, altor religii, în special din țările nou cucerite, să-și practice credințele lor, atîta timp cît nu creai probleme romanilor. Dar creștinii cauzau probleme.

Cu toate acestea, creștinii nu cauzau probleme din dispreț sau din rezistență. Ei aveau însă un mesaj deosebit pentru lume și cînd cei care practicau cultul roman au fost atrași spre el, participarea la templele păgîna a început să scadă. Foștii membri ai cultului au încetat să mai cumpere statuile zeilor. Au încetat să mai cumpere și să mai aducă jertfe zeilor. În unele zone, așa cum am văzut deja în scrisoarea lui Pliniu cel Tânăr, au apărut adevărate crize economice. Uneori cei care respingeau mesajul creștin manifestau o opoziție vehementă.

Acestea, precum și alte tulburări, au determinat autoritățile romane să ia măsuri împotriva creștinilor. Creștinii erau arestați mișelește și li se cerea să-l *renege* pe Cristos, să se închine înaintea zeilor Imperiului Roman și să ardă tămîie în cinstea lor. Creștinii care refuzau acest lucru erau torturați și omorîți. Mii dintre ei au fost arși de vii sau dați drept hrană leilor înfometatei Coloseumului Roman, toate spre „amuzamentul” poporului. Este greu imaginat o arenă plină de nobili romani, aplaudind și strigînd frenetic ca un meci spectacular, în timp ce ahe

ființe umane erau măcelărite, arse rupte în bucăți sub ochii lor.

Totul a început, bineînțeles, cu primii apostoli. Tradiția ne spune că mi dintre apostolii lui Isus și aproape toți scriitorii Noului Testament au fost martirizați pentru credința lor. Ei au ales moartea din mîinile persecu

72

Martiri, confesori și conducători ai bisericii primare

73

decît să renege faptele vieții lui Isus, pe care ei le transmiteau mai departe unei noi generații de creștini. Eusebiu, considerat, în general, ca fiind exact în relatările pe care le face, înregistrează martirajul lui Petru (răstignit cu capul în jos), al lui Pavel (decapitat), al lui Iacov, fratele lui Isus (ucis cu pietre) și al lui Iacov, fratele lui Ioan (ucis cu sabia). Fapte 12:2 este o sursă mult mai veche care relatează moartea lui Iacov, fratele lui Ioan și Iosif Flaviu este o sursă mult mai timpurie a morții lui Iacov, fratele lui Isus. Tradiția susține că Toma a murit de sabie, iar Tadeu a fost omorât cu săgeți. Despre Bartolomeu se spune că a fost jupuit de viu și răstignit cu capul în jos. Tradiția din secolul al IV-lea spune că Luca a fost martir. Altă tradiție susține că Marcu a murit ca martir în al optulea an al domniei lui Nero. Despre Ioan se spune că a fost fiert în ulei, dar a supraviețuit în mod miraculos.

Pentru creștini însă, suferința nu era o tragedie, ci o oportunitate. Era acea oportunitate care, în cele din urmă, asigura victoria creștinismului asupra Imperiului Roman. Martirajul, tortura și amenințările cu moartea suferite de creștini îi atrăgeau, de fapt, pe alții la credința creștină. Cei care mărturiseau o acceptare plină de pace și, în unele cazuri, chiar o anticipare a suferinței lor pentru Isus, erau confrunțați cu realitatea a ceea ce înseamnă să-l cunoști personal pe adevăratul Dumnezeu. Istoricul Philip Schaff afirmă:

Victoria finală a creștinismului asupra iudaismului și păgînismului și asupra celui mai puternic imperiu al lumii antice, o victorie cîștigată nu prin forță fizică, ci prin forța morală a răbdării și a perseverenței, a credinței și a dragostei, este unul din cele mai sublime spectacole din istorie și una din cele mai puternice dovezi ale divinității și ale vieții nepieritoare a religiei noastre. (Sc.HCC2:8)

Nu pare să fi fost o realizare conștientă la acea vreme, însă faptul că creștinii au fost gata să sufere a confirmat generațiilor următoare convingerea lor solidă că scrierile și mărturia orală, care le-au fost date despre Isus, erau adevărul.

Cu toate că creștinismul s-a răspîndit rapid printre cei simpli, cîteva dintre cele mai mari minți academice din istorie au fost, de asemenea, atrase la kus în acea perioadă. Cu siguranță că întrebarea cea mai arzătoare în mințile 'or, atunci cînd analizau afirmațiile referitoare la nașterea, minunile, învățătura, moartea și învierea lui Isus, trebuie să fi fost: *S-au întîmplat toate acestea cu adevărat?* Pentru a înțelege cum au răspuns la această întrebare acești creștini învățați generației lor și celor care au urmat, trebuie să cunoaștem anumite date. Să privim atît la punctele slabe cît și la punctele forte ale scriitorilor postapostolici, conducătorii Bisericii care au urmat •mediat după apostoli.

74

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISIM

PUNCTELE SLABE ALE SCRITORILOR POSTAPOSTOLICI

Schaff îi prezintă pe acești scriitori postapostolici:

Noi descindem din Biserica apostolică primară și facem trecerea la lumea greco-romană, facem trecerea de la timpul creației la lucrarea de păstrare, de la fîntîna revelației divine la torentul dezvoltării umane, de la inspirația apostolilor și a profeților la scrierile învățătorilor luminați, dar supuși greșelilor. (ScP.HCC2:7)

Comparîndu-î pe acești scriitori cu scriitorii Noului Testament, el afirmă

Nici măcar unul dintre ei nu se compară în profunzime și în plînatatea spirituală cu un Sf. Pavel sau Sf. Ioan; și întreaga literatură patristică, cu valoarea ei incalculabilă, va rămîne întotdeauna mult în urma Noului Testament. Epistola către Romani sau Evanghelia lui Ioan, luate separat, sînt de mai mare valoare decît toate comentariile și tratatele doctrinare, polemice și ascetice ale părinților greci și latini, ale scolasticilor și ale reformatorilor. (ScP.HCC 2:629)

Cea mai mare slăbiciune a scriitorilor postapostolici poate fi probabl descrisă prin cuvîntul *exces*. Dacă un anume scriitor a crezut că vede I alegorie în scrierile apostolilor, el s-a simțit îndreptățit să folosească acei metodă de interpretare într-o măsură mult mai mare sau chiar extremi Iustin, de exemplu, a interpretat cei doisprezece clopoței prinși de haini marelui preot ca fiind un prototip al celor doisprezece apostoli, al căror sunJ străbate în întreaga lume. Deoarece apostolii au scris despre evenimente ca împlinind profețiile Vechiului Testament, unii dintre scriitorii postapostolii au avut tendința să stabilească paralele neobișnuite între anumite evenimente din viața lui Isus sau a Bisericii și anumite afirmații din Vechii! Testament. Dar acestea sînt probleme, în primul rînd, de interpretare și nu de fidelitate în înregistrarea detaliilor istorice care le-au fost transmise.

Totuși, din cînd în cînd, constatăm că acești scriitori folosesc sur* îndoielnice, citînd lucrări apocrife ca fiind Scriptură sau denaturînd info» mații scoase din memorie. De exemplu, atît Origen cît și Eusebiu spun ca Iosif Flaviu atribuie căderea Ierusalimului tratamentului aspru la care l-a supus evreii pe Iacov, fratele lui Isus.¹ Însă această afirmație nu apare în exemplarele pe care le avem noi astăzi din scrierile lui Iosif Flaviu, iar cercetătorul

modern trebuie să se întrebe: au avut Origen și Eusebiu manuscrise mai bune, au avut manuscrise corupte sau au avut lapsus de memorie? Poate că Origen, urmat de Eusebiu, se gîdea la afirmația lui

Martiri, confesori și conducători ai bisericii primare

75

t

Flaviu referitoare la înfrângerea armatei lui Irod, pusă de unii pe seama uciderii lui Ioan Botezătorul de mîna lui Irod.²

Pentru noi este ușor să privim în urmă la peste 1900 de ani de dezbateri și clarificări teologice și să emitem judecăți cu privire la erorile anumitor scriitori postapostolici. Ceea ce trebuie să ținem minte este că ei au fost primii care s-au confruntat cu anumite probleme dificile de Interpretare, inerente în lucrările apostolilor. Deși este posibil ca acești oameni să fi greșit în unele interpretări, în cea mai mare parte ei au dat dovadă de consecvență în raportarea cu exactitate a faptelor istorice care le-au fost transmise.

PUNCTELE FORTE ALE SCRITORILOR POSTAPOSTOLICI

Purtătorii de cuvînt ai Bisericii timpurii aveau multe puncte forte și capacități. Schaff scrie:

Polycarp s-a distins nu prin geniu sau învățătură, ci prin simplitate și demnitate patriarhală, Clement al Romei, prin darul administrării, Ignatius, prin devotamentul înflăcărat față de episcopat, unitatea bisericească și martirajul creștin, Iustin pentru zelul apologetic și lectura vastă, Irineu, prin doctrina sănătoasă și moderație, Clement din Alexandria, prin stimularea fertilității gândirii, Origen, prin cunoștințele strălucite și speculațiile îndrăznețe, Tertullian, prin prospețimea și vigoarea intelectului și fermitatea caracterului, Ciprian, prin dedicarea sa puternică față de Biserică, Eusebiu, prin munca sa asiduă de compilare literară, Lactanțiu, prin eleganța stilului. <ScP.HCC 2:629)

Mai important decît daruri și înzestrări, literatura creștină din primele două secole revelează clar caracterul exemplar al creștinilor timpurii. Acești scriitori ne spun, în repetate rînduri, cum necreștinii erau aduși la credință Prin faptul că vedeau cît de plini de credință și de nevinovăție stăteau creștinii în fața persecutorilor lor. Schaff scrie:

Aceste virtuți de suferință sînt printre cele mai dulci și nobile roade ale religiei creștine. Nu atît cantitatea suferinței este cea care ne stîrnește admirația, cu toate că a fost teribil de mare, cît spiritul în care o suportau primii creștini. Bărbați și femei din toate clasele sociale, senatori nobili și episcopi învățați, meseriași analfabeți și bieți sclavi, mame iubitoare și fecioare delicate, păstori cu capul cărunț și copii nevinovați se apropiu de torturi nu cu o atitudine de indiferență și nici cu o sfidare încăpățînată, ci, ca și învățătorul lor divin, cu stăpînire de sine calmă, cu resemnare

76

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBLICE DESPRE ISUȘ

umilă, cu blîndețe calmă, cu credință plină de bucurie, cu speranță triumfătoare și dragoste iertătoare. Asemenea spectacole trebuie să fi copleșit adesea chiar și pe cel mai inuman

UCigaș. (SCP.HCC 2:75-76)

Origen scria în prefața primei sale cărți *Contra Celsus*:

Cînd au adus martori mincinoși împotriva binecuvîntatului nostru Salvator, nepătatul Isus, El și-a păstrat pacea și cînd a fost acuzat nu a dat nici un răspuns, fiind pe deplin convins că exemplul vieții lui și al comportării lui printre evrei era cea mai bună apărare care se putea face în favoarea lui ... Și chiar și acum el păstrează aceeași tăcere și nu dă alte răspunsuri decît viețile fără pată ale urmașilor lui sinceri; ei sînt avocații lui cei mai buni și cei mai triumfători și au niște voci atît de puternice, încît acoperă protestele celor mai zeloși și mai bigoți dintre adversari.

Era o vorbă bine cunoscută între acești primi creștini că sîngele r este sămînța Bisericii. Căci cu cît cădeau mai mulți, cu atît veneau mai mu să le ia locul. Tertullian chiar i-a provocat pe guvernatorii păgîni:

Continuați dar cu același zel... Omoriți-ne, torturați-ne, condamnați-ne, faceți-ne una cu pămîntul... Cu cît sîntem mai des secerăți, cu atît mai mare crește numărul nostru; sîngele creștinilor este sămînță ... Căci cine este acela care, contemplîndu-l, nu devine curios să afle ce se află la baza lui? Cine nu ne îmbrățișează doctrina după ce cercetează? Și după ce a îmbrățișat-o, cine nu dorește să sufere?

Unii l-au mărturisit pe Isus și au suportat toate torturile, dar nu au fost încă executați. Aceștia erau ținuți în mare cinste și erau numiți „confe sau „mărturisitori”.

Unii pun la îndoială dacă au fost chiar atît de mulți cei care au murit < martiri. La aceasta Schaff răspunde:

Origen a scris într-adevăr, la mijlocul secolului al III-lea, că numărul creștinilor martiri era mic și ușor de numărat; Dumnezeu nu a îngăduit ca toți acești oameni să fie exterminați. Dar trebuie să se înțeleagă că aceste cuvinte se refereau în mod deosebit la domniile lui Caracalla, Heliogabalus, Alexander Severus și Philippus Arabs, care nu i-au persecutat pe creștini. Curînd după aceea a izbucnit groaznică persecuție a lui Decius, în care

însuși Origen a fost aruncat în închisoare și torturat cumplit. Referitor la perioada anterioară, afirmația sa trebuie adevărată de mărturiile la fel de valide ale lui Tertullian, Clement din Alexandria

Martiri, confesori și conducători ai bisericii primare

77

(învățătorul lui Origen) și a încă și mai bătrânului Irineu, care spune în mod expres că Biserica, din dragostea ei pentru Dumnezeu, „trimite în toate locurile și în toate timpurile o mulțime de martiri la Tatăl.” Până și păgînul Tacit vorbește despre o „mulțime imensă” (*ingens multitudo*) de creștini, care au fost uciși numai în Roma în timpul persecuției lui Nero din anul 64 d.Cr.

La aceasta mai trebuie adăugată mărturia tăcută și totuși foarte elocventă a catacumbelor romane, care, conform calculelor lui Marchi și Northcote, se întindeau pe mai mult de 1.500 km și despre care se spune că adăpostesc aproape 7 milioane de morminte, o mare parte din ele adăpostind rămășițele pămîntești ale martirilor, așa cum atestă nenumăratele inscripții și instrumente ale morții. Mai mult decît atît, suferințele Bisericii în acea perioadă nu trebuie, bineînțeles, măsurate doar după numărul execuțiilor, ci după mult mai numeroasele insulte, bîrfe, privațiuni și torturi, pe care le puteau concepe cruzimea nemiloșilor păgîni și barbari sau orice fel de instrumente de tortură care puteau să tortureze corpul omenesc și care erau de mii de ori mai rele decît moartea. (SCP.HCC 2:79-80)

Este cu siguranță adevărat că, de-a lungul istoriei, mulți oameni au murit pentru ceea ce au crezut că este adevăr, chiar dacă se poate să nu fi fost. Însă martirii creștini din primele două secole d.Cr. confirmă cel puțin trei lucruri importante. Mai întîl, orice îndoiești ar putea apare în legătură cu credibilitatea tradițiilor de mai tîrziu, cu privire la martirajul îndurat de anumiți apostoli, mărturia generației a doua și a treia de martiri indică faptul că apostolii dinaintea acestora au murit pentru mărturia lor. Dacă ucenicii erau gata să moară pentru credința lor, cu cît mai mult erau învățătorii acestora? Nu trebuie să ne așteptăm ca toți apostolii, cu excepția lui Ioan, să fi murit ca martiri, dacă tradiția ne dă o mărturie insuficientă despre acest fapt. Însă putem fi siguri că a doua și a treia generație de credincioși au urmat templul martirajului dat de primii apostoli. Mai mult, suferințele voluntare și moartea martirilor oculari și ai ucenicilor lui Isus confirmă că informația 'storică fundamentală pe care au transmis-o era adevărată. Dacă ar fi știut, ^dȘ exemplul, că Isus nu a făcut minuni sau nu ar fi înviat din morți, pentru ca ei înșiși au furat trupul, atunci ce motivație posibilă ar fi avut ca să moară ^oa martiri pentru răspîndirea acestor minciuni?

în al doilea rînd, suferințele continue și martirajul creștinilor din generațiile a doua, a treia și a patra de creștini confirmă că, la urma urmei, orice Persoană gînditoare ar fi făcut orice efort posibil pentru a verifica acuratețea

78

PARTEA 1: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

relatărilor Evangheliei. Chiar de la bun început, o astfel de lucrare vastă de multiplicare creștină a împînzit tot imperiul, încît evenimentele istorice alj vieții lui Isus ar fi fost destul de ușor de verificat. Chiar și la 120 de ani după moartea lui Isus Cristos, mai trăia încă cel puțin un creștin adevărat, Policari care putea confirma ceea ce relataseră unii din primii ucenici ai lui Isus. j

Un al treilea fapt confirmat de primele scrieri este că primii creștii considerau integritatea morală și etică mult mai importantă decît însăși viața! Acești creștini nu par a fi niște fanatici cu priviri rătăcite. Nu sînt nici doaa niște devotați zeloși ai unei anumite filozofii de viață. Ei sînt bărbați și femei care spun, prin sîngele pe care-l varsă: „Nu pot nega că Isus din Nazaret aj trăit, a învățat pe alții și a murit și că a fost înviat din morți pentru a dovedi că El este Mesia și Domn și Dumnezeu”.

VIEȚILE ȘI ÎNVĂȚĂTURILE SCRIITORILOR POSTAPOSTOLICI

Istoricii Bisericii împart de obicei scriitorii creștini din primele două secole în trei categorii: (1) „părinții” postapostolici (secolul I și începutul secolului al II-lea); (2) apologetii (secolul al II-lea); și (3) polemisti împotriva ereziilor (sfîrșitul secolului al II-lea și secolul al III-lea). Schaff spune referitor la prima grupă că ei erau primii învățători bisericești după apostoli, care s-au bucurat parțial de relații personale cu apostolii formînd astfel veriga dintre apostoli și apologetii secolului al II-lea. În această categorie intră Barnaba, Clement din Roma, Ignațiu, Policarp și, într-un sens mai larg, Hermas, Papias și autorii necunoscuți ai Epistolei către Diognetus și ai cărții *Didache*.

Ei erau, de fapt, practicieni credincioși și deci erau mult mai de folos Bisericii de atunci decît ar fi putut fi gînditorii profunzi sau marii învățați. (ScP.HCC 2:633)

Cea de-a doua categorie, apologetii, și-au adresat scrierile lor împăraților (Adrian, Antonius Pius, Marc Aureliu), diverșilor guvernatori sau publicului larg cu știință de carte. Ei voiau să înlătore falsele acuzații împotriva creștinilor și să potolească persecuțiile îndreptate împotriva lor. Prințre aceștia erau Quadratus, Aristide, Iustin Martirul, Irineu, Tertullian și Origen. Ultimii trei pot fi încadrați și în cea de-a treia categorie, a polemistilor. Polemiștii căutau să răspundă la diferite doctrine false sau îndoielnice care se răspîndeau în Biserică sau în afara ei. Totuși, în nici Una dintre *aceste* doctrine îndoielnice, nu se nega faptul că Isus a trăit viața pe care au relatat-o jvfartiri, confesori și conducători ai bisericii primare

79

apostolii. Întrebările se concentrau mai mult asupra problemei cum putea El să fie atît Dumnezeu cît și om în același timp.

Citatele aduse ca dovezi în următoarele zece pagini prezintă conducători ai Bisericii primare, martiri și confesori

care vorbesc despre convingerile pentru care erau gata să moară. Cuvintele lor confirmă încrederea în felul de viață pe care a trăit-o Isus și în veridicitatea Evangheliei. Pe măsură ce vom descrie pe scurt pe următorii scriitori și ceea ce au spus ei despre Isus cel istoric, poate veți dori să vă uitați la harta de la sfârșitul acestui capitol, ca să vezi cum se raportează fiecare dintre ei la ceilalți. Clement din Roma a murit în jurul anului 102 d.Cr.)

S-ar putea ca el să fie acel Clement menționat de Pavel, în Filipeni 4:3. Origen îl numește un ucenic al apostolilor.⁵ Conform lui Eusebiu, Clement a fost episcop al Romei din anul 92 d.Cr. până în anul 101 d.Cr. Tertullian scrie că el a fost numit de Petru. Tradiția mai târzie spune că el a fost un martir, însă scriitorii mai timpurii, până la Eusebiu și Ieronim, nu amintesc nimic despre așa ceva. Putem spune cel puțin că el a simțit presiunea care trebuie să fi apăsător pe umerii conducătorului unei religii neautorizate în Imperiul Roman. Se pare că el a fost conducătorul adunării credincioșilor în timpul persecuțiilor lui Domițian. În contrast izbitor cu cruzimile sângeroase practicate de Domițian, el îndeamnă la rugăciune pentru conducătorii civili, ca Dumnezeu „să le dea sănătate, pace, armonie și stabilitate pentru administrarea treburilor statului care le-au fost încredințate lor.” (ScP.HCC2:643)

Scrisoarea lui Clement către Corinteni este singura sa lucrare care s-a păstrat și care este acceptată ca fiind adevărată. A fost scrisă în jurul anului 95 d.Cr. sau 96 d.Cr. în ea, el relatează martirajul lui Pavel și al lui Petru. Este semnificativ faptul că el citează de asemenea din Matei, Marcu, Luca și Faptele Apostolilor, cât și din 1 Corinteni, 1 Petru, Evrei și Tit.

Clement confirmă mai multe detalii istorice privitoare la viața lui Isus. În paragraful 32 el vorbește despre Isus ca fiind un urmaș al lui Iacov - cu alte cuvinte Isus s-a născut în neamul evreiesc. În paragrafele 21 și 49 el vorbește despre „sîngele lui Cristos, vărsat pentru mîntuirea noastră”.⁶ Paragraful 13 confirmă unele învățături ale lui Isus: Mai presus de orice să ne amintim de cuvintele Domnului Isus, pe care El le-a rostit învățîndu-ne iertarea și îndelunga răbdare, căci El a vorbit astfel: „Fiți milostivi ca să căpătați milă, iertați ca să vi se ierte. Precum faceți, așa vi se va face. Precum dați, așa vi se va da. Așa cum judecați, așa veți fi judecați. Așa cum arătați blîndețe, așa vi se va arăta blîndețe. Cu ce măsură măsurați, cu aceea vi se va măsura”.

80

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBLICE DESPRE ISUS

Paragraful 24 vorbește despre învierea lui Isus și oglindește învățătura Lui despre bobul de grâu care trebuie să cadă în pămînt și să moară înainte de a putea aduce roade. Singura relatare evanghelică care redă această pildă este cea din Ioan, însă Pavel o folosește de asemenea în 1 Corinteni 15:36, 37. Deci Clement nu confirmă doar învierea în trup a lui Isus, ci și unele din învățăturile sale, care au fost transmise prin Pavel și Ioan.

Clement a fost, de asemenea, un martor ocular al tranziției în conducere de la apostolii originari ai Domnului Isus, la ucenicii acestor apostoli. El *relatează* în paragraful 42:

Apostolii au primit Evanghelia pentru noi de la Domnul Isus Cristos; Isus Cristos a fost trimis de Dumnezeu. Deci Cristos este de la Dumnezeu și apostolii sînt de la Cristos. Așa că și unii și alții au venit prin voia lui Dumnezeu, în ordinea dată. Primind deci o însărcinare și fiind pe deplin încredințați prin învierea Domnului nostru Isus Cristos și întăriți în Cuvîntul lui Dumnezeu cu deplina asigurare a Duhului Sfînt, ei au mers înainte cu vestea bună că împărăția lui Dumnezeu trebuie să vină. Predicînd astfel peste tot, la sate și la orașe, ei au numit pe primele lor roade, după ce ele au fost dovedite de Duhul Sfînt, să fie episcopi și diaconi peste cei care vor crede.

Clement confirmă și alte învățături ale lui Isus:

Amintiți-vă cuvintele lui Isus, Domnul nostru, căci El a spus: „Vai de omul acela; era mai bine să nu se fi născut, decît să fi înșelat pe unul din aleșii Mei. Ar fi fost mai bine pentru el să i se fi legat o piatră de moară de gît și să fi fost aruncat în mare, decît să fi înșelat pe unul din aleșii Mei.”

Clement din Roma a scris probabil mai mult decît doar această unică epistolă care s-a păstrat. Această scrisoare a fost scrisă cu scopul precis de a aplană o dezbinare din biserica din Corint, însă demonstrează foarte clar că credința lui Clement se baza pe fapte ale istoriei: Isus a fost născut evreu, a predicat și a învățat pe alții, a murit, a fost literalmente înviat din morți, iar ucenicii Lui au purtat mesajul vieții și al învățăturii Lui prin toate țările din jur. **Ignațiu** (mort în jurul anului 117 d.Cr.)

În drumul său spre un martiraj sigur care-l aștepta la Roma, Ignațiu a scris șapte epistole, șase către biserici și una prietenului său, Policarp. El fusese episcopul bisericii din Antiohia, înainte de arestarea și condamnarea sa la moarte. Epistolele sale reflectă o credință biruitoare, care așteaptă cu nerăbdare prilejul de a suferi pentru

Cristos. Unele detalii ale martirajului

Martiri, confesori și conducători ai bisericii primare

81

său sînt îndoielnice, nu însă martirajul în sine. Relatarea lui Policarp despre martiraj din jurul anului 135 d.Cr. confirmă că el a fost aruncat pradă leilor în Colosseumul din Roma, spre amuzamentul oamenilor. Tradiția îl numește un ucenic al lui Petru, Pavel și Ioan.

Ignațiu scrie despre o serie de fapte istorice și citează din Matei, Ioan și Faptele Apostolilor, cât și din multe din epistolele lui Pavel, din Iacov și 1 Petru. Observați concentrarea detaliului istoric: Domnul a primit ungerea pe cap.⁸

Căci Dumnezeul nostru, Isus Cristos a fost conceput în pîntecele Măriei, prin har, din sămînța lui David, dar în același timp din Duhul Sfînt și El s-a născut și a fost botezat.⁹

Dar fiți convinși pe deplin cu privire la nașterea, suferința și învierea care a avut loc în timpul stăpînirii lui Pilat din Pont, pentru că aceste lucruri au fost cu adevărat și cu siguranță făcute de Isus Cristos, speranța noastră, speranță de la care fie ca nici unul din voi să nu cadă și să nu fie dat deoparte.

Isus Cristos, care era din seminția lui David, care era fiul Măriei, care s-a născut cu adevărat și a mîncat și a băut, a fost cu adevărat persecutat sub Pilat din Pont și a fost într-adevăr răstignit și a murit în văzul celor din ceruri, celor de pe pămînt și a celor de sub pămînt și care, mai mult, a fost cu adevărat înviat din morți, Tatăl Lui fiind cel care L-a înviat.

Căci eu am căutat ca voi să fiți... pe deplin convinși cu privire la Domnul nostru, că El este cu adevărat din seminția lui David în ce privește trupul, însă Fiul de Dumnezeu prin voința și puterea divină, născut cu adevărat dintr-o fecioară și botezat de Ioan, pentru ca toată neprihănirea să fie împlinită de El, cu adevărat ținut în carne de dragul nostru, sub Pilat din Pont și Irod, tetrarhul.¹²

Căci El a suferit toate aceste lucruri pentru noi (pentru ca noi să fim mîntuiți) și a suferit cu adevărat, precum și a înviat cu adevărat; nu cum spun unii necredincioși, că a suferit doar în aparență.

Căci eu știu și cred că El a fost în trup chiar și după înviere și cînd El a venit la Petru și la tovarășii lui, El le-a spus: „Pune-ți mîna pe Mine și vedeți că nu sînt demon fără trup.” Și imediat L-au atins și au crezut, fiind uniți în trupul și în sîngele Său. De aceea și ei au disprețuit moartea, mai mult

82 *PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS*

chiar ei au fost găsiți superiori morții. Și după învierea Lui, El a mîncat cu ei și a băut cu ei, ca și uniul care este în trup, cu toate că, din punct de vedere spiritual El era unit cu Tatăl.¹⁴

Căci dacă aceste lucruri au fost făcute de Domnul nostru doar în aparență, atunci și eu sînt un prizonier doar în aparență. Și atunci de ce m-am lăsat eu pradă morții, focului, săbiei și fiarelor sălbatice? Dar aproape de sabie, aproape de Dumnezeu, în tovărășia fiarelor sălbatice, în tovărășia lui Dumnezeu. Dar acestea trebuie făcute în numele lui Isus Cristos, pentru ca noi să putem suferi împreună cu El. Eu sufăr toate lucrurile, văzînd că El însuși îmi dă putere, El care este Omul perfect.

După cum vedeți, temelia credinței lui Igañțiu o alcătuiau faptele istorice de netăgăduit ale nașterii, vieții, morții și învierii în trup ale lui Isus Cristos. Igañțiu, la fel ca și Clement din Roma și Policarp, a fost destul de apropiat de apostoli, pentru a obține cel puțin aceste fapte fundamentale în mod direct. H era suficient de sigur de ele ca să moară pentru ele. **Papias** (aproximativ între anii 60 sau 70 și 130 sau 140 d.Cr.)

Papias a fost episcop de Hierapolis în Frigia și, după cum relatează Irineu, un ascultător al lui Ioan și tovarăș al lui Policarp. Eusebiu consemnează că Papias a scris cinci cărți intitulate *Explicări ale Cuvintelor Domnului* și acestea erau încă în circulație pe vremea lui Eusebiu. Ele s-au pierdut de atunci și ce mare pierdere este aceasta! Ne putem imagina conținutul lor] baza următorului comentariu al lui Papias, păstrat de Eusebiu:

Ori de cîte ori mă întîlneam cu o persoană (în calea mea), care fusese un urmaș al Bătrînilor, eu întrebam despre cele spuse de bătrîni - ce a spus Andrei sau Petru sau Filip sau Toma sau Iacov sau Ioan sau Matei sau oricare altul dintre ucenicii Domnului, precum și ce spun Aristion și prezbiterul Ioan, ucenici ai Domnului. Căci socoteam că nu-mi poate fi de mai mare folos conținutul unor cărți decît cuvintele rostite de un om în viață statornic în credință.¹⁷

Din fragmentele care s-au păstrat din scrierile lui Eusebiu și Irineu, pare că Papias a inclus în aceste cărți diferite tradiții nescrise de la menționați mai sus și de la fiicele lui Filip, apostolul din Hierapolis, precu și de la alții. Eusebiu păstrează într-adevăr ceea ce a relatat Papias refe la alcătuirea Evangheliei lui Marcu și a lui Matei.

Referitor la Marcu, Papii a scris:

Martin, confesori și conducători ai bisericii primare

83

Iar bătrînul a spus și aceasta: Marcu, care devenise tîlmaciul lui Petru, a scris cu exactitate tot ce-și amintea, fără a reda însă faptele în ordinea în care au fost spuse sau făcute de Cristos. Căci el nici nu-L auzise pe Domnul, nici nu-L urmas; însă după aceea, cum am spus, i-a slujit lui Petru, care adaptase instrucțiunile sale nevoilor (ascultătorilor săi), dar nu se preocupase să facă o relatare a învățăturilor Domnului. Deci Marcu nu a făcut nici o greșeală, atunci cînd a așternut pe hîrtie niște lucruri așa cum și le amintea, căci grija lui era să nu omită ceva din ceea ce auzise și să nu adauge nici o afirmație falsă.¹⁸

Și cu privire la Matei: „Astfel deci Matei a scris cuvintele Domnului în limba ebraică și fiecare le-a interpretat cum a putut.”

Criticii au făcut presupuneri dacă Papias a vrut să spună literal ebraică sau aramaică, atunci cînd a folosit termenul „ebraică”. Alte relatări istorice rămase de la Papias includ întreaga istorisire a femeii prinse în adulter, care se află în Ioan 8:1-11. Avînd în vedere că această istorisire nu se găsește în majoritatea manuscriselor vechi ale Evangheliei lui Ioan, relatarea lui Papias este un document timpuriu important despre acest detaliu istoric din viața lui Isus.

Policarp (între anii 69-155 d.Cr.)

Policarp, ucenicul lui Ioan, a rămas neconținut devotat lui Cristos și Scripturii. Moartea sa faimoasă ca martir a demonstrat încrederea sa în acuratețea Scripturii. El a fost prezbiterul șef (episcop) al bisericii din Smirna și învățătorul lui Irineu din Lion. Relatarea martirajului său apare într-o scrisoare a bisericii din Smirna către alte

biserici. Cu excepția citorva fragmente inserate, cercetătorii susțin că scrisoarea este veritabilă și substanțial corectă în ceea ce relatează. La un moment dat relatează despre Policarp, care este dus în arenă și interogată în fața proconsulului. Se spune că mulțimile erau foarte agitate auzind că omul este „ateul” Policarp.

Proconsulul a poruncit ca „el să jure pe geniul lui Cezar, să se pocăiască și să spună „să moară ateii”.”

Policarp a privit către mulțimea de oameni, a făcut un gest spre ea cu mâna și privind în sus, spre cer a spus: „Să piară ateii”. Când i s-a cerut să-L blesteme pe Cristos, Policarp a răspuns: „86 de ani am fost robul Lui și nu mi-a făcut nici un rău. Cum pot atunci să-L blestem pe împăratul meu, care •fi-a mîntuif?” După alte amenințări, Policarp a spus: „Voi amenințați cu focul care arde o vreme și după un timp se stinge, pentru că nu știți despre focul judecării viitoare și a pedepsei veșnice, care este rezervat celor fără de

84

PARTEA I: DOVEZI EXTRABBUCE DESPRE ISUS

Dumnezeu. Dar de ce amînați? Veniți, faceți ce vreți.” Atunci Policarp a fost ars pe rug și străpuns cu sabia.

Singura lucrare a lui Policarp care s-a păstrat este o scrisoare către filipeni scrisă în jurul anului 110 d.Cr. în scrisoare, el citează aproximativ de 60 de ori diferite pasaje din Noul Testament. La un moment dat, el afirmă: De aceea să ne ținem strîns de nădejdea noastră și de siguranța îndreptăririi noastre care este Isus Cristos care ne-a luat păcatele în propriul lui trup pe lemn, care nu a păcătuit, nici nu s-a găsit nimic rău pe buzele lui, ci a îndurat, de dragul nostru, toate lucrurile, ca noi să putem trăi în El. De aceea să urmărim și noi exemplul răbdării Lui și dacă trebuie să suferim pentru numele Lui, să-L glorificăm. Căci El S-a dat exemplu pe Sine însuși și noi credem aceasta. *

Didahia (în jurul anului 95 d.Cr.)

Didahia este un manual bisericesc, scris la sfîrșitul secolului I. El conține citate din Predica de pe Munte și rugăciunea Tatăl Nostru și dă alte instrucțiuni bazate pe materialul din Evanghelii. *Didahia* dovedește că Biserica primară, în cei 70 de ani care au urmat după răstignire, credea că relatările Evangheliei erau descrieri exacte ale vieții lui Isus, cel istoric.

Epistola lui Barnaba (între anii 70 și 135 d.Cr.)

în cuprinsul acestei scrisori, numele de Barnaba nu apare niciodată. De aceea, autorul este necunoscut.

Cercetătorii au respins mereu ideea că autorul ar fi Barnaba, cel din Noul Testament. Din conținutul scrisorii se poate determina că ea datează probabil din perioada dintre prima și a doua răscoală a evreilor împotriva Romei, adică perioada dintre anii 70-135 d.Cr. (Această scrisoare nu seamănă deloc cu o falsificare ulterioară, „Evanghelia după Barnaba”, care place foarte mult musulmanilor.)

Scriitorul epistolei se împotrivesc puternic celor care voiau să ceară creștinilor să țină Legea Vechiului Testament. El susține cu tărie concordanța învățăturilor din Noul Testament cu cele din Vechiul Testament, însă acuză că iudaizatorii nu interpretează corect Legea și profeții. În timp ce în unele locuri scrisoarea este veritabilă și exactă, în unele interpretări ale Vechiului Testament sînt folosite în mod excesiv alegoria și tipologia. Scrisoarea este însă o sursă valoroasă, care confirmă din nou ceea ce știau creștinii din secolele I și II despre Isus. În capitolul cinci se afirmă:

însă El însuși a îndurat, pentru a putea distruge și a putea arăta învierea morților, căci El trebuia să se înfățișeze în carne, ca, în același timp, El să poată răscumpăra promisiunea făcută părinților și pregătind un popor nou pentru Sine însuși să poată arăta, în timp ce era încă pe pămînt, că

r

Martiri, confesori și conducători ai bisericii primare

85

realizînd învierea El însuși va face judecata. Dar și mai mult, El a predicat învățînd poporul Israel și făcînd multe minuni și l-a iubit peste măsură (pe Israel). Și cînd Și-a ales propriii Săi apostoli care urmau să-I proclame Evanghelia, care, ca să poată arăta că El a venit să cheme nu pe cei drepi, ci pe cei păcătoși, erau cei dintre cei mai păcătoși, atunci El s-a manifestat pe Sine ca fiind Fiul lui Dumnezeu.

În capitolul șapte el adaugă: „Și mai mult decît atît, cînd a fost răstignit I s-a dat să bea vin cu fiere.”

Quadratus (anul 138 d.Cr.?)

Schaff afirmă că Quadratus a fost un ucenic al apostolilor și episcop al bisericii din Atena. El a fost unul dintre primii „apologeti”. Pledoaria sa pentru cauza credinței creștine adresată lui Adrian, în jurul anului 125 d.Cr., nu s-a păstrat pînă astăzi, cu excepția citorva rînduri păstrate de către Eusebiu:

Faptele Mîntuitorului nostru au fost întotdeauna înaintea ta, căci ele erau adevărate minuni; oameni care au fost vindecați, care au fost înviați din morți, care au fost văzuți, nu doar cînd au fost vindecați sau înviați, ci oameni care erau mereu prezenți. Ei au rămas în viață mult timp, nu doar cît timp a fost Domnul nostru pe pămînt, ci și după ce S-a înălțat la cer. Astfel că unii dintre ei au trăit pînă în vremea noastră.

Aristide (secolul al II-lea)

Eusebiu spune că Aristide a fost contemporan cu Quadratus și că el a adresat, de asemenea, o pledoarie pentru cauza credinței creștine către împăratul Adrian. Lucrarea a fost pierdută pînă în secolul al XIX-lea, dar de atunci a fost găsită în trei versiuni diferite: una armeană, una siriană și una grecească „preluată aproape în întregime într-un roman oriental creștin „Varlaam și Iosafat”. Versiunile existente sînt adresate lui Antonius Pius (a domnit între anii 138-161 d.Cr.), care i-a urmat lui Adrian. Un fragment a descrie pe Cristos ca fiind Fiul Dumnezeului Prea înalt, revelat prin Duhul Sfînt, co-borît din cer, născut dintr-o fecioară evreică. Trupul l-a primit de la Fecioară și El S-a revelat pe Sine în chip omenesc ca fiind Fiul lui Dumnezeu. În bunătatea Sa care a adus vestea cea bună, el a cîștigat lumea întreagă prin predicile Sale dătătoare de viață ... El a ales 12 apostoli și a învățat lumea întreagă prin adevărul Său mijlocitor, dătător de lumină. Și El a fost răstignit, pironit în cuie de către evrei și

86

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

El a înviat din morți și S-a înălțat la cer. El a trimis apostolii în lumea întreagă și i-a învățat pe toți prin minuni divine pline de înțelepciune. Predicile lor înfloresc și aduc roade pînă în zilele noastre și cheamă întreaga lume la iluminare.

(ScP.HCC 2:709-10)

Iustin Martirul (aproximativ între anii 100-166 d.Cr.)

Născut în Flavius Neapolis, fostul Sihem, Iustin a primit o educație bună, fără a avea însă cunoștință de Moise și de creștinism. El s-a autodenumit samaritean. În tinerețea sa, el a încercat, pe rînd, să devină stoic, peripatetic, pitagorean și, în cele din urmă, platonist. Cînd era aproape convins de adevărul platonismului, a întîlnit pe o alee, nu departe de coasta mării, un bărrîn creștin, plin de demnitate și blîndețe. El relatează că, pe măsură ce făcea cercetări cu privire la credința creștină, a fost impresionat de curajul creștinilor și de tăria lor în fața morții. După ce s-a creștinat, el a devenit un apărător curajos și energic al credinței creștine, într-o vreme în care aceasta era foarte mult atacată. Schaff consideră că de pe poziția sa de predicator laic „a realizat mult mai multe pentru binele Bisericii decît oricare alt episcop sau prezbiter din vremea sa.” (SCP.HCC 2:714) în anul 166 d.Cr., împreună cu alți șase, și-a pecetluit mărturia cu propriul său sînge, în Roma. Acolo a fost torturat și decapitat în urma instigărilor unui filozof cinic, Crescens, pe care îl confruntase cu adevărul Evangheliei. (SCP.HCC 2:715) Lucrările veritabile ale lui Iustin Martirul „atestă pretutindeni onestitatea și cinstea sa, dragostea sa entuziastă pentru creștinism și curajul de a-l apăra împotriva atacurilor din afară și a perversiunilor dinăuntru.” (SCP.HCC 2:715) în *Dialog cu Trijo*, Iustin îl provoacă pe amabilul său oponent să accepte că credința creștină nu este un mit gol:

Dar dacă ești dispus să ascuți o relatare despre El, despre faptul că noi n-am fost înfrînți, nici înșelați și nu vom înceta să-L mărturisim - deși reproșurile oamenilor se îngrămădesc pe capul nostru, deși cei mai teribili tirani ne poruncesc să-L renegăm - îți voi dovedi, așa cum stai în fața mea, că nu am crezut doar în vorbe goale sau cuvinte fără nici un temei.

În toate lucrările sale el dă un suport faptelor istorice din relatările Evangheliei (el le numește „Memoriile apostolilor”). Din acestea el citează diverse evenimente din viața lui Cristos și le apără. Ca și alți scriitori creștini timpurii, el apelează la Vechiul Testament, ca profetînd evenimente care s-au întîmplat în viața lui Isus. Dacă însă acele evenimente nu s-ar fi întîmplat niciodată, ar fi fost inutil să cauți în Vechiul Testament care indică, chipurih evenimente descrise de Evanghelii.

Martiri, confesori și conducători ai bisericii primare

87

Iustin a apelat, de asemenea, la cunoștințele ascultătorilor lui și la sursele necreștine pe care ei le aveau la îndemînă, dacă doreau să verifice afirmațiile sale. Cu privire la nașterea lui Isus, el le spune: „Există un sat în țara evreilor, la 7 km de Ierusalim, unde s-a născut Isus Cristos, așa cum puteți constata și din registrele de taxe întocmite sub Cirenus, primul vostru procurator în Iudea.” Cu privire la moartea lui Isus, Iustin scrie:

Și expresia: „Mi-au pironit mîinile și picioarele” a fost folosită cu referire la piroanele de pe cruce, care au fost bătute în mîinile și în picioarele Lui. Și după ce a fost răstignit, au tras la sorți pentru haina Lui și cei ce L-au răstignit și-au împărțit-o între ei. Și de faptul că aceste lucruri s-au întîmplat într-adevăr, vă puteți convinge din „Faptele lui Pilat din Pont.”²⁶

Aceste „Fapte ale lui Pilat” au fost distruse, posibil ca urmare a faptului că creștinii apelau la ele sau poate doar pentru că au părut lipsite de importanță unei administrații romane ulterioare. Așa cum am menționat deja, o variantă apocrifă a „Faptelor lui Pilat”, care există astăzi, a fost plasmuită de oameni ai Bisericii în secolul al IV-lea sau în secolele care au urmat mai tîrziu.

Este foarte puțin probabil ca un om cu capacitatea academică a lui Iustin, care a trăit la nu mai mult de 100 de ani după viața lui Isus, să moară o moarte de martir pentru fapte istorice care nu se puteau verifica. Cercetătorii și criticii moderni, la 1950 după viața lui Isus și neavînd nimic de pierdut (cred ei), încearcă să explice viața lui Isus drept un mit sau o legendă. Pentru Iustin, multe dovezi pe care le avea la îndemînă l-au forțat să tragă concluzia că relatările Evangheliei despre viața lui Isus sînt demne de crezare. Mai mult, că merită să mori pentru ele.

Hegesippus (mijlocul secolului al II-lea)

Eusebiu trage concluzia că Hegesippus a fost un creștin evreu și afirmă, de asemenea, că el a scris cinci volume de *Memorii*. Se pare că a călătorit mult prin Siria, Grecia și Italia, culegând „amintiri” ale apostolilor. El prețuia atât tradiția scrisă cât și cea orală. Se știe despre cărțile lui că s-au păstrat pînă în secolul al XVI-lea, dar apoi s-au pierdut. Dacă s-ar găsi, ele l-ar situa înaintea lui Eusebiu ca părinte al istoriei Bisericii. În timpul călătoriilor sale, el pare să fi avut intenția de a determina dacă de la apostoli, prin succesorii lor, s-a transmis adevărata istorie.

Eusebiu îl citează, cum că acesta ar fi spus:

Biserica din Corint a rămas la adevărata doctrină pînă cînd Primus a devenit episcop. M-am întîlnit cu ei în timpul călătoriei mele spre Roma și am petrecut mai multe zile cu corintenii, timp în care ne-am reîmprospătat cu adevărata

88

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBLICE DESPRE ISUS

doctrină. Ajungînd la Roma, am urmărit transmiterea faptelor către Anicetus, al cărui diacon a fost Eleutherus, Anicetus fiind urmat de Soter și după acesta de Eleutherus. Pe fiecare linie succesorală de episcopi și în fiecare oraș, lucrurile sînt în concordanță cu predicarea Legii, a profetilor și a Domnului.²⁷

Irineu (aproximativ între anii 120? și 190? d.Cr.)

Irineu este în general acceptat a fi cel mai drept credincios dintre părinții anteniceeni (primii conducători ai Bisericii dinaintea Consiliului de la Niceea din 325 d.Cr.). El este o sursă valoroasă de informații despre viața lui Isus, avînd în vedere că el a fost elevul lui Policarp, un ucenic al apostolilor originari. Gîndiți-vă la aceasta. El putea spune: „învățătorul meu a fost ucenicul unui om care a umblat cu Isus.” Probabil că a crescut în Smirna, poate că a studiat și a predat la Roma și a fost prezbiterul bisericii din Lugdunum și Viena în timpul persecuțiilor lui Marc Aureliu. Irineu i-a urmat episcopului Pothinus, cînd acesta a murit în timpul persecuțiilor din anii 177-78 d.Cr. Slujba sa a fost cea de misionar, scriitor și reprezentant al bisericii.

În lucrările sale, el se bazează mult pe Vechiul Testament, pe toate Evangheliile și pe aproape toate epistolele.

Despre originea Evangheliilor (scrie:

Matei a scris, de asemenea, o Evanghelie pentru evrei, în propriul lor dialect, în timp ce Petru și Pavel predicau la Roma și puneau temelii Bisericii. După plecarea lor, Marcu, ucenicul și traducătorul lui Petru, ne-a lăsat, de asemenea, scris ceea ce a predicat Petru. Și Luca, însoțitorul lui Pavel, a relatat într-o carte evanghelia pe care a predicat-o. Apoi Ioan, ucenicul Domnului, care își culcase capul pe pieptul lui, a publicat și el o Evanghelie, în timpul șederii sale în Efes, în Asia.²⁸

Observați că Irineu, ca și alți scriitori timpurii, este preocupat ca relatările despre Isus, transmise de către apostoli, să fie demne de crezare. El continuă spunînd că aceia care neagă învățăturile apostolilor „îl blasfemiează pe Creatorul lor în cel mai nerușinat mod!”²⁹ **Tertullian** (aproximativ între anii 160/79-215/20 d.Cr.)

Moralist, apologet, teolog și avocat african, Tertullian citează din Noul Testament de peste 7000 de ori, dintre care 3800 de citate sînt din Ev. ghelii. El relatează, de asemenea, că Tiberiu părea într-o vreme foarte impresionat de ceea ce descoperise despre Cristosul creștinilor. Terțul! scrie:

Martiri, confesori și conducători ai bisericii primare

89

Prin urmare, Tiberiu, pe vremea căruia a intrat numele de creștin în lume, primind el însuși vești din Palestina despre evenimentele care au arătat clar adevărul divinității lui Cristos, a adus problema înaintea Senatului împreună cu propria sa decizie în favoarea lui Cristos. Senatul, deoarece nu își dăduse el însuși aprobarea, a respins propunerea lui. Cezar a rămas la opinia sa, amenințînd cu mînie pe toți acuzatorii creștinilor. °

Dacă această confruntare a avut loc, aceasta nu înseamnă neapărat că Tiberiu a devenit creștin. Poate că a dorit doar să adauge acest „nou zeu” la și așa lungă listă de zei romani. **Origen** (185 - aproximativ 254 d.Cr.)

Origen a trăit una din cele mai intense vieți creștine din istorie. S-a născut în Egipt și a fost educat de tatăl său, Leonida, probabil un profesor de retorică. Încă din copilărie, Origen a memorat lungi fragmente din Scriptură, în anul 202 d.Cr., tatăl său a fost martirizat în timpul persecuțiilor sub Septimius Severus. Origen a vrut să moară împreună cu tatăl său, însă a fost împiedicat să părăsească casa de către mama sa care i-a ascuns hainele în timpul nopții. Origen a făcut o carieră strălucită de scriitor, învățător și predicator. Unul din adversarii lui spunea că a el scris 6000 de cărți. Ieronim spune că el a scris mai multe cărți decît pot alții să citească. Se presupune că multe erau tractate, scrisori și predici, precum și expuneri pe care alții le-au scris apoi și le-au publicat. În scrierile sale, el citează din Noul Testament de peste 18000 de ori.

Origen, apărător aprig al credinței creștine, a luat cuvintele lui Isus în mod literal și cu seriozitate. El avea numai un rînd de haine și nu avea încălțăminte. El nu se îngrijora de ziua de mîine. În timpul persecuției lui Decius din anul 250 d.Cr. Origen a fost „pus în lanțuri și torturat, a avut experiența lanțurilor în jurul gîtului, a fost pus în butuci și închis în temniță”. (31) A murit la scurt timp - cel puțin ca un „confesor”, dacă nu ca martir. **Eusebiu** (mort în 341/2 d.Cr.)

Încheiem cu Eusebiu datorită lucrării sale, *Istoria Bisericii Creștine*, în care el a adunat toate documentele istorice din primele secole, în prima istorie a Bisericii creștine care a existat. Cu toate că unele din interpretările sale biblice sînt problematice, munca sa ca istoric este inestimabilă. Schaff scrie:

Orice s-ar spune despre defectele lui Eusebiu ca și critic istoric și scriitor, învățătura și strădania sa sînt neîndoelnice și lucrările sale *tetoria Bisericii* și *Cronica* vor rămîne

90

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE /SUS

întotdeauna o colecție nespuse de valoroasă de informații, care nu apar la nici un alt autor antic. (ScP.HCC 2:5)

EVALUAREA MĂRTURIILOR

Primii scriitori bisericești au certificat, atît prin viața lor, cît și prin cuvintele lor, că detaliile istorice ale vieții lui Isus, așa cum sînt prezentate în Evanghelii, sînt corecte și pot fi crezute. Dar există două obiecții pe care criticii le **pot** ridica față de valoarea istorică a mărturiei lor.

Mai întîi, din moment ce acești scriitori și-au obținut informațiile istorice din relatările Evangheliilor, cum pot fi acestea folosite drept dovezi extra-biblice pentru detaliile istorice despre Isus? De fapt această întrebare induce în eroare într-o oarecare măsură. Luați în considerare următoarele perspective:

1. Primii scriitori nu au folosit întotdeauna Evangheliile drept surse. ⁹¹ Poate că ați observat că scriitorii de mai târziu au fost cei care citau ¹ mai specific relatările Evangheliilor drept surse scrise. Primii scriitori, ² cum ar fi Papias, și-au obținut informațiile dintr-o mare varietate de ¹ surse și chiar considerau „vocea vie și statornică” a apostolilor, care ¹ a continuat să trăiască prin ucenicii lor, ca fiind mai de valoare decît sursele scrise care puteau fi falsificate. Și e normal să fie așa. Dacă ² ai dori cele mai bune informații despre străbunicul tău, probabil că ² ai considera cuvintele bunicului tău mai valoroase decît o relatare ² dintr-un ziar referitoare la străbunicul tău. Dacă ar apare un conflict între ce spune ziarul și ce spune bunicul tău, tu ai fi înclinat să crezi ¹ istorisirea bunicului tău, dacă tu ești convins că el este un om demn ¹ de încredere. În ceea ce-i privește pe ucenici, ei au riscat totul în dedicarea lor pentru adevărul relatărilor Evangheliilor pe care le-au lăsat în urma lor.

2. O vastă rețea de multiplicare s-a răspîndit de la Isus și de la primii apostoli. Dacă vreunul din ei ar fi introdus unele erori istorice în relatarea lor, literatura timpurie ar fi reflectat o controversă cu privire la faptele care au avut loc. Nu găsim însă acest tip de controversă nicăieri în literatura timpurie. A existat o controversă cu privire la interpretarea faptelor, a detaliilor din viața lui Isus, dar nu cu privire la faptele înseși, ca fiind evenimente reale ale istoriei. Faptul că în literatura timpurie apar controverse în interpretarea vieții lui Isus arată, de asemenea, că nimeni nu ar fi fost capabil să suprimă controversele referitoare la realitatea existenței lui Isus, dacă ¹ o asemenea controversă ar fi avut loc.

Martiri, confesori și conducători ai bisericii primare

91

3. Primii scriitori au făcut mereu referiri la faptul că dovezile erau la îndemînă, dînd posibilitate oricui voia să verifice spusele lor. Ei au citat existența unor acte oficiale de stat. Primii scriitori au făcut apel la martorii oculari care puteau confirma sau infirma faptele. În cele din urmă, ei au dat ca exemplu propriile lor vieți, de o moralitate ireproșabilă. Ei nu aveau nimic de cîștigat răspîndind minciuni. Ei au renunțat la tot ce aveau, chiar și la viețile lor, apărînd adevărul.

Însă criticul ar putea întreba, și aceasta este cea de-a doua obiecție posibilă, dacă mărturia primilor creștini se baza oare pe fapte istorice sau doar pe experiența lor psihologică a unui „Cristos” mistic care îi împingea să-l prezinte pe Isus drept o persoană a istoriei? La această întrebare răspundem cu o altă întrebare: Ai renunța oare la tot, ai suferi nenorocirea, tortura și moartea pentru a răspîndi minciuni, falsuri sau doar simple credințe, de adevărul cărora tu însuși ai avea unele îndoieli? Ceea ce criticii trec adesea cu vederea, mai ales cînd critică relatările Evangheliilor, este că dacă acestea sînt false, atunci cei care le-au scris nu au fost doar niște oameni înșelați. Ei au fost niște escroci de prima mînă, care știau că documentele sînt contrafăcute. Primele scrieri bisericești sînt atît de dominate de teme de integritate morală și de substanță etică, încît propagarea unor lucruri pe care le știau că sînt niște născociri ar fi fost pentru ei o imposibilitate psihologică. Tot astfel este îndoielnic ca atîția oameni care i-au urmat pe ucenici să se fi supus orbește unei experiențe mistice, fără să se asigure mai întîi că relatările istorice, pe care se baza acea experiență, erau dincolo de orice îndoială.

Au existat însă și din aceia care aveau suficiente motive pentru a produce relatări false. Și acesta este subiectul capitolului următor.

92

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

+ = A murit ca martir pentru credința sa. = Tradiția cu privire la martirajul persoanei nu este destul de puternic atestată de o bună documentație istorică.

C = A suferit ca și confesor pentru credința sa.

AGRAPHON, APOCRIFA SI PSEUDOEPIGRAFA

Faptul că Isus a trăit realmente în istorie ar trebui să fie deja evident. Și, așa cum am spus în introducere, existența lui Isus în istorie nu este prea mult pusă la îndoială de către cercetătorii critici. Problema care se dezbate este dacă relatările Evangheliilor din Noul Testament îl descriu sau nu îl descriu exact pe Isus cel care a trăit în istorie.

Unii dintre cei mai populari critici și reconstituitori de azi ai vieții lui Isus încearcă să arate, apelînd la scrieri apocrife și pseudoepigrafe, că Isus cel din istorie a fost cu totul diferit de Isus cel din Evanghelii. De aceea, cine are o înțelegere limitată a acestor scrieri necanonice va avea dificultăți în a recunoaște erorile din lucrările multora din ziua de azi, care promovează un Isus istoric nebiblic. Dar înainte de a putea evalua dacă aceste surse

„extracanonice" ne pot spune multe despre Isus cel istoric, trebuie mai întâi să definim niște termeni.

DEFINIȚII

1. *Agraphon-uri*: Acesta este un cuvânt grecesc, care înseamnă „lucruri nescrise". În studiile despre Noul Testament, el se referă la ziceri care i se atribuie lui Isus, dar care nu se găsesc scrise în Evangheliile canonice - în Matei, Marcu, Luca sau Ioan.

2. *Apocrife*: Acest cuvânt provine dintr-un cuvânt grecesc, care înseamnă „lucruri ascunse". În sine, cuvântul apocrife se referă, în mod normal, la cele paisprezece (sau cincisprezece) cărți, de o autenticitate și autoritate în-doielnică, majoritatea scrise între anul 250 Î.Cr. și vremea lui Isus. Aceste cărți mai sînt numite și Apocrifele Vechiului Testament. Noi vom trata aici o altă serie de scrieri, numite adesea Apocrifele Noului Testament. Termenul *apocrife* se potrivește multora dintre aceste lucrări, deoarece ele susțin adesea că spun secrete sau detalii ascunse despre viața și învățătura lui Isus și a ucenicilor Săi.

3. *Pseudoepigrafe*: Cuvântul provine dintr-un cuvânt grecesc care înseamnă „scrieri false". El se referă, în mod normal, la cărți legate de Vechiul Testament, dar de asemenea s-a aplicat și unui număr de scrieri apocrife ale

93

94

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBLICE DESPRE ISUS

Noului Testament și altor lucrări, care atribuie în mod fals conținutul lor unui autor apostolic. Pentru aceste lucrări se mai folosește termenul *pseudo-nymous*, care înseamnă „nume fals", din moment ce ele pretind în mod fals că au fost scrise de profeți sau apostoli adevărați.

4. *Canon*: Scepticii acuză adesea: „Cum pot creștinii să creadă că 27 de cărți, declarate Scriptură de un consiliu din secolul al IV-lea, alcătuit din oameni supuși greșelilor, pot fi considerate Cuvântul lui Dumnezeu?" Însă această întrebare prezintă o concepție deformată despre Canonul Noului Testament. Cuvântul „canon" este o transliterare a unui cuvânt grecesc, al cărui sens de bază este bară-etalon sau regulă. El a ajuns să aibă înțelesul de normă de credință și, mai târziu, de listă sau catalog al cărților autorizate ale Noului Testament. Însă mult înainte de a exista consiliul, creștinii, în special bătrînii bisericii locale, colectau, evaluau și hotărârau mereu care dintre multe scrieri din vremea lor purtau în sine autoritatea apostolilor, (cf. Col. 4:16; 2 Petru 3:15-16). Întrebarea care se pune în legătură cu oricare scriere care urma să fie citită în biserică era: „în ce măsură este această carte (epistolă, narațiune, apocalipsă sau evanghelie) o reprezentare autentică și pură a vieții și învățăturii lui Isus și a ucenicilor Săi? Deci, așa cum spune și Donald Guthrie: „Conținutul canonului a fost determinat de uzul general și nu de o hotărîre autoritară." F. F. Bruce afirmă că:

atunci cînd în cele din urmă un Consiliu Bisericesc - Sinodul de la Hippo din anul 393 d.Cr. - a alcătuit o listă cu cele 27 de cărți ale Noului Testament, acest fapt nu le-a conferit acestor cărți nici un fel de autoritate pe care ele să nu o fi avut deja, ci pur și simplu au înregistrat canonicitatea lor, stabilită mai dinainte. (Hotărîrea Sinodului de la Hippo a fost repromulgată patru ani mai târziu de cel de-al II-lea Sinod de la Cartagina.) (BrF.BP 113) Geisler și Nix trag concluzia: „Canonicitatea este *hotărîită* sau fixată în mod autoritar de Dumnezeu, ea este doar *descoperită* de oameni." (GeN.GIB 221)

Creștinii din secolul I au văzut în cuvintele lui Isus și în scrierile apostolilor o autoritate de inspirație divină, egală cu cea a Scripturii Vechiului Testament. Aceasta era ceva normal, pentru că dacă Isus era mult-așteptatul Mesia, atunci cuvintele Lui aveau aceeași autoritate ca cele ale lui Moise și ale profeților din vechime. Evangheliile, care conțineau cuvintele și acțiunile Lui, au cîștigat credibilitate de-a lungul primului secol, deoarece martorii oculari puteau să confirme prin spusele lor adevărul celor scrise. Mai târziu, moartea apostolilor a mărit importanța scrierilor lor, deoarece creștinii au văzut că era nevoie să păstreze ceea ce au relatat apostolii. Înainte de acea

Agraphon, apocrifa, pseudoepigrafa

95

vreme, în conformitate cu practica evreiască obișnuită „învățătura orală era considerată la mai mare cinste decît mărturia scrisă."

Odată cu trecerea timpului, răspîndirea tot mai mare a cărților recunoscute fie ca nefiind în concordanță cu învățătura apostolilor (adică, eretice), fie ca nefiind scrise de ei, chiar dacă purtau pe ele numele unui apostol (adică, pseudonime), i-a motivat pe credincioși să devină tot mai preocupați de identificarea scrierilor autentice ale apostolilor sau a celor cărora li se încredințase învățătura lor (și anume Marcu pentru Petru și Luca pentru Pavel). Însuși faptul că multe scrieri eretice și neautentice și-au atribuit în mod fals numele diferiților apostoli drept autori, demonstrează cît de dornici erau primii creștini să știe că învățătura primită din cărțile citite în bisericile lor provenea într-adevăr de la apostolii lui Isus.

Creștinii de azi pot să fie recunoscători că alcătuirea finală a Canonului Noului Testament a fost un proces atît de lung și de dificil. De fapt, a fost atît de dificil încît au fost dezbateri aprinse cu privire la faptul dacă scrierile Evrei, Iacov, 2 și 3 Ioan, 2 Petru, Iuda și Apocalipsă sînt cu adevărat canonice, însă scrutinul sever la care au fost supuse cărțile Noului Testament, înainte de a fi universal acceptate drept autentice, ar trebui să dea cititorilor de azi încredere sporită în credibilitatea acestor cărți și a lucrurilor pe care le relatează și le învață.

Vom cita mai jos din mai multe lucrări apocrife și pseudoepigrafe. Poate veți considera acum util să faceți

distincție între termeni în felul acesta: Atît termenul *pseudoepigrafe* (scrieri cu autori falși) cît și *apocrife* (scrieri conținînd lucruri ascunse), pot caracteriza o anume scriere, însă o asemenea lucrare este în mod necesar exclusă din *canon*, din moment ce nu este autentică, sau este, în cel mai bun caz, o lucrare îndoielnică a unui apostol. De asemenea, atît *pseudoepigrafele* cît și *apocrifele* pot conține *agraphon-uri*, așa-zise cuvinte despre care se presupune că le-a spus Isus, însă ele sînt tot în afara Evangheliilor canonice.

VALOARE

Au oare scrierile de o autenticitate îndoielnică vreo valoare în căutarea după Isus cel al istoriei? Noi credem că au și vom da exemple în continuare. Iată deci, mai întîi, cîteva motive pentru care scrierile apocrife și pseudo-epigrafe au o oarecare valoare:

1. Este clar că multe dintre aceste documente sînt falsuri. Pentru a putea face un fals trebuie să ai mai întîi un original autentic. Astfel chiar și unele din cele mai îndoielnice scrieri confirmă scrierile canonice. Guthrie remarcă:

96

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

În perioada de început, se pot culege unele dovezi referitoare la Canonul Noului Testament din sursele eretice. Cînd scriitorii eterodocși citează cărțile canonice, acest fapt este o dovadă că aceste cărți trebuie să fi fost privite mai întîi ca avînd autoritate în cercurile cu credință adevărată, înainte de a fi fost preluate și reinterpretate de mișcările eretice.⁵

2.0 comparație între scrierile false și scrierile canonice adesea confirmă imediat superioritatea evidentă și autenticitatea Evangheliilor canonice. Și invers, o comparație este suficientă pentru a arăta, după Guthrie, că „inferioritatea și lipsa unui adevărat apostolat (a scrierilor false)... este autoevidentă. Simpla atribuire a unor cărți unor apostoli nu poate ascunde această distincție fundamentală și aceasta arată de ce bisericele cu credință adevărată nu au fost induse în eroare.” Yamauchi afirmă: „Studiul agraphelor, în special în evangheliile apocrife revelează relativa sărăcie și inferioritate a masei de literatură extracanonice și, prin contrast, scoate în evidență valoarea deosebită a Evangheliilor canonice.”

3. Multe dintre lucrările apocrife citează în anumite locuri Evangheliile canonice cuvînt cu cuvînt sau aproape cuvînt cu cuvînt. Adesea apare clar că Evangheliile canonice au fost punctul de plecare al celor care doreau să acrediteze o doctrină falsă. Scrierile false ajută astfel la confirmarea autenticității celor canonice.

4. Efortul, pe care l-a făcut Biserica primară în a scoate scrierile false dintre cele adevărate, indică preocuparea foarte veche și prevăzătoare a Bisericii pentru păstrarea exactă a cuvintelor lui Isus. Daniel-Rops spune: Deoarece abaterile doctrinare, „erezile”, au apărut foarte de timpuriu în Biserică, a existat ispita de a încerca susținerea lor pe baza textelor presupuse a fi cu adevărat apostolice. Biserica a evitat aceste capcane. Ea a reținut doar acele texte care se bucurau de încrederea practic unanimă a bisericilor și puteau dovedi garanția originii apostolice sau acceptarea apostolică drept dovadă a caracterului lor inspirat și le-a respins pe toate celelalte. (AmF.SLC 41)

5. Cîteva agraphon-uri posibil demne de încredere, cu toate că nu citează din relatările evanghelice, sînt de acord în principiu sau în context cu alte lucruri care se relatează, ca fiind spuse de Isus în Evanghelii, furnizînd astfel dovezi limitate pentru genul de lucruri pe care le-a spus El.

Agraphon, apocrifa, pseudoepigrafa

97

6. Apariția unor lucrări apocrife în sînul mai multor grupări, cum ar fi: iudaizatorii, antisemiții, gnosticii și asceții, oferă o dovadă în plus despre felul de material adăugat la scrierile apostolilor sau schimbat din aceste scrieri și aduce astfel dovada pentru ceea ce este demn de încredere. *Evanghelia după Petru*, de exemplu, este semnificativă prin modul în care reflectă apariția curentului antisemitismului militant în Biserica secolului al II-lea, așa cum ieșea în evidență din modul în care scriitorul evangheliei și-a modificat, în mod sistematic, narațiunea (susținînd că se bazează pe Evangheliile canonice) pentru a intensifica apriga dorință a bătrînilor evrei de a-L extermina pe Isus, schimbînd în același timp rolul lui Pilat într-un rol de neputință nevinovată. (CaDRDSG 83)

Ne îndreptăm acum atenția spre exemple specifice de afirmații făcute în scrierile false care ilustrează punctele enumerate mai sus, în ce privește valoarea acestor scrieri. Afirmațiile se împart în trei categorii: (1) materiale care confirmă relatările Evangheliilor, (2) agrafe care pot fi credibile, și (3) adăugiri nedemne de crezare la relatările Evangheliilor.

MATERIALE CARE CONFIRMĂ RELATĂRILE EVANGHELIILOR

Evanghelia după Toma, nu chiar o evanghelie de tip narativ, este o colecție de 114 ziceri pe care pretinde că „Isus cel viu” le-ar fi dictat lui Iuda Toma. Unii datează această lucrare aproximativ în anul 140 d.Cr., alții chiar mai devreme, în secolul I. Probabil a fost compusă în Siria, unde au înflorit tradițiile despre Toma și unde erezia ascetă sau „enkratită” a fost acceptată destul de timpuriu. Cu toate că multe lucruri din această scriere sînt nedemne de crezare, există un număr de ziceri care confirmă relatările din Evangheliile canonice și din Faptele Apostolilor. Zicerea 9, de exemplu, este o versiune foarte apropiată a pildei semănătorului:

Isus a zis: „Iată, semănătorul a ieșit, și-a umplut mîna și a împrăștiat (semințele). Unele au căzut pe drum; au venit păsările și le-au ciugulit. Altele au căzut pe stîncă; nu au putut prinde rădăcini în pămînt și nu au încolțit înălțîndu-se spre cer. Altele au căzut printre spini; aceștia au înăbușit semințele și viermii le-au mîncat. Însă altele au căzut pe pămînt bun și au adus multă roadă; unele 60 și altele 120 de boabe. Zicerea 12, cu unele înfloriri legendare, confirmă ceea ce știm deja de la Iosif Flaviu și din Faptele Apostolilor, și anume că Iacov era capul bisericii

98

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

din Ierusalim: „Isus le-a zis: „Acolo unde mergeți, adresați-vă lui Iacov cel Drept, pentru care a fost făcut cerul precum și pămîntulP.”

Zicerea 20 confirmă cele spuse în afirmațiile din Marcu 4:30-32, Matei 13:31 și Luca 13:18:

Ucenicii i-au zis lui Isus: „Spune-ne cum este împărăția cerurilor?” El le-a zis: „Ea este ca sămînța de muștar, mai mică decît oricare altă sămînță. Dar atunci cînd cade pe pămînt bun, din ea va crește un copac mare, în ramurile căruia își fac cuib păsările cerului.”

Zicerea 26 confirmă afirmațiile din Matei 7:3-5 și Luca 6:41:

Isus a zis: „Voi vedeți așchia din ochiul fratelui vostru, dar nu vedeți bîma care este în ochiul vostru. După ce veți scoate bîma din ochiul vostru, atunci veți vedea să scoateți și așchia din ochiul fratelui vostru.”

Zicerea 54 confirmă cele spuse în Luca 6:20: „Isus a zis: „Fericțiți sînt cei săraci, căci a lor este împărăția cerului.” Zicerea 63 rezumă pilda din Luca 12:16-21:

Isus a zis: „Era un om bogat care avea mulți bani. El și-a zis: „îmi voi folosi banii pentru ca să semăn, să cultiv și să culeg și îmi voi umple hambarele de roade, ca să nu duc lipsă de nimic.” Așa gîndea el în inima lui. Dar chiar în noaptea aceea, el a murit. Cel ce are urechi de auzit, să audă!”

Zicerea 90 abreviază Matei 11:28-30: „Isus a zis: „Veniți la mine, căci jugul Meu este ușor și regula mea este blîndă și vă veți găsi odihnă.”

Evangelhia Adevărului, scrisă probabil de gnosticul Valentinus, datează din perioada dintre mijlocul și sfîrșitul secolului al II-lea. Această carte confirmă anumite detalii istorice relatate în Evangheliile canonice:

Isus a răbdat în tăcere suferința ... a fost ținut de un lemn.

Pentru că după ce L-au văzut și L-au auzit, El le-a cerut să-L guste, să-L miroase și să-L atingă pe Preaiubitul Fiu. Cînd le-a apărut învățîndu-i despre Tatăl ... Căci El a venit într-o înfățișare de carne. (RoJM.NHL 20:11-14, 25-34; 30:27-33;

31:4-6)

Evangelhia după Evrei, spune F. F. Bruce, „apare a fi o parafrază a *Evangeliei după Matei*”. (BrF.JCO 99) Origen știa despre ea, la fel și He-gesippus (aproximativ în anul 170 d.Cr.). Matei 18:15-22 este reluat în următorul dialog:

Agraphon, apocrifa, pseudoepigrafa

99

„Dacă fratele tău păcătuiește cu vorba împotriva ta și se îndreaptă, iartă-l”, a spus El, „de șapte ori pe zi.”

Ucenicul Său, Simon, I-a spus: „De șapte ori pe zi?” Domnul a răspuns: „Da, îți spun; și de șaptezeci de ori cîte șapte.”⁹

Papirusul Egerton 2 este o parte dintr-o colecție de papirusuri achiziționate de Muzeul Britanic în anul 1934 și datează nu mai tîrziu de anul 150 d.Cr. „Scrisul de mînă din document este cel mai apropiat ca aspect de acela al unui document necreștin care poate fi datat precis în anul 94 d.Cr.” (WiLJTE 29) Un fragment reproduce cu cîteva înfloriri textul din Marcu 1:40-45:

Și iată că un lepros s-a apropiat de El și i-a zis: Jn-vățătorule Isus, umblînd cu leproșii și mîncînd cu ei la casa de poposire, am devenit și eu lepros. De aceea, dacă Tu vrei, eu pot fi curățit.”

Domnul i-a zis: „Vreau, fii curățit.” Și imediat lepra s-a îndepărtat de el și Isus i-a zis: „Du-te și arată-te preoților.” (BeH.FU)

Evangelhia după Petru era la mare cinste în biserica din Rhossus (lîngă Antiohia) către sfîrșitul secolului al II-lea. Ea era marcată de învățătura docetică, însă în mod evident se inspiră din toate cele patru Evangheliile canonice. (Vezi BrF.JCO 8.) Un fragment descrie îngroparea lui Isus:

Apoi au scos cuiele din mîinile Domnului și L-au întins pe pămînt. Tot pămîntul s-a cutremurat și i-a cuprins o mare frică. Apoi soarele s-a întunecat și era pe la ceasul al nouălea (ora 15). Evreii s-au bucurat și au dat trupul său lui Iosif ca să fie îngropat căci el a văzut toate lucrurile bune pe care le-a făcut acesta. Deci L-a luat pe Domnul, L-a spălat, L-a înfășurat în fișii de pînză și L-a dus în mormîntul său, numit Grădina lui Iosif.

Tratatul despre înviere datează de la sfîrșitul secolului al II-lea d.Cr. Cartea este plină de învățătură gnostică, însă ea ne arată și ne confirmă încă o dată relațiile originale despre Isus. Textele din 46:14-21 și 48:10-19 confirmă învățătura Evangheliilor canonice cu privire la învierea lui Isus:

Căci noi L-am cunoscut pe Fiul Omului și credem că El a înviat dintre cei morți.

Să nu credeți că învierea este o închipuire. Nu este o închipuire, ci un adevăr. Într-adevăr, este mai potrivit să spuneți că mai degrabă lumea este o închipuire, decît în-

100

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

vierea care a venit prin Mântuitorul nostru, Domnul Isus Cristos.

Este nevoie să accentuăm că oricare citat din scrierile apocrife nu afirmă greu în confirmarea vieții istorice a lui Isus. Dar atunci când se confruntă cu mulțimea de afirmații despre și de ale lui Isus din scrierile apocrife, cercetătorul onest va întreba: „De unde-și trage originea tot acest material?” Devine din ce în ce mai clar că singura explicație logică este că el provine din relatările de prima mână a apostolilor înșiși, pe care alții, cu alte păreri, le-au găsit suficient de credibile pentru a le folosi drept piatra de temelie a propriei lor învățături, în multe cazuri de-a dreptul eretică.

AGRAPHON-URI CARE POT FI CREDIBILE

Apostolul Ioan a scris în Evanghelia sa: „Mai sînt multe alte lucruri pe care le-a făcut Isus, care, dacă s-ar fi scris cu de-amănuntul, cred că nici chiar în lumea aceasta n-ar fi putut încăpea cărțile care s-ar fi scris.” (Ioan 21:25) Este de aceea firesc să ne gîndim că s-ar putea să mai fie și alte lucruri pe care le-a spus Isus pe cînd era pe pămînt, care s-ar putea să se fi păstrat în afara Evangheliilor canonice. De fapt, pentru cei care acceptă inspirația întregului Nou Testament, există cel puțin o zicere a lui Isus păstrată în Faptele Apostolilor 20:35, care nu apare în relatările Evangheliilor. Acolo, Pavel le spune bătrînilor din Efes: „în toate privințele v-am dat o pildă și v-am arătat că, lucrînd astfel, trebuie să-i ajutați pe cei slabi și să vă aduceți aminte de cuvintele Domnului Isus pe care El însuși le-a zis: „Este mai ferice să dai decît să primești.” Din moment ce prin *agraphon-uri* definim zicerile lui Isus care apar în afara *Evangheliilor* canonice, creștinii acceptă textul din Faptele Apostolilor 20:35 ca fiind un *agraphon* cu adevărat autentic.

Mulți cercetători consideră textul din Ioan 7:53-8:11, istoria femeii prinsă în preacurvie, ca fiind un *agrafon*.

Pasajul apare numai în Ioan și nici acolo nu există în cele mai vechi manuscrise. Cu toate acestea, dovada textuală este suficient de puternică, încît aproape toate versiunile Bibliei cuprind și acest pasaj. Dacă nu este acceptat ca parte din text, majoritatea cercetătorilor îl acceptă drept un *agrafon* autentic. Așa cum am văzut în capitolul anterior, Papias a citat pasajul la începutul secolului al II-lea.

Cercetătorii folosesc trei criterii principale pentru evaluarea autenticității unui *agrafon* (LaW.CPAA 30,31): (1) mulțimea martorilor: Cîți martori raportează că Isus a pronunțat zicerea respectivă?, (2) autoritatea martorilor: Cît de competent este martorul ca să-I atribuie lui Isus acea zicere? Se poate determina aceasta prin cît de aproape este martorul față de tradiția timpurie și de grija pe care o afișează martorul în înregistrarea cuvintelor lui Isus, și (3) în ce măsură este de acord martorul cu Evangheliile canonice. Totuși,

Agraphon, apocrifa, pseudoepigrafa

101

dacă un *agrafon* apare simplu ca fiind o parafrază foarte aproximativă a unei afirmații din Evangheliile canonice, atunci nu se poate spune că este un *agrafon* autentic. El doar confirmă ceea ce există deja în Evangheliile canonice.

între versetele 4 și 5 din Luca 6, un manuscris, Codex D (numit Bezae), adaugă:

în aceeași zi, văzînd pe unul care lucra în ziua Sabatului,

El (Isus) i-a spus: „Omule, dacă știi ce faci, ești binecuvîntat;

dar dacă nu știi, atunci ești blestemat și ești un om care calcă

Legea.” (MeBTNT 50)

Pasajul pare cu adevărat să reflecte practica și învățătura lui Isus cu privire la Sabat, în special aceea că Sabatul a fost făcut pentru om și nu omul pentru Sabat (Marcu 2:27). Metzger trage concluzia:

Cu toate că această propoziție, care nu se găsește în nici un alt manuscris, nu poate fi considerată drept parte a textului original al lui Luca, poate totuși să întruchieze o tradiție a secolului I, reprezentînd unul din „multele alte lucruri pe care le-a făcut Isus”, dar care nu au fost scrise în Evanghelii (vezi Ioan 21:25). (MeB.TNT50)

Un *agraphon* citat de apoximativ 70 de ori de către părinții Bisericii este porunca: „Fiți schimbători de bani încercați.” Acesta implică ideea de a fi ca și schimbătorii de bani talentați, care știu să recunoască monedele false de cele autentice. *Agraphon*-ul apare adesea alături de afirmația lui Pavel: „Ci cercetați toate lucrurile și păstrați ce este bun.” (1 Tes. 5:21) Este ușor de imaginat că prima dată cineva L-a auzit pe Isus spunînd aceasta și apoi a scris-o pe marginea vreunei copii a primei epistole a lui Pavel către te-saloniceni, care a trecut apoi din mînă în mînă pînă la părinții Bisericii. Știm că Papias era pasionat de colecționarea unor astfel de amintiri de la „bătrîni” pe care-i întîlnea.

Papirusul Oxyrhyncus 840 se pare că păstrează o confruntare dintre Isus și un mare preot care se autoîndreptăța: Vai de tine, orbule, care nu vezi. Te-ai scăldat în apa murdară care este azvîrlită afară, în care dinii și porcii se bălăcesc ziua și noaptea și tu te-ai spălat în ea și ți-ai frecat pielea, ca și prostituatele și femeile ușoare care de asemenea și-o ung, și-o spală, și-o scarpină și și-o sulemenesc pentru a trezi plăcerea în bărbați, însă pe dinăuntru sînt pline doar de scorpioni și alte răutăți de tot felul. Dar Eu și ucenicii Mei despre care vorbești, care nu ne-am cufundat în ea, am fost cufundați în ... apa vie.

102

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

Este ușor de conceput că Isus ar fi putut spune ceva asemănător cu cele de mai sus. Arheologii au descoperit

multe băi Mikvah în Ierusalim și în alte părți. Aceste băi confirmă multele spălări rituale ale conducătorilor religioși devotați din vremea lui Isus. Evangheliile arată adesea ca Isus era mult mai preocupat de puritatea lăuntrică decât de igiena rituală exterioară.

Papirusul Oxyrhincus 655 *relatează* că Isus a spus: „El însuși vă va da veșmintele”, o afirmație asemănătoare cu textul din Matei 6:25-34. Se poate ca *Faptele lui Petru* apocrife să păstreze consemnarea unei situații în care Isus a spus: „Cei ce sînt cu Mine nu M-au înțeles.” Evangheliile canonice relatează adesea situații în care ucenicii nu L-au înțeles pe Isus.

Deoarece există dubii cu privire la originea unei mari părți din agrafe, nici una din aceste afirmații nu are valoare devoțională. Însă ele au valoare ca mărturie prin faptul că ele arată dorința răspîndită de timpuriu de a păstra cuvintele lui Isus. William White accentuează:

Evangheliile canonice nu afirmă niciodată nici că sînt exhaustive și nici că sînt atotcuprinzătoare, ele arată doar că sînt suficiente pentru a naște credința în Cristos și în răscumpărarea Lui. (Cf. Ioan 21:25 etc.) în lumina unor asemenea texte și a aluziilor la învățături ale Domnului care nu sînt menționate în Evanghelii ... este foarte probabil ca fragmente din discursuri și predici necanonice să se găsească în literatura extrabiblică existentă. Pe de altă parte, White atenționează împotriva încercării de a folosi agrafele pentru a forma o impresie despre Isus, care nu este compatibilă cu relatările biblice:

A presupune că acestea reprezintă documente pierdute, care sînt surse adevărate și cu autoritate ale scrierilor canonice, este un mod de a judeca neverosimil și extrem de subiectiv.¹²

Concluzia lui White este pe deplin justificată, ținînd cont de descoperirile prezentate în continuare.

ADĂUGIRI NEDEMNE DE ÎNCREDERE, INTRODUSE ÎN EVANGHELII

Majoritatea materialului din scrierile apocrife și pseudoepigrafe este în mod evident nedemn de încredere. Aceste lucrări conțin învățături care se abat de la cele ale apostolilor și sînt sprijinite adesea de detalii „istorice” ale vieții lui Isus, care sînt atît de fanteziste încît sînt totalmente incredibile. France arată că:

Agraphon, apocrifa, pseudoepigrafa

103

Trăsătura care devine imediat evidentă atunci cînd citim ceea ce se mai păstrează din aceste „evangelii” apocrife, este faptul că o mare parte din ele sînt îndreptate, în mod clar, spre o interpretare gnostică a vieții și învățăturii lui Isus. Acesta este cazul, de exemplu, cu toate materialele „creștine” de la Nag Hammadi, care reprezintă evident biblioteca unui grup gnostic. Și mult din ceea ce nu este gnostic este tot așa de clar menit să promoveze alte tendințe doctrinare, despre care se știe că s-au dezvoltat în creștinismul din secolul al II-lea și în creștinismul de mai târziu, cum ar fi doctrina „chinurilor din iad” sau fecioria perpetuă a Mariei. (FrR.E62)

De aceea încercarea de a reconstitui detaliile vieții lui Isus cel istoric din aceste relatări este foarte speculativă. Aici greșesc multe din viețile „popularizatoare” ale lui Isus. Prin ignorarea efectivă a Evangheliilor canonice și folosirea de materiale apocrife drept fundament, acestea construiesc o imagine a lui Isus care, avînd în vedere cele mai bune dovezi istorice, îți cer mai multă „credință” pentru a le crede decât ți se cere ca să accepți relatările Noului Testament. Priviți, de exemplu, la aceste istorisiri din *Evanghelia copilăriei după Toma*, scrisă în jurul anului 125 d.Cr.:

3.1. Fiul lui Annas, cărturarul, stătea acolo cu Iosif. El a luat o creangă de salcie și a tulburat apa pe care o pregătise Isus. 2. Isus a văzut ce făcuse el și S-a supărat și i-a spus: „Tu, păcătosule, neghiob lipsit de evlavie, ce rău ți-au făcut scăldătoarea și apa? Iată și tu te vei usca ca un copac și nu vei avea nici frunze, nici rădăcini, nici fructe.” 3. Și imediat acel copil s-a uscat.

4.1. El a trecut iarăși prin sat și un copil care fugea s-a lovit de umărul lui. Isus s-a supărat și i-a zis: „Tu nu-ți vei mai continua drumul.” Și imediat copilul a căzut jos mort. Niște oameni care au văzut cele întîmplate au zis: „De unde este copilul acesta, căci fiecare cuvînt al lui este un fapt împlinit?” 2. Părinții copilului care murise s-au dus la Iosif și l-au învinuit: „Pentru că ai un asemenea băiat, nu mai poți trăi în sat cu noi: singura ta scăpare este să-l înveți să binecuvinteze și nu să blesteme, căci el ne omoară copiii.” 5.1. Iosif a luat copilul singur de-o parte și l-a amenințat, spunîndu-i: „De ce faci asemenea lucruri? Acești oameni suferă și ne urăsc și ne persecută!” Isus a spus: „Știu că acestea nu sînt cuvintele tale, dar voi ține seama de tine și voi tăcea din pricina ta. Totuși, ei își vor suferi pedeapsa.” îndată, cei care l-au acuzat au orbit. (CaDRDSG 92-93)

104

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

Spre deosebire de Evangheliile canonice, nu există nici o morală în aceste istorisiri și nici nu au nici o semnificație. F. F. Bruce afirmă: „î nfloriturile cu care aceste „Evanghelii ale copilăriei” completează puținele detalii ale istorisirilor nașterii din Matei și Luca sînt toate minciuni născocite, de la început pînă la sfîrșit.” (BrF.JCO87) France adaugă că scrierile apocrife nu „reprezintă informații istorice suplimentare despre Isus, ci o imaginație religioasă (sau mai degrabă laică uneori) care, doar de dragul de a spune povești, umple golurile lăsate de scriitorii canonici, pe care nu le-au umplut ei înșiși.” (FrR.E 75) însuși faptul că aceste scrieri apocrife abundă în detalii referitoare la copilăria lui Isus, contribuie la lipsa lor de credibilitate, deoarece scrierile din secolul I omiteau de regulă majoritatea detaliilor copilăriei chiar și a celor mai însemnați oameni.

În 1958, profesorul Morton Smith de la Universitatea Columbia a descoperit un document incomplet, cunoscut acum sub numele de *Evanghelia secretă după Marcu*. (Vezi SmM.CA și SmM.TSG) Mai exact, era o parte din

textul acestei „Evanghelii secrete” citat de un scriitor, care pretindea că ste Clement din Alexandria. Acest Clement a scris spre sfârșitul secolului Agraphon, apocrija, pseudoepigrafa 105 es

este i jemeiu um nieiumunu.

al II-lea, însă exact această copie a scrisorii este datată la o distanță de 16 secole după vremea lui. Ea a fost găsită scrisă, la sfârșitul unei cărți din secolul al XVII-lea, de către o mână din secolul al XVIII-lea.

Scrisoarea, conform lui Ian Wilson în *Jesus: The Evidence*, „ridică niște întrebări intrigante referitor la fondatorul creștinismului.” (Wil.JTE 27) Ele sînt intrigante pentru aceia care vor să insinueze că Isus ar fi putut fi un homosexual. Scrisoarea descrie cum l-a înviat Isus pe un tînăr bogat, evident bazîndu-se pe relatarea învierii lui Lazăr din Evanghelia lui Ioan. Scrisoarea continuă:

însă tînărul a privit la el, l-a iubit și a început să-l roage să-l lase să rămînă cu el. Și ieșind din mormînt, s-au dus în casa tînărului, căci acesta era bogat. Și după șase zile, Isus i-a spus ce să facă și seara tînărul a venit la el, purtînd o haină din pînă peste trupul (său) gol. Și a rămas cu el în noaptea aceea, căci Isus l-a învățat taina împărăției lui Dumnezeu. După aceea, el s-a întors pe celălalt mal al Iordanului. (Wa.JTE 27)

Ian Wilson expune pe scurt concluziile lui Morton Smith și anume că din moment ce această versiune a lui Marcu conține „istoria lui Lazăr” și din moment ce Evanghelia după Marcu a fost scrisă înaintea celei a lui Ioan, atunci această *Evanghelie secretă după Marcu* trebuie să fie versiunea cea mai veche a Evangheliei lui Marcu. Cu alte cuvinte, Evanghelia biblică a lui Marcu a eliminat această istorisire din versiunea secretă.

Tot acest scenariu prezintă faptele inexact și este un exemplu al felului în care sînt denaturate dovezile îndoielnice despre Isus, doar de dragul de a obține senzaționalul. în primul rînd, dacă acest text este cu adevărat o evanghelie apocrifă din primele două secole, avem așa de puțin din ea, încît este o speculație să tragi concluzia că ea ar fi fost un document mai lung, pe care Marcu l-a condensat ca să scrie Evanghelia lui canonică. Este aproape sigur că este adevărat reversul. Cu alte cuvinte, povestirea despre Lazăr din Ioan a fost înflorită și scrisă în *Evanghelia secretă după Marcu*. De fapt, acest Clement, oricine ar fi el cu adevărat, chiar afirmă în document că Marcu și-a scris această versiune mai lungă a Evangheliei sale canonice cînd a venit la Alexandria, „scriind astfel o Evanghelie mai spirituală pentru folosul acelor care sînt în curs de desăvîrșire și care avea ca scop să-i conducă pe cititori în sanctuarul cel mai dinăuntru al celui adevăr ascuns după șapte perdele.” (FrR.E 81)

Limbaul este vădit gnostic, ceea ce era de așteptat, căci știm că gnosticismul a înflorit devreme în Alexandria. După cum acceptă mulți cercetători, Clement din Alexandria poate foarte bine să fie autorul acestei scrisori. Și acesta este încă un motiv pentru care scrisoarea suferă de lipsă de credibilitate. France afirmă:

Celelalte scrieri ale lui Clement îl prezintă ca fiind atît un iubitor de secrete, învățături ezoterice, experiențe mistice cît și altele ca acestea ... Zelos în a se opune la ceea ce el considera a fi eretic, Clement pare a fi fost lipsit de simțul critic pînă la punctul naivității în acceptarea oricărui material care concorda cu propriile sale predilecții. (FrR.E 83)

O altă problemă legată de *Evanghelia secretă după Marcu* este că încă se pune la îndoială autenticitatea ei.

Profesorul James D. G. Dunn, profesor de Noul Testament la Universitatea din Durham, scrie că, deși mulți cercetători au acceptat scrisoarea ca fiind a lui Clement, „atît timp cîi mai mulți experți nu vor fi examinat și supus originalul la teste adecvate, nu se poate exclude, în final, posibilitatea unei mistificări întocmită cu grijă.” (DuJ.E 51)

Avînd în vedere dovezile împotriva pretențiilor că *Evanghelia secretă după Marcu* este istorică, profesorul Henry Chadwick de la Universitatea din Cambridge descrie ipoteza lui Morton Smith drept: „Minunat de neplauzibilă, încîntătoare de citit, dar nu există nici cea mai mică șansă să fie adevărată.”¹⁴ Deci același lucru s-ar putea spune și despre *Holy Blood, Holy Grail*; *Grail*, care se bazează pe părerile lui Morton Smith și a altora ca el, care ridică texte contestabile de acest gen la nivel de credibilitate istorică. (BaM.HB)

106

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

Agraphon, apocrija, pseudoepigrafa

107

Evanghelia după Filip este o altă scriere apocrifă, extrem de gnostică și nedemnă de crezare din punct de vedere istoric. Autorii cărții *Holy Blood, Holy Grail* se bazează de asemenea și pe această lucrare pentru detalii istorice pentru a-și susține ipoteza minuțios elaborată. (BaM.HB 382) însă chiar și Ian Wilson recunoaște necesitatea de a nega acuratețea *Evangheliei după Filip* spunînd: „Trebuie totuși să recunoaștem că *Evanghelia după Filip* ... nu are nici o pretenție specială la o datare timpurie și poate fi o simplă fantezie de genul celor foarte obișnuite în literatura apocrifă creștină a secolului al III-lea și al IV-lea.” (WU.JTE 96-97)

Unele evanghelii apocrife au fost scrise foarte tîrziu și de aceea nu pot aduce nici o nouă dovadă istorică despre Isus. De exemplu, *Evanghelia după Pseudo-Matei* a fost scrisă posibil în secolul al VIII-lea sau al IX-lea, cu

toate că unii cred că este scrisă mai devreme. (CaDRDSG) Ea se bazează foarte mult pe *Evangelhia după Iacov* și pe *Evangelhia copilăriei după Toma*.

O lucrare mai timpurie, *Evangelhia după Petru* era cunoscută în jurul anului 200 d.Cr. Ea pare să se bazeze pe Evangheliile canonice, însă ea schimbă detaliile ca să se potrivească scopului autorului. Nu doar că este docetică (erezia că trupul lui Isus nu era cu adevărat din carne și sînge), dar în același timp caută în toate privințele să-l scoată pe Pilat nevinovat de moartea lui Isus și să dea toată vina numai pe evrei.

Senzaționalul serial TV: „Jesus: The Evidence”, difuzat de televiziunea londoneză pe canalul London Weekend Television, în 1984, pretindea că creștinismul gnostic este una din cele mai vechi forme ale creștinismului.

Deducția de aici este că acesta este un concurent cel puțin egal al formei originare și adevărate a credinței creștine. Dar această pretenție, bazată în primul rînd pe *Evangelhia după Toma* nu rezistă la o investigație.

Evangelhia după Toma, compilată probabil pentru prima dată în jurul anului 150 d.Cr., este o colecție de 114 pretense ziceri ale lui Isus (agrafe). Ea începe printr-o notă gnostică: „... acestea sînt cuvintele tainice pe care le-a rostit Isus cel viu și pe care le-a notat Didymus Iuda Toma.” Puteți gusta de asemenea aroma evident gnostică a lucrării în următoarele fragmente:

70. Isus a zis: „Dacă îl naști în tine pe cel pe care îl ai în tine, el te va mîntui. Dacă nu-l ai în tine, cel pe care nu-l ai în tine te va ucide.”

77. Isus a zis: „Eu sînt lumina care este peste tot. Eu sînt Totul; Totul a ieșit din mine și Totul se întoarce la mine. Sparge lemnul; eu sînt acolo. Ridică piatra și mă vei găsi acolo.”

82. Isus a zis: „Cel care este aproape de mine este aproape de foc și cel care este departe de mine este departe de împărăție.”

114. Simon Petru le-a zis: „Măria să plece dintre noi, pentru că femeile nu sînt vrednice să aibă viață.” Isus a spus: Iată, Eu o voi călăuzi, ca să o pot face bărbat, pentru ca și ea să devină un duh viu ca și voi bărbații. Pentru că orice femeie care se face pe sine bărbat va intra în împărăția Cerurilor.” (Compile de R. T. France în FrR.E 75-76)

Unii cercetători, mai recent Joachim Jeremias și mult mai demult Origen, au recunoscut unele ziceri din *Evangelhia după Toma* (de exemplu zicerea 82 de sus) ca fiind agrafe autentice. Totuși, Origen a respins *Evangelhia după Toma* în întregime ca nefiind o evanghelie autentică. Se pare că a avut motive întemeiate s-o facă. Aproximativ un sfert din *Evangelhia după Toma* păstrează tradiția timpurie înfîlțită în Evangheliile după Matei și Luca.

însă chiar și originalul *Evangelhiei după Toma* a fost supus mai tîrziu unui anumit proces de gnosticizare.

Versiunea manuscrisă găsită la Nag Hammadi este o lucrare coptică scrisă după începutul secolului al IV-lea. O altă descoperire, Papirusul Oxyrhynchus, conține ceea ce pare să fie una sau mai multe ediții **mai timpurii** (sfîrșitul secolului al II-lea, începutul secolului al III-lea) ale aceleiași lucrări. (Vezi DuJ.E 101)

Așa cum arată Dunn, examinînd anumite ziceri putem găsi urme de adăugiri gnostice. Cea mai veche versiune a Zicerii 2, de exemplu, a fost probabil Matei 7:7-8 și 11:28: „Căutați și veți găsi... Cel ce caută găsește... Veniți la Mine ... și Eu vă voi da odihnă.” La sfîrșitul secolului al II-lea și începutul secolului al III-lea, Papirusul Oxyrhynchus 654.5-9 a denaturat textul:

(Isus zice:) Cel care caută să nu înceteze (să caute pînă cînd) găsește; și cînd găsește va rămîne uimit și fiind uimit, va domni; și domnind se va odihni.

în *Evangelhia după Toma* din secolul al IV-lea, zicerea devine:

Isus a spus: „Cel ce caută să nu se oprească din căutare pînă cînd nu găsește; și cînd va găsi, va fi uimit, se va minuna și va domni peste Totul.

Trăsătura totalmente gnostică „Totul” este ultimul element care a fost adăugat, confirmînd că trăsăturile gnostice ale zicerii nu sînt originale, ci au apărut ulterior. Folosind acest gen de analiză, cercetătorii au determinat că, departe de a fi forma originală a creștinismului, gnosticismul care s-a dezvoltat a corupt credința creștină. De aceea, lucrările popularizatoare care

108

PARTEA I: DOVEZI EXTRABIBUCE DESPRE ISUS

își clădesc concepția lor despre Isus pe tradiții gnostice sau alte tradiții apocrife sînt concepute în mod sigur pe un teren șubred.

CONCLUZII

Criticii relațiilor Evangheliilor declară adesea că acestea sînt legendare, nu istorice. De aceea este de necrezut ca tocmai acești detractori, de genul autorilor cărții *Holy Blood, Holy Grail*, să accepte fără spirit critic credibilitatea istorică a evangheliilor apocrife. Aceste lucrări au fost scrise mai tîrziu și pe o bază mult mai evident teologică (gnostică, docetică etc), decît Evangheliile canonice.

În acest capitol am văzut că unele agrafe doar confirmă unele materiale din Evangheliile canonice. Din restul agraferelor, poate foarte puține fragmente prezintă informații istorice adevărate despre Isus, însă marea lor majoritate ar trebui considerate nedemne de încredere din punct de vedere istoric.

Poate unii se întreabă dacă dezvoltarea legendelor despre Isus în evangheliile apocrife nu arată cumva că și Evangheliile canonice sînt legendare. F. F. Bruce răspunde:

Un caz asemănător este cel al lui Alexandru cel Mare, nume în jurul căruia s-a născut un ciclu de povestiri

romantice, de la începutul secolului al III-lea pînă în secolul al XV-lea, din Anglia pînă în Malaya. Acest ciclu nu prea are legătură cu datele istorice ale carierei lui Alexandru, însă existența lui nu afectează în nici un fel credibilitatea faptelor istorice; dimpotrivă el mărturisește despre impactul excepțional pe care l-a avut de-a lungul Europei și Asiei amintirea lui Alexandru și a cuceririlor lui. În mod similar, proliferarea legendelor despre Isus în evangheliile apocrife și în alte scrieri, nu afectează în nici un fel validitatea istorică a vieții și lucrării Lui; dimpotrivă ea depune mărturie despre impactul crescînd al persoanei Lui și al realizărilor Lui atît în lumea creștină, cît și dincolo de granițele sale, chiar printre popoarele care nu au experimentat harul Lui răscumpărător. (BrF.JCO 204)

Probabil că v-ați întrebat sau ați fost întrebați: „Cum putem avea încredere în relatările Evangheliilor care au fost scrise după mulți ani de la moartea lui Isus? La urma urmei, oricine știe ce se întîmplă cu un mesaj care se transmite în șoaptă în cerc.” Scrierile apocrife și pseudoepigrafe demonstrează că s-a spus și s-a scris mult despre Isus în primele patru secole. Unele lucruri au fost adevărate, iar altele nu. Este ca și cum cîtorva oameni dintr-o sală de conferințe li se dă același mesaj pentru a-l transmite tuturor

Agaphon, apocrifa, pseudoepigrafa

109

celorlalți din sală. *Fiecare* persoană are libertatea să verifice de la alții care a fost mesajul original, adevărat. Într-o situație ca aceasta te poți aștepta ca cei ce vor să afle mesajul adevărat să o poată face cu certitudine. Vorbind despre scrierile necanonice despre Isus, France rezumă:

În evaluarea valorii istorice care trebuie atribuită acestui material de mai tîrziu, sîntem nevoiți să facem o alegere fundamentală între două moduri de abordare. Unul este să luăm drept punct de plecare dovada Noului Testament (care, la urma urmei, este fără îndoială cea mai timpurie) și să folosim descrierea lui Isus pe care acesta ne-o oferă drept criteriul de evaluare a plauzibilității relatărilor ulterioare. În acest caz, cum am arătat deja, balanța se înclină evident în defavoarea oricărei deformări semnificative relativ la ceea ce cunoaștem despre Isus, din moment ce orice date care nu corespund modelului Noului Testament vor fi în mod automat suspecte.

Celălalt mod de abordare este să presupunem că dovada Noului Testament este ea însăși tendențioasă și nedemnă de încredere, reprezentînd o reinterpretare deliberată a lui Isus în direcția a ceea ce a devenit mai tîrziu creștinismul „adevărat” și că Isus cel „gnostic”, din scrierile secolului al II-lea este figura istorică ce stă la baza acestei denaturări mai vechi. În acest caz, căutarea după „dovezi suprimate” devine mijlocul esențial al înaintării în cunoașterea noastră despre Isus cel real, cu scopul de a pătrunde dincolo de necru-țătoarea și remarcabila operație de acoperire efectuată de partida victorioasă a „dreptei credințe”.

Acest al doilea mod este cel adoptat, în diferite feluri, de cei care pledează acum pentru o reinterpretare a lui Isus drept zelot, magician, un practicant al inițierii cultice ezoterice și așa mai departe. (FrRE 84-85)

Este interesant de observat că acești autori vor împinge lucrurile spre orice extremă pentru a nega sau pentru a ignora credibilitatea istorică a Evangheliilor canonice, care sînt atestate de dovezi mult mai multe și mai bune și vor accepta cu mai mare înflăcărare relatările mult mai contestabile ale evangheliilor apocrife.

Dar există oare suficiente dovezi pe baza cărora să merite să acceptăm Evangheliile canonice drept demne de încredere din punct de vedere istoric? Partea a II-a a acestei cărți discută dovezile în favoarea credibilității istorice a descrierii lui Isus făcută de Noul Testament.

PARTEA A II-A

CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE

AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT SINT CĂRȚILE BIBLICE DEMNE DE ÎNCREDERE?

Într-o serie de prelegeri la Arizona State University și un profesor care vîcnise cu întreaga sa clasă de studenți la literatură, m-a abordat la sfîrșitul unei dezbateri în aer liber. D mi-a spus: „Domnule McDowell, dumneavoastră vă bazați toate afirmațiile despre Cristos pe un document din secolul al II-lea care este învechit. Am arătat astăzi la clasă că Noul Testament a fost scris la atît de mult timp după Cristos, încît el nu poate fi exact în ceea ce relatează.”

I-am răspuns: „Opiniile și concluziile dumneavoastră despre Noul Testament s-au învechit deja acum 25 de ani.” Opiniile aceluia profesor despre relatările privitoare la Isus Își aveau originea în concluziile unui critic german, F. C. Baur care a trăit în secolul al XIX-lea. Baur presupunea că cea mai mare parte a cărților Noului Testament nu au fost scrise decît tîrziu, spre sfîrșitul secolului al II-lea d.Cr. El a tras. concluzia că aceste scrieri proveneau, în esență, din miturile sau legendele care s-au dezvoltat în lungul interval de timp cuprins între vremea cînd a trăit

Isus și vremea când s-au scris aceste cărți.

Dar în secolul al XX-lea, descoperirile arheologice au confirmat acuratețea manuscriselor Noului Testament. Descoperirea manuscriselor timpurii pe papirus (manuscrisele John Ryland, anul 130 d.Cr.; Papirusul Chester Beatty, anul 155 d.Cr. și Papirusul Bodmer II, aproximativ în anul 200 d.Cr.) au format o punte de legătură între perioada vieții lui Isus și manuscrisele de dată mai târzie existente.

Miliar Burrows de la Universitatea din Yale spune: „Un alt rezultat al comparării limbii grecești a Noului Testament cu limba papirusurilor (documentelor descoperite) reprezintă o creștere a încrederii în transmiterea exactă a textului Noului Testament însuși.” (BuM.WM 52) Asemenea descoperiri au sporit încrederea cercetătorilor în credibilitatea Bibliei.

William Albright, într-o vreme cel mai renumit arheolog biblic din lume, scrie: „Putem deja să afirmăm cu certitudine că nu mai există nici o bază solidă pentru datarea vreunei cărți a Noului Testament după anul 80 d.Cr.,

Acest capitol este adaptat după cap. 4, 5 și 6 din *More Than a Carpenter* și este folosit cu permisiunea editorului.

11

Q

114

PARTEA II. CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

cu două generații întregi înainte de datarea dintre anii 130-150 d.Cr., făcută de către cei mai radicali critici ai Noului Testament din zilele noastre.” (AIW.RD 136) El reiterează acest punct de vedere într-un interviu acordat revistei *Christianity Today*: „După părerea mea, fiecare carte a Noului Testament a fost scrisă de către un evreu botezat, între anii 40 și 80 ai primului secol d.Cr. (foarte probabil undeva între 50 și 75 d.Cr.).”¹

Sir William Ramsay este considerat a fi unul din cei mai mari arheologi care a trăit vreodată. El a fost elev al școlii germane de istorie, care afirma că Faptele Apostolilor este o operă de la mijlocul secolului al II-lea și nu din secolul I, așa cum pretinde ea a fi. După ce a citit scrierile criticii moderne despre Faptele Apostolilor, el a ajuns să fie convins că această carte nu este o relatare demnă de încredere a faptelor petrecute în acea perioadă (anul 50 d.Cr.) și de aceea nu este vrednică de considerația unui istoric. Astfel, în cercetările lui asupra istoriei Asiei Mici, Ramsay nu a acordat multă atenție Noului Testament. Totuși, investigațiile lui l-au obligat până la urmă să ia în considerare scrierea lui Luca. El a observat acuratețea meticuloasă a detaliilor istorice și atitudinea sa față de cartea Faptele Apostolilor a început să se schimbe. El a trebuit să recunoască faptul că „Luca este un istoric de prim rang ... acest autor ar trebui situat chiar în rândul celor mai mari istorici.” (RaW.BRD15 222) Datorită acurateții până în cele mai mici amănunte, Ramsay ajunge în cele din urmă la concluzia că Faptele Apostolilor nu poate fi un document de la mijlocul secolului al II-lea, ci, dimpotrivă, o scriere de la mijlocul secolului I.

Mulți savanți liberali sînt obligați să ia în considerare date mai timpurii pentru originea Noului Testament. Teologul britanic și cercetător al Noului Testament, John A. T. Robinson dezvăluie niște concluzii uimitor de radicale în cartea sa *Redating the New Testament*. Cercetările sale l-au dus la convingerea că Noul Testament a fost scris în întregime înainte de căderea Ierusalimului din anul 70 d.Cr. (RoJARNT)

„Ca expert în Scripturi,” spune Dr. Peter Stuhlmacher din Tübingen, „încălin să mă îndoiesc de aceste istorisiri (evangelice), dar ca istoric, sînt obligat să le consider demne de încredere.”

Acum Stuhlmacher mărturisește: „Textele biblice, așa cum sînt, sînt cea mai bună ipoteză pe care o avem pînă acum, pentru a explica ce s-a întîmplat cu adevărat.”

Astăzi, criticii formelor literare spun că materialul s-a transmis pe cale orală pînă la data scrierii lui sub formă de Evanghelii. Cu toate că perioada a fost mult mai scurtă decît se credea inițial, ei încă trag concluzia că relatările *Sînt cărțile Bibliei demne de încredere* ?

115

din Evanghelii au îmbrăcat formele literaturii populare (legende, povestiri, mituri și parabole).

Una din criticile majore ale conceptului criticii formelor literare despre dezvoltarea tradiției orale este că perioada tradiției orale (așa cum este definită de către critici) nu este suficient de lungă ca să fi permis alterări în tradiție. Vorbind despre scurtimea elementului timp implicat în scrierea Noului Testament, Simon Kistemaker, profesor în Biblie la Colegiul Dordt, scrie:

în mod normal, acumularea folclorului la popoarele cu o cultură primitivă durează mai multe generații; este un proces treptat, care se întinde de-a lungul mai multor secole. Dar, în conformitate cu gîndirea criticii formelor literare, trebuie să tragem concluzia că relatările din Evanghelii au fost scrise și colecționate într-o perioadă de timp care depășește cu puțin o generație. în termenii de abordare ai criticii formelor, procesul de formare a unității individuale din Evanghelii trebuie înțeles ca un proiect telescopic, cu un curs de acțiune accelerat. (KiS.G 48-49)

A. H. McNeile, fost șef de catedră de teologie la Universitatea din Dublin, pune la îndoială conceptul de critică a formelor literare din cadrul tradiției orale. El subliniază faptul că criticii formelor literare nu se ocupă de tradiția privitoare la cuvintele lui Isus atît de îndeaproape cît ar trebui s-o facă. O privire atentă asupra versetelor din 1 Corinteni 7:10, 12 și 25 scoate în evidență păstrarea exactă a acestor cuvinte și existența unei tradiții veritabile în înregistrarea acestor cuvinte. în religia iudaică era ceva obișnuit ca un elev să memoreze învățăturile rabinului. Un elev bun era ca un „rezervor bine închis, care nu pierde nici o picătură” (*Mişna, Abot*, 2, 8). Dacă ne bazăm

pe teoria lui C. F. Burney (din *The Poetcy oJOur Lord*, 1925), putem presupune că o mare parte din învățătura Domnului în aramaică este în forma poetică, lucru care o făcea ușor de memorat. (McAU 54)

Analizînd critica formelor literare, Albright scria: „Numai savanții moderni, cărora le lipsește atît metoda cît și perspectiva istorică, pot țese un asemenea sistem de speculații ca acela cu care critica formelor literare a înconjurat tradiția Evangheliei.” Concluzia personală a lui Albright a fost că „o perioadă de 20 pînă la 50 de ani este prea scurtă pentru a permite apariția oricărei denaturări apreciabile a conținutului esențial și chiar a modului de exprimare specific al spuselor lui Isus.” (AIW.FSA297-98)

Adesea, cînd vorbesc cu cineva despre Biblie, mi se răspunde cu sarcasm, că nu poți avea încredere în ce spune Biblia. Ei bine, a fost scrisă cu aproape

PARTEA //: CHARACTERUL ISTORIC DEMN DE ¹¹⁶ ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

2000 de ani în urmă. Este plină de greșeli și de inconsecvențe. Răspunsul meu este că eu cred că **pot** avea încredere în Scriptură. Apoi relatez un incident care s-a petrecut în timpul unei expunerii dintr-o oră de istorie. Am făcut afirmația că eu cred că există mai multe dovezi în favoarea credibilității Noului Testament decît există în favoarea oricăror alte zece lucrări de literatură clasică puse la un loc. Profesorul stătea într-un colț chicotind, de parcă ar fi spus: „O, să fim serioși.”

L-am întrebat: „De ce chicotiți?”

Mi-a răspuns: „De îndrăzneaja de a afirma într-o oră de istorie că Noul Testament ar fi demn de încredere. Este ridicol.”

Ei bine, apreciez cînd cineva face o afirmație de felul acesta, deoarece totdeauna îmi place să pun următoarea întrebare (la care n-am primit încă un răspuns afirmativ): „Spuneți-mi, domnule, ca istoric, care sînt testele la care supuneți orice operă istorică, pentru a-i determina acuratețea și credibilitatea?”

Lucrul uimitor este că el nu avea nici un asemenea test.

Eu am răspuns: „Eu am cîteva teste.”

Eu cred că credibilitatea istorică a Scripturii ar trebui să fie testată pe baza aceluiași criterii folosite pentru toate documentele istorice. Istoricul militar C. Sanders enumera și explică cele trei principii fundamentale ale istoriografiei. Acestea sînt: (1) testul bibliografic, (2) testul dovezilor interne și (3) testul dovezilor externe.

(SaC.IR 143ff)

TESTUL BIBLIOGRAFIC

Testul bibliografic constă dintr-o examinare a transiterii literale textuale prin care ne-au provenit documentele în cauză. Cu alte cuvinte, nedispunînd de documentele originale, cît de vrednice de încredere sînt copiile pe care le avem, în funcție de numărul manuscriselor și de intervalul de timp scurs de la scrierea originalului și pînă la scrierea copiei existente?

Putem aprecia bogăția extraordinară a autorității manuscrise a Noului Testament, atunci cînd o comparăm cu materialul textual al altor scrieri antice remarcabile.

Istoria lui Tucidide (între anii 460-400 î.Cr.) o avem numai în opt manuscrise datînd din jurul anului 900 d.Cr., adică cu aproape 1300 d< > ani după ce acesta a scris-o. Manuscrisele istoriei lui Herodot sînt tot așa de lîtti» Ț dateate și de puține și totuși, așa cum afirmă F. F. Bruce, „nici un erudit clasic nu ar sta să asculte un argument care ar pune la îndoială autenticitatea scrierilor lui Hgrodot sau Tucidide, pe baza faptului că cele mai vechi *Sînt cărțile Bibliei demne de încredere ?*

117

manuscrise ale lucrărilor lor aflate în uz sînt dateate cu 1300 de ani mai tîrziu decît originalele.” (BrF.NTD 16ff) Aristotel și-a scris versurile în jurul anului 343 î.Cr. și totuși, cea mai veche copie a lor, pe care o mai avem, este datată în anul 1100 d.Cr., deci după un interval de aproape 1400 de ani și există doar cinci asemenea manuscrise. Cezar a scris istoria războaielor galice între anii 58 și 50 î.Cr., iar autoritatea manuscrisului *se bazează* astăzi pe nouă sau zece copii, dateate cu 1000 de ani după moartea lui Cezar.

Cînd se ajunge la autoritatea manuscriselor Noului Testament, abundența materialelor este, prin contrast, aproape ambarasantă. După descoperirea primelor manuscrise pe papirus, care au umplut golul dintre vremurile lui Isus și secolul al H-lea, au mai ieșit la lumină o mulțime de alte manuscrise. Există astăzi peste 22.000 de copii ale manuscriselor Noului Testament. *Iliada* are 643 de manuscrise și este pe locul al doilea în autoritatea manuscriselor, după Noul Testament.

Sir Frederic Kenyon, care a fost directorul și bibliotecarul principal al Muzeului Britanic și neîntrecut de nimeni altcineva în materie de autoritate privind afirmațiile făcute în legătură cu manuscrisele vechi, ajunge la concluzia că:

Intervalul de timp scurs de la data elaborării originalului și pînă la cea mai veche dovadă existentă devine atît de scurt, îneît poate fi considerat neglijabil; și acum se înlătură ultimul motiv al oricărei îndoieli cu privire la faptul că Scripturile au ajuns la noi într-o formă substanțial identică cu forma lor originală. Atît autenticitatea cît și integritatea generală a cărților Noului Testament pot fi considerate ca definitiv stabilite. (KeF.BA 288-89)

Savantul grec în Noului Testament, J. Harold Greenlee, adaugă:

De vreme ce savanții acceptă scrierile clasicilor antici ca fiind în general vrednice de crezare, cu toate că cele

mai vechi manuscrise au fost scrise cu mult după scrierea originalelor și numărul manuscriselor existente este în multe cazuri foarte redus, este clar că credibilitatea textului Noului Testament este la fel de asigurată. (GrJ.116) Aplicarea testului bibliografic la Noul Testament ne asigură că acesta are o autoritate manuscrisă mai mare decât a oricărei alte lucrări literare din antichitate. Adăugând la aceasta cei peste 100 de ani de critică textuală intensivă a Noului Testament, putem trage concluzia că s-a stabilit un text autentic al Noului Testament.

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ¹¹⁸ ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR

NOULUI TESTAMENT

TESTUL DOVEZILOR INTERNE

Testul bibliografic a stabilit doar faptul că textul pe care-l avem este în esență același cu ceea ce s-a scris inițial. Mai rămâne încă să stabilim dacă relațiile scrierilor sînt credibile și în ce măsură. Aceasta este problema pe care și-o pune critica internă, al doilea test de istoricitate enumerat de C. Sanders.

La acest punct, criticul literar se mai călăuzește încă după dictonul lui Aristotel: „Dreptul neîncrederii trebuie acordat documentului însuși și nu însușit de critic pentru sine.” Cu alte cuvinte, așa cum rezumă W.

Montgomery: „Trebuie să luăm în considerare afirmațiile documentelor analizate, fără a presupune, de la bun început, existența unor mistificări sau greșeli, decât în cazul în care autorul se descalifică singur prin contradicții sau inexactități evidente ale faptelor.

Dr. Louis Gottschalk, fost profesor de istorie la Universitatea din Chicago, își prezintă metoda istorică de investigare într-un ghid folosit de către mulți în investigațiile istorice. Gottschalk arată că abilitatea scriitorului sau a martorului de a spune adevărul este de mare folos pentru istoric, ca să poată determina credibilitatea „chiar dacă mărturia este conținută într-un document obținut prin forță sau fraudă sau prin alte mijloace ilegale sau se bazează pe dovezi din auzite sau că provine de la un martor interesat.” (GoLUH 150,161,168)

Această „abilitate de a spune adevărul” este strîns legată de apropierea martorului, atît din punct de vedere geografic cît și cronologic, de evenimentele pe care le relatează. Relațiile Noului Testament cu privire la viața și învățăturile lui Iisus au fost înregistrate de persoane, care fie că au fost ele însele martori oculari, fie că au narat relațiile martorilor oculari ai evenimentelor reale și ai învățăturilor lui Iisus.

Luca 1:1-3 - Fiindcă mulți s-au apucat să alcătuiască o istorisire amănunțită despre lucrurile care s-au petrecut printre noi, după cum ni le-au încredințat cei ce le-au văzut cu ochii lor de la început și au ajuns slujitori ai Cuvîntului, am găsit și eu cu cale, prea alesule Teofile, după ce am făcut cercetări cu de-amănuntul asupra tuturor acestor lucruri de la obîrșia lor, să ți le scriu în șir, unele după altele.

2 Petru 1:16 - În adevăr, v-am făcut cunoscut puterea și venirea Domnului nostru Iisus Cristos, nu întemeindu-ne pe niște basme meșteșugit alcătuite, ci ca unii care am văzut noi înșine, cu ochii noștri, mărirea Lui.

Sînt cărțile Bibliei demne de încredere ?

119

1 Ioan 1:3 - Deci, ce am văzut și am auzit, aceea vă vestim și vouă, ca și voi să aveți părtășie cu noi; și părtășia noastră este cu Tatăl și cu Fiul său, Iisus Cristos.

Ioan 19:35 - Lucrul acesta este adevărat de cel ce l-a văzut: și mărturia lui este adevărată și el știe că spune adevărul, pentru ca și voi să credeți.

Luca 3:1 - În anul al cincisprezecelea al domniei lui Tiberiu Cezar, pe cînd Pilat din Pont era dregător în Iudea, Irod cîrmuitor al Galileii, iar Filip, fratele lui, cîrmuitor al Ituriei și al Trahonitei și Lisania era cîrmuitor al Abilenei... Această apropiere de relațiile înregistrate reprezintă un mijloc extrem de eficient de a certifica acuratețea a ceea ce martorul a reținut în memorie. Totuși, istoricul are de-a face și cu martorul ocular care, conștient sau inconștient, face afirmații false cu toate că el este apropiat de evenimente și deci competent să spună adevărul.

Relațiile Noului Testament despre Iisus au început să circule încă din timpul vieții unora dintre contemporanii Lui. Acești oameni puteau cu siguranță să confirme sau să infirme acuratețea acestor relații. Apărînd cauza Evangheliei, apostolii au apelat (chiar atunci cînd îi confruntau pe cei mai severi oponenți ai lor) la cunoștințele generale despre Iisus. Ei nu numai că au spus: „Uite, noi am văzut asta”, sau „Am auzit asta”, ci au îndrăznit să ia poziție chiar în fața celor mai înverșunați critici, spunînd: „Voi înșivă știți aceste lucruri... voi le-ați văzut; voi înșivă știți despre ele.” Și cînd te adresezi dușmanilor tăi cu expresia „tu însuși știi aceste lucruri”, ar fi bine să fii foarte atent căci, dacă lucrurile pe care le afirmi nu sînt adevărate în cele mai mici amănunte, dușmanii ți le vor băga îndată înapoi pe gît.

Fapte 2:22 - Bărbați israeliți, ascultați cuvintele acestea! Pe Iisus din Nazaret, om adevărat de Dumnezeu înaintea voastră prin minunile, semnele și lucrurile pline de putere pe care le-a făcut Dumnezeu prin El în mijlocul vostru, după cum bine știți...

Fapte 26:24-28 - Pe cînd vorbea el astfel ca să se apere, Festus a zis cu glas tare: „Pavele, ești nebun! Învățătura ta cea multă te face să dai în nebunie.” „Nu sînt nebun, prea-alesule Festus”, a răspuns Pavel. „Dimpotrivă, rostesc cuvinte adevărate și chibzuite. Împăratul știe aceste lucruri și de aceea îi vorbesc cu îndrăzneală, căci sînt încredințat că nu-i este nimic necunoscut din ele, fiindcă nu s-au petrecut într-un colț!

120

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Cu privire la valoarea surselor primare ale relatărilor Noului Testament, F. F. Bruce, fost șef de catedră de critică biblică și exegeză la Universitatea din Manchester, spune:

Primii propovăduitori trebuia să țină seama nu numai de martori oculari prietenoși: existau alții, mai puțin înclinați spre bine, care cunoșteau de asemenea faptele principale ale activității și morții lui Isus. Ucenicii nu și-au putut permite riscul unei inexactități (ca să nu mai vorbim de manipularea intenționată a faptelor), care putea fi demascată pe loc de cei care ar fi fost prea bucuroși să o facă. Dimpotrivă, unul din punctele forte ale propovăduirii apostolice originale este apelul lor plin de îndrăzneală la memoria și cunoștințele ascultătorilor; ei nu spuneau numai: „noi sintem martori ai acestor lucruri”, ci și „așa după cum voi înșivă bine știți” (Fapte 2:22). Dacă ar fi existat vreo tendință de îndepărtare de la fapte, în orice privință, prezența posibilă a unor martori ostili printre ascultători, ar fi servit drept un factor de corectare în plus. (BrF.NTD I6ff, 33)

Lawrence J. McGinley de la Colegiul Saint Peter comentează valoarea martorilor ostili, în legătură cu evenimentele înregistrate:

în primul rând, martorii oculari ai evenimentelor în discuție erau încă în viață la data când tradiția era deja complet formată; și printre acei martori oculari erau și dușmani înfocați ai noii mișcări religioase. Și totuși tradiția pretindea că relatează o serie de fapte bine cunoscute și învățături doctrinare propovăduite în public într-o vreme când afirmațiile false puteau fi și ar fi fost contestate. (McL.FC2S)

Savantul în Noul Testament, Robert Grant, de la Universitatea din Chicago trage concluzia:

La data la care au fost scrise (Evangheliile sinoptice) sau mai precis se poate presupune că ar fi fost scrise, existau martori oculari și mărturia lor nu era complet ignorată ...Aceasta înseamnă că Evangheliile trebuie privite ca fiind mărturii în mare măsură vrednice de crezare, cu privire la viața, moartea și învierea lui Isus. (GraRHI 302)

Istoricul Will Durant, care și-a petrecut viața analizând documente ale antichității, spune că dovezile literare indică autenticitatea istorică a Noului Testament:

în ciuda prejudecăților și a prejudecăților și a intereselor lor teologice, evangheliștii relatează multe incidente pe care niște simpli inventatori le-ar fi evitat - întrecerea dintre

apostoli pentru primul loc în împărăția Cerurilor, fuga lor după arestarea lui Isus, lepădarea lui Petru, neputința lui Isus de a face minuni în Galilea, comentariile unora din mulțime care insinuuau dezechilibrul mintal al lui Isus, nesiguranța Lui inițială cu privire la misiunea Lui, mărturisirea Sa în ce privește necunoașterea viitorului, clipele Lui de amărăciune, strigătul disperat al lui Isus de pe cruce; nici un cititor al acestor rânduri nu se poate îndoi de realitatea personajului aflat în spatele lor. Faptul că o mână de oameni simpli ar fi putut inventa, în timpul unei singure generații, o personalitate atât de puternică și de atrăgătoare, o etică atât de măreață și o viziune atât de inspirată cu privire la fraternitatea umană, ar reprezenta o minune mult mai incredibilă decât oricare din minunile relatate în Evanghelii. După două secole de critică literară a Bibliei, relatările despre viața, liniile generale ale vieții, caracterului și învățăturilor lui Cristos rămân rezonabil de clare și constituie cel mai fascinant element în istoria omului apusean. (DuW.SC 3:557)

TESTUL DOVEZILOR EXTERNE

Al treilea test al istoricității este testul dovezilor externe - indiferent dacă alte materiale istorice confirmă sau neagă mărturia internă a înseși documentelor studiate. Cu alte cuvinte, ce alte surse mai există, în afară de operele literare în studiu, care să le dovedească acuratețea, credibilitatea și autenticitatea?

Gottschalk argumentează: că „adesea, testul decisiv al mărturiilor, fie a unui, fie a mai mulți martori este *conformitatea sau concordanța* cu alte date istorice sau științifice cunoscute.” (GoLUH/50168)

Doi prieteni ai apostolului Ioan confirmă dovada internă a scrierilor acestuia. Istoricul Eusebiu, citat anterior, păstrează din scrierile lui Papias, episcop de Hierapolis (anul 130 d.Cr.):

Bătrînul (apostolul Ioan) obișnuia de asemenea să mai spună: „Marcu, care era interpretul lui Petru, a scris cu acuratețe tot ceea ce a spus el (Petru), fie cuvinte, fie fapte ale lui Cristos, totuși nu în ordine. Căci el nu a fost nici ascultător direct și nici însoțitor al Domnului, dar mai târziu, așa cum spuneam, el l-a însoțit pe Petru, care și-a adaptat învățăturile după cum cereau împrejurările, nu ca și cum ar fi făcut o compilare a spuselor Domnului. Așa că Marcu nu a făcut nici o greșală atunci când a scris astfel unele lucruri așa cum le-a menționat; căci el era preocupat de un singur

lucru și anume, să nu omită nimic din ceea ce au auzit și să nu adauge la acestea nici o afirmație falsă.

Irineu, Episcopul de Lyon (anul 180 d.Cr.), care a fost elevul lui Policarp, Episcop de Smirna (care fusese creștin timp de 86 de ani și care fusese ucenic al apostolului Ioan), scria:

Matei și-a publicat Evanghelia lui printre evrei (adică iudei), în propria lor limbă, pe când Petru și Pavel propovăduiau Evanghelia la Roma, punând temeliiile Bisericii de acolo. După plecarea lor (adică moartea lor, pe care tradiții puternice o datează pe vremea persecuțiilor lui Nero din anul 64 d.Cr.), Marcu, ucenicul și interpretul lui Petru, ne-a transmis el însuși în scris conținutul propovăduirii lui Petru. Luca, urmașul lui Pavel, a relatat într-o carte evanghelia propovăduită de învățătorul său. Apoi Ioan, ucenicul Domnului, care-și plecase capul pe pieptul Lui (referire la Ioan 13:25 și Ioan 21:20), și-a scris el însuși Evanghelia pe când se afla la Efes, în Asia. Arheologia aduce adesea o dovadă externă foarte puternică. Ea își adăugă contribuția la critica biblică, nu în domeniul inspirației și al revelației, ci furnizând dovezi cu privire la acuratețea evenimentelor relatate. Arheologii Joseph Free scrie: „Arheologia a confirmat nenumărate pasaje care fu respinse de critici ca neistorice și în contradicție cu unele fapte cunoscute. (FrJ.PA 1)

Am văzut deja cum arheologia l-a determinat pe Sir William Ramsay să schimbe convingerile inițiale negative despre istoricitatea lui Luca și ajungă la concluzia că Faptele Apostolilor este exactă în descrierea pe o face geografiei, istoriei și societății din Asia Mică.

F. F. Bruce notează: „Acolo unde Luca a fost suspectat de inexactitate iar exactitatea a fost dovedită de unele descoperiri arheologice (d externe), sîntem îndreptățiți să spunem că arheologia a confirmat relată: Noului Testament.” (BrF.AC 331)

A. N. Sherwin-White, un istoric clasic, scrie că „pentru Faptele A] tolor, confirmarea istoricității lor este copleșitoare.” El continuă spunînd „orice încercare de a respinge istoricitatea fundamentală a acestei cărți, eh: și în probleme de detaliu, trebuie privită acum ca absurdă. Istoricii au considerat-o de mult adevărată.” (ShA.RS 189)

Eu însumi, sceptic fiind, am încercat personal să contest istoricitatea : credibilitatea Scripturii, dar a trebuit să ajung la concluzia că ea într-adevăr demnă de încredere din punct de vedere istoric. Dacă cii respinge Biblia, pe motiv că nu ar fi demnă de încredere în acest sens, atunci omul acela va trebui să respingă aproape toată literatura antichității. O problemă cu care mă confrunt mereu este dorința multora de a aplica un anumit test literaturii laice și un altul Scripturii. Noi trebuie să aplicăm același test, indiferent dacă literatura pe care o cercetăm este seculară sau religioasă. Cînd facem așa, cred că putem spune: „Biblia este vrednică de crezare și corectă din punct de vedere istoric în ceea ce ne spune despre Isus.” Dr. Clark H. Pinnock afirmă:

Nu există nici un document al antichității atestat de un număr atît de mare de mărturii istorice și textuale și care oferă o asemenea serie superbă de date istorice, pe baza cărora să se poată lua o hotărîre inteligentă. O persoană onestă nu poate să scoată din discuție o sursă de acest gen. Scepticismul în privința acreditării istorice a credinței creștine este bazat pe prejudecăți iraționale (antisupranaturale). (PiC.SF 58)

CINE AR MURI PENTRU O MINCIUNĂ?

Un aspect adesea trecut cu vederea în contestarea creștinismului este transformarea apostolilor lui Isus. Viețile lor schimbate aduc o mărturie puternică în favoarea validității afirmațiilor lui Isus. Din moment ce creștinismul este o credință istorică, în investigarea lui trebuie să ne bazăm cu tărie pe mărturii, atît scrise cît și orale.

Există multe definiții ale „istoriei” dar cea pe care o prefer eu este „o cunoaștere a trecutului bazată pe mărturii”.

Dacă cineva spune: „Nu cred că e o definiție bună”, îl întreb: „Crezi că Napoleon a trăit?”

De obicei, aproape întotdeauna se răspunde: „Da.”

„L-ai văzut?” întreb și mi se spune că nu.

„De unde știi, atunci?” Ei bine, ei se bazează pe mărturii.

Această definiție a istoriei are un singur neajuns. Mărturiile trebuie să fie vrednice de crezare, căci altfel ascultătorul va fi dezinforma. Creștinismul implică cunoașterea trecutului pe baza mărturiilor, trebuie deci să ne întrebăm: „Au fost mărturiile orale originale despre Isus vrednice de crezare? Putem avea încredere că ele au relatat corect lucrurile pe care le-a spus și le-a făcut Isus?” Eu cred că da.

Eu pot să mă încred în mărturia apostolilor, deoarece dintre cei 12 bărbați, 11 au murit ca martiri pentru că au crezut două lucruri fundamentale: (1) învierea lui Isus; și (2) au crezut că El este Fiul lui Dumnezeu. Tradiția vrednică de crezare spune că ei au fost torturați și biciuiți, înfruntînd în cele din urmă moartea prin cele mai crude metode cunoscute în acea vreme: 1. Petru - crucificat

124

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

2. Andrei - crucificat

3. Matei - ucis cu sabia

4. Ioan - moarte naturală

5. Iacov, fiul lui Alfeu - crucificat

6. Filip - crucificat

7. Simon - crucificat

8. Tadeu - străpuns de săgeți

9. Iacov, fratele lui Isus - ucis cu pietre

10. Toma - ucis cu lancea 11 Bartolomeu - crucificat

12. Iacov, fiul lui Zebedeu - ucis cu sabia

Replica pe care mulți o dau în cor este: „Ei bine, mulți oameni au murit pentru o minciună și ce dovedește aceasta?”

Într-adevăr, mulți au murit pentru o minciună, însă au crezut că ea este adevăr. Dacă învierea n-ar fi avut loc (ar fi fost un fals), ucenicii ar fi știut aceasta. Nu găsesc nici un argument care să demonstreze că ei ar fi putut fi înșelați. De aceea, acești 11 bărbați nu numai că au murit pentru o minciună - și aici este cheia - ci, mai mult, ei au știut că este o minciună. Este greu să găsești în istorie 11 bărbați, care să fi murit pentru o minciună, știind că este o minciună.

Trebuie să cunoaștem câțiva factori pentru a putea aprecia ceea ce au făcut ei. **În primul rând**, după cum am văzut deja, când apostolii au vorbit sau au scris, ei au făcut-o de pe poziția de martori oculari ai evenimentelor descrise.

Conținutul principal al mărturiilor acestor martori oculari se referă la înviere. Apostolii au fost martori ai vieții lui Cristos de după înviere:

Sînt cărțile Bibliei demne de încredere ?

125

Luca 24:48 Ioan 15:27 Fapte 1:8 Fapte 2:24,32 Fapte 3:15 Fapte 4:33

Fapte 5:32 Fapte 10:39 Fapte 10:41 Fapte 13:31 Fapte 22:15 Fapte 23:11

Fapte 26:16 1 Corinteni 15:4-9 ICorinteni 15:15 1 Ioan 1:2

În al doilea rând, înșiși apostolii au trebuit să fie convingși de faptul că Isus a înviat din morți. La început ei n-au crezut. Ei s-au dus și s-au ascuns (Marcu 14:50). Ei nu au ezitat să-și exprime îndoiala. Doar în urma unor dovezi ample și convingătoare au ajuns să creadă. Era acolo Toma, care a spus că nu va crede că Isus a înviat din morți pînă nu-și va pune degetul în

urma cuielei. Toma a murit ca martir pentru Isus. A fost el înșelat oare? El și-a dat viața fiind pe deplin convins că nu se înșală.

Apoi Petru. El s-a lepădat de cîteva ori de Isus în timpul judecării Lui. În final L-a părăsit. Dar ceva s-a întîmplat cu acest laș. La scurt timp după răstignirea și îngroparea lui Isus, Petru a apărut în Ierusalim și, deși era amenințat cu moartea, propovăduia că Isus este Cristosul și că El a înviat din morți. În cele din urmă Petru a fost răstignit cu capul în jos. A fost el înșelat? Ce s-a întîmplat cu el? Ce l-a transformat în mod atît de dramatic într-un leu curajos pentru Isus? De ce a fost Petru gata să moară pentru El? Singura explicație care mă mulțumește se află în 1 Corinteni 15:5: „...și apoi s-a arătat și lui Chifa (Petru)” (Ioan 1:42).

Un exemplu clasic al unui om convins împotriva voinței sale este Iacov, fratele lui Isus (Matei 13:55; Marcu 6:3). Cu toate că Iacov nu era unul din primii 12 apostoli (Matei 10:2-4), el a fost recunoscut ca apostol mai tîrziu (Galat. 1:19), așa cum au fost recunoscuți și Pavel și Bamaba (Fapte 14:14). În timpul vieții lui Isus, Iacov nu crezuse în fratele său, Isus (Ioan 7:5). El, ca și ceilalți frați și celelalte surori ale lui Isus, poate și-a bătut joc de El. „Vrei ca oamenii să creadă în tine? De ce nu te sui la Ierusalim să-ți îndeplinești misiunea?” Pentru Iacov trebuie să fi fost umilitor ca fratele lui să colinde țara, făcînd familia de rfe prin afirmațiile lui îndrăznețe („Eu sînt Calea, Adevărul și Viața, nimeni nu vine la Tatăl decît prin Mine” - Ioan 14:6; „Eu sînt Vița, voi sînteți mlădițele” - Ioan 15:5; „Eu sînt păstorul cel bun... și oile Mă cunosc pe Mine” - Ioan 10:14). Ce ai gîndi tu, dacă fratele tău ar spune asemenea lucruri?

Dar ceva s-a petrecut cu Iacov. După ce Isus a fost răstignit și îngropat, Iacov propovăduia în Ierusalim. Mesajul lui era că Isus a murit pentru păcate și că a înviat și că e viu. Iacov a devenit apoi unul din conducătorii bisericii din Ierusalim și a scris o carte, Epistola lui Iacov pe care el o începe cu: „Iacov, rob al lui Dumnezeu și al Domnului Isus Cristos, fratele său.” Pînă la urmă Iacov a murit o moarte de martir, ucis cu pietre din ordinul lui Anania, marele preot (Iosif Flaviu). A fost Iacov înșelat? Nu, singura explicație plauzibilă se află la 1 Corinteni 15:7 - „în urniă s-a arătat lui Iacov.”

Dacă învierea a fost o minciună, apostolii știau că este o minciună. S-au făcut ei vestitorii unei minciuni colosale? Această posibilitate este în contradicție cu ceea ce știm despre viețile lor. Ei personal condamnav minciuna și proclamau onestitatea. Ei au încurajat oamenii să cunoască adevărul. Istoricul Edward Gibbon, în faimoasa sa lucrare *Istoria declinului și pră-kîșirii Imperiului Roman* dă „pura și austeră moralitate a primitor creștini” ca pe unul din cele cinci motive principale ale succesului rapid al creștinis-

126

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Sînt cărțile Bibliei demne de încredere ?

127

mului. Michael Green, rectorul Colegiului St. John din Nottingham, face observația că învierea a fost credința care i-a transformat pe ucenicii dezamăgiți ai unui învățător răstignit în martorii și martirii curajoși ai Bisericii primare. Acesta a fost elementul de credință care i-a separat pe ucenicii lui Isus de evrei și i-a transformat într-o comunitate a învierii. Puteai să-i închizi, puteai să-i bi-cuiiești, puteai să-i omori, dar nu ai fi putut să îi faci să-și renege convingerea că „în a treia zi El a înviat”. (PaGE.iBR, **Prefața editorului**)

În al treilea rând, comportamentul curajos al apostolilor imediat după ce s-au convins că Isus a înviat infirmă

posibilitatea ca învierea să fi fost o înșelăciune. Petru, care îl tăgăduise pe Isus, după învierea Lui, s-a ridicat - chiar cu riscul vieții - și a proclamat că Isus este viu. Autoritățile i-au arestat pe ucenici, i-au bătut, dar curînd după aceea, ei se aflau din nou pe străzile Ierusalimului, vorbind despre Isus (Fapte 5:40-42). Prietenii le-au observat exaltarea, iar dușmanii le-au văzut curajul. Căci ei nu predicau în orașe obscure, ci în Ierusalim. Urmașii lui Isus nu ar fi putut înfrunta tortura și moartea dacă nu ar fi fost convinși de învierea Lui. Unanimitatea mesajului lor și comportamentul lor erau uimitoare. Șansele ca un grup mare de oameni să fie de aceeași părere sînt extrem de mici și totuși toți erau de acord cu adevărul învierii. Dacă ar fi fost niște înșelători, este greu de explicat cum nici unul din ei nu a cedat în fața presiunilor.

Pascal, filozoful francez, scrie:

Acuzația că apostolii ar fi fost impostori este absurdă. Haideți să urmărim concluzia logică a acestei acuzații: să ni-i imaginăm pe acești 12 bărbați, întâlnindu-se după moartea lui Isus Cristos și conspirînd să susțină cu toții că El a înviat din morți. Aceasta ar fi constituit un atac atît asupra autorităților civile cît și asupra celor religioase. Inima omului este nespuns de înclinată spre inconsecvență și instabilitate; ea este înduplecată prin promisiuni, ispitită de lucruri materiale. Dacă vreunul dintre acei bărbați ar fi cedat în fața unei ispite ademenitoare, sau nu ar fi rezistat în fața argumentelor și mai convingătoare ale închisorii (sau) torturii, ar fi fost cu toții pierduți. (CititdinGIREP 187.) „Cum de s-au schimbat aproape peste noapte”, întreabă Michael Green, „într-un grup de entuziaști imbatabili care au înfruntat opoziția, cinismul, ridicolul, dificultățile, temnița și moartea în cursul acțiunii lor de a povădui pe trei continente mesajul despre Isus și învierea Sa?” (GreM.MA 23-24)

Unul dintre cei mai mari istorici ai Bisericii care au trăit vreodată, Kenneth Scott Latourette, la început misionar în China, apoi profesor la Universitatea din Yale pînă în 1953, scria:

Urmările învierii și a revărsării Duhului Sfînt asupra ucenicilor au fost ... de o importanță majoră. Din niște bărbați și femei descurajați și dezamăgiți, care priveau cu tristețe în trecut, la zilele în care au sperat că Isus „este cel care va mîntui pe Israel”, ei au fost transformați într-un grup de martori plini de entuziasm. (LaKHC 1:59) Scriitorul, profesorul, lucrătorul creștin activ, Paul Little întreabă: „Acești oameni, care au contribuit la transformarea structurii morale a societății, sînt mincinoși versați sau niște nebuni amăgiți? Aceste alternative sînt mai greu de crezut decît învierea în sine și nu există nici o urmă de dovadă care să le susțină.” (UP.KW 63) Statornicia apostolilor, chiar și în fața morții, este un fapt care nu poate fi tăgăduit. Conform cu *Enciclopedia Britanică*, Origen relatează răstignirea lui Petru cu capul în jos. Cercetătorul britanic Herbert Workman descrie moartea lui Petru:

Astfel Petru, așa cum profețise Domnul nostru, a fost „încins” de alții, și „dus” la moarte pe Calea Aureliană, spre un loc aproape de grădinile lui Nero, pe dealul Vaticanului, unde atît de mulți dintre frații lui suferiseră deja o moarte crudă. La cererea lui a fost răstignit cu capul în jos, căci se socotea nevrednic să moară ca și învățătorul lui. (WOH.MEC 18-19)

Tertullian scria că „nimeni n-ar fi gata să moară pentru un lucru de care nu e convins că este adevărat.” (FoG.TT 12)

Dr. Simon Greenleaf, fost profesor emerit de drept la Harvard și autorul unei serii de trei volume de legi a dovezilor legale, un om care a ținut prelegeri ani de-a rîndul despre cum să-l verifici pe un martor și cum să determini dacă un martor minte sau nu, a observat că:

analele războaielor militare oferă rare exemple de o asemenea perseverență eroică, răbdare și curaj neobosit. Ei aveau toate motivele să verifice cu mare grijă motivele credinței lor și temeinicia credinței lor precum și dovezile pentru faptele și adevărurile mari pe care le afirmau.

(GrS.ET29)

128

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Sînt cărțile Bibliei demne de încredere ?

129

Apostolii au trecut și prin testul morții pentru a confirma ceea ce au proclamat. Eu consider că pot avea mai multă încredere în mărturiile lor decît în ale majorității oamenilor din zilele noastre, care nu sînt gata nici măcar să traverseze strada pentru convingerile lor - dar încă să moară pentru ele.

LA CE NE-AR FOLOSI UN MESIA MORT? Mulți oameni au murit pentru o cauză dreaptă. Uitați-vă la studentul din San Diego, care și-a dat foc în semn de protest împotriva războiului din Vietnam. În anii 60 mulți budiști și-au dat foc pentru a atrage atenția întregii lumi asupra Asiei de sud-est.

Problema apostolilor era aceea că cel care era „cauza lor” murise pe cruce. Ei au crezut că bus este Mesia. Ei erau convinși că El este cel ce avea să instaureze împărăția lui Dumnezeu și să domnească peste poporul Israel. Ei nu și-au putut închipui că El ar putea să moară.

Pentru a înțelege relația apostolilor cu Isus și pentru a înțelege de ce crucea era pentru ei un lucru de neconceput, trebuie să înțelegem concepția evreilor despre Mesia în acea vreme.

Viața și învățăturile lui Isus erau în contradicție totală cu speculațiile mesianice ale evreilor din acea vreme. Din copilărie un evreu era învățat că, atunci cînd va veni Mesia, el va fi un conducător politic biruitor, care va domni.

El va elibera evreii din robie și va reda Israelului pacea pe care o merită. Un Mesia care să sufere era „complet străin concepției iudaice despre Mesia.”

E. F. Scott, fost profesor de teologie biblică la Union Theological Semi-nary din New York, descrie cadrul istoric al epocii lui Isus:

Era o epocă de mari frământări. Conducătorii religioși găseau de-a dreptul imposibilă potolirea entuziasmului poporului, care aștepta pretutindeni apariția Eliberatorului promis. Această stare de așteptare a fost intensificată rară îndoială de evenimentele întâmplare națiunii lor în acea epocă.

De mai bine de o generație, romanii încălcau libertatea evreilor și măsurile lor represive stîmiseră spiritul de patriotism, care acum era o vîlvătaie. Visul unei eliberări miraculoase și al unui rege mesianic care să o realizeze primea un sens nou în acea perioadă critică; și totuși, el nu era ceva nou în sine. În spatele fermentului pe care îl vedem în Evanghelii, putem observa o lungă perioadă de anticipație crescîndă.

Pentru oamenii de rînd, Mesia rămînea același care fusese pentru Isaia și contemporanii acestuia - Fiul lui David, care avea să aducă biruință și prosperitate națiunii iudaice. În lumina referințelor Evangheliei nu mai încapă îndoială că imaginea populară despre Mesia era, în general, una națională și politică. (ScEF.KM 55)

Savantul evreu Joseph Wausner scrie: „Mesia a devenit tot mai muh pentru popor nu doar un conducător politic proeminent, ci și un om cu calități morale proeminente.” (KU.MI 23)

Jacob Gartenhaus evidențiază credințele iudaice predominante din acea vreme: „Evreii îl așteptau pe Mesia ca pe cel care-i va elibera de sub asuprirea romană ...speranța mesianică era aceea a unei eliberări naționale.” (GaJJCM 8-10)

Enciclopedia Ebraică afirmă că evreii „tînjeau după eliberatorul promis din casa lui David, care avea să-i elibereze de sub jugul uzurpatorilor străini pe care fi urau, avea să pună capăt profanei stăpîniri romane și avea să instaureze în locul ei propria sa domnie de pace și dreptate.”

În vremea aceea evreii căutau un refugiu în Mesia cel promis. Apostolii aveau aceleași credințe ca și poporul din jurul lor. După cum a afirmat Miliar Burrows: „Isus era atît de diferit de tot ceea ce așteptau iudeii că va fi fiul lui David, încît proprii lui ucenici găseau aproape imposibil să asocieze persoana lui Isus cu ideea lor despre Mesia.” (BuM.ML/S 68) Grava comunicare pe care le-a făcut-o Isus, că va fi răstignit, nu a fost primită deloc cu bucurie de ucenicii Săi. (Luca 9:22). „Se pare că impresia ucenicilor era”, observă teologul scoțian A. B. Bruce, „că Isus a adoptat o imagine prea întunecată a situației și se pare că ei sperau că temerile lui se vor dovedi neîntemeiate ...un Cristos crucificat era un scandal și o contradicție în termeni pentru apostoli; la fel de mare cum a continuat să fie pentru majoritatea evreilor, după ce Domnul s-a înălțat în slavă.” (BrA.TT 177)

În Noul Testament putem descoperi atitudinea apostolilor față de bus; ei așteptau un Mesia care să domnească. După ce Isus le-a spus ucenicilor Săi că El trebuia să meargă la Ierusalim unde avea să sufere, Iacov și Ioan îi cer să le promită că în împărăția Lui, unul va sta la dreapta și altul la stînga Lui (Marcu 10:32-38). Ce fel de Mesia așteptau ei? Un Mesia răstignit? Nu, ei așteptau un conducător politic. Isus le-a arătat că ei înțeleg greșit ce va face El și că nu știu ce cer. Cînd Isus și-a prezis răstignirea, cei 12 apostoli nu au înțeles ce voia El să spună (Luca 18:31-34). Datorită mediului din

130

PARTEA H: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

care proveneau și a educației tor, ei credeau că stat pe o cale care îl va duce

la bine. Și în loc de aceasta a venit Golgota. Toate speranțele tor s-au risipit

Ei s-au întors la casele tor adtăc descurajați.

Dr. George Eldon Ladd, profesor de Noul Testament la Fuller Theological Seminary, scrie:

Acesta este unul din motivele pentru care apostolii Săi L-au părăsit cînd a fost prins. Mințile lor erau atît de puternic îmbibate cu ideea unui Mesia cuceritor, al cărui rol era să-și învingă dușmanii, încît atunci cînd L-au văzut bătut și sîngerînd sub loviturile biciului, un prizonier neajutorat în mîinile lui Pilat și cînd L-au văzut dus de soldații romani și ținut în cuie pe cruce, murind ca un criminal de rînd, toate speranțele lor mesianice cu privire la Isus au fost spulberate. Este un fapt psihologic real că noi auzim doar ceea ce sîntem pregătiți să auzim. Prezicerile lui Isus cu privire la suferințele și moartea Sa au trecut pe lîngă urechile ucenicilor. În ciuda avertizărilor Sale, ucenicii nu erau pregătiți pentru aceasta. (LaGE.BR 38)

Dar la numai cîteva săptămîni după răstignire, contrar îndoielilor lor anterioare, ucenicii se aflau în Ierusalim, proclamîndu-L pe Isus ca Mîntuitor și Domn, Mesia cel promis. Singura explicație rezonabilă pe care o pot găsi pentru această schimbare este în 1 Corinteni 15:5: „că S-a arătat... și celor doisprezece.” Ce altceva i-ar fi putut determina pe acești ucenici deznădăjduiți să meargă și să sufere, ba chiar să moară, pentru un Mesia crucificat? Cu siguranță, faptul că „după patima Lui li S-a înfățișat viu prin multe dovezi, arătîndu-li-Se deseori timp de 40 de zile ...” (Fapte 1:3)

Într-adevăr, mulți oameni au murit pentru o cauză dreaptă, dar cu privire la apostoli, însăși cauza lor dreaptă murise pe cruce. Numai învierea Lui și apoi înțîlnirile Sale cu ei i-ar fi putut convinge că Isus este cu adevărat Mesia. Despre aceasta au mărturisit ei apoi nu numai cu buzele și cu viețile lor, ci și prin moartea lor.

CRITICA SUPERIOARĂ: CÎT DE „SIGURE” SÎNT

REZULTATELE EI?

I

Într-un serial recent la televiziunea britanică intitulat *Jesus: The Evidence*, s-a proiectat pe ecran figurina din ghips a unui Isus cu înfățișare tradițională, palid, cu părul lung ondulat și această figurină exploda și se risipea cu încetinitor. Această imagine a fost proiectată de foarte multe ori. Mesajul de bază al serialului a fost că cercetările moderne L-au spulberat pe tradiționalul Isus al creștinismului.

E adevărat că Isus, cel care a trăit în istorie, aproape sigur că nu a fost persoana blândă și calmă pe care literatura religioasă o înfățișează adesea. Totuși, mulți critici moderni au mers dincolo de aceste distorsionări culturale și au respins, în ansamblu, aproape toate referirile istorice despre Isus din relatările evanghelice.

Nu ne-am aștepta ca cea mai bună sursă de informare despre Isus să fie aceia care L-au cunoscut sau au auzit despre El de la martori oculari? Ne-am aștepta atunci ca cele mai detaliate informații despre El să fie în Noul Testament, în mod special, în cele patru Evanghelii.

Totuși, în ultimele secole, un număr de cercetători au pus la îndoială credibilitatea istorică a portretului lui Isus din Noul Testament. Ei spun că baza scepticismului lor o formează „rezultatele sigure ale criticii superioare”. Aproape toate cărțile populare sau erudite cu titlul „Viața lui Isus” care se vînd astăzi au la bază rezultatele obținute de acești critici ai Bibliei.

Critica superioară apare în forme variate și a fost promovată pentru prima dată de cercetătorii germani. Influența ei în zilele noastre a dominat modul în care se scrie despre subiectele biblice în mass-media.

Ce este critica superioară? Care sînt diviziunile și trăsăturile ei? Cum ne afectează ea cunoștințele noastre despre Isus ca persoană istorică?

Subiectul este vast, dar condensarea și evaluarea următoare a unora dintre trăsăturile distinctive principale ale criticii superioare ne vor ajuta să răspundem la întrebările de genul: de ce descoperirea lui Isus cel istoric a devenit un lucru imposibil de realizat pentru critica superioară?

131

132

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

CE ESTE CRITICA SUPERIOARĂ?

Critica superioară este o parte a criticii biblice. Termenul „critică” se folosește aici în sensul lui tehnic de critică literară. Critica literară face un studiu al unei opere literare din toate punctele de vedere posibile. Vom vedea îndată cît de multe sînt punctele de vedere din care se face această critică sau analiză sau studiere a operei literare care este Biblia. Dicționarul biblic al lui Harper definește critica biblică astfel: „studiul și investigarea scrierilor biblice care caută să formuleze judecăți de structură și de valoare despre aceste scrieri.”¹ Scopul acestei critici ar trebui să fie totalmente obiectiv și să nu pornească la drum cu idei preconceptionale de natură pozitivă sau negativă. Critica biblică se poate împărți în critica inferioară și în cea superioară, așa cum se indică în schema următoare:

Critica redactării

Critica formelor literare

Critica surselor

Critica istorică

Critica literară

Critica textului

= Critica superioară

= Critica inferioară

Critica inferioară se identifică cu critica textului, din moment ce critica textului stă la baza tuturor celorlalte forme de critică biblică. Critica textuală caută să determine cuvintele originale ale textului biblic, mai ales pentru că nu avem documentele originale (numite „autografe”). Oricine știe să citească se angajează în critică textuală. De exemplu, dacă observați o greșeală de tipar în timp ce citiți această pagină, veți corecta greșeala în mintea voastră, știind că ea nu a fost intenția inițială a autorului. Acest proces este în fond critică textuală.

Critica superioară: Cît de sigure sînt rezultatele ei ?

133

Clădind pe critica inferioară sau textuală, critica superioară folosește alte metode pentru a evalua textul pe care critica inferioară îl stabilește ca fiind cea mai autentică versiune a originalului. Deci, așa cum se construiește o casă, critica superioară clădește deasupra fundației stabilite de critica inferioară.

Critica superioară poate fi împărțită în două mari discipline: critica istorică și critica literară. (M<d.ME /81)²

Critica literară caută să analizeze textul ca pe o lucrare literară finită. Ea evaluează sensul cuvintelor, gramatica și stilul textului. Ea caută de asemenea să determine înțelesul textului și a fost folosită pentru a face speculații cu

privire la cadrul de viață și împrejurările în care a trăit scriitorul. Critica istorică studiază cadrul istoric ambiant în care s-a compus textul. Ea caută să răspundă la întrebări de genul: (1) Unde și când a fost scris textul? (2) Cine l-a scris? (3) în ce împrejurări a trăit autorul sau autorii? (4) Cui i-a fost adresat?

Dezvoltându-se din critica istorică, critica surselor s-a înălțat la o poziție de proeminență în cadrul criticii superioare din secolul al XVIII-lea, când mulți savanți critici au aderat la ipoteza documentară. Această ipoteză sau teorie presupune că au existat cel puțin patru surse (numite „J”, „E”, „P” și „D”) care stau la baza scrierii primelor cinci cărți ale Vechiului Testament. Aceeași metodologie a fost aplicată apoi Evangheliilor, în timpul secolului al XIX-lea, pentru a sugera surse variate (de exemplu: „Q”, „Marcu” și „Proto-Luca”), care ar sta la baza relatărilor din Evanghelii.

Critica formelor literare ale Noului Testament își are originea în Germania, imediat după primul război mondial. Bazându-se mult pe critica surselor, critica formelor a combinat metode atât din critica istorică cât și din critica literară.

Germanii au denumit critica formelor *Formgeschichte* (istoria formelor). Autorii ei de seamă au fost Karl Ludwig Schmidt, Martin Dibelius și Rudolf Bultmann. Alți critici ai formelor sînt R. H. Lightfoot și D. E. Nineham. Unii dintre criticii mai moderați ai formelor literare sînt Frederick Grant, B. S. Easton și Vincent Taylor.

Criticii formelor Noului Testament susțin, în general, că Evangheliile au fost compuse din unități sau episoade mici independente. Teoria spune că aceste unități mici, de sine stătătoare (pericope), circulau la început, în mod independent. Criticii susțin că, treptat, aceste unități au îmbrăcat forma unor tipuri de literatură populară (folclor), cum ar fi: legende, povești, mituri și Parabole.

Conform criticii formelor literare, formularea și păstrarea unităților au fost determinate de nevoile comunității creștine. Cu alte cuvinte, când

134

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

comunitatea avea o problemă, ea fie crea, fie păstra o zicere sau o întâmplare a lui Isus, care satisfăcea nevoile acelei situații. Prin urmare aceste unități nu sînt, de fapt, mărturii ale vieții lui Isus, ci reflectări ale credințelor și ale practicilor Bisericii primare.

Sarcina criticii formelor literare este deci să descopere „legile tradiției”, care au guvernat culegerea, dezvoltarea și scrierea unităților izolate. Apoi, prin îndepărtarea așa-zisului cadru cronologic artificial (editorial) sau a altor adăugiri făcute de comunitate, criticii formelor literare cred că pot reconstitui forma originală a unităților (pericope) și pot determina care este scopul practic (*sitz-im-leben* - *locul în viață*) pentru care le-a păstrat Biserica primară. Prin această metodă se crede că se poate „privi înapoi pînă dincolo de sursele scrise, la perioada transmiterii orale și se poate explica apariția diferitelor tipuri de episoade, care au devenit, în cele din urmă, o parte din Evanghelii.” (FUA.MM 23:445)

Prin urmare, critica formelor literare postulează lucrarea unei „comunități creative” de a formula toate pericopele din Evanghelii. După aceasta intră în acțiune critica redactării, care presupune că au existat niște redactori finali ai Evangheliilor, care ni se prezintă ca autori ai lor. Norman Perrin, un critic al redactării, definește critica redactării ca avînd drept scop „studierea motivației teologice a autorului așa cum ne este aceasta revelată în colectarea, aranjarea, editarea și modificarea materialului tradițional și în compunerea de material nou sau crearea de forme noi în cadrul tradiției creștinismului primar.” (PeN.WRC 1)

Au apărut noi forme de critică superioară, dar datorită faptului că aproape toate formele recente de tratare nebiblică a lui Isus cel din istorie se bazează pe concluziile criticii formelor literare și ale redactării, în următoarele pagini vom cerceta validitatea caracteristicilor principale sau a domeniilor de concentrare din cadrul acestor două discipline. Pe măsură ce o vom face, rețineți că între criticii formelor literare și criticii redactării există diferențe de opinii cu privire la unele detalii. Noi prezentăm aici doar ceea ce postulează acești critici, în general. **CARACTERISTICA 1: TRADIȚIA ORALA**

Savantul britanic în Noul Testament, James D. G. Dunn a observat că o trăsătură pozitivă a abordării criticii formelor literare este că ea „ne-a făcut mult mai conștienți de perioada tradiției orale care a existat înainte de a se fi scris Evangheliile, tradiția fiind învățătura creștină care a circulat oral înainte de a fi fost consemnată în cele patru Evanghelii.” (DuJ.HSG 9) Tradiția orală a fost definită ca fiind „orice învățătură sau material similar, transmis de la persoană la persoană sau din generație în generație, prin viu

Critica superioară: Cit de sigure sînt rezultatele ei?

135

grai, mai degrabă decît prin scrieri, precum și procesul unei astfel de transmițeri.” (SpR.ANT463-66)

Următorul capitol va trata mai în detaliu perioada orală, perioada de timp dintre învierea lui Isus și momentul în care s-au scris relatările privitoare la El. Aici trebuie să atragem atenția asupra unora dintre modurile prin care critica formelor literare a deformat imaginea corectă a acestei perioade.

Critica formelor susține că primele Evanghelii nu au fost scrise decît abia după 50 de ani sau chiar mai mult de la răstignirea lui Isus. La mijlocul secolului trecut, Școala din Tubingen, din Germania, a postulat ideea că Evangheliile sinoptice ar fi documente din secolul al D-lea, la o distanță de peste 100 de ani de timpul în care a trăit Isus. Însă cercetătorii optează tot mai mult pentru o datare mai timpurie a compunerii Evangheliilor. În

special, John A. T. Robinson, care nu este un teolog conservator, a afirmat recent cu tărie că este posibil ca fiecare carte a Noului Testament să fi fost finalizată înainte de anul 70 d.Cr, iar Matei, Marcu și Luca să fi fost toate terminate în jurul anului 60 d.Cr. (Vezi RoJA.RNT). Cartea Faptele Apostolilor, scrisă de Luca, se termină brusc cu evenimente din anul 62 d.Cr., făcându-i pe cercetători să creadă că aceasta ar fi data scrierii Faptelor Apostolilor. Din moment ce Fapte 1:1,2 arată că Luca tei scrisese deja Evanghelia, înseamnă că ea trebuie să fi fost terminată cel târziu în jurul anului 60 d.Cr. Lawrence McGinley a scris: „Faptul că întregul proces a durat mai puțin de 30 de ani și că partea esențială s-a realizat într-un deceniu și jumătate nu-și află paralelă în nici o altă tradiție cu care au fost comparate Evangheliile sinoptice.” (McL.FC25)

Criticilor le place să aibă o perioadă de formare cit se poate de lungă, care să le confirme convingerea că erori, legende și mituri au umplut treptat relatările din Evanghelii. Dar Simon Kistemaker spune că „în mod normal acumularea de folclor la popoarele de cultură primitivă durează multe generații. Este un proces treptat, care se întinde de-a lungul mai multor secole.” (KiS.G 48-49)

Cu privire la datarea tîrzie a Evangheliilor de către anumiți critici, R. T. France a comentat: „Este interesant de observat că datarea tîrzie propusă este adesea direct proporțională cu gradul de scepticism al savantului referitor la valoarea lor istorică; cinicul s-ar putea întreba ce vine mai întîi: scepticismul omului sau datarea!” (FrR.E 101) Rudolf Bultmann, probabil cel mai influent dintre toți criticii formelor-literare, continuă să deformeze adevărul cu privire la tradiția orală a Evangheliilor, cînd își enumera cele patru legi care guvernează narațiunea și tradiția. Pe scurt, ele sînt: (1) naratorii nu ne dau relatări lungi și unificate,

136

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Critica superioară: Cît de sigure sînt rezultatele ei ?

137

ci doar tablouri mici și independente, de o extremă simplitate. (2) Pe măsură ce narațiunile trec din gură în gură, caracterul lor fundamental rămîne același, însă detaliile sînt supuse influenței fanteziei și sînt de obicei mai explicite și mai precise. (3) în cadrul procesului transiterii, vorbirea indirectă tinde să devină vorbire directă. (4) A existat o tendință de a impune tradiției o idee schematică a cursului activității lui Isus. (VeziBuRFC)

Dibelius adaugă că:

acești creștini credeau că sînt mult mai credincioși învățătorului lor dacă explică zicerile Lui prin expandarea lor și apoi le adaugă modul în care le înțeleg ei, decît dacă ar disprețui orice adăugire și ar transmite forma originală a cuvintelor Lui. (DiM.FA 34-35)

Problema este că aceste concepții se aplică mai degrabă culturii grecești, decît culturii ebraice. Geza Vermes, renumitul cercetător evreu necreștin, afirmă:

Punctul cel mai slab al sistemului constă, după mine, în absența în rîndul celor care l-au dezvoltat și practicat, a unei adevărate familiarizări cu literatura, cultura, religia, și mai presus de toate, cu spiritul iudaismului postbiblic în care au apărut Isus și primii Lui ucenici. în loc de aceasta, Bultmann și elevii lui sînt foarte familiarizați cu lumea elenistică a creștinismului timpuriu. (VeGJWJ 19)

în plus, critica formelor literare trece adesea cu vederea faptul că redactările despre Isus circulau pe față, nu în ascuns. în slujbele Bisericii primare, istorisirile despre Isus erau repetate atît de des, încît trebuie să fi fost bine cunoscute. Unii cercetători cred că multe din învățăturile lui Isus au îmbrăcat forma poetică aramaică sau ebraică, ceea ce le făcea mai ușor de memorat. Datorită faptului că Biserica primară era inițial formată cu precădere din persoane de origine iudaică, este rezonabil să credem că tradiția orală a păstrat cu acuratețe cuvintele și faptele lui Isus, așa cum cultura iudaică a păstrat de-a lungul secolelor propriile sale scrieri religioase.

Combinînd prezența martorilor oculari cu perioada scurtă de timp, E. B. Redlich, el însuși un critic al formelor literare, afirmă:

De fapt, o altă slăbiciune a criticii formelor literare este că ea se bazează prea puțin pe rezultatele criticii literare și presupune că perioada de formare a durat două generații de cîte 40 de ani. în investigațiile sale există astfel o tendință de a trece cu vederea prezența și influența acelor care au fost martori oculari și ascultători ai evenimentelor vieții,

morții și învierii lui Isus și puteau deci garanta valoarea istorică a tradiției. (ReE.FC 15-16)

James Martin, profesor de Noul Testament la Union Theological Semi-nary, Richmond, Virginia, accentuează: Nu a existat suficient timp pentru ca relatarea Evangheliei despre Isus să fi fost scrisă prin adăugarea de legende. Apariția unei legende este întotdeauna un lucru încet și treptat. Dar în cazul acesta, istoria lui Isus a fost proclamată, în general, în forma în care o relatează acum Evangheliile, simultan cu începuturile Bisericii. (MarJ.RG 103-4)

CARACTERISTICA 2: PERICOPE SAU UNITĂȚI DE SINE STĂTĂTOARE

Critica formelor literare presupune că în timpul perioadei orale aproape toate narațiunile și zicerile circulau mai ales ca niște unități independente, de sine stătătoare, detașate, fiecare completă în sine. Aceste unități sînt denumite „pericope”. Dibelius spune:

Totuși, cînd urmărim tradiția pînă în stadiul ei inițial, nu găsim acolo nici o descriere a vieții lui Isus, ci doar

paragrafe scurte sau pericope. Aceasta este ipoteza fundamentală a metodei criticii formelor (*formgeschichtliche Methode*) și eu vă vorbesc aici ca un reprezentant al ei. (DiM.GCC 27)

Ca răspuns la afirmația făcută de criticii formelor literare, cum că structura cronologică a vieții lui Isus s-a pierdut aproape în întregime în timpul perioadei orale, C. H. Dodd, probabil cea mai influentă persoană dintre savanții britanici ai Noului Testament de la mijlocul secolului al XX-lea, a contraatacat spunând că „nici o Evanghelie nu ar fi apărut vreodată dacă nu ar fi existat faptul că piesele individuale ale tradiției orale au fost proclamate de la început ca elemente ale unei istorii coerente.” <DoCAP 55> Lucrarea pe care a făcut-o Marcu, în Evanghelia sa, nu a fost făcută în mod „arbitrar sau iresponsabil”, a adăugat Dodd, ci sub călăuzirea pe care o putea găsi în tradiție. Este primejdios să-ți bazezi argumentul pe ordinea cronologică exactă a detaliilor narațiunii; totuși există motive temeinice pentru a crede că, în linii mari, ordinea în care ele apar în Marcu reprezintă o succesiune veritabilă a evenimentelor, în cadrul căreia se poate observa mișcare și dezvoltare.

(DoC.FGN 43:400)

L. J. McGinley observă cu privire la Matei, Marcu și Luca:

Dacă Evangheliile ar fi simple copilării, originile lor eterogene ar fi evidente din conținutul istoriei lor. Și totuși, este

138

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Critica superioară: Cât de sigure sînt rezultatele ei ?

139

izbitor faptul că în aceste trei narațiuni convergente și divergente domină o consecvență simplă, dar fără greșală; nu există nici o contradicție nici în doctrina lui Isus, nici în faptele Lui, nici o nepotrivire între cuvînt și acțiune; istoria succesului și a falimentului Său curge logic spre deznodămînt; descrierea țării în care a trăit și a poporului pe care l-a întîlnit - o țară și un popor pe care mulți dintre primii creștini nu le-au văzut niciodată - nu a putut fi acuzată niciodată de inexactitate. O asemenea unanimitate în prezentare ar fi fost imposibilă într-o colecție de unități izolate. (McL.FC 10)

CARACTERISTICA 3: CLASIFICARE DUPĂ FORMA LITERARĂ

Cînd criticii formelor literare vorbesc despre „forme”, la ce se referă ei de fapt? Probabil că ne este mai ușor să percepem anumite tipuri de forme, decît să le definim precis. Dăm în continuare cinci clasificări ale formelor literare, pe care le-a conturat Vincent Taylor. Alți critici ai formelor folosesc clasificări similare, totuși poate cu terminologii diferite și cîteva diferențe în categoriile definite.

1. „*Povestiri didactice*” (*Promouncement stories*): Bultmann le-a numit

„apophthegmata”; Dibelius le-a numit „paradigme”. Ele sînt de obicei întîmplări scurte, care se încheie cu o afirmație celebră, cum ar fi: „Dați Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu.”

(Marcu 12:17)

2. *Ziceri și pilde*: Această clasificare include cuvinte de înțelepciune, ziceri profetice (aproape întotdeauna atribuite lui Isus de către un scriitor de mai târziu, după ce evenimentul profețit a avut loc), învățături referitoare la diferitele aspecte ale vieții credinciosului, ziceri la persoana întîi și pilde. Criticii formelor literare diferă în aprecierea cu privire la cît de mult din conținut poate fi atribuit lui Isus, susținînd, de obicei, că Biserica de mai târziu a fost sursa originală a multora dintre aceste materiale.

3. *Relatări ale minunilor*: Bultmann atribuie relatările minunilor unor

oameni din biserica de mai târziu, care au fost influențați de relatările minunilor din literatura greacă.

4. *Istorisiri despre Isus*: Everett F. Harrison arată că ele

sînt de o varietate considerabilă și de aceea sînt ușor de clasificat. Criticii formelor literare sînt înclinați să admită cu mare ușurință că există elemente mitologice în modul în care este înfățișat Isus, de exemplu, în istorisirea schimbării la față. Tîndința este considerată ca fiind evidentă în cea de-a

patra Evanghelie. Categoria de mit se aplică acelor elemente din prezentarea lui Isus în Evangheliile, care ni-l înfățișează într-un mod care transcede umanul și naturalul.

(BePJG 14<-49)

5. *Istorisirea patimilor*. Criticii formelor literare diferă în părerile lor dacă aceasta este o narațiune încheiată și independentă sau un mozaic din mai multe fragmente îmbinate laolaltă.

Este un lucru să spui că o anumită pericopă din Evangheliile are o anumită formă literară și este un alt lucru să spui că, deoarece are într-adevăr o anumită formă literară, ea nu poate fi originală și trebuie să fi fost împrumutată de altundeva. Și totuși așa procedează în mod curent criticii radicali ai formelor literare. Bultmann, de exemplu, susține că scriitorii și editorii Evangheliilor depind de surse gnostice scrise și că fac adăugiri la textele pe care le-au adoptat și că rearanjează conținutul Evangheliilor. (MuF.BR 207) Presupunerea lui Bultmann au fost pe drept criticate ca fiind nefondate, din moment ce el exclude a priori, posibilitatea ca pericopele, indiferent de formă, să fi înregistrat în mod corect o întîmplare istorică reală. Punctul slab al clasificării după formă se vede cel mai bine în critica adusă acestora de către înșiși criticii formelor literare. De exemplu, Dibelius admite că: „Deoarece martorii oculari puteau controla și corecta, o anumită credibilitate a paradigmelor este garantată.” (DiM.FTG 62) Te poți întreba, pe bună dreptate, de ce nu trage el concluzia că martorii oculari au scris ei înșiși istorii narative și

de ce rămîne la ideea că ei au scris bucăți de literatură clasificate după formă.

Unii dintre criticii mai moderați ai formelor literare recunosc cît de subiectivă este critica formelor literare.

Vincent Taylor, de exemplu, pune la îndoială afirmația că povestirile didactice ar fi doar produse ale imaginației:

Distribuirea povestirilor didactice are o oarecare legătură cu problema circulației lor timpurii și a verității lor.

Există cel puțin 20 de astfel de povestiri în Marcu, șapte sau nouă în sursa specială a lui Luca, patru sau cinci în „Q” (documentul presupus că a stat la baza materialului din Marcu și Luca), una în Matei și nici una în Ioan.

Dacă povestirile sînt produsul imaginației creștinilor, de ce nu au sporit ele ca număr odată cu trecerea timpului și pe măsură ce Biserica în creștere, se confrunta cu noi probleme? De ce nu există nici o povestire didactică despre necesitatea crucii sau despre misiunea printre neamuri, sau despre întemeierea și organizarea Bisericii? ... Dacă Bultmann are dreptate, atunci imaginația creștină a fost puternică acolo unde era cel mai puțin nevoie de ea și a fost slabă sau inexistentă acolo unde

140

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Critica superioară: CU de sigure sînt rezultatele ei ?

141

tăcerea îi solicita prezența; a lăsat nefăcute lucrurile pe care ar fi trebuit să le facă și le-a făcut pe cele pe care nu trebuia Să le facă. (TaV.FGT 86-87)

Despre mituri și legende Taylor observă cu franchețe: „„Mituri” și „Legende” sînt termeni care nu definesc nici o formă structurală particulară.” (TaV.FGT 31-32)

Alt critic al formelor literare, Burton Scott Easton, comentează cu privire la nenumăratele forme care au fost inventate de către criticii formelor pentru a umple golurile teoriei lor:

Paradigme, povestiri, legende, legende de cult, epifanii, apotege, minuni, pilde, povești folclorice, controversate, dialoguri, paranteze, logii, declarații profetice și apocaliptice, legi bisericești, ziceri la persoana întâi, alegorii, strofe poetice - cercetarea din deceniul trecut nu a dat dovadă de sărăcie în terminologie! Dar cît ne sînt acestea de folositoare? Putem oare analiza cu adevărat formele literare cu o asemenea precizie, încît să facem din critica formelor literare o adevărată disciplină? (EaB.GBG 61)

Alți cercetători din afara școlii criticii formelor literare au arătat de asemenea limitele clasificării după formă.

Deoarece Bultmann era hotărît să respingă, ca pe un fals ulterior, orice porțiune de text care nu se putea clasifica după formă, McGinley îl acuză pe Bultman că în ultimă instanță respinge, considerând drept falsuri secundare ale tipului primar, aproape toate detaliile de timp și loc, orice inițiativă a lui Isus, toate numele precise și caracterizările, opoziția constantă din partea fariseilor și a scribilor. Făcînd astfel, el construiește o apotegmă tipică, dar apoi îi distruge rațiunea de a exista. Isus trăiește într-un timp nedefinit, într-un loc nedefinit. El nu face nimic din proprie inițiativă; EL se mișcă într-o lume de umbre impersonale; nu există motiv pentru respingerea Sa, pentru judecarea și executarea Sa. în timp ce au fost modelate pentru a se potrivi cu teoria, faptele au dispărut. (MdLFC 43)

C. S. Lewis, fost profesor de literatură medievală și renașcentistă la Universitatea din Cambridge, a scris un răspuns clasic la critica biblică modernă. Următorul citat este deosebit de adecvat subiectivismului majorității clasificărilor formelor literare:

Mai întâi, orice ar fi acești oameni ca critici ai Bibliei, eu nu am încredere în ei ca critici. Mi se par lipsiți de judecată literară, nereceptivi la adevărata calitate a textelor pe care le citesc. Sună ca o acuzație stranie împotriva unor oameni

care s-au cufundat toată viața în aceste cărți. Dar chiar aceasta se pare că este problema. Un om care și-a cheltuit tinerețea și maturitatea studiind minuțios textele Noului Testament și studiile altora referitoare la ele, a cărui experiență literară cu privire la aceste texte nu are nici un standard de comparație ca cel care poate surveni doar în urma unei vaste, profunde și geniale experiențe literare, în general, este, cred eu, într-o foarte mare primejdie de a nu capta lucrurile cele mai evidente despre aceste texte. Dacă el îmi spune că o porțiune dintr-o Evanghelie este legendă sau ficțiune, eu vreau să aflu cîte legende sau ficțiuni a citit el, cît de dezvoltat este simțul său de a le detecta prin savoarea lor și nu doresc doar să aflu numai cîți ani a petrecut el studiînd acea Evanghelie. (LeCCR 154)

Referindu-se la Evanghelia după Ioan, Lewis continuă:

Toată viața mea am citit poezii, romane, literatură vizionară, legende și mituri. Știu cum sînt ele. Știu că nici una dintre ele nu este ca aceasta (Evanghelia după Ioan).

... Acești oameni îmi cer să cred că ei pot citi printre rîndurile textelor vechi; se vede însă foarte clar că ei nu sînt în stare să citească nici măcar rîndurile, darămite printre rînduri. Ei pretind că văd sporii de ferigă, dar nu pot vedea elefantul la o distanță de zece metri în plină zi. (LeC.CR 155)

Nu ar trebui să ne surprindă să găsim multe din discursurile sau zicerile lui Isus într-o anumită formă literară.

Robert Thomas și Stan Gundry comentau:

Cît despre forma poetică a multora dintre zicerile lui Isus, ce ar fi fost mai natural pentru El, decît, vorbind evreilor, să-și formuleze declarațiile sub o formă poetică? Acesta era, de fapt, stilul semitic normal. Această practică ar fi ușurat urmașilor Lui, fie că erau evrei, fie că nu erau, memorarea cuvintelor Sale. Este tot atît de

logic, poate chiar mai mult, a spune că adevăratul inițiator al formelor acelor ziceri atribuite lui Isus este Isus însuși. (ThRH 285-86)

Clasificarea formelor în sine nu este nejustificată. Însă atunci când clasificarea formelor este folosită ca o măsură a autenticității, ea tei depășește limitele. A. M. Hunter, cercetător scoțian al Noului Testament, afirmă că nu trebuie să uităm niciodată că forma în care este povestită o întâmplare nu va putea niciodată să ne indice dacă povestirea este adevărată sau falsă. Întreaga metodă este prea

142

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Critica superioară: Cît de sigure sînt rezultatele ei ?

143

subiectivă și speculativă ca să ne dea o călăuzire sigură.

(HUA.INT40)

„Critica formelor”, spune Robert Mounce, profesor în Noul Testament la Talbot Seminary, pare a fi o metodă științifică. Dacă ar fi, ea ar rămîne constantă în interpretare. Dar interpretările unei singure ziceri variază foarte mult. Nu numai că interpretările sînt larg răspîndite, dar de multe ori criticii formelor literare nu pot cădea de acord dacă o pericopă este povestirea unei minuni sau o istorisire didactică - cele două pot fi întretesute. Te-ai aștepta la consecvență în reconstituirea istorică dacă critica formelor literare ar fi o știință adevărată. **CARACTERISTICA 4: COMUNITATE CREATIVĂ**

Dacă clasificarea după formă este unul din cele mai subiective elemente ale criticii formelor literare, conceptul de comunitate creativă este unul dintre cele mai nerealiste elemente ale sale. Expresia centrală care se repetă aici este *sitz-im-leben*, tradus literal „loc-în-viață” sau situație din viață. Critica formelor literare susține, în general, că istoria lui Isus s-a dezvoltat sub influența comunității creștine primare și a nevoii acesteia de a-L explica pe Isus în termenii propriilor nevoi sau situații de viață. Criticii mai radicali ai formelor literare postulează că influența acestei comunități creative primare era atît de mare, încît nu putem cunoaște efectiv nimic despre adevăratul Isus din istorie, decît ceea ce Biserica primară a vrut ca El, Cristosul credinței, să fie pentru ei, avînd în vedere nevoile cu care se confruntau ei. Criticii moderați ai formelor literare cred că putem cunoaște ceva despre Isus cel istoric, dar că acea comunitate creativă a exercitat suficientă influență asupra formării relațiilor Evangheliilor, încît cel puțin o parte din istorie este deformată. De exemplu, Vincent Taylor ne învață că: trebuie luate în considerare toate elementele care aveau vreo influență asupra vieții primilor creștini - cerințele practice născute din viața zilnică, nevoia de a-și explica lor înșiși și altora noua credință, necesitatea de a se apăra împotriva obiecțiilor și a calomniilor din partea vecinilor ostili și neprietenoși. Acestea și alte considerații au determinat forma pe care o are acum tradiția, precum și schimbările prin care a trecut ea și, ținînd cont de ele, este adesea posibil să explicăm de ce s-a păstrat în tradiție un element sau altul și de ce nu s-au păstrat pînă la noi multe din elementele pe care am dori atît de mult să le știm. (ToV.FGT 36)

Bultmann, cel mai radical și cel mai influent critic al formelor, își afișează marele scepticism, după cum puteți vedea din următoarele afirmații dogmatice pe care le face:

În tradiția sinoptică, o serie de ziceri arată lucrarea lui Isus ca fiind concepută ca o întâmplare decisivă, în special acelea care vorbesc despre EL ca despre unul care „a venit” sau care „a fost trimis”. Ele nu sînt cuvinte originale ale lui Isus, cel puțin majoritatea lor, ci în cea mai mare parte sînt produse ale Bisericii. (BuRTNT 44)

Nu numai că multe din vechile ziceri ale lui Isus au fost modificate în cursul tradiției, dar nu rareori i-au fost atribuite lui Isus cuvinte care în realitate fie au fost rostite de alți învățători evrei, fie au apărut pentru prima dată în comunitatea creștină. (BuRFC 42)

Amintiți-vă că toate acestea se bazează pe analiza literară sau mai bine zis pe supoziții și nu pe dovezi istorice *externe*. După cum ne putem imagina, critica formelor literare poate deveni un instrument foarte la îndemînă pentru a îndepărta orice ar putea cineva să nu dorească să-i spună Isus!

Ideea unei comunități creative este poate cel mai criticat aspect al criticii formelor literare. Savantul în Noul Testament, James D. G. Dunn a spus: „Ideea că pe primii creștini nu i-ar fi interesat Isus cel dinaintea Pastelor este foarte aproape de ridicol.” (DuJ.HSG 11) Poți să ți-l imaginezi pe unul dintre primii creștini spunîndu-i prietenului său despre Isus, iar acesta să-l întrebe: „Stai puțin, cine este acest Isus?”

Dacă criticii formelor literare au dreptate și creștinul ar răspunde cu adevărat, el ar trebui să spună ceva de genul: „Ei bine, nu sîntem chiar siguri, dar dacă El a trăit cu adevărat, ne-am gîndit că ar fi frumos dacă El ar fi așa.”

Prietenul ar replica probabil: „Tu îmi ceri să mor ca martir pentru asta?” Poate din acest motiv, celebrul profesor de Noul Testament din Tübingen, Gerhard Kittel, a ripostat:

Cristosul credinței nu există; este doar zgomot și fum, detașat de realitatea lui Isus al istoriei. Aceștia doi sînt cu totul inseparabili în Noul Testament. Ei nici măcar nu pot fi concepuți în mod separat. Nu există nici un cuvînt despre Cristos care să nu se fi referit la acela care a suferit sub Pilat din Pont și care nu este în același timp intenționat a fi Evanghelia aplicabilă tuturor oamenilor din toate timpurile și din toate locurile. Oricine încearcă mai întîi să-i separe pe

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

cei doi și apoi să-l descrie doar pe unul din ei, nu are nimic comun cu Noul Testament. (KK3.JH 49)

Pentru a umple prăpastia dintre Cristosul credinței și bus al istoriei, criticii formelor literare au pornit de la o premiză critică greșită. Ei au presupus că aceste comunități creează. Profesorul german în Noul Testament, Alfred Wikenhauser, răspunde:

Este greșit să atribuie facerea de tradiții unor forțe anonime, să spui că o comunitate și credința comunității au făcut și au transmis tradiția despre Isus. Puterea creativă nu aparține unei mase, ci doar indivizilor, care se ridică asemenea unor turnuri deasupra maselor. (WiA.NTI 277) Profesorul de filozofie și istoria Bisericii, Stephen Neill, care a fost timp de 20 de ani misionar în India, înainte de a se întoarce în Europa și în Nairobi pentru ca să predea, adaugă:

A aduna atâtea adevăruri spirituale, într-un mod atât de simplu și concis și în asemenea imagini de neuitat, cere geniu creativ de cel mai mare calibrul posibil. Cine din grupurile primilor creștini avea un asemenea geniu? Pavel este uneori capabil să scrie rînduri de b splendoare lirică; dar el nu are acea imaginație plastică, vizuală care să se exprime în astfel de forme cum ar fi istoria ispitirii. În primul secol cunoaștem doar un om, unul singur, care a avut o astfel de imaginație și o asemenea putere asupra cuvintelor. Numele Lui este Isus din Nazaret. (NeS.INT251)

Lucrarea comunității creștine primare a fost, deci, *să comunice*, nu să *creeze* cuvintele și faptele lui Isus. în acest proces de comunicare, C. F. D. Moule, cercetător în Noul Testament la Universitatea din Cambridge, a recunoscut că „Evangheliile sinoptice reprezintă mai cu seamă recunoașterea că un element vital în evanghelizare îl constituie simpla istorisire a celor ce s-au petrecut în timpul lucrării lui Isus.” (MoCF.IE 175-76) Astfel, rolul martorilor oculari a devenit extrem de important și el a fost trecut cu *vederea* sau ignorat de majoritatea criticilor formelor literare. Profesorii de studii biblice, Robert Thomas și Stan Gundry, acuză: De fapt, criticii formelor literare văd creștinismul ca fiind despărțit de fondatorul lui și de ucenicii Acestuia printr-o ignoranță inexplicabilă. Noua sectă trebuia să inventeze situații pentru cuvintele lui Isus și să-I atribuie cuvinte pe care memoria nu le putea verifica și pe care s-ar putea ca El să nu le fi rostit. Dar în acele zile încă mai trăiau conducători și discipoli, care văzuseră și auziseră faptele pe care le relatau (Fapte 2:1-4). Criticii formelor literare fie că ignoră, fie că

Critica superioară: Cît de sigure sînt rezultatele ei ?

145

uită faptul că Isus avea o mamă și urmași care i-au supraviețuit și care aveau multe amintiri proaspete despre viața și lucrarea Sa. Nu există nici un motiv pentru a presupune că persoanele menționate în Marcu 3:31-35; 4:10; 15:40 și 16:1-8 nu și-ar fi amintit aceste lucruri. (ThRH 282)

Vincent Taylor a recunoscut:

Dacă criticii formelor literare au dreptate, ucenicii trebuie să fi fost luați la cer imediat după înviere. Așa cum vede Bultmann problema, comunitatea primitivă a existat în vid, despărțită de fondatorii ei prin zidurile unei ignorante inexplicabile. (TaV.FGT/33 41)

Există cîteva dovezi care contrazic părerea criticilor formelor literare cu privire la o comunitate creativă. Una este însăși existența Evangheliilor. Din moment ce criticii formelor literare pretind că învățătura sau nevoile didactice ale Bisericii primare au format schița lui Isus, pe care tot Biserica L-a creat, Geza Vermes întreabă:

Dacă evangheliștii erau preocupați, în primul rînd, de transmiterea învățăturii creștine, cum putem să ne explicăm faptul că ei au ales biografia ca mijloc de transmitere? Ei nu puteau fi influențați de tradiție; nu există nici o tradiție iudaică a transmiterii zicerilor înțelepților în felul acesta.

(VeG.JWJ 20)

Norman Anderson întreabă:

Nu a fost neînțeleaptă adoptarea unui stil literar biografic, care oferă însuflețire și culoare, dar cu prețul simplității și al clarității? Relatarea lor despre Isus abundă în idei, obiceiuri, particularități lingvistice, tot felul de obiecte palestiniene de neînțeles pentru criticii neevrei și care reclamă continue digresiuni interpretative care nu puteau să nu fie dăunătoare din punct de vedere catehetic ... Primii învățători, cum au fost Pavel, Iacov și autorul Didahiilor, nu au găsit, în nici un caz, nici un avantaj în metoda „biografiei” pentru transmiterea expunerilor teologice, a discursurilor despre morală și a normelor disciplinare sau liturgice, ci au optat în mod conștient, pentru o metodă de comunicare directă. (AnNJC 29) '

Unicitatea învățăturii și vieții lui Isus este o a doua dovadă împotriva influenței unei comunități creative.

Profesorul de cercetări și studii superioare asupra originii creștine de la Universitatea Duke, W. D. Davies, scrie: Este adevărat că Noul Testament ne descrie comunități creștine puternice și în plină expansiune, dar el ne arată și

146

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Critica superioară: Cît de sigure sînt rezultatele ei ?

147

comunități în confuzie și lipsite de maturitate. Este mult mai verosimil ca încrederea, creativitatea, originalitatea care stau la baza tradiției Evangheliilor despre lucrările și cuvintele lui Isus să-I fie atribuite Lui însuși, mai degrabă decît comunității creștine. înțelepciunea pătrunzătoare păstrată în Evanghelii nu indică spre comunități - învălmășite și adesea greoaie în gîndirea lor - ci spre o sursă supremă, într-o singură persoană, Isus, rabin și profet. (DoW.In 115)

Floyd V. Filson, profesor emerit în literatura, exegeza și istoria Noului Testament și decan la Seminarul Teologic McCormick, subliniază, de exemplu, unicitatea pildelor:

în fine, toate încercările de a atribui perioadei apostolice răspunderea pentru crearea unei cantități considerabile de material din Evangheliile se spulberă prin dovada oferită de pilde. Aceasta este forma caracteristică de învățare din Evangheliile sinoptice. Ea este vizibil absentă din restul Noului Testament și din alte scrieri ale creștinismului timpuriu. Dacă perioada apostolică ar fi creat aceste mijloace măiestre de învățare și alte scrieri ale vremii ar fi reflectat în mod normal aceeași metodă. Dar ele nu o fac. (FiF.OG 109)

O a treia dovadă împotriva influenței unei comunități creative constă în faptul că în Evangheliile există material „contraproductiv” pe care o comunitate creativă ar fi avut toate motivele să-l excludă din Evangheliile, dacă ea le-ar fi alcătuit. Profesorul de teologie și filozofie, J. P. Moreland, detaliază:

Tăgăduirea lui Isus că ar fi bun este un exemplu. Atitudinea lui Isus față de legalism, post, divorț, păcătoși și femei este radicală și oarecum stîmjenitoare. Cîteva trăsături de caracter ale lui Isus sînt pietre de poticnire, inclusiv manifestările Lui de minie, botezul Lui, moartea Lui pe cruce și faptul că era un dulgher din Nazaret. La aceasta se poate adăuga opoziția pe care Isus a întîmpinat-o din partea familiei sale. De asemenea, portretele ucenicilor sînt adesea stîmjenitoare (de exemplu: cînd se îndoiesc, cînd sînt lași sau cînd nu înțeleg învățătura lui Isus). Cererea fiilor lui Zebedei este desigur autentică, așa cum este Matei 23:8,10, care pare să condamne însăși practica Bisericii de a avea învățători oficiali. (MoJP.s 145-46)

Avînd în vedere materialul „stîmjenitor din punct de vedere doctrinal” din Evangheliile, savantul evreu Geza Vermes concluzionează: „Dictonul lui Bultmann cu privire la imposibilitatea de a cunoaște ceva despre Isus sau personalitatea Lui, „*deoarece* sursele creștine primare nu arată interes în El sau în personalitatea Lui”, devine o simplă judecată greșită. (VeGJWJ 21)

Moreland atrage, de asemenea, atenția asupra prezenței unui material „irelevant”, pe care comunitatea creativă a neamurilor l-ar fi neglijat: Demnă de reținut este mai ales atitudinea lui Isus în favoarea lui Israel. La aceasta s-ar putea adăuga folosirea de către Isus a expresiilor „împărăția lui Dumnezeu” și „Fiul Omului”. Disputele lui Isus cu fariseii (de exemplu, despre ținerea Sabatului) și comentariile Lui despre practicile Cor-ban nu erau relevante pentru perioada în care au fost scrise Evangheliile. (MoJP.S 146)

Dacă, deci, primii creștini au păstrat ceea ce era irelevant pentru ei, cu atît mai mult au păstrat ceea ce era relevant. Și ei și-au schimbat viețile după învățătura, mai degrabă decît învățătura după stilul lor de viață. Acest adevăr poate fi văzut din nou în „lipsa materialului relevant” din Evangheliile -material pe care comunitatea creativă l-ar fi putut include, dar n-a făcut-o. De exemplu, presupușii autori ai Evangheliilor au uitat să-i atribuie lui Isus învățături despre „tăierea împrejur, darurile carismatice, botez, legi cu privire la mîncare, misiunea printre neamuri (Pavel nu a putut apela la o zicere a lui Isus cel istoric, pentru a justifica misiunea lui printre neamuri), diferitele lucrări ale Duhului Sfînt, reguli cu privire la adunări și la relațiile biserice -stat.” (MoJP.S) O parte foarte importantă de material relevant, pe care „comunitatea creativă” nu a reușit să-l includă, a fost cel dat de activistul și purtătorul ei de cuvînt cel mai puternic, apostolul Pavel. T. W. Manson, profesor de critică biblică la Universitatea din Manchester, a formulat ideea că, dacă foarte puțin sau nimic din ceea ce a scris apostolul Pavel nu se găsește în gura lui Isus din Evangheliile, nu ne putem aștepta ca „tradiția despre Isus să fie nici măcar în cea mai mică măsură creația comunității creștine.” (MaT.QHJ7)

Deci trebuie să tragem concluzia că este presupunerea criticii formelor literare că o comunitate creativă primară a conturat istoria lui Isus din propriile ei nevoi, este o presupunere nerealistă. **CARACTERISTICA 5:**

ABSENȚA INTERESULUI BIOGRAFIC

Majoritatea criticilor formelor literare susțin că comunitatea creștină primară nu avea un interes biografic real, astfel încît Evangheliile au o mică sau nu au deloc valoare biografică, cronologică sau geografică. Dibelius susține:

148

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Critica superioară: Cit de sigure sînt rezultatele ei ?

149

Cele mai vechi tradiții despre Isus au apărut din cauză că acea comunitate a avut nevoie de ele - o comunitate care nu se gîndea la biografie sau la istoria lumii, ci la salvare - o comunitate care nu dorea să scrie cărți, ci doar să păstreze tot ceea ce era necesar pentru predicare. (DiMGCC30)

Dibelius mai scrie: „Faptul că Isus a fost un om este decisiv pentru credință; cum a fost trăită această viață pămîntească pare a fi lipsit de importanță.” (DiM.GCC 30) Bultmann a fost și mai sceptic:

Cred, într-adevăr, că acum nu putem cunoaște aproape nimic despre viața și personalitatea lui Isus, datorită faptului că sursele creștine primare nu au arătat nici un interes pentru aceasta și din această cauză viața și personalitatea lui Isus sînt fragmentare și adesea legendare; iar alte surse despre Isus nu mai există. (BuRJW 8)

O parte a problemei criticii formelor literare este *aceea* că termenul *biografic* nu este prea bine definit. Ca răspuns la acuzația lui Bultmann, cum că Evangheliile nu ar fi biografii, James Dunn ripostează:

Ceea ce a vrut el să spună sau trebuie să fi spus a fost că ele nu sînt biografii *moderne*. Din păcate acest calificativ nu a fost recunoscut și dictonul general (Evangheliile nu sînt biografii) a devenit o axiomă

fundamentală în majoritatea studiilor criticii formelor literare pentru următoarele două generații... în realitate însă, Evangheliile sinoptice se conformează extrem de mult formei și funcției biografiei *antice*. Cea mai apropiată paralelă în lumea greco-romană cu genul de Evanghelie este *bios* sau *vita* (viață), în timp ce biografia modernă are ca preocupare centrală dezvoltarea personalității și cadrul cronologic în care aceasta are loc, biografia antică avea un concept mai mult static despre personalitate și doar rareori prezenta interes pentru dezvoltarea ei. Din contră, personalitatea umană era privită ca fiind imobilă și neschimbătoare. Mai mult decât atât, o presupunere adânc înrădăcinată a anticilor era că trăsăturile de caracter ale unei persoane sînt relevate clar în acțiunile și vorbele sale. În consecință, sarcina principală a biografului era să-și portretizeze subiectul relatînd lucrurile pe care le-a făcut și le-a spus și să-i descrie astfel caracterul. (DuJ.HSG 8)

Cercetătorii au recunoscut de mult că există o mulțime de dovezi care arată că scriitorii Evangheliilor au manifestat într-adevăr un interes biografic,

în sensul antic al cuvîntului. Stan Gundry enumera următoarele dovezi din cuvintele lui Pavel și Luca:

1. Dacă Biserica primară nu a manifestat interes biografic, de ce a făcut

Pavel distincție între cuvintele sale și cuvintele Domnului? (1 Cor. 7:10,12,25)

2. Dacă Biserica primară nu a manifestat interes biografic, de ce și-au

asumat răspunderea să istorisească în scris evenimentele vieții lui Isus? (Luca 1:1-3)

3. Și de ce s-au folosit ei de materialul martorilor oculari? (Luca 1:1,2)

Dacă așa au stat lucrurile, de ce a adăugat Luca la această colecție o relatare exactă a lucrării Domnului, după ce a făcut el însuși cercetări amănunțite? (Luca 1:3, 4)

4. Dacă primii creștini nu au manifestat nici un interes biografic, de ce

au avut ei grijă să facă mereu apel la faptul că erau martori oculari ai acelor evenimente despre care vorbeau?

5. Criticii formelor literare trebuie să discrediteze cartea Faptele Apostolilor și prologul lui Luca, dacă vor să afirme cu seriozitate că Biserica primară nu a avut un interes biografic. (GuS.C 489:38)

CARACTERISTICA 6: LEGILE TRADIȚIEI

Comparînd formele preliterate ale tradiției orale din alte societăți cu cele ale Evangheliilor, criticii formelor literare cred că pot descoperi „legile care operează ca factori formativi în tradiția populară.” (DiM.FTG 7).

Expertul în Noul Testament W. S. Taylor, fost director la Union College din Columbia Britanică, enumera aceste legi:

(1) Odată cu trecerea timpului, tradiția orală ajunge să fie înflorită prin elaborarea unor teme simple și prin adăugarea de noi detalii. Ea devine mai lungă și mai complexă. În consecință, se poate considera efectiv axiomatic faptul că „versiunea mai simplă reprezintă originalul”.

(2) Odată cu trecerea timpului, există tendința ca particularul să devină general și ca o afirmație cu o semnificație locală să devină o afirmație cu semnificație universală. În situația cu care se confrunta Biserica în creștere, această tendință s-a accentuat.

(3) Odată cu trecerea timpului, forma materialului se schimbă adesea, devenind mult mai dramatică, prin adăugarea de detalii pline de viață, prin transformarea povestirii indirecte într-o povestire directă etc.

(4) Și, odată cu trecerea timpului, sînt adăugate concepte care ar fi fost necunoscute și nefirești în situația originală. (TaW.MGT 15:471)

150

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Observați că fiecare lege începe cu „odată cu trecerea timpului”. Așa cum am observat mai înainte, perioada de timp se referă la mai multe secole în cazul altor povestiri (mituri și legende), în comparație cu 30, 20 sau chiar mai puțini ani în cazul Evangheliilor. Factorul timp combinat cu prezența martorilor oculari dau lovitura fatală metodologiei criticii formelor literare. Totuși, așa cum observă Stan Gundry:

Criticul formelor literare ignoră posibilitatea martorilor oculari, căci el este întru totul preocupat de forme și de buna funcționare a unei teorii. El nu și-a făcut timp ca să examineze mărturia istorică. (GuS.C 34-35)

F. F. Bruce remarcă factorul suplimentar al martorilor ostili ca pe o altă măsură preventivă pentru ca nici una din „legile tradiției” să nu deformeze mărturia Evangheliei:

Unul din punctele forte în predicile apostolice originale este apelul îndrăzneț la cunoștințele ascultătorilor; ei nu spuneau doar „Noi sîntem martori”, ci și „După cum voi înșivă bine știți” (Fapte 2:22). Dacă ar fi existat vreo tendință de îndepărtare de la fapte în orice privință, posibila prezență a martorilor ostili din auditoriu ar fi servit drept un alt factor de corecție. (BrF.NTD 45-46)

James Martin adaugă:

Dacă creștinii s-ar fi făcut vinovați de inconsecvență în repetarea tradiției lor, fără îndoială că inamicii lor ar fi fost capabili să-i pună pe fugă imediat în mod umilitor, făcîndu-i de rîs în mod public și asigurîndu-se din toate punctele de vedere că propovăduirea lor nu va avea nici un impact serios asupra minții nici unuia dintre ascultători. (MarJ.RG 68)

CARACTERISTICA 7: CRITERII PENTRU STABILIREA AUTENTICITĂȚII

Criticul formelor literare nu numai că folosește o metodologie greșită atunci cînd aplică „legile tradiției” la

Evangheliilor, el abordează însă metodă greșită când analizează Evangheliile, căutând după afirmații autentice și neautentice ale lui Isus. Critica formelor literare postulează mai multe criterii care pot fi folosite pentru a determina dacă o zicere a lui Isus aflată în Evangheliile trebuie sau nu trebuie acceptată ca fiind cu adevărat spusă de H.

Dintre aceste criterii, cel mai des folosit este principiul disimilitudinii. Norman Perrin enunță acest principiu sub această formă: „Prin definiție, el

Critica superioară: Cît de sigure sînt rezultatele ei ?

151

va exclude toată învățătura în care Isus ar fi putut fi una cu iudaismul sau Biserica primară ar fi putut fi una cu El." (PcNRTJ 43) Evident, aceasta înseamnă a înhăma calul *la spatele* căruței. Nu ar trebui să ne așteptăm ca primii urmași ai lui Isus să spună multe lucruri care să semene cu ceea ce a spus Isus? Și dacă este așa, atunci nu-l descalificăm pe Isus a priori pentru exactitatea ucenicilor Săi în a oglindi cu fidelitate învățăturile Sale?

Din nou, așa cum reflectează Perrin în citatul anterior, același principiu ar spune: „Dacă învățătura se aseamănă cu iudaismul antic, atunci nu te poți încrede nici în ea ca fiind inițiată de Isus."

„Totuși, Evangheliile", spune Robert Mounce, „a pornit dintr-un cadru evreiesc. Cum ar fi putut vorbi Isus altfel decît ca un evreu?

Geza Vermes exprimă clar de ce mulți cercetători creștini și evrei sînt nemulțumiți de diferitele aplicații ale criticii formelor literare:

Chiar și un scriitor atît de moderat ca Norman Perrin proclamă acest principiu general ca fiind: „Cînd te îndoiești, exclude" și afirmă categoric că „sarcina de a produce dovezi îi revine întotdeauna aceluia care pretinde autenticitate"; cu alte cuvinte, orice afirmație care nu poate fi dovedită ca fiind autentică, va fi considerată drept neautentică (*Rediscovering the Teaching of Jesus*, pp. 11-12). Avînd în minte respectul fundamental al evreilor pentru tradiție, în general, și atașamentul față de cuvintele unui învățător venerat, în special, eu însumi aș opta *a priori* pentru o minte deschisă și nu aș înclina de la început balanța în favoarea neautenticității. (VeG.JWJ 150) France comentează: „Rezultatul inevitabil este un Isus care nu este de acord nici cu pietatea ebraică a vremii și nici cu credința creștină de mai tîrziu, un Isus a cărui învățătură urmașii lui nici măcar nu au reușit să o înțeleagă sau cu care erau chiar în dezacord deschis." (FrRE 105)

Moreland adaugă:

Este cel puțin straniu cînd un predicator nu predică în limbajul contemporan lui. Și este de asemenea straniu să afirmi că trebuie văzută o astfel de discontinuitate între Isus și Biserica primară. (MoJP.S 154)

CARACTERISTICA 8: SCEPTICISMUL ISTORIC

În rîndul majorității criticilor formelor literare există un scepticism istoric evident care își are originea într-o înclinație împotriva a tot ce este supranatural. La Bultmann este clară această predispoziție împotriva a tot ce este supranatural.

152

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Această închidere înseamnă că întreaga continuitate a întâmplărilor istorice nu poate fi sfîșiată prin interferența supranaturalului, a puterilor transcendente și că, de aceea, nu există nici o „minune" în acest sens al cuvîntului. O asemenea minune ar fi un eveniment a cărui cauză nu s-ar afla în istorie... Știința istoriei abordează toate documentele istoriei pe baza acestei metode. Și nu poate exista nici o excepție în cazul textelor biblice, dacă ele se vor a fi înțelese (ca fiind) istorice. (BuREF 291-92)

Cu toate că argumentul lui provine probabil direct de la David Hume, Buhmann a fost adînc influențat de Martin Heidegger și de filozofia existențialistă. Probabil că această înclinație spre filozofie și nu dovezile istorice l-a făcut pe Bultmann să respingă atît de multe dintre evenimentele istorice înregistrate în Noul Testament.

Cercetătorul francez în Noul Testament care locuiește la Ierusalim, Pierre Benoit, argumentează împotriva lui Bultmann atunci cînd întreabă:

Se poate crede oare că cei convertiți acceptau o credință atît de nouă care le cerea atît de mult, doar pe baza unor simple adunări de bîrfă, la care predicatorii lui Dibelius și Bultmann inventau doar pentru a-și satisface propriile lor dorințe ziceri și fapte pe care Isus nu le-a rostit niciodată și nu le-a făcut niciodată? (BePJG 32)

Dacă Bultmann și alți critici ai formelor literare ar fi fost cu adevărat interesați de istoricitatea relatărilor Evangheliilor, ne-am aștepta ca ei să se ocupe de dovezile istorice. Însă McGinley observă:

În mod vizibil, mărturia externă, cum ar fi cea a lui Irineu, Tertulian și Origen, nici nu este amintită. Observația lui Iustin, cum că Evangheliile sînt doar memorii ale apostolilor ...este menționată doar pentru a fi respinsă ca inducînd în eroare ... Mărturia lui Papias ... despre Matei și Marcu este tratată la fel. Bultmann se referă la afirmația lui Papias, cum că Marcu a fost interpretul lui Petru, ca fiind o eroare; Dibelius se referă la mărturia lui Papias cu privire la calitatea de autori ai Evangheliilor ale lui Matei și Marcu, dar apoi trage concluzia că el a fost indus în eroare cînd i-a considerat pe evangheliști adevărații autori ... Această neglijare a mărturiilor istorice pare să arate o lipsă de completitudine și de perspectivă.

... Așa cum remarcă De Grandmaison: „Cea mai înțeleaptă metodă în această chestiune este de a prefera un dram Critica superioară: Cît de sigure sînt rezultatele ei ?

153

de informație antică autentică unei cărți întregi de ipoteze savante.⁵

Criticii formelor literare comentează că, de vreme ce conform estimării lor, tradiția orală despre Isus a circulat sub formă de unități mici (pericope), majoritatea referințelor cronologice, geografice, istorice și biografice sînt ficțiuni adăugate de către evangheliști. „Totuși”, spun Thomas și Gundry, o examinare a referințelor cu privire la loc, timp, spațiu, succesiune și persoane arată că acestea sînt atît de întresute cu celălalt material al unităților și că prezintă o succesiune de fapte care se înșiruie atît de firesc atunci cînd sînt prezentate separat, încît a le privi drept creații editoriale ale evangheliștilor este extraordinar de speculativ. Contextele, ca și afirmațiile și evenimentele, sînt înrădăcinate în istorie. (ThR.H28S)

Argumentul cel mai des auzit de la criticii formelor literare împotriva acurateții istorice a Evangheliilor este că, din moment ce Biserica primară era interesată doar în predicarea mîntuirii, ea nu avea nici un interes în a transmite mai departe un portret exact al lui Isus cel istoric. Dibelius afirmă:

Primii creștini nu aveau interesul să relateze omenirii în mod obiectiv viața și patima lui Isus ... Ei nu doreau altceva decît să cîștige pe cît mai mulți la mîntuire, în ultima oră dinaintea sfîrșitului lumii, pe care ei îl credeau foarte aproape. Pe acei creștini primari nu îi interesa istoria.

(DİM.GCC 16) Noi admitem ca și France:

Nici unul din cei care au citit cu puțină sensibilitate Evangheliile nu ar dori să susțină că ele sînt înregistrări seci, dezinteresate ale unor fapte scrise cu obiectivitatea clinică a unui raport științific modern sau a unei depoziții legale. Scriitorii Evangheliilor erau oameni cu un mesaj. Ei au scris pentru a convinge, a converti, a încuraja. (FrR.E 102)

însă J. P. Moreland, autorul cărții *Scaling the Secular City* susține:

Este o falsă dihotomie a spune că ceva trebuie să fie ori istorie ori un document care transmite un mesaj. Faptul că Evangheliile sînt kerygmatice (*) nu exclude dimensiunea lor istorică, mai ales cînd ele accentuează inseparabilitatea a ceea ce este istoric de ceea ce este teologic în înțelegerea întrupării. (MoJP.S 140)

Lui Harold W. Hoehner, președintele departamentului de Noul Testament de la Seminarul Teologic din Dallas și doctor în filozofie și în Noul Testament la Universitatea din Cambridge, îi place să le spună studenților (*) Kerygmatic - de la cuvîntul grecesc keiygma, care înseamnă proclamare. (N.tr.)

154

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

săi că este bine că Bultmann nu a trebuit niciodată să se bazeze pe el sau pe vreun alt creștin ca martori la un accident de mașină. Dacă o convingere teologică anulează acuratețea istorică a acelei persoane, creștinii (sau oricare, alt teist) nu sînt vrednici de *crezare* aproape pentru nimic. Adevărata problemă a abordării istoriei de către criticii formelor literare, scrie Hoehner, este că

ei nu vor lăsa textul să vorbească în propriii lui termeni. Mai mult ca sigur că teologii moderni nu vor dori ca noi să le citim cărțile în felul în care ei ar dori ca noi să citim Noul Testament!⁶

CRITICA REDACTĂRII

Norman Perrin expune, în rezumat, originile criticii redactării:

Critica redactării a înflorit în Germania imediat după cel de-al 2-lea război mondial. întocmai cum după hiatusul produs de primul război mondial s-au afirmat trei savanți cu lucrări independente, marcînd începutul criticii formelor literare propriu-zise, tot astfel după hiatusul creat de cel de-al 2-lea război mondial, trei savanți au ieșit pe piață cu lucrări independente, marcînd începuturile criticii redactării propriu-zise. După primul război mondial au fost Karl Lud-wig Schmidt, Martin Dibelius și Rudolf Bultmann, așa cum am notat deja; după cel de-al 2-lea război mondial au fost Gunther Bomkamm, Hans Conzelmann și Willi Marxsen. Cu toate că fiecare a lucrat independent - Bornkamm asupra lui Matei, •Conzelmann asupra lui Luca și Marxsen asupra lui Marcu - ei au înaintat în aceeași direcție generală.

(PeN.WRC 25)⁷

Critica redactării duce critica formelor literare un pas mai departe. în timp ce critica formelor literare postulează lucrarea comunității creative de a forma conținutul pericopelor individuale, critica redactării face cunoscută munca scriitorilor Evangheliilor de editare, aranjare, compunere și schimbare a materialului din pericope, pentru a-și susține propriul scop specific teologic. Critica redactării caută apoi să determine punctul de vedere teologic al evanghelistului care a scris Evanghelia. Criticii încearcă să stabilească ce surse au ales scriitorii Evangheliilor și de ce și unde se potrivesc acestea laolăhă în propriile lor relatări (cunoscute ca și „cusături”). Criticii vor să găsească „liantul” teologic specific pe care l-au folosit autorii în alcătuirea Evangheliei lor.

Dar în timp ce criticul redactării încearcă să stabilească de ce a ales fiecare autor să-și întocmească Evanghelia așa cum a făcut-o, el ignoră complet

Critica superioară: Cît de sigure sînt rezultatele ei ?

155

ceea ce spune autorul însuși că ar fi motivele lui de a scrie. De asemenea, criticii nu privesc Evangheliile ca pe niște relatări istorice, în nici un sens acceptat al ideii. Criticii dau sentința asupra documentelor fără a le lăsa să vorbească pentru sine. O abordare tipică criticii redactării a povestirii legate de Cezarea lui Filip (Marcu 8:27-9:1) este rezumată aici de către Thomas și Gundry:

Scriitorul redă întrebări și răspunsuri ca fiind formulate chiar de Isus și de Petru. În realitate, pretinde critica redactării, titlurile provin din vocabularul cristologic al comunității creștine primare. Chiar mai mult, cu toate că oamenii poartă nume de persoane și de grupuri legate de misiunea lui Isus, referința principală este legată de situația Bisericii anilor 60. Isus" și zicerile Lui îl reprezintă pe Domnul din ceruri și mesajul Lui pentru Biserică. „Petru” îi reprezintă pe credincioșii înșelați, care mărturisesc corect, dar își interpretează propria mărturisire în mod greșit. „Mulțimea” reprezintă totalitatea membrilor bisericii, cărora le este destinată învățătura. Cu alte cuvinte, critica redactării privește această relatare ca având forma unei istorii despre Isus, adevărul ei scop fiind, de fapt, comunicarea mesajului Domnului cel înviat către Biserica Sa, așa cum a fost conceput de Marcu. Impresia istorică este doar un mijloc și nu trebuie identificată cu întâmplări reale. (ThR.H 289-90)

Deoarece critica redactării depinde atât de mult de metodologia și concluziile criticii formelor literare, mulți cercetători și-au exprimat aceleași îndoieli față de ea cum și-au exprimat și față de critica formelor literare. Aproape toți criticii redactării își mențin o concepție presupus științifică rigidă asupra lumii, în care supranaturalul este exclus a priori. Contrar pretențiilor conducătorilor Bisericii din primul și din al doilea secol și chiar a scriitorilor Evangheliilor, criticii redactării presupun că punctul de vedere teologic al autorului a conturat conținutul Evangheliei sale și nu evenimente istorice reale. Ei ignoră contextul cultural iudaic al Evangheliilor, nereușind să vadă că în gândirea iudaică Dumnezeu era privit ca un Dumnezeu care face, făcând . astfel vitală pentru evrei păstrarea faptelor istorice ale lui Dumnezeu exact așa cum s-au întâmplat.

Profesorul Hoehner face următoarele afirmații rezumative, toate îndreptate împotriva criticii formelor literare:

1. Poziția *Sitz-im-Leben* (situația-în-viață) nu este dovedită istoric. Dovezile indică mai degrabă că Evangheliile au creat comunitatea creștină, decât faptul că această comunitate a creat Evangheliile.

156

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

2. Rolul martorilor oculari este dat uitării. Mărturia lor este clară în Evanghelii și dacă unul din ei ar fi greșit, ceilalți l-ar fi putut corecta. Criticii cred că teologii au schimbat istoria pentru a se potrivi teologiei lor. Nu este neapărat cazul. Criticii încearcă să refacă relatările Evangheliei lăsându-i cu totul la o parte pe martorii oculari care au fost acolo.
3. Unicitatea lui Isus este minimalizată. Criticii presupun că nu Isus, ci scriitorii Evangheliilor au făcut afirmațiile remarcabile din Evanghelii.
4. Etica creștină este minimalizată. Cristos a accentuat adevărul, dar scriitorii Evangheliilor au fabricat o istorie. Ei ne-au spus că istoria lui Cristos s-a petrecut într-un anume fel, dar în realitate nu a fost așa. A fost o creație a comunității. O minciună mică poate avea urmări mici, dar iată că minciuna lor ajunge să fie crezută de mii de oameni și astfel mii de oameni chiar au murit pentru o minciună.
5. Nu există loc pentru Duhul Sfânt. Teologia lor naturalistă aproape că exclude lucrarea lui Dumnezeu în viața credinciosului.
6. Simplul fapt că autorii au avut un scop teologic când au scris nu neagă autenticitatea sau corectitudinea istorică.

În încheierea acestei scurte secțiuni despre critica redactării, mai există un argument care se poate aplica și la critica formelor literare, pe care credem că este necesar să-l accentuăm. Hoehner l-a menționat mai sus (caracteristica 4), iar Thomas și Gundry îl amintesc în descrierea pe care o fac aici criticii redactării: Scriitorii au fost deci teologi sau editori teologi și nu istorici. Au dat dovadă de inconsecvență atribuind, în mod fals, lui Isus și asociaților Lui multe lucruri pe care aceștia niciodată nu le-au spus sau nu le-au făcut. Prima lor preocupare a fost să construiască o teologie care să îndeplinească nevoile Bisericii, chiar dacă a face aceasta cu succes însemna să inventeze viața lui Isus, pentru a da sistemului mai multă credibilitate. (Thk.H290)

Este oare probabil - și, mai mult, este oare posibil - ca scriitorii Evangheliilor să fi putut predica un standard moral atât de înalt prin zugrăvirea portretului lui Isus și apoi, fără să aibă nici un motiv social sau economic, să falsifice atât de teribil faptele referitoare la viața lui Isus? În plus, cum au putut acești scriitori să ceară ascultătorilor lor să-și riște viața pentru acest mesaj denaturat? Și, în fine, dacă ei au știut că portretul lui Isus prezentat de ei este o născocire, de ce au fost gata să-și riște viața pentru o astfel de pervertire?

Critica superioară: Cât de sigure sînt rezultatele ei ?

157

CONCLUZII ALE SAVANȚILOR LA CRITICA SUPERIOARĂ

Atîta vreme cît autorii de „Vieți ale lui Isus” folosesc critica speculativă a formelor literare și critica redactării, ei nu-i pot convinge pe creștinii cunoscători că Evangheliile despre viața lui Isus sînt neadevărate din punct de vedere istoric. Creștinii cunoscători au învățat de mult că, așa cum ne amintește C. S. Lewis, este o aberație să citești printre rînduri fără a citi rîndurile în sine! Și totuși, aceasta pare a fi practica comună a majorității celor ce utilizează critica superioară.

Alți savanți, însă, au vorbit împotriva folosirii metodei criticii superioare în studierea Evangheliilor. McGinley rezumă:

Ea nu a reușit să promoveze o poziție independentă de teoria celor două surse. Ea a neglijat diferențele esențiale între Evanghelii și *Kleinliteratur* (mica literatură). Ea a acceptat teoria discreditată a creației colective și a

aplicat-o unei comunități în care nu putea să existe și nici nu a existat. Ea a confundat simplitatea stilului cu o compilare a unor unități fragmentare. Formele au fost definite prea strict și cu prețul tăierii unei părți prea mari din text. S-a căutat o *Sitz-im-Leben* (o situație-în-viață) în fiecare fază a vieții creștinului primar, cu excepția celei mai importante: dorința creștinului de a cunoaște viața lui Isus. Mărturie istorice nu i se acordă nicăieri nici un loc; conținutul este neglijat din cauza preocupării pentru formă; factorul de control, timpul, este desconsiderat; se aduc prejudicii valorii istorice a întregii Evanghelii. (McL.FC 154) Filson include următoarele idei:

Ea nu apreciază corect sensul istoric, inteligența și integritatea primilor creștini; în timp ce recunoaște pe bună dreptate vasta grupare tematică a materialului din Evanghelii, ea merge prea departe discreditând schema de bază a vieții lui Isus pe care o dau ei; în timp ce vede corect importanța primei perioade orale, ea nu mai dă greutate faptului că scrierea acestor surse scrise a început doar la aproximativ 20 de ani și deci procesul formării tradiției orale nu a fost atât de lung ca și în cazul poveștilor folclorice și al celor mai vechi povestiri din Vechiul Testament; tendința sa de a presupune denaturări radicale ale tradiției în biserica elenistică este dezmințită prin caracterul semitic predominant al tradiției sinoptice comune; și rezultatele sale sînt denaturate de presupuneri nedovedite, cum ar fi faptul că

158

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

minunile sînt, în mare măsură, creații tîrzii și că cristologia explicită s-a născut întîi în biserică mai degrabă decît în mintea lui Isus. (FiF.FC 1:436-37)

A. M. Hunter critică:

(1) Criticii presupun că toată tradiția primară despre Isus era cu totul nefixată și relativ nedemnă de încredere, cu toate că primii creștini, care au fost evrei, aveau o grijă deosebită pentru o transmitere credincioasă și verificată a cuvintelor și faptelor Domnului lor.

(2) Ei fac paralele îndoielnice între tradiția orală din alte culturi, în care perioada transmiterii durează de secole și tradiția orală a Evangheliei, unde este vorba de 20 sau 30 de ani.

... Ei erau înclinați să presupună că forma unei povestiri sau ziceri din Evanghelii este un criteriu pe care te poți bizui pentru stabilirea autenticității sale, ceea ce, bineînțeles, nu este așa. (HuA.WWI 34)

F. G. Kenyon, un savant recunoscut, pune la îndoială elementul timp cerut de ipoteza criticii formelor literare: Pur și simplu nu a existat timp pentru procesele complicate cerute pentru *Formgeschichte* (istoria formei) a lui Dibelius, care a cîștigat o popularitate destul de surprinzătoare, dar care presupune mai întîi răspîndirea povestirilor despre viața și învățăturile lui Isus, apoi culegerea și clasificarea lor pe grupe, după caracterul lor, și apoi formarea unor narațiuni continue în cadrul cărora au fost ele utilizate. (KeF.BMS 52)

Kistemaker, scriind despre cei care au primit Duhul Sfînt în Ziua Cinci-zecimii, spune: „Acei oameni nu au dispărut, ci erau activi în multe comunități din toată Palestina, propovăduind Cuvîntul pe care-l primiseră de la Isus. (KiS.G 4849)

E. M. Blaiklock observă diferența dintre savanții clasici și cei care utilizează critica superioară în modul de a aborda textul Evangheliei: Unui savant clasic îi este greu să tolereze unele teorii exotice ale criticii literare, teorii care au devastat studiile Noului Testament. Istoricii clasici au fost cam ironici, în ultimele decenii, cu privire la scepticismul calculat al cercetătorilor Noului Testament, care refuză să vadă ceea ce clasicii văd atît de natural - o înregistrare a vieții din primul secol, dacă nu mai mult de atît, căreia trebuie să i se acorde cel puțin valoarea unică de material istoric.

Critica superioară: Cît de sigure sînt rezultatele ei ?

159

Dacă așa-zișii critici ai formelor literare și-ar fi limitat activitatea la ce putea fi demonstrarea a ceea ce era evident - rolul jucat de experiența și practica Bisericii în determinarea accentelor și sublinierilor din material, care era, în mod necesar, și după cum se știe, selectiv - poate că ar fi aruncat o lumină mai clară asupra minții primelor comunități de creștini. Chiar și arta primitivă a catacumbelor a cules și a ales temele care atrăgeau cel mai mult pe creștinii persecutați din Italia. Dar atunci cînd teoria critică încearcă să convingă că nevoile și aspirațiile liturgice și spirituale, apărute de nicăieri și încă în timpul vieții acelor care au cunoscut prima jumătate a secolului I au creat ele însele o literatură în sprijinul lor, narațiunile și zicerile care formează Evangheliile, este propusă o fantezie care ar provoca ridicolul în orice domeniu al criticii literare mai puțin limitat și introvertit. (BIE.MM 34-35)

R. T. France pune, de asemenea, sub semnul întrebării scepticismul excesiv al celor care folosesc critica superioară:

La originea unui asemenea scepticism stă o înțelegere generală a Bisericii primare și a metodelor ei de transmitere a tradiției despre Isus, pe care alți cercetători au pus-o serios la îndoială. Cît este oare de probabil să fi apărut în mediul iudaic din Palestina secolului I o asemenea lipsă de interes pentru istorie, o tradiție orală atît de liber creatoare și o pierdere atît de rapidă a perspectivei istorice asupra lui Isus? Nu înseamnă aceasta a-i atribui Bisericii primare valorile unor culturi străine, nu mai puțin pe acelea ale filozofiei existențialiste a secolului XX ? Este acesta modul în care ne-am putea aștepta, în mod rezonabil, să gîndească și să se comporte

creștinii evrei din secolul I? (FrR.E 106)

Dacă critica superioară urma să fie o construcție magnifică înălțată pe fundamentul criticii inferioare, trebuie să concluzionăm că edificiul nu are o structură solidă. Am examinat opt din pilonii ei principali și am găsit că fiecare este contestat de către cercetători bine informați. Trebuie să deducem că „rezultatele sigure ale criticii superioare” nu sînt foarte sigure.

8

EVANGHELIA DINAINTE DE EVANGHELII

I

-In capitolul precedent, am arătat că unul din efectele pozitive ale criticii formelor literare a fost concentrarea atenției asupra perioadei de transmitere orală a Evangheliei, înainte ca aceasta să fi fost înregistrată în cele patru Evanghelii scrise ale Noului Testament. Francois Amiot, împreună cu alți cîțiva, a observat:

Cu mult înainte de a deveni acel mare volum legat în piele, purtat de copilul care sluja la altar, Evanghelia a fost un cuvînt vorbit. A fost vorbită, repetată, recitată unor oameni cărora le aducea o revelație, de către oameni care își devotasera întreaga lor viață lucrării de a o transmite. Cu adevărat, acest mesaj direct, această veste eternă, copleșitoare este ceva ce nu trebuie niciodată lăsată să fie îngropată sub praful rutinei și al monotoniei plictisitoare; trebuie mereu să redobîndim acea așteptare emoționantă, acea curiozitate mereu proaspătă și înflăcărată, care, într-o vreme cînd a-i aparține lui Cristos însemna primejdie de moarte, i-a făcut pe aceia care s-au dăruit Lui, să-I fie robi din iubire. (AmF.SLC 33)

În acest capitol, vrem să ne uităm la starea Evangheliei înainte ca Evangheliile să fi fost scrise. Scopul nostru este să determinăm dacă scriitorii Evangheliei ne-au lăsat o înregistrare istorică exactă a lucrurilor pe care le-a făcut și le-a spus Isus, în ciuda perioadei de timp care s-a scurs între sfîrșitul vieții lui Iisus și alcătuirea primelor relatări scrise despre El.

Știm că este prea simplist, chiar inexact, să ni-i imaginăm pe Matei, Marcu, Luca și Ioan urmîndu-L pe Isus pe drumurile Palestinei, schițînd pe hîrtie lucrurile pe care le spunea sau le făcea Isus, în timp ce ele se petreceau și, în cele din urmă, scriindu-și narațiunile, alcătuind patru relatări distincte și coerente. Chiar dacă e posibil să se fi luat unele notițe, similitudinile (adesea cuvînt cu cuvînt), precum și diferențele în aceste patru relatări sînt atît de izbitoare, încît savanții dezbate de secole diferite explicații pentru

160

Evanghelia dinainte de evanghelii

161

originea relatărilor Evangheliei. Au copiat scriitorii Evangheliilor unul de la altul? Au alcătuit niște scriitori de mai tîrziu relatările sub forma lor finală, după ce le-au schimbat pe cele originale? Cum putem avea certitudinea că acestea sînt relatări istorice exacte? De exemplu, cum știu unii dintre scriitori exact ce s-a întîmplat în timpul judecării lui Iisus, cînd nici unul nu a fost acolo? Cum *au* /ost alcătuite Evangheliile?

Mai înti, este important de înțeles că cuvîntul englezesc *gospels* (evanghelii) este un termen străin pentru Noul Testament. F. F. Bruce explică:

Cuvîntul englezesc „gospel” (evanghelie) este o formă simplificată a cuvîntului din engleza veche „godspell”, care înseamnă „good story”, în sensul de „veste bună”. Cuvîntul din engleza veche a fost menit să fie echivalentul cuvîntului latin *evangelium*, care la rîndul său a provenit din cuvîntul grecesc *euangelion*. În greacă prefixul *eu* înseamnă „bun” sau „bine”, în timp ce a doua parte a cuvîntului este înrudită cu verbul *angellos*, „a relata”, „a aduce un mesaj” și cu substantivul *angelos*, „mesager” ... Cuvîntul grecesc compus *euangelion* apare deci în Noul Testament cu sensul de „veste bună” sau „știre bună”. (BrF.DG 1, 4)

La început, nu au fost patru Evanghelii, ci doar o singură Evanghelie sau o veste bună despre Isus Cristos. Cînd cele patru Evanghelii au ajuns să fie privite ca avînd o autoritate incontestabilă, creștinii au recunoscut totuși doar o singură Evanghelie, ea fiind doar relatăată de patru evangheliști diferiți. Cercetătorul francez Henri Daniel-Rops comentează:

Sfîntul Irineu vorbea foarte exact despre Evanghelia te-tramorfă, ca fiind Evanghelia, adică Evanghelia care se prezintă sub patru forme. Și de la mijlocul secolului al II-lea, începînd cu Clement din Alexandria și Canonul Muratorian, s-a încetățenit - fiind singura practică corectă - să se spună Evanghelia după Sfîntul Matei, după Sfîntul Marcu, după Sfîntul Luca, după Sfîntul Ioan, arătînd astfel clar că este vorba de un singur adevăr, substanțial unul și unic, comunicat oamenilor, în forme diferite. (AmF.SLC 39) Timp de secole savanții s-au străduit să explice cum au luat naștere diferitele relatări evanghelice. Bo Reicke, fost profesor de Noul Testament

la Universitatea din Basel, rezumă în excelenta sa carte *The Roots of the Synoptic Gospels* diferitele teorii care au fost emise pînă în prezent: (ReB.RSG 1)

Mai întîi, de la mijlocul secolului al XIX-lea, majoritatea savanților și-au bazat cercetările sinoptice pe presupunerea că evanghelistul a folosit texte ca surse *literare*.

162

PARTEA 11: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

(1) Puternic dominantă este azi teoria celor două surse, conform căreia Marcu și un presupus document Q au fost sursele comune pentru Matei și Luca.

(2) Unii savanți contemporani resping însă această poziție și se reîntorc la o tradiție mai veche care îi acordă prioritate lui Matei.

(3) Alții preferă să reconstituie un număr de surse diferite la baza Evangheliilor, făcînd distincție între un proto-Luca și Luca, un pre-Marcu și Marcu sau împărțind așa-numitul Q în mai multe documente.

Aceste abordări literare se contrazic unele pe altele, iar susținătorii lor nu au reușit încă să-i convingă pe adepții celorlalte teorii. (ReB.RSG, Prefața)

De ce oare, după secole de dezbateri, se pare că nu sîntem deloc mai aproape de a *preciza* cum au ajuns să fie scrise relatările Evangheliei? Noi credem că aceasta se datorează faptului că omul modern este prins în capcana unei culturi literare. Ce vrem să spunem cu aceasta?

PRINȘI ÎN CAPCANA CULTURII LITERARE

Încearcă să-ți imaginezi că te-ai născut într-o cultură în care nu există documente scrise. Tot ceea ce știi despre trecut ți-a fost comunicat de către părinți sau de alți bătrîni din sat. Nu ai nici un document sau sursă scrisă, care să-ți poată reîmprospăta memoria, cu privire la adevăratele evenimente care s-au petrecut și la lucrurile care s-au spus în trecut. Cum vei transmite copiilor tăi ceea ce ți-a fost transmis ție?

Ceea ce se întîmplă într-o asemenea cultură este că anumite mijloace de exprimare devin standardizate în procesul de povestire a istoriei. Într-o cultură literară, așa cum este cultura noastră, ori de cîte ori comunicăm o povestire orală și nu în scris, avem tendința ca de fiecare dată să spunem povestirea puțin diferit, pentru a o face mai interesantă. Acest lucru este tabu (interzis) într-o cultură orală. Tu crești știind că singura cale prin care copiii tăi își vor înțelege trecutul este auzind de la tine relatarea exactă, în aceleași cuvinte precise în care ea a ajuns la tine. Ne este greu să ne imaginăm astfel de culturi, dar ele au fost ceva obișnuit de la începutul istoriei omenirii. Cultura în care s-a născut Isus a folosit într-adevăr documente literare, dar ea era, în special, o cultură bazată pe tradiția orală. „Pentru a înțelege aceasta”, spune Daniel-Rops:

trebuie să ne debarasăm pentru un moment de obiceiurile noastre de oameni moderni, de oameni ai civilizației hîrtiei. Pentru noi, scrierea și citirea sînt două operații atît de automate, încît cu greu ne putem imagina cum unele so-

Evanghelia dinainte de evanghelii

163

cietăți au reușit să se descurce fără ele. În consecință, memoria noastră a devenit anemică și rigidă; nu tot așa este cazul multor popoare orientale care solicită mai mult memoria; și nici pe vremea lui Cristos nu era așa. Învățarea pe de rost și recitarea erau cele două operații normale pentru transmiterea unui text. Marii scriitori din Israel erau, fără îndoială, literalmente mari vorbitori; astfel profețiile lui Ieremia au fost redactate oral timp de mai bine de 22 de ani, înainte de a fi fost scrise. Mai tîrziu, în mod asemănător, Mișna, partea cea mai importantă a *Talmudului*, a fost așternută pe hîrtie abia după secole de transmitere orală. „Un bun ucenic”, spuneau rabinii, „este ca o cisternă bine închisă: el nu pierde nici un strop de apă din învățătura dascălului său. „Așa trebuie să ne imaginăm prima învățare a Evangheliilor; ceea ce au adunat apostolii în memoria lor, ei i-au învățat pe ucenicii lor fără nici o greșeală, iar aceștia repetau, la rîndul lor, totul în inima lor.” (AmF.sic 35) Această dependență de tradiția orală a fost oare un obstacol pentru cei care au trăit pe vremea lui Isus? Se pare că ei nu credeau așa. Am arătat deja modul în care Papias aprecia mai mult „vocea vie și permanentă” a apostolilor și a ucenicilor acestora decît aprecia cărțile. Mișna a susținut tradiția orală, avertizînd că documentele scrise pot fi falsificate și astfel să păstreze eroarea pentru totdeauna. Daniel-Rops adaugă:

Tot astfel, Sfîntul Irineu, episcop de Lion, își aduce aminte de momentele cînd l-a auzit pe Sfîntul Policarp^ marele episcop de Smirna, povestind ceea ce-și amintea el însuși de la Sfîntul Ioan. Putem simți aici o căldură omenească, însuși adevărul vieții; cînd, mult mai tîrziu, textul scris a fost impus definitiv, după o lungă concurență cu cuvîntul vorbit, ne putem oare imagina că în acele condiții cele două puteau să difere? Textul scris păstrează, pentru toți cei care-l aud, accentul mișcător al acelor mărturii vii.” (AmF.SLC37)

PERIOADA DE FORMARE

Perioada de formare a fost desemnată ca fiind perioada de timp dintre răstîgnire și scrierea Evangheliilor. În perioada de înflorire a școlii germane din Tübingen, era obiceiul de a data relatările Evangheliilor cu 100 de ani sau mai mult după răstîgnire. Nu mai este cazul acum. Pe măsură ce se găsesc tot mai multe dovezi, cercetătorii împing tot mai mult datele compoziției Evangheliilor spre mijlocul secolului I. În 1955, Dr. William F. Albright, recunoscut drept unul dintre arheologii biblici de frunte ai lumii, scria:

164

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Putem spune deja cu tărie că nu mai există nici o bază solidă pentru datarea vreunei cărți a Noului Testament, mai târziu de anul 80 d.Cr., cu două generații întregi înaintea datei cuprinsă între anii 130 și 150, care este dată astăzi de criticii mai radicali ai Noului Testament. (AIW.RD 136)

Opt ani mai târziu, el a afirmat, într-un interviu, că data completării tuturor cărților Noului Testament este „probabil undeva între anii 50 și 75 d.Cr.” Odată cu apariția cărții *Redating the New Testament* (1976) a lui John A. T. Robinson, care acordă o mai mare atenție dovezilor istorice decât o făceau criticii formelor literare, data unei prime redactări posibile a Evangheliei lui Matei a fost împinsă înapoi, pînă în jurul anului 40 d.Cr. Majoritatea savanților care nu presupun o tendință antisupranaturală, datează Evangheliile sinoptice, în general, în jurul anilor 60 d.Cr., alții, puțin mai devreme. Cei care acceptă existența unei surse document Q, ca fiind la baza Evangheliilor lui Matei și Marcu, de obicei datează această sursă înainte de anul 50 d.Cr. (AnCCQ 78) Există deci dovezi puternice că perioada de formare nu a durat mai mult de 17-20 de ani, posibil nu mai mult de 7-10 ani pentru versiunea aramaică sau ebraică a lui Matei, despre care a vorbit Papias.

Această concluzie este confirmată de mai multe dovezi care converg toate spre același lucru. Mai întâi, așa cum am arătat mai înainte, este evident că Faptele Apostolilor a fost scrisă aproximativ în anul 62 d.Cr. Cartea nu menționează căderea Ierusalimului din anul 70 d.Cr., un eveniment care ar fi fost imposibil de omis, avînd în vedere că Ierusalimul era locul central al majorității evenimentelor din cartea Faptele Apostolilor. Nu se menționează nimic despre persecuțiile lui Nero din anul 64 d.Cr. Cartea se termină cu Pavel la Roma, închis de Nero. De asemenea, cartea nu menționează moartea de martiri a trei personaje importante: Iacov (62 d.Cr.), Pavel (64 d.Cr.) și Petru (65 d.Cr.). De ce nu sînt menționate morțile lor, dacă Faptele Apostolilor relatează moartea lui Ștefan și a lui Iacov, fratele lui Ioan?

Dacă Faptele Apostolilor a fost scrisă în anul 62 d.Cr., atunci Evanghelia lui Luca trebuie datată mai devreme, probabil la sfîrșitul anilor 50, deoarece Luca face referire la relatarea sa anterioară făcută către Teofil, atunci cînd spune în Faptele Apostolilor: „Teofile, în cea dintîi carte a mea, am vorbit despre tot ce a început Isus să facă și să-i învețe pe oameni” (Fapte 1:1). Luca și-a început relatarea Evangheliei sale adresîndu-se și atunci tot lui Teofil.⁵

Părinții Bisericii primare afirmă că Matei a fost primul care și-a scris Evanghelia. Mulți critici moderni spun că Marcu a fost primul. Și într-un caz și în altul, aproape toți sînt însă de acord că ambii au scris înaintea lui Luca, ceea ce duce la datarea lui Matei și a lui Marcu nu mai târziu de sfîrșitul anilor

Evanghelia dinainte de evanghelii

265

50. Încercări mai timpurii, redactări scrise parțial sau culegeri de lucruri pe care le-a spus sau le-a făcut Isus erau probabil în circulație cu ani de zile mai înainte de a fi folosite în Evangheliile, așa cum le cunoaștem noi acum. Aceste scrieri au circulat probabil prin anii 40-50. Deci încă o dată, perioada de formare nu putea fi mai lungă de 17-20 de ani. R. T. France, un savant care nu se pretează la exagerări sau denaturări, trage concluzia:

Este probabil, cred eu, ca unele și poate chiar toate Evangheliile să fi fost scrise, în mare măsură, în forma lor actuală într-o perioadă de 30 de ani de la desfășurarea evenimentelor și că o mare parte din material era deja cules și scris cu 10 sau 20 de ani mai înainte. Dacă aceasta este situația, nu avem de-a face cu o tradiție folclorică îndelungată, ci cu patru relatări paralele ale unor evenimente destul de recente, petrecute în cursul vieții unor martori de vîrstă medie, pe vremea lucrării lui Isus. (FrR.E 121) Perioada de formare nu trebuie interpretată ca fiind perioada de timp în care s-a alcătuit conținutul Evangheliilor de către o oarecare „comunitate creativă”. Așa cum vom vedea în continuare, este mai degrabă acea perioadă de timp cînd forma materialului era în tranziție de la mediul oral la cel scris. Sîntem atunci de acord cu Charles Anderson cînd scrie:

Am fi de acord cu ceea ce spun criticii, că unele transformări, așa cum le pretind ei, ar fi putut surveni asupra materialului, dacă perioada de formare ar fi fost de 200 de ani și nu de 20 de ani; însă asemenea transformări într-un timp atît de scurt erau imposibile. (AnCCQ 80)

CUM S-A PĂSTRAT INFORMAȚIA? Recunoașterea importanței tradiției orale nu este deloc ceva nou. În 1796-97 Johann Gottfried von Herder a vorbit despre tradiția orală care stă înaintea Evangheliilor. El scria:

întreaga idee că evangheliștii noștri ar fi fost ca niște scriitori (scribae), care au cules tratate, le-au adăugat și le-au îmbunătățit și le-au combinat și le-au comparat unele cu altele, este ... extraordinar de inconsistentă și nenaturală în ceea ce privește situația și intenția lor și a scopului respectivelor Evangheliile... La urma urmelor, nu se poate ști care evanghelist ar fi copiat sau ar fi completat sau prescurtat, improvizat, denaturat sau chiar ar fi plagiat pe altul ... De fapt, nici unul nu a încercat să îl depășească și să îl învingă pe celălalt, ci fiecare și-a istorisit pur și simplu propria sa relatare.⁶

166

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

În 1818, Johann Carl Ludwig Giesler a dezvoltat și mai mult teza lui Herder. El spunea despre importanța tradiției orale de dinaintea Evangheliilor:

Presupunerea unei surse orale comune este modul cel mai convenabil de a explica cum s-au desfășurat lucrurile: cu cît povestirile păreau mai importante pentru ucenici, cu atît erau mai des relatate în mod corespunzător.

Aceste unități erau prezentate cel mai adesea și fiind repetate frecvent, ele și-au păstrat forma originală într-un mod mai pur decât celelalte istorisiri. Cu privire la acestea din urmă, oamenii își aminteau mai mult conținutul decât forma lor. Dar și aici, expresiile remarcabile sînt mai mult sau mai puțin identice, în timp ce înainte sau după aceste expresii există variații în forma sinonimelor. Aceasta trebuie să fie exact consecința naturală a unui prototip oral.⁷

Totuși, savanții moderni consideră că e mai ușor de crezut că asemănările dintre relatările Evangheliilor se datorează copierii unuia de la celălalt sau folosirii unor surse comune. Cea mai răspîdită teorie de astăzi, teoria celor două surse, susține că Matei și Luca (sau redactorii care au fost considerați mai târziu a fi Matei și Luca) și-au compus relatările, folosind două surse primare: Evanghelia după Marcu și o altă sursă, denumită Q. F. F. Bruce rezumă datele pe care acești critici încearcă să le explice:

De exemplu, găsim că substanța a 606 (din 661) de versete din Marcu apare în Matei și că aproximativ 350 dintre versetele lui Marcu reapar foarte puțin modificate în Luca. Sau, altfel spus, din cele 1068 de versete din Matei, aproximativ 500 conțin material care se află și în Marcu; din cele 1149 de versete din Luca, aproximativ 350 au o paralelă în Marcu. În total, doar 31 de versete din Marcu nu au o paralelă în Matei sau în Luca.

Cînd comparăm pe Matei cu Luca, constatăm că cele două au aproximativ 250 de versete care conțin material comun, care nu apare în Marcu. Acest material comun este prezentat într-un limbaj care este uneori practic identic în Matei și în Luca, iar alteori diferă considerabil. Mai rămîn apoi aproximativ 300 de versete din Matei care conțin narațiuni și discursuri specifice acestei Evanghelii și aproximativ 550 de versete din Luca ce conțin material care nu apare în celelalte Evanghelii. (BIF. NTD 31) Thomas și Gundry rezumă în mod accesibil argumentele savantului B. H. Streeter de la Oxford, care susține că Matei și Luca l-au folosit pe Marcu drept sursă. În plus, ei aduc contra argumente la raționamentele lui Streeter în favoarea priorității lui Marcu și a teoriei celor două surse. Deoarece următorul material reprezintă esența controversei asupra formării Evangheliilor, îl cităm în extenso:

1. Majoritatea materialului din Marcu (93 la sută după Westcott) se găsește în Matei și Luca. Deoarece i s-a părut neverosimil ca Marcu să fi prescurtat textele celor doi, Streeter a ajuns la concluzia că Matei și Luca trebuie să fi dezvoltat textul lui Marcu. Răspunsurile la acest argument notează că Marcu probabil a avut motive speciale pentru a condensa una sau amîndouă dintre celelalte Evanghelii. Și apoi, materialul comun în două sau trei Evanghelii poate să fi ajuns acolo și pe altă cale, nu neapărat prin copiere. De exemplu, poate să-și aibă originea într-o tradiție orală comună. Cu alte cuvinte, Marcu s-ar putea să nu fi văzut Evangheliile lui Matei și Luca înainte de a-și fi scris propria Evanghelie și invers.

2. Cu toate că deseori sînt de acord cu Marcu, folosind aceleași cuvinte, Matei și Luca nu sînt de acord unul cu celălalt, atunci cînd se deosebesc de Marcu. Admițînd excepții de la această generalizare, Streeter explica aceste excepții drept nerelevante sau inducînd în eroare sau drept acorduri cauzate de suprapunerea lui Marcu cu Q (cealaltă sursă majoră a lui Matei și Luca) sau drept acorduri cauzate de denaturarea textului. Această diversitate la Matei-Luca este folosită ca dovadă pentru dependența lor de Marcu.

La fel ca și prima afirmație a lui Streeter și aceasta poate fi îndreptată spre a dovedi prioritatea lui Matei sau a lui Luca. În funcție de pasajele paralele alese și în funcție de care sînt cele două Evanghelii paralele care sînt comparate cu cea de-a treia, se poate dovedi la fel de bine prioritatea lui Matei sau a lui Luca. Cu toate că nu sînt numeroase, acordurile între Matei și Luca, acolo unde Marcu diferă, sînt destul de substanțiale ca să indice independența lor de Marcu în aproape toate secțiunile în care teoria celor două surse spune că au fost dependente. Nici o explicație convingătoare care ar permite acestei premize să rămînă în picioare nu a justificat aceste excepții.

3. Ordinea evenimentelor din Marcu este cea originală, căci oriunde se depărtează Matei de Marcu, Luca susține 168

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

ordinea din Marcu și oriunde se depanează Luca de Marcu, Matei este de acord cu ordinea din Marcu. Se spune că aceasta demonstrează prioritatea lui Marcu și că celelalte două Evanghelii sînt secundare, din moment ce ele nu sînt de acord una cu alta atunci cînd se depărtează de ordinea din Marcu. Totuși, concluzia aceasta nu este întru totul necesară. De exemplu: Marcu se poate să fi lucrat după Matei și Luca; se poate să fi urmat ordinea lor, atunci cînd cei doi erau de aceeași părere și pe unul sau pe celălalt atunci, cînd cei doi nu erau de acord. Alte explicații oferă, de asemenea, alternative plauzibile pentru fenomenele observate. O opțiune care trebuie să rămînă deschisă este că toți trei lucrau de pe o poziție dictată de tradiție, bazată pe martori direcți și transmisă pe diferite căi printre primii creștini. Apoi, cînd s-a ivit ocazia, toți cei trei scriitori s-au îndepărtat de această succesiune tradițională în Evangheliile lor. 4. Natura primitivă a lui Marcu, comparat cu Matei și Luca, demonstrează prioritatea lui Marcu. Pentru a ilustra: Matei utilizează *kurie* („Domn”) de 19 ori, Luca de 16 ori, comparativ cu o singură apariție a cuvîntului la Marcu. Aceasta este luată ca indicînd o atitudine reverențioasă mai sporită și deci o datare mai tîrzie a celor două Evanghelii.

Și totuși, acest tip de dovadă poate fi folosită și altfel. Se poate pune la îndoială dacă este vorba de o conotație reverențioasă în cuvîntul *kurie*, din moment ce Matei folosește acest cuvînt de 7 ori, cînd se referă la niște simpli oameni (Matei 13:27; 21:29; 24:27-63; 25:11, 20, 22). Cu siguranță că Matei nu a păstrat această formă de

adresare doar pentru dumnezeire. în consecință, nu se poate construi nici un element cronologic doar pe baza folosirii sau a nefolosirii acestui cuvânt în oricare din Evanghelii.

Același lucru se poate spune cu privire la oricare alte așa-numite elemente de primitivism, cum ar fi cuvintele aramaice la Marcu. Conform cu majoritatea standardelor de judecată, Matei este mult mai semitic decât Marcu. Adaugă la aceasta latinismele lui Marcu și traducerea expresiilor aramaice pentru cei care nu știau aramaica și ai bune motive pentru a postula prioritatea lui Matei.

Evanghelia dinainte de evanghelii

169

5. Distribuția materialului luat din Marcu și a celui care nu este din Marcu, în Matei și Luca, indică dependența lor de Marcu. Matei îl folosește pe Marcu drept structură și își aranjează materialul în această structură, în timp ce Luca dă material marcan și nemarcan în blocuri alternative.

Totuși este la fel de plauzibil să presupunem procedura inversă. în loc să presupunem că Matei a ales cuvinte și expresii de aici și de colo, întrețesându-le într-o bine șlefuită narațiune, Marcu, în procesul alcătuirii Evangheliei sale, ar fi putut tot atât de bine să ia cartea lui Matei și să-i adauge detalii pentru a o face mai vivace. Dacă se omite presupunerea priorității lui Marcu, se poate arăta cum Luca ar fi putut scoate paragrafe din Matei și, la rândul lui, Marcu ar fi putut face la fel din scrierea lui Luca. O altă explicație posibilă este că toți trei ar fi putut extrage dintr-un corp comun de tradiție care circula între primii creștini. (ThR.N 275-76) în afară de Evanghelia după Marcu, savanții de astăzi se referă în mod obișnuit la documentul Q, care se presupune a fi celălalt document din care Matei și Luca au obținut o mare parte din materialul lor. Existența acestui document *literar* este atât de puternic susținută de către unii, încât ai putea crede că îl avem în mână. De fapt, tot ceea ce avem cu adevărat este o colecție de diferite versete din Luca și Matei care, conform criticii literare actuale, se spune că alcătuiesc documentul Q. După ce prezintă argumente tehnice puternice împotriva existenței unui document literar Q, profesorul Reicke afirmă:

Aceste tradiții specifice lui Matei și Luca nu s-au dovedit în nici un fel ca derivând dintr-un document sau o culegere de texte. Cuprinzând în primul rând ziceri sau logia, ele conțin adesea și narațiuni. Dispersarea deosebită a celor 35 sau 31 plus 4 unități relevante, printre care sînt doar două paralele contextuale reale, arată că orice supoziție a unei surse scrise anterioară tradițiilor duble ale lui Matei-Luca, cum ar fi sursa Logia sau presupusul document Q, este o iluzie.

(ReB.RSG 27)

Reicke continuă să afirme:»

Numai presupunînd tradiții independente care circulau liber și neordonat, din care Matei și Luca au preluat unități de material mai mari sau mai mici, după cum o cerea împrejurarea, se poate explica flexibilitatea structurală a dublei tradiții din Matei și Luca. (ReB.RSG 28)

170

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Pentru a explica cît de mari părți de material din cadrul fiecărei Evanghelii (în special Matei și Luca) descriu evenimente similare, dar care apar în contexte diferite, Reicke afirmă:

Explicația se află în principiul cererii și ofertei, adică, fiecare scriitor sinoptic avea un anumit material la dispoziția sa, care fusese transmis și formulat, în diferite moduri, printre creștini și pe care l-a preluat, în ultimă instanță l-a rearanjat, l-a trunchiat sau l-a extins conform intereselor sale. (ReB.RSG 29)

Reicke nu spune aici că scriitorii Evangheliilor au folosit un material din care să-și facă, în esență, propriile lor povestiri, ci mai degrabă că ei au potrivit tradițiile orale într-o manieră care să accentueze aspectele specifice ale vieții lui Isus pe care au vrut ei să le scoată în evidență. Prin urmare, cu toate că nu găsim nici o contradicție între detaliile istorice din Evanghelii, vom găsi diferite rearanjări ale materialului, care îl ajută pe fiecare autor de Evanghelie să comunice viața lui Isus acelui public anumit căruia i se adresa el.

Astfel, se pare că teoria celor două surse are carențe serioase în explicarea datelor. Din nou, Thomas și Gundry au enumerat sumar și alte obiecții față de teoria celor două surse:

1. Teoria celor două surse nu poate da o explicație pentru

ceea ce a fost etichetat „Marea omisiune”. Dacă Luca l-a folosit pe Marcu drept sursă, nu există încă nici o explicație plauzibilă de ce a omis orice referire la Marcu 6:45-8:26. Această parte importantă cuprinde: umblarea lui Isus pe apă, vindecarea din Ghenezaret, vin conflict important cu privire la datina bătrînilor, credința femeii de origine siro-feniciană, vindecarea unui surdomut, a doua înmulțire a pîinilor, cererea unui semn din partea fariseilor, instrucțiunile cu privire la aluatul fariseilor și al lui Irod și vindecarea unui orb la Betsaida.

2. Recente descoperiri arheologice și înmulțirea cunoștin-

țelor despre condițiile din Palestina secolului I fac tot mai dificil să susținem existența lui Q, ca și document unitar de tradiție scrisă ... Este mai ușor de explicat Q, dacă e să reținem simbolul, ca fiind material evanghelic aparținînd diferitelor curente de tradiție, adt scrise cît și orale.

3. în secțiuni de triplă tradiție (adică cele care se află în Matei, Marcu și Luca), un număr considerabil (apro-

Evanghelia dinainte de evanghelii

171

ximativ 230) de potriviri între Matei și Luca diferă de fragmentul paralel din Marcu. („Diferă” nu înseamnă că

Marcu îi contrazice pe cei doi, ci că se exprimă cu alte cuvinte) ... De exemplu, Matei 9:1-8 și Luca 5:17-26 folosesc aceeași formă verbală în 9 expresii diferite, pe când Marcu 2:1-12 relatează folosind cuvinte diferite. În Matei 8:1-4 și Luca 5:12-16 se găsesc 7 cuvinte sau expresii identice, pe când Marcu 1:40-45 diferă ... Fapt este că teoria celor două surse nu poate explica aceste potriviri dintre Matei și Luca, atunci când Marcu scrie altfel.

4. Prioritatea lui Marcu aruncă o provocare serioasă mărturiei necontestate înainte a primilor creștini, cu privire la faptul că Matei, apostolul, a scris prima Evanghelie. Aceasta ne obligă să presupunem că Matei, un martor direct al lucrării lui Isus, a depins de Marcu, care nu a fost martor ocular, pentru a-și aduna informațiile? Această dependență se extinde chiar și asupra faptului că Matei trebuie să se fi bazat pe Marcu atunci când și-a descris propria convertire.

5. Teoria celor două surse nu ține suficient de mult cont de contactele personale dintre scriitori ... Matei și Marcu trebuie să fi fost foarte apropiați unul de celălalt imediat după Ziua Cincizecimii, când creștinii din Ierusalim au folosit casa lui Marcu drept loc de întâlnire (Fapte 12:12). Marcu și Luca au fost asociați în timpul înțemnițării lui Pavel la Roma (Col. 4:10,14). Este întru totul posibil ca Luca să-l fi întâlnit pe Matei în perioada șederii sale timp de doi ani în Palestina la sfârșitul anilor 50 (Fapte 24: 27). Dacă nu, în procesul cercetărilor în vederea scrierii Evangheliei sale, trebuie să fi vorbit cu cineva (care să-i fi fost) foarte apropiat lui Matei. Asemenea contacte personale arată că dependența literară nu era necesară, așa cum susține teoria celor două surse. (ThRH 277-78)

Cum putem explica asemănările și deosebirile din relatările evanghe-liștilor? Răspunsul devine mai clar și nu e deloc simplu. Scriitorii Evangheliilor au folosit probabil o mare varietate de surse, inclusiv relatări orale standardizate prin repovestire, interviuri personale, propriile lor amintiri, scurte notițe și schițe mai dezvoltate așternute repede de către martorii oculari; poate că unii sau alții au văzut una sau mai multe din relatările altora. Și de ce toată această activitate? Foarte simplu - ca să țină minte! Așa cum afirmă D. G. Dunn:

272

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Esența este aceasta. Tradițiile evanghelice însele arată că forma lor prezentă este rezultatul unei practici bine stabilite a folosirii orale. Cu alte cuvinte, ele stau ca mărturie a unei puternice și, într-o mare măsură, preponderente griji a primilor creștini de a și-L aminti pe Isus, de a-și celebra amintirile, de a le reține în forme adecvate, de a-și structura tradițiile ca să fie ușor de reamintit, dar mai presus de toate, pentru a ține minte. (DuJ.HSG 10-11)

Secțiunile care urmează conțin dovezi care arată strădaniile scriitorilor Evangheliilor de a și-L aminti pe Isus prin transferarea unei descrieri exacte și demne de crezare a vieții lui Isus de la o formă orală la o formă scrisă.

DOVEZI

Sitz-im-Leben (situația-de-viață), cea reală

Care a fost situația reală de viață a Bisericii primare? Dacă dăm la o parte activitățile și preocupările Bisericii contemporane, cum ne imaginăm comunitățile creștine primare?

Dacă dăm cât de cât atenție epistolelor Noului Testament, cărții Faptele Apostolilor și chiar Evangheliilor, vedem imediat că una din activitățile principale ale Bisericii era răspîndirea Evangheliei, a Veștii Bune. Această propovăduire a Evangheliei ar fi făcut „posibil ca, „tractate” relativ ușor de înțeles ale tradiției despre Isus să fie redactate într-un stadiu destul de timpuriu cu scopul de a fi folosite de către misionarii și învățătorii care porneau din Ierusalim.” (AnC.CQ80) Cum noi convertiți se adăugau zilnic Bisericii și cum aceștia, la rîndul lor, propovăduiau altora Cuvîntul, ar fi fost o cerință normală de informații exacte cu privire la acest Isus.

Însă răspîndirea materialului despre Isus nu era încredințată întîmplător unor creștini care nu erau în cunoștință de cauză și care ar fi putut denatura mesajul. Când Iuda Iscarioteanul trebuia să fie înlocuit, calificarea cerută de către apostoli era ca succesorul său să fi fost martor ocular al întregii lucrări a lui Isus:

Trebuie deci ca dintre cei ce ne-au însoțit în toată vremea în care a trăit Domnul Isus între noi, cu începere de la botezul lui Ioan pînă în ziua cînd S-a înălțat El de la noi, să fie rînduit, unul care să ne însoțească drept martor al învierii Lui. (Fapte 1:21, 22)

Harold Riesenfeld, respectatul savant suedez în Noul Testament, concluzionează că pentru ucenici „cuvintele și faptele lui Isus sînt un cuvînt sfînt, comparabil cu cel al Vechiului Testament și răspîndirea acestui material prețios este încredințată unor persoane speciale.” (RiKGT 19)

Evanghelia dinainte de evanghelii

173

J. P. Moreland adaugă:

Cînd se compară Evangheliile sinoptice una cu cealaltă, se poate descoperi că există un mai mare acord cuvînt cu cuvînt, în cuvintele lui Isus, decît atunci cînd se redau împrejurările în care au fost spuse acele cuvinte și alte narațiuni. Și la așa ceva trebuie să ne așteptăm, dacă materialul a fost tratat ca o tradiție sfîntă. (MoJP.S 144) Astfel, ucenicii au urmat practicile comunităților lor iudaice în alegerea unor oameni deosebiți, comparabili în multe privințe cu rabinii, care să fie responsabili pentru păstrarea și răspîndirea tradiției „sfînte”. Lucrarea cerea mult timp și acești oameni erau scutiți de alte treburi casnice pentru ca să-și devoteze tot timpul „rugăciunii și

propovăduirii Cuvîntului." (Fapte 6: **4) Mediul iudaic**

Palestina era o țară multilingvă. Dovezile arată că ebraica, aramaica și greaca erau la fel de obișnuite și savanții dezbăt care dintre ele era cea mai răspîdită în fiecare regiune. În perioada praznicului, evreii, din multe alte popoare, vorbind fiecare limbi diferite, se înghesuiau la Ierusalim. Evenimentele de la Rusalii, la 50 de zile după învierea lui Isus, indică faptul că aproape de la începutul existenței Bisericii primare a apărut necesitatea traducerii tradiției despre Isus în alte limbi. Chiar și simplul fapt al traducerii din aramaica sau ebraică în greacă ar explica unele deosebiri dintre diferitele relatări ale Evangheliei.

Cu timpul, martorii oculari ai vieții lui Isus au început să moară. În același timp, Biserica creștea vertiginos mai ales printre neamuri. În timp ce credincioșii evreii s-ar fi mulțumit să se țină de o tradiție orală, cei din comunitățile în care se vorbea limba greacă preferau mai degrabă o relatare scrisă. Clement din Alexandria (aproximativ între anii 155-220 d.Cr.) relatează motivația lui Marcu pentru scrierea Evangheliei sale: La Roma, cînd Petru a predicat deschis Cuvîntul și prin Duhul Sfînt a proclamat Evanghelia, mulțimea ascultătorilor l-a îndemnat pe Marcu, care-l urma de mult timp și ținea minte toate cele ce se spusese, să scrie totul. Lucru pe care l-a și făcut, punînd Evanghelia sa la dispoziția tuturor celor ce o doreau. Chiar și după ce au fost compuse relatările Evangheliei, dovezile arată că s-a păstrat respectul față de tradiția orală. Poate vă întrebați, mai ales cu privire la cele trei Evanghelii sinoptice, de ce nu le-a combinat Biserica într-o relatare fluentă și clară, fără nici o contradicție aparentă. Danid-Rops răspunde:

174

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Au existat încercări în această direcție, dintre care cel puțin una, cea a asirianului Tatian, un elev al lui Iustin, a fost compusă cu mare pricepere și a devenit repede foarte populară în bisericile din Siria. Probabil că Biserica știa, cu extraordinarul ei simț al realității, că micile diferențe dintre texte, nici pe departe nu le prejudicia credibilitatea, ci făcea Evanghelia și mai puternică. Și mai presus de toate, cu profundul său respect față de tradiție, ea știa că nu are dreptul să facă nici o modificare în documentele care proveneau direct de la martorii oculari. (AmFSLC39-40)

Pentru a putea înțelege mai bine *sttz-im-leben* (situația de viață) a Bisericii și păstrarea Evangheliilor, este bine să cunoaștem cîte ceva despre cultura iudaică din vremea apostolilor.

Cînd Pavel spune în Galateni 4 că la împlinirea vremurilor Dumnezeu L-a trimis pe Fiul Său, născut din femeie și supus Legii, el vorbește dogmatic. Dar în același timp el sugerează existența unui fapt pe care istoricul nu-și poate permite să-l neglijeze: că Isus a fost născut de o femeie evreică și că a fost crescut sub Tora. Aceasta înseamnă că El cunoștea Legea și era supus ei.

Una din sarcinile principale ale oricărui savant care vrea să urmărească originea, dezvoltarea și transmiterea tradiției evanghelice trebuie să fie aceea de a determina, în general și în detaliu, relația ei cu Tora (Legea). Puțini factori au fost atît de importanți pentru formarea tradiției Evangheliei ca și credința că faptele și cuvintele lui Cristos au fost împlinirea Legii și a profețiilor. Cînd noi, savanții moderni am cunoaște Vechiul Testament (textul ebraic, targumul aramaic și traducerea grecească) pe de rost, abia atunci am putea privi lucrurile acestea dintr-o perspectivă corectă.

(GeB.MM 324-25)

Astfel, savantul suedez Birger Gerhardsson a provocat savanții evanghelici prin publicarea cărții sale *Memory and Manuscript*. În prima jumătate a cărții, Gerhardsson explică procedurile folosite de autoritățile evreiești pentru a primi și a transmite corect tradiția lor orală. În a doua jumătate a cărții, el dezvoltă dovezile folosirii de către Biserica primară a unor practici similare pentru transmiterea tradiției orale despre Isus.

Gerhardsson menționează o serie de citate ale rabinilor pentru a demonstra cît era de importantă în cultura evreilor primirea și transmiterea corectă a tradiției orale. De exemplu, în *Talmudul Babilonian*, tratatul Solah 22a dezvoltă că evreii se concentrau să memoreze chiar și ceea ce nu

Evanghelia dinainte de evanghelii

175

înțelegeau: „Magicianul murmură și nu înțelege ce spune. La fel tanna recită și nu înțelege ce spune.” în același *Talmud*, tratatul Abodah Zarah 19a spune: „Trebuie să reciti într-una, (chiar dacă uiți) și chiar dacă nu înțelegi ce spui.” în mai multe texte diferite, un elev care și-a însușit o anumită învățătură este descris prin cuvintele: „El a învățat-o de la el de „40 de ori” și ea a devenit pentru el ca și propria sa bogăție.”¹⁰

În mai multe locuri, rabinii dau elevilor lor tehnici de lucru mnemonice pentru a-i ajuta să memoreze anumite pasaje. De exemplu:

Piinile pentru jertfa legănată erau lungi de șapte (coți) și late de patru și crescute (în sus) de patru degete. Piinile pentru punerea înaintea lui Dumnezeu erau lungi de zece (coți) și late de cinci și crescute (în sus) de șapte degete. Rabinul Iudah (ben Hai) sfătuiește: „ca să nu faci nici o greșeală (reține mnemonicul): ZaDaD YaHaZ”.¹¹ Aceste litere reprezintă numerele 7, 4, 4, 10, 5 și 7.

Cei care au descoperit tehnica folosită pentru memorarea prin repetarea cu voce tare, își vor da seama de justetea acestui sfat: „Lasă ca urechile tale să audă ce spun buzele tale.” Rabinul Akiba accentuează nevoia studierii zilnice a Torei spunînd: „Cîntă în fiecare zi, cîntă în fiecare zi. Chiar și azi, creștinilor le este deseori mai ușor să

memoreze Scriptura, învățînd diferite versete în cîntări sau coruri. Gerhardsson mai menționează și „mimica didactică a feței care era în mod evident folosită, precum și folosirea gesturilor și a mișcărilor corpului pentru a da o formă dramatică materialului doctrinal.” (GeB.MM 168)

Printre admonestările severe împotriva uitării era și aceasta, a rabinului Meir. „Orice om care uită un singur cuvînt din *Mișna* lui (adică din ceea ce a învățat el), Scriptura îi va cere socoteală de el ca și cînd și-ar fi pierdut sufletul!” Dacă un învățător a uitat ceea ce știuse cîndva, de exemplu din cauza unei boli, trebuia să se reîntoarcă printre proprii săi elevi ca să învețe din nou ceea ce a uitat. (GeB.MM 169)

Mai este atunci de mirare că evreii au reușit să păstreze de-a lungul secolelor volume întregi de tradiție orală? În final, ei au scris *Mișna* în jurul anului 200 d.Cr., *Talmudul Palestinian sau de la Ierusalim* între anii 350-425 d.Cr. și *Talmudul Babilonian* în anul 500 d.Cr. Cînd te gîndești o clipă că fiecare martor ocular al vieții lui Isus avea încă din copilărie cel puțin o parte din antrenamentul ilustrat mai sus, este de-a dreptul ridicol să mai crezi că ei ar fi permis strecurarea vreunei erori în cele spuse de Isus, cuvinte pe care ei voiau să le păstreze. Te poți aproape întreba de ce a mai fost nevoie ca

176

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Isus să trimită Duhul Sfînt care „vă va aduce aminte de tot ce v-am spus Eu.” (Ioan 14:26)

Din Evanghelie reiese clar că bus și-a formulat învățătura în segmente ușor de memorat. Pildele sînt, în general, concise și ușor de reamintit. Anumite cuvinte, ca cele din Matei 11:17 indică procedura lui Isus de învățare în cadrul unei culturi orale: „V-am cîntat din fluier și n-ați jucat; v-am cîntat de jale și nu v-ați tînguit.” Povestea celor doi care și-au construit case, unul pe nisip și altul pe stîncă, conține paralele și contraste în fraze ușor de reținut pentru cel care ascultă (Matei 7:24-27).

Chiar de la început, cu toate că ucenicii nu au înțeles care era planul mesianic al lui Isus, ei nu s-au îndoit că El era Mesia. Ioan a observat probabil că ceilalți scriitori evanghelici au omis să relateze cîteva evenimente cruciale din perioada de dinainte ca ei să își părăsească plasele pescărești și să-l urmeze pe Isus. Astfel, el ne spune despre Andrei care îl găsește pe Petru și-i spune: „Noi L-am găsit pe Mesia.” (Ioan 1:41)

Qnd Filip i-a spus lui Natanael despre Isus, el a folosit termeni evreiești foarte clari (bine înțeleși de către evrei) referindu-se la Isus ca fiind Mesia: „Noi am găsit pe Acela, despre care a scris Moise în Lege și proorocii” (Ioan 1:45).

Folosind cuvîntul grecesc pentru Mesia, Evanghelia lui Matei reamintește învățătura lui Isus: „Să nu vă numiți „Dascăli”; căci Unul singur este Dascălul vostru: Cristosul” . Gerhardsson concluzionează:

întreaga posibilitate istorică este în favoarea ucenicilor lui Isus și a întregii creștinătăți primare, că au acordat vorbelor aceleia despre care ei credeau a fi Mesia, cel puțin același grad de respect pe care elevul unui rabin îl acordă cuvintelor rostite de învățătorul său!” (GeB.MM332)

Afirmațiile lui Luca

Este oare o pură deducție să presupui că scriitorii Evangheliilor s-au folosit de tradiții orale exacte pentru a-și întocmi relatările cu privire la viața lui Isus? Probabil că cea mai valoroasă informație de care dispunem ca răspuns la această întrebare sînt primele patru versete din Evanghelia după Luca. într-o singură frază, Luca, medicul care l-a însoțit pe Pavel în călătoriile sale, ne dezvăluie cum și-au conceput relatările el și probabil toți scriitorii Evangheliilor. El spune:

Fiindcă mulți s-au apucat să alcătuiască o istorisire amănunțită despre lucrurile care s-au petrecut printre noi, după cum ni le-au încredințat cei ce le-au văzut cu ochii lor de la început și au ajuns slujitori ai Cuvîntului, am găsit și eu cu cale, prea alesule Teofile, după ce am tăcut cercetări cu

Evanghelia dinainte de evanghelii

177

de-amănuntul asupra tuturor acestor lucruri de la obîrsia lor, să ți le scriu în șir unele după altele, ca să poți cunoaște astfel temeinicia învățăturilor pe care le-ai primit prin viu grai.” (Luca 1:1-4)

Imaginează-ți o clipă că ești un creștin de la sfîrșitul primului secol și că citești această frază. Nici Evangheliile și nici restul Noului Testament nu au fost încă adunate în ceea ce numim noi azi Noul Testament, dar tu ești interesat să afli cum și-a alcătuit Luca relatarea. Vei observa mai multe puncte interesante, mai ales dacă citești fraza în limba greacă în care a fost scrisă.

În primul rînd, este stabilit clar că relatarea provine de la o singură persoană. Orice încercare de a atribui această lucrare unui grup de redactori este evident incompatibilă cu fraza ei de început. Din moment ce scriitorul cărții Faptele Apostolilor se adresează tot lui Teofil și menționează o altă relatare anterioară a vieții lui Isus și datorită tuturor similitudinilor stilistice și tematice, devine evident că atît Faptele Apostolilor cît și Evanghelia după Luca au fost alcătuite de aceeași persoană. Biserica primară declară, în unanimitate, că Luca este acea persoană.

Diferitele pasaje folosind pluralul „noi” (de exemplu: Fapte 16:10), precum și Fapte 20:5-21:15 și 27:1-28:15, indică marea probabilitate a faptului că Luca a fost autorul cărții Faptele Apostolilor și de aceea este și autorul Evangheliei după Luca. Coloseni 4:14; Filimon 24 și 2 Timotei 4:11 dovedesc, de asemenea, identitatea lui Luca drept însoțitorul lui Pavel și probabil autorul celor două lucrări: Evanghelia și Faptele Apostolilor.

În al doilea rînd, vei afla că Luca are cunoștință despre mulți alții care s-au apucat deja de scrierea unei relatări

a vieții lui Isus. Luca folosește verbul epicheireo, care înseamnă a se angaja să facă, a încerca, a începe, a se strădui, a-și încerca talentul la. În versetul 1, Luca spune apoi că, din moment ce mulți au încercat să alcătuiască o relatare cu privire la viața lui Isus, el a simțit că ar trebui și el să scrie o relatare, deoarece a făcut o cercetare amănunțită a lucrurilor petrecute. S-ar putea ca el să fi simțit că încercările altora nu sînt suficient de complete sau conțin materiale care lui i se par inutile sau prezintă conținutul materialului într-o ordine confuză sau încurcă desfășurarea cronologică, cel puțin pentru auditoriul cărui i se adresează el.

în al treilea rînd, din introducerea lui Luca vei afla că, în timp ce alții încearcă să alcătuiască o relatare a vieții lui Isus, ei nu redactează în mod necesar relatări scrise. Cuvintele *să alcătuiască o istorisire* înseamnă literal: „să reproducă după o ordine proprie o narațiune sau relatare”. Aceste cuvinte, mai ales într-o cultură în care modul curent de exprimare era mai

178

PARTEA 11: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

degrabă cel oral decît cel scris, indică simplu că mulți din primii creștini erau antrenati într-un proces de reamintire sau repovestire a tot ceea ce se petrecuse în timpul vieții pămîntești a lui Iisus și erau preocupați să păstreze totul într-un mod oarecum ordonat.

în al patrulea rînd, recunoști că Luca și-a cules informațiile de la martori oculari. Acești martori sînt cunoscuți ca fiind de încredere în ceea ce privește transmiterea fidelă a lucrurilor pe care le-au văzut și le-au auzit. J. W. Wenham, un savant britanic, a detaliat cîteva dovezi puternice care arată că însuși Luca se poate să fi fost un martor ocular la cel puțin o parte din lucrarea lui Iisus. (WeJW.Go 118-27)

De asemenea, Marcu dezvăluie, fără să vrea, că se cunoștea cu martori oculari de încredere ai vieții lui Iisus. De exemplu, în Marcu 15:21 el spune: „Au silit să ducă crucea lui Iisus pe un trecător, care se întorcea de la cîmp, numit Simon din Cirena (tatăl lui Alexandru și al lui Ruf).” Nu există nici un alt motiv ca Marcu să se refere între paranteze la faptul că trecătorul era tatăl lui Alexandru și al lui Ruf, decît faptul că el știa că cititorii lui îi cunosc pe cei doi. Se pare că ei au devenit credincioși și probabil au fost în conducerea vreunei biserici primare.

Referința ocazională a lui Marcu la adresa lor indică faptul că el cunoștea personal martori oculari sau ascultători de primă mînă, care puteau confirma exactitatea relatării sale. Nici Matei și nici Luca, relatînd același eveniment, nu-i menționează pe Alexandru și pe Ruf. Probabil că ei nu se așteptau ca cititorii lor să îi cunoască pe cei doi sau poate au considerat că nu e necesar să le dezvăluie identitatea, pentru a-i proteja de eventuale persecuții.

în al cincilea rînd, te aștepti să vezi alte relatări evanghelice scrise de alte persoane. În timp ce citești relatarea lui Luca, poate că deja ai văzut altele. Aici folosirea cuvîntului *kamoi*, „și eu” de către Luca, indică faptul că el avea cunoștință de celelalte încercări de a scrie lucrurile care s-au întîmplat, din moment ce el spune „am găsit și eu cu cale ... să ... le scriu.” Nu ar fi folosit cuvîntul și dacă nu ar fi știut de celelalte încercări de a scrie sau chiar de existența unor scrieri în circulație.

în al șaselea rînd, vei observa în versetul 3 că Luca accentuează asupra cercetărilor pe care le-a făcut.

Propoziția: „după ce am făcut cercetări cu de-amănuntul asupra tuturor acestor lucruri de la obîrșia lor”, poate fi redată și sub forma: „am cercetat sau am urmărit totul pînă la sursă.”

În al șaptelea rînd, vei aprecia efortul lui Luca de a fi exact în tot ceea ce relatează. Cuvîntul *cu de-amănuntul* din versetul 3 înseamnă literal „cu exactitate”.

Evanghelia dinainte de evanghelii

179

în al optulea rînd, vei aprecia, de asemenea, efortul lui Luca de a-și efectua cercetările într-un mod ordonat și de a-și aranja relatarea în același mod ordonat. În versetul 3 el folosește cuvîntul *kathexase* care înseamnă „în ordine unele după altele”. Este greu de spus dacă această expresie este folosită pentru a indica o progresie cronologică în relatare sau o metodologie logică în cercetările sale. Se pare că se aplică la amîndouă.

în al nouălea rînd, vei observa că scopul lui Luca este de a-ți comunica certitudinea și exactitatea tuturor evenimentelor descrise. În versetele 3 și 4 el îi spune lui Teofil (fie un om pe nume Teofil, fie unul care este „iubitor de Dumnezeu” (sensul literal al cuvîntului Teofilus)), „ca să poți cunoaște astfel temeinicia învățăturilor pe care le-ai primit.”

în al zecelea rînd, vei înțelege cuvintele din versetul 4, „temeinicia învățăturilor”, ca fiind acele lucruri pe care le cunoști prin educația ta orală anterioară. Studiul biblic, așa cum îl înțelegem noi astăzi, nu se practica de către laicii secolului I. Tot așa cum procedau evreii, așa și primii creștini aveau la bază educația orală și memorarea ca mod de a crește mereu în credință. Apostolul Pavel

Cînd ajungem la apostolul Pavel, descoperim ceea ce unii numesc cea mai mare dovadă pentru adevărul credinței creștine. Iată un om complet format în cultura ebraică și scos din ea. Modelat de ea și înrădăcinat în ea, el a fost probabil, pentru vremea sa, unul dintre cei mai entuziaști protagoniști ai iudaismului rabinic. El personal se exprimă prin cuvintele: „cum eram mai înaintat în religiunea iudeilor decît mulți din neamul meu, de o vîrstă cu mine, eram însuflețit de o rîvnă nespuse de mare pentru datinile strămoșești” (Gal. 1:14). Brusca transformare a lui Pavel din persecutor al Bisericii în primul ei misionar reprezentativ este una din cele mai grele provocări pentru un sceptic cu privire la creștinismul biblic. Phillip Schaff observă că pînă și „Dr. Baur, geniul dominant al criticii sceptice și fondatorul „Școlii din Tubingen”, a fost constrîns să admită că în „transformarea bruscă a lui

Pavel din cel mai violent adversar al creștinismului în cel mai hotărât mesager al acestuia", el nu putea vedea altceva decât numai o adevărată minune." (ScP.HCC315, citind BaF.CH 1:47)

Unul din motivele majore pentru care mărturia lui Pavel are o așa mare greutate este că el și-a scris epistolele foarte de timpuriu. Tabelul următor compară datele stabilite de trei savanți recunoscuți în domeniu (reprezentând atât vederi liberale cât și moderate) și ne ajută să încadram epistolele lui Pavel în cadrul lor istoric.

180

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

După cum vedeți, cu toate că datele fixate de diferiți savanți variază, diferențele nu sînt mai mari de 2, 3 ani. (în mod evident, Kummel nu-l recunoaște pe Pavel drept autorul unor cărți din Noul Testament care îi sînt atribuite lui.¹⁷

e P)¹⁷

Cartea	Kummel ¹⁸	fiithiie. ^{1 9}	Robinson
1 Tesaloniceni	50	51	începutul anului 50
2 Tesaloniceni	50-51	51	50-51
1 Corinteni	54-55	57	Primăvara lui 55
1 Timotei	100+	61-64	Toamna lui 55
2 Corinteni	55-56	57	începutul anului 56
Galateni	54-55	49-50	Sfîrșitul anului 56
Romani	55-56	"57-58	începutul anului 57
Tit	100+	61-64	Sfîrșitul primăverii lui 57
Filipeni	53-58	59-61	Primăvara lui 58
Filimon	56-60	59-61	Vara lui 58
Coloseni	56-60	59-61	Sfîrșitul verii lui 58
Efeseni	80-100	59-61	Sfîrșitul verii lui 58
2 Timotei	100+	61-64	Toamna lui 58

Datarea epistolelor lui Pavel devine foarte importantă avînd în vedere obiecțiile pe care le ridică criticii împotriva relatărilor evanghelice. De exemplu, criticilor le place foarte mult să dateze Evangheliile destul de tîrziu, datorită faptului că se presupune că ele ar indica o concepție mai sofisticată despre Cristos („cristologie superioară”), care nu ar fi existat în creștinismul primar. Dar un indicator principal al cristologiei superioare este folosirea cuvîntului *Cristos* ca un nume (cum ar fi „Isus Cristos”) mai degrabă decât ca un titlu („Isus Cristosul”). Este ciudat atunci ca Pavel, presupunînd că a scris înaintea scriitorilor evanghelici, să expună această cristologie superioară.

Matei, Marcu, Luca și Ioan folosesc împreună numele „Isus Cristos” doar de 5 ori. Pavel îl folosește de aproximativ 125 de ori. În timp ce scriitorii Evangheliilor se referă aproape întotdeauna la Isus doar prin numele „Isus”, Pavel aproape întotdeauna folosește un termen cum ar fi „Cristos Isus”, „Domnul Isus”, „Isus Cristos” sau „Domnul nostru Isus Cristos”. Scriitorii

Evanghelia dinainte de evanghelii

181

Evangheliilor 9 numesc pe Isus doar ocazional „Cristos”, ca și cum ar fi un nume. De ce?

Există doar un răspuns corect. Relatările evanghelice își au începuturile mai înainte ca Epistolele lui Pavel să fi fost scrise (așa timpurii cum erau ele) și au păstrat limbajul celei mai vechi tradiții orale de-a lungul stadiilor lor de formare, pînă la completa lor terminare ca relatări scrise. În același timp, totuși dovezile demonstrează că, în multe situații, primii creștini se refereau la Isus ca fiind Mesia.

Se pare că scepticilor le face plăcere să-l folosească pe Pavel pentru a afirma că biserica din vremea lui știa puțin sau nu știa nimic despre un Isus adevărat, un Isus istoric. G. A. Wells, de exemplu, scrie:

Cele opt epistole ale lui Pavel, pe care le-am acceptat ca fiind autentice, trec cu totul sub tăcere evenimentele care au fost mai apoi înregistrate în Evangheliile, ca și cînd ar sugera că aceste evenimente nu-i erau cunoscute lui Pavel, care totuși nu se putea să-i fi fost necunoscute, dacă ele s-ar fi petrecut în realitate. (WeG.HE22)

Pe lîngă argumentele îndoielnice ale profesorului Wells, care neagă că Pavel ar fi autorul a cinci dintre epistolele sale, mai sînt alte cîteva probleme care apar odată cu părerile de mai sus. Mai întîi, Pavel avea o prea mică dorință, intenție sau prea puține motive ca să comunice în epistolele sale informații faptice, istorice cu privire la Isus. Ca și Luca, însoțitorul său de călătorie, el ar fi avut cunoștința de încercările altora de a întocmi relatări ale vieții lui Isus și că ei erau sigur mai calificați decât el să o facă. El admite deschis: „pentru că n-am primit-o (Evanghelia), nici n-am învățat-o de la vreun om, ci prin descoperirea lui Isus Cristos”. Era destul de preocupat

de acuratețea Evangheliei sale ca să-l viziteze pe Petru și pe ceilalți în Ierusalim, o dată la 3 ani după convertirea sa și apoi la cel puțin 14 ani de la convertirea sa.

Petru, Iacov, Ioan și ceilalți au confirmat fidelitatea lui Pavel față de mesajul Evangheliei, dar el scria creștinilor care știau deja despre viața pămîntească a lui Isus. De aceea, accentul epistolelor sale cădea pe Isus cel înviat, care trăiește prin creștini. Pavel nu a negat viața lui Isus; el s-a concentrat asupra aplicării adevărului învierii lui Isus: „Cristos în voi, nădejdea slavei”. În 2 Corinteni 5:16, Pavel ne spune clar că atenția sa se concentrează asupra lui Cristos cel înviat: „... și chiar dacă am cunoscut pe Cristos în felul lumii, totuși acum nu-L mai cunoaștem în felul acesta.”

182

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Pavel nu a primit inițial Evanghelia prin transmitere istorică, iar criteriul său de abordare, comun cu Evangheliile istorice, este îndeosebi doar că Isus cel înviat, pe care-L predica el, este același Isus din istorie, care a umblat cu adevărat pe pămînt.

O a doua problemă legată de concepția profesorului Wells este faptul că Pavel într-adevăr dă o seamă de date istorice din viața lui Isus și folosește chiar un vocabular rabinic tipic pentru a explica cum și-a obținut informațiile. Faptul că informațiile inițiale esențiale ale lui Pavel despre Evanghelie le-a primit direct prin revelație de la Isus însuși, nu l-au oprit pe Pavel să-și folosească măiestria pe care o avea, ca rabin, de a primi și de a transmite Evanghelia. Simon Kistemaker explică:

În epistolele lui Pavel cuvintele „a primi” și „a da mai departe” sînt termeni tehnici care se referă la transmiterea unui lucru sacru dat spre păstrare. De aici, cînd Pavel îi învață pe creștinii din Corint să prăznuiască așa cum se cuvine Cina Domnului, el spune: „Căci am primit de la Domnul ce v-am învățat; și anume că, Domnul Isus, în noaptea în care a fost vîndut, a luat o pîine” (1 Cor. 11:23). Și în aceeași epistolă în capitolul 15:3, el folosește din nou aceiași termeni: „V-am învățat înainte de toate, așa cum am primit și eu.” (Kis.G 48-49)

Această primire și transmitere a unei încredințări sacre își are rădăcina într-o practică fundamentală a rabinilor. Conform lui Riesenfeld:

În ceea ce privește natura acestei tradiții iudaice și transmiterea ei, se întîmplă să fim bine informați. Dar ceea ce ne justifică să tragem din aceasta o serie de concluzii cu privire la creștinismul primitiv, este faptul că terminologia folosită în procesul iudaic al tradiției reapare în Noul Testament...

Paralambanein, „a prelua, a primi”, evreiește *qibbel*, denotă imprimarea tradiției doctrinei cu care cineva a fost încredințat, în timp ce *paradidonai*, „a preda, a-i învăța pe alții”, evreiește *masar*, este folosit cu privire la încredințarea ei unui anumit elev. Situația, așa cum apare ea aici, nu este o răspîndire confuză de narațiuni, epopei sau anecdote, așa cum o întîlnim în folclor, ci transmiterea sever controlată a materialului de la acela care îl cunoaște perfect, la un altul care a fost ales special ca s-o învețe. ... ceea ce s-a transmis astfel a fost, atît în ceea ce privește conținutul cît și forma, un corp de material fixat... Elevul ideal era acela care nu pierdea nici o iotă din tradiție.” (RiH.GTB 17-18)

Evanghelia dinainte de evanghelii

183

Dacă a existat vreodată vreun elev ideal, acesta a fost Pavel. Timp de 14 pînă la 17 ani, el a studiat și a propovăduit Evanghelia în diferite regiuni din jurul orașului său natal, Tars. În cele din urmă s-a dus la Ierusalim ca să verifice dacă Evanghelia revelată lui era aceeași cu cea a primilor apostoli, „ca nu cumva să alerg sau să fi alergat în zadar”²². Faptul că mesajul lui era același cu al lor, este confirmat de raportu } său:

„3a dimpotrivă, cînd au văzut că mie îmi fusese încredințată Evanghelia pentru cei netăiați împrejur, după cum lui Petru îi fusese încredințată Evanghelia pentru cei tăiați împrejur ... și cînd au cunoscut harul care-mi fusese dat, Iacov, Chifa și Ioan, care sînt priviți ca stîlpi, mi-au dat mie și lui Bamaba mîna dreaptă de însoțire, ca să mergem să propovăduim: noi la Neamuri, iar ei la cei tăiați împrejur”¹.

Chiar a trecut Pavel sub tăcere viața pămîntească a lui Isus, așa cum pretind atîția critici? Norman Anderson citează cîteva din cele mai evidente referiri istorice făcute de Pavel:

Isus a fost un om real, „născut din femeie, născut sub Lege” (Gal. 4:4) - și, așa cum am văzut din sămînța lui David (Rom. 1:3). „Blîndețea și bunătatea” Lui (2 Cor. 10:1) erau cunoscute și admirate, totuși El a fost trădat (1 Cor. 11:23) și răstignit de către conducătorii acestei lumi (1 Cor. 2:8), evreii înșiși fiind de fapt vinovați (1 Tes. 2:14,15). Cina cea de Taină este relatată pe larg (1 Cor. 11:23-25). Sînt, de asemenea, ecouri ale învățăturii lui Isus - de exemplu: în accentuarea de către apostol a dragostei ca fiind împlinirea Legii (Rom. 13:10; Gal. 5:14) și a plății tributului către cei cărora le este datorat (Marcu 12:16, 17; Rom. 13:7). În privința căsătoriei, chiar mai mult, apostolul face distincție cu grijă între porunca Domnului și propria lui judecată (1 Cor. 7:10-12, 25, 40).” (AnN.JC34)

Isus avea de asemenea frați, unul din ei pe nume Iacov (1 Cor. 9:5; Gal. 1:19). R. T. France adaugă:

Principiul: „vrednic este lucrătorul de hrana lui” (Matei 10:10; Luca 10:7), este citat în mod explicit (și ca fiind cuvintele „Scripturii”) în 1 Tim. 5:18 și același principiu apare ca fiind ceea ce „Domnul a rinduit” în 1 Cor. 9:14. Aici Pavel arată din nou nu numai cunoașterea a ceea ce a învățat Isus, ci și un respect deosebit față de învățătura Sa, ca fiind de pe o altă poziție decît propriile sale păreri, doar datorită faptului că erau spuse de către

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN. DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

în câteva ocazii, Pavel aduce informații istorice care au fost recunoscute de savanți ca fiind chiar mai vechi decât scrierile sale. Moreland explică:

Epistolele lui Pavel conțin o seamă de creduri și imnuri (Rom. 1:3,4; 1 Cor. 11:23ff, 15:3-8; FU. 2:6-11; **Col. 1:15-18**; ITim. 3:16; 2 Tim. 2:8; vezi și Ioan 1:1-18; 1 Petru 3:18-22; 1 Ioan 4:2). Trei lucruri se pot spune despre acestea, în primul rând, că ele sînt prepauline și foarte timpurii. Ele au un limbaj care nu-i este caracteristic lui Pavel, deseori ele se traduc ușor înapoi în aramaică și indică trăsături ale poeziei și ale formelor de gândire ebraice. Aceasta înseamnă că ele s-au născut în vremea cînd Biserica era preponderent iudaică și că ele au devenit creduri și imnuri standard, binecunoscute încă cu mult înainte de a fi încorporate în epistolele lui Pavel. Majoritatea cercetătorilor le datează între anii 33 și 48 d.Cr. Unii, cum ar fi Hegel, le datează din primul deceniu după moartea lui Isus.

În al doilea rând, conținutul acestor creduri și imnuri au în centru moartea, învierea și dumnezeirea lui Cristos. Ele prezintă în mod consecvent portretul unui Isus miraculos și divin, care a înviat din morți, în cel de-al treilea rând, ele au slujit ca și cîntări de laudă în ceremonialul adunărilor primare și ca expresii didactice pentru învățarea cristologiei de către Biserici.

În rezumat, ideea unui Isus complet divin, care făcea minuni, care a înviat din morți, a fost prezentă de-a lungul primului deceniu al creștinismului. O asemenea părere nu a fost o legendă care a apărut la câteva decenii după răstignire. (MoJP.S 148-49)

Alte imnuri sau creduri includ Romani 8:31-39 și 10:9,10. S-a bazat Evanghelia lui Pavel pe evenimente istorice sau a fost doar o revelație spirituală? Pavel răspunde la această întrebare în termenii cei mai clari posibili, folosind un crez care-și are probabil originea în primii ani de după moartea și învierea lui Isus. În 1 Corinteni 15:1-8 Pavel declară: Vă fac cunoscut, fraților, Evanghelia pe care v-am propovăduit-o, pe care ați primit-o, în care ați rămas și prin care sînteți mîntuiți, dacă o țineți așa cum v-am propovăduit-o; altfel, degeaba ați crezut. V-am învățat înainte de toate, așa cum am primit și eu: că Cristos a murit pentru păcatele noastre, după Scripturi; că a fost îngropat și a înviat a treia zi, după Scripturi; și că S-a arătat lui Chifa, apoi celor doisprezece. După aceea S-a arătat la peste cinci sute de frați laolaltă, dintre care cei mai mulți sînt încă în viață, iar unii

Evanghelia dinainte de evanghelii

au adormit, în urmă S-a arătat lui Iacov, apoi tuturor apostolilor. După ei toți, ca unei stîrpituri, mi s-a arătat și mie. Orice ar spune criticii formelor literare, un lucru este evident. Mesajul Evangheliei pe care Pavel l-a primit, l-a crezut și l-a transmis și altora se baza pe fapte istorice ferme. Moreland observă că există mai multe indicații că o mare parte din 1 Corinteni 15:1-8 este un crez prepaulin:

1. Cuvintele *predată* și *primită* sînt termeni care descriu modul rabinic de tratare a sfîntei tradiții, indicînd că ceea ce Pavel a primit era o tradiție sfîntă.
2. Se folosesc cîteva expresii foarte vechi pre-pauline („cei doisprezece”, „ziua a treia”, „a fost văzut”, „pentru păcatele noastre” (plural), „a fost înviat”). Aceste expresii sînt foarte tipic iudaice și foarte timpurii.
3. Stilul poetic este ebraic.
4. Se folosește aramaicul *Chifa*; acesta este un nume vechi atribuit lui Petru. (MoJP.S 150) El notează în continuare:

1 Corinteni a fost scris în anul 55 (d.Cr.) și Pavel i-a vizitat pe corinteni pentru prima dată în anul 50, deci formularea precede acea dată. Era deja o afirmație cu o formă stabilită înainte ca Pavel să o împărtășească cu corintenii. Majoritatea savanților o datează între 3 și 8 ani după moartea lui Isus. Această dată se potrivește cu menționarea lui Iacov și a lui Chifa, care au mai fost menționați și în Galateni 1:18,19. De aceea, este probabil ca această formulă să-i fi fost dată lui Pavel la întîlnirea care a avut loc la 3 sau 4 ani după răstignire. O datare de 3 pînă la 8 ani se potrivește bine cu savoarea puternic semitică a formulei. (MoJP.S 150)

Pavel adaugă la crez după cuvintele: „S-a arătat la peste cinci sute de frați deodată”, cuvintele: „dintre care mulți mai trăiesc, iar unii au adormit”. Acestea nu pot fi cuvintele cuiva care încearcă să acopere un pretins eveniment istoric care n-a avut loc niciodată. Istoricul german Hans von Campenhausen afirmă în legătură cu acest pasaj: „Acest pasaj întrunește toate cerințele credibilității istorice care ar fi putut fi solicitate pentru un asemenea text.” (VoH.EE44)

C. H. Dodd concluzionează:

Deci predicile lui Pavel prezintă un curent special de tradiție creștină care a luat naștere din curentul principal la un punct foarte apropiat de izvor... Oricine continuă să susțină că Evanghelia primitor creștin era fundamental diferită de cea pe care o întîlnim la Pavel trebuie să poarte povara obligației de a dovedi aceasta. (DoGAP 16)

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

CONCLUZIE

Avînd în vedere perioada de formare, perioada de timp necesară transferării relatărilor despre Isus de la o formă orală la una scrisă, este oare posibil, chiar probabil, ca scriitorii Evangheliilor să ne fi dat o înregistrare istorică exactă a lucrurilor pe care le-a spus și le-a făcut bus? Am încercat să privim mai înrîl întreba dinăuntru unei culturi orale mai degrabă decît

literare. Am observat apoi că perioada de formare a fost extrem de scurtă, în comparație cu cea necesară, pentru mituri și legende. Am remarcat problemele inerente atunci cînd ne bazăm pe o teorie a dependenței literare a unei Evanghelii de cealaltă, pentru a explica sursa materialului. În final, am privit la dovada care confirmă adevărul cu privire la situația reală a Bisericii primare, la mediul iudaic al primilor creștini, la relatarea lui Luca și la lucrarea timpurie și scrierile apostolului Pavel.

Dovezile existente indică un răspuns afirmativ. Putem avea cu siguranță încredere că scriitorii Evangheliei ne-au transmis o relatare exactă a vieții lui Isus.

ISTORIE SI MIT

N.

I e-au lăsat oare scriitorii Evangheliilor o descriere exactă a lui Isus, cel care a trăit în istorie? Putem să credem oare cu toată inima aspectele supranaturale ale vieții pe care ei I le-au atribuit vieții Lui? Un argument major împotriva istoricității lui Isus cel din Noul Testament a fost similaritatea cu elementele mitologice găsite în religiile păgîne în aceeași perioadă de timp în care a fost activă Biserica creștină primară. Una din surse pune întreba:

Dacă voi, creștinii, credeți în poveștile minunilor lui Isus, dacă credeți în povestea miraculoasei sale nașteri, dacă credeți în povestea că el a fost înviat din morți și s-a înălțat la cer, atunci de ce refuzați să credeți exact aceleași povești cînd sînt puse pe seama altor dumnezei salvatori: Heracle, Asclepios, Dioscuri, Dionisos și încă alții? (CaDR.DSG 17)

Studenții colegiilor creștine sînt adesea răscoliți cînd aud despre religii antice care conțin istorii cu învieri, salvatori care se jertesc, inițieri în botez, nașteri miraculoase și altele asemenea. Deducția, desigur, este că scriitorii creștini primari au împrumutat aceste istorii și I le-au atribuit lui Isus, formulînd astfel religia creștină. Savantul iudeu Pinchas Lapide afirmă:

Dacă am adăuga la toți acești factori, care te fac să te tulburi, afirmația că în lumea antică existau cel puțin o duzină de zeități ale naturii, eroi, filozofi și conducători, care, cu mult înainte de Isus, au suferit și au murit și au înviat a treia zi, atunci am putea înțelege mai ușor scepticismul majorității necreștinilor...

Tammuz din Babilon, al cărui cult s-a răspîndit pînă la Ierusalim, Adonis al sirienilor, Attis a frigienilor, Osiris al egiptenilor, Dionisos al tracilor - ca să menționăm doar zeii cei mai importanți - toți au trecut prin suferințe și martiraj, unii au murit chiar pe cruce. Moartea unor zeități avea chiar putere de ispășire și aproape în toate cazurile învierea lor era legată de speranța oamenilor după nemurire.

Prinderea salvatorului lumii, interogarea lui, condamnarea lui, torturarea lui, execuția lui în rîndul criminalilor, coborîrea lui în iad - da, chiar și rana de sulită din coastă, din care țășnește apă și sînge, toate aceste detalii au fost

187

188

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

crezute de milioane de credincioși ai religiei mistice Bel-Mar-duk, a cărei zeitate centrală era numită salvatorul trimis de Tatăl, cel care înviază morții, Domnul și Păstorul cel Bun. (LaP.R 40-41)

Au transformat oare primii creștini pe omul bus într-o persoană supranaturală, prin împrumutarea de elemente supranaturale de la religiile misterelor? În acest capitol vom încerca să răspundem la această întrebare prin: (1) observarea unor trăsături fundamentale ale religiilor misterelor și compararea lor cu creștinismul; (2) examinarea unor așa-zise rădăcini mitice specifice doctrinei și practicii creștine centrale; (3) identificarea unor erori comise de cei ce leagă creștinismul de religiile misterelor; și (4) observarea unicității descrierii evanghelice a lui Isus, cînd este comparată cu literatura religiilor misterelor.

TRĂSĂTURI FUNDAMENTALE ALE RELIGIILOR

MISTERELOR:

CÎT DE MULT SE ASEAMĂNĂ ELE CU EVANGHELIILE?

Nu toate trăsăturile următoare se găsesc în toate religiile misterelor. Totuși, în general, veți observa că majoritatea trăsăturilor apar în fiecare religie. 1. O încercare de a explica **ciclurile naturii**

Dr. Donald Nash, fost șef al catedrei de filozofie și religie de la Western Kentucky University, a scris sau a editat 13 cărți de filozofie și religie. În *Christiamtx) and the Hellenistic World*, o lucrare la care ne vom referi mult în acest capitol, el explică:

Central pentru mistere era folosirea ciclului anual al vegetației în care viața reînvie în fiecare primăvară și moare

în fiecare toamnă. Adepții cultelor misterelor găseau semnificații simbolice adânci în procesul natural al creșterii, morții, descompunerii și renașterii. (NaR.CHW 122)

E. M. Blaiklock definește acest mit etiologic ca fiind „o poveste inventată pentru a explica o situație existentă, un fapt sau un fenomen.” (HE.MM 51) De exemplu, Misterele eleusine explicau ciclul de semănare și recoltare prin povestea lui Demetra (Ceres), zeița cerealelor. Povestea spune că Hades (Pluto sau Pluton), zeul morții, a răpit-o pe soția sa, Cora (Persefona), fiica lui Demetra (Ceres). Demetra, căutându-și fiica, a refuzat să facă grâiele să crească. În final, Cora a fost lăsată să se întoarcă pe pământ, unde a născut un fiu, Plutus, simbolul unei recolte bogate. Însă, deoarece Cora mîncase o rodie, simbol al morții și al nașterii, i s-a permis să petreacă doar două treimi

Istorie și mit

189

din an pe pământ, cealaltă treime trebuia să și-o petreacă cu Hades. Blaiklock observă:

Evident... nimic din Noul Testament nu se aseamănă nici pe departe cu mitul etiologic ...

A sugera că întâmplări, ca cea a Cinei de Taină, au fost inventate pentru a explica o practică misterioasă a Bisericii, sau că mărturisirea lui Petru a fost născocită doar pentru a susține o doctrină care s-a dezvoltat în mod inexplicabil, este un gen de critică literară care ar provoca doar un zîmbet în orice alte domenii de cercetare. Datarea sigură și de netăgăduit a scrierii relatărilor în secolul I a tăiat de la rădăcină această teorie artificială. Când cercetătorii liberali au putut postula o datare a documentelor în secolul al II-lea, s-a dat fanteziei un câmp mai mare de manevră. Un astfel de spațiu de manevră a dispărut. (B1E.MM 54-55)

Chiar și Ian Wilson, în recenta sa carte care subminează credibilitatea Noului Testament, admite:

Savanții moderni au arătat că povestea creștină a morții și a învierii este într-adevăr cu totul deosebită de simbolismul ciclului recoltei care stă la baza vechilor religii ale fertilității. La o cercetare atentă, asemănările sînt neimpresionante. CWILTE 141)

2. O încercare de a explica trăsăturile superioare ale unui individ excepțional

Pe acesta Blaiklock îl numește mitul creșterii:

Ficțiunea, născută și alimentată de imaginația oamenilor, crește în jurul unui sîmbure de adevăr istoric.

Evangeliiile apocrife, de exemplu, conțin o cantitate destul de mare de material imaginar, adunată ca și mușchiul pădurii în jurul copacilor de adevăr. (B1E.MM 55-56)

Un alt exemplu bun pentru acest gen de mit ne este oferit de Diogene Laerțiu (secolul al III-lea d.Cr.) în descrierea nașterii lui Plato (între a-proximativ 429-347 î.Cr.):

Speusippos în scrierea sa „Banchetul funerar al lui Plato” și Klearchos, în al său „Encomium asupra lui Plato” și Anaxilaide, în a doua carte „Despre filozofi”, toți spun că circula în Atena o poveste, cum că atunci cînd Perikitione era pregătită (să rămîna însărcinată), Ariston a încercat cu disperare, dar nu a reușit (să o lase însărcinată). Atunci, după ce și-a încetat eforturile, el a avut o viziune a lui Apolo.

190

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

De aceea s-a abținut de la orice alte relații conjugale, pînă cînd ea a născut un copil (de la Apolo).

Și s-a născut Plato, așa cum scrie Apolodor în „Cronologia” sa în cea de-a 88-a olimpiadă, în a șaptea zi a lui Targelion, care era ziua despre care Deliile spun că în ea s-a născut Apolo.

Observați că Diogene scrie cam la 700 de ani după Plato și că descrierea presupusei nașteri miraculoase a lui Plato, în mod clar, nu pretinde că a fost o naștere din fecioară. De asemenea Speusippos, nepotul lui Plato și prieten bun cu acesta, nu a vrut să confirme adevărul relatării, ca martor ocular. El spune pur și simplu, că aceasta era o poveste care circula în Atena.

Legenda nașterii miraculoase era destul de răspîndită în lumea elenă. Alexandru cel Mare se pretinde că a fost conceput în mama sa Olimpia de zeul Zeus-Amon.³ Diodorus Siculus descrie nașterea lui Heracle după cum urmează:

Se spune că Perseu era fiul lui Danae, care era fiica lui Zeus și a Akrisiei. Andromeda, fiica lui Kefeu s-a culcat cu el (Perseu) și l-a născut pe Electryon; apoi Euridice, fiica lui Pelops, a trăit cu el (Electryon) și a născut pe Alcmena. Alcmena a fost luată de Zeus, printr-o înșelătorie și l-a născut pe Heracles. Astfel, rădăcinile arborelui său genealogic, prin ambii părinți, se spune că duc la cei mai mari zei (adică Zeus), în modul în care l-am arătat. Calitățile deosebite înnăscute ale lui Heracle (*arete*) nu numai că s-au văzut în marile isprăvi (*praxeis*) pe care le-a săvîrșit, dar au fost cunoscute încă înaintea nașterii sale. Cînd Zeus s-a culcat cu Alcmena, el a triplat lungimea nopții și în perioada prelungită de timp petrecut în conceperea copilului, el a prevestit puterile supranaturale ale copilului ce avea să se nască.⁴ Există o serie de deosebiri între aceste povești și relatarea conceperii lui bus. Coabitarea unui zeu cu o femeie este străină Noului Testament. Nașterile mitice în mod clar nu au fost nașteri din fecioară. Nu este nimic care să iasă în mod deosebit în evidență cu privire la morala zeilor mitici. Realismul vieții adevărate și autoritatea relatărilor martorilor oculari lipsește pînă într-acolo, încît cititorul obține sentimentul că autorul nu crede realmente ceea ce scrie. Cartlidge și Dungan scriu cu privire la nașterea neobișnuită a lui Pitagora:

Se spune că la o sută de ani de la moartea sa, în jurul anului 497 î.Cr., abia dacă își mai amintea cineva din Atena ceva despre Pitagora din Samos; 700 de ani mai târziu,

Istorie și mit

191

urmașii lui știau totul despre el, inclusiv rețeta secretă a favoritei sale prăjituri cu miere. Autorul acestei relatări a strămoșilor lui Pitagora și a nașterii sale, filozoful neoplatonic, sirianul Iamblichus, era unul dintre acești urmași. Trăind în secolul al IV-lea d.Cr., el era un oponent îndârjit al noii religii creștine, scriind multe cărți despre Pitagora și învățăturile lui. (CaDRDSG 134)

Nu e de mirare că Origen a adus argumente împotriva lui Cebus: Dar aceste întâmplări sînt cu adevărat fabule (mythos). Oamenii pur și simplu inventează astfel de lucruri cu privire la un om despre care consideră că are mai multă înțelepciune și putere decît majoritatea celorlalți. Astfel ei spun că el a primit la începutul conceperii o spermă superioară și divină ca și cînd acest lucru ar fi normal pentru cei care depășesc natura umană obișnuită.⁵

3. Practicarea ceremoniilor și a procedurilor secrete Cultele antice ale misterelor își înfășurau multe din activitățile lor în secret.

După Nash „ritualurile misterelor îi legau pe cei inițiați strîns laolaltă, despărțindu-i în același timp de ceilalți din afară.” (NaRCHW 123)

Cel inițiat primea un secret care conținea cunoașterea modului prin care se putea uni cu divinitatea, de obicei în momentul inițierii lui. Lipsa de deschidere din aceste religii a îngreunat într-o oarecare măsură lucrările cercetătorilor moderni pentru a descoperi mai precis cum funcționau și în ce credeau aceste culte. Prin contrast, Noul Testament nu vorbește despre nici un astfel de ceremonial secret. Primii creștini îi îndemneau pe oameni să-și predea în mod deschis viețile lui Isus și să-I devină martori înflăcărați. Religia devine încă o dată o practică secretă numai odată cu crearea unor anumite lucrări apocrife gnostice.

4. Lipsa unui fundament istoric

Cînd citești textele religiilor misterelor, vei observa că o expresie (cu mici variații) apare surprinzător de des. Este expresia „se spune”; sau „se zice...”; Iamblichos, în materialul său despre trecutul lui Pitagora începe cu: „se spune ...”.⁶ Cînd vorbește despre biruința lui Pitagora asupra „ursului daunian care făcuse mult rău locuitorilor”, Iamblichos începe din nou cu „Se spune că el a învins ursul daunian”.⁷ Chiar și atunci cînd nu se folosesc termeni nesiguri, există așa o sărăcie în convergența surselor istorice, încît cititorul are impresia că nu au fost prea mulți cei care, în timpul vieții sau după moartea persoanei, au crezut cu adevărat că este divină. Era doar un mod convenit de a onora pe cineva, presupus a fi atît de mare, încît să i se permită să fie numit zeu sau fiu de zei. în plus, zeitățile grecilor, despre care

192

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

se presupunea că umblaseră printre oameni, nu sînt descrise realist, ci mai degrabă ca personaje ale fanteziei.

Norman Anderson susține:

Diferența fundamentală între creștinism și mistere constă în baza istorică a unuiu și caracterul mitologic al celorlalte. Zeitățile misterelor nu erau altceva decît „figuri nebuloase ale unui trecut imaginar”, în timp ce Cristosul, pe care l-a proclamat kerygma apostolilor, trăise și murise doar cu cîțiva ani înainte de a fi scris documentele Noului Testament. Chiar și atunci cînd și-a scris apostolul Pavel prima sa epistolă către corinteni, mai erau încă în viață aproape 500 de martori ai învierii. (AnN.CWR 53)

5. O încercare de a da speranța pentru viața după moarte

Această nevoie este universală și nu trebuie să ne surprindă dacă diferite mituri vorbesc despre dumnezei care mor și apoi învie. Nu există altă cale mai bună pentru a da speranță pentru posibilitatea nemuririi. însă, așa cum afirmă Anderson, „există o diferență netă între învierea sau renașterea unei zeități, care simbolizează venirea primăverii (și trezirea naturii la viață) și învierea, „în cea de-a treia zi”, a unei persoane istorice.” (AnN.CWR 53) Vom reveni mai jos asupra problemei învierii.

6. Un accent pus mai degrabă pe considerațiile emoționale decît pe cele doctrinare

Cu siguranță că au existat adepți ai cultului unor anumiți filozofi care erau mult mai preocupați de etică și de credință corectă. Dar, în general, adevăratele religii ale misterelor erau preocupate în primul rînd de starea emoțională a adepților lor:

Misterele foloseau multe mijloace diferite pentru a afecta emoțiile și imaginația adepților lor, cu scopul de a grăbi unificarea lor cu zeitatea: procesiunile, postul, piesa de teatru, acțiuni de purificare, lumini pîlpîitoare și liturghii ezoterice. (N»R.CHW 124)

Atît în cultul lui Dionisos cît și în cultul lui Cibeles se punea un mare accent pe emoții. Despre Dionisos se spunea că se născuse din Zeus și o mamă pămînteană. El a devenit apoi zeul roadelor și al vegetației (în special al viței-de-vie) și se credea a fi întruchipat în anumite animale. Banchetele cuprindeau beții cu vin și plăceri în orgii sexuale, iar inițierea în acest cult se pare că era asociată cu începutul vieții sexuale.

După o procesiune cu torțe, participanții se îmbătau pînă la frenezie, ceea ce făcea ca adepții lui Dionisos, majoritatea femei, să ajungă într-o stare de orgie, în care atacau și sfîșiau în bucăți un animal, îi mînceau carnea crudă și îi beau sîngele.

Mîncîndu-și zeul care se presupunea că era în trupul animalului sfișiat în bucăți, ele credeau că ating o stare de posesiune divină, care le face și pe ele divine.

(NaR.CHW 135)

Ah, zice scepticul, nu s-ar putea ca Pavel și primii creștini să-și fi luat ideea Cinei de Taină de aici? În nici un caz. După cum spune și marele profesor de Noul Testament de la Universitatea Princeton, J. Gresham Machen: Dacă Pavel ar fi fost dependent de noțiunea păgînă de a minca un zeu, el ar fi trebuit să abandoneze practica religioasă care era răspîndită în vremea sa, pentru a reveni la un obicei barbar, dar care fusese abandonat de mult timp ... Este în general recunoscut că și acolo unde creștinismul este dependent de religia elenă, totuși el reprezintă o modificare care spiritualizează practica păgînă. Dar acum ar trebui presupus că modificarea creștină a avut loc exact în direcția opusă; departe de a marca o mai mare spiritualizare a practicii păgîne, ea ar fi însemnat o întoarcere la un stadiu barbar al religiei, pe care chiar și păgînii îl abandonaseră. (MaJG.OPR 282-83) Nash arată că atît înțelesul cît și simbolismul actului creștin al Cinei de Taină este adaptat după Pastele din Vechiul Testament. (NaRCHW 152)

Emotivitatea cultului Cibelei mergea chiar mai departe decît cea din cultul dionisiac. Cibeles, „Mama cea mare” era la început venerată ca zeiță a naturii și mai tîrziu, ca mama tuturor zeilor și stăpîna vieții. Emotivitatea în cultul Cibelei

mergea dincolo de orgiile sexuale, care făceau parte din cultul primitiv dionisiac, căci adoratorii frenetici ai Cibelei ajungeau să se castreze. După actul de automutilare, acești adepți ai Cibelei deveneau „Galii” sau preoți-eunuci ai cultului. (NaR.CHW 139)

7. Asigurarea unui experiment mistic care confirma unirea cu zeitatea și răscumpărarea ultimă sau mîntuirea și imortalitatea

Din nou, unii savanți au încercat să pretindă că rădăcinile mesajului creștin despre mîntuire se află în religiile misterelor. Dar această poziție nu reușește să explice multe diferențe dintre mîntuirea creștină și cea păgînă.

Mal înțfl, metoda creștină a răscumpărării nu depindea de o experiență mistică; era problema unei simple acceptări sincere a lui Isus și a faptului că Q a plătit pe cruce pentru păcat

194

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

în al doilea rînd,

răscumpărarea în religiile misterelor era preocupată, în primul rînd, de eliberarea de poveri - cum ar fi destinul, nevoile și moartea - care formează constrîngerile fundamentale ale vieții umane. Pe de altă parte, doctrina creștină susține că oamenii au nevoie să fie mîntuiți de păcat. (NoRCHW 180)

Creștinii susțin, de asemenea, că credința lor nu oferă o eliberare imaginară, ci mai degrabă oferă soluții mai realiste pentru problemele vieții. Ea nu oferă neapărat eliberarea de greutate sau de moarte, ci oferă în schimb putere **prin** greutate și victorie **asupra** morții.

în al treilea rînd, omul nu avea nevoie doar de salvare de sub puterea păcatului, ci și din starea de vinovăție a păcatului.

în al patrulea rînd, răscumpărarea creștină a dus la o schimbare a caracterului. Nash spune că lipsa influenței morale din religiile misterelor, „nu este chiar atît de surprinzătoare, avîndu-și originea în ritualurile antice ale fertilității, care abundă în orgii sexuale.” (NaRCHW 181)

Totuși, este adevărat că atît creștinismul cît și religiile misterelor sînt preocupate de mîntuire. Dar răscumpărarea, mîntuirea și părăsirea cu Dumnezeu au fost aproape universal recunoscute de către religiile din lume ca fiind nevoile centrale ale omului. Și după cum explică Machen:

Au existat multe religii ale răscumpărării, în multe timpuri și printre multe popoare, care au fost total independente unele de altele. Probabil că nu se va pretinde, de exemplu, că budismul timpuriu era într-o relație cauzală fundamentală cu pietatea perioadei elene. Și totuși budismul timpuriu era o religie a răscumpărării.

(MaJG.OPR 274)

PRESUPUSELE RĂDĂCINI MISTICE ALE DOCTRINEI ȘI PRACTICII CREȘTINE

1. Tauroboliumul

Tauroboliumul a fost asociat, la început, cultelor lui Cibeles și Attis. S-a sugerat că ar fi sursa de inspirație pentru Apocalipsa 7:14 : „și și-au spălat hainele ... în sîngele Mielului” și pentru 1 Petru 1:2 : „spre ascultarea și stropirea cu sîngele lui Isus Cristos”. S-a sugerat de asemenea ca fiind inspirația pentru botezul creștin, așa cum este explicat în Romani capitolul 6. Ritualul, cum îl descrie scriitorul antic Prudențiu, cerea ca marele preot, care urma să fie consacrat, să fie coborît într-o groapă adîncă. Groapa se acoperea cu un grătar de lemn. Apoi, un taur uriaș, împodobit cu flori, este străpuns în piept

Istorie și mit

195

cu o suliță sacră; din rană țîșnește un jet de sînge cald, iar puhoiul fumegînd curge printre grătile de lemn de dedesubtul său, în valuri mari.

... Ploaia năvalnică stropește cu picături respingătoare pe care preotul îngropat dedesubt le prinde așezându-și capul plin de rușine sub toți acei stropi, fiind mînjit atît pe haine cît și pe tot trupul.

Da, își dă capul pe spate, expunîndu-și obrații ploii de sînge și la fel urechile și buzele și nările, își spală ochii cu acel lichid, fără să uite gîtul și-și umezește limba pînă cînd ajunge, de fapt, să bea sîngele cel negru.

... Preotul, groaznic la vedere, iese afară și-și arată capul ud, barba plină de sînge, ciucurii șiroind și hainele îmbibate de sînge.

Pe acest om, mînjit de acest sînge greșos al jertfei abia ucise, îl salută toți și toți i se închină de la distanță, deoarece un sînge profan și un taur mort l-au spălat în timp ce era închis, într-o groapă dezgustătoare.⁸

Sînt mai multe motive pentru care tauroboliumul nu poate fi sursa nici unei doctrine sau practici creștine.

în primul rînd, pasajul descrie consacrarea marelui preot și nu a unui nou convertit.

în al doilea rînd, nu există nici o indicație că primii creștini foloseau sînge adevărat în ritualurile lor. Sîngele era doar un simbol pentru Isus care Și-a dat viața pentru ai Săi, cum se vede bine cînd completăm cuvintele din Apocalipsa 7:14, pe care le-am omis în primul paragraf de la acest punct al subcapitolului: „și-au spălat hainele și le-au albit în sîngele Mielului.”

în al treilea rînd, creștinii (în special creștinii evrei) ar fi avut repulsie față de o asemenea practică. Prudențiu a fost creștin și cuvintele sale „o ploaie de picături dezgustătoare”, „cu capul plin de rușine”, „mînjit atît pe haine cît și pe tot trupul”, indică faptul că el considera întregul ritual ca fiind barbar și blasfemiator.

în al patrulea rînd, și cel mai important, tauroboliumul este datat cu 100 de ani mai tîrziu decît scrierile Noului Testament. Savantul german Gunter Wagner a scris lucrarea care definește creștinismul și religiile misterelor. El explică în lucrare:

Tauroboliumul în cultul lui Attis este atestat pentru prima dată în timpul lui Antonius Pius, aproximativ în anul 160 d.Cr. După cum putem vedea astăzi, el a devenit o consacrare personală doar la începutul secolului al III-lea d.Cr. Ideea unei renașteri prin procedura tauroboliumului

196

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

apare doar în cazuri izolate spre sfîrșitul secolului al IV-lea d.Cr.; însă la origine nu este asociată cu această baie de Sînge. (WaG.PB266)

Nash își încheie cercetările spunînd:

Este clar atunci, că accentul pus de Noul Testament pe vărsarea sîngelui nu trebuie căutat în nici o sursă păgînă. învătura Noului Testament trebuie privită în contextul rădăcinilor ei din Vechiul Testament - Pastele evreiesc și jertfele din templu. (NaRCHW 156)

Din punct de vedere al datării mai tîrzii a tauroboliumului, dacă s-a făcut vreun împrumut, se poate spune că el a fost făcut de **la** creștini și nu **de către** creștini.

2. Botezul

Spălări ceremoniale ca mijloc de purificare au fost practicate de religii din toată lumea și cu mult timp înainte de Isus. De aceea s-a sugerat că creștinii și-au copiat ritualul botezului de la religiile păgîne din jurul lor. Dar aceasta este o simplificare grosolană. Chiar a face o strictă paralelă cu botezul evreiesc ar fi o prea mare simplificare. Pentru o tratare mai profundă a acestui subiect ar trebui consultată cartea lui Gunter Wagner *Pauline Baptism and the Pagan Mysteries*.

Botezul creștin este o dovadă a identificării credinciosului cu Isus în moartea, îngroparea și învierea Sa. Pentru cultele misterelor el era cu totul altceva. Herman Ridderbos, profesor de Noul Testament la Seminarul Kampsen din Olanda, afirmă că „nicăieri, în cultele misterelor nu este prezent un astfel de simbolism al morții în ritualul „botezului”. (RiHN.POT24)

Mai important decît aceasta este că încă o dată cronologia nu este de acord cu o părere sincretistică. Nash indică: Spălările ceremoniale, care le preced pe cele din Noul Testament, au un înțeles diferit de botezul nou-testamental, iar spălările păgîne de după anul 100 d.Cr. vin prea tîrziu pentru a mai influența Noul Testament; și într-adevăr poate au fost chiar ele însele influențate de creștinism. (NaRCHW 151)

Dovezile indică drept origine **a** practicii botezului creștin ca fiind botezul evreiesc, a cărui semnificație izvoră din evenimentele istorice ale morții, îngropării și învierii lui Isus.

3. învierea

Un așa-zis exemplu de înviere în miturile antice este furnizat de vechiul cult egiptean al lui Isis și Osiris. Mitul spune că Osiris este ucis de fratele său

Istorie și mit

197

Set, care apoi scufundă sicriul cu trupul lui Osiris în rîul Nil. Soția lui Osiris, Isis, zeița cerului, **a** pămîntului, **a** mării și **a** lumii nevăzute de dedesubt, descoperă trupul soțului ei și-l duce înapoi în Egipt. Dar Set recuperează cadavrul, îl împarte în 14 bucăți și-l împrășteie în afara Egiptului. Isis ripostează prin recuperarea bucăților. Nash continuă:

La acest punct, limbajul folosit pentru cele ce au urmat este crucial. Uneori cei care povestesc împlinirea se mulțumesc să spună că Osiris s-a reîntors la viață. (Așa cum voi arăta mai tîrziu, chiar și această afirmație

pretinde prea mult.) Dar unii scriitori merg prea departe și fac referiri la „învierea” lui Osiris. (NoRCHW 137)
Explicația de mai înainte a lui Nash continuă:

Care dintre zeitățile misterelor a experimentat cu adevărat o înviere? În mod sigur nici un text timpuriu nu se referă la vreo înviere de-a lui Attis. Încercările de a face legătura între proslăvirea lui Adonis și o înviere sînt tot atît de slabe. Dar nici cazul unei învieri a lui Osiris nu e mai puternic. După ce Isis a adunat bucățile trupului dezmembrat al lui Osiris, el a devenit „Domnul Lumii de sub pămînt”. Așa cum comentează Metzger: „Este contestabil dacă aceasta se poate numi pe bună dreptate înviere, mai ales din moment ce, după Plutarh, dorința pioasă a celor devotați era de a fi îngropați în același pămînt în care, conform tradiției locale, mai zăcea încă trupul lui Osiris”. Se poate deci vorbi despre o „înviere” în relatările despre Osiris, Attis și Adonis doar în cel mai larg sens al cuvîntului. Și, de asemenea, nu se poate pretinde nici că Mitra ar fi fost un zeu care a murit și a înviat. Savantul francez Andre Boulanger concluzionează: Ideea că dumnezeul moare și este înviat pentru a-și conduce credincioșii la viața veșnică nu este reprezentată în nici o religie elenistică a misterelor”. (NaRCHW 172-73)

Dacă despre „dumnezeii-salvatori” menționați mai sus se poate spune că au înviat, atunci trebuie să facem o diferențiere clară între învierea lui Isus și a lor. Isus a fost o persoană istorică reală care a înviat pentru a nu mai muri niciodată. El a apărut în trup de mai multe ori înainte de înălțarea Sa și împlinirea a fost relatată de martori oculari. James D. G. Dunn concluzionează:

Paralela cu viziuni ale lui Isis și Asclepius ... este foarte distantă. Acestea erau figuri mitice din trecutul îndepărtat, în arătările lui Isus se vorbește despre un om care murise doar cu cîteva zile sau săptămîni în urmă. (DuJ.E 71)

198

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

O altă problemă legată de înviere se referă la durata de timp dintre răstignire și înviere. Despre Attis se presupune că s-a întors la viață la 4 zile după moartea sa, o relatare spune că Osiris a fost readus la viață la 2 sau 3 zile după moartea sa și se sugerează chiar că Adonis s-ar putea să fi „înviat” la 3 zile după moartea sa. În toate trei cazurile însă, nu apare nici o dovadă a presupusei „învieri” a acestor dumnezei ai misterelor mai devreme de secolul al II-lea d. Cr. Norman Anderson afirmă că

dacă a existat împrumutul de la o religie la alta, este clar în ce direcție se făcea. Nu există nici o dovadă, de care eu să știu, cum că religiile misterelor ar fi avut vreo influență în Palestina, în primele decenii ale secolului I. Și diferența dintre experiențele mitologice ale acestor figuri nebuloase și răstignirea „sub Pilat din Pont” a unuia despre care martorii oculari mărturisesc atît că a murit cît și că a înviat, este din nou mai mult decît evidentă.

(AnN. CWR 53-54)

4. Renașterea

În anul 1925 Samuel Angus scria:

Orice religie a mistrelor, fiind o religie a răscumpărării, oferea metode de suprimare a omului vechi și de comunicare sau vitalizare a unui principiu spiritual. Orice inițiat serios (*mystes*) se apropia de ceremonialul sacru de inițiere cu credința că a devenit astfel un „născut din nou”, o „ființă nouă” și că a trecut, în adevăratul sens al cuvîntului, de la moarte la viață, fiind adus într-o stare de intimitate misterioasă cu zeitatea. (AnS. MRC 95-%)
Alții au pretins, de asemenea, că conceptul renașterii este în centrul religiilor misterelor și că creștinismul este dependent de ele în ceea ce privește doctrina nașterii din nou. Dar dovezile pentru aceste pretenții sînt deosebit de slabe. Spălările ceremoniale ale cultului eleusin nu au fost niciodată legate de ideea unei renașteri. Există doar o singură referință care atribuie „renașterea” cultului lui Cibeles și Attis. Referința este o interpretare din secolul al IV-lea d. Cr. din Sallustius, care te-ai aștepta să fi fost influențat de creștini și nu invers. Doar două referințe discutabile, ambele din secolul al II-lea d. Cr., „folosesc imaginea renașterii”. Nash continuă:

Există cîteva surse care sugerează că mitraismul includea o noțiune despre renaștere, dar ele sînt toate post-creștine.

Cea mai timpurie datează ... de la sfîrșitul secolului al II-lea d. Cr....

Cea mai des discutată dovadă, care se pretinde că ar atesta prezența renașterii într-o religie a misterelor, este o inscripție de pe un altar roman, care pare să facă legătura

Istorie și mit

199

dintre taurobolium și credința în renaștere. Inscripția latină *taurobolio criobiolioque in aeternum renatus* poate fi tradusă „renăscut pentru eternitate prin taurobolium și criobolium”.

... Dar problemele legate de această ipoteză sînt enorme. Una dintre ele ar fi că altarul roman pe care se află inscripția datează din anul 376 d. Cr. (NoR.CHW 174-76)

Înainte de Nash, Machen a făcut această observație:

De aceea poate să apară șocant pentru cititorii recentelor discuții, să li se spună că, de fapt, expresia nu a apărut pînă în secolul al IV-lea, cînd creștinismul își ocupa locul de religie de stat în lumea romană. Dacă există vreo

dependență, atunci în mod sigur tauroboliumul este dependent de creștinism și nu creștinismul de taurobolium. (MaJG.OPR 240-41)

5. Moartea ispășitoare a zeității

De la primele mitologii grecești și pînă în vremea romanilor, era ceva obișnuit să se atribuie unor persoane remarcabile calitatea de zeitate. Unele dintre acestea erau personaje mitologice fictive, altele erau oameni deosebiți, de obicei filozofi greci sau împărați romani. Aceasta era o practică normală în culturile politeiste. Evreii erau diferiți. Pentru ei exista doar un singur Dumnezeu. Este de aceea remarcabil ca evreii palestinieni și printre ei și unul dintre cei mai respectați farisei, să înceapă să proclame dumnezeirea unuia care umblase printre ei. Ar fi fost destul de greu să începi să proclami acest mesaj printre romani. Dar să începi în Ierusalim printre evrei - era de-a dreptul ridicol. Totuși, documentele arată că Evanghelia creștină a apărut mai întîi printre evrei. Este oare posibil ca acești evrei să-și fi modelat mesajul după cultele misterelor? Probabilitatea este mică. Pretenția la dumnezeire în religiile misterelor a apărut adesea din poveștile referitoare la așa-zisa moarte și reîntoarcere la viață (cel puțin din punct de vedere spiritual) a zeului. Am văzut deja că învierea lui Isus nu are paralelă în religiile misterelor, decît acolo unde aceste religii au încercat să copieze creștinismul. Nash enumera șase deosebiri între morțile așa-ziselor zei-salvatori și moartea lui Isus:

(1) Nici unul din așa-zii zei-salvatori nu a murit pentru altcineva. Ideea de Fiu al lui Dumnezeu care moare în locul făpturilor create de El este unică creștinismului.

(2) Doar Isus a murit pentru păcat. Niciodată nu se pretinde că vreuna din zeitățile păgîne a murit pentru păcat. Așa cum observă Wagner, nici unui zeu păgîn nu „i s-a atribuit intenția de a-i ajuta pe oameni.

200

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Istorie și mit

201

Felul morții de care au murit este diferit (accidente de vînațoare, autocastrare etc)."

(3) Isus a murit o dată pentru totdeauna (Evrei 7:27; 9:25-28; 10:10-14). Prin contrast, zeii misterelor erau zeități ale vegetației, a căror moarte și înviere repetată descriu ciclul anual al naturii.

(4) Moartea lui Isus a fost un fapt istoric real. Moartea zeului descrisă în cultele păgîne este o dramă mitică fără nici o legătură istorică.

(5) Spre deosebire de zeii misterelor, Isus a murit de bunăvoie. Nimic asemănător morții voluntare a lui Isus nu apare în cultele misterelor.

(6) Și în fine, moartea lui Isus nu a fost o înfrîngere, ci un triumf. Creștinismul se deosebește totalmente de misterele păgîne prin faptul că relatarea morții lui Isus este un mesaj de triumf.

(NoRCHW 171-72)

De unde au luat atunci evreii palestinieni mesajul unui Mesia divin? Răspunsul la această întrebare va fi dat în capitolul 15. 6. Minunile

Andre Kole, unul dintre cei mai renumiți iluzioniști din lume, spune adesea auditoriului său că, de cînd au existat pe lume oameni de înșelat, au existat între ei și din aceia care să-i înșele. Avînd în vedere numeroasele și discutabilele pretenții la miraculos de-a lungul istoriei, este de înțeles faptul că criticii au pus la îndoială pretențiile referitoare la minunile lui Isus din Evanghelie.

Pretențiile la miraculos sînt răspîndite pretutindeni în literatura religiilor misterelor și a altor mișcări din lumea antică elenistică. Despre Apoloniu din Tyana, numit uneori „Cristosul păgîn", se pretinde că ar fi săvîrșit multe minuni de genul celor făcute de Isus. Cum trebuie să judecăm aceste pretenții? Datorită întinderii și importanței acestui subiect, îl vom discuta mai pe larg într-un capitol următor. Acum observăm doar că există o mare diferență între miracolele din mitologia antică și cele din Biblie. C. S. Lewis, un celebru savant în literatură, care a petrecut o mare parte din viață studiind literatura mitologică, scria cu privire la minunile povestite în mituri: „interferențele imorale și adesea aproape stupide atribuite zeilor din poveștile păgîne, chiar dacă ar fi avut o urmă de dovadă istorică, ar putea fi acceptate doar cu condiția că acceptăm un univers totalmente lipsit de sens. (LeC.M 133)

ERORI ÎN ÎNCERCAREA DE A LEGA CREȘTINISMUL DE RELIGIILE MISTERELOR

Primul care vine să-și apere cauza pare să aibă dreptate, pînă cînd vine altul și-l ia la întrebări.

La prima vedere unele asemănări dintre creștinism și diferitele religii ale misterelor sînt afit de izbitoare încît te simți tentat să crezi că creștinismul a împrumutat de la ele anumite expresii, întimplări, doctrine sau practici. Criticii sceptici, ignorînd sau tăinuind anumite fapte, dau adesea o imagine deformată a presupusei legături dintre creștinism și religiile misterelor. Următoarea afirmație a lui Ian Wilson, de exemplu, înfățișează o imagine denaturată a posibilelor influențe modelatoare ale creștinismului primar

Trebuie amintit că Galilea a fost păgînă pînă în secolul al II-lea î.Cr. și că a fost convertită doar cu forța la religia iudaică în perioada hasmoniană care a urmat revoltei ma-cabeilor. Este foarte probabil ca în rîndul oamenilor simpli din vremea lui Isus să fi rămas superstiții legate de vechiul mit al morții și al învierii zeului, întocmai cum în vest vechile superstiții și cultul vrăjitoarelor a persistat mult timp după introducerea

creștinismului. (WU.JTE 141)

Da, cu siguranță trebuie să fi existat anumite mituri și superstiții în țările păgâne vecine care *ar fi putut* da naștere creștinismului. Dar dovezile arată că primii propovăduitori creștini refuzau cu fermitate să accepte orice era contrar Evangheliei care le fusese revelată. Priviți la Pavel și Barnaba la Listra. De îndată ce a fost vindecat slăbănogul la porunca lui Pavel întreaga cetate s-a năpustit și

și-au ridicat glasul și au zis în limba licaoneană: „Zeii s-au pogorât la noi în chip omenesc.”

Pe Barnaba l-au numit Jupiter, iar pe Pavel Mercur, pentru că mînuia cuvîntul.

Preotul lui Jupiter, al cărui templu era chiar la intrarea în cetate, a adus tauri și cununi înaintea porților și voia să le aducă jertfa, împreună cu noroadale. *

Ce ocazie! Dacă primii creștini ar fi vrut vreodată să împrumute ceva de la religiile misterelor (chiar dacă numai pentru a atrage mai mult popor la credința lor), ar fi putut face creștinismul politeist chiar atunci și chiar acolo!

Dar nu. Lui Pavel, cel care a fost Saul fariseul, i-au trebuit trei ani în Arabia și la Damasc pentru ca să împace în sine ideea unui Mesia divin, care suferă și învie, cu convingerile sale monoteiste din Vechiul Testament. Și astfel, apostolii Barnaba și Pavel, cînd au auzit lucrul acesta, și-au rupt hainele, au sărit în mijlocul norodului și au strigat: „Oamenilor, de ce faceți lucrul acesta? Și noi sîntem oameni de aceeași fire cu voi; noi vă aducem o veste bună, ca să vă întoarceți de la aceste lucruri deșarte la Dumnezeu cel viu, CARE A FĂCUT CERUL, PĂMÎNTUL ȘI MAREA ȘI TOT CE

202

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

ESTE ÎN ELE ... Abia au putut să împiedice, cu vorbele acestea, pe noroadale, să le aducă jertfă.

Mulțimea înfierbîntată a fost atît de nestatornică încît a doua zi a fost ațîțată să-l omoare pe Pavel cu pietre și să-l lase mort în afara porților cetății. După ce am observat cîteva rădăcini ale creștinismului care s-a afirmat că ar fi provenit din religiile misterelor, vrem să evidențiem acum șase erori principale ale celor care pretind că religiile misterelor au influențat creștinismul. EROAREA 1: **Combi-naționalismul sau universalismul**

Aceasta este eroarea de a combina mai întîi toate caracteristicile tuturor religiilor misterelor începînd cu secolul al XV-lea î.Cr. pînă în secolul al V-lea d.Cr. și apoi de a compara această caricatură cu creștinismul. Chiar și Albert Schweitzer recunoștea această *eroare* cu ani în urmă, cînd scria:

Aproape toate scrierile populare cad în această inexactitate. Ele manufacturează din diferite fragmente de informații un soi de religie universală a misterelor, care de fapt nu a existat niciodată cu adevărat, cu atît mai puțin pe vremea lui Pavel. (ScA.PI)

Este evident că ceva ce este adevărat cu privire la una din religiile misterelor din secolul al XV-lea î.Cr., dar care a încetat să mai fie o parte din ea sau din oricare altă religie în jurul anului 1000 î.Cr., probabil nu va influența prea puternic creștinismul. Sau că ceva adevărat despre o religie dintr-o altă cultură sau altă parte a lumii, poate fi în întregime respins de cultura iudaică din Palestina. Din nou, cînd sînt combinate elemente din diferite religii, ele pot să pară a ceva din creștinism, cu toate că rezultatul acestor combinații făcute de noi nu a existat niciodată cu adevărat sub acea formă pînă cînd nu au fost practicate sau crezute de creștini. EROAREA 2: Colorarea materialului existent

Nash atribuie cauza acestei erori limbajului neglijent. El observă:

întîlnești adesea savanți care folosesc mai întîi terminologie creștină pentru a descrie credințe și practici păgîne și apoi sînt uimiți de paralelele impresionante pe care cred că le-au descoperit. Poți străbate o cale lungă pînă la a „dovedi” terminologia primilor creștini. Un exemplu recent foarte bun, în acest sens, se poate găsi în cartea lui Godwin *Mystery Religions in the Ancient World*, lucrare care descrie *crioboliumul* ca pe „un botez cu sînge”, în care cel inițiat este „spălat în sîngele mielului”. Un cititor neavizat ar putea fi șocat de această uimitoare asemănare cu creștinismul (vezi Apoc. 7:14), pe cînd un cititor mai bine informat va privi

Istorie și mit

203

descrierea lui Godwin ca pe o reflectare a unei puternice înclinări negative împotrivoare creștinismului.

(NaR.CHW 126)

Crioboliumul era în esență același cu tauroboliumul, cu excepția faptului că în locul taurilor se foloseau berbeci, probabil din motive economice. Și mai mult, referirile la criobolium sînt mai tîrzii decît cărțile creștine!

EROAREA 3: Suprasimplificarea

Criticii au, de asemenea, tendința de a folosi exagerările și supra-simplificările pentru a găsi paralele între creștinism și cultele misterelor. Nash avertizează:

întîlnești pretenții exagerate despre preținse asemănări între botez și Cina Domnului și „tainele” similare din anumite culte ale misterelor. încercările de a găsi analogii între învierea lui Cristos și preținsele „învieri” ale zeităților misterelor implică un număr masiv de suprasimplificări și de neatenție la detaliu. Chiar mai mult, pretențiile asupra centralității noțiunii de renaștere în anumite religii ale misterelor sînt mult exagerate.

(NaR.CHW 126-27)

EROAREA 4: Cine influențează pe cine?

Această eroare este probabil cea mai serioasă greșeală metodologică comisă de cei care pretind că creștinismul

și-a împrumutat doctrina și practicile de la religiile misterelor. Eroarea constă aici în presupunerea că creștinismul a adoptat o anumită trăsătură a unei religii a misterelor, atunci când nu există nici o dovadă că trăsătura respectivă a existat în acea religie, decât după ce apăruse creștinismul. Ceea ce mulți refuză să recunoască este că creșterea bisericii a fost atât de explozivă, încât alte religii au adoptat elemente creștine, pentru a-i atrage pe creștini și pentru a preveni pierderea propriilor adepți în favoarea creștinismului. Metzger atestă: „în ceea ce T. R. Glover numea cu pricepere „conflictul religiilor în vechiul Imperiu Roman”, era de așteptat ca marii preoți ai cultelor, care începeau să-și piardă adepții în favoarea bisericii în creștere, să ia măsuri pentru a opri valul.”

(MeB.MR 11)

Aici cheia problemei este datarea. Majoritatea pretinselor paralele între creștinism și religiile misterelor, la o cercetare atentă, vor arăta că elementele creștine predatează elementele mitologice. În cazurile în care nu o fac, adesea elementele evreiești sînt cele care predatează atât creștinismul cît și mitul și pe care le-a împrumutat ambelor religii.

Mai există și cealaltă față a monedei. După secolul I. d.Cr., rivalul cel mai de seamă al creștinismului a fost mitraismul. După romani, Mitra era Sol

204

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Invictus (soarele necucerit). Închinarea la Mitra a devenit de aceea asociată cu soarele și, în anul 274 d.Cr., data celei mai mari sărbători închinată lui Mitra a fost stabilită pentru 25 decembrie, data solstițiului de iarnă. Aparent „cîndva înainte de anul 336 biserica din Roma, nefiind în stare să stîrpească această sărbătoare păgînă, a spiritualizat-o făcînd din ea Sărbătoarea Nașterii Fiului Neprihănirii.” Data exactă a nașterii lui Isus a fost un subiect dezbătut secole de-a rîndul, dar pare a fi clar că în această situație data sărbătoririi Crăciunului a fost influențată de factori mai degrabă pragmatici decît istorici. În plus, după secolul al III-lea există tot mai multe dovezi că doctrine păgîne și laice au provocat schimbări în credința creștină. Dar acestea sînt evenimente tîrzii. Nu există dovezi că originea creștinismului a avut loc datorită influenței religiilor misterelor. Rădăcinile sale erau prea adînc înfipte în solul iudaic. **EROAREA 5: Atribuire falsă**

Savanții refuză adesea să recunoască faptul că sursa reală a unei practici creștine era un eveniment istoric real sau o practică sau credință iudaică. Datorită faptului că ceva pare să semene cu ceva dintr-o religie mistică, acelui lucru i se atribuie valoarea de sursă autorizată a unei practici sau credințe creștine. Discuțiile critice cu privire la originea Cinei Domnului cad adesea în această greșală. Nash explică:

Dintre toate cultele misterelor, doar mitraismul avea ceva ce aducea cu Cina Domnului. Înaintea inițiaților se puneau o bucată de pîine și o cană cu apă, în timp ce preotul lui Mitra rostea cuvintele ritualului... Orice căutare după antecedente istorice pentru Cina Domnului are mai multe șanse de succes dacă rămîne mai aproape de temelia iudaică a credinței creștine, decît dacă se va rătăci pierzîndu-se printre practicile cultelor păgîne. Cum s-a observat în cazul botezului creștin, Cina Domnului amintea de o persoană reală, istorică și de ceea ce făcuse persoana în istorie, în timpul Ultimei Cine. Și, după cum știe oricare student în Noul Testament, ocazia introducerii de către Isus a Cinei Domnului creștine, a fost sărbătoarea Paștelui Evreiesc. Metzger are dreptate cînd scrie: „Atmosfera iudaică a cadrului, a caracterului și al pietății exprimate în ritualul creștin este copleșitor de predominant în toate relatările despre originea Cinei.” (NaR.CHW 159; citat din Metzger: MeB. MSM 17)

Această concluzie este confirmată în continuare prin evitarea erorii 4 de mai sus. Conform dovezilor existente, mitraismul nu a cîștigat teren în Imperiul Roman decît abia după anul 100 d.Cr. M. J. Vermaseren, un specialist în cultul lui Mitra, certifică faptul că „nici un monument mitraic nu

Istorie și mit

205

poate fi datat mai devreme de sfîrșitul secolului I d.Cr. și nici chiar cele mai vaste cercetări de la Pompei, îngropat sub cenușa Vezuviului în anul 79 d.Cr., nu au scos pînă în prezent la lumină nici măcar o imagine a zeului.” (VeM.MSG 29)

La fel, istoricul Edwin Yamauchi concluzionează după mai multe cercetări: „în afară de vizita la Nero a împăratului Armeniei, care era un închinător al lui Mitra, nu există nici o altă dovadă a penetrării zeului Mitra în vest înainte de sfîrșitul secolului I d.Cr.” (Y»E.PCG 112)

Nu e de mirare că Iustin Martirul, așa cum notează Nash „se referea la masa din cultul mitraic ca la o imitație satanică a Cinei Domnului.”¹⁵ Avînd în vedere datarea tîrzie a cultului lui Mitra în Imperiul Roman, *H* putem exclude cu încredere dintre posibilele influențe asupra originii creștinismului. **EROAREA 6: Refuzul de a recunoaște „pedagogia lui Dumnezeu”**

Cu toate că creștinismul ne învață că există o singură cale pentru o relație cu Dumnezeu, este posibil ca Dumnezeu să se fi folosit cu adevărat de cîteva dintre miturile păgîne pentru a realiza acest proces de învățare în cadrul culturilor păgîne. Argumentînd asupra evenimentului real al învierii lui Isus, cercetătorul evreu necreștin Pinchas Lapide motiva:

Avînd în vedere această „pedagogie a lui Dumnezeu”, nu ar fi oare posibil ca Domnul universului să fi folosit mitul învierii (care era binecunoscut de toți păgînii), pentru a „elimina idolatria din toată lumea păgînă” prin

adevărată înviere a unei persoane drepte și să aducă „cunoștința lui Dumnezeu” în toate cele patru colțuri ale lumii, prin credința Pastelor creștine? (D»P.R 122)

Bineînțeles că alții s-au gândit la o înviere, dar nimeni nu a realizat-o în practică pînă atunci, nu a realizat în trup o înviere adevărată și completă. Dumnezeu, înviindu-l pe Isus, îi provoca, printre altele, în mod direct pe zeii falși ai greco-romanilor.

Una dintre noile descoperiri fascinante făcute de misionarii creștini confirmă că Dumnezeu se poate să fi revelat, cu multe sute de ani înainte ca evenimentele să fi avut loc, elementele esențiale ale evenimentelor Evangheliei diferitelor culturi, care mai târziu au mitologizat aceste detalii de-a lungul secolelor.

Don Richardson, recunoscut pentru lucrările sale antropologice și lingvistice între popoarele Sawi din epoca de piatră din Irian Jaya, a documentat existența legendelor evanghelice printre triburi îndepărtate de pe tot cuprinsul pămîntului. Ca un exemplu pentru modul în care Dumnezeu a pregătit

206

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

diferitele culturi pentru a accepta Evanghelia, cităm aici una din multele povestiri adevărate și fascinante găsite în cartea lui Richardson: *Etemity in Their Hearts*:

Departe, în partea muntoasă a Etiopiei central-sudice, trăiesc mai multe milioane de oameni, cultivatori de cafea, care, cu toate că sînt împărțiri în triburi destul de diferite, împărtășesc credința comună într-o ființă binevoitoare, numită *Magano* - creatorul omnipotent a tot ce există. Unul dintre aceste triburi se numește Darassa - s-au mai exact -poporul Gedeo. Puțini din cei 500.000 de membri ai tribului se roagă cu adevărat lui Magano. De fapt, un observator ocazional ar vedea că populația este mult mai preocupată să împace o ființă rea, pe care ei o numesc Șeitan. într-o zi Albert Brant a întrebat un grup de Gedeo: „Cum se face că voi îl priviți pe Magano cu un profund respect și totuși aduceți jertfe lui Șeitan?” El a primit următoarea replică: „Noi aducem jertfe lui Șeitan nu pentru că-l iubim, ci pentru că nu ne bucurăm de legături destul de strînse cu Magano, care să¹ ne permită să-l ignorăm pe Șeitan!”

Totuși, cel puțin un bărbat Gedeo a căutat un răspuns personal de la Magano. Numele său - Warrasa Wange.

Statutul lui - înrudit cu „familia regală” a tribului Gedeo. Domiciliul lui - Dilla, un oraș aflat la o margine

îndepărtată a teritoriului tribului Gedeo. Metoda sa de a se apropia de Magano - o simplă rugăciune, cerîndu-i lui Magano să se descopere pe sine poporului Gedeo!

Warrasa Wange a primit repede răspuns. Viziunile au început să-i inunde creierul. El a văzut doi străini cu pielea albă. Warrasa i-a văzut pe cei doi albi ridicîndu-și niște adăposturi provizorii la umbra unui sicomor uriaș, lîngă Dilla, orașul său natal. Mai târziu ei și-au construit niște construcții mai solide cu acoperișuri strălucitoare.

Treptat aceste construcții au acoperit aproape întregul deal! Visătorul nu mai văzuse niciodată nici măcar ceva cît de cît asemănător cu construcțiile provizorii sau cu cele stabile cu acoperișuri strălucitoare. Toate adăposturile din țara Gedeo erau cu acoperișuri de iarbă.

Apoi Warrasa a auzit o voce: „Acești bărbați”, i s-a spus, „vă vor aduce un mesaj de la Magano, Dumnezeul pe care-l căutați. Așteptați-i.”

într-o scenă finală a viziunii sale, Warrasa s-a văzut pe sine muțind stîlpul principal al casei sale. în simbolismul Gedeo, stîlpul din mijlocul casei unui om reprezintă însăși

Istorie și mit

207

viața aceluia om. El a luat apoi stîlpul din mijloc și l-a scos afară din oraș și l-a împlîntat în pămînt lîngă una din clădirile cu acoperiș strălucitor ale acelor bărbați străini.

Warrasa a înțeles semnificația - viața lui va trebui mai târziu să se identifice cu viața acelor oameni ciudați, cu mesajul lor și cu Magano care urma să-i trimită.

Warrasa a așteptat. Au trecut opt ani. în timpul acelor opt ani mai mulți alți vizionari din poporul Gedeo au profețit că vor sosi în curînd niște străini cu un mesaj de la Magano.

Apoi, într-o zi foarte fierbinte de decembrie. în anul 1948, canadianul cu ochi albaștri Albert Brant și colegul lui Glen Cain au apărut la orizont într-un camion vechi și uzat. Misiunea lor - să înceapă o lucrare misionară pentru slava lui Dumnezeu în poporul Gedeo. Ei speraseră să obțină de la oficialitățile etiopene permisiunea pentru a-și întemeia noua bază misionară chiar în centrul regiunii Gedeo, însă etiopienii susținători ai misiunii, i-au sfătuit că o asemenea cerere va întîmpina un refuz sigur, avînd în vedere climatul politic curent.

„Cereți doar să vi se dea voie să mergeți pînă la orașul Dilla”, au spus sfătuitoarii trăgînd cu ochiul. „Este departe de centrul tribului. Cei care se opun misiunii voastre vor gîndi că nu veți putea influența întregul trib dintr-un oraș atît de periferic!”

„Asta este”, i-a spus Brant lui Cain. „Este chiar la marginea tribului Gedeo, dar va trebui să reușim.”

Cu un suspin a îndreptat camionul spre Dilla. Glen Cain și-a șters sudoarea de pe frunte. „E grozav de cald, Albert”, spuse el. „Sper să găsim un loc umbros pentru corturile noastre!”

„Uită-te la acel sicomor bătrîn!” îi spuse Albert. „Exact ce a prescris doctorul!”

Brant a mărit viteza camionului urcînd povișul spre sicomor. De la distanță, Warrasa Wange a auzit zgomotul. S-a întors chiar la timp pentru a vedea camionul lui Brant oprit sub ramurile sicomorului. încet Warrasa a pornit

spre camionetă întrebându-se dacă nu cumva ...

30 de ani mai târziu, Warrasa (de acum un credincios înfocat al lui Isus Cristos, Fiul lui Magano) împreună cu Albert Brant și cu alții, au numărat peste 200 de biserici în poporul Gedeo - fiecare având în medie 200 de membri! Cu ajutorul lui Warrasa și al altor locuitori din Dilla, aproape

208

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Istorie și mit

209

întregul trib Gedeo a fost influențat de Evanghelie - în ciuda așezării periferice a orașului Dilla! (RiD.ETH 56-58)

UNICITATEA PORTETELOR LUI ISUS DIN EVANGHELII

Savanții precum și laicii au recunoscut de-a lungul a aproape două milenii distincția netă dintre relatările scriitorilor Evangheliei și creatorii de mituri și de religii ale misterelor. De exemplu, Walter Kunneth, profesor de teologie sistematică la Universitatea Erlangen din Germania, afirmă cu privire la exclusivitatea Evangheliei: Mesajul învierii nu a apărut pentru lumea contemporană ca fiind una dintre obișnuitele legende de cult, astfel încât Isus Cristos să fie un nou erou de cult care stă într-o perfectă armonie alături de alți eroi de cult. Ci mesajul a fost în termeni de strictă exclusivitate: Unul singur este Domn (Kyrios). Aici eșuează orice analogie. Această mărturie, în contrast cu toleranța întregii lumi mitice, vine cu o pretenție intolerantă la absolut care pune la îndoială validitatea și adevărul întregii mitologii. (KUN.TR 62)

Cartlidge și Dungan recunosc același lucru:

Creștinii utilizau concepte și termeni familiari pentru a-și comunica credința, dar ei le dădeau o semnificație exclusivă. Când se închinau lui Isus, Salvatorul lor, efectul era o negație puternică: „Nici Cezar, nici Asclepios, nici Heracles, nici Dionisos, nici Ptolemeu, nici un alt Dumnezeu nu este Salvatorul lumii - Isus Christos este!” (CaDR.DSG 21)

Citiți în întregime mai multe mituri grecești și apoi citiți în întregime relatările Evangheliei și veți observa o diferență marcantă în atmosfera generală a materialului. Referitor la Evanghelia lui Ioan, adesea cea mai criticată dintre narațiunile evanghelice, Blaiklock spune:

fi citesc adesea în greaca lui simplă, fără traducere și de fiecare dată capăt impresia copleșitoare a stilului său direct, a relației sale intime cu subiectul și cu cititorul. Citiți doar povestea nunții din Cana (redând însă corect afirmația: „Mamă, ce are aceasta de-a face cu Mine?”) și veți simți atmosfera căminului, stinghereala Măriei, ușoara glumă a nunului (cap. 2). Continuați cu istoria rabinului (cap. 3) care a venit noaptea și a fost tulburat la început, deoarece răspunsul la întrebarea pe care nu putea să o pună i-a fost dat printr-o trimitere la cărțile lui Ezechiel și Numeri (Ez. 36:25-27; Num. 21:4-9). Și apoi citiți relatarea conversației de la fântina Sihar, cu femeia din Samaria care ducea o luptă de cuvinte dinainte pierdută cu cel mai ciudat evreu pe care l-a întâlnit vreodată (cap. 4). Citiți mai departe până la relatarea tulburătoare a Săptămânii Patimilor, cu punctul ei culminant în istoria dinamică a învierii, egalată în realism simplu doar de narațiunea lui Luca. Citiți doar. Acești oameni nu scriau închipuiri. Nu așa sună un mit. Aceasta este istorie și a fost scrisă în felul acesta deoarece era un reportaj.

(BIE.MM 77-78)

Traducătorul și cercetătorul în Noul Testament, J. B. Phillips, își descrie experiența astfel:

Am citit în greacă și latină nenumărate mituri, dar aici nu am găsit nici cea mai vagă nuanță de mit. Nu există isterie, nu există cuvinte meșteșugite pentru a crea efect și nici o încercare de înșelătorie... Simți aici totala lipsă de exagerare care nu este o trăsătură a orientalilor. Găsești o candoare și o simplitate de copil și efectul total este copleșitor.

(PhJ.RT77)

Blaiklock concluzionează:

Există doar o singură explicație valabilă: patru bărbați, sub obligația grozavă a unui adevăr care i-a eliberat, au scris despre ceea ce au văzut sau despre ceea ce martori direcți și de încredere le-au povestit. Așa cum spunea Rousseau, oamenii care ar putea inventa o asemenea poveste ar fi mai mari și mai remarcabili decât figura centrală creată.

(BIE.MM 77)

CONCLUZII

Deși se fac atâtea afirmații în literatura de popularizare cum că creștinismul și-a împrumutat întâmplările Evangheliei de la miturile lumii păgâne, cercetările savante din ultima vreme resping categoric această teză. Moreland spune:

Nu se poate accentua suficient că asemenea influențe sînt văzute de experții de astăzi în Noul Testament, ca avînd puțină influență sau chiar nici una în formarea imaginii nou testamentale a lui Isus, în general, sau asupra narațiunilor despre înviere, în special. Atît cadrul general al Evangheliilor cît și trăsăturile specifice ale narațiunilor despre înviere aduc dovezi covîrșitoare că Biserica primară își avea rădăcinile în iudaism. Isus, Biserica primară și scrierile ei s-au născut în solul iudaic și influența altor națiuni a fost minimă.

(MoJP.S 181)

210

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Chiar atunci când *ipoteza* sincretismului era în culmea gloriei, mulți dintre savanții cei mai de seamă nu s-au lăsat convinși. Adolf von Harnack, probabil cel mai influent istoric german al Bisericii și teolog al vremii sale, scria la începutul secolului:

Trebuie să respingem mitologia comparată, care găsește o legătură cauzală între orice și orice altceva, care zdrobește bariere solide, poduri grele de parcă ar fi o joacă de copil și țese combinații din asemănări superficiale ... Prin asemenea metode, Cristos poate fi transformat în fiul soarelui cât ai clipi din ochi sau se pot compune legende care să se ocupe de nașterea oricărui dumnezeu care poate fi conceput sau se pot prinde tot felul de porumbei mitologici pentru a ține companie porumbelului care s-a coborât la botezul lui Isus; și se pot găsi oricât de mulți măgari celebri care să urmeze măgarul pe care a intrat Isus în Ierusalim; și astfel, sub bagheta magică a „religiei comparate” se poate elimina cu succes orice trăsătură spontană din oricare religie!¹⁶ De ce au dispărut religiile misterelor care concureau creștinismul, lăsând creștinismul drept religia principală a Imperiului Roman? Sînt cîteva răspunsuri, dar primul dintre ele este că creștinii predicau despre învierea unei persoane istorice adevărate și recente. Povestirile mitologice ale religiilor misterelor pur și simplu nu au putut rămîne în competiție.

Am atins un număr de dovezi pentru a susține concluzia că primii creștini nu au împrumutat de la religiile misterelor pentru a-și alcătui istoria.

în primul rînd, perioada de timp dintre subiectul mitului și sursele care relatează despre subiect este foarte lungă, de cel puțin cîteva sute de ani. În multe cazuri eroii miturilor nici măcar nu sînt localizați în istorie.

În al doilea rînd, sursele, care par a fi anterioare creștinismului, au fost scrise, de fapt, după ce Noul Testament a fost deja finalizat. Dacă a avut loc un împrumut, atunci religiile misterelor au fost cele care au împrumutat de la creștinism. Abia foarte tîrziu întîlnim limbaj de la cultele misterelor care pătrunde în vocabularul Bisericii. Nash relatează:

În secolul al III-lea, și nu mai devreme, a avut loc prima întîlnire reală dintre creștinism și religiile misterelor.

După anul 300 d.Cr. terminologia cultelor misterelor a început să apară pentru prima dată în limbajul

Bisericii. (NAR.CHW 129)

Atunci este mult mai probabil că religiile misterelor, care se confruntau cu pierderea adepților în favoarea Bisericii în creștere, au încorporat în literatura și practicile lor elemente atractive de la creștini.

Istorie și mit

211

în al treilea rînd, religiile misterelor erau sincretiste, pe cînd creștinismul propovăduia eliminarea elementelor străine de propria sa revelație.

În al patrulea rînd, așa cum constată Moreland:

Diferențele depășesc cu mult asemănările. Religiile misterelor au o consoartă, o zeitate feminină care este o figură centrală a mitului. Ele nu au învieri reale, doar o simplă resuscitare. Misterele au un context puțin sau chiar deloc moral, ritualurile lor încercînd să stimuleze fertilitatea. Misterele sînt legende politeiste, sincretiste, nelegate de persoane istorice. (MoJP.s 182)

în al cincilea rînd, religiile misterelor erau mai preocupate de starea emoțională a adepților lor decît de doctrina corectă.

În al șaselea rînd, multe pretinse asemănări dintre creștinism și religiile misterelor apar doar atunci cînd terminologia creștină este folosită pentru a descrie o practică sau un mit al religiei misterelor.

Există desigur și persoane sincere cu întrebări adevărate în acest domeniu al religiilor comparate. Dar cărțile de popularizare despre „Viața lui Isus”, care continuă să iasă de sub tipar, apar adesea a nu fi nimic altceva decît o căutare de scuze pentru a evita acceptarea lui Isus și a ceea ce cere El de la om. Blacklock spune:

N-ar fi oare posibil să existe întotdeauna dintre aceia căroră le este greu sub obligația și presiunea Persoanei impunătoare a lui Isus Cristos sau care cercetați și tulburați de cuvintele Lui, să caute o mîngîiere în speranța că relatările Evangheliilor au fost falsificate? Cu această speranță că ei demască o minciună se avîntă la atac împotriva istoricității lui Isus. Creștinismul a biruit, a triumfat asupra celui mai serios oponent al său, cultul lui Mitra, adoptat atît de larg în armata romană, în mare măsură datorită faptului că creștinismul a putut să-i Opună legendarului Mitra realitatea lui Cristos cel istoric. Dintr-o necesitate lăuntrică își îndreaptă spre el săgețile aceia care nutresc strania și morbida dorință ca viața să nu fie nimic altceva decît „zgomot și agitație fără nici un sens”, iar scăparea finală, o groapă în mocirla de gunoarie a orașului. (BIE.MM 11)

10

Dovezile aduse de geografia istorică

213

DOVEZILE ADUSE DE GEOGRAFIA ISTORICĂ

S,

"pre deosebire de relatările mitice ale diferiților preînși zei, discutate în capitolul anterior, narațiunile evanghelice îl descriu pe Isus ca pe un om din carne și sînge care a călătorit în localități geografice reale și a intrat în relație cu persoane istorice cunoscute. Faptul că El a ocupat un loc specific în timp și spațiu devine tot mai clar dacă studiezi geografia istorică din vremea lui Iisus. Detaliile istorice și geografice din relatările evanghelice aduc dovezi clare că scriitorii nu și-au inventat povestirile. Acest capitol va trata cîteva dintre aceste dovezi și va căuta să răspundă la unele întrebări dificile care au apărut în acest domeniu.

Noile dovezi obținute în urma studierii culturii Palestinei din secolul I încep să arunce lumină cu privire la Isus cel din Evanghelii. Aceste noi dovezi îi forțează pe mulți să se întoarcă de la scepticismul lor cu privire la învățătura Noului Testament despre Isus.

Bultmann, care a privit Noul Testament ca pe un document istoric greșit, nu a vizitat niciodată așezările din Israel și nu a luat în considerare niciodată influența culturii iudaice asupra lui Isus. Martin Hengel de la Universitatea din Tübingen, din Germania de Vest, spunea despre faptul că nu s-a luat în considerare elementul cultural, că aceasta „a constituit o veche și rea tradiție germană cu rezultate primejdioase”.¹

GEOGRAFIA ISTORICĂ

Geografia istorică încearcă să facă legătura între evenimentele istorice și localizarea lor geografică. Cunoscînd ce s-a întîrîplat într-o anumită localitate din trecut, descoperim de ce a făcut Isus ceva în acea localitate atunci cînd a trecut pe acolo. De vreme ce ar fi practic imposibil pentru un scriitor neevreu de mai tîrziu să cunoască contextul istorico-geografic care încadra un eveniment din viața lui Isus, aceste întîrîplări asigură o bună dovadă că ceea ce descriu scriitorii Evangheliilor s-a întîmplat cu adevărat. Cîteva exemple:

În orașul Nain, Isus l-a înviat pe fiul văduvei. Nain se află pe partea de nord a unui deal din sudul Galileii. Exact peste deal, pe partea de sud, este

212

locul în care Isus l-a înviat pe fiul Sunamitei. Deoarece oamenilor din această localitate le era familiară această minune, Isus a putut să-și întărească autoritatea făcînd o minune similară în orașul vecin. Oamenii din Nain au răspuns: „Un mare profet s-a ridicat printre noi!” și: „Dumnezeu Și-a vizitat poporul Său!”

Fuga Manei și a lui Iosif cu pruncul Isus în Egipt nu a fost o plecare neobișnuită. 85 o/o din numărul total de evrei trăiau în afara israelului și Alexandria și Egiptul adăpostea o mare și veche populație evreiască. S-ar fi putut ca Iosif și Maria să fi avut rude sau prieteni acolo.

Orașul de baștină al lui Isus, Nazaret, este semnificativ din mai multe motive. Mai întîi, era un sat obscur „într-un fund de țară” în care trăiau probabil doar 20-30 de familii. Acest lucru este confirmat de descoperirea a 23 de morminte, despre care se crede că a fost cimitirul din secolul I pentru întreaga localitate. Nazaret nu apare în nici una din listele orașelor găsite la Iosif Flaviu, în Vechiul Testament sau în *Talmud*. Nu e de mirare că Natanael, cînd Filip i-a spus prima dată despre Isus, a răspuns: „Poate ieși ceva bun din Nazaret?”

În al doilea rînd, orașul Nazaret este situat pe o coamă înaltă de munte, care se înalță dominînd Valea Izreel. Geografia corespunde exact cu descrierea lui Luca despre oraș, atunci cînd spune: „Și s-au sculat, L-au scos afară din cetate și L-au dus pînă pe sprinceană muntelui, pe care era zidită cetatea lor, ca să-L arunce jos în prăpastie.”

În al treilea rînd, Valea Izreel, numită și Cîmpia Megiddo sau Ar-maghedon, era în mod literal curtea din față a Nazaretului. Peste 250 de bătălii din istorie au avut loc aici și profeții prezic că bătălia finală se va da tot aici. Armatele pot intra în vale prin șapte trecători principale, ceea ce face din vale un cîmp ideal de bătălie. Pe măsură ce Isus creștea, probabil că s-a plimbat prin această vale de multe ori și a reflectat adesea cum „toți care scot sabie, de sabie vor pieri”⁴. Este puțin ironic și totuși caracteristic felului în care lucrează Dumnezeu adesea, că Acela care a fost numit „Prințul Păcii” a trebuit să crească privind în zare la „cîmpul de luptă al istoriei”. De asemenea, orașul Nazaret se află într-o zonă în care oamenii priveau dezaprobator folosirea lemnului, ca fiind o exploatare a țării. Casele erau construite în primul rînd din piatră, care se afla acolo din abundență. Cuvîntul grecesc pentru „tîmplar” poate fi tradus la fel de bine cu „prelucrător în piatră”, „fierar”, „meșteșugar” sau „lucrător în lemn, piatră sau metal”. Este posibil, de aceea, ca Iosif și Isus să fi făcut mai mult construcții de piatră decît tîmplărie. Ca urmare, s-ar putea ca Isus să fi fost foarte puternic și semeț la înfățișare. Acest fapt, împreună cu autoritatea Sa spirituală, L-au făcut fără îndoială capabil să călătorească mult pe jos, să

214

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

vorbească mulțimilor de pînă la 5000 de oameni, să alunge negustorii afară din Templu și să treacă prin mijlocul unei gloate furioase care încerca să-l arunce în prăpastie.

PROBLEMA LUI QUIRINIUS

Probabil că cea mai dificilă contradicție istorică aparentă, care are o legătură cu Evangheliile se referă la

relatarea lui Luca despre recensământul făcut pe vremea când Quirinius era guvernator în Siria (Luca 2:2). Ian Wilson fi aduce următoarele critici lui Luca:

Și după ce ne spune că nașterea lui Isus și a lui Ioan Botezătorul a avut loc pe vremea lui Irod cel Mare, despre care se știe că a murit în anul 4 î.Cr., autorul Evangheliei lui Luca încearcă să ofere un detaliu istoric impresionant:

în vremea aceea a ieșit o poruncă de la Cezar August să se înscrie toată lumea. înscrierea aceasta s-a făcut întâia dată pe când era dregător, în Siria, Quirinius. Toți se duceau să se înscrie, fiecare în cetatea lui (Luca 2:1-3).

Din păcate, cu toate că prima înscriere a evreilor a avut loc cu adevărat pe vremea guvernării lui Quirinius, aceasta nu a avut loc și nu putea să aibă loc mai devreme de anul 6 d.Cr., primul an în care Iudea a intrat sub stăpânirea directă a romanilor și a fost într-adevăr relatată de Iosif Flaviu drept un eveniment fără precedent al anului. Ca s-o spunem deschis, Luca a recurs la o invenție. (WU.JTE 55)

Ca s-o spunem deschis, cartea lui Wilson, *Jesus: The Evidence* a de-jiaturat dovada! Haideți să cercetăm.

Recensământul i-a făcut pe Iosif și pe Mana să plece la Betleem exact înainte de nașterea lui Isus. în unele puncte Wilson are dreptate. Atât Matei cât și Luca sînt de acord că Isus S-a născut înainte de sfîrșitul domniei lui Irod cel Mare. S-a stabilit cu destulă certitudine că moartea lui Irod a avut loc în luna martie sau aprilie a anului 4 î.Cr. (Vezi RJ.BC 230ff și HoH.C 12-13.) O înscriere, nu neapărat prima, a fost făcută de Quirinius în anul 6 d.Cr.

(FU.BC 234-36). Dar există alte dovezi pe care Wilson le ignoră. **Faptul 1:**

în Fapte 5:37, Luca se referă la recensământul din anul 6 d.Cr., care arată că este conștient de locul în care se potrivește în cronologia perioadei. Luca numește acest recensământ **înscrierea**, adică, cea binecunoscută din anul 6 d.Cr **Faptul 2:**

Textul grecesc din Luca 2:2 sugerează o înscriere mai puțin cunoscută, anterioară celei din anul 6 d.Cr. Biblia în versiunea The New American

Dovezile aduse de geografia istorică

215

Standard Version traduce Luca 2:2 astfel: „Aceasta a fost prima înscriere făcută pe vremea când Quirinius era guvernator în Siria.” Ni se pare a fi o redare fidelă a sensului textului grecesc, care, tradus absolut literal, spune: „Acest recensământ, cel dintii care a avut loc cînd Quirinius conducea/guverna Siria.” Avînd în vedere că limba greacă omite adesea cuvîntul „este”, el trebuie să fie inserat și se potrivește în modul cel mai natural după cuvîntul „recensământ”. Fraza sună literalmente astfel: „Acest recensământ este primul care a avut loc pe vremea cînd Quirinius guverna Siria.” Dacă sub Quirinius ar fi avut loc numai recensământul binecunoscut din anul 6 d.Cr., Luca ar fi spus simplu: „Acesta este *recensământul* care a avut loc cînd Quirinius ...” Nu știm să se mai fi făcut încă vreun recensământ după anul 6 d.Cr. De aceea, forma gramaticală din Luca 2:2 pare să indice foarte categoric că Luca vrea ca cititorii lui să nu se gîndească la recensământul din anul 6 d.Cr., ci la cel mai dinainte, mai puțin cunoscut, din jurul anului 5 î.Cr. **Faptul 3:**

Iosif Flaviu confirmă că răscoala din anul 6 d.Cr. a fost o reacție la un recensământ înfăptuit cu forța. Prin contrast, recensământul anterior, din Luca 2:2, se pare că recurgea la obiceiul evreiesc. Romanii ar fi avut două probleme:

1. Irod conducea Iudea, nu Quirinius

2. Poporului nu-i plăcea ca romanii să se amestece în treburile lui.

Din punctul de vedere al romanilor, cea mai diplomatică soluție pentru Quirinius ar fi fost să negocieze un recensământ înfăptuit sub auspiciile lui Irod și conform cu practicile evreiești de înregistrare pe seminții. Astfel, Iosif și Măria au călătorit la Betleem, cetatea lui David și „orașul natal” al lui Iosif. Negocierea romanilor pentru acest aranjament este indicată de faptul că ei efectuau de obicei recensământul bazîndu-se pe proprietatea asupra pămîntului și nu pe orașul de reședință. Totuși, ocazional, și romanii făceau excepții. Un papyrus egiptean din anul 104 d.Cr. indică faptul că li s-a cerut egiptenilor să se întoarcă în orașele natale pentru o numărătoare efectuată de romani. (DeA.LAE 270-71) Dar ar fi fost gata Irod să accepte un asemenea aranjament? în mod sigur că da, căci Iosif Flaviu relatează că a căzut în dizgrația lui Cezar August, fiind retrogradat de la „prieten” la „supus”. El era nevoit să facă orice îi cereau romanii pentru ca să intre din nou în grațiile lui Cezar. Irod era pe patul de moarte și avea probleme cu desemnarea unui succesor. (El și-a schimbat testamentul de trei ori și și-a omorît trei fii pînă s-a hotărît asupra lui Arhelau cu cinci zile înainte de a muri.) Moartea apropiată a lui Irod era pentru romani un motiv în plus de a face nu-

216

PAFJEAII: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

mărtoarea poporului, avînd în vedere pregătirile pentru schimbarea dregătorilor. **Faptul 4:**

în anul 6 d.Cr. Palestina nu mai era condusă de un singur împărat, ci era fragmentată în mai multe tetrarhii. De aceea ar fi fost aproape imposibil ca lui Iosif și Măriei să li se fi cerut să călătorească de la Nazaret la Betleem, după cum relatează Luca, dacă aceasta nu s-ar fi întîmplat înaintea morții lui Irod cel Mare. Pentru a călători de la Nazaret la Betleem în anul 6 d.Cr., Iosif și Măria ar fi trebuit să plece din Galilea, condusă de Irod Antipa, să meargă în Iudea, care era acum sub controlul direct al guvernului roman care-l detronase pe Arhelau. însă, așa cum accentuează profesorul Brindle, călătoria de la Nazaret la Betleem „ar fi putut avea loc doar dacă ar fi

existat o autoritate centrală peste toată Palestina - așa cum a fost doar sub Irod cel Mare." (BrW.CQ 27:51-52)

Faptul 5:

Luca 2:1 indică faptul că recensământul era în concordanță cu o politică de înregistrare a întregii populații de pe tot cuprinsul imperiului. Aceasta nu specifică faptul că toate provinciile făceau înscrierile concomitent, ci doar că Augustus era, așa cum afirmă Hoehner, primul din istorie care a ordonat o înregistrare sau o impunere de taxe la nivelul întregului imperiu provincial. Lucrul acesta este dovedit și de faptul că Luca folosește timpul prezent, care arată că August a ordonat să se facă înscrieri în mod regulat și nu doar o singură dată. (HoH.C 15)

Renunțatul arheolog, Sir William Ramsay, afirma:

Prima înregistrare a populației din Siria a fost făcută în anii 8-7 î.Cr., însă o analiză a situației din Siria și Palestina din acea perioadă arată că înscrierea din împărăția lui Irod a fost amânată cu câțiva vreme. (RaW.WCB 174)

Aceasta ar duce la datarea înscrierii din Luca 2:2 în jurul anilor 6-5 î.Cr., chiar înainte de moartea lui Irod.

Faptul 6:

Isus avea aproximativ 30 de ani (Luca 3:23) când și-a început lucrarea, la scurt timp după ce Ioan Botezătorul și-o începuse pe a sa „în cel de-al 50-lea an al domniei lui Tiberiu Cezar" (Luca 3:1,2). Hoehner afirmă:

Având în vedere că al 15-lea an al domniei lui Tiberiu poate fi datat aproximativ între anii 27-29 d.Cr., ar însemna

Dovezile aduse de geografia istorică

217

că, dacă Isus s-a născut în anul 6 d.Cr., ar fi avut doar 21-23 de ani și nu 30 de ani. (HoH.C 19)

Unii comentează că, dacă ar fi avut loc un recensământ în anul 5 sau 6 î.Cr., Iosif Flaviu ar fi spus ceva despre el. Dar acesta este un argument din tăcere, care este invalidat de faptul că, probabil, singurul motiv pentru care Iosif Flaviu a menționat recensământul din anul 6 d.Cr. a fost că el a fost scos în evidență de evenimentele tumultuoase ale detronării lui Arhelau, a preluării tuturor bunurilor sale materiale de către romani și a revoltei lui Iuda din Galilea (numit și un „gaulanit").

Misterul întregii probleme, pe care se pare că Luca îl cunoștea, dar pe care arheologii nu l-au descoperit încă, este cum putea Quirinius să conducă Siria în anul sau în jurul anului 5 î.Cr. Toți guvernatorii Siriei sînt cunoscuți, începînd din anul 12 î.Cr. pînă în anul 4 î.Cr. Știm într-adevăr despre Quirinius că a fost un conducător militar și administrator eficient și că a deținut mai multe funcții de cel mai înalt rang în Siria și împrejurul ei, încă din anul 12 î.Cr. și pînă în anul 7 d.Cr. Cîndva între anii 12 î.Cr. și 1 d.Cr., Quirinius a fost însărcinat cu războiul homanadensian, care avea loc într-o provincie vecină cu Siria. Emil Schurer, savantul dominant al secolului al XIX-lea, a demonstrat că Siria a fost foarte probabil provincia din care Quirinius ar fi putut conduce războiul și a datat prima perioadă de guvernare a lui Quirinius în Siria, între anii 3 și 2 î.Cr. (ScE.HJP/90 1:352) Ramsay, totuși, bazîndu-se pe mărturiile inscripțiilor, credea că Quirinius a fost coguvernator în jurul anilor 8-6 î.Cr. (RaW.BRD/15 292-300) Finegan face următorul raționament:

Rezistența opusă de homanadensieni trebuie să fi fost înfrîntă pe vremea în care se construia rețeaua de drumuri romane în provincia Galatia, în anul 6 î.Cr.; de aceea, cel puțin cea mai mare parte a acestui război trebuie să se fi terminat la acea dată ... Quirinius ar fi putut fi liber să se ocupe de alte probleme din est. (FU.BC 235-36) Preotul englez E. C. Hudson a documentat că Quirinius a fost plin de succes în lupta sa cu homanadensienii. Au fost luați peste 4000 de prizonieri, Quirinius a primit răsplată unui adevărat triumf și cei din colonia Antiohia Pisidia l-au ales „duumvir" de onoare, adică magistrat șef cu un prefect, M. Servilius, desemnat să fie activ în locul lui. (HuE.PF 15:106)

Marea abilitate a lui Quirinius contrastează puternic cu lipsa de experiență a lui Quintilius Varus, guvernantul oficial al Siriei între anii 7 sau 6 î.Cr. și 4 î.Cr. Blaiklock, care a cercetat dovezile amănunțit, arată că Varus era un bărbat căruia August nu i-a acordat, poate, în mod justificat prea mult respect. August, mai presus de toate, știa

218

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

să judece bine oamenii și Quintilius Varus fusese acela care în anul 9 d.Cr. pierduse trei legiuni în Pădurea Teutonă din Germania, unul din cele mai șocante dezastre pentru armata romană din acel secol.

Presupunînd că August avea unele îndoieli cu privire la abilitatea lui Varus de a face față unor situații explozive, este ușor de văzut motivul unui amestec special, sub o altă conducere, în treburile din provincia lui Varus. O reconstituire rezonabilă ar putea presupune că Varus a venit în Siria în anul 7 î.Cr., un om neîncercat, înscrierea urma să aibă loc în Palestina în anul 8 sau 7 î.Cr. și s-ar putea foarte bine ca August să-i fi ordonat bărbatului care rezolvase cu succes problema locuitorilor din ținutul muntos al Pisidiei, să preia delicata misiune. Irod I căzuse de curînd în dizgrația împăratului și poate că trăgăna efectuarea recensământului, un proces care îi înfuria întotdeauna pe evrei. Intervenția lui Quirinius, organizarea necesară și pregătirile pentru recensământ, ar fi putut cu ușurință să fi amînat adevărata dată a recensământului pînă spre sfîrșitul anului 5 î.Cr., o dată rezonabilă.

S-ar putea deci ca Quirinius să fi deținut o funcție de conducere peste Siria printr-un mandat special. Există o confirmare cheie: Luca 2:2 permite acest aranjament de conducere, de vreme ce termenul grecesc folosit nu specifică faptul că Quirinius era guvernatorul oficial al Siriei, ci doar că într-un fel el cărmuia sau guverna Siria. Dictionul lui Aristotel, aplicat în mod obișnuit pentru toate operele din antichitate, este că privilegiul îndoiei trebuie dat autorului și nu arogat de critic pentru sine însuși.⁸ Motivul pentru care cercetătorii clasici urmează această practică (și pentru care ar trebui să o *urmeze* și criticii Noului Testament) este că autorul unei lucrări clasice, fiind mult mai apropiat de evenimentele în discuție, are un avantaj clar în a cunoaște detaliile situației pe care criticul, aflat la o distanță de secole de evenimentul respectiv, nu are cum să le cunoască. De aceea una este să pretinzi existența unei contradicții istorice și alta este să o dovedești.

Având în vedere că documentația istorică a perioadei antice, în general, și a celei din Siria din acea vreme, în special, este insuficientă, putem noi avea încredere în exactitatea istorică a lui Luca? **Să studiem deci dosarul lui Luca.**⁹

În secolul I, denumirea funcțiilor oficiale de guvernământ se schimba des. în ciuda acestui fapt, s-a constatat că Luca i-a identificat precis pe aceia pe care îi numește cu titlurile lor corecte. De exemplu, când Cipru a trecut de la provincie imperială la provincie senatorială în anul 22 î.Cr., titlul con-

Dovezile aduse de geografia istorică

219

ducătorului s-a schimbat și el. Totuși, Luca îl numește corect pe Sergios Paullus drept „proconsul” al Ciprului și nu cu vechiul titlu de „legat imperial”. Luca, de asemenea, fi desemnează corect pe guvernatorii Ahaiei și ai Asiei drept proconsuli, de vreme ce ei erau sub jurisdicția senatului și nu sub cea a împăratului. Ahaia a fost mai întâi sub senat, din anul 27 î.Cr. până în anul 15 d.Cr., apoi sub împărat până în anul 44 d.Cr. și iarăși sub senat începând de atunci. În Filipi, termenul lui Luca de „praetor” pentru marii magistrați reflectă o practică egotistică specială confirmată de Cicero: „Cu toate că sînt numiți duumviri în celelalte colonii, acești bărbați doreau să fie numiți praetori.”¹⁰ Referitor la exactitatea lui Luca din Fapte 17:6, un cercetător australian, David Hayles, a publicat o analiză completă a problemei Quirinius. El declară:

Este demn de notat aici că Luca este singurul autor antic care a păstrat termenul *politarches* (dregători) (Fapte 17:6). Orice îndoiele cu privire la credibilitatea lui în această privință au fost spulberate prin descoperirea a 19 inscripții diferite atestînd titlul, în general, în Tesalonic și Macedonia. (HaDJ.RS/II 30)

În Fapte 28:7, Luca îl numește pe Publius „mai marele ostrovului”, un titlu confirmat de inscripții grecești și latine ca fiind formula de adresare corectă către conducătorul Maltei din vremea aceea. Cu toate că Matei și Marcu au preluat denumirea populară pentru Irod Antipa de „împărat”, Luca se referă la el cu titlul său oficial de „tetrarh”. Ori cît de mult și-a dorit Antipa, romanii au acordat statutul regal doar tatălui său, Irod cel Mare, nu însă și lui. Criticii îl acuzau pe Luca de o eroare în Luca 3:1, unde el vorbește despre Lisania, ca fiind tetrarh al Abilenei. Singurul Lisania din Abilene cunoscut de istoricii moderni pînă de curînd a fost un „rege” cu acest nume, care a fost executat de Marcu Antoniu în anul 34 î.Cr. Dar din nou Luca cîștigă în fața criticilor moderni, cînd o inscripție datată între anii 14 și 29 d.Cr. se referă la, ați ghicit, „Lisania, tetrarhul”, conducător în acea perioadă. (Vezi RaW.BRD/15297ff.)

Exactitatea lui Luca a fost confirmată și pe alte căi. Vorbind despre descrierea lui Luca a „culorii și atmosferei” locale, Bruce relatează:

Acuratețea de care dă dovadă Luca în detaliile pe care le-am examinat deja se extinde și asupra sferei mai generale a culorii și atmosferei locale. El știe să zugrăvească de fiecare dată perfect atmosfera specifică. Ierusalimul, cu mulțimile sale influențabile și intolerante, este în contrast marcant cu aglomeratul centru comercial din Antiohia Siriei, unde oameni de diferite credințe și naționalități aveau de-a face unii

220

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

cu alții, așa încît nu ne mai miră să găsim aici prima biserică întemeiată printre neamuri, cu evrei și neevrei adunîndu-se într-o îngăduință și o legătură frățească. Apoi este Filipi, colonia romană cu magistrații ei înfumurați și cu cetățenii ei atît de mîndri de a fi romani; și Atena, cu nesfîrșitele ei dispute din piețe și cu setea ei nestînsă de a afla ultimele noutăți - o sete pentru care conducătorii ei au certat-o cu 300 și 400 de ani în urmă. Apoi mai este Efesul, cu templul închinat lui Artemis, una din cele șapte minuni ale lumii și cu atîția locuitori a căror existență era dependentă de acest cult al mării zeițe; cu reputația lui pentru superstiție și magie - o reputație atît de răspîndită în lumea antică, încît pentru farmece sau descîntecele scrise se folosea curent denumirea de *Ephesia grammata* („Scrisori efesiene”). Fără îndoială că suluri conținînd asemenea descîntece au fost arse în public, în urma proclamării cu putere de către Pavel, a unei credințe care elibera omul de temerile superstițioase (Fapte 19:19). (BrF.NTD89)

În 1848, James Smith din Jordan Hill, un navigator experimentat și bun cunoscător al lumii mediteraniene, pe unde navigase și Pavel, a publicat ceea ce a devenit lucrarea standard despre naufragiul lui Pavel, *The Voyage and Shipwreck of St. Paul*. În ea el vorbește despre remarcabila acuratețe a lui Luca și, folosind detaliile aduse de Luca, el fixează exact locul naufragiului lîngă țărmul Maltei.

Trebuie să tragem concluzia că este mult mai înțelept să avem încredere în acuratețea mărturiei directe a lui

Luca, decît în criticii moderni, aflați la o depărtare de aproape două milenii de evenimente și care au la dispoziția lor puține dovezi arheologice și textuale. Bruce afirmă:

Deci, toate aceste dovezi de acuratețe nu sînt întâmplătoare. Un om a cărui corectitudine poate fi demonstrată în probleme pe care noi le putem verifica, poate fi crezut că va fi la fel de exact chiar și în problemele care nu pot fi testate. Acuratețea este o obișnuință a minții și noi știm, din experiențe fericite (sau nefericite), că unii oameni sînt e-xacți, din obicei, la fel precum alții sînt incorecți, de obicei. Dosarul de realizări al lui Luca îi dă dreptul să fie privit ca un scriitor de o acuratețe devenită deprindere. (BrF.NTD90)

GEOGRAFIA

Călătorul prin Israel descoperă aproape imediat unicitatea țării. Nicăieri în lume nu există o mai mare diversitate de climă și relief pe un teritoriu atît de mic ca în țara Israelului. Poate să ningă la Ierusalim în timp ce doar la

Dovezile aduse de geografia istorică

221

cîteva mile depărtare poate să fie suficient de cald pentru a face plajă la Marea Moartă. Marea Moartă, aproximativ 400 de metri sub nivelul mării, are cea mai joasă altitudine de pe suprafața pămîntului. La nord, Marea Galileii, aproximativ 200 de metri sub nivelul mării, contrastează puternic cu Muntele Hermon care are o înălțime de peste 3000 de metri, aflat exact de partea cealaltă a graniței de nord a Israelului. Dar există multe puncte geografice neînsemnate, de care doar localnicii ar putea ști sau și-ar putea aminti.

Scriitorii Evangheliilor se referă adesea într-un mod foarte natural la aspecte geografice, fapt care ne arată cît de familiarizați erau ei cu terenul. Și mai important, Isus se pare că a făcut și a spus anumite lucruri în legătură cu locurile acelea cu scopul de a lăsa în urmă mesaje de neuitat, puternic întipărite în mințile ucenicilor. De exemplu, la baza „stîncii” înaltă de 3000 de metri a Muntelui Hermon, Isus îi spune lui Petru: „Tu ești Petru (gr. *Petros*, piatră) și pe această piatră (gr. *petra*, stîncă mare, stîncă de bază) îmi voi zidi Biserica; și porțile locuinței morților nu o vor birui”. „Porțile Locuinței morților” era un termen rabinic referitor la cetățile neamurilor. Isus profețea că lucrarea încredințată apostolilor Săi va birui într-o zi neamurile. încă o dată își făcea Isus profeția într-un loc adecvat, de vreme ce baza Muntelui Hermon la Cezarea lui Filip conține numeroase nișe largi săpate direct în stîncă, nișe care adăposteau statuile zeilor panteonului greco-roman.

Mai tîrziu, în Ierusalim, ucenicilor li s-a amintit iarăși de Muntele Hermon, cînd Isus a strigat: „Cine crede în Mine, din inima lui vor curge rîuri de apă vie, cum zice Scriptura”.¹ Majoritatea rîurilor sînt la origine mici izvoare... dar nu și rîul Iordan. Cînd se topesc zăpezile de pe Muntele Hermon, apa se infiltrează în interiorul muntelui și apoi țîșnește cu toată forța de la baza muntelui. Prin observații personale putem verifica faptul că unele din aceste izvoare au lățimea de pînă la trei metri în punctul în care ele ies de sub Muntele Hermon.

Regiunea din jurul Mării Galileii a făcut ca învățătura lui Isus să fie și mai vie, prin modul în care El include mediul înconjurător în învățătura Sa. De exemplu, de la Capernaum, pe coasta de nord-vest a mării, se pot vedea mai multe cetăți sus, pe vîrfurile înălțimilor din jurul mării. Exact pe partea opusă, pe malul de sud-est, era așezat Hippius, cea mai mare cetate care se putea vedea din Capernaum. Partea principală a cetății nu era jos, lîngă apă, ci sus pe un deal, îmbrățișînd cu privirea marea. Mai multe alte orașe și sate erau cocoțate sus, pe vîrfuri de deal, în jurul Mării Galileii. De exemplu, Gamala era fortăreața zeloților înspre est. Luminile acestor orașe aminteau adesea ucenicilor de vremea cînd Isus, arărînd cu mîna spre ele, le-a zis: „Voi

222

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

sînteți lumina lumii. O cetate așezată pe un munte nu poate să rămînă ascunsă”.¹³

Ioan afirmă că Isus „a venit la ai Săi, dar ai Săi nu L-au primit”. Această afirmație s-a născut în mod sigur în urma unui șir de orașe pe care bus ie-a vizitat și pe care nu le-a vizitat. Orașele pe care le-a vizitat aveau populația formată mai ales din evrei religioși: Capernaum, Horazin, Betsaida, Ghe-nezaret, Cana și Nazaret. Printr-un contrast ciudat nu se relatează nicăieri că Isus ar fi intrat în orașele mai mari, în care evreii elenizați erau amestecați cu neamurile: Hippius, Gadara, Iulia (lîngă Betsaida), Seforis (la mai puțin de opt kilometri de Nazaret), Tiberias, Scitopolis și Cezarea lui Filip (cu toate că a vizitat împrejurimile Cezarei lui Filip). Isus a arătat în diferite ocazii că misiunea Sa va merge dincolo de poporul evreu și totuși El și-a desfășurat lucrarea aproape în exclusivitate printre evreii religioși și foarte habotnici.

în jurul Mării Galileii, în special în Tiberias și Gadara, faimoasele izvoare fierbinți fi atrăgeau pe cei care aveau nevoie de vindecare. Izvoarele fierbinți de la Gadara, cunoscute și sub denumirea de Emmatha, erau cele mai mari din lume, după cele din Veneția. Relatarea lui Matei se potrivește exact cu aceste meleaguri:

Isus străbătea toată Galilea, învățînd norodul în sinagogi, propovăduind Evanghelia împărăției și tămăduind orice boală și orice neputință care era în norod. I s-a dus vestea în toată Siria; și aduceau la El pe toți cei ce sufereau de felurite boli și chinuri: pe cei îndrăciți, pe cei lunatici și pe cei slăbănogi și El îi vindeca. După El au mers multe noroade din Galilea, din Decapole, din Ierusalim, din Iudea și de dincolo de Iordan.¹⁵ -

Gadara era cel mai mare oraș din Decapole („zece orașe”); Tiberias, cel mai mare din Galilea.

Chiar și unele dintre cele mai ciudate minuni ale lui Isus se potrivesc cu mediul ambiant din jurul Mării Galileii. O specie de pești care trăiește în această mare poartă denumirea de *Cichlidae* - sau mouth-breeders (adică cei ce se înmulțesc prin gură). Ei trăiesc doar în Lacul Victoria (Uganda), de-a lungul rîului Nil și în Marea Galileii. Dr.

Jim Fleming, cartograful care predă cursuri de arheologie și de geografie istorică la Universitatea ebraică din Ierusalim, explică semnificația acestui fapt:

Femela ține ouăle în gură pînă cînd ies alevinii. Pe măsură ce aceștia încep să crească, ea le dă drumul din cînd în cînd „la plimbare”, dar îi adună repede înapoi în caz de primejdie. Mama va flămînzii pînă aproape la epuizare, ca nu cumva să-și înghită puii. Aceste instincte puternice au dus la numele evreiesc al peștelui „Peștele Mamă”.

După ce puii sînt mari

Dovezile aduse de geografia istorică

223

și pleacă de la mamă, aceasta adesea ține ceva în gură, în locul lor. Uneori sînt prinse astăzi femele avînd în gură pietricele sau capace de sticle de cola. Numele popular al peștelui este „Peștele lui Petru”, din cauza istorisirii evanghelice din Matei 17:24-27, despre Petru, care a prins un pește cu o monedă de un șekel în gură. (FU.JAS 6) Galilea este o zonă vulcanică. Roca vulcanică se întîlnește peste tot, iar spinii cresc acolo rapid în lunile de vară. Cînd Isus a spus pilda cu cele patru soiuri de pămînt, ascultătorii Săi înțelegeau foarte bine ceea ce voia El să spună. Mai tîrziu, ucenicii își aminteau ușor pilda, ori de cîte ori vizitau regiunea respectivă.

Lucrurile pe care le-a spus și le-a făcut Isus în și în jurul Ierusalimului, se potrivesc, de asemenea, bine cu ceea ce se cunoaște despre geografia locală. Micul sat Betfaghe este așezat pe partea Muntelui Măslinilor care stă cu fața spre Ierusalim. Își ia numele de la un fruct timpuriu care crește pe smochinii din zonă. Fructul se numește *phage* (fah-gay) în greacă și apare primăvara devreme, odată cu primele frunze. V-ați întrebat vreodată, de ce a căutat Isus smochine în smochin, cînd textul spune clar că: „nu era încă vremea smochinelor”? Răspunsul este că, deși nu era încă vremea smochinelor, (grecește *sukon*, adică smochine coapte), faptul că pomul avea frunze arăta că ar fi trebuit să aibă smochine timpurii (*phage*), care erau comestibile. Din moment ce pomul nu avea fructe, se pare că Isus l-a folosit ca pe un material didactic, pentru a atrage atenția împotriva mărturiei că am fi ceva fără să avem roadele care să dovedească realitatea afirmației noastre.

Chiar din această zonă poți privi departe spre sud și poți vedea Irodiumul și Marea Moartă sclipind în depărtare dincolo de oraș. Irod a construit acest palat-fortăreață între anii 24-25 î.Cr. Micul munte pe care este așezat a fost înălțat folosindu-se o parte dintr-un alt munte vecin. Imediat după ce a blestemat smochinul de la Betfaghe, Isus a spus: „Adevărat vă spun... chiar dacă ati zice muntelui acestuia: „Ridică-te și aruncă-te în mare”, se va face”. Probabil că Isus arăta spre Irodium și spre Marea Moartă în timp ce vorbea, arătînd că nici chiar puterea lui Irod (sau a altor împărați și autorități) nu poate să oprească *așezarea* împărăției Lui.

Copacii de muștar mai cresc încă și acum în Israel și se poate vedea ușor că sămînța lor mică (pe vîrf de degetului încap sute de semințe) și înălțimea copacului de 5 m se potrivesc exact în pilda lui Isus:

împărăția cerurilor se aseamănă cu un grăunte de muștar ... grăuntele acesta, în adevăr, este cea mai mică dintre toate semințele; dar, după ce a crescut, este mai mare decît

224

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

zarzavaturile și se face un copac, așa că păsările cerului vin

și își fac cuiburi în ramurile lui”.

În Ierusalim, de pe treptele dinspre sud ale Templului, unde rabinii vorbeau adesea cu elevii lor, se văd foarte clar pietrele vîruite în alb ale mormintelor din cimitirul de pe Muntele Măslinilor. Probabil că Isus privea spre ele cînd a spus:

Vai de voi, cărturari și farisei fățarnici! Pentru că voi sînteți ca mormintele vîruite, care, pe dinafară se arată frumoase, iar pe dinăuntru sînt pline de oasele morților și de orice fel de necurăție. Tot așa și voi, pe dinafară vă arătați neprihăniți oamenilor, dar oe dinăuntru sînteți plini de fățarnicie și de fărădelege”.¹⁹

PRETINSE CONTRADICȚII GEOGRAFICE

În *Jesus: The Evidence*, Ian Wilson aduce următoarea acuzație:

Evangelhia lui Marcu dă dovadă de o lamentabilă necunoaștere a geografiei Palestinei. În capitolul al șaptelea, de exemplu, se spune că Isus a trecut prin Sidon în drumul său (de la) Tir spre Marea Galileii. Nu doar că Sidonul este în direcție opusă, dar nu exista nici un drum de la Sidon la Marea Galileii în secolul I d.Cr., ci doar unul din Tir.²⁰ Cu siguranță că Sidonul pare a nu fi în drumul Său, dacă Isus se întorcea direct pe coasta de nord-vest a Mării Galileii, de unde venea. Dar Marcu 7:31 indică faptul că Isus a ocolit prin împrejurimi și S-a apropiat de coasta sud-estică a Mării Galileii, trecînd prin ținutul numit Decapole. Dacă priviți Marea Galileii ca pe un ceas, Decapole (grecește „zece orașe”) este regiunea dintre ora 3 și ora 6 de pe cadranul aceluia ceas.

Evreii ortodocși nu circulau de obicei prin zona aceasta, deoarece regiunea era locuită aproape în exclusivitate de către neamuri și evrei elenizați. Totuși, Isus Și-a dus ucenicii acolo imediat după ce au părăsit Tirul și Sidonul.

Acum, o întrebare importantă: ce aveau aceste două regiuni în comun?

Ceea ce aveau ele în comun erau neamurile. De vreme ce despre Isus se relatează că și-a desfășurat marea parte a lucrării în teritoriul evreilor, este semnificativ ca aceste două zone să fie legate între ele. Ceea ce probabil spun Marcu și Matei este că Isus Și-a dus ucenicii într-o ultimă călătorie în regiunea neamurilor. Aceasta a creat un precedent pentru grija de mai tîrziu a ucenicilor de a-I fi martori „pînă la marginile pămîntului”, chiar și printre neamuri. Începînd de pe coasta de nord-vest a Mării Galileii, probabil că au călătorit spre nord-vest la Tir, nord-

est la Sidon, sud-vest în regiunea Decapolis și spre est către Marea Galileii. Departe de a da dovadă de o *Dovezile aduse de geografia istorică*

225

„lamentabilă necunoaștere” a geografiei Palestinei, pasajul ne ajută să explicăm de ce Isus nu s-a întors direct spre coasta de nord-vest a Mării Galileii, regiune identificată drept locul Său natal.

Următoarea acuzație a lui Wilson că nu există drum de la Sidon la Marea Galileii este, de asemenea, nefondată. Evangheliile relatează numeroase ocazii în care Isus urca în munți sau se ducea în pustie să se roage și El își desfășura permanent lucrarea în zone rurale. Nu există de aceea nici un motiv ca Isus și ucenicii să nu fi putut parcurge mai puțin de 30 km de la Sidon la Valea Libanului. Drumul lor de-a lungul părții sudice a Muntelui Liban nu ar fi fost prea dificil. Abia mai spre nord Munții Libanului barează drumul. Această rută i-ar fi permis lui Isus și ucenicilor Lui o cărare mai directă, în cerc, spre partea de sud-est a Mării Galileii.

O altă așa-zisă contradicție geografică, tratată în mod greșit de către Wilson și alții, este relatarea despre îndrăciră! (indrăciții) din Matei 8:28-34, Marcu 5:1-20 și Luca 8:26-39. Wilson acuză:

în mod asemănător, capitolul al cincilea se referă la coasta de est a Mării Galileii, ca fiind ținutul Gherasenilor; cu toate că Gherasa, astăzi Jerash, se află la mai mult de 50 km spre sud-est, mult prea departe pentru o istorisire a cărei localizare cere o cetate foarte apropiată, cu o ripă înspre marginea mării. (Wa.JTE 36) La fel afirmă și Dicționarul biblic al lui Harper:

Gherasa ... unul dintre cele trei mari orașe ale Arabiei Romane ... este la 50 km sud-est de Marea Galileii în munții Gilead (?). Deci identificarea sa de către Luca cu locul unde l-a vindecat Isus pe îndrăcit (Luca 8:26) nu poate fi corectă. Dar nici Luca și nici Marcu nu spun că evenimentul s-a petrecut la Gherasa. La fel nici Matei nu spune că s-a întâmplat la Gadara. Toți trei scriitorii folosesc expresia „în ținutul”, urmată de „Gadarenilor” în Matei și Marcu și de „Gherasenilor” în Matei și Luca. Cu alte cuvinte, toți trei scriitorii au ales să localizeze în linii mari evenimentul și nu să identifice o localitate exactă și aceasta dintr-un motiv bine întemeiat!

Cea mai bună, poate chiar singura localitate posibilă de-a lungul coastei de est a Mării Galileii, unde ar fi putut avea loc acest eveniment, este un punct la aproximativ 2 km nord de Decapolis, Hippus, și la 3 km sud de micul oraș din secolul I, Gherghesa. În acest loc, coasta dealului se termină abrupt în mare. Granița dintre Gaulanitus la nord și Decapolis la sud trecea exact printre cele două orașe, cu toate că și atunci, ca și acum, se poate să fi fost confuzii cu privire la localizarea ei exactă. Se pare că locul vizat era imediat înăuntrul graniței orașului Decapolis. Având în vedere că Gadara,

226

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

la aproximativ 9 km sud-est de Marea Galileii, era cel mai mare oraș din zonă, Matei se pare că a ales să numească zona „ținutul Gadarenilor”. În general, Decapolisul se pare că era cunoscut drept ținutul Gherasenilor, datorită proeminenței mai mari a orașului Gherasa, situat la 50 km sud-est. Luca și Marcu au folosit această denumire.

Unele manuscrise care stau la baza celor trei relatări folosesc denumirea de „ținutul Gherghesenilor”, dar cea mai puternică dovadă nu susține această denumire. Pare a fi o corectare sau o eroare ulterioară, introdusă de un copist, care știa despre imediată apropiere a Gherghesei. Totuși, ucenicii se poate să fi folosit cealaltă denumire, pentru că ei știau că se află în Decapolis, nu în Gaulanitus, care cuprindea și Gherghesa. În orice caz, este meritul lor că au folosit doar localizarea generală „în ținutul”, din moment ce nu puteau fi siguri de localizarea exactă.

Noi credem că problema aparentelor contradicții geografice, ca și a altora, este doar simplă ignoranță sau lipsă de informație. Să-l luăm în considerare pe Sir William Ramsay, care a fost citat anterior cu privire la acuratețea Noului Testament. El este considerat a fi unul dintre cei mai mari arheologi și geografi care au trăit vreodată. A fost student al școlii germane de istorie de la mijlocul secolului al XIX-lea. Ca urmare, el credea că Faptele Apostolilor era un produs de la mijlocul secolului al H-lea d.Cr. Era de neclintit în această părere. În cercetările lui pentru a face un studiu topografic al Asiei Mici, el a fost obligat să ia în considerare scrierile lui Luca. Drept urmare a fost forțat să-și revizuiască complet părerile datorită dovezilor copleșitoare descoperite în timpul cercetărilor sale. Cu privire la calitățile de istoric ale lui Luca, Ramsay ajunge, după 30 de ani de studii, la concluzia că „Luca este un istoric de prim rang; nu numai că afirmațiile lui sînt demne de încredere ... dar, în același timp, acest autor ar trebui pus alături de cei mai mari istorici.” (RaW.BRD/53222) El adaugă: „Istoria lui Luca este de neîntrecut în privința credibilității ei.” (RaW.SPT81)

CONFIRMAREA NOULUI TESTAMENT?

Unor sceptici le place să folosească argumentul: „Cum poți să crezi relatările evanghelice? La urma urmei, atît de puține lucruri de acolo sînt confirmate de relatări istorice imparțiale.” Aceasta este o linie de argumentare înșelătoare.

Mai înfii, ea presupune, să fim sinceri, că creștinii, fiind părtinitori, au scris ceea ce nu era adevărat. Știm din istorie că mulți oameni au murit pentru o filozofie pe care o credeau adevărată. Zeloții evrei din secolul I sînt un prim exemplu. Curajul lor și refuzul hotărît de a ceda dușmanilor lor, chiar și în fața celor mai cumplite torturi, stau ca o mărturie admirabilă pentru

Dovezile aduse de geografia istorică

devotamentul acestora față de crezul lor. Dar aceasta este cu totul altceva față de acuza adusă împotriva scriitorilor Noului Testament, mai ales împotriva scriitorilor Evangheliilor. Acești bărbați sînt acuzați că au scris un material despre care știau că este fals.

în al doilea rînd, este de neconceput ca asemenea oameni să fi murit moarte de martir pentru ceea ce știau că este fals. Ar fi fost mult mai ușor pentru Petru și Matei și pentru alții dintre primii martiri creștini să se fi întors pur și simplu la năvoadele lor sau la alte ocupații, care să nu le primejduiască atît de grav înseși viețile lor. Da, bărbați și femei sînt gata să moară pentru ceea ce ei cred că este adevărul, însă doar o persoană dezechilibrată este gata să moară pentru ceea ce știe că este fals.

în al treilea rînd, cu toate că multe informații din relatările Evangheliei pot fi comparate cu relatările istorice din alte surse, trebuie să aducem un avertisment preliminar: nu trebuie să cădem în cursa de a simți că tot ce este în Evanghelie trebuie „verificat” sau „confirmat” de ceva dintr-o sursă „necreștină”. De exemplu, Iosif Flaviu dă o mulțime de informații care sînt de acord cu relatările din Evanghelie, dar istoricii au găsit o mulțime de erori în lucrarea sa, ca și în operele altor scriitori antici.

Sînt, de asemenea, multe afirmații în Biblie care conțin informații care nu există în nici o altă sursă a antichității. De aceea, putem fi încurajați de cazurile în care informațiile istorice din Evanghelii sînt confirmate în alte surse, dar nu trebuie să considerăm că totul trebuie verificat printr-o altă sursă înainte de a putea fi crezut.

Narațiunile evanghelice sînt de-a dreptul încărcate de amprente istorice. Dacă acești scriitori au transmis informații istorice cu o astfel de exactitate în atît de multe detalii, cu siguranță că se poate avea încredere că ele au lăsat o imagine exactă a cuvintelor și a faptelor personajului lor central, Isus din Nazaret.

11

DOVEZILE

ADUSE DE ARHEOLOGIE

Dovezile aduse de arheologie

A

Arheologia este un domeniu de studiu fascinant, în special, pentru creștini. Creștinii și evreii pot aborda cu mare încredere acest domeniu, căci, după cum afirma renumitul arheolog evreu, Nelson Glueck: „Se poate afirma categoric că nici o descoperire arheologică nu a contrazis vreodată o afirmație biblică.” (G1N.RD31) Miliar Burrows de la Yale, un creștin neconservator, scria:

Biblia este încontinuu adevărată de descoperirile arheologice, în general, nu poate exista nici o îndoială că rezultatele săpăturilor au dus la creșterea respectului savanților față de Biblie, ca fiind o colecție de documente istorice. Confirmarea este atît generală cît și specifică. Faptul că relatările pot fi atît de des explicate sau ilustrate prin datele arheologice, arată că ele se încadrează perfect în structura istoriei, cum doar un produs autentic al vieții antice ar putea să o facă. În plus față de această autentificare generală, constatăm că relatările sînt verificate repetat și în puncte specifice. Nume de locuri și de persoane ies la iveală în locuri potrivite și în perioade potrivite. (BuM.HAH 6)

H. M. Orlinsky, în *Ancient Israel*, tratează dezvoltarea unei noi atitudini față de rezultatele negative ale criticii radicale anterioare:

Păreră mai veche, cum că datele biblice ar fi suspecte și probabil chiar false atîta timp cît nu pot fi coroborate cu alte date nebiblice, face tot mai mult loc părerii care susține, în general, că relatările biblice par mai degrabă a fi adevărate decît false, cît timp dovezi clare din surse extrabiblice nu vin să demonstreze contrariul. (OrH.AI 6) În timp ce arheologia poate fi fascinantă, cei care lucrează în domeniu știu că munca este adesea îndelungată, la temperaturi mari, în praf, obositoare și plictisitoare. Descoperiri impresionant de importante apar rar. Lucrurile găsite sînt deseori probe, iar interpretările descoperirilor dintr-o generație sînt uneori infirmate de noi descoperiri din generația următoare.

228

O limitare a arheologiei este cantitatea mică de dovezi. Edwin Yamauchi avertizează:

Istoricii antichității, folosind dovezile arheologice, a-desea nu au reușit să-și dea seama cît de puține sînt dovezile pe care le avem la dispoziție. Nu ar fi exagerat dacă am arăta că ceea ce avem nu este' decît o frîntură dintr-o jumătate dintr-o a treia frîntură, dintr-o a patra frîntură, dintr-o a cincea frîntură a unei dovezi posibile. (YaE.SSS 13:9)

Din acest motiv, este important ca atît cei care susțin, cît și cei care neagă credibilitatea istorică a relatărilor biblice, să nu treacă dincolo de dovezile furnizate de arheologie.

În privința credibilității istorice a relatărilor evanghelice, arheologia poate fi de mare folos. În primul rînd, ea

confirmă locuri, nume, vremuri și evenimente ca fiind relatate exact în Evanghelii. Joseph Free, în *Archaeology and Bible History*, afirmă: „Arheologia a confirmat nenumărate pasaje care au fost respinse de critici ca fiind neistorice sau contrare faptelor cunoscute.” (FrJP.A 1;

în al doilea rând, arheologia poate oferi cunoașterea contextului cultural din vremea lui Isus. Obiceiuri specifice, locuri, chiar obiecte folosite în viața de zi cu zi, pot arunca o lumină asupra lucrurilor despre care se relatează că le-au spus sau le-au făcut Isus și contemporanii Lui.

în al treilea rând, arheologia poate oferi informații lingvistice și de altă natură, care să ne ajute la o traducere și interpretare corectă a textului Evangheliilor. Din nou, Free afirmă:

Numeroase pasaje ale Bibliei care mult timp i-au nedumerit pe comentatori, și-au dezvăluit îndată înțelesul când descoperirile arheologice au aruncat asupra lor o nouă lumină. Cu alte cuvinte, arheologia aduce o lumină nouă asupra textului Scripturii și astfel aduce o contribuție valoroasă în domeniul interpretării și a exegezei biblice.

(FrJPA 1)

În acest capitol vom vedea câteva din căile specifice prin care a contribuit arheologia la autentificarea informației date de relatările Evangheliei cu privire la: (1) caracterul sau existența unor oameni deosebiți; (2) locuri specifice; (3) detalii mărunte amintite în trecere. Vom observa, de asemenea, cum a contribuit arheologia la rezolvarea presupuselor contradicții istorice din Evanghelii. În final, vom discuta importanța covârșitoare a descoperirii Suloarelor de la Marea Moartă.

230

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

OAMENI

Irod cel Mare

Când a auzit împăratul Irod acest lucru, s-a tulburat mult; și tot Ierusalimul s-a tulburat împreună cu el... Atunci Irod, când a văzut că fusese înșelat de magi s-a mâniat foarte tare și a trimis să omoare pe toți pruncii de parte" bărbătească, de la doi ani în jos, care erau în Betleem și în toate împrejurimile lui, potrivit cu vremea pe care o aflase de la magi. (Matei 2:3-16)

Criticii radicali (precum și criticii mai puțin radicali) atacă adesea „relatările nașterii”, deoarece există atât de puține dovezi extrabiblice care să „confirme” relatările ca fiind istorice. După cum am observat deja, această atitudine supraestimează cu prea mare îndrăzneală cantitatea surselor disponibile pentru acea perioadă. Dovezile extrabiblice pe care le avem la dispoziție sugerează că putem avea încredere în acuratețea Evangheliilor. De exemplu, versetele citate mai sus se potrivesc cu ceea ce știm despre Irod. O monedă veche, care a fost emisă în timpul lui Irod și care ilustrează ramuri de palmier aplecându-se în fața unei stele din vârful unui coif macedonian, arată teama lui obsesivă că cineva îi va uzurpa tronul. Profesorul Fleming explică faptul că moneda a fost emisă în anul 40 î.Cr., în același an în care Irod a primit titlul de „rege” în timpul vizitei sale la Roma. Exact în acel an se aștepta nașterea unui Mesia, conform Pastoralei a patra a lui Virgiliu. De aceea Irod, la întoarcerea sa, s-a căsătorit cu Mariamne

pentru a deveni copărtăș la binecuvântarea stelei hasmonilor, care era, ca și steaua macedonienilor, simbolul conducătorilor mesianici născuți sub conjuncțiunea Jupiter/Saturn. El și-a trimis fiii la Roma ca să studieze în casa lui Pollio, familia căreia i se profețise prin Virgiliu venirea lui Mesia. Irod a făcut totul pentru a deveni destinatarul profeției mesianice pe care o auzise. Coiful macedonian și steaua macedoniană/hasmonică de pe moneda sa din anul 40 î.Cr. arată clar că aspirațiile sale mesianice datează chiar de la începutul carierei lui. (FU.LH 13)

Iosif Flaviu, în cărțile 17 și 18 din lucrarea sa *Antichități*, detaliază cât de tulburat a fost întregul Ierusalim, când Irod era pe moarte și-și ucisese trei fii, deoarece îi fusese suspectat că vor să-i uzurpe tronul. De aceea redă Matei cu acuratețe starea de tulburare a locuitorilor Ierusalimului la cel mai mic semn al unui posibil uzurpator al tronului lui Irod.

Dovezile aduse de arheologie

231

Pilat

Pe vremea când Pilat din Pont era guvernator în Iudea ...

(Luca3:1)

Până în 1961 singurele referiri istorice la Pilat din Pont erau secundare. Adică, se credea că ele se refereau la Pilat din Pont doar pentru că Evangheliile s-au referit la el. Apoi doi arheologi italieni au făcut excavații în portul mediteranean al orașului Cezarea, care fusese capitala romană a Palestinei. În timpul săpăturilor ei au descoperit o inscripție latină de 60 pe 90 cm. Antonio Frova a reușit să refacă inscripția. Spre surprinderea lui ea spunea: „Pilat din Pont prefectul Iudeii, le-a făcut cadou cezareenilor Tiberiumul.” Aceasta era prima descoperire arheologică a unei referiri istorice la existența lui Pilat. **Oameni de rând**

Arheologii au descoperit multe osuarii (cutii cu oase) din vremea lui Isus. Din inscripțiile exterioare ale osuariilor, lingviștii au aflat multe despre limba oamenilor de rând, ca fiind deosebită de cea a oamenilor de literă care au lăsat lucrări care s-au păstrat până azi. Dovezile arată că greaca, aramaica și ebraica erau toate vorbite în Palestina acelor timpuri.

„Aceste inscripții”, spunea R. T. France, „ilustrează cât de comune erau multe din numele din Noul Testament (Isus, Iosif, Simion, Iuda, Anania etc); ele cuprind chiar, în mod ciudat, un „Alexandru, fiul lui Simon”, găsit într-un mormânt lângă Ierusalim, probabil aparținând unei familii de evrei din Grena și descris ca fiind (în ebraică) QRNYT, ceea ce poate însemna „Cirenian” - ar putea oare să fie acesta omul menționat în Marcu 15:21? (FrR.E 145. Vezi și AvN.IJ 12:9-12.)

LOCURI

Nazaret

Iosif s-a sculat, a luat pruncul și pe mama lui și a venit în țara lui Israel... A venit acolo și a locuit într-o cetate, numită Nazaret.¹

Iosua 19:10-15 enumera cetățile seminției lui Zabulon. Cetatea Nazaret nu apare printre ele. Iosif Flaviu enumera 45 de orașe și sate din Galilea, dar „Nazaret” nu este printre ele. *Talmudul* numește 63 de orașe și sate. Din nou numele de Nazaret nu apare. Puteți înțelege, deci, de ce unii critici pun la îndoială existența unui „oraș numit Nazaret” pe timpul Noului Testament, în 1962, în timpul săpăturilor lui Michael Avi-Yonah făcute la *Cezarea*, s-au găsit ultimele două părți ale unei inscripții alcătuite din trei părți. Este cunoscută sub numele „Inscripția Nazaret” căci este prima inscripție cunoscută care citează numele „Nazaret”. Înscrișă pe o placă de marmoră este o

232

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

listă cu 24 de cete preoțești (1 Cron. 25:7-18), cu numele de familie și numele orașului sau satului galilean în care s-au mutat după distrugerea templului lui Irod de către romani, în anul 70 d.Cr. Ea aduce dovada incontestabilă a existenței orașului Nazaret în secolul I d.Cr.

Săpăturile făcute la Nazaretul de astăzi arată că *așezarea* a fost locuită cu mult înainte perioadei romane, dar, așa cum am mai arătat deja, era un sat foarte mic și lipsit de importanță. Regina Elena, mama lui Constantin, a înălțat o biserică pe locul unde se presupune că a fost casa familiei lui Isus. Ea avea obiceiul de a ridica biserici pe locuri menționate în Evanghelii, cu scopul de a le păstra amintirea. De-a lungul secolelor, biserica romano-catolică a continuat tradiția de a ridica o biserică nouă pe locul unde a fost distrusă o biserică veche.

Săpăturile făcute sub actuala biserică a Bunei Vestiri au adus și alte indicii cu privire la autenticitatea *așezării*. Un pedestal al bisericii celei mai vechi purta înscrise cuvintele „Ave Mana”, salutul cu care îngerul Gavril i s-a adresat Măriei, mama lui Isus. Urmele unei băi rituale sau *mikveh*, indică *prezență* timpurie a evreilor ortodocși, posibil evrei creștini, care și-au construit propria lor sinagogă. Aceasta nu ar trebui să ne surprindă, așa cum spune Iacov 2:2: „Dacă intră cineva în sinagoga (adunarea) voastră ...”, referitor la o adunare de creștini.

Există un adevăr bine stabilit că tradițiile formate înainte de edictul de la Milan al lui Constantin (313 d.Cr.) sînt vrednice de încredere datorită faptului că persecutarea creștinilor dinainte de anul 313 d.Cr. nu oferea nici o motivație materială pentru păstrarea locului evenimentelor creștine. Descoperirile de la Nazaret pun definitiv tradițiile asociate cu *așezarea* în categoria celor „demne de încredere”. O inscripție în mozaic pe care se poate citi: „Oferta lui Conon, Diaconul Ierusalimului”, păstrează memoria renumitului martir din Nazaret ucis sub Dedus (249-51). Despre Canon se spune că pretindea că el este un descendent direct al familiei lui Iosif și a Măriei. (McEAREC 131) Un ghips din secolul al III-lea cu o inscripție care îl imploră pe „Domnul Cristos”, indică închinare creștină în acel loc înainte de vizita reginei Elena acolo. Cu toate că turiștii care vizitează astăzi Nazaretul au sentimentul că totul este comercializat, dovezile arheologice susțin cu putere autenticitatea *așezării*.

Capernaum

A părăsit Nazaretul și a venit de a locuit în Capernaum, lângă mare, în ținutul lui Zabulon și Neftali. (Matei 4:13) Marcu ne spune că atunci cînd s-a întors Isus în Capernaum, după cîteva zile, s-a auzit că El este acasă. Apoi Isus a vindecat bolnavul coborît prin acoperiș. Din Marcu 1:29-34, pare foarte probabil că „locuința” lui Isus era

Dovezile aduse de arheologie

233

insulus-ul (un complex de mai multe camere, adesea folosit pentru familii mari) soacrei lui Petru. Ne-am aștepta să fi fost mai mare decît normal, avînd în vedere meseria de pescar prosper a lui Petru și numărul mare de persoane care, după cît s-ar părea, stăteau acolo. Exact un asemenea insulus a fost dezgropat și s-a păstrat în Capernaum.

În perioada bizantină era obiceiul ca creștinii să-și construiască o biserică de formă ortogonală pe un *locă sanda*, un loc sfînt. Ruinele unei asemenea biserici din secolul al IV-lea și al V-lea au fost dezgropate la Capernaum. Chiar sub biserică se afla un insulus care arăta că a fost locuit permanent, de pe vremea lui Isus pînă în perioada cînd s-a construit biserica. (S-au descoperit 11 nivele de dușumele.) Pereți și camere adiționale s-au adăugat la primul insulus pentru a forma ceea ce părea să fie o casă-biserică. Săpăturile la temelia bisericii bizantine au dat la iveală o deosebită grijă față de structura ei mai veche, prin aceea că pereții ei se arcuiau uneori peste cei ai insulus-ului anterior ca să nu-i dărîme. Savanții arheologi atît de atenți, dr. Eric Meyers și dr. James Stränge, relatează:

Biserica în discuție se centra într-o singură cameră a blocului de dedesubt. Această cameră era de 7 m pe 6,5 m, destul de mare pentru o casă antică. (Sinagoga de la Magdala măsoară 8,17 m pe 7,25 m.) Dușumelele inferioare

de sub această cameră conțineau ceramică romană timpurie și monezi lipite între ele, ceea ce trebuie să însemne că întemeierea și folosirea inițială a acestei camere și deci a întregului bloc de case, a avut loc în secolul I î.Cr. Fie la sfârșitul secolului I, fie la începutul secolului al II-lea d.Cr., această cameră a fost supusă unei renovări interioare extensive: podelele au fost refăcute de mai multe ori și acoperite cu plăci de ceramică, la fel și pereții. Cîndva înainte de secolul al IV-lea d.Cr., obiectele din ceramică au încetat să fie doar articole gospodărești. Ceramica descoperită aici datată după secolul I tinde să fie sub formă de vase de depozitare și alte articole „publice”. (MeE.AREC 60)

Ei continuă:

Arheologii au concluzionat că locuința a fost întemeiată prin anul 100 î.Cr. Cîndva, aproape de sfârșitul secolului I, cineva a acoperit podelele cu ceramică de trei ori, ceea ce sugerează mai degrabă transformarea casei într-o clădire publică, decît o simplă renovare a casei... Mai mult, absența obiectelor din ceramică simplă are legătură cu o folosire publică, mai degrabă decît cu una personală, a acestei părți a clădirii. (MeE.AREC 129)

234

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

În timpul secolului al II-lea și al III-lea pelerinii creștini au gravat inscripții pe zidurile pereților casei bisericii. Scrieri, incluzînd și numele lui Petru și invocări ale lui Iisus, au fost găsite pe 134 de fragmente de zid recuperate. Casa de rugăciune lărgită a fost probabil cea pe care a văzut-o Egeria aproximativ în anul 380 d.Cr., cînd a relatat: „La Capernaum casa (prințului apostolilor) a fost transformată într-o biserică, iar zidurile originale au rămas încă în picioare.” (FU.JAS 18)

Alte insule au fost descoperite la Capernaum și R. T. France arată curri caracteristicile lor se potrivesc cu detaliile conținute în Evanghelii:

Alte aspecte ale acestor case din Capernaum ne ajută să explicăm povestirile evanghelice. Ele sînt destinate mai degrabă unei vieți în comun decît uneia private și aglomerația din ele a făcut probabil imposibilă o viață intimă, de aici și nevoia lui Iisus de a ieși afară din cetate pentru a fi singur. ; „ (Marcu 1:35 etc.) Podelele lor din blocuri de bazalt în stare brută aveau multe fisuri, iar pereții din bazalt negru și ferestrele mici explică problema pe care a întâmpinat-o femeia din pilda cu banul pe care l-a pierdut într-o astfel de crăpătură (Luca 15:8, 9). (FiRE 148)

Scăldătoarea de la Betesda

În Ierusalim, lîngă Poarta Oilor, este o scăldătoare numită în evreiește Betesda, care are cinci pridvoare. În pridvoarele acestea zăceau o mulțime de bolnavi, orbi, șchiopi, uscați, care așteptau mișcarea apei. (Ioan 5:2, 3) În secolul I d.Cr. cartierul de nord-est al orașului vechi al Ierusalimului era numit Bezetha („Orașul Nou”) Acum 100 de ani au fost efectuate o serie de săpături importante lîngă Biserica Sf. Ana din acel cartier. Aceste săpături au dezgropat ruinele unei biserici antice, care marca așezarea Betesda. F. F. Bruce descrie săpăturile ulterioare care

au identificat însăși scăldătoarea sau mai degrabă două bazine gemene, care se întind la nord și la sud, cu un perete de piatră între ele. Galeriile ocupau evident cele patru laturi și zidul despărțitor. Unul dintre primii vizitatori ai Ierusalimului după ce acesta a ajuns sub stăpînire creștină, „pelerinul de la Bordeaux” (333 d.Cr.), a văzut și a descris cele două bazine gemene. „Sulul Copper” de la Qumran explică numele prin numărul ebraic dual Beth-es-dathain, Jocul celor două revărsări”. Sînt puține locuri din Ierusalim, menționate în Evanghelii, care pot fi identificate cu atîta încredere. (BrF.NTD 94)

Dovezile aduse de arheologie

235

DETALII

Pietre de moară

Săpăturile de la Capernaum au dezgropat, de asemenea, un număr semnificativ de pietre de moară din secolul I. De fapt, au fost recuperate atît de multe, încît s-ar părea că locuitorii de acolo profitau de pietrele vulcanice pentru a face și a exporta mori în alte regiuni. Morile manuale puteau fi învîrtite de două femei. Iisus se referea la aceste mori mai mici în Luca 17:35: „Două femei vor măcina împreună; una va fi luată și alta va fi lăsată”. Mai înainte, pe cînd învăța în Capernaum, El a spus: „Dar pentru oricine va face să păcătuiască pe unul din acești micuți, care cred în Mine” și probabil că aici a arătat spre o moară mai mare, învîrtită de un măgar și amenințat: „ar fi mai de folos să i se atîrne de gît o piatră mare de moară, (literal, „piatră de moară învîrtită de un măgar”) și să fie înecat în adîncul mării.” **Vase de piatră**

Și acolo erau șase vase de piatră puse după obiceiul de curățire al iudeilor; și în fiecare vas încăpeau cîte două sau trei vedre. (Ioan 2:6)

În timpul săpăturilor făcute de Nahman Avigad, profesor emerit de arheologie la Universitatea Ebraică din Ierusalim, în Orașul de Sus din Ierusalim au fost scoase mereu la iveală vase de piatră din stratul Perioadei celui de-al doilea Templu (aproximativ între anii 20 î.Cr. pînă în 70 d.Cr.). Aceste vase de piatră au fost privite, la început, ca niște obiecte izolate de lux, dar datorită descoperirii lor în aproape toate casele, se știe acum că ele aveau o întrebuințare mult mai răspîndită. Avigad relatează:

Descoperirea vaselor de piatră a devenit o treabă de rutină în lucrarea noastră, căci ori de cîte ori ne apropiam de un strat din Perioada celui de-al 2-lea Templu și începeam să dezgropăm o clădire care fusese arsă în timpul

distrugerii orașului din anul 70 d.Cr., își făceau și ele apariția, fără excepție. Deci, chiar în absența altor indicatori cronologici specifici, adesea am putut data o structură ca fiind din timpul lui Irod doar pe baza prezenței chiar și a unui singur vas de piatră - sau chiar numai a câtorva fragmente din el. În general, aceste vase sînt însoțite de urme de foc, evident de la distrugerea din 70 d.Cr. (AvN.DJ 174)

Barca Galileană

Într-una din zile, Isus s-a suit într-o corabie împreună cu ucenicii Lui. El le-a zis: „Haideți să trecem dincolo de lac.” Și au plecat. (Luca 8:22)

236

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Moshe și Yuval Lufan, frați din kibutul Ginosar, „iubitori ai arheologiei”, însă nu arheologi de profesie, au un simț al țării care i-a condus să facă importante descoperiri. În ianuarie 1986, pe malurile Mării Galileii, între kibuturile Genosar și Moshava Migdal, ei au descoperit o veche corabie galileană datînd din perioada dintre secolul I î.Cr. și secolul I d.Cr. După cîte s-ar părea ea era folosită la pescuit, transport de mărfuri și de călători. Corabia era lungă de 8 m și lată de peste 2 m, cu siguranță suficient de mare pentru un echipaj de 13 persoane. Descoperirea ei a fost posibilă datorită nivelului scăzut al apei, datorat lipsei de ploaie. În următorii cinci pînă la șapte ani, vasul va fi supus tratamentelor într-un bazin special, în care ceara sintetică amestecată cu apa va penetra și va întări lemnul spongios. **Filacterii**

De asemenea, s-au găsit în săpăturile arheologice de la Qumran mici cutii din piele pentru filacterii, conținînd patru despărțituri mici în care fuseseră puse cîndva suluri minuscule de pergament foarte fin. S-au găsit și cutii pentru filacterii cu un singur compartiment. Din nou, cuvintele lui Isus „își fac filacterii late” se potrivesc de minune în contextul cultural evreiesc. **Scaunul lui Moise**

Atunci Isus, pe cînd cuvînta gloatelor și ucenicilor Săi, a zis: „Cărturarii și fariseii șed pe scaunul lui Moise.”

Deci toate lucrurile pe care vi le spun ei să le păziți, păziți-le și faceți-le; dar după faptele lor să nu faceți. Căci ei zic, dar nu fac. (Matei 23:1-3)

Scaunul lui Moise nu era doar un termen figurativ pentru autoritatea lui Moise. La Corazin, En-Gedi și Delos au fost găsite scaune ale lui Moise cioplite în piatră. Învățătorul dintr-o sinagogă învăța stînd într-un astfel de scaun. Scaunul de la Corazin are o inscripție în aramaică pe partea din față, indicînd cea mai întrebuintată limbă din oraș în secolul al II-lea și al III-lea d.Cr. **Templul**

Cînd a ieșit Isus din Templu, unul din ucenicii Lui i-a zis: „Învățătorule, uită-te ce pietre și ce ziduri!” (Marcu 13:1) Ucenicii Lui nu erau singurii care aveau o venerație față de Templu. Un rabin, după cum relatează *Talmudul*, își amintea: „Se spunea: Cel care n-a văzut Templul lui Irod, n-a văzut niciodată o construcție frumoasă.” Muntele Templului este cel mai mare loc de acest fel din lumea antică, acoperind o suprafață cam de mărimea a 25-30 de terenuri de fotbal. Zidurile de susținere atingeau aproximativ înălțimea unei clădiri de 10 etaje deasupra nivelului străzii din afară. Cele mai mici blocuri de piatră folosite la con-

Dovezile aduse de arheologie

237

strucția zidurilor cîntăreau între 2 și 5 tone. Unele dintre cele mai mari pietre nu au egal nicăieri în lumea antică. Una măsoară 13 m în lungime, 4 m în lățime și 3 m în înălțime și cîntărește aproape 400 de tone! Iosif Flaviu vorbește despre splendoarea Templului în cartea a 15-a din *Antichități*. El vorbește, de exemplu, despre 162 de coloane pe patru rînduri, *fiecare* coloană înaltă de 9 m și că „grosimea fiecărei coloane era atît de mare, încît trei bărbați cu mîinile întinse nu puteau să o cuprindă.”

Acuratețea lui Luca este atestată de o altă descoperire asociată cu Templul. În Fapte 21 el vorbește despre Pavel, care trecea printr-un proces de purificare în Templu. Cînd l-au văzut niște evrei din Asia în Templu, au pus mîna pe el, încercînd să-l omoare și strigînd: „Iată omul, care pro-povăduiește pretutindeni, în toată lumea, împotriva norodului, împotriva Legii și împotriva locașului acestuia; ba încă a vîrît și pe niște greci în Templu și a spurcat acest locaș sfînt.” Ei îl văzuseră mai înainte pe Pavel cu Trofim Efesianul, unul dintre neamuri și „crezuseră că Pavel îl duse în Templu”. Vorbind despre legea iudaică ce interzicea neamurilor să intre în partea dinăuntru a Templului, Bruce *relatează* următoarea descoperire:

Pentru ca nimeni să nu poată invoca necunoașterea regulii, erau prinse inscripții, în greacă și latină, de zidul care despărțea curtea exterioară de cea interioară, avertizînd neamurile că trecerea se pedepsea cu moartea. Una dintre aceste inscripții grecești găsită la Ierusalim în anul 1871 de C. S. Clermont-Ganneau, se păstrează astăzi în Istanbul și are următorul text:

NICI UN STRĂIN NU ARE VOIE SĂ TREACĂ DINCOLO DE ZIDUL CARE ÎMPREJMUIEȘTE TEMPLUL ȘI CURTEA. ORICINE ESTE PRINS FĂ-CÎND ACEASTA VAR RĂSPUNZĂTORDE PROPRIASA MOARTE CARE VA URMA. (BrF.NTD 93)

Mormintele

Multe morminte din secolul I care au fost descoperite, confirmă o serie de detalii referitoare la narațiunile despre înmormîntarea lui Isus. Mormintele conțin adesea cîteva tunele scurte sau scobituri în care se depun trupurile pentru descompunere. De obicei, după aproximativ un an, membrii familiei se întorceau pentru a muta oasele într-un osuar. Totuși, Isus a fost îngropat într-un „mormînt nou” (Matei 27:60), „în care nu mai fusese pus

nimeni" (Ioan 19:41). Intrarea în mormînt era închisă fie printr-un bloc mare de piatră, care se împingea în deschizătură, fie cu un bolovan mare de forma unui disc rotund numit *golel*, care era rostogolit în fața deschizăturii. Evangheliile indică folosirea celui de-al doilea tip de piatră în cazul mor-

238

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

mîntului lui Iisus. Uneori deschizăturile nu erau mai mari de trei picioare înălțime, cum se poate vedea azi de către turiști. Nu e de mirare că Ioan spune că el „s-a aplecat și s-a uitat înăuntru”.

EVENIMENTE

Sicomorii din Ierihon

Iisus a intrat în Ierihon și trecea prin cetate. Și un om bogat, numit Zacheu ... A alergat înainte și s-a suit într-un dud (sicomor) (*) ca să-l vadă; pentru că pe drumul acela avea să treacă. (Luca 19:1-4)

În 1904, Julius Wellhausen a scris că afirmația lui Luca din primul verset contrazice tot ceea ce urmează, deoarece, dacă Iisus intrase deja în cetate, Zacheu l-ar fi putut vedea pur și simplu de pe acoperiș și nu dintr-un sicomor. (WeJ.DE 103)

Însă profesorul Jack Finegan, un specialist renumit în arheologia Noului Testament, a demonstrat că critica lui Wellhausen se baza pe supoziția greșită că Ierihonul era o *cetate* cu case îngrămădite una în alta, care i-ar fi permis lui Zacheu să urce pe acoperiș. Săpăturile arheologice au distins, în mod clar, două așezări: una a Ierihonului din Vechiul Testament și una a Ierihonului din Noul Testament. Finegan relatează cu privire la concepția lui Wellhausen, că ea

s-ar potrivi cu clădirile strîns legate una de alta care au fost găsite cînd Ierihonul Vechiului Testament a fost excavat în Tuli es-Sultan. Dar ele nu se potrivesc cu descoperirile de la *Tulul Abu el-'Alqiyq*, pe care arheologii le-au asemănat cu orașe romane ca Roma, Tivoli și Pompei. Ca și aceste orașe, Ierihonul din Noul Testament avea fără îndoială parcuri și vile, bulevarde și piețe publice unde creșteau copaci deosebiți. Sicomorul, în special, crește în Palestina mai ales pe coastă și în Valea Iordanului. Că el era bine cunoscut în Ierihonul antic este arătat de faptul că într-unui din forturile elenistice s-a descoperit exact acest lemn ca fiind materialul de construcție.

(RJ.ANT 85)

Răstignirea

Cînd au ajuns la locul numit „Căpățîna”, L-au răstignit acolo (Luca 23:33).

Soldații au venit, deci, și au zdrobit fluierile picioarelor celui dinții, apoi pe ale celuiilalt, care fusese răstignit împreună cu El. (Ioan 19:32)

Conform surselor literare antice, în întreg Imperiul Roman au murit zeci de mii de oameni ca victime ale răstignirii, dintre care mii au fost răstigniți

(*) în versiunea Comilescu a Bibliei se folosește cuvîntul „dud” pentru sicomor, o *specie de smochin egiptean*.

Dovezile aduse de arheologie

239

în Palestina. Pînă în anul 1968, însă, nici o victimă a răstignirii nu a fost confirmată vreodată de rămășițele descoperite de arheologi. În plus, mulți s-au îndoit de acuratețea istorică cu privire la prinderea în cuie a mîinilor și a picioarelor. De exemplu, Dr. J. W. Hewitt, în revista *Harvard Theological Review*, în articolul intitulat „Folosirea cuielor la răstignire”, spunea: „Pe scurt, există uimitor de puține dovezi că picioarele persoanelor crucificate ar fi fost vreodată pironite în cuie”. (HeJ.UN 25:29-45) El a continuat spunînd că mîinile și picioarele victimelor erau legate de cruce cu frînghii.

Timp de mulți ani afirmația lui Dr. Hewitt a fost citată ca o afirmație definitivă. Concluzia era că relatările Noului Testament despre pironirea pe cruce a lui Iisus sînt false și înșelătoare. Crucificarea prin folosirea cuielor era considerată legendară. Se credea că piroanele ar rupe carnea și nu ar putea susține un corp pe cruce.

Apoi, în iunie 1968, s-a făcut o descoperire arheologică revoluționară. Arheologul V. Tzaferis, sub conducerea Departamentului Israelian de Antichități și Muzee, a găsit patru peșteri-morminte pe locul *Giv'at ha-Mivtar (Ras el-Masaref)*, chiar la nord de Ierusalim, lîngă Muntele Scopus. Aceste morminte de familie, săpate din rocă moale de calcar, datează de la sfîrșitul secolului al II-lea î.Cr. pînă în anul 70 d.Cr. Compuse din antreuri care duceau spre camerele mortuare, ele adăposteau 15 osuarii din calcar, care conțineau oasele a 35 de persoane. Mormîntul 1, datat în secolul I d.Cr. după ceramica sa, conținea un număr de osuarii. În osuarul 4, înscris cu numele Yohanan Ben Ha" galgal, s-au găsit oasele unui bărbat și ale unui copil. Rămășițele scheletelor au fost examinate de către Dr. N. Haas de la Catedra de Anatomie a Universității Ebraice și a Facultății de Medicină Hadassah. Dr. Haas a relatat cu privire la adult:'

S-a constatat că ambele oase de la călcîi au fost străpunse de un piron de fier. Fluierile picioarelor au fost rupte intenționat. Moartea cauzată prin răstignire. (HaN.AO 20:42) Această descoperire din vremea lui Iisus alături de dovezile literare o puternică dovadă arheologică, cum că metoda de a pironi persoane pe o cruce de lemn ca un mijloc de execuție, așa cum este menționată în Noul Testament, era negreșit practică de romani în Palestina. Haas a tras, de asemenea, concluzia că Yohanan avea oasele de la ambele picioare sfărîmate de o coup de *grace* și că „lovitura care trecea prin osul drept deja sfărîmat, era pătrunzătoare și dureroasă pentru osul stîng, așa cum

erau prinse picioarele de crucea de lemn cu muchii ascuțite". (HaN.AO 20:57)

240

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Qnd autoritățile voiau să grăbească moartea sau să termine tortura, picioarele victimelor erau zdrobite sub genunchi cu un ciomag. Aceasta făcea imposibil ca victima să se poată împinge în sus, pentru a slăbi tensiunea din mușchii pectorali și din mușchii pieptului. Urma apoi fie sufocarea rapidă, fie insuficiența coronariană. În cazul lui Isus, celor doi hoți care erau împreună cu El li s-au zdrobit picioarele, dar picioarele Lui nu au fost zdrobite deoarece executorii au observat că El era deja mort. **Mormîntul gol**

Matei scrie că unii dintre străjerii din jurul mormîntului lui Isus au intrat în oraș ca să spună marilor preoți ce s-a întîmplat. După ce s-au sfătuit împreună, preoții cei mai de seamă și cărturarii

au dat ostașilor mulți bani și le-au zis: „Spuneți așa: „Ucenicii Lui au venit noaptea, pe cînd dormeam noi și L-au furat.” Și dacă va ajunge lucrul acesta la urechile dregătorului, îl vom potoli noi și vă vom scăpa de griji.” Ostașii au luat banii și au făcut cum i-au învățat. Și s-a răspîndit zvonul acesta printre Iudei pînă în ziua de astăzi. (Matei 28:11-15) Se pare că zvonul într-adevăr a ajuns pînă la urechile guvernatorului, sau într-un fel sau altul, a ajuns direct pînă la Roma. Împăratul, probabil Claudius (41-54 d.Cr.), a trimis porunci înapoi în Palestina. „Decretul” său, scris original în latină și tradus în greacă, a fost afișat, dintre toate locurile, în neînsemnatul sat Nazaret, locul natal al „nazarineanului”. În anul 1978, a fost găsită în Nazaret o dală albă de marmoră, cu următorul înscris:

Ordinul lui Cezar. Este dorința mea ca mormintele să rămînă continuu netulburate pentru aceia care le-au făcut pentru cultul strămoșilor lor sau pentru copiii lor sau pentru membrii caselor lor. Dacă, totuși, cineva afirmă că altcineva, fie că le-a dărîmat, fie că într-un fel sau altul a scos mortul din mormînt, fie că l-a transferat din răutate în alt loc, pentru a le face rău, fie că a strămutat pecetea pe alte pietre, ordon să se facă o judecată împotriva unuia ca acesta, atît din respect pentru zei, cît și din cauza cultului morților. Pentru că trebuie să fie mult mai obligatorie onorarea morților. Să fie deci absolut interzis oricui să-i deranjeze. În cazul violării mormintelor, doresc ca vinovatul să fie pedepsit cu pedeapsa capitală, sub acuzația de violare a mormîntului. (MaP.FE119) Datorită faptului că inscripția conține o scriere care aparține primei jumătăți a secolului I, cercetătorii *datează* alcătuirea ei înainte de anul 50 d.Cr. Și din moment ce guvernul roman central nu și-a asumat administrarea Galileii decît după moartea lui Agripa, inscripția trebuie datată puțin după

Dovezile aduse de arheologie

241

anul 44 d.Cr. Claudiu a fost împărat între anii 41-54 d.Cr. și de aceea este singurul candidat pentru emiterea înscrisului. În anul 49 d.Cr., Claudiu i-a expulzat pe toți evreii (și pe creștinii evrei) afară din Roma. Se pare că el a studiat situația evreilor, cel puțin pînă la un anumit punct și a găsit-o neplăcută. Într-o scrisoare păstrată din anul 41 d.Cr. el

interzice expres evreilor alexandrini „să aducă sau să invite alți evrei să vină din Siria pe mare. Dacă nu se vor abține de la aceasta”, amenința Claudius, „le voi intenta proces pentru răspîndirea unei maladii comune în lume”. (BEA 81) Mulți cercetători cred că cuvintele lui Claudiu „unei maladii comune în lume” sînt o referire specifică la comunitățile creștine care se înmulțeau în întregul imperiu.

Dovada, detaliată de Blaiklock, sugerează de aceea că Claudiu trebuie să fi primit o scrisoare de la Procuratorul Iudeii sau al Siriei, cu privire la extinderea religiei creștine, despre care autoritățile iudaice pretindeau că a început atunci cînd ucenicii au furat din mormînt trupul lui Isus din Nazaret. Iritat, Qaudiu a emis ordinul său cu instrucțiuni, ca să fie afișat în orașul Nazaret. Iritarea sa poate fi văzută, în special, din faptul că înainte de aceasta un astfel de delict nu atrăgea asupra persoanei pedeapsa cu moartea.

SULURILE DE LA MAREA MOARTĂ Reputatul arheolog american William F. Albright numește aceasta „cea mai mare descoperire de manuscrise a tuturor timpurilor”. (AIW.BA 11:55) Cercetătorul francez Andre Dupont-Sommer declara: „Nu este doar o simplă revoluție în studiul exegezei biblice... (este) o întreagă cascadă de revoluții”. (DuA.DSS96,citatînUWS.DSS13) Unele afirmații sînt pur și simplu senzaționale, dar nu există îndoială că descoperirea Sulurilor de la Marea Moartă este probabil descoperirea cea mai plină de consecințe a secolului nostru.

De asemenea, nu există îndoială că descoperirea a generat pentru o vreme îndelungată una din cele mai aprinse controverse cu privire la integritatea cercetătorilor. De exemplu, William Sanford LaSor, profesor emerit în Vechiul Testament la Seminarul teologic Fuller, acuza:

în numărul din august 1966 al publicației *Harpefs Magazine*, Allegro a țesut o poveste din falsificări, denaturări și insinuări, al cărei scop final era să-L deprecieze pe Isus Cristos, să discrediteze Noul Testament și să-i acuze aproape pe toți cei care publicaseră ceva despre Sulurile de la Marea Moartă, că sînt atît de părtinitori încît lucrările lor nu sînt demne de crezare. El spunea: „Cercetătorii se tem de ceea ce dezvăluie sulurile manuscrise” și pretindea că „principalul

242

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

mesaj al sularilor rămâne ascuns aproape 20 de ani de la descoperirea lor". Făcându-se ecoul lui Edmund Wilson, el a susținut că cercetătorii Noului Testament au boicotat manuscrisele și s-a plîns că majoritatea cercetătorilor care lucrează la sulari „au luat ordine de la creștini sau au fost educați în tradiția rabinică". Sugerînd că doar el singur era capabil să dea un raport obiectiv, din moment ce el nu avea nici o implicare religioasă, el făcea de fapt o cerere de bani pentru ca „o nouă generație de cercetători neangajați religios" să poată avea „mijloacele de a cerceta semnificația (sularilor), fără teamă sau părtinire, fără a fi împiedicați de presiuni religioase sau academice", (SaWS.DSS 20-21)

John M. Allegro are capacități remarcabile ca savant. Își are și el prejudecățile lui, așa cum apare evident din strînsa lui relație cu mișcarea ateistă și din publicarea unor lucrări ca: *The Sacred Mushroom and the Cross: A Study of the Nature and Origins of Christianity Within the Fertility Cults of the Ancient Near East*. (AU.SM) în paginile următoare Allegro va fi citat în mai multe privințe. Ca și critic al credinței creștine, afirmațiile lui care formulează credințele creștine nu pot fi considerate ca fiind părtinitoare față de creștinism. De asemenea, din moment ce Allegro este citat de cei care scriu cărți de popularizare, cum ar fi Ian Wilson (*Jesus: The Evidence*), aceasta va ajuta ca observațiile lui Wilson să fie puse într-o perspectivă corectă. Dar mai întîi cîteva datie de fond:

în ediția din 1948 a cărții sale *Our Bible and the Ancient Manuscripts*, Sir Frederick Kenyon scria:

într-adevăr nu există nici o probabilitate că vom găsi manuscrise ale textului ebraic de dinainte de formarea textului pe care-l cunoaștem drept masoretic. Ne putem forma doar o idee despre text orin studiarea celor mai timpurii traduceri făcute după el.

Dar chiar în timp ce se tipărea cartea lui Kenyon, se făceau descoperiri care făceau ca afirmații ca acestea să nu mai fie posibile. în colțul de nord-vest al Mării Moarte, pastori beduini din tribul Ta "amirali au început să scoală sulari de manuscrise antice din peșterile de la Qumran. Luni și chiar ani întregi de intrigă au adus treptat documentele la cunoștința publică, în timp ce arheologii lucrau cu frenezie pentru a recupera sularile intacte, înainte ca ele să fie fragmentate și vîndute drept suveniruri. Multe s-au pierdut, dar cele care s-au păstrat au fost de o importanță majoră. Anterior descoperirii Sularilor de la Marea Moartă, cel mai vechi manuscris cunoscut al Vechiului Testament ebraic data de la sfîrșitul secolului al K-lea d.Cr. sau

Dovezile aduse de arheologie

243

începutul secolului al X-lea d.Cr. Acum, prin această minunată descoperire, sîntem în posesia unor manuscrise datînd din secolul al III-lea î.Cr. Confirmarea **acurateței**

Ce am aflat din Sularile de la Marea Moartă? Mai întîi, ele confirmă că între secolul I și secolul al K-lea d.Cr., copiatul de către scribii evrei a scrierilor Vechiului Testament era realizat cu extraordinar de puține erori. Cu excepția cîtorva erori minore de copiat ici și colo, manuscrisele de la Marea Moartă ofereau efectiv același text ca și perechea lor din secolul al K-lea. Aceasta înseamnă că multele îndoieli ale cercetătorilor cu privire la acuratețea textului masoretic (TM) drept o reflectare a textului din secolul I, erau neîntemeiate. Allegro relatează:

în rîndul cercetătorilor a crescut emoția cînd s-a aflat, în anul 1948, că, dintr-o peșteră de lîngă Marea Moartă, s-au scos la iveală texte premasoretice ale Bibliei. Era oare posibil să vedem, în sfîrșit, tradiții care să difere mult de textele standard, care să arunce o lumină importantă asupra acestei perioade neclare de tradiții diferite? în unele cercuri întrebarea a fost pusă cu puțină teamă, mai ales cînd jurnaliștii avizi de știri senzaționale au început să vorbească despre schimbarea întregii Biblie datorită ultimelor descoperiri; însă cercetări mai atente au arătat că, în general, diferențele față de primele sulari ale textului din Isaia erau de importanță *minoră* și puteau deseori să fie explicate pe baza erorilor scribilor sau a unei ortografieri, sintaxe sau forme gramaticale diferite. (AU.DSS 65, sublinierea ne aparține)

Texte din Vechiul Testament citate în Noul Testament

V-ați întrebât vreodată de ce, atunci cînd Noul Testament citează Vechiul Testament, de multe ori citatul pare să nu semene exact cu corespondentul său din Vechiul Testament? Sularile de la Marea Moartă ne dau informații cheie pentru răspunsul la această întrebare.

Cei mai mulți creștini cunosc eforturile depuse de cercetători pentru a determina, prin critica textului, cea mai exactă redare a ceea ce spuneau scrierile originale ale Noului Testament (numite autografe). în lumina diferitelor exprimări din diversele manuscrise care au ajuns pînă la noi din secolul I, a existat o întrebare centrală, care stă în atenția cercetătorilor Noului Testament: „Ce spunea originalul?" Mulți creștini totuși consideră de la sine înțeles faptul că textul Vechiului Testament a fost destul de bine fixat. TM a fost acceptat ca fiind traducerea standard demnă de încredere a textului original al Vechiului Testament și, așa cum s-a afirmat mai sus, Sularile de la Marea Moartă confirmă TM din secolul al K-lea ca fiind o copie exactă a

244

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

textului din secolul I d.Cr. Dar ceea ce mai confirmă Sularile de la Marea Moartă este că textul din secolul I care susține TM nu a fost singura tradiție textuală a Vechiului Testament.

După distrugerea Ierusalimului în anul 70 d.Cr., conducătorii religioși evrei au recunoscut că viitorul

iudaismului, cu Templul din Ierusalim acum distrus, depindea de păstrarea Legii Vechiului Testament în inimile oamenilor. Așa cum afirmă Allegro:

De aceea era esențial pentru unitatea credinței ca textul acestei lucrări să fie standardizat și să i se dea autoritatea singurului text autorizat, față de care să nu fie permise nici un fel de schimbări semnificative. Un sinod s-a întrunit la Jamnia, lângă Jaffa, între anii 90 și 100 d.Cr., unde s-a decis răspunsul la anumite întrebări controversate referitoare la acceptabilitatea unora dintre cărțile Vechiului Testament. Tot atunci, pe lângă textul canonului, trebuie să se fi căzut de acord și asupra tipului de text care trebuia folosit drept standard și poate că și asupra tipului de scriere în care urmau să fie scrise copiile ulterioare ale Legii... Deci, de la sfârșitul secolului I, textul standard al Bibliei a fost mai mult sau mai puțin fixat și s-a păstrat pentru noi pînă în ziua de azi, cu foarte puține modificări. (AU.DSS 60)

Dar din moment ce Sulurile de la Marea Moartă sînt anterioare Consiliului de la Jamnia, ele confirmă că alte tradiții textuale ale cărților Vechiului Testament cunoșteau o largă circulație în perioada secolului I.

Septuaginta este o traducere în greacă a Vechiului Testament evreiesc. De asemenea, stat incluse cîteva cărți în plus. Este greu de spus exact din tradiție cum s-a format Septuaginta, dar este general acceptat faptul că Tora a fost tradusă de 72 de bătrîni evrei în sau în jurul Alexandriei, în timpul domniei lui Ptolemeu al II-lea Philadelphos, la mijlocul secolului al III-lea î.Cr. Diferite porțiuni din restul Vechiului Testament au fost traduse înainte și după această perioadă. întreaga traducere a Vechiului Testament în greacă a fost completă cel mai tîrziu pînă în anul 117 î.Cr. (HaR.IOT 228fO)

Se pare că mai degrabă versiunea Septuaginta (LXX) și nu TM este cea care este citată cel mai adesea de scriitorii Noului Testament. Evanghelia după Matei este poate singura carte din Noul Testament care nu are citate din Vechiul Testament, luate din Septuaginta. Evanghelia după Ioan și cartea Faptele Apostolilor conțin citate care se potrivesc aproape cuvînt cu cuvînt cu LXX. Aproape jumătate din citatele lui Pavel din Vechiul Testament sînt foarte aproape de LXX. Evident că apare în mod firesc întrebarea: „De ce scriitorii evrei, înrădăcinați cum erau în cultura iudaică, au citat versiunea

Dovezile aduse de arheologie

245

grecească a Vechiului Testament, cînd le era la îndemînă o versiune ebraică mult mai exactă?"

Sulurile de la Marea Moartă aduc dovezi că scriitorii Noului Testament nu erau singurii care considerau versiunea LXX la fel de demnă de încredere ca și versiunea TM. în timp ce Sulurile confirmă într-adevăr că TM este o traducere exactă a textelor ebraice din secolul I, ele mai dovedesc că alte texte ale Vechiului Testament, conținînd variante ale celor care stau la baza versiunii TM, cunoșteau, de asemenea, o largă circulație printre evrei în secolul I d.Cr. Cu alte cuvinte, LXX este o traducere grecească a unei alte versiuni ebraice a Vechiului Testament, folosită de mulți evrei.

Existența mai multor tradiții textuale diferite ale Vechiului Testament ebraic a dus la apariția mai multor traduceri grecești ale Vechiului Testament. La mijlocul secolului al II-lea d.Cr., Acuilă a scos o traducere care coincide mai mult cu TM. O ahă versiune, a lui Theodotion, a apărut la începutul secolului al III-lea și a fost urmată la scurt timp de o versiune a lui Symmachus. încercînd să le reunească pe toate acestea, Origen, în prima jumătate a secolului al III-lea, a produs *Hexapla*. Această versiune conținea 6 coloane; prima pentru textul ebraic standard curent, a 2-a pentru textul ebraic transcris în litere grecești, a 3-a pentru versiunea Acuilă, a 4-a pentru versiunea Symmachus, a 5-a pentru LXX, revizuită chiar de către Origen și a 6-a pentru versiunea greacă a lui Theodotion.

Textul ebraic al unora dintre sulurile găsite la Qumran, incluzînd unul datat posibil încă de la sfârșitul secolului al III-lea, coincide clar cu LXX prin TM. Sînt, de asemenea, locuri în aceste documente în care textul ebraic nu coincide nici cu cel care stă la baza Septuagintei nici cu TM. Prin prisma acestor descoperiri, putem concluziona că în secolului I d.Cr. un număr de variante diferite ale Vechiului Testament au circulat în cadrul comunităților evreiești și creștino-evreiești. Geza Vermes relatează:

Sulurile Vechiului Testament de la Qumran reprezintă mai multe tradiții textuale sau variante textuale, nu doar unul singur. Unele cărți biblice urmează *textus receptus* pe cel al tradiției masoretice de mai tîrziu; altele, în special Cărțile lui Samuel și Ieremia și cronologia împăraților, se fac ecoul textului ebraic care stă la baza Bibliei grecești; altele corespund încă versiunii samaritene. (VeGJWJ 104) Exact ca în zilele noastre, cînd diferiți creștini citează din diferite versiuni ale Bibliei, evreii și creștinii secolului I citau de asemenea, din diferite versiuni ale textului Vechiului Testament. Nu trebuie, deci, să ne mire că textele din Vechiul Testament citate în Noul Testament nu coincid exact. Diferențele nu indică o deficiență a Cuvîntului lui Dumnezeu, ci mai degrabă imposibilitatea

246

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

noastră de a verifica la această dată textul original, fie al Vechiului, fie al Noului Testament. Pentru activitatea de cunoaștere biblică, aceasta înseamnă că cercetătorii Noului Testament nu trebuie doar să lucreze pentru a recupera cele mai exacte versiuni ale textului original al Noului Testament, ci că cercetătorii Vechiului Testament trebuie, de asemenea, să urmărească descoperirea celui mai de încredere text, care să reflecte scrierile originale

ale Vechiului Testament.

În aceste probleme de critică textuală trebuie să reținem că diferențele dintre diferitele tradiții textuale sînt chestiuni de detaliu, fără importanță asupra doctrinelor majore ale credinței creștine sau ebraice. **A fost Ioan influențat de gnosticismul grecesc?**

Evangelhia cea mai criticată, afirmîndu-se despre ea că reflectă cel mai puțin pe adevăratul Isus din istorie, este Evangelhia după Ioan. Criticii au acuzat adesea că Evangelhia și Epistolele lui Ioan împrumută masiv din gîndirea greacă. Un articol recent din *Atlantic Monthly*, de exemplu, vorbește despre „modestul său conținut biografic și dese asemănări cu filozofia elenistică”. (MuCu.W 42) Sulurile de la Marea Moartă totuși au aruncat o altă lumină asupra acestei probleme, Allegro afirmă:

Este o realitate faptul că biblioteca de la Qumran a afectat profund studiul scrierilor lui Ioan și multe păreri îndelung susținute au trebuit să fie revizuite radical. Ioan nu mai poate fi privit drept cel mai elenistic evanghelist; „gnosticismul” lui și întreaga structură a gîndirii sale se vede acum că izvorăște direct dintr-un sectarism iudaic înrădăcinat în solul Palestinei, iar materialul său este recunoscut ca fiind întemeiat în cele mai timpurii straturi ale tradiției evanghelice. (AU.DSS 142-43)

Această mărturie de la Qumran a confirmat dovezile arheologice din anii precedenți. Așa cum bine arată Ian Wilson:

Primul șoc pentru germanii secolului al XIX-lea, cu a-titudine lor negativă față de Evangelhia după Ioan, a venit odată cu descoperirea și publicarea fragmentului Rylands. Dacă o copie a Evangelhiei lui Ioan circula în provincia Egipt în jurul anului 125 d.Cr., originalul, dacă a fost compus în Efes (și cel puțin nimeni nu a sugerat că ar fi fost scris în Egipt), trebuie să fi fost scris mult mai înainte, probabil cel puțin cu un deceniu înainte de anul 100 d.Cr., așa cum recunosc acum majoritatea savanților. Un al doilea șoc a fost descoperirea Sulurilor de la Marea Moartă. Deși se crede, în general, că au fost scrise de esenieni, o sectă evreiască contemporană cu Isus, s-a dovedit, cu mare dezamăgire, că

Dovezile aduse de arheologie

247

ele aruncă puțină lumină asupra lui Isus și a creștinismului timpuriu, cel puțin în mod direct. Sulurile nu conțin nici o referire recunoscută despre Isus, la fel cum Evangelhiile creștine, în mod surprinzător, nu se referă la esenieni. Însă trăsătura care intrigă la Suluri este că autorii lor, fără îndoială evrei sută la sută, foloseau exact același tip de limbaj și imagini artistice, care mai înainte se credeau „elenistice” la Ioan. Așa după cum bine se știe, prologul Evangelhiei lui Ioan vorbește despre un conflict între lumină și întuneric, întreaga Evangelhie este presărată cu expresii de genul „duhul adevărului”, „lumina vieții”, „umblarea în întuneric”, „copiii luminii” și „viața veșnică”. O mulțime de asemenea expresii și imagini artistice apar în Manualul de Disciplină al Sulurilor de la Marea Moartă. (WU.JTE 41)

Astfel, cercetătorii au fost forțați să recunoască faptul că imaginile artistice ale lui Ioan s-au născut din rădăcini evreiești, nu grecești (elenistice) sau gnostice. În plus, cercetătorii a trebuit să recunoască „referirile detaliate și exacte ale lui Ioan la locurile geografice ale Ierusalimului și ale împrejurimilor sale, înainte de distrugerea orașului și a Templului în anul 70 d.Cr.”

(Wil.JTE 44)

Ioan este acela care, de exemplu, indică locul unde boteza Ioan Botezătorul, ca fiind Enonul (însemnînd „izvor”, cel de lângă Salim), la aproximativ 2 km depărtare. (3:23) Ioan deosebește Cana ca fiind cea din Galilea, nu cea de lângă Sidon (2:1). Ioan nu spune numai că Isus și-a dus ucenicii prin Samaria, ci specifică și orașul Sihar și chiar mai mult, „aproape de ogorul pe care-l dăduse Iacov fiului său Iosif. Acolo se afla fîntîna lui Iacov”, acolo este încă și astăzi (4:5, 6). Numai Ioan menționează Scăldătoarea Siloamului (9:7) și Scăldătoarea de la Betesda, cu cele 5 pridvoare (5:2). Ruinele ambelor bazine au fost dezgropate la Ierusalim. De asemenea, numai Ioan face deosebire între „Betania, de dincolo de Iordan” (1:28) și Betania, de lângă Ierusalim, „cam la 15 stadii” (3 km distanță) (11:18). Fără îndoială că Ioan, ca și ceilalți scriitori evanghelici, avea pentru scrierile sale niște scopuri teologice clare. Deși recunosc aceasta, eminenții arheologi Myers și Stränge ajung la concluzia:

Asemenea exemple pot fi înmulțite și completate cu exemple de învățături, obiceiuri și alte informații cunoscute autorului Evangelhiei. Totuși, ceea ce vrem noi să arătăm este doar că o citire fără prejudecăți a Evangelhiei după Ioan, pare să sugereze că ea se bazează, de fapt, pe o tradiție istorică și geografică și nu pe una care repetă pur și simplu informații de la sinoptici. Cu alte cuvinte, această Evan-

248

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

ghelie, ca și cele după Matei, Marcu și Luca, își ancorează solid tradiția în țară, nu în Israelul ideal, cersesc.

(MeE.AREC 161)

Toate aceste dovezi afirmă ceea ce Ioan însuși pretindea: „Ucenicul acesta este cel ce adevărește aceste lucruri și care le-a scris. Și știm că mărturia lui este adevărată.”

CONCLUZIILE SAVANȚILOR

Descoperirile arheologice continuă să lumineze și să confirme tot mai mult credibilitatea relatărilor Noului Testament. Ascultați concluziile cîtorva arheologi și cercetători ai antichității. William F. Albright scria: Scepticismul excesiv față de Biblie al unor importante școli de istorie din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea,

anumite faze care mai apar și acuma periodic, au fost discreditate în mod progresiv. Descoperire după descoperire, acestea au stabilit acuratețea nenumăratelor detalii și au adus o tot mai mare recunoaștere a valorii Bibliei, drept o sursă de istorie. (AIW.AP 127-28) '

într-o altă lucrare el a prezis ceea ce continuă să se afirme:

Pe măsură ce studiul critic al Bibliei este tot mai mult influențat de noul și bogatul material din Orientul Antic Apropiat, vom vedea cum va crește respectul statornic pentru semnificația istorică a pasajelor acum neglijate sau disprețuite din Vechiul și din Noul Testament. (AIW.FSA81)

Dr. Otto Betz din Tübingen concluzionează că „după descoperirea Sulurilor de la Marea Moartă, nu se mai poate spune că nu a existat un Isus istoric.”¹⁰

Unii liberali din cadrul criticii superioare au devenit „sceptici cu privire la scepticism”.

Merril Unger relatează:

Rolul pe care-l joacă arheologia în cercetarea Noului Testament (ca și în cea a Vechiului Testament) prin urgentarea studiului științific, echilibrarea teoriei critice, ilustrarea, elucidarea, suplimentarea și autentificarea cadrului istoric și cultural, constituie un punct luminos al viitorului criticii textului sacru. (UnM.AOT 25-26)

Miliard Burrows, un savant de valoare excepțională, dezvoltă referitor la atitudinea sa față de Sulurile de la Marea Moartă:

Este foarte adevărat că eu, ca protestant liberal, nu împărtășesc toate credințele fraților mei mai conservatori.

Dovezile aduse de arheologie

249

Totuși, concluzia mea chibzuită este că, dacă cineva va parcurge oricare dintre afirmațiile istorice ale credinței creștine, nu va găsi nimic care să fi fost negat de către Sulurile de la Marea Moartă. (BuM.ML/V 39) Arheologul din Yale susține în continuare:

Munca arheologică a întărit fără discuție încrederea în credibilitatea relatărilor Scripturii. În urma experienței săpăturilor din Palestina mulți arheologi au început să aibă un tot mai mare respect față de Biblie. (BuM.WM 1) În ansamblu, asemenea dovezi ca cele oferite de arheologie pînă în prezent, în special, prin furnizarea de alte manuscrise mai vechi ale cărților Bibliei, ne întăresc încrederea în acuratețea cu care a fost transmis textul de-a lungul secolelor. (BuM.WM 42)

Cu toate că arheologia nu poate să răspundă tuturor întrebărilor noastre despre trecut, ea ne oferă cu siguranță încă o sursă de confirmare a credibilității și acurateței relatărilor Noului Testament.

12

FACTORUL IUDAIC

I

Imediat după cel de-al doilea război mondial, un pastor scoțian, R. A. Stewart, scria: „O înțelegere istorică corectă a Noului Testament este imposibilă fără o cunoaștere detaliată a culturii și gândirii iudaice.” (SIRA.ERT5) Cuvintele sale s-au dovedit aproape profetice - mulți savanți evrei de azi sînt în prima linie a celor care afirmă istoricitatea lui Iisus. Geza Vermes, David Flusser, S. Safrai și Pinchas Lapide deschid calea, reafirmînd că Iisus a fost un evreu remarcabil din secolul I. Vermes spune chiar că „nici o persoană obiectivă și cultă care studiază Evangheliile nu poate să nu fie izbită de superioritatea incomparabilă a lui Iisus”. (VeG JTJ 224)

Profesorul Donald A. Hagner, profesor asociat de Noul Testament la Seminarul Teologic Fuller, a scris o analiză detaliată despre răspîndita reconsiderare a lui Iisus, în cercetarea ebraică. Cu privire la contribuțiile aduse din perspectiva ebraică, el afirmă:

Va fi evident că savanții evrei sînt într-o poziție deosebit de avantajoasă pentru a înțelege învățătura lui Iisus. Familiarizați cu Biblia (Vechiul Testament), cu dezvoltarea iudaismului timpuriu, cu fundalul iudaic al Evangheliilor și deseori instruiți în domeniul dificil al literaturii rabinice, ei sînt adesea în stare nu doar să-L așeze pe Iisus în context istoric, ci și să intre în lumea gîndurilor lui Iisus și să prindă fiecare nuanță evreiască din cuvintele Sale. (HaDA.R27)

Originea iudaică a lui Iisus și calitatea ebraică pătrunzătoare a mediului Său înconjurător ies mereu la suprafață în relatările evanghelice. Și totuși, multe dintre cercetările din trecut ale Noului Testament nu au reușit să trateze acest aspect critic al vieții lui Iisus cel istoric. Dacă cineva vrea să îl vadă pe Iisus din Nazaret așa cum a fost El cu adevărat, cînd traversa țara Palestinei, atunci acela nu poate ignora dovada originii Sale iudaice. În acest capitol, deci, ne vom concentra asupra „atmosferei” semitice a relatărilor evanghelice, asupra caracteristicilor iudaice ale lui Iisus și asupra problemelor legate de faptul că Iisus a fost evreu.

250

Factorul iudaic

251

ATMOSFERA SEMITICĂ A RELATĂRILOR EVANGHELICE

Elemente lingvistice

Există indicații clare că kus, ca și unii dintre ucenici, vorbea trei limbi. Cu toate că ne vom concentra asupra limbilor aramaică și ebraică, ca limbi folosite de kus, există dovezi că El se poate să fi vorbit fluent și *greacă*. Este nevoie să accentuăm că a vorbi grecește nu însemna neapărat să fi fost grec sau elenizat. Dacă nu pentru alt motiv decât pentru acela de a stabili relații prietenești de negoț cu cei de altă limbă, ne putem aștepta ca mulți oameni din poporul evreu din secolul I să fi învățat să vorbească grecește. Mai exact, există dovezi clare, chiar în relatările evanghelice, că kus putea vorbi greacă, în Marcu 7:24-30, kus i-a zis (femeii siro-feniciene care vorbea greacă): „Lasă să se sature mai întâi copiii, căci nu este bine să iei puna copiilor și s-o arunci la câței.” Cuvântul grecesc pentru „câței” este un diminutiv folosit pentru câței de casă, câțeluși și nu pentru câinii sălbatici. Nici limba aramaică, nici cea ebraică nu au corespondent pentru acest diminutiv. De aceea, dacă Isus nu ar fi vorbit grecește, scriitorul grec ar fi folosit o expresie nefirească în traducerea cuvintelor Lui. Din nou, în Ioan 7:35, evreii pun la îndoială afirmația lui kus că se va duce într-un loc unde ei nu vor putea merge. Ei se întreabă: „Unde are de gând să se ducă omul acesta ca să nu-L putem găsi? Doar n-o avea de gând să se ducă la cei îm-prăștiați printre greci și să învețe pe greci?” Având în vedere obiceiul lui kus de a cina cu păcătoșii și cu vameșii, probabil că evreii nu se îndoiau că El putea vorbi grecește.

Thomas și Gundry dezvăluie alte câteva indicii din cadrul narațiunilor evanghelice că kus și cel puțin câțiva dintre ucenicii Lui știau grecește: Ioan 12:20-23 sugerează puternic că Filip, Andrei și Isus înțelegeau și vorbeau grecește ... în textul grecesc din Ioan 21, Isus folosește două cuvinte grecești diferite pentru dragoste și pentru creșterea mieilor, iar Petru folosește două cuvinte diferite pentru a ști. Totuși, nici una din aceste perechi de cuvinte nu pot fi reproduse nici în aramaică, nici în ebraică; se pare că aceasta a fost o conversație purtată inițial în limba greacă. De asemenea, jocul de cuvinte grecești petra și petros din Matei 16:18 nu poate fi reprodus în aramaică sau ebraică și se explică cel mai bine dacă apare într-o discuție care în original a fost purtată în greacă. După toate probabilitățile, conversațiile lui Isus cu femeia siro-feniciană, cu sutașul roman și cu Pilat au fost în limba

252

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

greacă. Ștefan (Fapte 7) și Iacov (Fapte 15) citează din Septuaginta, aducând astfel dovezi în favoarea faptului că ei cunoșteau fluent limba greacă. (ThRH 310-11)

Admițând că este probabil ca Isus să fi vorbit cel puțin într-o oarecare măsură limba greacă, Isus nu poate fi apreciat pe deplin ca persoană istorică dacă îl privim rupt de cele două limbi primordiale pe care le vorbea: aramaica și ebraica.

- **Aramaica**, o limbă semitică foarte asemănătoare cu ebraica, nu mai este vorbită decât într-o formă considerabil revizuită, în cele trei mici sate siriene: Malula, Bakha și Jabaadin. Dar aramaica fusese *Hngua franca* a Imperiului Persan, iar savanții au ajuns, în general, la concluzia că Isus, ca și majoritatea locuitorilor din Palestina, vorbea aramaica. Relatările evanghelice reflectă această formație semitică în multe feluri:

1. Când pildele lui Isus din Evanghelii și povestirile despre El sînt retraduse din greacă în aramaica, „Ele par a fi caracterizate de un ritm poetic regulat și uneori chiar de rime.” (BrF.NTD 39) Această calitate este un indiciu al tradiției orale de la baza Evangheliilor.

2. Relatările evanghelice conțin mai multe cuvinte care sînt categoric aramaice și altele despre care doar se crede că ar fi. De exemplu: *talitha cum*, „fetișo, scoală-te”, *abba*, „tată”, *ephphatha*, „deschi-de-te”, *kepha*, „sttoică”, *toma*, „Toma”, *Karf ana*, „zelotul”, *Bar* (de exemplu toi Bartolomeu), „fiu”, *rabbuni*, „rabin”, *perisha* (însemnînd „cel separat”), fariseu, *golgota* (însemnînd „căpățînă”), „Golgota”, *hakeldema* (însemnînd „pămtoitoisîngerat”), „Akeldama”, *shiloha*, „Siloam” și *reka* (însemnînd nebun prost), „raca”. (DaGjj n-14)

Ebraica, o limbă vorbită, folosită de Isus și de alți evrei din secolul I, este acceptată tot mai mult de savanții, care erau mai înainte inflexibili. Matthew Black, un puternic susținător al limbii aramaice ca limbă primordială, admite acum: „Trebuie, cu toate acestea, să admitem mai mult decât s-a făcut înainte, posibilitatea că Isus însuși a folosit limba ebraică pe lîngă (sau în locul) limba aramaica.” (B1M.AA47)

Cîteva din principalele argumente în favoarea folosirii limbii ebraice sînt următoarele:

1. Harris Birkeland, un cercetător scandinav al limbilor semitice, argumentează că Evangheliile păstrează cuvinte aramaice folosite de Isus, deoarece El vorbea tot mod normal ebraica. Când ebraica s-a tradus tot greacă, aramaica a rămas (deși într-o formă transliterată). Căzul ar fi similar unei traduceri englezești a unei lucrări scrise de un rus, care a folosit ocazional cuvinte franțuzești. Cuvintele franțuzești

Factorul iudaic

253

ar rămtoie tot franceză. (B&I.WL 15)

2. Descoperirile de la Marea Moartă „incluad atît materiale ebraice cît și aramaice, însă, din punct de vedere cantitativ, par să predominie cete ebraice (chiar dacă excludem textele biblice actuale și socotim doar compozițiile noi și originale).” (BaJ.WL20)

Ebraica se folosea atît pentru documentele religioase descoperite, cît și pentru cele seculare și apare ca fiind o

limbă curentă vorbită în secolul I.

3. Afirmațiile rabinice atestă folosirea ebraicii ca limbă vorbită. În *Mişna*, tractatul Eduyoth 1.3 afirmă: „Un om trebuie să vorbească toată limba învățătorului său” și sugerează că ebraica ar trebui deci păstrată toată mod natural. Mai precise sînt afirmațiile ca cele ale rabinului Meir, către mijlocul secolului al II-lea d.Cr.: „Oricine locuiește toată țara lui Israel și vorbește limba sfîntă... este asigurat că este un fiu al veacului viitor.” Mai tîrziu, toată secolul al II-lea, rabinul Iuda Prințul, argumentează: „De ce (să folosim) limba siriană (adică aramaica) toată țara lui Israel? Fie limba sfîntă, fie limba greacă.”²

4. Conform lui Luca 4:16-19, toată lumina practicilor standard ale sinagogilor, Isus trebuia să cunoască ebraica și mulți dintre ascultătorii Lui din Nazaret înțelegeau, probabil, ce citea El toată ebraică.

5. Faptul că ebraica era o limbă de comunicare zilnică între membrii familiei este puternic sugerat de inscripțiile din osuariile de la Do-minus Flevit (pe Muntele Măslinilor) și pe Muntele Scopus. Unele din inscripțiile în întregime ebraice spun: „Marta, mama noastră”; „Sa-lome, prozelita” și „Salome, soția lui Anania, fiul razantului”.

(MeE.AREC68)

În plus, inscripțiile de pe clădirile publice (adică destinate a fi citite de populație) indică ebraica drept mijloc obișnuit de comunicare. O piatră din turnul de la colțul de sud-vest al Templului (foisorul Templului) a fost găsită cu inscripția ebraică: „Aparține locului trîmbișailor”. (MeE.AREC 69) Arheologii au recuperat, de asemenea, vase care purtau numele proprietarilor lor în ebraică. Aceste dovezi ne vorbesc din nou despre folosirea ebraicii pe plan personal, zilnic, între membrii familiei. (McE.AREC70)

6. Compilarea lucrării *Mişna* la începutul secolului al II-lea d.Cr., într-o ebraică vie (cu excepția a aproximativ 15 paragrafe și cuvinte dispersate pe aproape 800 de pagini) sugerează că evreii continuau să țină la limba lor sfîntă, în ciuda războaielor dezastruoase cu Roma, toată anii 70 d.Cr. și 135 d.Cr. James Barr, profesor de limbă și literatură semitică la Universitatea din Manchester, explică folosirea toată mai

254

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Factorul iudaic

255

rară a ebraicii după anul 200 d.Cr., observînd că loviturile date mîndriei naționale în anii 70 d.Cr. și 135 d.Cr. au fost suficiente ca să erodeze dorința majorității evreilor de a mai vorbi ebraica în favoarea altor limbi care erau folosite pretutindeni, împrejurul br. (B&I.WL28)

7. În înșeși relatările evanghelice apar toată mai multe cuvinte ebraice decît aramaice. De exemplu: *levonah*, „tămîie”, *mammon*, *Wai*, *Vai!*, *rabbi*, *Beelzebub*, *corban*, *Satan*, *cammon*, „chimion”, *roca* (da, a fost enumerat și ca aramaic!); *moreh*, „rebel”, *bath* (o măsură pentru lichide), *Kor* (o măsură pentru cereale), *Zuneem*, „neghină”, *mor* (mir), *sheekmah*, „sicomor” și *amen* (folosit de aproximativ 100 de ori în relatările evanghelice).

8. Într-o mare parte din manuscrisele grecești ale Evangheliilor este, de fapt, mai mult ebraică decît greacă. (URL.HT 9-10)

Este important de observat că atît ebraica, cît și aramaica sînt limbi semitice și că ele au multe asemănări. Aceste trăsături semitice distincte se evidențiază adesea în relatările evanghelice. De exemplu, folosirea repetată a lui și i-a condus pe mulți cercetători la concluzia că la baza cel puțin a unora din textele actuale grecești stă un original în limba aramaica sau ebraică. Luca 2:7 ilustrează bine aceasta. Textul spune:

Și pe cînd erau ei acolo, s-a împlinit vremea cînd trebuia să nască Măria. Și a născut pe Fiul ei cel întîi născut și L-a înfășat în scutece și L-a culcat într-o iesle, pentru că în casa de poposire nu era loc pentru ei. Și în ținutul acela erau niște păstori, care stăteau afară în cîmp și făceau de strajă noaptea în jurul turmei lor. Și iată că un înger al Domnului s-a înfățișat înaintea lor și slava Domnului a strălucit împrejurul lor. Și ei s-au înfricoșat foarte tare. Și îngerul le-a zis... (Traducere după original - N. trad.)

Dacă relatarea originală ar fi fost scrisă în greacă, textul ar fi sunat cam așa:

Apoi, pe cînd erau ei acolo, s-a împlinit vremea cînd trebuia să nască Măria. Cînd a născut pe primul lor fiu, înfășîndu-L în scutece, L-a așezat într-o iesle, pentru că în casa de poposire nu era loc pentru ei. În ținutul acela erau niște păstori care stăteau afară în cîmp, unde făceau de strajă noaptea în jurul turmei lor. Deodată, un înger al Domnului s-a înfățișat înaintea lor, slava Domnului strălucind împrejurul lor. Ei s-au înfricoșat foarte tare. Dar îngerul le-a zis... (Traducere după Josh McDowell)

Însumînd toată dovezile aramaice și ebraice, relatările Evangheliilor și cei pe care ele fi descriu devin incontestabil semitici.

Indiferent dacă Isus a vorbit ebraica, aramaica sau un amestec al celor două limbi, argumentele de mai sus ne dovedesc fidelitatea textelor Evangheliilor ca rapoarte ale unor martori oculari demni de încredere ai lucrurilor pe care le-a spus Isus. **Elemente pedagogice**

Cercetarea evreiască a ajutat cel mai mult la identificarea originii iudaice a lui Isus, arătînd paralele între învățătura Lui și învățătura rabinică. Atunci cînd compari aceste învățături, începi să vezi cît de exagerată este ideea că viața lui Isus ar fi fost născocită de clerici zeloși din secolele al II-lea și al III-lea. Pe măsură ce

conducerea Bisericii s-a mutat de la Ierusalim la Antiohia și apoi la Roma între secolul I și al IV-lea, a existat și o deplasare predominantă de la creștinismul evreiesc la un creștinism al neamurilor. De fapt, istoria primelor două secole ale Bisericii confirmă că aceasta era gentilică în caracter, pe la începutul secolului al II-lea d.Cr. De aceea, este foarte puțin probabil ca un neevreu din secolul al II-lea sau de mai târziu să fi plămădit o relatare a vieții lui Isus, care reflectă atât de exact cultura ebraică din secolul I.

Evreii din timpul lui Isus erau educatori meticuloși, așa cum au fost ei întotdeauna în lunga lor istorie. Un pasaj din Mișna (Aboth 5:15) demonstrează preocuparea lor neobosită pentru ceea ce învățau elevii lor: Există patru tipuri de oameni care stau înaintea înțelepților: buretele, pîlnia, strecurătoarea și sita. Buretele -suge tot; pîlnia - primește pe o parte și lasă să curgă totul pe cealaltă; strecurătoarea - lasă să curgă vinul și reține resturile; și sita reține făina bună și aruncă tăfița. Pentru a stimula elevul nu doar „să memoreze răspunsul corect”, învățătorul sau rabinul pune întrebări elevilor săi. Nu numai că se aștepta ca elevii să poată răspunde la întrebări, ci se aștepta ca ei să răspundă formulînd, de asemenea, întrebări la fel de bune, arătînd astfel că s-au gîndit bine la întrebările originale. Poate din cauza aceasta a spus Rabi Hillel: „Un elev timid nu învață” (Aboth 2.6). David Bivin, directorul Școlii de Studii Sinoptice din Ierusalim, scrie:

Acest model de a răspunde la întrebări prin întrebări era atât de obișnuit, încît în ebraica din vremea lui Isus cuvîntul „întrebare” a devenit sinonim al cuvîntului „răspuns”.

(BiD.Q 5)

Biven dă mai multe exemple care ilustrează rădăcinile evreiești adînci ale stilului de învățare și predare a lui Isus:

256

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Isus s-a rătăcit la 12 ani și în cele din urmă părinții Săi L-au găsit „șezînd în Templu în mijlocul învățătorilor, ascultîndu-i și punîndu-le întrebări” (Luca 2:46). Scriitorul Evangheliei comentează în versetul următor: „Toți care-L auzeau rămîneau uimiți de priceperea și răspunsurile Lui”. Dacă Isus doar pune întrebări, cum se face că toți erau uimiți de răspunsurile Lui? Ar părea ceva într-adevăr foarte straniu pentru cineva care nu știe că în lumea rabinilor, în care a trăit Isus, răspunsurile elevilor erau date sub formă de întrebări...

Și în alte ocazii, Isus răspundea la o întrebare cu o întrebare. Cînd preoții cei mai de seamă L-au întrebat cu ce drept făcea El „aceste lucruri” (curățirea Templului), El a răspuns spunînd: „Am să vă pun și eu o întrebare. Spune-ți-Mi: botezul lui Ioan venea din cer sau de la oameni?” (Luca 20:3-4) ...

Cel mai bun exemplu din învățătura lui Isus, despre felul de întrebare pe care îl pune de obicei rabinul elevului său, îl găsim în Luca 20:41-44, unde Isus întreabă:

Cum se zice că Cristosul este fiul lui David? Căci însuși David zice în Cartea Psalmilor: „Domnul a spus Domnului meu: „Șezi la dreapta Mea, pînă voi pune pe vrăjmașii Tăi sub picioarele Tale.” Deci David îl numește Domn; atunci cum este El fiul lui?

Aceasta este o ghicitoare tipic rabinică, bazată pe o aparentă contradicție dintr-un pasaj din Scriptură. (BiD.Q 5)

Prima regulă de interpretare a lui Hillel se numea *kal vachomer* (simplu și complex). (BiD.Pri 1) Acest principiu are de-a face cu deducerea a ceva ce nu este foarte evident din ceva care este evident sau deja cunoscut. Se folosesc adesea cuvintele *cu cît* mat *mult* ca și în „Tăcerea devine savant; *cu* Cît *med mult* un prost.” (Tosefta: Pesachim 9:2).

Mișna: Sanhedrin 6.5 este un alt exemplu:

Rabinul Meir spunea: „Cînd omul este în agonie, ce spune limba? „Mă doare capul! Mă doare mîna!” Dacă deci Scriptura spune: „îmi pare rău după sîngele celui rău”, *cu cît mai mult* după sîngele celui neprihănit, care a fost vărsat?” Isus a folosit același procedeu rabinic pentru învățătura Sa. Un exemplu îl găsim în Matei 7:9-11, unde El spune:

Cine este omul acela dintre voi, care, dacă-i cere fiul său o pîine, să-i dea o piatră? Sau dacă-i cere un pește, să-i dea un șarpe? Deci, dacă voi, care sînteți răi, știți să dați daruri bune copiilor voștri, *cu cît mai mult* Tatăl vostru, care este în

ceruri, va da lucruri bune, celor ce I le cer! în Matei 6:28-30, Isus spune:

Așa că, dacă astfel îmbracă Dumnezeu iarba de pe cîmp, care astăzi este, dar mâine va fi aruncată în cuptor, nu vă va îmbrăca El *cu mult mai mult* pe voi, puțin credincioșilor? Isus, fiind evreu și cunoscînd bine învățătura rabinică, face o serie de afirmații care au echivalente foarte apropiate în literatura rabinică. Profesorul Gustaf Dalman, fondatorul Institutului pentru Studiul Antichității în Țara Sfîntă, enumera următoarele comparații, printre multe altele. (DaG.JJ 225-29):

Cu ce măsură măsurați, vi se va măsura. (Matei 7:2, Marcu 4:24, Luca 6:38)

versus

Cu măsura cu care măsoară cineva, cu aceea i se va măsura și lui. (Sot. 1.7; Tos. Sot. 3.1,2; Siphre, 28b)

Tot ce voiți să vă facă vouă oamenii, faceți-le și voi la fel, căci în aceasta este cuprinsă Legea și proorocii. (Matei 7:12, Luca

6:31)

versus

Ceea ce tu urăști, nu face vecinului tău. Aceasta este întreaga Lege, iar restul sînt interpretările ei. (Hillel. b. Sab. 31a). („Regula de Aur” a fost învățată în multe forme diferite. Versiunea lui Isus este unică, pentru că ea are formă pozitivă, nu negativă. El nu spune: „Nu faceți ceea ce nu vreți să vi se facă”, așa cum spune Hillel.

Această abordare îți cere doar să te abții de la a face rău. Dar Isus spune: „faceți altora ceea ce vreți să vi se facă vouă.” Această abordare, în timp ce elimină acțiunile dăunătoare, adaugă în plus responsabilitatea de a face altora acțiuni de bunătate, de amabilitate, de bunăvoință.)

Ferice de cei milostivi, căci ei vor avea parte de milă. (Matei 5:7)

versus

258

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Ori de cîte ori ești milostiv, Dumnezeu are milă de tine. (p. Bab. k. 6c)

Căci oricine se înalță va fi smerit; și cine se smerește va fi înălțat. (Luca 14:11)

versus

Umilința mea este înălțarea mea și înălțarea mea este u-milința mea. (Hillel Lev. R. I. (2b))

În timp ce asemănările dintre învățătura lui Isus și cea a rabinilor furnizează dovezi substanțiale pentru istoricitatea lui Isus ca învățător al secolului I, unii se pot întreba dacă a fost ceva cu adevărat unic în legătură cu Isus. Rabinul H. G. Enelow a observat următoarea încredere între scriitorii evrei și cei creștini:

Scriitorii evrei au încercat să dovedească faptul că orice a învățat Isus se poate găsi în literatura ebraică și, de aceea, nu se poate spune că El a fost original; în timp ce creștinii au considerat necesar să-L apere pe Isus de acuzațiile de a fi împrumutat sau reprodus din surse evreiești, de teamă ca nu cumva originalitatea Lui să fie contestată. (EnRV 14)

În mod tradițional, evreii au fost învățați că tot ceea ce este bun în Evanghelii nu este nou și orice este nou nu e bun. Adevărul este că sînt multe lucruri care izvorăsc din învățătura rabinică și sînt multe care sînt unice la Isus. Un exemplu bun este faptul că Isus a folosit pildele ca metodă de învățare.

Cele două lucrări de referință standard autorizate despre pildele lui Isus sînt *The Parables of the Kingdom* de C. H. Dodd și *The Parables of Jesus* a profesorului de Noul Testament și religie ebraică tîrzie, Joachim Jeremias.

Ambii afirmă că cititorii trebuie să interpreteze pildele lui Isus în cadrul lor original de viață. Ei apără pildele, ca fiind autentice ale lui Isus, deoarece conținutul lor se trage din situația istorică a lui Isus, de evreu, ca fiind opusă situației Bisericii primare.

Creștinii, la fel ca și necreștinii, au apreciat aproape cu toții pildele lui Isus drept o metodă supremă de învățare. Dar este important de observat că acest mod de educare nu îi este unic lui Isus. Literatura ebraică păstrează peste 4000 de pilde rabinice. Iată un exemplu al unei astfel de pilde:

Factorul iudaic

259

Cum este o persoană care a făcut fapte bune și care a studiat foarte mult din Tora? Un om care clădește mai întîi pietrele și apoi le zidește cu nămol. Chiar dacă în preajma acelor pietre s-ar strînge o mare cantitate de apă, ea nu le va distruge. Însă o persoană care nu are fapte bune, cu toate că a studiat Tora, cum este ea? Un om care întîi pune nămolul și apoi clădește pietrele. Chiar dacă se strînge puțină apă, ea le surpă imediat. (BiD.L5) Acum, comparați pilda de mai sus cu pilda pe care o dă Isus în Matei

7:24-27:

De aceea, pe oricine aude aceste cuvinte ale Mele și le face, îl voi asemăna cu un om cu judecată, care și-a zidit casa pe stîncă. A dat ploaia, au venit șuvoaiele, au suflat vînturile, dar ea nu s-a prăbușit, pentru că avea temelia zidită pe stîncă. Însă oricine aude aceste cuvinte ale Mele și nu le face, va fi asemănat cu un om nechibzuit, care și-a zidit casa pe nisip. A dat ploaia, au venit șuvoaiele, au suflat vînturile și au izbit în casa aceea; ea s-a prăbușit și prăbușirea i-a fost mare. Ce îl face atunci pe Isus atît de diferit? Ce a spus Isus care pare să fi reușit să capteze atenția lumii în ultimii 1960 de ani? De ce a fost El altfel decît rabinii care l-au precedat? David Bivin, directorul Școlii de Studii Sinoptice din Ierusalim răspunde aici, la aceste întrebări:

Nu modul în care învăța și nici măcar conținutul general al învățăturii Sale nu-L făceau pe Isus să fie unic printre rabini. Ceea ce era unic la Isus, era cine pretindea El că este și rareori învăța El fără să afirme a fi nu doar Mesia lui Dumnezeu, ci chiar mai mult, *Immanuel* (CEmanuel), „Dumnezeu cu noi”.

Exact această proclamare este cea care marchează diferența dintre pilda lui Isus cu casa zidită pe stîncă și toate celelalte pilde rabinice care tratează aceeași temă. Toți ceilalți rabini vorbeau despre a cunoaște și a face cuvintele Torei, însă Isus își începe pilda prin cuvintele: „... pe oricine aude *aceste cuvinte ale Mele* și le face ...” Despre nici un alt rabin nu se relatează să fi spus vreodată așa ceva sau să fi emis pretențiile cuprinse în cuvintele lui Isus. În mod clar, El vorbea așa cum numai Dumnezeu ar vorbi și nici unul din contemporanii Lui nu ar fi putut ignora sau trece cu vederea acest fapt. (BiD.L 5)

Parabolele rabinice echivalente afirmațiilor lui Isus confirmă din nou că relatările Evangheliilor ne dau o imagine demnă de încredere cu privire la

260

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Isus cel istoric. Isus cel din Evanghelii nu a fost un Isus produs de Biserica primară, ci un adevărat învățător evreu din cultura evreiască și totuși unul care vorbea într-o manieră unică, profetică.

Un ultim element semitic, pe care-l vom mai observa în stilul de învățare a lui Isus, este folosirea hiperbolelor. Hiperbola este un mijloc de comunicare obișnuit în Orientul Mijlociu, în care vorbitorul folosește *exagerarea* pentru efect. Ascultătorul înțelege că exagerarea nu trebuie luată literal, ci doar intenția care se ascunde în spatele expresiei.

George Lamsa, traducător, comentator și autor a peste 20 de cărți, a fost educat în limba aramaică. În *A Key to the Original Gospel*, el dă multe exemple de folosire semitică a hiperbolei. Printre altele:

„Dacă tu poți să ridici casa în două luni, eu mă omor.” Adică: „Niciodată nu se poate face așa ceva.”

„Dacă tu poți să cumperi perechea asta de pantofi cu mai puțin de doi dolari, eu mă transform în măgar.” Adică pantofii nu se pot cumpăra mai ieftin.

„Dacă tu te însori cu femeia aceea, eu ți tai mâna dreaptă.” Adică: „Este o imposibilitate.”

„Dacă nu spun adevărul, poți să-mi scoți ochiul.” Adică: „Ceea ce spun este adevărat.”

„Dacă m-aș însura cu fata aceea frumoasă, aș trăi veșnic.” Adică: „Fericirea căsătoriei elimină gândul morții.” (LaGJ 79)

Hiperbola din Evanghelii este uneori subtilă dacă cineva nu înțelege cultura. De exemplu, în pilda fiului risipitor, nimic nu poate fi mai detestabil pentru un evreu, decât să fie sluga unui neevreu și să-i îngrijească acestuia porcii. Alteori, hiperbola este mai directă. În Luca 14:26, bus spune:

Dacă vine cineva la Mine și nu urăște pe tatăl său, pe mama sa, pe nevastă-sa, pe copiii săi, pe frații săi, pe surorile sale, ba însăși viața sa, nu poate fi ucenicul Meu. Evident că bus nu vorbea literal despre o ură împotriva părinților, căci El a poruncit urmașilor Săi să-și iubească chiar și vrăjmașii. El folosește hiperbola pentru a arăta profunzimea dragostei unui ucenic față de El, atunci când îi este consacrat cu adevărat. Faptul că primii creștini au înțeles aceasta se vede din cuvintele lui Pavel către Timotei: „Dacă nu poartă cineva grijă de ai lui și mai ales de cei din casa lui, s-a lepădat de credință și este mai rău decât un necredincios.”⁴ Matei 10:37, 38 comunică și mai clar cititorului modern ceea ce Luca scrie că vrea să spună bus prin folosirea hiperbolei: „Cine iubește pe tată sau pe mamă mai mult decât pe Mine, nu este vrednic de Mine; și cine iubește pe fiu ori pe fiică mai mult decât pe Mine, nu este vrednic de Mine.”

Robert Stein, profesor de Noul Testament la Seminarul Teologic Bethel, arată unul dintre motivele pentru care exagerarea sau hiperbola erau atât de importante pentru bus:

Uneori, exagerarea este de mare folos în vorbire și în literatură. Foarte adesea ea are o mare valoare mnemonică deoarece ea crează o imagine de neuitat. Cine poate uita imaginile cu o birnă în ochiul cuiva și cu paiul în ochiul altcuiva, o cămilă trerind prin urechea unui ac, strecurarea țintarului și înghițirea cămilei? Asemenea imagini ți le reamintești multă vreme. Fără îndoială că Isus folosea intenționat asemenea limbaj pentru a-și ajuta ascultătorii să țină minte învățăturile, căci neavând acces la creion și hârtie sau la casetofoane, marea majoritate a ascultătorilor Lui nu aveau alt mod de a reține cele învățate decât memorând cuvintele Lui. Folosirea exagerărilor ușura această memorare. (StRH.DS 94)

Elemente culturale

Cadrul tuturor celor patru Evanghelii este fără îndoială unul evreiesc din secolul I. Unele evenimente ni se par străni, dar sînt absolut naturale în cultura evreiască din timpul lui bus. De exemplu, Luca 7:38 vorbește despre o femeie care plînge și udă cu lacrimile ei picioarele lui bus. Plînsul era o parte importantă din cultura evreilor. La funeralii erau plătite bocitoare de profesie și mulți evrei aveau „vase pentru lacrimi”, în care ei își adunau lacrimile durerii lor. Poate că femeia descrisă de Luca și-a vărsat în mod literal lacrimile din vasul ei pentru lacrimi, pentru a-i arăta lui bus părerea ei de rău pentru păcatele săvîrșite de ea. Cine vizitează azi braelul poate observa multe dintre aceste vase antice pentru lacrimi în muzeele de acolo. Luca 2:24 amintește o artă practică culturală dintre multele menționate în Evanghelii. Dînd ascultare la ceea ce scrie în Leviticul 12:2, 6, 8, Iosif și Mana au adus jertfa ce se cerea după nașterea unui copil. Jertfa lor, o pereche de turturele sau de porumbei, indică faptul că făceau parte dintre săracii din țară.

Obiceiurile evreiești de nuntă ne ajută să înțelegem ceea ce altfel pare a fi o contradicție în Matei 1:18,19. În versetul 18, Măria este doar logodită cu Iosif, în timp ce în versetul 19, Iosif este numit „bărbatul” ei. Reverendul James Freeman, care a compilat o colecție vastă de obiceiuri biblice, explică:

La evrei, logodna însemna mai mult decât un simplu angajament pentru o căsătorie, așa cum este la noi. Era

262

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

considerată începutul căsnicieii, era o legătură legală ca însăși căsătoria și nu putea fi ruptă decât printr-un act de divorț. Iată de ce se spune despre Iosif că era „bărbatul” Măriei. (FrJMM330)

Confruntarea dintre Isus și saduceii din Marcu 12 este în concordanță cu ceea ce cunoaștem despre atitudinea

saducheilor față de levirat (Un obicei la evrei și la alte popoare prin care fratele, sau ruda cea mai apropiată a unui mort, trebuia, în anumite împrejurări, să se căsătorească cu văduva acestuia - N.trad.). În Yebamoth 4.6b din *Talmudul Palestinian* saducheii folosesc din nou leviratul, de data aceasta pentru a-și bate joc de farisei. Acum ei prezintă situația ipotetică a unuia dintre 13 frați cărui i se cere să se căsătorească cu văduva celorlalți 12 frați decedați.

Relatarea cu femeia care avea o scurgere de sânge primește mult mai mult sens și devine mai reală în lumina legilor evreiești de curățire. Starea femeii însemna că ea era de 12 ani necurată din punct de vedere ceremonial și, după Lege, atingerea hainelor lui Isus L-ar fi pîngărit. Este de înțeles de ce este ea atât de speriată cînd Isus descoperă fapta ei. Și vă puteți imagina acel sentiment rar de compasiune pe care trebuie să-l fi simțit ea cînd Isus i-a spus: „Du-te în pace, credința ta te-a mîntuit!”

Evangelistiile sinoptice vorbesc despre curățirea Templului de către Isus la începutul ultimei sale săptămîni, în Ierusalim. Ioan indică faptul că El mai făcuse înainte acest lucru, la începutul lucrării Sale. Aceasta nu însemna că Isus ar fi avut obiecții împotriva schimbului de bani. Monedele romane, care circulau atunci în popor și care aveau pe ele figura Cezarului, nu puteau fi folosite în Templu datorită interdicției mozaice de a avea imagini gravate. De aceea, exista nevoia legitimă de schimbători de bani - oamenii aveau nevoie de monedele evreiești pentru că pe ele erau gravate doar decorații geometrice, florale sau ceremoniale. Dar sursele evreiești ne spun că unele familii preoțești obțineau profituri personale din aceste schimburi. (HJ.JJ 13) Ceea ce l-a mîniat pe Isus a fost corupția și tîlhăria care se *peteceau* într-un loc care trebuia să reprezinte maiestatea lui Dumnezeu și sfințenia Lui, într-un loc care era menit să fie folosit pentru rugăciune.

O trăsătură izbitoare a narațiunilor evanghelice este că ele vorbesc despre Isus care a mers, aproape în exclusivitate, în orașe și sate evreiești pentru a-și împlini misiunea. Relatările spun că Isus a intrat doar în două orașe, care nu erau evreiești ortodoxe: Sidon, cetatea păgînă și cetatea Sihar din Samaria. Din moment ce nu ni se povestește nici un incident din Sidon, nu avem nici o relatare despre vreo lucrare făcută de Isus într-un oraș păgîn. Este uimitor că Evangheliile relatează că Isus a mers în Betsaida, dar nu că ar fi mers și în Iulius, care era probabil la 100 m depărtare. El a mers în micul,

raaiiui tuuun,

263

neînsemnatul Nazaret, dar nu și în marele oraș Seforis, doar la aproximativ 5 km depărtare. El a umblat în ținuturile sau în regiunea Decapolisului, a Cezareii lui Filip și a Tirului, dar nu a intrat de fapt în acele orașe păgîne. Absolut întreaga situație istorico-geografică este pînă în cele mai mici amănunte evreiască.

Evangelistiile fac o serie de comentarii în cîteva locuri care arată că Isus era foarte prosemît; unele sună chiar foarte puternic antipăgîne. În Matei 15:26 și Marcu 7:27, Isus se referă la neamuri ca la niște „dini”, după ce a afirmat: „Eu am fost trimis doar la oile pierdute ale casei lui Israel”. În Matei 10:5-6, Isus își învață ucenicii să nu meargă „pe calea păgînilor și să nu intre în nici o cetate de-a samaritenilor”. În Ioan 4:22, vorbind unei samaritence ca un evreu, Isus spune: „Voi vă închinați la ce nu cunoașteți; noi ne închinăm la ce cunoaștem; căci mîntuirea vine de la Iudei”.

Cultura ebraică reflectată în relatările evanghelice nu numai că ne ajută să confirmăm autenticitatea lor, dar ne ajută și la stabilirea semnificației evenimentelor descrise. Un bun exemplu este descrierea Cinei de Taină.

Pinchas Lapide privește evenimentul cu ochii evreului:

Isus, ca evreu, credincios Scripturii, a sărbătorit noaptea Pastelor în Ierusalim, a rostit pentru toți cei ce ședeau la masă binecuvîntarea poruncită peste „pîinea” durerii, a frîn-t-o, a mîncat din ea și le-a dat restul ucenicilor care au mîncat-o „înclinați”, așa cum se cuvine unor robi eliberați. (LAP.R76)

Observați că masa de Paște era mîncată stînd întins și rezemat pe un cot. Așa mînceau cei bogați și cei liberi. Întregul Israel, bogați și săraci, trebuia să mănînce această masă în această poziție, ca un semn de aducere aminte că au fost eliberați din robia Egiptului. Totul în cadrul Cinei avea menirea să-i facă pe participanți să-și amintească de îngerul morții, care a trecut în noaptea eliberării lor pe lîngă casele însemnate cu sîngele mielului. Dar ce le-a spus Isus ucenicilor să-și amintească? „Să faceți aceasta spre pomenirea Mea”. Începînd de atunci, masa de aducere aminte avea scopul de a-L aminti pe Isus. Conform cronologiei relatării Evangheliei după Ioan, Isus murea pe cruce a doua zi, exact pe vremea cînd se sacrificau în Templu mieii de Paște. Oamenii l-au numit pe Ioan Botezătorul profet. El a fost cel care a spus despre Isus, cu trei ani mai înainte: „Iată Mielul lui Dumnezeu, care ridică păcatul lumii”.

CARACTERIZĂRI EVREIEȘTI ALE LUI ISUS Ținînd seama de natura evreiască a lui Isus, au existat o serie de încercări de a-L identifica pe Isus cel istoric cu anumite partide evreiești. Vom examina

264

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

pe scurt principalele posibilități sugerate: **A fost Isus un eseneu?**

Odată cu relativ recenta descoperire a Suluiilor de la Marea Moartă, unii scriitori au încercat să-L identifice pe Isus cu eseneii și chiar mai muh, cu învățătorul Eseneu al Dreptății (Cercetătorii admit aproape în unanimitate că Qumran era o comunitate de esenei.) încă cu mult înainte de descoperirea Suluiilor, Renan denumea creștinismul „un fel de succesor al esenismului”. (MiA.T 167) Un alt francez, Andre Dupont-Sommer, călcînd pe urmele lui Renan, a evaluat astfel informațiile cuprinse în Suluii:

Totul din Noul Legământ Evreiesc (după cum s-a găsit în Suluri) vestește și pregătește calea pentru Noul Legământ Creștin. Învățătorul din Galilea, așa cum ni-l prezintă scrierile Noului Testament, apare în multe privințe ca o uimitoare reîncarnare a învățătorului Dreptății... Ca și acesta, El a fost condamnat și omorât. Ca și acesta, El s-a înălțat la cer, lângă Dumnezeu ... Ca și acesta, El va fi judecătorul suprem când va veni sfârșitul. Ca și acesta, El a fondat o biserică, ai cărei membri așteaptă cu nerăbdare întoarcerea Sa glorioasă. (MiA.T 167) Cercetătorii au reacționat puternic împotriva acestui fel de identificare a creștinismului cu comunitatea Qumran și din motive bine întemeiate. Mai întâi, nu există nici o indicație că Isus ar fi vizitat vreodată Qumranul. În al doilea rând, orice asemănare dintre cei doi se poate explica foarte ușor, prin faptul că asemănările își au rădăcinile în Vechiul Testament și nu prin faptul că cei doi au împrumutat unul de la altul. În al treilea rând, interpretarea lui Dupont-Sommer a învățătorului Dreptății, ca fiind „condamnat și omorât” nu apare în Suluri. Ca traducător al unuia dintre Suluri, un comentariu asupra cărții lui Habacuc, Dupont-Sommer a completat el însuși un loc liber din text cu cuvintele „El l-a persecutat pe învățătorul Dreptății. Dr. William Sanford LaSor, profesor emerit în Vechiul Testament de la Seminarul Teologic Fuller, critică modul în care unii încearcă să îl identifice pe Isus cu Qumran:

Dați-mi voie să dau un exemplu, ales pentru că este mult mai evident decât altele mai subtile de aceeași natură. Powell Davies, vorbind despre mesele sectei Qumran, spune (fără nici un fel de bază textuală) că preotul se poate să fi spus, atunci când binecuvînta pîinea: „Acesta este trupul meu”. Apoi Davies spune că membrii sectei se poate să se fi gîndit la vin ca fiind sîngele lui Mesia. Apoi el trage concluzia: „Acesta era deci masa sacră a esenilor, atît de asemănătoare încît e aproape identică cu cea a primilor creștini.”

Factorul iudaic

265

Dar observați că mai întâi el a citit în Qumran ceea ce a găsit în Noul Testament și apoi a găsit că documentul Qumran semăna cu Noul Testament. Aceasta este o logică circulară cît se poate de evidentă. (LaWS.DSS25) Există asemănări între creștinism și esenism și probabil că Isus a avut unele contacte cu eseneii. (Vezi CW.R 104.) Și unii și alții erau împotriva divorțului. Și unii și alții vorbeau despre vremurile din urmă. Și unii și alții cereau supunere totală în fața unui singur Dumnezeu viu și adevărat. Și unii și alții practicau botezul, cu toate că eseneii îl repetau de mai multe ori, pe cînd creștinii îl practicau o singură dată. Și unii și alții aveau mese comune; eseneii așteptau cu nerăbdare un ospăț viitor împreună cu Mesia, pe cînd creștinii îl comemorau pe Mesia al lor, pînă cînd va veni din nou. Existau și unele asemănări organizatorice între comunitățile esenilor și cele ale creștinilor, cu toate că se pot constata asemănări la fel de bine și între bisericile locale și sinagogile locale.

Se poate crede că Isus a avut prieteni printre esenei. Iosif Flaviu indică prezența unei comunități de esenei la Ierusalim, care se poate să fi avut un locaș asemănător unei mănăstiri pentru adepții ei. Relatările evanghelice aduc o dovadă interesantă că Isus se poate să fi aranjat ca ultima cină să aibă loc într-o asemenea clădire. Cunoașterea obiceiurilor evreilor din secolul I ne este de mare ajutor aici. Profesorul Jim Fleming, lector la Universitatea Evreiască din Ierusalim, explică:

Vă amintiți că ucenicii trebuiau să urmeze un bărbat care ducea un ulcior cu apă? De obicei femeile și măgarii, mi-e teamă că în această ordine, erau cei care duceau apa. Însă asceții nu se căsătoreau, așa că te așteptai să întâlnești femei, măgari și călugări asceți la orice izvor de apă. (FU.JJ) Indiferent unde au mîncat ucenicii ultima cină, clădirea era mare și avea două nivele. Multe dintre aceste tipuri de locașuri au fost localizate în Ierusalimul secolului I în „orașul de sus” și au fost dezgropate de arheologi, în fine, porunca dată de Isus ucenicilor: „Să nu luați cu voi nici pungă, nici traistă, nici încălțăminte ... în orice casă veți intra să ziceți mîtl: „Pacea să fie peste casa aceasta!”” (Luca 10:4,5), este asemănătoare cu descrierea pe care o face Iosif Flaviu esenilor:

Ei nu au un oraș anume, dar mulți dintre ei locuiesc în fiecare oraș și dacă vreunul din secta lor vine de altundeva, tot ce au pun la dispoziția celui venit, ca și cînd ar fi ale lui; și se poartă cu cei pe care nu i-au cunoscut niciodată înainte de parcă i-ar fi cunoscut de mult timp. Din acest motiv, ei nu iau nimic cu ei cînd călătoresc spre locuri îndepărtate, dar

266

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Factorul iudaic

267

totuși își iau armele la ei de teama hoților. De aceea există în fiecare oraș în care locuiesc de-ai lor, unul desemnat anume, care să aibă grijă de străini și să le pună la dispoziție îmbrăcăminte și toate cele necesare.¹¹

„Trebuie atunci să ajugem la concluzia”, întreabă un alt savant francez, Jean Danielou, „că El (Isus) a fost un eseneu, cel puțin într-o perioadă din viața Lui? Aici istoricii afirmă, în unanimitate, contrariul.” (AmF.SLC28) Există totuși prea multe diferențe, iar asemănările se găsesc și la alți evrei devotați. Cîteva diferențe ar fi:

1. Comunitatea Qumran a arătat o aranjare foarte strictă a locurilor după rang, în timp ce Isus îi învăța pe ucenicii Lui să caute locurile mai umile.
2. În timp ce eseneii erau legalisti în împlinirea îndatoririlor lor scripturale, Isus, și după El creștinii, practica și predica libertatea de a urma spiritul Legii mai degrabă decât litera Legii. *The Damascus Document* al eseneilor, de exemplu, afirmă: „Dacă un animal cade într-o fiftfnă, nimeni să nu-l scoată în ziua Sabatului.” (11,13) Prin contrast, în Luca 14:5, Isus este de acord cu fariseii când îi întreabă: „Care dintre voi, dacă-i cade copilul sau boul în fîntînă, nu-l va scoate îndată afară, în ziua Sabatului?”
3. În timp ce eseneii se supuneau cu strictețe legilor care guvernau curățenia rituală pentru ceremonii, Isus învăța: „Nu ceea ce intră în gură spurcă pe om, ci ceea ce iese din gură, aceea spurcă pe om.” Adeseori El atingea leproșii și bolnavii, devenind practic El însuși necurat.
4. Învățătorul Dreptății a revelat o conștiință profundă a propriului său păcat, în schimb așa ceva nu apare la Isus.
5. Eseneii se retrăgeau din societate și îi condamnau pe păcătoși, însă Isus a arătat milă față de păcătoși și i-a învățat pe ucenici să-și iubească vrăjmașii. Profesorul James Charlesworth comentează: Este probabil că Isus îi avea în gînd pe esenei și respingea îndemnul lor de a-i urî pe fiii întinericului, atunci cînd a spus: „Ați auzit că s-a zis: „Să iubești pe aproapele tău și să urăști pe vrăjmașul tău.”” (Matei 5:43) Cea mai bună și posibil singura paralelă cu adevărat evreiască la legea de a-i urî pe alții se găsește în Sulurile de la Marea Moartă. De fapt, conform Legii Comunității, la data reînnoirii anului, eseneii cîntau blesteme asupra tuturor fiilor întinericului, în special asupra celor care nu erau esenei, inclusiv asupra evreilor care își zic esenei. (ChJ.R 105)

Datorită unor asemănări marcante, cît și a altor diferențe dintre Isus și comunitatea de la Qumran, este foarte ușor ca scriitorii să ajungă la concluzii greșite. Așa cum afirmă LaSor:

Dacă, de exemplu, vreau să demonstrez că există o asemănare foarte strînsă între Sulurile de la Marea Moartă și Noul Testament, pot să trec prin ambele materiale literare și să selectez acele afirmații care se aseamănă cel mai mult. Rezultatele vor fi impresionante.

Pe de altă parte, dacă vreau să demonstrez că nu există, de fapt, nici o asemănare între aceste două scrieri religioase, atunci voi enumera toate diferențele izbitoare. Din nou, rezultatul va fi impresionant. (LaWS.DSS 22)

Atunci tragem concluzia că Isus categoric nu a fost un eseneu și în mod sigur nu a fost învățătorul Dreptății al sectei de la Marea Moartă, cu toate că El a avut unele învățături asemănătoare cu ale br și chiar s-ar putea să fi avut legături cu unii membri ai sectei. **A fost** Isus un zeLOT?

H. S. Reimarus, Robert Eisler și, mai recent, profesorul de religie comparată de la Universitatea din Manchester, S. G. F. Brandon, au fost printre cei care l-au descris pe Isus ca fiind zeLOT. Avînd în vedere că majoritatea activității zeLOTilor (sau posibil a rebelilor prezeLOTi) își avea centrul în Galilea, nu departe de Capernaum, locul de reședință a lui Isus, El a trebuit să se confrunte cu aceștia și probabil în mai multe rînduri. France ne atrage atenția:

Ceea ce nu putem face este să ne imaginăm un Isus, care a acționat într-o lume pictistă pură, izolată antisepctic de toate curentele violente ale naționalismului iudeu, care au pornit de la Iuda Galileanul și de la alții ca el. Dorința lor pasionată după independența Israelului și plăcerea lor de a întreprinde acțiuni violente pentru a o obține, este o parte esențială a mediului în care trebuie înțeles un Isus „real”. (FrR.E 54-55)

Dovezile din Evanghelii ne arată că Isus nu considera metodologia zeLOTilor ca propriile Sale mijloace de a-și îndeplini misiunea cu succes (Aceasta în afară de cazul în care folosim critica superioară prin care excludem textele relevante din Evanghelii). În Ioan 6:15, cînd El află că oamenii îl proclamă ca fiind *Profetul*, adică Mesia, și sînt gata să-L ia cu sila ca să-L facă împăratul lor, El se retrage pe munte.

În Matei 5:41, Isus spune: „Dacă te silește cineva să mergi cu el o milă de loc, mergi cu el două.” Aceasta cu greu ar putea fi afirmația unui zeLOT,

268

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Factorul iudaic

269

căci ea se referă la legea romanilor care permitea unui soldat roman să silească un cetățean evreu să-i care bagajele pe o distanță de pînă la o milă. ZeLOTii urau cu vehemență această practică.

France explică alte învățături nezeLOTice ale lui Isus:

De asemenea, el nu predica un mesaj despre eliberarea evreilor și a capitalei lor, ci mai degrabă despre distrugerea ei. Repetatele Sale amenințări cu judecata care va veni asupra „acestei generații viclene” erau echilibrate de prezicerile Sale despre oameni „de la răsărit și de la apus”, care vor veni la ospățul mesianic, în timp ce evreii (care presupuneau că vor fi acolo de drept) vor rămîne afară (Matei 8:11, 12). Mai multe dintre pildele Sale se concentrează asupra respingerii acelor care s-au considerat a fi poporul lui Dumnezeu și înlocuirea lor cu cei pe care ei îi dis-prețuiseră (în special succesiunea izbitoare a celor trei pilde îndreptate împotriva oficialităților evreiești din Matei 21:28-22:14). (FrRE 162)

În Marcu 12:13-17, niște farisei și irodieni au venit la bus ca să-L verifice tendințele zeLOTice. Au încercat să-L

prindă cu vorba, Întrebându-L dacă se cade să plătească bir Cezarului. Dacă El ar fi spus da, ei tei făceau socoteala că poporul îl va părăsi. Dacă El spunea nu, ei ar fi avut dovada de care aveau nevoie împotriva Lui, de incitare a poporului la răscoală. Era clar ce urmăreau. Isus a răspuns: „Pentru ce Mă ispițiți?” Răspunsul Său clasic: „Dați dar Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ce este al lui Dumnezeu”, a făcut ca respectul oamenilor pentru El să crească. Dar acesta nu era răspunsul unui zelot.

Așa cum am văzut mai înainte, Petru și ceilalți apostoli, în special Simon Zelotul, probabil că aveau puternice tendințe zelote sau cel puțin simpatizau cu această mișcare. Toate acestea nu sînt suficiente pentru a-L clasa pe Isus printre zeloți. **A fost Isus un fariseu?**

Avînd în vedere multe confruntări dintre Isus și farisei, întrebarea poate părea la început ridicolă. Dar pe lîngă observația psihologică cum că certurile cele mai aprinse pe care le are cineva pot deseori să apară între acea persoană și cei mai apropiați ei, există o oarecare dovadă, care i-a dus pe unii cercetători pînă acolo, încît să declare că Isus a fost un fariseu. Joseph Wausner, Abraham Geiger, Daniel Chwolsohn, Martin Buber, Paul Winter, Ben-Chorin și H. Maccoby, toți îl consideră pe Isus a fi fost un fariseu. (Vezi HoDA.R 230-32.) Alții, ca Abrahams, Montefiore, rabinii Samuel Umen și Asher Finkel. chiar dacă nu-L consideră pe Isus drept un fariseu, îl pun pe

același plan cu mulți dintre farisei.

Ceea ce a stimulat considerarea lui bus drept fariseu sau foarte apropiat de farisei au fost studiile comparative care au arătat că o mare parte din învățătura lui Isus are paralele în cea a rabinilor. Cercetătorul evreu H.

Maccoby afirmă:

Isus nu numai că a fost educat ca un fariseu; El a rămas un fariseu toată viața Lui... Ca rabin, Isus a fost un învățător fariseu tipic. Atît în stil, cît și în conținut, învățăturile Sale religioase arată o afinitate de netăgăduit spre fariseism și, în special, spre învățăturile marelui apostol al fariseismului, Hillel." (MaH.RJ 106-7)

încă odată, însă, singurul mod prin care cercetătorii pot să-L facă pe Isus fariseu este acela de a folosi metoda criticii superioare de a exclude din Evanghelii versetele care demonstrează că El nu a fost un fariseu. Experții evrei ai criticii superioare susțin că aceste versete (care conțin de obicei ziceri ale lui Isus) au fost introduse mai tîrziu în materialul Evangheliilor de o așa-zisă biserică primară antisemită. Dovezile arată într-adevăr o asemănare între unele învățături ale lui Isus și învățătura unora dintre farisei, în special a acelora de la școala lui Hillel (Hillel a fost învățătorul lui Gămăliei, învățătorul lui Saul din Tars). Însă atunci cînd Isus se deosebea de farisei, deosebirea era cu privire la problemele fundamentale majore, care stau la baza întregului comportament și mod de abordare al fariseilor. Disputele repetate dintre Isus și farisei cu privire la Sabat constituie un prim exemplu. De o și mai mare importanță era problema propriei Sale identități cu cea a lui Mesia care va veni. De exemplu, pentru un fariseu nu ar fi greu să fie de acord cu Isus, că cea mai mare poruncă este să-L iubești pe Dumnezeu cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu toată mintea ta. (Matei 22:37) însă imediat după această învățătură, Isus le pune fariseilor o întrebare cu scopul de a clarifica identitatea lui Mesia: „Ce credeți voi despre Cristosul? Al cui fiu este El?” Cînd ei îi răspund: „Al lui David”, Isus îi angajează într-un raționament deductiv, folosit adesea de rabinii: „Cum atunci David, fiind inspirat de Duhul, îl numește Domn, cînd zice: „DOMNUL a zis Domnului Meu: „Șezi la dreapta Mea pînă voi pune pe vrăjmașii Tăi sub picioarele Tale.”?” Cu alte cuvinte, Mesia trebuia să fie doar o persoană pămîntească, născută pe linia genealogică a lui David? Conform versetului 46, fariseii nici nu i-au răspuns, nici nu i-au mai pus vreodată vreo întrebare.

Imediat după acest dialog, probabil pe cînd cărturarii și fariseii se îndepărtau, Isus s-a întors spre ucenicii Săi și spre oamenii strînși acolo. El i-a învățat mai întîi să păzească toate lucrurile pe care fariseii le spun să le Păzească, însă apoi le-a spus să nu le copieze comportamentul. Ori de cîte

270

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

ori spune Isus: „cărturarii și fariseii fac asta și asta” sau „Vai de voi, cărturari și farisei” El declară foarte clar că nu este unul dintre ei.

Relatările Evangheliei descoperă alte deosebiri marcante între farisei și Isus. În Predica de pe Munte Isus afirmă de mai multe ori: „Ați auzit că s-a spus...” B se referea la practica rabinică de a cita părerile rabinilor anteriori ca bază a învățăturii lor. Cînd Isus continuă zicînd: „Dar Eu vă spun ...”, întrebarea logică din mințile ascultătorilor Săi era: „Deci cine ești tu?” Tot ceea ce a făcut și a spus Isus arăta spre autoritatea dată Lui de sus și nu de la oameni. Geza Vermes recunoaște:

Toți cei trei evangheliști sinoptici susțin la începutul propovăduirii lui Isus, că stilul Lui era diferit de cel al cărturarilor. Preocuparea lor principală era să confere întregii doctrine religioase aprobarea tradiției ca făcînd parte dintr-un lanț strict definit de transmitere, cu originea - de fapt, sau prin ingenuitate exegetică - în Scriptură și preferabil în Pentateuh. Prin contrast, se spune că Isus învăța cu *exousia*, cu autoritate, fără să simtă nevoia unei justificări formale a cuvintelor Sale. (VeGJWJ31)

Matei relatează: „După ce a sfîrșit Isus cuvîntările acestea, noroadale au rămas uimite de învățătura Lui; căci El îi învăța ca unul care avea putere, nu cum îi învățau cărturarii lor.” (Matei 7:28,29)

Relatările evanghelice conțin 89 de referiri la farisei, majoritatea fiind negative. Atîta timp cît nu ești pregătit să le excluzi pe toate, abordînd critica superioară extremă, este imposibil să-L accepți pe Isus drept un fariseu. **A**

fost Isus un hasid galilean?

Galilea era o țară aparte. La nord și la vest ea se învecina cu țara păgînă a siro-fenicienilor. La nord-est era teritoriul păgîn Gaulanitis, la sud-est, teritoriile păgîne ale orașelor elenizate, numite Decapolis și, în cele din urmă, însă nu pe ultimul kx, la sud era Samaria, țara semievreilor, cu toate că, din punctul de vedere al evreilor, ei erau totalmente păgîni. Deci Galilea era izolată de Iudea, din punct de vedere geografic, iar izolarea s-a transmis și pe plan social. Iudea, cu Ierusalimul în frunte, era mai sofisticată, mai educată și mai înclinată spre viața de oraș. Singura ei mare nu conținea nici o viață și o mare parte din pămîntul ei era arid, lucru care îi obliga pe oameni să se îndrepte spre orașe. Galilea era fertilă, iar marea ei era plină de pește. Era o zonă predominant rurală, iar oamenii din Ierusalim se gîndeau la Galilea ca la un kx aflat la capătul lumii. Nu e de mirare că pildele lui Isus conțin atît de multe aluzii la agricultură și la mediul rural. Așa cum spune Vermes, el se simțea „acasă printre oamenii simpli din Galilea rurală.” (VeGJTJ 49)

Factorul iudaic

271

În ceea ce privește limba, dialectul din Galilea se deosebea de cel din sud, din Ierusalim, după cum se poate vedea și din acuzația adusă lui Simon Petru: „... și vorba te dă de gol” (Matei 26:73), (sau ușor revizuit: „Voi toți nu vorbiți ca noi cei de aici, din sud”.)

Nu numai că dialectele erau diferite, dar și iudaismul din nord se deosebea de cel din sud. Cu toate că saduchei conduceau în Ierusalim, în inima lor, oamenii erau alături de farisei. De aceea, în sud, accentul pe care îl puneau fariseii pe tradițiile din bătrîni era foarte puternic. În nord, înainte de anul 70 d.Cr., fariseii încă nu se instalaseră ca principala conducere spirituală. Vermes ne informează:

Fragmente din literatura rabinică indică spre o prezență sporadică a fariseilor în Galilea și spre o lipsă de impact a acestora în secolul I d.Cr. Yohanan ben Zakkai, conducătorul restaurației evreiești de după distrugerea Ierusalimului, a petrecut un timp în orașul Arab, posibil înainte de anul 50 d.Cr.; două dintre deciziile sale legale cu privire la ținerea Sabatului au fost legiferate acolo. Însă, conform unei tradiții din secolul al II-lea d.Cr., se spune că, atunci cînd și-a dat seama că, în ciuda celor 18 ani de eforturi, nu a reușit să înainteze nici un pas, el a exclamat: „Galilea, Galilea, tu urăști Tora!” (VeG.JTJ 49)

Iosif Flaviu, pe de altă parte, fi prezintă pe oamenii din Galilea ca adînc devotați Legii, atît teoretic cît și practic. (MeE.AREC 47) Dacă ne amintim că profetul Ilie era din această regiune și că era foarte stimat, începe să se contureze imaginea unui popor galilean în întregime devotat Legii, dar mai ales profeților, nu prea preocupat de raționamentele sofisticate ale fariseilor care erau la modă în sud, în Ierusalim, însă complet devotat aplicării practice a Legii în viața lor, în spiritul îndemnurilor profeților. Isus a crescut în acest mediu și aici și-a îndeplinit cea mai mare parte a misiunii Sale.

Rădăcinile fariseilor și ale eseneilor sînt vagi, însă majoritatea experților consideră că ambele grupări au izvorît din hasidimi (cei pioși), care i-au ajutat pe macabei să recaptureze Templul în secolul al II-lea î.Cr. Se pare că ei s-au rupt de macabei mai tîrziu, din cauza felului lumesc al macabeilor. În perioada dintre secolul I î.Cr. și secolul I d.Cr., hasidimii, care erau independenți față de farisei și esenei, au devenit cunoscuți pentru pioșenia lor și pentru capacitatea lor de a produce schimbări prin rugăciune și de a face minuni. Cu puțin înainte de nașterea lui Cristos, Honi Desenatorul-de-Cer-curi (Iosif Flaviu îl numește Onias cel Drept) a devenit cunoscut prin faptul că, prin rugăciunile lui, el a pus capăt unei secete. În secolul I d.Cr., galileanul Hanina ben Dosa și-a cîștigat o mare reputație prin puterea lui de a face

272

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

minuni. Savanții evrei recunosc că a existat o tensiune între hasidimi și farisei, iar Vermes recapitulează totul astfel:

S. Safrai, de exemplu, este pregătit să admită că practica religioasă pe care o învățau hasidimii era „foarte personală și uneori chiar opusă celei general răspîndite” și că, deși erau respectați de către rabini, hasidimii nu se identificau cu aceștia. D. Flusser, într-un context puțin diferit, vorbește, de asemenea, despre „inevitabila tensiune dintre minunile ca-rismatice ... și iudaismul instituțional”. (VeG.JTJ80)

Nu este de mirare că povestirile despre Honi și Hanina -ca să nu-l mai menționăm pe Isus - conțin adesea un element de dezaprobare deschisă sau voalată atunci cînd se amintește că întreaga tradiție rabinică a trecut prin canalul „ortodoxiei”. (VeG.JTJ 80)

(N. T. - „ortodoxiei” este folosit aici în sensul de „credința oficială iudaică”) El continuă:

Familiaritatea intimă a carismaticilor cu Dumnezeu și încrederea lor în eficacitatea cuvintelor lor displace profund celor a căror autoritate venea prin aceste canale oficiale. Simon ben Shetah, conducătorul fariseilor din secolul I î.Cr., ar fi dorit să-l excomunică pe Honi, dar nu a îndrăznit. Tot așa, batjocora: „Ești tu un profet?” adresată lui Hanina ca și afirmația că „prințul” Yohanan ben Zakkai îi era superior lui, „servitorului”, aveau toate scopul de a neutraliza și de a înlătura o putere și o autoritate care era în mod aparent, dar nu cu certitudine, de origine divină. (VeG JTJ 81)

A fost Isus un hasid galilean? Datorită faptului că acești „sfînți” erau atît de individualiști, aparent neorganizați în vreo tovărășie de nici un fel și aproape necunoscuți în literatura care s-a păstrat, nu pare să existe nici un motiv

ca Isus să nu fi putut fi numit hasid galilean. Dar mai există încă o denumire care i-a fost dată, acceptată, de asemenea, de către unii savanți evrei. **A fost Isus un profet?**

Nicăieri nu este prețuit un prooroc mai puțin decât în casa lui. (Matei 13:57)

Dar trebuie să umblu astăzi, mâine și poimâine, fiindcă nu se poate ca un prooroc să piară afară din Ierusalim. (Luca 13:33)

Factorul iudaic

273

Fără îndoială că Isus se considera pe Sine un profet¹ Mulțimile de asemenea L-au recunoscut drept profet , așa cum susținuseră că Ioan Botezătorul a fost un profet. Printre experții evrei, Montefiore susținea că Isus este „unul dintre cei mai mari și cei mai originali dintre profeții noștri evrei”. (MoCG.WJT 33:516) Un alt expert evreu, L. J. Edgar scria: „Nu numai că Isus a fost un profet, dar există motive întemeiate pentru a crede că El a fost un profet fidel esenței iudaismului.” (EdL.JVJ 6) Vermes declara: „Că Isus a fost un profet carismatic sună atât de autentic, mai ales în lumina ciclului de tradiții Honi-Hanina ...” (VeGJTJ 90)

Din nou, dacă nu îndepărtăm toate materialele relevante din Evanghelii cu ajutorul criticii superioare, Isus se califică cu siguranță drept „un profet în Israel”. Geza Vermes demonstrează că nici chiar critica superioară nu poate nega logic că oamenii vremii Sale L-au considerat pe Isus un profet:

Presupunerea făcută de cei mai mulți interpreți ai Noului Testament pare a fi aceea că imaginea de profet a lui Isus a fost concepută de prietenii Lui din afara cercului de ucenici, dar că, nefiind suficient de bună, insuficient de acceptabilă în cercul ucenicilor Săi, a fost înlocuită de aceștia cu titluri mai acceptabile lor. Faptul că lucrurile nu stau așa, se vede din necrologul atribuit unuia din cei doi ucenici de pe drumul spre Emaus, făcut la două zile după moartea lui Isus. El a fost, spune Cleopa: „... un prooroc puternic în fapte și în cuvinte, înaintea lui Dumnezeu și înaintea întregului norod.” (VeGJTJ 88, citind din Luca 24:19)

De aceea este rezonabil să-L acceptăm pe Isus drept un profet.

ÎNTREBĂRI REFERITOARE LA ORIGINEA EVREIASCĂ A LUI ISUS

A fost faptul că Isus a acceptat neamurile o plăsmuire a scriitorilor?

Există un ghid turistic în Israel, căruia îi place să amintească grupurilor sale de turiști o vorbă populară: „Ce ciudat din partea lui Dumnezeu să-i aleagă pe evrei” și apoi răspunde, făcând cu ochiul: „Nu-i chiar așa, pentru că neamurile îl supără!” O altă dovadă pentru credibilitatea narațiunilor evanghelice este că ele comunică exact tensiunea rasială despre care se știe că a existat între evrei și neevrei în secolul I.

În cel puțin o ocazie, această tensiune rasială pare să fie singurul motiv pentru care evreii s-au întors împotriva lui Isus. Ca și galilean hasid, făcător de minuni și profet, Isus se întoarce să predice în orașul său natal Nazaret și este primit cu brațele deschise. La urma urmei, aceasta era Galilea, locul

274

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

unde apăruseră arșița hasidimi carismatici. Luca 4:15 spune că atunci când Isus a început să învețe în sinagogile din Galilea, El a fost lăudat de toți. În Nazaret, El dă naștere unei controverse într-o dimineață de Sabat, prin faptul că, în timp ce citește, se oprește exact la mijlocul versetului, proclamând în termeni mesianici specifici, că a sosit anul de îndurare al Domnului. Chiar și după ce a spus: „Astăzi s-au împlinit cuvintele acestea din Scriptură în auzul vostru”, textul afirmă „și toți îl vorbeau de bine”. (Luca 4:22) El continuă să predice până când ajunge să vorbească despre Die, care este trimis într-un oraș păgîn, la o văduvă păgînă. Murmurul începe să crească în adunare. În fraza următoare El vorbește despre Elisei, care nu a vindecat pe nici unul dintre leproși din Israel, ci doar pe Naaman, sirianul - un păgîn! Textul continuă:

Toți cei din sinagogă, când au auzit aceste lucruri, s-au umplut de mînie. Și s-au sculat, L-au scos afară din cetate și L-au dus pînă în sprinceana muntelui, pe care era zidită cetatea lor, ca să-L arunce jos în prăpastie.”

Ce schimbare în comportament! Atitudinea favorabilă a lui Dumnezeu față de pagini nu l-a supărat pe Isus, însă a mîniat adunarea!

Ioan ne spune că încă înainte de a-și începe propovăduirea în Galilea, Isus Și-a dus ucenicii prin Samaria (Ioan 4). Evreii drept credincioși alegeau de obicei drumul spre nord, mergînd prin valea riului Iordan, ocolind Samaria. Pentru Petru și alți citivi dintre ucenici, călătoria a fost probabil o ofensă morală. V-ați întrebat vreodată, de ce i-a trimis Isus pe toți ucenicii în oraș să cumpere de mîncare (versetul 8)? Vă puteți imagina ce grup impunător ar fi fost ei pentru trufașa femeie samariteancă? Dar se pare că Isus a avut chiar de la începutul lucrării Sale elementul care lipsea, pe care cea mai mare parte a iudaismului l-a scăpat din vedere mai bine de 2000 de ani - *Geneza* 12:3: „... și toate familiile pămîntului vor fi binecuvîntate în tine (viitorul popor al Israelului)”. Isus știa că planul lui Dumnezeu pentru Israel era ca ei să fie o binecuvîntare și nu un blestem pentru neamuri. Ca rezultat al discuției Sale cu femeia, mulți samariteni din cetatea ei și-au pus credința în Isus. Ce mod de a începe o lucrare printre evreii drept credincioși, în aparență, nici chiar cei care erau pe jumătate păgîni nu-L supărau pe Isus.

Cînd Isus a venit în Capernaum, un sutaș păgîn a trimis la El pe niște bătrîni iudei (Luca 7:3). Se pare că sutașul era un om milos, poate chiar convertit la iudaism, căci el le clădise evreilor sinagoga și arătase o mare preocupare pentru viața robilor săi. Umilința și marea lui credință sînt evidente în mesajul lui către Isus:

Doamne, nu Te mai osteni atîta, pentru că nu sînt vrednic să intri sub acoperișul meu. De aceea nici nu m-am socotit

Factorul iudaic

275

vrednic să vin eu însumi la Tine. Ci, zi o vorbă și robul meu va fi tămăduit. Căci și eu, care sînt sub stăpînirea altuia, am sub mine ostași. Și zic unuia: „Du-te!” și se duce; altuia: „Vino!” și vine; și robului meu: „Fă cutare lucru!” și-l face.¹⁸

Nu numai că acest păgîn nu l-a supărat pe Isus, dar Isus s-a minunat de el. Făcînd din el un exemplu de credință, Isus a spus norodului din jurul său: „Vă spun că nici chiar în Israel n-am găsit o credință arît de mare.” Au! Asta trebuie să fi înțepat măcar puțin urechile prietenilor drept credincioși ai lui Isus. Mai există o singură relatare în care Isus se minunează de ceva: Marcu 7:6, în care se vorbește despre atitudinea vecinilor Săi evrei din ținutul Său natal, relatarea spune simplu: „Și se mira de *necredința* lor.”

În Luca 17:11-19, Isus a vindecat zece leproși și doar unul s-a întors să-l mulțumească. Isus întreabă: „Nu s-a găsit decît străinul acesta să se întoarcă și să dea slavă lui Dumnezeu?” Atitudinea lui favorabilă față de samaritean amintește una din pildele lui despre samariteanul milostiv.

Modul favorit de abordare al criticii superioare cînd tratează aceste pasaje este pur și simplu acela de a afirma că biserica de mai tîrziu, aproape majoritar păgînă, le-a inserat în relatare, pentru a-l face pe Isus mai favorabil păgînilor. Dar dacă aveau de gînd să facă așa, de ce nu au înlăturat și acele versete în care Isus spune lucruri de genul: „Am venit numai pentru oile pierdute ale lui Israel”; sau „Mîntuirea vine de la evrei”? Priviți în mod deosebit la primul din cele două pasaje. Îmbinînd cele scrise în Matei 15 cu cele din Marcu 7, putem vedea că femeia siro-feniciană a strigat după Isus pe cînd El se afla într-o casă. Dar se părea că El o ignoră. Afirmația Lui: „Eu nu sînt trimis decît la oile pierdute ale casei lui Israel” apare deplasată în lumina obișnuitei Sale compasiuni pentru oameni. Unii savanți cred că El își puna ucenicii la încercare sau fi întreba: „Am fost trimis Eu doar la ...?” Dar apoi următoarea Lui afirmație sună din nou neobișnuit de aspru: „Nu este bine să iei pîinea copiilor și s-o arunci la căței!” Dacă redactorii dintre neamuri ar fi făcut înfrumusețări și extrageri de pasaje din Evangheliile, ar fi desigur o mare minune faptul că ei nu au schimbat, m primul rînd, textul acesta. De fapt, diferitele detalii din cele două relatări arată că scriitorii au urmat două tradiții diferite. Deci redactorii ar fi trebuit să fie de două ori neglijenți în acțiunea lor de cenzurare a textelor.

Din perspectiva ebraică dovada este de netăgăduit. Evangheliile sînt relatări demne de încredere despre un Isus istoric, care a fost cu adevărat evreu și care Și-a împlinit lucrarea „pentru ai Lui”. Dar în același timp, El a păstrat o perspectivă mai largă: neamurile trebuiau să fie incluse între aleșii lui Dumnezeu. Ce ciudat din partea lui Dumnezeu!

276

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

A fost Isus căsătorit? Se cerea acest lucru?

Societatea evreiască a scos în evidență importanța poruncii: „Creșteți* și înmulțiți-vă ...” (Geneza 1:28) și unii dintre cei care o răspîndeau au exploatat acest fapt. În *Holy Blood, Holy Grail* autorii afirmă:

Dacă Isus a fost într-adevăr celibatar, așa cum pretinde tradiția de mai tîrziu, este surprinzător că nu există nici o referire despre un asemenea celibat. Absența unei asemenea referiri sugerează că, în ceea ce privește problema celibatului, Isus S-a conformat convențiilor din vremea și din cultura Sa - sugerează pe scurt, că El a fost căsătorit.

(BaM.HB 331)

Autorii continuă să citeze din Mișna, care spune: „Un bărbat neînsurat nu poate fi învățător”, dar ei uită să menționeze referirile din *Mișna* sau să-și informeze cititorii că afirmațiile din *Mișna* sînt făcute de rabini, care au trăit în marea lor majoritate în perioada de după anul 70 d.Cr. De fapt, un rabin neînsurat din generația următoare acelei perioade își explică celibatul în Tosefta: Yebamoth 8.7: „Ce să fac? Eu sînt îndrăgostit de Tora. Sînt destui alții care să populeze pămîntul”. Shmuel Safrai, profesor la Universitatea Evreiască și specialist în literatura și istoria evreilor din perioada celui de-al Doilea Templu, dă o imagine mai exactă a acelei perioade. Conform profesorului Safrai, rabinii din acea vreme adesea nu se căsătoreau decît după vîrsta de 30 sau 40 de ani, pentru că trebuia să petreacă mulți ani departe de casă ca studenți sau învățători itineranți.²⁰ **În ce zi a fost Cina cea de Taină?**

Evangheliile sinoptice indică faptul că ultima cină a fost o masă pascală, probabil joi seara, noaptea în care a fost arestat Isus. Însă Ioan, vorbind despre evenimentele din dimineața zilei de vineri, spune că conducătorii evrei „au adus pe Isus de la Caiafa în odaia de judecată; era dimineața. Ei n-au intrat în odaia de judecată, ca să nu se spurce și să poată mîncă Pastele. De ce atunci ucenicii, conform Evangheliilor sinoptice, au mîncat masa pascală joi noaptea, dacă conducătorii evrei (și restul evreilor) sărbătoreau Pastele vineri noaptea?

Hoehner dă probabil cea mai cuprinzătoare și totuși cea mai concisă trecere în revistă a dovezilor cu privire la această întrebare. El propune, și noi sîntem de acord, că cea mai bună soluție este să recunoaștem că Evangheliile sinoptice reflectă un calendar galilean, care se pare că era urmat de Isus și de farisei. Prin această metodă galileenii și împreună cu ei Isus și ucenicii Lui, au înjunghiat mielul pascal joi după-masa tîrziu, în ziua a 14 a

lunii Nisan și apoi în acea seară au mâncat mielul pascal cu pîini

Factorul iudaic

277

nedospite. Pe de altă parte, evreii iudei, care socoteau ziua de la apusul soarelui, la apusul soarelui, înjunghiau mielul vineri după-masa, adică la sfîrșitul zilei a 14-a a lunii Nisan și mînceau Pastele cu pîinile nedospite în acea noapte, care era deja ziua a 15-a a lunii Nisan. Astfel Isus mîncase deja cina de Paște atunci cînd au venit să-l aresteze dușmanii lui, care încă nu mîncaseră Pastele. (HoH.C87)

Această soluție pare să satisfacă nu numai relatările evanghelice, ci și dovezile din *Mișna*, din *Talmudul babilonian* și din Iosif Flaviu, toate acestea fiind surse pe care le citează Hoehner. Problema principală aici este că situația istorică a Ierusalimului din secolul I era mult mai complexă decît o zugrăvesc mulți autori. Frînturile de informații și informațiile mărunte sînt adesea folositoare pentru a îmbina laolaltă dovezile, așa cum ne sînt de fapt relatate în Evanghelii. **Sînt relatările judecății lui Isus antisemite?**

Se aduce mereu acuzația că relatările Evangheliilor reprezintă atitudinea antisemită a creștinilor dintre neamuri de mai tîrziu, care au redactat scrierile. Maurice Goguel, de exemplu, crede că romanii au colaborat cu evreii pentru a-l aresta pe Isus și trage concluzia: „Narațiunea Evangheliei care atribuie în întregime evreilor această inițiativă este o pervertire tendențioasă a tradiției primitive.” (GoMa.LJ 469)

Ori de cîte ori cineva pretinde că o anumită afirmație este antisemită, este important să știm dacă persoana care face afirmația este evreu sau neevreu. Ținîndu-și cursul de Noul Testament în fața studenților evrei de la Universitatea Ebraică, profesorul Fleming spune că el își începe cursul

spunînd: „Nu știu de ce unii evrei sînt atît de sensibili cu privire la *presupusul* antisemitism din Noul Testament. Cum poate cineva să spună că: „Vă voi voma afară din țară” este antisemitism? Cum poate cineva să spună că : „Rugăciunile voastre sînt un miros urît pentru nările lui Dumnezeu” este antisemitism?” Și desigur ei toți se înfurie și zic: „Cum poți tu să spui că acestea nu sînt antisemitism?” Le reamintesc atunci că eu am citat din Isaia și din Ieremia.' Dacă scriitorul Evangheliei a vrut să-i discolpe pe romani și să-i defăimeze pe evrei, atunci multe afirmații din narațiunile lor sînt imposibil de explicat. De ce au scris atunci că Pilat din Pont a pus să-L bată pe Isus? De ce nu l-au prezentat pe Pilat luînd asupra lui toată răspunderea și punînd capăt întregii situații? Cu siguranță că el avea autoritatea să facă așa ceva. Dar ce putem spune cu privire la toate afirmațiile proevreiești din relatările Evangheliilor? Ioan, de exemplu, care se presupune a fi cel mai

278

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

antisemit dintre scriitorii Evangheliilor, relatează că bus a spus: „Mftituirea vine de la evrei. Sau, de ce Luca relatează că bus a spus despre cei care L-au răstignit: „Tată, iartă-i că nu știu ce fac.”²⁴ Aceasta nu sună ca fiind afirmația cuiva care vrea să dea vina pe evrei.

Cînd scriitorii Evangheliilor (rețineți că și ei sînt evrei) spun lucruri negative despre conducătorii evrei, ei nu spun nimic altceva decît ceea ce spuneau deja și ceilalți evrei. Săpăturile arheologice din orașul de sus din vechiul Ierusalim, care au scos la lumină case ale celor mai bogați aristocrați evrei, au scos la iveală și farfurii cu numele de familie „Kathros” pe ele. Numele apare, de asemenea, într-o Baraita care dezvăluie caracterul familiilor preoțești din timpul lui bus:

Vai de mine, din cauza casei lui Hannan (Ana), din cauza vorbelor lor! Vai de mine, din cauza casei lui Kathros, din cauza scrisului lor! (probabil o referire la falsificarea unor documente) ... Căci ei sînt mari preoți iar fiii lor sînt trezoreri, iar ginerii lor (Caiafa era ginerele lui Ana) sînt supraveghetori, iar servitorii lor îi bat pe oameni cu vergele.²⁵

Sînt relatările Evangheliilor antisemite? Judecînd după reflecțiile rabinice de mai sus, se pare că nu doar scriitorii Evangheliilor erau preocupați de corupția de la curtea Marelui Preot. Se știe că membrii Sanhedrinului din vremea lui Irod erau numiți pe motive politice și este improbabil ca un asemenea Sanhedrin să acționeze în modul cel mai corect și cucernic. Scriitorii Evangheliilor nu erau antisemiți. Ei au relatat doar ceea ce observaseră deja alți evrei.

Scriitorii Noului Testament folosesc adesea termenul „evreii”. Este un termen general, care se referă la un grup de evrei, cel mai adesea conducători evrei și angajații sau slujitorii lor, care sînt implicați într-o anumită acțiune. Cînd un scriitor al Noului Testament afirmă că „evreii” au făcut cutare și cutare lucru, el nu se referă la întregul neam evreiesc. El se referă pur și simplu doar la evreii care erau acolo. De exemplu: oare toți evreii din Ierusalim au strigat cerînd răstignirea lui bus? Desigur că nu. Ucenicii lui bus au fost evrei. Este vorba doar de mulțimea de evrei care era acolo. Și așa cum arată și Ian Wilson: „Cu 20.000 de slujitori în Templu și 18.000 de muncitori plătiți, nu ar fi fost o mare greutate pentru conducătorii Templului să găsească o mulțime care să joace cum cîntau ei.” (WU.JTE 126) De fapt, scriitorii Evangheliilor nu au spus niciodată că „evreii” L-au răstignit pe bus. Ei se referă la mulțimea înfuriată, denumind-o pur și simplu „ei”. Apoi Luca, în Fapte 4:24-28, demonstrează concludent că Biserica primară nu privea la evrei ca la „ucigașii lui Cristos”. Cînd Petru și Ioan se întorc la ai lor, după

Factorul iudaic

279

ce fuseseră închiși și interogați, ei se unesc toți în rugăciune:

Doamne, care ai făcut cerul, pământul, marea și tot ce este în ele! Tu ai zis prin Duhul Sfânt, prin gura părintelui nostru David, robul Tău:

„Pentru ce se întărită neamurile și pentru ce cugetă noroadele lucruri deșarte? împărații pământului s-au răsculat și domnitorii s-au unit împotriva DOMNULUI și împotriva Unsului Său.”

în adevăr, împotriva Robului Tău, celui sfânt, Isus, pe care L-ai uns Tu, s-au însoțit în cetatea aceasta Irod și Pilat din Pont cu Neamurile și cu noroadele lui Israel ca să facă tot ce hotărâse mai dinainte mâna Ta și sfatul Tău.

Scopul relatărilor Evangheliilor nu este de a învinui. Mesajul Noului Testament către cititori este simplu:

„Oameni ca și mine L-au omorât pe bus; păcatul meu L-a țintuit pe cruce.” De aceea Pavel scrie: „ V-am învățat înaintea de toate, așa cum am primit și eu: că Cristos a murit pentru păcatele *noastre*... ”; Tot așa, Petru scria:

„El a purtat păcatele *noastre* în trupul Său pe lemn”.

CONCLUZIE

Pe măsură ce afli tot mai multe lucruri despre mediul iudaic din secolul I, devine tot mai clar faptul că relatările Evangheliilor reflectă punctele de *vedere* ale unor oameni care au trăit în cadrul culturii evreiești și nu ale unora care doar au studiat-o sau au plăsmuit-o din afară. O cunoaștere mai adâncă a factorului iudaic furnizează o mai mare certitudine că scriitorii Evangheliilor au relatat exact evenimentele vieții lui Isus, care s-au înrîmplat cu adevărat. Aceasta ne ajută, de asemenea, să privim dincolo de ideile noastre preconcepute despre cum a fost Isus. France spune:

Studiul mai amănunțit al iudaismului din perioada romană a dus la niște clarificări importante în multe privințe în modul nostru de a-L înțelege pe Isus. Modurile tradiționale de a vedea scenele din Evanghelii a fost schimbat și Isus iese la lumină tot mai clar ca un om al vremii Sale. Pe măsură ce învățăm tot mai mult să-L vedem așa cum L-ar fi văzut un evreu contemporan Lui, ne putem aștepta să ne apropiem tot mai mult de Isus, cel real.

Dacă în cadrul acestui proces pierdem câteva din ideile stereotipe, care pentru mulți au făcut din Isus un caucazian cu ochi albaștri, cu valorile și atitudinile unui englez din clasa de mijloc, acesta nu este un lucru de regretat. (FrftE 15)

13

Isus și minunile

281

ISUS SI MINUNILE

JILm

spus de la începutul acestei cărți că principala întrebare cu privire la istoricitatea lui Isus nu este dacă El a existat. Întrebarea este mai degrabă dacă Isus a trăit sau nu felul de viață pe care îl descriu scriitorii Evangheliilor că l-ar fi trăit. Acești scriitori relatează ostentativ că Isus a făcut minuni.

Datorită faptului că astăzi mulți oameni cred că minunile sînt imposibile, ei sînt înclinați să se îndoiască de autenticitatea relatărilor Evangheliilor. Istoricul Michael Grant, de exemplu, vorbind despre nașterea lui Isus din fecioară^ afirma: „Istoricul care nu poate concepe nașterea miraculoasă a lui Isus din fecioara Măria, trebuie să tragă concluzia că tatăl lui Isus a fost Iosif, fiul lui Iacov.” (GraM.JHR 171)

F. F. Bruce observă: „Pentru mulți cititori chiar aceste povestiri miraculoase sînt principala dificultate în calea acceptării că relatările Noului Testament sînt credibile.” (BrF.NTD 62)

France explică:

Fără îndoială că cel mai puternic motiv pentru a pune la îndoială credibilitatea istorică a Evangheliilor a fost faptul că ele relatează idei și evenimente străine majorității concepțiilor celor mai moderni cercetători din vest, cu privire la ceea ce poate fi acceptat drept „istoric”. La nivelul narațiunii, întâlnim îngeri, minuni, învierea morților, o viziune a lui Isus vorbind cu bărbați morți de secole și însăși învierea trupească a lui Isus. La nivel conceptual, Evangheliile prezintă un Dumnezeu care controlează evenimentele, în fața căruia omul trebuie să fie răspunzător, care are un plan viitor pentru cer sau iad și pe Isus ca fiind cel care determină destinul omului. Iată o întreagă concepție despre lume cu care cultura seculară modernă nu se poate consola și care, din punctul de vedere al multor cercetători, nu ar avea nici un drept să pretindă a fi „istorică”. (FiRG 86)

Cuvînrul *miracol* (minune) este într-un fel evaziv. Chiar și în *Websters New World Dictionary* se dau două definiții: „1. un eveniment sau o acțiune care contrazice aparent legi științifice cunoscute; 2. un lucru extraordinar.

Oricine este familiarizat cu dezbaterile filozofice referitoare la minuni, poate vedea ușor că definiția aleasă va trimite argumentele în direcții total diferite.

Noul Testament grecesc și alte lucrări grecești ale antichității folosesc două cuvinte grecești diferite pentru cuvântul *miracol* (minune). Primul este *dunamis* care înseamnă literal „o lucrare de putere”. Cel de-al doilea, folosit mai rar de alți scriitori greci, însă des folosit de scriitorii Evangheliilor este *semeion*, care înseamnă „semn”. O definiție generală a termenului *minune* i din Noul Testament ar fi atunci: „o lucrare de putere rară sau neobișnuită care indică sau arată spre un fapt semnificativ.”

Miracolele înfăptuite de Isus, relatate în Evangheliile, nu au avut scopul de a furniza unor neîncredători ostili o siguranță obiectivă de 100 la sută. Dimpotrivă, Isaia 45:15 spune: „Dar Tu ești un Dumnezeu care Te ascunzi, Tu, Dumnezeul lui Israel, Mîntuitorule!” Adesea Isus a refuzat să facă minuni pentru cei care îi cereau semne, dar a făcut minuni pentru cei umili, înfrînți și pentru cei care, în general, se apropiiau mai sincer de Dumnezeu. Aceasta era în concordanță cu caracterul lui Dumnezeu, exprimat în Ieremia 29:13: „Mă veți căuta și Mă veți găsi, dacă Mă veți căuta cu toată inima.”

SÎNT MINUNILE POSIBILE?

Constatăm că o anumită atitudine iese mereu la suprafață ori de cîte ori este explorată istoria. Este ceea ce numim „reminiscența Hume”. Este argumentul scepticului din secolul al XVIII-lea, David Hume, și anume că credința poate fi justificată prin probabilitate și că probabilitatea se bazează pe uniformitatea sau constanța naturii. Cu alte cuvinte, avem dreptate să credem în experiențele care sînt normale pentru experiența umană obișnuită. Tot ceea ce este unic, m ceea ce privește experiența umană normală - cum ar fi un miracol - trebuie respins.

Un alt mod de a exprima acest fel de a vedea istoria este că noi trăim într-un univers închis, în care nu poate interveni nici un element supranatural. Cu alte cuvinte, orice eveniment (trecut, prezent sau viitor) trebuie să aibă o explicație naturală. Aceasta exclude cu desăvîrșire intervenția supranaturalului. Nu contează ce se întîmplă sau cît de puternice sînt dovezile, această atitudine dictează că supranaturalul sau miracolul trebuie respins.

O analiză detaliată a argumentelor lui Hume revelează o abundență de inconsecvențe logice. De exemplu, el afirmă: „însă este o minune ca un om să învie, *deoarece* așa ceva nu s-a văzut niciodată, în nici o țară.” (HuD.IC 10.1) Chiar așa? Există mai multe relatări despre astfel de lucruri atît în Vechiul cît și în Noul Testament. Nu s-ar putea mai degrabă ca Hume să fi adoptat o abordare omniscientă, care exclude a priori ca nevalabile orice

282

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

relatări ale unor minuni? Și ce se întîmplă, de exemplu, dacă se dovedește în mod categoric că învierea lui Lazăr este autentică? Arunci conform definiției lui Hume, învierea lui Isus nu mai este o minune. Nu e de mirare că Biblia descrie simplu aceste evenimente ca pe niște „lucrări de putere” și „semne”. Se evită astfel orice ambiguitate filozofică și se face o întoarcere înapoi la dovezile istorice.

Hume argumentează: „Și pe măsură ce experiența uniformă echivalează cu o dovadă, există aici o dovadă directă și completă, din natura faptului, împotriva existenței oricărei minuni.” (HuDJC 10.1) Poate însă o experiență uniformă să echivaleze cu o dovadă completă împotriva minunilor? Dacă există un Dumnezeu, atunci cea primă dată în istorie cînd El face o anumită minune este precedată de o experiență uniformă împotriva unui astfel de minuni. Dar o astfel de experiență uniformă nu împiedică pe un Dumnezeu atotputernic să facă un astfel de lucru. Defectul argumentului „experienței regulate” este că el nu rezistă în toate situațiile. De exemplu, cînd exploratorii s-au întors din Australia cu rapoarte despre un animal semiacvatic, mamifer care depune ouă, cu o coadă lungă și lată, cu membrane înotătoare între degete și cu gura în forma ciocului de rață, rapoartele lor au sfidat întreaga experiență regulată anterioară, clasificată după legile taxonomiei. Hume ar fi trebuit să spună că „experiența regulată echivalează cu o dovadă ... o dovadă directă și completă, din natura faptului, împotriva existenței vreunui” ornitorinc cu cioc de rață! Însă faptul că el nu credea în existența unui asemenea animal, nu anula existența ornitorincului.

În partea a doua a argumentului său, Hume vorbește despre condițiile necesare pentru a oferi „siguranță deplină”. (HuDJC 10.2) Însă dacă un fapt trebuie să aibă o certitudine de 100 la sută pentru a fi credibil, atunci trebuie să eliminăm aproape toate faptele din istorie și știință considerîndu-le incredibile.

Hume continuă în paragraful următor din partea a doua:

Sentimentul de surpriză și uimire care izvorăște din minuni, fiind o emoție agreabilă, dă o ușoară tendință spre a crede acele evenimente care îl provoacă. Și aceasta merge atît de departe încît chiar și acelora care nu pot să se bucure imediat de această plăcere, nici nu pot crede acele evenimente miraculoase despre care sînt informați,

totuși le place să aibă o satisfacție indirectă sau prin rîcoșeu și găsesc plăcere și încîntare să stîmească admirația altora.

(HuDJC 10.2)

Acest argument poate fi potrivit pentru societatea lui Hume din secolul al XVIII-lea, dar el devine un nonsens atunci cînd se aplică creștinismului

Isus și minunile

283

din secolul I d.Cr. Acești bărbați și femei au fost insultați, bătuți, persecutați și omoriți pentru că au răspîndit „zvônul” învierii și alte relatări despre minunile lui Isus.

Într-un paragraf ulterior, Hume afirmă: „Multele cazuri de minuni și profeții și evenimente supranaturale falsificate... ar trebui pe bună dreptate să înceapă să trezească suspiciuni împotriva tuturor relatărilor de acest tip.” (HuD.IC 10.2) Dar înseamnă oare că o bancnotă de 100 dolari falsificată trebuie să ne facă să suspectăm orice bancnotă de 100 de dolari de a fi un fals?

A spune doar că, datorită faptului că unele evenimente supranaturale relatate sînt ridicole și neadevărate, orice relatare despre un eveniment supranatural sau miracol este neadevărată, denotă un raționament greșit. Este un „delict” prin asociere sau un caz de aruncare a copilului odată cu apa de baie. (McJ.A 74)

Hume aduce argumente împotriva posibilității minunilor, afirmînd că „se formează o premiză puternică împotriva tuturor relatărilor supranaturale și miraculoase, pentru că acestea se observă, în primul rînd, în cadrul națiunilor ignorante și barbare.” (HuD.IC 10.2) Dar aici Hume pur și simplu refuză să recunoască deosebirea dintre superstiție și efecte magice și evenimentele supranaturale care poartă semnele autenticității. Colin Brown, profesor de teologie sistematică la Seminarul Teologic Fuller, afirmă:

Ar fi la fel de naiv din partea oamenilor moderni să creadă că minunile erau oarecum mai ușor acceptate în lumea antică decît în zilele noastre. Dacă minunile ar fi fost atît de comune în antichitate cum ne închipuim noi, atunci nu ar mai fi fost deloc considerate minuni și nu s-ar mai fi putut distinge de cursul normal al evenimentelor. De fapt, minunile din Vechiul Testament sînt foarte puține și rare. În cele care sînt menționate, accentul se pune frecvent pe controlul naturii de către Iehova (cum este cazul plăgilor din Egipt sau trecerea Mării Roșii), mai degrabă decît pe încălcările legilor naturii. Dacă există vreo diferență între atitudinea antică și cea modernă față de minuni, ea nu este în sensul că miraculosul era acceptat în antichitate. În ciuda diferenței mari în modul de a înțelege natura și știința de către omul modern și de către cel antic, miraculosul a fost totuși miraculos și pentru omul antic. (BrC.M 281)

Argumentul lui Hume pare a fi, în general, convingător, în primul rînd, din cauza eficacității lui ca scriitor.

Totuși, inconsecvențele logice din cadrul argumentului său reclamă respingerea concluziei sale.

284

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Dr. Lawrence Burkholder, fost președinte al catedrei de edesiologie la Harvard Divinity School, admite că modul în care a abordat el istoria a fost mult influențat de argumentul lui Hume, acela că, pentru ca un lucru să fie adevărat, el trebuie să se conformeze uniformității din natură. După ce și-a dat seama că fiecare eveniment istoric este unic într-o oarecare măsură sau într-un oarecare fel, el a mărturisit „încep să simt limitările lui Hume.” (BuLDCR 12:6)

Dr. Burkholder spune că argumentul lui Hume împotriva minunilor limitează posibilitatea de a accepta ceea ce, mai tîrziu și în alte situații, descopăr a fi fost un fapt real. El îmi spune că eu într-adevăr nu pot să cred nimic ce nu corespunde unei experiențe trecute. Dar încep să nu mai am încredere în a face prognoze pentru viitor. Devin tot mai timid atunci cînd e vorba de a spune ce este posibil și ce nu, ce s-ar putea întîmpla în viitor și ce nu. Și acest fel de sfială începe să ia la mine forma unei șovăieli de a spune ce s-a putut întîmpla în trecut și ce nu.

(BuLDCR 12:6)

Profesorul Burkholder adaugă: „Mie mi se pare că am dreptul cel puțin să fiu deschis față de posibilitatea că s-ar fi putut întîmpla ceva care prin analogie o numim înviere.” (BuLDCR 12:7)

Vorbînd despre încrederea în metodologia lui Hume și despre nevoia de a naturaliza toate evenimentele istorice, profesorul Clark Pinnock arată că: Experiența împotriva minunilor este uniformă doar dacă știm că toate relatările despre minuni sînt false, ori noi nu știm aceasta. Nimeni nu are cunoștințe infailibile despre „legile naturii”, ca să poată exclude de la început însăși posibilitatea evenimentelor unice. Știința ne poate spune ce s-a întîmplat, dar nu ne poate spune ce s-ar putea sau ce nu s-ar putea să se întîmple. Ea observă evenimentele, dar nu le creează. Istoricul nu dictează ce poate să conțină istoria, el este deschis la tot ce relatează martorii. A apela la Hume denotă o necunoaștere a istoriei. (HC.TT 12:8)

Dr. Wolfhart Pannenberg de la Universitatea din Munchen adaugă: „întrebarea... dacă ceva a avut loc sau nu a avut loc la un moment dat, cu mii de ani în urmă, poate fi rezolvată doar prin argumente istorice.” (PaW.DC 12:10)

Dr. John Warwick Montgomery, scriînd despre aceia care încă mai aderă la un sistem închis (toate evenimentele trebuie să aibă o explicație naturală), exclamă:

Isus și minunile

285

De la Einstein înapoi, nici un om cu vederi moderne n-a mai avut dreptul să excludă posibilitatea evenimentelor

pe baza cunoașterii anterioare a „legii naturale”. Singurul mod prin care putem ști dacă un eveniment *poate* avea loc este de a vedea de fapt dacă *a avut* loc. Problema minunilor trebuie deci rezolvată în domeniul investigațiilor istorice și nu în domeniul speculației filozofice. (MoJW.WHG 71)

Odată cu trecerea epocii newtoniene trebuie să facem loc elementului neprevizibil, neașteptat și incalculabil în univers. (NeW.RB 33)

Dr. Vincent Taylor, un critic proeminent al Noului Testament, atrage atenția asupra unui prea mare dogmatism. El scrie cu privire la limitările științei în evaluarea miraculosului:

În ultimii 50 de ani am fost prea de multe ori descumpăniți de descoperiri care, la un moment dat, erau declarate drept imposibile. Am trăit ca să auzim despre fisiunea atomului și să înfrînm chiar oameni de știință vorbind despre univers ca fiind „mai degrabă un mare gînd decît o mare mașină”. Bineînțeles că această schimbare de concepție nu acceptă miraculosul; însă ea vrea să spună că în anumite condiții date, minunile nu sînt imposibile; nici o dogmă științifică sau filozofică nu le stă în cale.

(TaV.FGT135)

Francezul Emest Renan a contestat învierea lui Isus. E a admis că a început cercetarea vieții lui Isus presupunînd că „nu există minuni. Deci învierea nu a avut loc.” O asemenea atitudine nu ar fi tolerată niciodată într-un tribunal. Concluzia lui Renan cu privire la învierea lui Isus *nu* s-a bazat pe cercetări istorice, ci mai degrabă pe speculații filozofice.

Acest mod de gîndire seamănă cu al celui care a spus: „Eu mi-am stabilit concepția - nu mă mai încurca cu fapte”.

EVALUAREA RELATĂRILOR DESPRE MINUNI

Relatările elenistice despre minuni

Între piață și Menius există un teatru vechi și un templu al lui Dionisos. Statuia zeului este opera lui Praxiteles. Dintre toți zeii, elenii se închină îndeosebi lui Dionisos, ei spun chiar că zeul lor umple Thyia (un templu al lui Dionisos) în timpul serbării anuale ... Preoții aduc trei vase în templu și, de față cu oamenii din oraș și cu străinii, le pun goale pe jos. Dimineata ei vin să verifice sigiliile și cînd intră în clădire găsesc vasele pline cu vin. Oamenii cei mai onorabili din Elis, și străinii împreună cu ei, jură că așa s-a întîmplat. Aceasta

286

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

este ceea ce se povestește; eu personal nu am fost niciodată acolo la sărbătoare.

Dacă cineva crede că miracolele sînt cel puțin posibile, atunci pasul următor este evaluarea dovezilor pentru relatările care se fac despre o minune. David Hume a avut dreptate cînd a susținut că de-a lungul istoriei s-au revelat puternic atît naivitatea omului cît și dorința unora de a-i înșela pe alții.

Relatarea de mai sus este tipică pentru relatările minunilor din cultura greacă. Ea este, de asemenea, suspectă în mai multe puncte. În primul rînd, Pausanius (un scriitor din secolul al D-lea) admite că el nu a observat niciodată personal fenomenul și cuvintele sale „ceea ce se povestește” sugerează că relatările sînt probabil la nivel de tradiție orală. În al doilea rînd, presupusa minune seamănă atît de mult cu cea făcută de Isus la nunta din Cana, încît te-ai putea întreba dacă nu cumva preoții lui Dionisos nu au inventat ceva, doar pentru a-și convinge adepții să nu adopte noua credință creștină care se răspîndea rapid. În al treilea rînd, întîmplarea are prea mult senzația de magie. Nu este un fapt spontan și putea ușor să fi fost făcut de cineva care rămăsese în templu, într-o cameră ascunsă și care turnase vinul în timpul nopții. Prin contrast, faptele spontane ale lui Isus au servit drept semne și împlineau nevoile imediate ale oamenilor. Se pare că la nunta din Cana Isus a fost pus în fața situației și a ajutat o gazdă într-o situație jenantă, o gazdă căreia i se terminase vinul. „Minunea” lui Dionisos pare deci a fi o realizare regizată.

De ceva mai mare credibilitate se bucură viața lui Apollonius (sau Apolonios) din Tyana, un neopitagorean, care a fost în plină înflorire în a doua jumătate a secolului I. d.Cr. Tot ceea ce știm despre el provine din *Viața lui ApoUonios din Tyana*, o biografie scrisă de Flavius Philostratus înainte de anul 217 d.Cr. Philostratus s-a născut pe insula Lemnos, a-proximativ în anul 172 d.Cr., a studiat retorica în Atena, s-a mutat la Roma unde și-a cîștigat o reputație de sofist și a fost dus în „salonul” împărătesei literaturii și filozofiei, Iulia Domna, soția lui Septimius Severus și mama împăratului Caracalla. Caracalla a donat fonduri pentru construirea unui templu pentru Apollonius în Tyana și Iulia l-a însărcinat pe Philostratus să scrie o relatare adecvată a vieții lui Apollonius. Este important de notat că Philostratus a fost plătit să scrie despre un om, care era considerat zeu chiar de către aceia care l-au angajat să scrie. Cartledge și Dungan descriu rezultatul:

Cu alte cuvinte, așa cum arhitecții lui Caracalla au construit un templu din marmură pentru ApoUonios, unul dintre retoricii de la curtea sa a construit un templu din cuvinte -

Isus și minunile

287

... cu același scop, adică, pentru a celebra natura dumnezeiască a lui ApoUonios și pentru a inspira respect pentru el. Astfel, narațiunea lui Philostratus este un catalog virtual al tuturor procedeelor retorice cunoscute scriitorilor sofști profesioniști din acel timp: senine supranaturale neașteptate, mini-dialoguri despre subiectele favorite ale zilei, fragmente de cunoștințe arheologice pline de culoare, multă magie, scene cu acțiuni rapide, descrieri

uimitoare ale unor țări îndepărtate imaginare, nuanțe ocazionale de erotism îndrăzneț și o serie întreagă de scene „filozofice” favorite: filozoful vorbește ucenicilor săi despre faptul că este gata să moară pentru adevăr; filozoful este abandonat de ucenicii săi lași; filozoful se confruntă cu tiranul; curajosul filozof este singur în închisoare, dar nu se teme; filozoful se apără cu succes în fața tribunalului și așa mai departe. Pe de altă parte, Philostratus a inclus suficiente detalii istorice exacte pentru a da scrierii sale o notă de adevăr autentic. Însă, cu ajutorul unui jurnal al unui martor ocular, oamenii adevărați și locurile adevărate sînt amestecate cu tot soiul de scrisori „oficiale” imaginare, inscripții, decrete și edicte. În fine, pentru a-i conferi nuanța supranaturală necesară, el a inclus o seamă de întâmplări miraculoase, supranaturale: vise, viziuni, răpiri, exorcism și în final, dispariția de pe pămînt, doar pentru a reapare mai tîrziu din cer, pentru a-l convinge pe un ucenic care se îndoia de nemurirea sufletului.

(CaDR.DSG 205-6)

Asemănarea atîtor așa-zise minuni ale lui Apollonius cu cele făcute de Isus îl face pe cititor să bănuiască faptul că printre sursele folosite de Philostratus au fost și relatările evanghelice și cartea Faptele Apostolilor. Opera lui Philostratus poate fi cel mai bine descrisă ca fiind o ficțiune semiistorică. Cu greu am putea spune că este tipul de dovadă necesară pentru a susține o credință serioasă în minunile pe care le descrie. O cercetătoare a miturilor grecești, Elizabeth Haight, a ajuns la concluzia că Philostratus a scris cunoscînd în întregime biografia romantică a lui Cyrus cel Mare scrisă de Xenophon, a romanelor grecești de războaie și aventuri, a romanelor de dragoste grecești... și Faptelor creștine, care au drept erou un sfînt. (Avînd în vedere toate aceste posibilități), Philostratus a ales să prezinte drept erou al istoriei sale un *theios aner*, un înțelept divin, un filozof pitagorean. Pentru a face viața eroului său cît mai interesantă și pentru a răspîndi filozofia sa, el a folosit fiecare procedeu al romanelor grecești și latine din secolele al II-lea

288

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

și al III-lea. Și credulitatea, discursurile, aspirațiile personajelor sale aparțin atît primelor trei secole ale Imperiului cît și (doar) perioadei Severi (în care el a scris). Inspirat de neobositele năzuințe din acea vreme, Philostratus a scris încă un roman de aventuri, pentru a-i ajuta pe oameni să fugă de povara temerilor lor înspre posibilitățile mai plăcute ale vieții. (HoE.ME IIIff)

Înainte de a încheia acest subiect, trebuie să accentuăm că majoritatea relatărilor unor activități supranaturale pot fi evaluate pe baza dovezilor care susțin: 1) dacă evenimentul a avut loc sau nu și 2) dacă efectul a fost realizat printr-o farsă sau înșelătorie a așa-zisului făcător de minuni. În același timp este important să recunoaștem că, dacă un eveniment supranatural s-a petrecut cu adevărat, nu înseamnă neapărat că autorul a fost Dumnezeu. În ultimii ani interesul și participarea crescîndă la vrăjitorii și la fapte oculte le-a confirmat multora realitatea unei forțe supranaturale descrise de Biblie prin termeni ca „Satan”, „cel rău” și alții asemănători. Dacă concepția biblică despre lume este exactă, ne putem aștepta la existența unor fapte supranaturale care s-au petrecut de-a lungul istoriei și a căror sursă este satanică.² **Minuni în contextul evreiesc**

Odată i-au spus lui Honi, Desenatorul-de-Cercuri: „Roa-gă-te ca să plouă.” ... El s-a rugat, dar n-a plouat. Ce-a făcut el atunci? A desenat un cerc, a pășit în mijlocul lui și a spus înaintea lui Dumnezeu: „Doamne, Dumnezeul lumii, copiii tăi au venit la mine pentru că eu sînt ca un fiu al casei înaintea ta. Mă jur, pe numele tău cel mare, că nu mă voi mișca de aici pînă nu-ți vei arăta mila față de copiii tăi.” Apoi a început să picure. „Nu ți-am cerut asta”, a spus el, „ci ploaie care să umple crăpăturile din sfînci, bazinele, fîntîrile și lacurile.” A început să toarne cu găleata. „Nu ți-am cerut asta, ci o ploaie de har, binecuvîntare și belșug.” Apoi a plouat normal.

Honi, Desenatorul de Cercuri, pe care Iosif Flaviu îl numește Onias cel drept, era unul dintre hasidimii secolului I î.Cr. Ca și alți bărbați sfinți carismatici, el nu s-a făcut iubit de către toți evreii din zilele lui. De fapt, Iosif Flaviu relatează că el a fost ucis cu pietre de către o gloată mînioasă de evrei răi. În spiritul relatării de mai sus, comentarii ulterioare arată că șefii religioși mai mult l-au tolerat pe Honi, decît l-au îndrăgit. Ei credeau că el este ca un fiu răsfațat înaintea lui Dumnezeu; cu toate acestea, ei știau că Dumnezeu răspunde rugăciunilor lui.

Isus și minuni/e

289

Avînd în vedere ceea ce am tratat în capitolele anterioare cu privire la tradiția orală la evrei, această relatare despre Honi pare istoricește credibilă. Ea a fost relatăată de martori oculari care nu erau admiratori entuziaști ai lui Honi și a fost transmisă într-un mod demn de încredere. Evenimentul nu apare ca ceva pus în scenă sau ca o lucrare de magician. Mai degrabă s-ar părea că Honi se încadrează în linia profeților, alături de Ilie, care s-a rugat, de asemenea, să oprească și să înceapă ploaia. Se pare că nu există nici un motiv pentru a nega că Dumnezeul lui Israel ar fi putut face această minune. O altă figură, mai apropiată de Isus în timp și ca loc geografic, este Hanina ben Dosa. Hanina era un galileean din secolul I, dintr-un oraș aflat la 16 km nord de Nazaret. El și-a desfășurat întreaga activitate înainte de anul 70 d.Cr. Se pare că a fost contemporan cu apostolul Pavel, cu toate că nu există dovezi că ei s-ar fi întîlnit vreodată. Se spune că odată el l-ar fi vindecat pe fiul lui Gămăliei, foarte probabil același Gămăliei despre care Pavel pretinde că i-a fost învățător. Relatarea este următoarea:

Rabinii noștri spun că odată fiul lui Rabban Gamliel s-a îmbolnăvit. El a trimis doi învățați la rabinul Chanina

ben Dosa, ca să ceară îndurare de la Dumnezeu pentru el. El i-a văzut venind, a urcat într-una din camerele de sus și a cerut îndurare de la Dumnezeu pentru el. Când a coborât din nou în camera de jos, le-a spus: „Mergeți, febra l-a părăsit.” Ei i-au spus: „Ce? Tu ești profet?” El a spus: „Nu sînt profet, nici nu sînt fiul unui profet. Dar aceasta am primit prin tradiție: dacă rugăciunea mea de mijlocire curge fără șovăire din gura mea, știu că ea va primi răspuns și dacă nu, știu că ea va fi respinsă.” Ei s-au așezat și au scris și au stabilit exact ora la care a spus aceasta și cînd s-au întors la Rabban Gamliel, acesta le-a spus: „Jur pe slujba din Templu! Nu ați venit nici mai devreme, nici mai tîrziu, ci, iată ce s-a în-tîmplat: în acel moment, febra l-a lăsat și a cerut apă! Hanina, ca și alți hasidimi carismatici, a ignorat unele sau multe din tradițiile legii orale. Din nou se pare că el stă în tradiția profeților și că a manifestat semnele unuia care avea relație adevărată cu Dumnezeul lui Israel. Vermes spune despre el:

Tradiția îl prezintă pe Hanina ca pe unul care, spre marea supărare a soției sale, a trăit în sărăcie totală. Un contemporan mai tînăr, Rabi Eleazar din Modiim, l-a văzut pe Hanina și pe cei asemenea lui ca fiind încarnarea „bărbaților adevărului care urăsc cîștigurile rele”; adică, aceia care „urăsc banii lor și tot așa și avuția altora”. Aceeași lipsă a dorinței de cîștig, într-adevăr aceeași îmbrățișare pozitivă a

290

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Isus și minunile

291

sărăciei, inspirată din încrederea absolută în Dumnezeu, este fundamentală pentru concepția și practica lui Isus.

CWeG JTIJ 77)

Nu vedem nevoia de a nega că Dumnezeul lui Israel ar fi putut foarte bine să *lucreze* prin viața lui Hanina, prin răspunsuri supranaturale la rugăciuni, cum este situația relatată mai sus. Relatarea are trăsăturile realismului și pare să fi fost transmisă exact. Există, în cadrul literaturii rabinice, relatări care par să fi fost compuse mai mult cu scopul de a indica un principiu decît pentru a relata informații istorice. Însă episodul vindecării făcute de Hanina pare mult mai clar a fi relatarea unei întîmplări istorice reale.

În contrast cu minunile elenistice, multe dintre minunile evreiești, asemenea celor citate mai sus, au mai multe semne de credibilitate. Unul dintre aceste semne se referă la problema motivației. În lumea elenistică minunile erau privite ca dovezi de autoritate divină. Lumea elenistică credea, de asemenea, în mulți zei și că oameni importanți, cum erau împărații sau împărăteșele, puteau deveni zei sau zeițe. Acești doi factori acționau ca forțe care îi motivau pe admiratorii anumitor persoane sau chiar pe persoanele respective, să-și înfrumusețeze viețile cu povestiri despre miracole. Nu tot așa era în lumea evreiască. Pentru evrei, minunile erau semne care arătau spre anumite adevăruri pe care Dumnezeu dorea să le descopere. În plus, poporul evreu înțelegea că nu toate minunile sînt de la Dumnezeu. Se cerea ca ei să-i pună la probă pe profeți:

Dacă se va ridica în mijlocul tău un prooroc sau un visător de vise care-ți va vesti un semn sau o minune și se va împlini semnul sau minunea aceea despre care ți-a vorbit el zicînd: „Haidem după alți dumnezei”, dumnezei pe care tu nu-i cunoști, „și să le slujim!” să n-ascuți cuvintele celui prooroc sau visător de vise, căci DOMNUL, Dumnezeul vostru vă pune la încercare ca să știți dacă iubiți pe DOMNUL, Dumnezeul vostru, din toată inima voastră și din tot sufletul vostru. Voi să mergeți după DOMNUL, Dumnezeul vostru și de El să vă temeți; poruncile Lui să le păziți; de glasul Lui să ascultați; Lui să-I slujiți și de El să vă alipiți. Proorocul sau visătorul acela de vise să fie pedepsit cu moartea, căci a vorbit cu răzvrătire împotriva DOMNULUI, Dumnezeului vostru, care v-a scos din țara Egiptului și v-a izbăvit din casa robiei și a voit să te abată de la calea pe care ți-a poruncit DOMNUL, Dumnezeul tău să umbli. Să scoți astfel răul din mijlocul tău.⁵

Ca urmare a atitudinii evreiești față de minuni, nu exista nici un motiv din partea lor pentru a atribui vreunei persoane o faptă supranaturală, atîta timp cît o asemenea întîmplare nu s-a petrecut cu adevărat.

Atitudinea evreilor față de minuni ne ajută, de asemenea, să explicăm de ce autoritățile religioase din vremea lui Isus nu au fost deosebit de impresionate de minunile lui Isus. Chiar și în *Talmud*, cum am arătat în Partea I, rabinii păreau să accepte întru totul faptul că Isus și ucenicii Lui au fost în stare să facă vindecări. De asemenea, cum am observat mai înainte, partea credibilă din menționarea lui Iosif Flaviu despre Isus îi atribuie lui Isus „fapte miraculoase”, o expresie folosită de altfel pentru minuni. Și relatările Evangheliilor indică faptul că preocuparea fariseilor nu era dacă Isus a făcut minunile, ci mai degrabă care era sursa puterii Lui. Din moment ce ei au tras concluzia că sursa puterii lui Isus nu era Dumnezeu, era de datoria lor să asculte de Deuteronom 13:1-5 și să-L ucidă pe Isus. Cu toate că atît sursele evreiești cît și sursele Evangheliilor indică faptul că membrii aristocrației din Sanhedrin aveau motive egoiste pentru a-l ucide pe Isus, creștinii ar trebui să recunoască, de asemenea, că în Sanhedrin erau tot așa și unii evrei devotați, care credeau sincer că Isus se făcuse vinovat de o pedeapsă capitală. Colin Brown accentuează:

Pentru iudaismul oficial din vremea lui Isus, acesta a fost un blasfemiator, care se ocupa de lucruri oculte și care deci pe bună dreptate a fost dat la moarte, în special, dacă activitățile Sale puteau să ducă la un conflict nefericit cu autoritățile romane. Poate că Biserica creștină nu a apreciat niciodată pe deplin importanța textului din Deuteronom 13 pentru a înțelege felul în care l-au privit pe Isus oficialitățile evreiești. Deuteronom 13 dă un indiciu de cea mai mare importanță pentru înțelegerea atitudinii conducătorilor e-vrei. Hotărîrea de a scăpa de

Isus nu a pornit doar din dușmănie și răutate. În ochii lor, Isus era unul care pretindea că este Mesia și un profet fals care căuta să-și justifice prin semne și minuni învățătura și practicile denaturate. Pentru conducătorii evrei, semnele și minunile erau mărturii ale vinovăției, furnizând dovezi clare (doar dacă ei puteau găsi martori competenți care să depună mărturie) care să justifice înlăturarea răului din mijlocul poporului lui Dumnezeu. (BrCM 288)

În fine, atitudinea evreilor față de minuni este profund semnificativă pentru un studiu exact al textelor evanghelice. Toți cei patru scriitori evanghelici reflectă o perspectivă evreiască, nu elenistică. Deci, minunile care apar în textele br nu sînt puse acolo pentru înfrumusețare și nici măcar ca

290

PARTEAII: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

sărăciei, inspirată din încrederea absolută în Dumnezeu, este fundamentală pentru concepția și practica lui Isus. (WeG JIJ 77)

Nu vedem nevoia de a nega că Dumnezeul lui Israel ar fi putut foarte bine să lucreze prin viața lui Hanina, prin răspunsuri supranaturale la rugăciuni, cum este situația relatată mai sus. Relatarea are trăsăturile realismului și pare să fi fost transmisă exact. Există, în cadrul literaturii rabinice, relatări care par să fi fost compuse mai mult cu scopul de a indica un principiu decît pentru a relata informații istorice. Însă episodul vindecării făcute de Hanina pare mult mai clar a fi relatarea unei întâmplări istorice reale.

În contrast cu minunile elenistice, multe dintre minunile evreiești, asemenea celor citate mai sus, au mai multe semne de credibilitate. Unul dintre aceste semne se referă la problema motivației. În lumea elenistică minunile erau privite ca dovezi de autoritate divină. Lumea elenistică credea, de asemenea, în mulți zei și că oameni importanți, cum erau împărații sau împărăteșele, puteau deveni zei sau zeițe. Acești doi factori acționau ca forțe care fi motivau pe admiratorii anumitor persoane sau chiar pe persoanele respective, să-și înfrumusețeze viețile cu povestiri despre miracole. Nu tot așa era în lumea evreiască. Pentru evrei, minunile erau semne care arătau spre anumite adevăruri pe care Dumnezeu dorea să le descopere. În plus, poporul evreu înțelegea că nu toate minunile sînt de la Dumnezeu. Se cerea ca ei să-i pună la probă pe profeți:

Dacă se va ridica în mijlocul tău un prooroc sau un visător de vise care-ți va vesti un semn sau o minune și se va împlini semnul sau minunea aceea despre care ți-a vorbit el zicînd: „Haidem după alți dumnezei”, dumnezei pe care tu nu-i cunoști, „și să le slujim!” să n-ascuți cuvintele celui prooroc sau visător de vise, căci DOMNUL, Dumnezeul vostru vă pune la încercare ca să știe dacă iubiți pe DOMNUL, Dumnezeul vostru, din toată inima voastră și din tot sufletul vostru. Voi să mergeți după DOMNUL, Dumnezeul vostru și de El să vă temeți; poruncile Lui să le păziți; de glasul Lui să ascultați; Lui să-I slujiți și de El să vă alipiți. Proorocul sau visătorul acela de vise să fie pedepsit cu moartea, căci a vorbit cu răzvrătire împotriva DOMNULUI, Dumnezeului vostru, care v-a scos din țara Egiptului și v-a izbăvit din casa robiei și a voit să te abată de la calea pe care ți-a poruncit DOMNUL, Dumnezeul tău să umbli. Să scoți astfel răul din mijlocul tău.⁵

Isus și minunile

291

Ca urmare a atitudinii evreiești față de minuni, nu exista nici un motiv din partea lor pentru a atribui vreunei persoane o faptă supranaturală, atîta timp cît o asemenea întimplare nu s-a petrecut cu adevărat.

Atitudinea evreilor față de minuni ne ajută, de asemenea, să explicăm de ce autoritățile religioase din vremea lui Isus nu au fost deosebit de impresionate de minunile lui Isus. Chiar și în *Talmud*, cum am arătat în Partea I, rabinii păreau să accepte întru totul faptul că Isus și ucenicii Lui au fost în stare să facă vindecări. De asemenea, cum am observat mai înainte, partea credibilă din menționarea lui Iosif Flaviu despre Isus fi atribuie lui Isus „fapte miraculoase”, o expresie folosită de altfel pentru minuni. Și relatările Evangheliilor indică faptul că preocuparea fariseilor nu era dacă bus a făcut minunile, ci mai degrabă care era sursa puterii Lui. Din moment ce ei au tras concluzia că sursa puterii lui Isus nu era Dumnezeu, era de datoria lor să asculte de Deuteronom 13:1-5 și să-L ucidă pe Isus. Cu toate că atit sursele evreiești cît și sursele Evangheliilor indică faptul că membrii aristocrați din Sanhedrin aveau motive egoiste pentru a-l ucide pe Isus, creștinii ar trebui să recunoască, de asemenea, că în Sanhedrin erau tot așa și unii evrei devotați, care credeau sincer că Isus se făcuse vinovat de o pedeapsă capitală. Colin Brown accentuează:

Pentru iudaismul oficial din vremea lui Isus, acesta a fost un blasfemiator, care se ocupa de lucruri oculte și care deci pe bună dreptate a fost dat la moarte, în special, dacă activitățile Sale puteau să ducă la un conflict nefericit cu autoritățile romane. Poate că Biserica creștină nu a apreciat niciodată pe deplin importanța textului din Deuteronom 13 pentru a înțelege felul în care l-au privit pe Isus oficialitățile evreiești. Deuteronom 13 dă un indiciu de cea mai mare importanță pentru înțelegerea atitudinii conducătorilor e-vrei. Hotărîrea de a scăpa de Isus nu a pornit doar din dușmănie și răutate. În ochii lor, Isus era unul care pretindea că este Mesia și un profet fals care căuta să-și justifice prin semne și minuni învățătura și practicile denaturate. Pentru conducătorii evrei, semnele și minunile erau mărturii ale vinovăției, furnizînd dovezi clare (doar dacă ei puteau găsi martori competenți care să depună mărturie) care să justifice înlăturarea răului din mijlocul poporului lui Dumnezeu. (BrC.M 288)

În fine, atitudinea evreilor față de minuni este profund semnificativă pentru un studiu exact al textelor evanghelice. Toți cei patru scriitori evanghelici reflectă o perspectivă evreiască, nu elenistică. Deci, minunile

care apar în textele br nu sînt puse acolo pentru înfrumusețare și nici măcar ca

292

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

dovezi ale veridicității relatărilor lor. Ele sînt acolo deoarece, fie că ne place, fie că nu, scriitorii evanghelici trebuia să le includă, dacă urmau să reflecte ceea ce s-a înîmplat cu adevărat în timpul vieții pămîntești a lui Isus. **încercări naturaliste de a explica minunile din Evanghelii**

în cartea sa *Jesus. The Evidence*, Jan Wilson ajunge la culmea disperării cînd vine la capitolele despre miracolele și învierea lui Isus. Sîntem de acord cu el, atunci cînd spune: „Faptul că Isus a făcut lucruri pe care oamenii le numeau „minuni” este deci una din cele mai bine atestate informații despre El.” (Wa.JTE99) Nu putem fi însă de acord cu încercările lui de a explica modul în care a făcut Isus aceste minuni.

Wilson teoretizează că Isus a fost un maestru în hipnoză care își *realiza* minunile prin hipnotizare. Wilson se concentrează mai ales asupra minunilor cu vindecări, dar încearcă să aplice teoria hipnozei și asupra schimbării la față și asupra transformării apei în vin la nunta din Cana. El sugerează că invitații de la nuntă, aflați în stare de ebrietate constituiau un mediu bun pentru o hipnoză în masă. Cît privește celelalte minuni asupra naturii, cum sînt: umblarea lui Isus pe apă, potolirea furtunii și uscarea smochinului, acestea nu sînt menționate. Probabil că i s-a părut că merge prea departe dacă sugerează că Isus a hipnotizat un smochin!

Wilson este primul care introduce ideea că isteria ar fi fost cauza multor feluri de boli, inclusiv „deformările pielii, orbirea, incapacitatea aparentă de a vorbi și de a auzi și tot felul de simptome ale bolilor mintale.”

(WU.JTE 102) în sprijinul acestei păreri el recomandă cititorilor săi un capitol din *Handbook of Medical Hypnosis* a lui Gordon Ambroses și George Newbold. (AmG.HMH) Evident că nu este suficient să convingi un cititor obiectiv că Isus călătorea printr-o țară a Palestinei plină de oameni isterici. Ceea ce Wilson nu spune, însă ce ar trebui să fie adevărat pentru ca teoria lui să fie valabilă, este că fiecare persoană pe care a vindecat-o Isus trebuie să fi fost isterică. Dar atunci a fost o minune faptul că Isus a putut atît de bine să descopere exact cine este isteric și cine nu!

Următorul pas al lui Wilson este să sugereze că Isus a folosit drept metoda Lui de realizare a minunilor de vindecare. O problemă imediată care apare odată cu această teză sînt oamenii pe care Isus i-a vindecat de la distanță; de exemplu robul sutașului și fiica femeii siro-feniciene. Wilson nu aduce nici o dovadă că se poate aplica hipnoza unei persoane care nu este de față.

Wilson dă exemple de vindecări făcute prin hipnoză, însă chiar și celebrul său exemplu (un individ cu ihtioză, o boală rară de piele) a pretins succesul metodei doar la o rată de 50-95 la sută, în funcție de zona specifică a trupului bolnavului asupra căreia se concentra hipnotizorul. întregul scenariu nu se

Isus și minunile

293

potrivește cu informațiile date de Evanghelii. Vindecările lui Isus au fost imediate (cu o singură excepție) și complete și nu există absolut nici o dovadă că Isus ar fi folosit hipnoza.

La pagina 106, Wilson face o slabă încercare de a sugera că Isus și-ar fi putut dobîndi cunoștințele de hipnoză de la egipteni și/sau de la religiile misterelor. Dovezile pentru folosirea hipnozei în lumea antică sînt att de puține, încît Wilson s-a simțit evident obligat să se grăbească să treacă la un alt subiect. Nu s-a dovedit niciunde că hipnotismul este folosit pentru a realiza tipurile de vindecări pe care le-a făcut Isus.

Urmează apoi una din cele mai inexacte afirmații ale lui Wilson:

Faptul că orice a folosit Isus pentru minunile Sale nu era de natură exclusiv divină, ci stătea la fel de bine în puterea oricărui om obișnuit, reiese din înseși relatările evanghelice, care descriu cum și-a trimis ucenicii să facă aceleași vindecări pe care le-a făcut și El: „Apoi Isus a chemat pe cei doisprezece ucenici ai Săi și le-a dat putere să scoată afară duhurile necurate și să tămăduiască orice fel de boală și orice fel de neputință.” (Matei 10:1)

Citatul nu reușește deloc să *sesizeze* scopul relatării textului din Matei. în primul rînd, intenția scriitorului a fost să spună că această autoritate nu stătea „în puterea oamenilor obișnuiți”; deci ei trebuia să o primească de la Isus. în al doilea rînd, așa cum am mai spus deja, minunile lui Isus nu au fost făcute și nici nu ar fi fost interpretate de evrei ca dovezi în favoarea divinității lui Isus. în al treilea rînd, dacă Isus putea să vindece de la distanță, atunci cu siguranță El putea da ucenicilor autoritatea de a vindeca în numele Lui. A sugera faptul că Isus pur și simplu i-a învățat pe ucenicii Săi hipnoza nu numai că nu se încadrează în pasaj, dar îi face pe evanghelist! mincinoși, deși ei erau gata să moară pentru minciunile lor și nu pentru vreun ah cîștig. Această părere se aseamănă cu comentariul lui Wilson de la pagina 113:

Morton Smith a interpretat astfel „călătoria” în care a fost trimis Lazăr, că el și-a petrecut cele patru zile în mormînt nu în moarte adevărată, ci într-o transă asemănătoare morții, foarte ușor de provocat prin hipnoză. Ea se poate face chiar și de la distanță prin sugestie posthipnotică. Dacă Isus l-a adus pe Lazăr într-o transă posthipnotică, de moarte aparentă, atunci Isus nu este una din cele mai mari personalități ale istoriei; El este unul din cei mai vrednici de dispreț șarlatani ai istoriei. La pagina 109, Wilson răstălmăcește un ah pasaj:

De aceea Isus nu a fost deloc singurul care avea puterea de a exorciza. Faptul că asemenea practici erau relativ

294

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

obișnuite și că ele nu reușeau întotdeauna, este bine ilustrat într-o relatare din Faptele Apostolilor despre o încercare nereușită a fiilor preotului Sceva, unul din preoții cei mai de seamă: „Și omul în care era duhul cel rău a sărit asupra lor, i-a biruit pe amândoi și i-a schingiuit în așa fel, că au fugit goi și răniți din casa aceea.” (Fapte 19:13-16) Problema acestui pasaj este că fiii lui Sceva (care, pentru că veni vorba, încercau să se folosească de numele lui Isus pentru a scoate duhurile) nu aveau autoritatea unică pe care o avea bus, de a scoate duhurile. Cititorul obiectiv al pasajului nu ar putea niciodată să tragă concluzia că „asemenea practici erau relativ obișnuite”.

La pagina 143, în capitolul despre învierea lui Isus, Wilson afirmă: Dacă teoriile Dr. Morton Smith sînt valabile, este posibil ca Ștefan să fi primit o inițiere hipnotică specială, căci despre el se spune că a fost un mare făcător de „semne și minuni”. (Fapte 6:8) O trăsătură notabilă a hipnozei este o schimbare izbitoare a expresiei feței subiectului în timpul stării de transă, un fenomen care poate explica informația din Faptele Apostolilor care spune că atunci cînd Ștefan a fost înaintea Sanhedrinului, fața lui li s-a părut ca o față de înger. (Fapte 6:15) Mai e nevoie să spunem ceva? Oare cititorul cu simț practic nu va recunoaște că dovada este forțată pentru a se potrivi cu o teorie inaplicabilă? La pagina 114, vorbind despre experiența convertirii lui Pavel, Wilson afirmă că „relatarea lui Pavel cu privire la acest eveniment indică clar că el fusese oprit din drum de ceva care avea o forță hipnotică considerabilă.” Cum a primit Pavel această forță hipnotică? E! nu a dorit-o deloc (voința subiectului este o condiție necesară pentru reușita hipnozei) și niciodată nu a învățat la școala nici unuia dintre cei așa-numiți inițiați pentru a o primi. Trebuie să tragem concluzia că ți se cere mai mulă credință ca să crezi teoria lui Wilson, decît să crezi relatările evanghelice care spun că Dumnezeu a făcut toate aceste lucruri prin puterea Sa.

Semnele de autenticitate a minunilor din Evanghelii

Contextul narațiunilor minunilor evanghelice este cultura evreiască și trecutul ei vechi testamentar. Reisenfeld accentuează:

Dacă analizăm motivele care formează conținutul narațiunilor despre minuni - și trebuie să interpretăm minunile drept acțiuni cu un scop simbolic, care își au corespondent clar în ?ctfuniie simbolice analoage ale profeților Vechiului Testamenter.; - *gzsim* că simbolismul tuturor minunilor care se fac și c&7£ sînt aescrise în Evanghelii se bazează pe o temelie

/sus și minunile

295

evreiască și vechi testamentară autentică. Cu siguranță că ele nu au apărut într-un mediu elenistic. (RiH.GTB 9) Am citat deja martori ostili Evangheliei care arată că Isus era de fapt un făcător de minuni. Aceste referiri au inclus: (1) partea credibilă din Tes-timonium Flavianum⁷; (2) o relatare a lui Rabi Eliezer ben Hyrcanus, aproximativ din anul 95 d.Cr. ; (3) o discuție rabinică din jurul anului 110 d.Cr. cu privire la faptul dacă este îngăduit să fii vindecat în numele lui Isus⁹; (4) o afirmație din Talmud că „Isus practica magia (o referire evreiască la minunile satanice) și a dus Israelul în rătăcire” și (5) atribuirea minunilor lui Isus pe seama vrăjilor, atribuire făcută de către Celsus, un critic din secolul al H- lea. "

Creștinii de la început nu au simțit că ar fi nevoie să dovedească că Isus a făcut minuni. Ei apelau pur și simplu la ceea ce ascultătorii lor știau deja. La mai puțin de două luni după răstignirea lui Isus, în Ziua Cincizecimii, Simon Petru a spus unei mari mulțimi: „bus din Nazaret, om adevărat de Dumnezeu înaintea voastră prin minunile, semnele și lucrările pline de putere pe care le-a făcut Dumnezeu prin El în mijlocul vostru, după cum bine știți ...”¹² Petru apelează deci la ceea ce cunoșteau martorii ostili, căci ei înșiși aveau cunoștință despre minunile lui Isus. Faptul că nu l-au huiduit imediat demonstrează că minunile pe care le-a făcut Isus erau bine cunoscute. Este semnificativ că acest fel de mărturie de prima mînă despre minuni nu apare nicăieri altundeva, nici în ahe religii, nici m mitologia greacă sau romană.

Charles Anderson observă următoarele semne de autenticitate ale relatărilor evanghelice:

în marea lor majoritate, minunile au fost făcute în public, în multe cazuri cînd se făcea o minune erau prezenți și necredincioși. Minunile lui Isus erau de diferite teluri și au fost făcute în locuri diferite și pe parcursul unei lungi perioade de timp. (AnC.CQ 130)

în plus, cuvintele și lucrările lui Isus sînt atît de strîns întreșute, încît o mare parte a Evangheliei nu ar mai avea nici un sens, minunile ar fi scoase din ea.

O altă notă de autenticitate a minunilor lui Isus este faptul că ele nu au fost făcute ca să inspire teamă, ci ca să valideze un mesaj. Bruce notează:

Domnul nostru nu aprecia prea mult credința care izvorăște doar din mărturia minunilor.¹³ Dorința Lui era ca oamenii să-și dea seama ce semnificau aceste lucruri. Erau

296

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

semnele epocii mesianice, așa cum fuseseră prevestite de profeții din vechime. (BrF.NTD 69)

Minunile lui Isus sînt în armonie cu realitatea. Ele nu apar ca niște fantezii ale imaginației. Ele sînt mai degrabă prezentate drept evenimente istorice serioase, care ne putem aștepta să se întîmple dacă un Dumnezeu su-pranatural intervine să dovedească un adevăr prin încălcarea ordinii naturale. Din nou, Bruce observă:

în literatură există mai multe feluri de povestiri despre miracole; însă Evangheliile nu ne cer să credem că Isus a

făcut ca soarele să se deplaseze de la vest la est sau altceva de acest gen; ele nici nu-i atribuie monstruozițiile pe care le găsim în evangheliile apocrife din secolul al II-lea. În general, ele sînt „corespunzătoare” - adică, ele sînt acel gen de fapte care le-am putea aștepta de la o persoană așa cum ni-l prezintă Evangheliile că a fost Isus. După cum am văzut, nici chiar în cele mai vechi forme ale tradiției evanghelice nu putem găsi un Isus care să nu fie supranatural și nu trebuie să ne surprindă dacă i se atribuie lucrări supranaturale. (BrF.NTD 62)

Anderson afirmă: „Nu găsim aici nici exhibiționism, nici înșelăciune, nici încercarea umflării propriului eu, elemente care sînt atît de frecvente în minunile care li se atribuie fondatorilor altor religii.” (AnC.CQ 127)

Minunile evanghelice nu reflectă nici elementele de superstiție care sînt zugrăvite de literatura creștină de mai târziu, în special cea din evul mediu.

Avînd în vedere aceste semne de autenticitate ale minunilor evanghelice, putem trage concluzia, așa cum o face Anthony Harvey, un cercetător anglican de seamă:

În general, se poate spune că narațiunile din Evangheliile care relatează minuni nu se aseamănă cu nimic din literatura antică... Ele nu exagerează minunea și nici nu adaugă detalii senzaționale, cum face hagiografia creștină veche (biografiile sfinților); dar nici nu arată acel fel de detașare sau scepticism pe care-l putem întîlni la Herodot sau la Lucian ... Putem spune cu expresia noastră modernă, că ele „spun drept”, într-un grad care nu se găsește decît foarte rar în scrierile antichității. (HaA.J 110)

14

CREDIBILITATEA RELATĂRILOR DESPRE ÎNVIERE

I

Învierea lui Isus din Nazaret este sau cea mai imorală, cea mai perversă, cea mai inumană mistificare care a fost inoculată vreodată asupra minții omenești... SAU ... este cel mai important eveniment din istorie. Mai mult chiar, scriitorii Evangheliilor care relatează o înviere în trup reală a lui Isus sînt sau niște înșelători vicioși, niște înșelați fără speranță sau sînt de o onestitate îndrăzneată.

Cum poate cineva să creadă în istoricitatea lui Isus din Evangheliile, cînd relatările evanghelice despre viața lui conțin o asemenea incredibilă istorie a învierii Sale din morți în sens fizic, literal? Dacă cineva acceptă istoricitatea lui Isus, trebuie să aibă motive serioase pentru a crede că scriitorii Evangheliilor au vorbit cu acuratețe despre învierea lui Isus. Dacă n-au făcut-o, atunci avem puține speranțe că ei ne-au dat o descriere exactă a restului vieții lui Isus.

Într-un volum anterior, *The Resurrection Factor*, noi ne-am ocupat pe larg de dovezile pentru învierea lui Isus. (Vezi McJ.RF.) În acest capitol, ne vom concentra atenția asupra investigării doar a dovezilor în favoarea credibilității relatărilor despre înviere. Vom analiza trei domenii principale ale dovezilor: (1) originea timpurie a relatărilor; (2) natura istorică a relatărilor; și (3) credința primilor creștini în învierea lui Isus.

ORIGINEA TIMPURIE

Epistolele lui Pavel

Am analizat în această carte, în primul rînd, relatările Evangheliilor despre viața lui Isus. Totuși, savanții sînt, aproape în unanimitate de acord că prima epistolă a lui Pavel către corinteni, ca și alte epistole pe care le-a scris el, antedatează forma finală a Evangheliilor. Atît Galateni (scrisă probabil din Antiohia Siriei în anul 48 sau 49 d.Cr.) cît și 1 Tesaloniceni (scrisă probabil din Corint în anul 50 sau 51 d.Cr.), conțin afirmații clare că Dumnezeu l-a înviat pe Isus din morți. Deci Pavel scrie într-o perioadă de timp de 15-21 de ani de la înviere, că aceasta a avut loc cu adevărat. Cea mai timpurie mărturie a lui Pavel despre înviere este totuși la aproximativ

297

298

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

I

trei ani după ce aceasta a avut loc. Să explicăm afirmația. În 1 Corinteni 15:3-8 (scrisă aproximativ în anul 55 d.Cr.) el spune:

V-am învățat înainte de toate, așa cum am primit și eu: că Cristos a murit pentru păcatele noastre, după Scripturi; că a fost îngropat și a înviat a treia zi, după Scripturi; și că S-a arătat lui Chifa, apoi celor doisprezece. După aceea S-a arătat la peste cinci sute de frați deodată, dintre care cei mai mulți sînt încă în viață, iar unii au adormit. În urmă S-a arătat lui Iacov, apoi tuturor apostolilor. După ei toți, ca unei sfîrșituri, mi S-a arătat și mie.

Savanții nu au văzut în acest paragraf cuvintele lui Pavel, ci o relatare foarte timpurie sau un crez (credeu), care, de fapt, a fost „primit” de la primii martori și pe care Pavel îl „transmite” apoi exact așa cum i-a fost transmis și lui. Savantul evreu, Pinchas Lapide enumera opt factori lingvistici care sînt dovezi ale faptului că Pavel transmite o relatare foarte timpurie cu privire la înviere:

1. Vocabularul, structura propoziției și dicția în mod evident nu sînt ale lui Pavel.
2. Paralelismul celor trei afirmații individuale este formulat biblic.
3. Folosirea de trei ori a cuvintelor „și că” este caracteristică modului de narare aramaic și al celui ebraic din Mișna.
4. Folosirea „pasivului divin” „fiind înviat” parafrazează acțiunea lui Dumnezeu de mîntuire, pentru a nu-L menționa pe Dumnezeu nu este în conformitate cu teama evreilor de a folosi numele lui Dumnezeu.
5. Forma aramaică a numelui „Chifa” sună mai original decît Simon, cum scrie Luca în pasajul paralel din 24:32.
6. Dubla referire „după Scripturi” susține de două ori pe parcursul a trei rînduri atît moartea cît și învierea lui Isus - așa cum corespunde probabil fidelității Bisericii primare față de Biblia ebraică.
7. „Celor doisprezece” (semnifică)... un grup restrîns de martori direcți.
8. în fine, afirmația, care, în esență, este repetată în aproape toate relatările învierii de mai tîrziu, narează cursul a patru evenimente, care au fost înțelese ca cele care aduc mîntuirea: El a murit pentru păcatele noastre... a fost îngropat... a fost înviat... și S-ă arătat... (LaP.R 98-99)

Savantul britanic, profesorul James D. G. Dunn, afirmă cu privire la 1 Corinteni 15:3-8:

Pavel s-a convertit la 2-3 ani după moartea lui Isus, poate chiar la mai puțin de 18 luni după primele relatări că Isus a

Credibilitatea relatărilor despre înviere

299

fost văzut viu după moartea Sa. Și e aproape sigur că a primit aceste elemente de bază ale Evangheliei foarte curînd după convertirea sa, ca parte a instruirii sale inițiale. Cu alte cuvinte, mărturia din 1 Corinteni 15:3-8 datează din perioada celor 2-3 ani de după evenimentele descrise. (DuJ.E 70)

La cinci ani după răstignire, Pavel a mers la Ierusalim unde a avut posibilitatea să-și verifice aceste afirmații de credeu la Petru și la Iacov. Mai convingătoare este afirmația lui Pavel cu posibilitate de verificare că: „După aceea S-a arătat la peste cinci sute de frați deodată, dintre care cei mai mulți sînt încă în viață.” După cum spune Sir Norman Anderson:

Prin aceste cuvinte el și-a aruncat în joc toată credibilitatea; căci ceea ce scria el era, de fapt, o invitație implicită către oricine se îndoia de afirmațiile lui, de a le verifica, de vreme ce majoritatea celor cinci sute de martori mai puteau fi interogați. Și în lumea antică nu ar fi fost prea greu să iei legătura cu unii dintre ei. (AnNJC 121)

Avînd în vedere mărturia timpurie a lui Pavel cu privire la învierea lui Isus, orice pretenție că acest eveniment ar fi pur și simplu o legendă, devine incredibilă. Legende se dezvoltă de-a lungul mai multor generații și secole, nu în cîțiva ani.

Pavel vrea să fie sigur, de asemenea, că cititorii lui înțeleg faptul că el vorbește despre o înviere fizică. Profesorul Robert Gundry, care predă limba și literatura greacă și studii despre Noul Testament la Westmont College, arată că „faptul că Pavel pune alături îngroparea și învierea lui Isus, ceea ce, înseamnă literal „înviere”, denotă că pentru Pavel aceasta reprezenta învierea trupului Său îngropat.” (GuRPR 4) Gundry continuă:

În partea următoare din 1 Corinteni 15, Pavel scrie despre învierea viitoare a credincioșilor, după modelul și pe baza învierii lui Isus. Folosirea de către Pavel a cuvîntului grecesc *soma* în această discuție, spune deci ceva despre natura învierii lui Isus. Dacă învierea viitoare a credincioșilor va fi somatică, tot așa a fost și învierea lui Isus, după cum se poate deduce normal din juxtapunerea menționată anterior a îngropării și a învierii. *Soma* înseamnă trup fizic. Chiar și foiosit ca metaforă el înseamnă tot trup fizic, însă trup fizic ca analogie pentru altceva. Chiar aici în 1 Corinteni, de exemplu, faimoasa metaforă a lui Pavel a trupului pentru Biserică merge pînă la detaliile fizice ale diferitelor părți ale corpului - cap, ochi, urechi, nas, mîini, picioare, organe genitale (12:12-27). (GuR.PR5)

300

PARTEA II. CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Evanghelia după Marcu

Cu toate că epistolele lui Pavel au fost probabil scrise înainte ca Evangheliile să fi fost terminate, există din nou dovezi convingătoare că narațiunea lui Marcu se bazează pe o tradiție foarte timpurie, care ajunge pînă la adevărații martori oculari. Dovezile includ:

1. Fiecare fragment de narațiune, scos din context, își pierde înțelesul.

De aceea savanții au acceptat narațiunea drept un întreg unitar, care a existat înainte ca Marcu să-și fi scris Evanghelia.

2. Iosif din Arimatea este menționat concret, pe nume. Din moment ce numele lui era bine cunoscut, ca membru al Sanhedrinului, cineva care ar fi inventat povestea probabil nu i-ar fi pomenit numele. Moreland afirmă: „Nimeni nu ar fi putut inventa o persoană carejiu a existat și să spună că era din Sanhedrin dacă acest lucru nu ar fi fost adevărat.” (MoJP.S 167)

Oricine din Ierusalim s-ar fi putut duce foarte ușor la casa acestuia și ar fi putut verifica personal adevărul.

3. Mormîntul lui Isus concordă cu ceea ce au descoperit arheologii despre locurile evreiești de înmormîntare din primul secol.

4. Numirea anumitor femei, drept martori oculari ai mormîntului gol, a fost foarte stîmjenitoare pentru evreii din secolul I. Mărturia unei femei era considerată practic fără nici o valoare la o judecată și nu era niciodată permisă. Nici o relatare inventată nu ar fi numit vre-o femeie drept martor direct, dacă voia să fie crezută. Moreland notează: „Aceasta probabil explică de ce femeile nu sînt menționate în 1 Corinteni 15 și în discursurile din Faptele Apostolilor, avînd în vedere că discursurile erau evanghelice.” (MoJP.S 168) Mai mult chiar, pomenirea Măriei Magdalena, (cîndva posedată de demoni), ar fi subminat și mai mult încrederea în relatare. Singurul motiv plauzibil ca un scriitor să includă această informație, este că el se simțea obligat să spună adevărul, întregul adevăr și nimic altceva decît adevărul.

5. Narațiunea este sobră și lipsită de reflecții teologice și înfloriri mitice, care abundă în evangheliile apocrife. De exemplu, în *Evanghelia după Petru*, „Isus părăsește mormîntul susținut de doi bărbați co-borîți din cer. Capetele lor se înalță spre cer, dar capul lui Isus trece dincolo de nori. O cruce îi urmează pe cei trei. Ea răspunde cu „da” unei voci care întreabă: „Ai predicat celor care dorm?”

6. Dificultatea armonizării tuturor detaliilor în cele patru Evanghelii atestă că scriitorii au notat așa cum au văzut ei (sau sursele lor).

Credibilitatea relatărilor despre înviere

301

7. *Prezenți* formelor de vorbire semitice neagă orice posibilă idee de influență mitologică elenistică ulterioară.

Acest fel de dovezi indică faptul că relatările despre înviere sînt att de timpurii, încît trebuie să-și aibă originea, așa cum pretind ele, chiar în evenimentele pe care le descriu.

NATURA ISTORICĂ

Pe lîngă dovezile care indică o origine foarte timpurie a relatărilor despre înviere, alte mărturii demonstrează că ele sînt istorice, nu mitologice, legendare sau de natură fictivă. **Lipsa elementelor decorative**

Credibilitatea relatărilor despre înviere, atît cele ale evangheliștilor cît și cele ale lui Pavel, sporește prin absența elementelor decorative care te-ai aștepta, în mod normal, să însoțească un eveniment de o asemenea anvergură.

Așa cum afirmă savantul evreu, Pinchas Lapide, scriind dintr-o perspectivă iudaică:

Evenimentul nu este denumit niciunde drept un „miracol”, drept un eveniment de mîntuire sau drept o lucrare făcută de Dumnezeu, fapt care tinde să susțină plauzibilitatea relatării în ochii cititorului dezinteresat, în primele mărturii nu citim nimic care să aducă cu un spectacol apocaliptic, cu senzații exorbitante sau cu impactul transformator al unui eveniment cosmic. (LaP.R 100)

Conform tuturor relatărilor din Noul Testament, nici un ochi omenesc nu a văzut învierea însăși, nu a fost prezentă nici o ființă umană și nici unul dintre ucenici nu a făcut afirmația că ar fi înțeles sau intuit măcar modul și natura învierii. Cît de ușor le-ar fi fost lor sau urmașilor lor să umple cu înfloriri pline de imaginație acest gol scandalos din succesiunea evenimentelor! Însă tocmai datorită faptului că nici unul dintre evangheliști nu a îndrăznit să descrie în culori strălucitoare această înviere nevăzută, întregul tablou din Evangheliile cîștigă și mai multă credibilitate. (LaP.R 97)

Aceasta este o afirmație remarcabilă din partea unuia care nu este de Partea creștinilor. Continuînd în aceeași direcție, Sir Norman Anderson întreabă:

Care plămuitor de legende ar fi atribuit primul interviu cu Cristos cel înviat Măriei Magdalena, o femeie nu prea bine văzută în biserica creștină? Nu i-ar fi atribuit el o asemenea onoare lui Petru, apostolul de frunte sau lui Ioan, „ucenicul pe care-l iubea Isus” sau - poate - Măriei, mama Domnului?

302

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Și cine poate citi istorisirea arătării în fața Măriei Magdalena sau întimplarea în care Cristosul cel înviat s-a arătat, într-o după masă de Paște, celor doi ucenici în drumul spre Emaus sau episodul în care Petru și Ioan au fugit la mormînt și să tragă în mod serios concluzia că acestea sînt legende? Ele sînt mult prea sobre și reținute, mult prea conforme cu viața și psihologia. Deosebirea dintre acestea și genul povestirilor relatate în evangheliile apocrife, un secol sau două mai tîrziu, este atît izbitoare cît și semnificativă. (AnN JC123)

Ideea că istoria învierii a fost derivată din religiile păgîne ale misterelor și din miturile grecești, nu mai este luată în serios astăzi. William Craig, profesor de filozofie la Westmont College, cu două doctorate luate pentru studii în acest domeniu, este foarte familiarizat cu teoria mitului elenistic și cu cei care au propagat-o. Într-un curs recent ținut în Peoria, Illinois, el a afirmat: „Nu cunosc nici un cercetător sau istoric de renume al Noului Testament care ar mai susține azi părerea că ideile creștine despre înviere ar fi derivate din cele paralele ale religiilor păgîne.” **Onestitate cu privire la necredința ucenicilor**

Relatările despre înviere devin și mai credibile datorită onestității cu care ele informează cititorul despre incapacitatea ucenicilor de a înțelege semnificația învierii sau de a crede în Isus după înviere. Femeile, în drumul lor spre mormînt, nu par să se aștepte la o înviere trupească a lui Isus, ceea ce arată că ele nu au înțeles prezicerile Lui că va învia din morți. Măria Magdalena spune nu doar o singură dată: „Au luat pe Domnul din

mormînt și nu știm unde L-au pus" (Ioan 20:2; cf. Ioan 20:15).

Luca 24:11 spune că cuvintele femeilor li se păreau ucenicilor fără nici un sens. Doar „celălalt ucenic" (probabil Ioan), care a fugit cu Petru la mormînt, se spune că „a crezut". Marcu 16:11 afirmă că atunci cînd ucenicii au auzit relatarea femeilor, ei „nu au crezut". Și de ce să fi crezut? Măria Magdalena suferise înainte de instabilitate mintală, stare de care a fost vindecată doar după ce Isus a scos șapte demoni din ea. După toate cunoștințele, ucenicilor, ea ar fi putut să aibă o recidivă.

După ce deopa și un alt ucenic L-au întîlnit pe Isus cel viu pe drumul spre Emaus, ei s-au întors la ceilalți ucenici ca să le spună ce au văzut. „Dar nici pe ei nu i-au crezut", spune Marcu 16:13.

, Apoi Isus a venit în mijlocul lor și i-a mustrat „pentru necredința și împietrirea inimii lor, pentru că nu crezuseră pe cei ce-L văzuseră învia" (Marcu 16:14). Luca 24:38-46 descrie încercările lui Isus de a le înfrînge necredința. Ioan 20:20 spune simplu: „le-a arătat mîinile și coasta Sa".

Credibilitatea relatărilor despre înviere

303

Și apoi mai este Toma. Întrucît a pierdut prima întîlnire dintre Isus și ucenicii strînși împreună, el răspunde la relatarea celorlalți ucenici: „Dacă nu voi vedea în mîinile Lui semnul cuielor și dacă nu voi pune degetul meu în semnul cuielor și dacă nu voi pune mîna mea în coasta Lui, nu voi crede" (Ioan 20:25). De aceea Isus se arată opt zile mai tîrziu tuturor ucenicilor strînși împreună cu Toma.

Dar nici acest lucru nu este suficient pentru ucenici. Dacă cronologia noastră este corectă, abia după evenimentele descrise mai sus ucenicii, as-cultînd de primele instrucțiuni ale lui Isus, pleacă în Galilea „în muntele unde le poruncise Isus să meargă" (Matei 28:16). Poți să ți-i imaginezi pe ucenici așteptîndu-L pe Isus să apară? Zilele treceau și nici urmă de Isus. Probabil că acel munte oferea o panoramă asupra Mării Galileii și fără îndoială că aceia dintre ei care erau pescari priveau cu jînd la ape, gîndindu-se ce bun ar fi un pescuit bogat. În cele din urmă, Petru spune deschis ceea ce de fapt gîndeau cu toții: „Eu mă duc să pescuiesc." Toma, Natanael, Ioan, Iacov și alți doi ucenici merg cu el.

În timp ce ei pescuiesc, Isus își face apariția spunîndu-le unde să arunce mreaja pentru a prinde mulți pești. Apoi, după conversația cu Petru, în timp ce mînceau, se pare că Isus a mers împreună cu ei la ceilalți care așteptau încă pe munte. Dar Matei 28:17 afirmă: „Cînd L-au văzut, I s-au închinat, *dar unii s-au îndoit.*"

Onestitatea scriitorilor Evangheliilor în relatarea tuturor acestor îndoieli ale ucenicilor demonstrează sus și tare natura istorică a relatărilor, foarte diferite de mitologiile populare ale religiilor păgîne din jur. **În contrast cu legendele evreiești**

Pinchas Lapide, puternic devotat credinței iudaice, este totuși foarte atent în a face diferență între natura istorică a învierii descrisă în Evanghelii și narațiunile înzorzonate pe care le găsește în targumele și midrașele evreiești.

El explică:

Targumele sînt traduceri ale textului biblic în limba populară aramaică, făcute înainte de Isus. Traducătorii și-au împodobit traducerea prin parafraze, prin adăugiri și prin explicații. Un alt exemplu este midraș - acea „cercetare a Scripturilor" care, în mod frecvent, ia textul biblic doar ca punct de plecare pentru o mulțime de învățături morale, predici, legende și povești, cu scopul de a adînci Sfintele Scripturi și de „a aduce cerul mai aproape de comunitate".

OaP.R 101)

Blamarea rabinilor și a evangheliștilor pentru înșelăciune sau acuzarea lor de minciună ar fi fost la fel de străină pentru

304

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Credibilitatea relatărilor despre înviere

305

evrei și pentru evreii creștini de atunci, cum ar fi pentru noi acuzația care i s-ar aduce lui Shakespeare că a înfrumusețat pe *Macbeth*. Cea mai bună dovadă pentru credința puternică în înviere este probabil modul realist în care cele două dintre cele mai vechi Evanghelii descriu moartea dureroasă și strigătul deznădăjduit al lui Isus de pe cruce. „Dar Isus a scos un strigăt tare și Și-a dat duhul." (Marcu 15:37) (**LaP.R 109-10**)

Alte dovezi

Alte dovezi în favoarea istoricității relatărilor despre înviere includ:

1. Nu există nici o mențiune a faptului că mormîntul lui Isus a fost vreodată venerat, cum este cazul cu mormintele a cel puțin 50 de alți profeți ulteriori, inclusiv Hanina ben Dosa. Singura explicație plauzibilă este că oasele lui Isus nu mai sînt acolo.

(YaEEMH 4:4-16)

2. Matei relatează că singura reacție a evreilor la răspîndirea veștii despre

înviere a fost acuzația că ucenicii au furat trupul. Aceasta este o recunoaștere implicită a faptului că mormîntul era gol, așa cum spun și relatările despre înviere.

3. Tot astfel, ar fi fost imposibil să propovăduiești învierea în Ierusalim,

dacă trupul lui Isus mai era în mormînt. Marea întrebare este deci: „Cine a luat trupul?" întrebarea este discutată

în cartea *Factorul învierii*. Aici este suficient să vedem că relatările despre mormînul gol sînt confirmate de situațiile istorice.

4. Dacă cineva ar fi inventat istoria învierii, te-ai aștepta ca ucenicii să fi ieșit m stradă ca să o proclame chiar de a doua zi. Însă scriitorii Evangheliilor includ o înțrziere de șapte săptămîni, timp în care ucenicii se strîng la rugăciune și văd aparițiile ocazionale ale lui Isus. În această perioadă ei încă par a fi în general confuzi și neputincioși în ceea ce privește misiunea lor. Numai după umplerea lor cu Duhul Sfînt în Ziua Cincizecimii, devin ei martori curajoși. Deci narațiunile nu conțin semne că ar fi fost inventate. Faptul că ele descriu anormalul este o dovadă a veracității lor.

Dar contradicțiile?

Cu toate că Lapidu argumentează în favoarea învierii în trup a lui Isus, el se ia după opiniile aho cercetători critici, atunci cînd spune despre învierea din Evanghelii:

fn nici un alt domeniu al relatărilor Noului Testament, contradicțiile nu sînt atît de evidente. Nicăieri altundeva contrariile nu sînt atît de izbitoare și descrierile contrastante

nu sînt atît de problematice, ca și în domeniul învierii lui Isus. (LoP.R 34-35)

Ian Wilson acuză: „Diferitele relatări despre scena mormîntului gol din dimineața Paștelui sînt atît de pline de inconsecvențe, încît e ușor să le ridiculizezi.” în realitate, cei care văd contradicții în relatările evanghelice despre înviere dovedesc adesea că au studiat relatările doar superficial. Ian Wilson, de exemplu, acuză: „Scriitorul Evangheliei după Ioan descrie că Măria Magdalena ajunge singură la mormînt... Autorul Evangheliei după Matei relatează că Mana Magdalena era însoțită de „Mana, mama lui Iacov și Iosif’.” (Wa.JTE 138) De fapt, aici nu există nici o contradicție. Problema se poate rezolva pur și simplu spunînd că Ioan a scos în evidență numai prezența Măriei Magdalena, în timp ce Matei a pus accentul pe grup. în realitate aparenta contradicție este una dintr-o serie de indicii care ajută la găsirea răspunsurilor la întrebări de genul unde au stat femeile în ziua Sabatului și care a fost drumul pe care au mers ele duminică dimineața la mormînt. întregul scenariu este revelat impresionant de către proeminentul expert britanic în Noul Testament, John Wenham în cartea sa *Easter Enigma*. (WeJW.EE) în această carte, el adună laolaltă mărturiile existente pentru a demonstra că relatările despre înviere nu conțin contradicții, ci indicii pentru multele activități individuale și de grup ale martorilor cheie ai evenimentelor răstignirii și învierii lui Isus.

Orice judecător, care a fost pus în fața problemei de a pune cap la cap mărturii aparent contradictorii depuse în instanță, poate să înțeleagă cît este de dificil să aplanezi o contradicție dintre doi martori. Timp de mai mulți ani, înainte de pensionarea sa, Sir Norman Anderson a fost directorul Institutului de Studii Juridice Superioare la Universitatea din Londra. Ca unul bine familiarizat cu conflictele aparente din mărturiile diferiților martori, el afirmă:

Trebuie să mărturisesc că sînt înspăimîntat de modul în care unii oameni - printre care și cercetători biblici - sînt gata să facă cele mai categorice afirmații că această istorie nu se poate împăca cu cealaltă sau că această afirmație nu poate fi împăcată cu cealaltă, cînd o scurtă și delicată interogare a martorilor, dacă aceasta ar fi posibilă, ar clarifica întreaga problemă. într-adevăr, poate că uneori o posibilă soluție nu trebuie căutată prea departe, chiar fără interogarea martorilor, reconcilierea sugerată nu poate fi, desigur, dovedită și se poate foarte bine ca în alte cazuri să existe o soluție perfect satisfăcătoare care, nouă, să ne scape. (AnNJC 139)

Soluțiile pentru conflictele biblice aparente ne dau încredere că există soluții și pentru alte așa-zise conflicte. Adesea soluțiile ne dezvăluie cît de

L

CREDINȚA PRIMILOR CREȘTINI

De fapt, toți savanții biblici de azi sînt de acord că, indiferent dacă Isus a înviat din morți sau nu, cel puțin primii ucenici au crezut sincer că el a înviat. Atunci întrebarea: De unde au primii creștini această credință în înviere?

Craig afirmă:

Fără credința în învierea lui Isus creștinismul nu s-ar fi putut naște niciodată. Răstignirea ar fi rămas ultima tragedie din viața fără speranță a lui Isus. Originea creștinismului afirmă de credința acestor primi apostoli că Isus a înviat din morți. Apare inevitabil întrebarea: Cum se explică originea acestei credințe? Așa cum insistă R. H.

Fuller, chiar și cel mai sceptic critic trebuie să presupună un factor misterios, factorul X, care să declanșeze mișcarea creștină, dar întrebarea este: Care este factorul X? (CrW.RO 93)

Savanții, mai ales în Germania, au încercat teoria care spune că creștinismul a împrumutat istoria învierii de la miturile grecești și din religiile misterelor păgâne și au descoperit că nu este adecvată. De aceea, cercetătorii caută astăzi tot mai mult rădăcinile evreiești ale relatărilor învierii.

Fără îndoială că iudeii religioși au crezut cu adevărat în învierea în trup. Craig rezumă câteva dovezi principale: Doctrina iudaică despre înviere este atestată de trei ori în Vechiul Testament (Ezechiel 37; Isaia 26-29; Daniel 12:2) și ea s-a dezvoltat în perioada intertestamentară (2 Macabei 7:9-42; 12:43-5; 1 Enoh 5:7; 22:1-14; 51:1; 61:5; 90:33; 91:9-10; 100:4-5; Testamentul celor 12 Patriarhi Guda) 25:1, 4; (Zebulon) 10:2; (Beniamin) 10:16-18; 2 Baruc 30:2-5; 50:1; 4 Esdra 7:26-44). Devine probabil că această doctrină nu este rezultatul influenței iraniene, ci mai degrabă dezvoltarea logică a concepției despre puterea lui Iahve asupra morții și asupra viitorului (Psalmul 16:10; 49:16; Isaia 25:8; 49:16). Moartea martirilor evrei a fost un stimulent puternic pentru dezvoltarea acestei doctrine. Pe vremea lui Isus credința într-o înviere în trup a devenit o speranță larg răspândită, fiind susținută de farisei, de partea cărora era Isus în controversa cu saducheii (Matei 22:23-33; cf. Fapte 23:8). (CrW.RO 4)

Credibilitatea relatărilor despre înviere

307

Totuși există două deosebiri semnificative între credința iudaică în învierea trupului și credința creștină în învierea lui Isus. Mai întâi, cu toate că istoria biblică evreiască conținea relatări despre înviere, poporul evreu credea că adevărata înviere în trup va avea loc doar la sfârșitul vremurilor sau al istoriei și nu în cadrul istoriei, ca un eveniment istoric. Orice persoană „înviată” în cele din urmă murea din nou. În al doilea rând, concepția iudaică despre înviere era că ea va fi generală, nu doar a unei singure persoane. Aceste două aspecte: că învierea va fi (1) generală și (2) va avea loc la sfârșitul istoriei, sînt cele pe care evreii le au întotdeauna în vedere cînd percep învierea. Craig afirmă:

Deci, cînd Isus o asigură pe Marta că fratele ei Lazăr va învia, ea răspunde: „Știu că va învia la înviere în ziua de apoi” (Ioan 11:24). Ei nu-i trece prin minte că Isus îi va readuce imediat fratele la viață. La fel, cînd Isus le spune ucenicilor că va învia din morți, ei cred că aceasta va fi la sfârșitul lumii (Matei 9:9-13). (&W.CS93)

Dunn accentuează:

învierea pe care o așteptau fariseii era învierea morților de la sfârșitul istoriei, „învierea generală” - învierea despre care vorbește Daniel: „Mulți din cei ce dorm în țărîna pămîntului se vor scula: unii pentru viața veșnică și alții pentru ocară și rușine veșnică” (Daniel 12:2). Trăsătura neobișnuită a afirmației creștine era credința lor că numai Isus a fost înviat înainte de sfârșitul lumii. (CuJ.E 73)

De aceea, conform credinței evreiești, nu există nici un motiv ca primii creștini să fi dezvoltat o credință în învierea trupului (1) în cadrul istoriei sau (2) a unei singure persoane și anume Isus. După cum se exprimă Craig: „Factorul misterios X încă lipsește.” (OW.RO6) De aceea trebuie să ne întoarcem înapoi și să căutăm explicația în relatările învierii.

Pe lângă aceasta, cu toate că primii creștini, aproape toți evrei, au continuat să se închine în sinagogi și să țină Sabatul ca zi de odihnă, ei au început, de asemenea, să se adune în prima zi a săptămînii (Fapte 20:7) ca să „frîgă pîinea”, foarte probabil în amintirea învierii lui Isus. (VeziCa DA. FS 280-302.) Această practică indică încă o dată că narațiunile învierii sînt singura explicație care mai rămîne.

În fine, viețile dramatic schimbate ale primilor creștini cer o explicație la fel de dramatică, ca o cauză credibilă. În această privință mărturia savantului evreu necreștin Pinchas Lapide este puternică. Folosim cuvîntul „necreștin” nu într-un sens peiorativ, ci doar în sensul că Lapide nu crede că Isus este Mesia. Totuși, printr-un gest puternic de reconciliere cu cei pe care el îi crede

308

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

frații lui de credință în singurul Dumnezeu viu al lui Avraam, Isaac și Iacov, Lapide își exprimă convingerea fermă în realitatea istorică a învierii în trup a lui Iisus:

Cum se poate explica faptul că, în ciuda oricărei credibilități, adepții lui nu s-au risipit, *nu* au fost uitați și cauza lui Iisus *nu* și-a găsit infamul sfîrșit pe cruce?

Cum putea un proclamat al mîntuirii, care a fost de trei ori dezamăgit și care a dezamăgit de trei ori la rîndul său, să devină punctul de plecare al celei mai mari și mai influente religii din lume?

Cum a fost posibil ca ucenicii Lui, care nu excelau deloc în inteligență, elocvență sau în tăria credinței, să fie în stare să înceapă marșul lor victorios de convertire a lumii doar *după* devastatorul fiasco de pe Golgota - un marș care făcea ca toate succesele lor de dinainte de Paște să pălească totalmente?

Cu alte cuvinte, cum a fost totuși posibil ca adepții lui Iisus să fie capabili să biruiască cea mai teribilă dintre toate dezamăgirile? Cum a fost posibil că, în ciuda oricărui lucru, Iisus a devenit Mîntuitorul Bisericii, cu toate că prezicerile Lui nu s-au împlinit și că revenirea Lui atît de așteptată nu a avut loc? (LaP.R 69) '

Lapide răspunde la aceste întrebări analizându-și propria sa luptă și concluziile la care l-a dus studiul său: Cu privire la viitoarea înviere a morților, eu sînt și rămîn un fariseu. (Fariseii credeau într-o înviere în trup.) Cu privire la învierea lui Isus în Duminica Paștelui, am fost multe decenii un saducheu. (Saducheeii nu credeau într-o înviere în trup.) Acum nu mai sînt saducheu, din momentul în care următoarea deliberare m-a făcut să regîndesc totul încă o dată. În nici unul din cazurile în care literatura rabinică vorbește despre asemenea viziuni, nu au urmat schimbări esențiale în viața celui înviat sau a acelor care au experimentat viziunile. Rămîne doar viziunea, care este repovestită într-o credință uimită și uneori înflorită, dar fără să aibă loc nici o consecință observabilă.

Cu totul altceva se întîmplă cu ucenicii lui Isus în acea Duminică de Paște ... Dacă acest grup speriat și înfricoșat al apostolilor, care erau gata să lase totul baltă și să fugă disperați să se ascundă în Galilea; dacă acești țărani, ciobani și pescari, care și-au trădat și renegat învățătorul și apoi s-au îndoit de El, au putut fi schimbați brusc peste noapte într-o

Credibilitatea relatărilor despre înviere

309

societate misionară plină de încredere, convinși de mîntuire și capabili să lucreze cu mult mai mult succes după Paște decît înainte de Paște, atunci nici o viziune sau halucinație nu este suficientă ca să explice o asemenea transformare revoluționară. Pentru o sectă sau o școală sau un ordin, poate că o singură viziune ar fi fost suficientă - dar nu pentru o religie mondială care a fost în stare să cucerească Occidentul datorită credinței de la Paște. (LBP.R 125-126) Despre același lucru cercetătorul britanic C. F. D. Moule afirmă:

Dacă apariția nazarinenilor, un fenomen atestat incontestabil de Noul Testament, face o mare breșă în istorie, o breșă de dimensiunile și forma învierii, cu ce-și propune istoricul secular să o umple? ... Nașterea și creșterea rapidă a Bisericii creștine ... *rămîne o enigmă nerezolvată pentru orice istoric care refuză să ia în serios singura explicație oferită de Biserica însăși.* (MoCF.PNT 3,13)

CONCLUZIE

Dovezile pe care le avem indică spre originea foarte timpurie a relatărilor privitoare la învierea lui Isus. De fapt, relatările sînt atît de timpurii, încît ele trebuie să-și aibă originea în însăși relatările ucenicilor, care-și povesteau experiențele acelei prime dimineți de duminică, cînd au găsit mormîntul gol. Relatările lor sînt de natură istorică, nu mitologică sau legendară. Aceste relatări vorbesc despre învierea lui Isus într-o asemenea manieră, încît nu se poate să fi fost împrumutate nici din așteptările elenistice, nici din cele iudaice. De aceea, este mult mai logic să acceptăm relatările ca pe acelea ale unor bărbați și femei care pur și simplu transmit altora lucrurile pe care le-au observat ei. Cu alte cuvinte, relatările despre învierea lui Isus sînt izvoare istorice demne de încredere a ceea ce a avut loc în realitate.

15

MESIA ȘI FIUL LUI DUMNEZEU?

■T

JL oți cei patru evangheliști se referă în mod repetat la Isus cu termenul „Cristos”, care este traducerea grecească a cuvîntului evreiesc „Messiah” sau „Unsul”. Și mai alarmant pentru mintea evreilor este faptul că evangheliștii se referă, în mod repetat, la Isus drept Fiul lui Dumnezeu. Alăturînd cei doi termeni, Marcu își începe relatarea: „începutul Evangheliei lui Isus Cristos, Fiul lui Dumnezeu”. După Matei 16:16, Petru a făcut la fel cînd l-a răspuns lui Isus: „Tu ești Cristosul, Fiul Dumnezeului Celui Viu.”

Aceste afirmații din Evanghelii (precum și primele învățături ale lui Pavel și ale altora) pun o întrebare critică cu privire la istoricitatea lui Isus: Dacă evangheliștii au scris, în mod greșit, despre Isus ca fiind Mesia, Fiul lui Dumnezeu, chiar Dumnezeu însuși, cum poate cineva avea încredere că ei ne-au dat o descriere exactă despre Isus cel istoric? De aceea trebuie să discutăm dacă evangheliștii au greșit cînd i-au atribuit lui Isus calitatea de Mesia și cea de divinitate.

Ideea că scriitorii evrei ar fi putut atribui dumnezeire unei ființe umane a atras relatărilor evanghelice multe critici. În cartea sa *Jesus: The Evidence*, Ian Wilson are un capitol intitulat „Cum a devenit El Dumnezeu”. D pretinde în acel capitol că „nici o Evanghelie nu l-a considerat pe Isus ca fiind Dumnezeu și nici chiar Pavel nu a făcut aceasta”. (WUJTE168) După Wilson, îndumnezeirea lui Isus a fost, în primul rînd, un rezultat al Consiliului de la Niceea din secolul al IV-lea și nu credința primilor creștini.

De aceea, în acest capitol este necesar să sortăm detaliile istorice care au legătură cu pretinsul mesianism și pretinsa dumnezeire a lui Isus. Credea El că este Mesia și Fiul lui Dumnezeu? Ce înțelegea El prin termenii „Fiul lui Dumnezeu” și „Fiul Omului”? Ce înțelegeau oamenii că vrea El să spună? Pentru a răspunde la aceste întrebări, trebuie mai întîi să înțelegem cum se așteptau oamenii să fie Masia.

AȘTEPTĂRILE MESIANICE

Începînd din anul 164 î.Cr., timp de aproximativ 100 de ani, poporul evreu a trăit în independență națională. Profesorul Jim Fleming, reflectînd la faptul că evreii și-au pierdut în cele din urmă suveranitatea națională,

afirmă:

310

Mesia și *Fiul lui Dumnezeu* ?

311

Cu toate că aceasta perioadă a fost brusc întreruptă de campania romanilor și a generalului Pompei (63 î!Cr.), nu s-a pierdut niciodată complet speranța în redobândirea independenței. Isus s-a născut într-o vreme în care oamenii așteptau venirea lui Mesia și eliberarea de sub jugul roman. (FULF 5)

Una din cele mai reușite analize ale așteptărilor mesianice din secolul I a fost făcută de Geza Vermes. El observă că în acea vreme a existat atît o credință populară larg răspîndită despre cum va fi Mesia, cît și o serie de opinii ale unor grupuri minoritare: „Ar părea mai potrivit să ții minte deosebirea dintre așteptările mesianice generale ale evreilor palestinieni și anumite speculații mesianice, caracteristice unor minorități de oameni cu carte sau/și ezoterici.” (VeGJTJ 130)

Pentru a preciza ce fel de Mesia așteptau masele de evrei, Vermes sugerează: „Un răspuns credibil urmează să fie găsit prin metoda cea mai puțin academică, dar în același timp cea mai normativă și cea mai literară ca formă: rugăciunea.”

De aceea, una din cele mai bune surse care s-a păstrat cu privire la așteptările mesianice din acea vreme sînt *Psalmii lui Solomon*, soriși probabil imediat după cucerirea Iudeii de către romani, în anul 63 î.Cr. Acești Psalmi (pe care este evident că nu i-a scris Solomon), reflectă părerea comună despre un Mesia drept, neprihănit, stăpînitor, care va reinstaura suveranitatea Israelului pe calea armelor și va restaura o domnie dreaptă peste națiune:

Privește, oh, Doamne și ridică-le împăratul lor, fiul lui David ...și încinge-l cu putere, ca să poată zdrobi pe conducătorii nedrepti... Cu un toiag de fier să sfărîme în bucăți toată averea lor, El va distruge popoarele fără Dumnezeu cu cuvîntul gurii Sale ... Și va strînge laolaltă un popor sfînt... El va face ca popoarele păgîne să-i slujească sub jugul său... Și el va fi un împărat drept, învățat de Dumnezeu... Și nu va fi nedreptate în zilele lui în mijlocul lor, pentru că toți vor fi sfinți și împăratul lor va fi Unul Domnului.¹ Psalmul 18 al lui Solomon vorbește despre Unul lui Dumnezeu care-și va „folosi „toiagul” pentru a băga „frica de Domnul” în orice om și pentru a-i călăuzi înspre „lucrările dreptății.”” (VeG.JTJ 131)

Fleming notează:

O „broșură” foarte populară, scrisă probabil cu o generație sau două înainte de Isus, reflectă gîndurile multora care se țineau după Isus pe dealurile Ghenezaretului... „Un

312

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

împărat sfînt va veni și va domni peste lumea întreagă - și atunci răzbunarea lui va cădea asupra poporului din Latium și Roma va fi nimicită de tot... Vai, sārăcul și părăsitul de mine! Cînd va veni ziua, ziua judecării Dumnezeului cel veșnic, a marelui împărat?” (Oracolele Sibiline).(HJ.JAS21)

Zeloții sau sicarii au găsit în această așteptare generală un pămînt fertil pentru cultivarea cauzei lor militare.

Alții, cum erau fariseii, se mulțumeau să aștepte pe cineva, care să se potrivească mai exact în timpul regelui David. „Fiul lui David” era termenul popular, luat din Vechiul Testament, pentru Mesia cel așteptat. Descrierea făcută de Filo lui Mesia cel așteptat exprimă probabil cel mai bine faptele de vitejie militară al celui care va să vină. în cartea sa, *Rewards and Punishment*, el interpretează profeția lui Balaam din Numeri 24:7 astfel: „Căci va veni un om”, spune profeția, „și conducîndu-și ostile la război el va supune popoare mari și numeroase, pentru că Dumnezeu a trimis în ajutorul Lui sprijinul de care se bucură cei evlavioși și acesta este curajul neînfîcat al sufletului și atotputernica tărîe a trupului, oricare din ele răspîndind frică în vrăjmași și care, dacă sînt unite, sînt de neînvins. Vermes concluzionează:

Rugăciunile antice ebraice și interpretările biblice demonstrează fără echivoc că, dacă în perioada intertestamentală un om pretindea sau era proclamat a fi „Mesia”, ascultătorii lui ar fi presupus, bineînțeles, că el se referă la Mintuitorul davidic și s-ar fi așteptat să aibă în fața lor o persoană dotată cu talentele combinate ale vitejiei soldățești, dreptății și sfințeniei. (VeG.JTJ 134)

Este deci de înțeles, mai ales avînd în vedere ocupația romană a Israelului, de ce majoritatea poporului evreu nu vedea în Isus ceea ce așteptau ei de la Mesia.

Miliar Burrows de la Yale scria: „Isus nu se asemana de loc cu ceea ce așteptau evreii să fie Fiul lui David, încît chiar și ucenicii Lui au găsit că este aproape imposibil să lege ideea despre Mesia de El.” (BuM.ML(V) 68) Și în cele din urmă, așa cum spune savantul evreu Samuel Sandmel: „Orice pretenții făcute în timpul vieții lui Isus, că El era Mesia pe care-l așteptaseră evreii, au fost anulate de răstignirea Lui și de prăbușirea oricărui aspect politic al mișcării sale și de trista realitate că Palestina tot nu era eliberată de sub dominația romană.” (SoSJU 33)

Imaginea generală despre Mesia, aceea de eliberator militar care va domni, a fost deci o piedică firească pentru marea parte a poporului evreu de a-L considera pe Isus ca fiind Mesia. Întrebarea este: Era conceptul popular general corect?

Mesia și *Fiul lui Dumnezeu* ?

313

Este clar că nu toți evreii din vremea lui Isus susțineau părerea majorității. Vermes observă: „Pe lângă conceptul regal, speculația mesianică din iudaismul antic includea noțiuni despre un Mesia profet și preot și în unele cazuri, despre o figură mesianică ce va împlini toate aceste funcții. "(VeGJTJ 135) *The Testament of Levi*, de exemplu, spunea:

Atunci Domnul va ridica un nou preot... Și el va face o judecată dreaptă pe pământ... Și steaua lui va răsări pe cer, ca cea a unui împărat... Și va fi pace pe tot pământul... Și cunoștința despre Domnul va fi răspândită... ca apele mărilor ... Și duhul înțelegerii și sfințeniei se va odihni peste el.³ Comunitatea de la Qumran se pare că aștepta trei figuri mesianice. Unul din documentele lor prezice: „Până când va veni Profetul și Mesia lui Aaron și Israel." (VeG.DSS 87) 2 Baruh 30:1 vorbește despre Mesia întorcându-se „în glorie" de pe pământ, probabil în cer și 4 Ezra 14:9 vorbește despre un Mesia („Fiul meu") care se pare că locuiește în cer. 4 Ezra 7:29 vorbește despre moartea lui Mesia, așa cum fac și alte referiri, dintre care unele pot fi mai târzii de anul 135 d.Cr. și de aceea fac aluzie la moartea lui Simon bar Kosiba (Kochba) despre care Rabi Akiba a susținut că este Mesia. Problema importantă este că nu toți împărtășeau conceptul popular despre așteptatul Mesia. Erau destule lucruri obscure despre cum trebuia să fie Mesia, pentru ca unii, mai ales dintre evreii religioși, să considere carisma lui Isus potrivită cu imaginea lor despre Mesia. Faptul că ei așteptau, de asemenea, ca El să elibereze Israelul de sub opresiunea romană a făcut ca misiunea principală a lui Isus să fie și mai complicată. Fleming explică: Mulțimile „de partea noastră" (a Mării Galileii) făceau mereu presiuni asupra lui Isus, încât El avea dificultăți în a-i învăța pe oameni. Reputația Lui de rabin care vindecă depășea dorința Lui de a fi cunoscut ca și învățător. Când Isus este „de partea noastră", El spune adesea oamenilor pe care îi vindecă să nu mai spună altora, pentru ca mulțimile să nu se strângă pentru vindecări, semne și minuni. Mulți evrei asociau darul lui Isus de a vindeca, cu cel al unui Mesia care ar putea conduce țara la o revoltă împotriva Romei. Mulți din mulțime erau probabil curioși să vadă ce poziție va adopta El față de opresiunea romană. (FU.JAS 21) Este discutabil dacă Isus a vrut sau nu să fie cunoscut, în primul rând, ca învățător. Ceea ce este clar este că conceptul popular despre Mesia nu se potrivea cu conceptul Lui despre Mesia.

Legat de un alt factor, devine foarte clar de ce Isus nu a umblat făcându-și publicitate și anunțând: „Eu sînt Mesia; urmați-Mă." Marea problemă erau

314

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Mesia și Fiul lui Dumnezeu ?

315

romanii. Ei cunoșteau foarte bine așteptările mesianice ale poporului evreu. Tacit (scriind la începutul secolului al D-lea d.Cr.) raportează: „Exista o convingere fermă ... că exact în aceste vremuri Orientul urma să devină puternic și conducători veniți din ludea vor cuceri un imperiu universal."⁴ Cam în același timp, scriind despre deceniul care a urmat după distrugerea Templului din anul 70 d.Cr., Suetoniu scria: „Se răspîndise în întregul Orient o veche credință, anume că era predestinat ca bărbatului, care se trag din ludea, să conducă lumea. Este evident că romanii erau gata în orice clipă să nimicească orice revoltă mesianică. Nu este de mirare că Isus nu umbla strigînd: „Eu sînt Mesia." După cum vom vedea, El avea mijloace mult mai eficiente de a face acest anunț.

Evangheliile fac adesea cunoscute așteptările mesianice ale poporului. Relatările evanghelice reflectă exact aceste așteptări, de la începutul vieții pămîntesti a lui Isus, cînd Simon îl recunoaște pe Isus în Templu drept mult așteptatul Mesia și pînă la sfîrșit, cînd mulți îi dau onoarea cuvenită lui Mesia, atunci cînd intră triumfător în Ierusalim, relatările evanghelice reflectă exact aceste așteptări.

Așteptările mesianice ale poporului evreu sînt unul din cele mai puternice motive de a avea încredere în acuratețea relatărilor evanghelice, cînd ele descriu activitățile lui Isus. Scepticii pretind adesea că viața lui Isus descrisă în Evangheliile este prea supranaturală pentru a fi crezută. Ceea ce se uită adesea este că marea cauză a ucenicilor a murit pe cruce. În mod sigur Isus nu a împlinit așteptările mesianice ale ucenicilor Săi. Trebuia să se întîmple ceva, ceva cel puțin tot atît de puternic ca și ceea ce descriu Evangheliile, care să-i motiveze pe evrei, bărbați și femei, să-și riște viața propagînd acest mesaj, care era atît de diametral opus opiniei mesianice predominante a acele vremi.

CREDEA ISUS DESPRE SINE CĂ ESTE MESIA?

De fapt, din moment ce figura lui Mesia nu apare ca fiind centrală învățaturii lui Isus și din moment ce nu s-a păstrat nici un document referitor la vreo provocare ostilă față de statutul lui mesianic, înainte de ultimele sale zile în Ierusalim, din moment ce, mai mult decît atît, el s-a abținut deliberat să aprobe mărturia lui Petru și, în general, nu a declarat el însuși despre sine că este Cristosul, există toate motivele să ne întrebăm dacă el credea cu adevărat aceasta despre sine. (VeG.JTJ 149)

În acest citat, Geza Vermes ridică următoarele patru obiecții la afirmația că Isus credea despre Sine că este Mesia: 1. că figura lui Mesia nu se afla în centrul învățaturii lui Isus;

2. că nu există nici o relatare despre vreo provocare ostilă, anterioară ultimelor Sale zile în Ierusalim, referitoare la statutul mesianic al lui Isus;

3. că bus s-a abținut în mod deliberat de la aprobarea mărturiei lui Petru că bus este Cristosul;

4. că, în general, bus nu a declarat despre Sine că este Cristosul. Să analizăm fiecare punct separat.

Obiecția 1: „Figura lui Mesia nu apare ca fiind în centrul învățăturii lui Isus.”

Pune-te în locul lui bus. Dacă tu ai fi fost Mesia, ți-ai fi concentrat toată învățătura spre o conceptualizare corectă a lui Mesia? Analizează următoarele puncte:

(a) Misiunea ta este de a călători și tu știi că ori de câte ori folosești cuvântul *Mesia* toată lumea este gata să-ți interpreteze greșit vorbele. Este un cuvânt „exploziv”.

(b) Din poziția ta strategică (de Mesia) știi că părerea generală a poporului despre Mesia nu este singurul lucru care nu este în regulă. Mai important încă, întreaga lor imagine despre împărăția lui Dumnezeu este denaturată. O lectură a cuvintelor tipărite cu roșu, într-o ediție specială negru-roșu a Evangheliei după Matei, dezvăluie cât de multe alte lucruri a trebuit să-i învețe bus pe oameni pe lângă o concepție corectă despre Mesia.

(c) Faptele vorbesc mai tare decât cuvintele. Dacă tu ai fi cu adevărat Mesia, nu ar avea mai mare efect să o demonstrezi, decât doar să predici despre acest lucru?

(d) Prin ceea ce a spus bus a lămurit mai indirect, dar mai eficient, adevăratul înțeles și scop al rolului lui Mesia. Privind din nou doar la Evanghelia după Matei, el a arătat că

- Mesia trebuie să împlinească tot ce trebuie împlinit (3:15);

- Mesia este Cel care propovăduiește împărăția Cerurilor (4:17);

- Mesia îi face pe oameni pescari de oameni (4:19);

- Mesia învață cu autoritate supremă, de exemplu: „Ați auzit că s-a zis celor din vechime... dar Eu vă spun ...” (capitolele 5-7);

- Mesia a venit să împlinească Legea și proorocii (5:17).

Am putea continua, dar sper că ați înțeles esențialul. Tot ce-a spus bus ridică spre o imagine corectă a împărăției lui Dumnezeu, întemeiată de El însuși, ca Mesia.

Dar în mod și mai direct, bus a încercat să clarifice prin învățătura Sa identitatea lui Mesia. Toate cele trei Evanghelii sinoptice relatează în-

316

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

trebareare El o pune unui grup de rabini: „Ce credeți voi despre Cristos? Al cui fiu este?”

Cînd ei răspund: „Fiul lui David”, el întreabă: „Cum atunci David, fiind insuflat de Duhul, îl numește „Domn”, cînd zice: „Domnul a zis Domnului meu: „Șezi la dreapta Mea, pînă voi pune pe vrăjmașii Tăi sub picioarele Tale?”” Deci, dacă David îl numește „Domn”, cum este El fiul lui?” Nimeni nu I-a dat nici un răspuns. Isus se referea la ceva, care era în afara standardelor fariseilor. Putea oare Mesia să fie Domn peste David, cu alte cuvinte, din veșnicie? Răspunsul: „Fără comentarii!” Este ca și cum cineva s-ar duce la un actor vestit, să spunem Jack Nicholson și i-ar spune: „Ți-a spus vreodată cineva că semeni foarte bine cu Jack Nicholson?” Cînd Jack răspunde: „Asta poate pentru că eu sînt Jack Nicholson”, omul îi spune: „Nu, nu se poate. Jack Nicholson are mai muk pâr decât tine.”

Ce poți spune? Omul acela își are deja standardul lui și tu nu te încadrezi în el.

Isus s-a referit la același lucru, imediat după aceea, cînd a vorbit mulțimii adunate în jurul Său. în mijlocul predicii Sale El a afirmat: „Voi să nu vă numiți Rabi! Pentru că unul singur este învățătorul vostru: Cristos.”⁷

Mai tîrziu, Le-a vorbit ucenicilor Săi despre cum să recunoască pe falșii Mesia și chiar îl identifică pe Fiul Omului, termenul favorit, prin care se referea la Sine, ca fiind Mesia.⁸ Cuvintele Sale indică clar faptul că Mesia este mai mult decât o figură pămînteană. în Ioan 7:25-29, Isus caută să clarifice natura lui Mesia. De data aceasta reacția este ordinul dat soldaților, să-L prindă.⁹

în Ioan 17, cînd Isus Se roagă în fața ucenicilor Lui, El pretinde despre Sine o serie de lucruri uimitoare. în mod clar, referindu-Se la Sine, El afirmă printre altele:

(1) că Dumnezeu I-a dat autoritate peste toată omenirea (v. 2);

(2) că El, Isus, este Cel care dă viața veșnică (v. 3);

(3) că viața veșnică înseamnă să-L cunoască pe El, așa cum îl cunoaște cineva pe Dumnezeu (v. 3);

(4) că Isus a fost în slavă cu Dumnezeu Tatăl din veșnicie (v. 5);

(5) că Isus a ieșit din Dumnezeu Tatăl (v. 8);

(6) că Isus este una cu Dumnezeu Tatăl (v. 8);

(7) că Isus se întoarce la Dumnezeu Tatăl (v. 13); și

(8) că Dumnezeu Tatăl este în Isus. Ținînd cont de aceste afirmații, Mesia cel pur uman din credința populară este un personaj extrem de palid.

De aceea, cînd Vermes spune că Isus nu a făcut dir? Mesia o figură centrală a învățăturii Sale, nu putem să fim de acord cu eS. El nu a făcut dintr-un pur uman figura centrală a învățăturii Sale, ci, așa cum vom arăta

Mesia și Fiul lui Dumnezeu ?

317

mai jos, D face din identitatea Sa, de Mesia mai mult decât uman, elementul central al învățăturii Sale.

Obiecția 2: „Nu s-a păstrat nici o relatare despre vreo provocare ostilă referitoare la statutul mesianic (al lui Isus) Înainte de ultimele Sale zile În Ierusalim.”

Dacă Isus evită, în mod special, folosirea termenului Mesia din cauza conotației greșite și datorită ocupației romane, atunci de ce să ne așteptăm la vreo relatare despre confruntări datorită problemei mesianice? Având în vedere lucrările Sale și ceea ce pretindea Isus, martorii ostili erau preocupați de o problemă mult mai serioasă - blasfemia! Ca urmare, relatările* arată că aproape întotdeauna confruntările se concentrau asupra problemei autorității lui Isus de a învăța și de a face lucrurile pe care Le spunea și Le făcea. **Obiecția 3: „(Isus) s-a abținut, în mod deliberat, să aprobe mărturia lui Petru.”**

Noi nu putem înțelege cum poate cineva să spună că Isus nu a aprobat mărturia lui Petru: „Tu ești Cristosul, Fiul Dumnezeului Celui Viu”. Matei, un martor ocular, relatează că Isus l-a lăudat pe Petru în cel puțin patru moduri specifice :

1. El afirmă, în mod specific, că Petru este binecuvântat pentru că a recunoscut că Isus este Mesia. I-ar fi spus Isus lui Petru că e binecuvântat, dacă Petru ar fi făcut o mărturisire falsă?
2. Scopul întregii lucrări a lui Isus printre evrei a fost să-i ajute să-și ridice ochii de la o împărăție pămînteană, în care ei ar fi stăpînit peste neamuri și să și-i ațină spre o împărăție spirituală, împlinind promisiunea făcută de Dumnezeu lui Avraam: „Toate familiile pămîntului vor fi binecuvîntate în tine” (Genesa 12:3). Cînd Petru recunoaște că Isus este Mesia, în ciuda abordării lui militare, Isus îl felicită: „Nu carnea și sîngele ți-au descoperit lucrul acesta, ci Tatăl Meu care este în ceruri.” (Observați expresia „Tatăl Meu”. Aceasta nu era obișnuită în vremea aceea. Evreii se refereau la Dumnezeu numai cu titlul „Tatăl nostru”).
3. Isus l-a apreciat pe Petru cînd i-a spus: „Și Eu îți spun: tu ești Petru și pe această piatră (probabil referindu-se fie la Isus însuși, fie la afirmația făcută de Petru) voi zidi Biserica Mea și porțile Locuinței morților nu o vor birui.” Aceasta este chiar o mare apreciere.
4. Isus afirmă că-i va da lui Petru cheile împărăției Cerurilor și autoritatea de a „lega” și de a „dezlega” pe pămînt ceea ce a fost legat și dezlegat în cer. Din nou, aceasta este o apreciere foarte generoasă la adresa lui Petru; de fapt, o răsplată pentru că el și-a concentrat privirile spre

318

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

interesele lui Dumnezeu. Ca nu cumva cititorul să creadă că Isus este incapabil să respingă o afirmație falsă, uitați-vă doar patru versete mai jos și veți vedea cum 3 dezaprobă Isus pe Petru, cînd acesta privește din nou la o împărăție omenească. Cînd Petru spune că Isus nu ar trebui să se ducă la Ierusalim ca să sufere și să moară, Isus îi răspunde:

„Înapoia Mea, Satano! Tu ești o piatră de poticnire pentru Mine! Căci gîndurile tale nu sînt gîndurile lui Dumnezeu, ci gîaduri de-ale oamenilor.” (Matei 16:23)

Dacă Petru l-ar fi numit, în mod greșit, pe Isus Mesia, Isus ar fi fost cu siguranță gata să-l mustre cu asprime pentru aceasta! Trebuie deci să concluzionăm că Isus l-a apreciat pe Petru în modul cel mai categoric. **Obiecția**

4: „În general, (Isus) a evitat să Se declare ca fiind Cristosul (Mesia).”

Din nou, mărturia relatărilor martorilor direcți despre viața pămînteană a lui Isus, se opune puternic acestei afirmații. Am expus deja motive importante datorită cărora Isus a evitat să pretindă că El este Mesia și motivul pentru care El „a poruncit ucenicilor Săi să nu spună nimănui că El este Cristosul.” (Matei 16:20) Dar aceasta diferă întru totul de acuzația că El nu ar fi spus despre Sine că este Mesia. În moduri adesea mult mai subtile, dar mai pline de putere, Isus a declarat despre Sine că este Mesia, aproape pe fiecare pagină a Evangheliilor. Încă de la vîrsta de 12 ani, Isus se referă la Dumnezeu cu termenul „Tatăl Meu”. El continuă să folosească termenul de-a lungul relatărilor Evangheliei - în total de 40 de ori! Savantul din Ierusalim, Dr. Robert Lindsey, explică semnificația acestei expresii:

Rugăciunile din sinagoga conțin de multe ori expresia „Tatăl nostru (*Avinu*) care ești în ceruri” și Isus și-a învățat ucenicii o rugăciune care începe de asemenea cu „Tatăl nostru, care ești în ceruri”. Totuși expresia „Tatăl Meu” (*avi*), aproape cu siguranță trebuie să fi părut nepotrivită evreilor din acea vreme. În Scriptura ebraică se face o singură referire la Dumnezeu drept „Tatăl Meu”, în Psalmul 89, care vorbește despre Mesia care va veni.

Versetul 26 spune: „El îmi va zice: *J'vi ata*” - „Tu ești Tatăl Meu.” Mesia are dreptul să-I spună lui Dumnezeu „Tatăl Meu”. Sînt destul de sigur că rabinii din vremea lui Isus învățau poporul să spună „Tatăl nostru care ești în ceruri”, deoarece ei spuneau că „Tatăl Meu” este rezervat doar pentru Mesia.

2 Samuel 7:14 conține de asemenea o profeție despre Mesia: „Eu îi voi fi Tată și El îmi va fi Fiul.” Acest verset *Mesia și Fiul lui Dumnezeu* ?

319

marchează originea unui Mesia care urma să vină, care este Fiul lui Dumnezeu.

Din Psalmul 89:26, 2 Samuel 7:14 și Psalmul 2:7 se știa că Mesia va fi Fiul lui Dumnezeu, dar aceste versete nu conțin expresia „fiul lui Dumnezeu”. Se folosește doar „El îmi va spune: „Tu ești Tatăl Meu”; „Eu îi voi fi Tată, El îmi va fi Fiul” și „Tu ești Fiul Meu, astăzi Te-am născut”. Acesta este modul ebraic de a exprima mesianismul

- era felul în care vorbea Duhul Sfânt și în care vorbea Isus. (UR.MC 11) Isus S-a declarat Mesia și prin lucrurile pe care Le-a făcut. Priviți-l pe Ioan Botezătorul în Matei 11. Ioan este în închisoarea lui Irod și are timp liber să gîndească. El începe să recapituleze evenimentele vieții sale și, în special, meditează asupra faptului dacă ar fi trebuit sau nu ar fi trebuit să-și trimită ucenicii la Isus, cu cîteva luni în urmă. Avînd unele îndoieli, el îi pune lui Isus o întrebare prin intermediul ucenicilor lui: „Tu ești Acela care are să vină sau să așteptăm pe altul?”¹³

Isus răspunde ucenicilor lui Ioan:

Duceți-vă de spuneți lui Ioan ce auziți și ce vedeți: orbii își capătă vederea, șchiopii umblă, leproșii sînt curățiți, surzii aud, morții înviază și săracilor li se propovăduiește Evanghelia.¹⁴

Isus a luat aceste cuvinte din două versete din Isaia. Primul, 35:5, apare în mijlocul unui pasaj care vorbește despre venirea împărăției lui Dumnezeu în Sion. Al doilea, 61:1, se găsește într-un context care anunță anul de îndurare al Domnului. De aceea, Ioan va fi înțeles că Isus nu spunea doar „Da, Eu sînt Mesia”, ci și: „Iată, doresc să-ți aduc dovezi că afirmația Mea este adevărată, dovezi pe care nu ți le poate aduce nimeni altcineva.” în acest sens, de fiecare dată cînd Isus a vindecat pe cineva sau a făcut vreo altă minune, El a declarat despre Sine că este Mesia.

Am menționat mai înainte cum a declarat Isus despre Sine că este Mesia prin intrarea triumfală în Ierusalim. Un verset din *Talmudul Babilonian*, Menahoth 78b, conține explicația Rabinului Yohanan că „în afara zidului” Ierusalimului înseamnă nu mai departe de zidul de la Betfaghe. Cînd Isus încalcă pe măgarușul din Betfaghe și intră cîlare în Ierusalim, El face o afirmație clară că înțelege despre Sine că este Mesia. El intenționează foarte dar să împlinească Zaharia 9:9:

„Saltă de veselie, fiica Sionului!

Strigă de bucurie, fiica Ierusalimului!

Iată că împăratul tău vine la tine.

El este neprihănit și biruitor, smerit

320

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

321

și cîlare pe un măgar, pe un mînz,

pe mînzul unei măgărițe.” Poporul a înțeles foarte clar intențiile lui Isus. Fleming afirmă:

Palmierul a devenit simbolul naționalismului evreiesc, însă în Duminica Floriilor populația săracă a

Ierusalimului simțea mîna grea a Romei deasupra ei. Există o concepție răspîndită a evreilor din vremea lui Isus, că Mesia va veni în perioada Paștelui. (Țineți minte că după ce Isus a hrănit cei 5000 de oameni, poporul „a vrut să-L facă împărat pentru că Pastele era aproape”?) Rolul pe care Mesia urma să-L joace în așteptările populației era că El va elibera poporul din robie ... ca pe vremea exodului din Egipt. Aducînd acele ramuri de palmier, poporul spunea într-un fel: „Isuse, sîntem toți alături de Tine ... vezi că ai destui care să Te urmeze să distrugi garnizoana romană din Ierusalim.” (FU.JJ 7)

Există cinci evenimente relatate în Evanghelii, citate de Vermes drept cele mai proeminente, prin care se poate arăta că Isus a declarat despre Sine că este Mesia. (Vezi VeG.JTJ 140-43.) Primul și singurul pe care Vermes îl acceptă ca fiind autentic de la Isus, este atunci cînd Isus pune întrebarea despre faptul că David, se referă la „fiul său” ca fiind „domn”.¹⁵ El îl refuză ca fiind un simplu „argument exegetic *ad hominem*, adică, unul în care El a vrut doar să arate că fariseii foloseau metode greșite de interpretare a Scripturii și nu că El este neapărat de acord că fiul lui David era un fel de domn supra-uman. Însă Isus accentuează, în mod deosebit, natura lui Mesia, căci El începe discuția întrebîndu-i: „Ce credeți despre Cristos? Al cui fiu este El?” Concluzia logică este că, dacă Cristosul este fiul lui David și dacă voi îl mai așteptați încă și dacă David îl numește „Domn”, atunci Mesia trebuie să fi existat deja înainte de a intra în istoria omenirii. Isus acordă în mod categoric importanță acestui fapt pe care-l afirmă mai direct față de ucenicii Săi, cînd se roagă: „... de la Tine (Dumnezeu) am ieșit!”¹⁶.

Vermes exclude celelalte patru pasaje drept neautentice, fără nici un alt motiv, decît că el nu crede că Isus a spus ceea ce scriitorii Evangheliilor spun că ar fi spus. Aceasta este atitudinea preferată de către cei care abordează critica superioară, atunci cînd textele contrazic propriile lor credințe. Cele patru pasaje sînt (1) Isus anunță a doua Sa venire ; (2) promisiunea lui Isus: „Și oricine vă va da de băut un pahar cu apă, în Numele Meu, pentru că sînteți ucenicii lui Cristos, adevărat vă spun că nu-și va pierde răsplata.” ; (3) și (4) Isus îi învață pe cei doi pe drumul spre Emaus: „Nu trebuia să sufere Cristosul aceste lucruri și să intre în slava Sa? și: „Așa este scris și așa trebuia să pătîmască Cristos și să învieze a treia zi dintre cei morți”.

Mesia și *Fiul* /ui Dumnezeu ?

Vermes ar fi putut cel puțin să le descalifice pe ultimele două, ca nefăcînd parte din viața pămînteană a lui Isus. Însă toate patru referirile, văzute în context, sînt declarații hotărîte ale lui Isus, că El se considera a fi Mesia.

În Ioan 4, Isus a vorbit în afara cetății Sihar cu o femeie din Samaria. În timpul discuției lor, femeia I-a spus lui Isus: „Știu că are să vină Mesia (cărui a se zice Cristosul); cînd va veni El are să ne spună toate lucrurile.”

Probabil că Isus a simțit mai multă libertate, în Samaria, în ceea ce privește dezvăluirea identității Sale.

Așteptările mesianice erau destul de atenuate din moment ce samaritenii credeau doar în Pentateuh. De aceea Isus fi descoperă femeii: „Eu, cel care vorbesc cu tine, sînt Acela. Nu era nimic de pus la îndoială. Isus a declarat

foarte răspicat despre Sine că este Mesia.

O altă declarație de-a lui Isus că El este Mesia a avut loc în fața marelui preot Caiafa, a preoților celor mai de seamă, a bătrînilor și a cărturarilor, în timpul judecății Sale. În relatarea lui Marcu, atunci cînd marele preot L-a întreat, în final, direct pe Isus: „Ești Tu Cristosul, Fiul Celui Binecuvîntat?”, Isus răspunde: „Da, sînt. Și veți vedea pe Fiul Omului șezînd la dreapta puterii și venind pe norii cerului.” Observați că Isus vorbea foarte clar despre Sine. Termenul „Fiul Omului” îl folosea, de obicei, pentru a se referi la Sine. Observați, de asemenea, că

bus Se identifică clar cu Acela despre care Daniel a profețit cînd spunea:

M-am uitat în timpul vedeniilor mele de noapte și iată că pe norii cerurilor a venit unul ca un Fiu al Omului: a înaintat spre Cel îmbătrînit de zile și a fost adus înaintea Lui. I S-a dat stăpînire, slavă și putere împărătească, pentru ca să-I slujească toate popoarele, neamurile și oamenii de toate limbile. Stăpînirea Lui este o stăpînire veșnică și nu va trece nicidecum; și împărăția Lui nu va fi nimicită niciodată, în acest pasaj Daniel îl descrie pe Cel ce va veni și Isus afirmă despre Sine: (1) că va veni pe norii cerului; că (2) I se va da autoritate supremă peste toată omenirea pentru veșnicie. Pentru saducheii, care conduceau Sanhedrinul în acea perioadă și pentru care „speranța mesianică nu juca nici un rol”, această pretenție echivala cu o blasfemie. (Blasfemie însemna nu doar să pretinzi că ești Dumnezeu, ci și să hulești împotriva lui Dumnezeu sau chiar împotriva altor persoane.) Chiar dacă conceptul de Mesia ar fi fost interpretat în mod diferit de Isus, de cărturarii prezenți (fariseii) și de saducheii, nu poate exista nici o îndoială că Isus a afirmat foarte dar că El este Fiul Omului care va veni, Mesia. Faptul că Isus a afirmat că El este Mesia este confirmat și de raportul pe care Sanhedrinul trebuie să-l fi înaintat lui Pilat, cu privire la acea afirmație. Nortnan Anderson explică:

322

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

jvlesia ?i Fiul lui Dumnezeu ?

323

Totuși, se pare că răstignirea oferă o dovadă convingătoare asupra unei probleme, despre care experții în Noul Testament au avut păreri foarte împărțite - și la care ne-am referit deja în treacăt și anume: că Isus însuși credea despre Sine că este Mesia. Este adevărat că nu a făcut asemenea afirmații, în mod explicit, în predicile Sale publice - în parte, fără îndoială, din motive politice, dar în general datorită așteptărilor greșite pe care le-ar fi trezit acestea printre ascultătorii Săi. Dar era clar că reprezenta o amenințare potențială pentru Roma, căci Pilat și protejații lui i-au hărăzit o moarte rezervată în mare măsură „tilharilor înarmați și instigatorilor politici”. (Betz, pag. 84) Aceasta apare explicit în inscripția de pe cruce: JSUS NAZARINEANUL, REGELE IUDEILOR” (Ioan 19:19), care s-ar părea să fie ecoul relatării evangheliștilor cum că o parte a conversației dintre Pilat și Isus s-a purtat exact pe această temă (Matei 27:11; Marcu 15:2; Luca 23:3; Ioan 18:33-37). Și aceasta, la rîndul ei, trebuie să fi fost urmarea faptului că „blasfemia” pentru care L-a condamnat Sanhedrinul a fost replica Lui dată la întrebarea (pusă sub jurămînt de către marele preot): „Ești Tu, Cristosul, Fiul Celui Binecuvîntat?” prin cuvintele: „Da, sînt; și veți vedea pe Fiul Omului șezînd la dreapta puterii și venind pe norii cerului.” (Marcu 14:61-64) - o afirmație care i-a fost firește raportată lui Pilat de către marele preot în niște termeni politici expliciți. (AnRJC 82-83)

Cu toate că o serie de savanți evrei din trecut au încercat să nege că Isus credea despre Sine că este Mesia, alții susțin acum faptul că El era conștient că este Mesia. Unul dintre aceștia este Samuel Sandmel, recunoscut drept autoritatea de frunte a evreilor din SUA în ceea ce privește Noul Testament și creștinismul primar. El a fost profesor la Yale, apoi la Hebrew- Union College în Cincinnati pînă la moartea sa în 1979. Sandmel concluziona: „Eu cred că El credea despre Sine că este Mesia și cred că cei care neagă aceasta nu au dreptate.”

(SaS.WJ/65109)

David Flusser, profesor de religii comparate la Universitatea Ebraică din Ierusalim, ca și alți cercetători evrei, vede pasaje „neautentice” în textele din Evangheliile. Totuși el susține că „alte afirmații aparent autentice ale lui Isus pot fi înțelese doar dacă se presupune că Isus credea despre Sine că este Fiul Omului.” Pentru Flusser, conceptul lui Isus despre „Fiul Omului” era atît mesianic cît și divin. (HaDA.R254)

Fiindcă sîntem la acest subiect, să ne oprim puțin și să analizăm înțelesul termenului *Fiul Omului*.

FIUL OMULUI - CINE ESTE EL?

Termenul *Fiul Omului* este un concept simplu, dar profund, pe care savanții moderni l-au făcut să pară foarte confuz. Vermes scrie:

Cercetarea contemporană asupra Noului Testament a depus mult efort, erudiție și cerneală, pentru a nu cădea de acord, în final, decît aproape numai asupra unui singur lucru, acela că Fiul Omului este un titlu de importanță vitală.

(VeG.JTJ 186)

însă Vermes însuși face, în continuare, problema și mai confuză, afirmînd că expresia nu reține un sens „titular” atunci cînd este folosită de Isus.

Se propune o definiție simplă și să vedem dacă se potrivește în toate ocaziile biblice în care a fost folosit termenul. La cel mai mic numitor comun, un fiu al omului este pur și simplu unul născut din om. Este unul născut în rasa umană. În Vechiul Testament se folosește aproape întotdeauna în acest sens. De exemplu, Psalmul

144:3 spune: „Doamne, ce este omul, ca să iei cunoștință de el, fiul omului ca să iei seama de el?” Adesea termenul apare în paralelismul pe care îl vedem în acest verset, adică, fiul omului = om. „Fiul Omului” în Vechiul Testament are întotdeauna semnificația generală a celui născut din om sau un reprezentant al rasei umane. Foarte adesea el se referă la o persoană anume. Din cele 106 cazuri în care se folosește acest termen, 91 se referă la Ezechiel și unul la Daniel.

Într-un singur caz este el folosit pentru a descrie pe cineva de proporții aparent mai mari decât doar umane. Așa este; textul este Daniel 7:13, citat anterior. Acesta este descris ca fiind **asemănător** unui fiu al omului, adică, avînd forma unui om. Însă acest personaj vine pe „norii cerului”, I se dă stăpînirea, slava și o împărăție în care „toate popoarele, neamurile și oamenii de toate limbile” îi vor sluji; și „stăpînirea Lui este o stăpînire veșnică și nu va trece nicidecum și împărăția Lui nu va fi nimicită niciodată”. El va fi conducătorul acestei împărății. În versetele 18,22 și 27 ni se spune că „sfîinții Celui Prea Înalt vor primi împărăția”, evident ca supuși ai ei. Nu e de mirare că acest personaj a fost, în general, acceptat drept Mesia care va veni.

Din cele peste 80 de referiri la „Fiul Omului” din Noul Testament, toate, în afară de una, se referă la Isus. Doar trei apar în afara Evangheliilor. Evrei 2:6 citează Psalmul 8:4 referindu-se la cineva născut din ființa umană. Toate celelalte se referă, într-un fel sau altul, la Isus. Unele reflectă doar caracterul Său uman, ca atunci cînd afirmă că nu are unde Să-și plece capul (Matei 8:20; Luca 9:58), sau cînd mănîncă și bea cu vameșii și păcătoșii (Matei 11:19; Luca 7:34). Fiul Omului se identifică aici clar cu ființa umană.

324

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Totuși, în majoritatea textelor evanghelice, Fiul Omului dobîndește mai mult decât doar niște dimensiuni umane. Fiul Omului are autoritatea să ierte păcatele, este numit Domn al Sabatului, învierea Lui este prezisă adesea, are autoritatea să judece, dă plinea vieții și trebuie să fie slăvit

Cea mai remarcabilă observație este totuși aceea că, de cel puțin 27 de ori, referirile la „Fiul Omului” din Evangheliile fac într-un fel aluzie la Daniel 7:13,14. Încercările criticii superioare de a elimina aceste pasaje sînt aproape comice. Pentru Isus și ucenicii Săi, Fiul Omului era o figură complet umană, însă una care comporta și dimensiuni mesianice, chiar peste așteptările populare mesianice din acea vreme.

A FOST ISUS MESIA?

În Vechiul Testament există sute de profeții și menționări despre Mesia care va veni. Renumitul profesor de la Oxford din secolul al XIX-lea, Canon Henry Liddon, a găsit 332 de „profeții distincte care s-au împlinit ad literam în Cristos.”²⁸

De exemplu, Daniel 9:25, 26 indică faptul că Mesia trebuia să vină înainte ca Al Doilea Templu să fie distrus (anul 70 d.Cr.). Mica 5:2 vorbește despre locul nașterii lui Mesia ca fiind Betleem Efrata, localitatea unde s-a născut Isus. Isaia 35:5, 6 vorbește despre orbii, surzii, mușii și șchiopii care vor fi vindecați. Isaia 42:6 și 49:6 vorbește despre Mesia care va fi o lumină a neamurilor. Zaharia 9:9 prezice că Mesia va veni umil, „călare pe un măgar, pe un mînz, pe mînzul unei măgărițe”. Psalmul 22 face o descriere expresivă a unui om supus răstignirii (cu toate că pe vremea psalmiștilor nu se cunoștea încă răstignirea) și Isus a citat primul verset din acest psalm cînd a atîrnat pe lemn. Zaharia 12:9, 10 menționează chiar într-un pasaj cele două venituri separate ale lui Mesia. În ziua aceea, voi căuta să nimicesc toate neamurile care vor veni împotriva Ierusalimului (a doua venire).

Atunci voi turna peste casa lui David și peste locuitorii Ierusalimului un duh de îndurare și de rugăciune și voi întoarce privirile spre Mine, pe care L-au răstignit (conform primei lui venituri). Îl vor plînge, cum plînge cineva pe singurul lui fiu și-L vor plînge amarnic, cum plînge cineva pe un întîi născut, însă creștinul trebuie să aibă grijă să nu exagereze situația. Mai există alte sute de profeții mesianice în Vechiul Testament care nu au fost împlinite în Isus. Aceasta este necesar prin forța lucrurilor, căci dacă este profețit că Mesia trebuia să sufere și să moară și totuși să domnească după aceea peste o Împărăție veșnică (din care cel puțin o parte este stabilită pe pămînt), atunci urmează că Mesia trebuie cumva să învie din morți și să vină din nou. Cea

Mesia și Fiul /ui Dumnezeu

325

mai importantă și dominantă întrebare este: profețește Vechiul Testament că Mesia trebuie mai întîi să sufere și să moară?

Creștinii, ca și criticii de azi, sînt adesea atît de concentrați asupra problemei învierii lui Isus, încît uită cealaltă jumătate a ceea ce au propovăduit apostolii. Petru predică în Templu: „Dar Dumnezeu a împlinit astfel ce vestise mai înainte prin gura tuturor proorocilor Lui: că, adică, Cristosul

«29

Său **va pătimi***

Pavel a stat de vorbă cu tesalonicenii în sinagogă „dovedind și lămurind, Cristosul *trebuia să pătimească* și să învieze din morți. Și acest Isus pe i-L vestesc eu ... este Cristosul.”³⁰ Înainte împăratului Agripa, Pavel ca

care vi a spus:

Dar, mulțumită ajutorului lui Dumnezeu, am rămas în viață pînă în ziua aceasta; și am mărturisit înaintea celor mici și celor mari, fără să mă depărtz cu nimic de la ce au spus proorocii și Moise că are să se întîmple; și

anume, că Cristosul *trebuie să pătimească* și că, după ce va fi cel dintâi din învierea morților, va vesti lumina norodului și Neamurilor.³¹

Apostolii nu spuneau nimic nou. Isus însuși afirmase de multe ori că trebuie să meargă la Ierusalim, să pătimească, să moară și să fie înviat din morți. Dar unde apare în Vechiul Testament această profeție?

Mulți dintre evreii de azi sînt surprinși să găsească următorul pasaj în Biblia evreiască, adică în ceea ce creștinii numesc Vechiul Testament: Iată, Robul Meu va propăși; Se va sui, Se va ridica, Se va înălța foarte sus. După cum pentru mulți a fost o pricină de groază - atît de schimonosită îi era fața și atît de mult se deosebea înfățișarea Lui de a fiilor oamenilor - tot așa, pentru multe popoare va fi o pricină de bucurie; înaintea Lui împărații vor închide gura, căci vor vedea ce nu li se mai istorisise și vor auzi ce nu mai auziseră.

Cine a crezut în ceea ce ni se vestise? Cine a cunoscut brațul DOMNULUI? El a crescut înaintea Lui ca o odraslă slabă, ca un Lăstar care iese dintr-un pămînt uscat. N-avea nici frumusețe, nici strălucire care să ne atragă privirile și înfățișarea Lui n-avea nimic care să ne placă. Disprețuit și părăsit de oameni, om al durerii și obișnuit cu suferința, era atît de disprețuit că îți întorceai fața de la El și noi nu L-am băgat în seamă.

Totuși, El, suferințele noastre, le-a purtat și durerile noastre le-a luat asupra Lui și noi am crezut că este pedepsit, lovit de Dumnezeu și smerit. Dar El era străpuns pentru

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ³²⁶ ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

păcatele noastre, zdrobit pentru fărădelegile noastre. Pedepsa care ne dă pacea, a căzut peste El și prin rănila Lui sîntem tămăduiți. Noi rătăceam cu toții ca niște oi, fiecare își vedea de drumul lui; dar DOMNUL a făcut să cadă asupra Lui nelegiuirea noastră a tuturor.

Cînd a fost chinuit și asuprit, n-a deschis gura deloc, ca un miel pe care-l duci la măcelărie și ca o oaie mută înaintea celor ce o tund: n-a deschis gura. El a fost luat prin apăsare și judecată; dar cine din cei de pe vremea Lui a crezut că El fusese șters de pe pămîntul celor vii și lovit de moarte pentru păcatele poporului Meu? Groapa Lui a fost pusă între cei răi și monnîntul Lui la un loc cu cel bogat, măcar că nu săvîrșise nici o nelegiuire și nu se găsisese nici un vicleșug în gura Lui.

Domnul a găsit cu cale să-L zdrobească prin suferință ... dar, după ce își va da viața ca jertfă pentru păcat, va vedea o sămînță de urmași, va trăi multe zile și lucrarea Domnului va propăși în mîinile Lui. Va vedea rodul muncii sufletului Lui și se va înviora. Prin cunoștința Lui, Robul Meu cel neprihănit va pune pe mulți oameni într-o stare după voia lui Dumnezeu și va lua asupra Lui povara nelegiuirilor lor. De aceea îi voi da partea Lui la un loc cu cei mari și va împărți prada cu cei puternici, pentru că S-a dat pe Sine însuși la moarte și a fost pus în numărul celor fărădelege, pentru că a purtat păcatele multora și S-a rugat pentru cei vinovați.³

Timp de peste 1700 de ani, rabinii evrei au interpretat acest pasaj] aproape în unanimitate ca referindu-se la Mesia. Acest fapt este binej documentat în *The Fifty-Third Chapter of Isaiah According to the Jewlsh 1 Interpreters* de S. R. Driver și Adolf Neubauer. (DrSF 37-39) Ei citează nu-J meroși rabini care l-au identificat, de-a lungul acestei perioade, pe robul dini Isaia 53 cu Mesia.

Abia după secolul al XD-lea d.Cr., fără îndoială pe vremea suferințelor 1 evreilor datorate cruciațiilor, unii comentatori evrei au spus că Isaia 52:13-1 53:12 se referă la întreaga națiune Israel, cea mai obișnuită interpretare j printre cercetătorii evrei de azi. Chiar și după ce Rashi (Rabi Solomon] Yazchaki)) a propus pentru prima dată această interpretare, totuși mulți alți 1 comentatori evrei au susținut și susțin chiar și în prezent, părerea tradițională j a Talmudului, că Isaia 53 vorbește despre Mesia. Unul dintre cei mai respectați intelectuali evrei din istorie, Moses Maimonides (1135-12041 d.Cr.) a respins interpretarea lui Rashi și a considerat că pasajul este mesianic] (MoS.LM 25:364-65).

Mesia și Fiul lui Dumnezeu ?

327

Rashi și alți interpreți evrei nu se agață de un pai pentru a sugera că robul este națiunea Israel. Isaia 43:10 spune poporului Israel: „Voi sînteți martorii Mei - zice Domnul - voi și Robul Meu pe care L-am ales." Sigur deci că robul trebuie să fie Israel.

Că această interpretare este greșită se poate vedea, în primul rînd, din Isaia 52:14, unde poporul Israel este comparat cu robul: „După cum pentru mulți a fost o pricină de groază, arît de schimonosită îi era fața și atît de mult se deosebea înfățișarea Lui de a fiilor oamenilor." în Isaia 53:8, robul poartă pedeapsa pe care ar fi trebuit s-

o poarte „poporul meu” (evident Israelul). Nu are nici un sens ca poporul Israel să poarte pedeapsa pentru poporul Israel. De aceea Israel nu poate fi robul din Isaia 52:13-53:12.

Dar cum rămâne cu Isaia 49:3, unde se spune: „Și Mi-a zis: „Israeie, Tu ești Robul Meu, în care Mă voi slăvi.”” Acuma-i acum! Ce bine că am adus vorba. Cheia pentru identificarea robului din Isaia 52:13-53:12 este de a vedea cine este el în cele trei „cântări ale robului” de mai înainte, din Isaia 42:1-9; 49:1-12 și 50:4-9. Din moment ce aceste pasaje vorbeau, de exemplu, despre robul care aduce dreptatea pe pământ (Isaia 42:4) și adună iarăși poporul evreu din exilul său, din întreaga lume (Isaia 49:8-13), comentatorii evrei au susținut, în mod tradițional, că aceste pasaje vorbesc despre Mesia și nu despre națiunea Israel. Nici chiar în Isaia 49:3, nu se spune că Israel este robul; mai degrabă se spune că robul (Mesia) este adevăratul Israel. În versetele 5 și 6 se spune: „Și acum, DOMNUL vorbește, El, care M- a întocmit din pîntecele mamei ca să fiu Robul Lui, ca să aduc înapoi *la El pe Iacov și pe Israel, care este încă împrăștiat.*” Ideea este că Iacov (Israel) s-a abătut, mai ales de la mandatul pe care i l-a dat Dumnezeu: „Toate familiile pământului vor fi binecuvîntate în tine și în sămînța ta” (Genesa 28:14). Robul (Mesia) trebuia acum să stea în locul lui Israel ca să facă două lucruri: (1) să aducă poporul lui Israel înapoi la Dumnezeu (Isaia 49:5) și (2) să fie lumina neamurilor, așa cum am citit în versetul 6:

Este prea puțin lucru să fii Robul Meu... De aceea, te pun să fii Lumina neamurilor, ca să duci mîntuirea pînă la marginile pământului.

Dacă ați înțeles ce se spune aici în Isaia, probabil că vă dați seama imediat de ce a făcut Isus adesea aluzie sau s-a referit la acest profet. Robul este Mesia. Mesia trebuia să pătimească și să moară pentru mulți. El trebuia, de asemenea, să fie înviat din morți (Ps. 16:10). Cînd a avut loc evenimentul monumental al învierii și uceniciei au fost umpluți cu Duhul lui Dumnezeu în Ziua Cincizecimii, ei predica pretutindeni mesajul că „Mesia a murit pentru Păcatele noastre, după Scripturi, că a fost îngropat și a înviat a treia zi, după

328

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Mesia și Fiul lui Dumnezeu ?

329

Scripturi”. Judecînd după literatura creștină cea mai timpurie care s-a păstrat, 1 Tesaloniceni, ei predica, de asemenea, că Mesia va veni din nou. A fost Isus Mesia? Dacă nu, atunci nu există nici un Mesia. Nimeni, înainte de anul 70 d.Cr., nu s-a bucurat de creditul de care s-a bucurat Isus. Toate profețiile care se puteau împlini prin prima Lui venire, s-au împlinit în Isus. Și El a pecetluit totul prin propria Sa înviere din morți. De aceea este potrivit să ne referim la Isus ca fiind Cristosul, dacă folosim terminologia greacă, sau ca fiind Mesia, dacă folosim terminologia ebraică.

FIUL LUI DUMNEZEU

De regulă, creștinii interpretează repede acest termen ca însemnînd divinitate. Dar există o serie de locuri în Evanghelii și în restul Bibliei în care, fie în mod probabil, fie cu certitudine, termenul „Fiul lui Dumnezeu” nu înseamnă „divinitate” pentru cei care-l folosesc sau cel puțin pentru cei care-l aud. Colin Brown afirmă că datele din Evanghelii sugerează că „Fiul lui Dumnezeu” avea o serie de conotații care nu erau neapărat divine. Este o suprasimplificare a spune că termenul „Fiul lui Dumnezeu” exprimă divinitatea lui Isus și „Fiul Omului” exprimă umanitatea Sa. (BtCM295)

De fapt, poate că trebuie să mergem și mai departe și să spunem că aproape nimeni din lumea evreiască din vremea lui Isus, care a auzit sau a folosit termenul „Fiul lui Dumnezeu”, nu se gîdea la el în sensul de divinitate. După trecerea în revistă a Vechiului Testament și a literaturii intertestamentale, Geza Vameș a concluzionat - și noi credem că a făcut-o destul de exact: „La urma urmelor, s-ar părea că un evreu din Palestina secolului I d.Cr., auzind expresia *Fiul lui Dumnezeu*, s-ar fi gîndit, în primul rînd, la o ființă îngerească sau cerească; și, în al doilea rînd, cînd legătura umană era clară, la un om sfînt și drept.” (VeGJTJ200)

Chiar și în cadrul relatărilor evanghelice, concluzia lui Vermes este destul de exactă. Luca îl numește pe Adam „fiul lui Dumnezeu”, însă nimeni nu se gîndește la Adam în sens divin (Luca 3:38). Cînd sutașul de la picioarele crucii a exclamat: „Cu adevărat acesta a fost Fiul lui Dumnezeu” (Matei 27:54; Marcu 15:39), probabil că el a înțeles aceasta în sensul în care relatează Luca: „Cu adevărat, omul acesta era neprihănit” (în original, „drept”) (Luca 23:47). Chiar și Petru, cînd i-a răspuns lui Isus: „Tu ești Cristosul, Fiul Dumnezeului Celui Viu” (Matei 16:16) poate că, cel puțin atunci, nu înțelegea încă termenul într-un sens divin, pentru că doar cu cîteva versete mai jos el a demonstrat că încă mai gîdea în termenii unei împărății mesianice pămîntești. Petru a folosit termenul în sensul mesajului lui Dumnezeu pentru David, referitor la fiul său, Solomon: „Eu îi voi fi Tată și el îmi va fi fiu.” (2 Sam. 7:14)

Același verset, 2 Sam. 7:14 profețește și căderea lui Solomon în păcat și pedeapsa care va urma, prin împărțirea împărăției. Însă cele două versete de dinaintea acestuia vorbesc despre o împărăție eternă, care se va întemeia prin sămînța lui David. Deci, chiar dacă Petru gîdea probabil că Isus era Mesia unei împărății pămîntești, trebuie să fi existat totuși unele întrebări în mintea lui cu privire la cum va continua Mesia să domnească „veșnic”. Există asemenea aluzii în tot Vechiul Testament, cum că Mesia va fi mai mult decît un om muritor. De exemplu, Isaia 9:6, un pasaj mesianic clar, trebuie să fi dat bătaie de cap cel puțin unora dintre evrei:

Căci un copil ni s-a născut, un Fiu ni s-a dat și domnia va fi pe umerii Lui; îl vor numi: „Minunat, Sfetnic,

Dumnezeu tare, Părintele Veșnicilor, Domn al Păcii".

Dr. Norman Geisler, profesor de filozofia religiilor la Seminarul Teologic din Dallas, afirmă cu privire la Vechiul Testament că:

Mesia este identificat cu Yahweh sau Dumnezeu în multe pasaje/El este numit „Dumnezeu tare” în Isaia 9:6 și Yahweh (Iehova) în Zaharia 12:10 și 14:3-9. Mesia este numit „Domn” (Adonai) în Psalmul 110:1 și Dumnezeu (Elohim) în Psalmul 45:6 (cf. Evrei 1:8). Conform lui Mica 5:2, El a existat înainte de Betleem. Și El este identificat cu îngerul Iehova din Vechiul Testament (Isaia 63:7-10), care este acel „Eu sînt” din Exod 3:14 (vezi versetele 3-5). (GeN.IC6) Fără îndoială, monoteismul ferm al rabinilor evrei i-a determinat să caute alte interpretări pentru aceste pasaje, mai degrabă decît să se lupte cu întrebarea: Cum să-I atribuie lui Mesia un caracter divin, menținînd, în același timp, învățătura clară din Vechiul Testament că există un singur Dumnezeu. Deci, pentru majoritatea evreilor din vremea lui Isus, Mesia însemna împărat - dar în mod sigur nu și Dumnezeu. Datorită pasajelor mesianice, ca cel din 2 Sam. 7:14 și Ps. 2:7 („Tu ești Fiul Meu, astăzi Te-am născut”), termenul *Fiul lui Dumnezeu* a devenit, în mod firesc, asociat cu Mesia. Caiafa L-a întrebat pe Isus: „Te jur, pe Dumnezeu cel viu, să ne spui dacă ești Tu Cristosul, Fiul lui Dumnezeu!” (Matei 26:63; Marcu 14:61; Luca 22:67). El nu îl întreba pe Isus dacă este ființă divină, ci doar dacă este Mesia. Însă Isus i-a dat lui și Sanhedrinului mai mult decît și-au dorit. Rupînd tăcerea pe care a păstrat-o la celelalte întrebări, Isus a sintetizat cele mai importante aspecte ale învățurii și credinței Sale, cu privire la propria Sa identitate. El a răspuns, conform lui Marcu: „Da, sînt. (în ebraică: Ani *hu*) Și veți vedea pe Fiul Omului șezînd la dreapta Puterii și venind pe norii cerului.”

330

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Mesia și Fiul lui Dumnezeu

331

Amintiți-vă că doar cu cîteva zile înainte, Isus a curățit Templul. Acum,] membrii Sanhedrinului îl aud pe acest galileean de rînd pretinzînd:

- că Mesia, Fiul lui Dumnezeu (Fiul Celui Binecuvîntat) și Fiul Omului sînt unul și același, și anume El;
- că El va sta la dreapta puterii lui Dumnezeu și va domni peste toți vrășmașii Lui (Ps. 110:1,2);
- că El este „preot pe veci, după rînduiala lui Melhisedec” (Ps. 110:4); I
- că El a făcut ceea ce a făcut prin puterea și autoritatea lui Dumnezeu (Ps. 110:5-7);
- că îl vor vedea venind pe norii cerului; și, cel mai important,
- că El era, de fapt, Iehova Dumnezeu. Jon Buell și Quentin Hyder explică:

Cuvintele lui Isus, deși rostite încet, au un răsunset mare. *Ani hu* din acest pasaj este redat în multe traduceri prin „Eu sînt”, ca și cînd ar fi o replică oarecare la acel „Ești Tu ...?” al lui Caiafa. Totuși, este aceeași expresie, folosită în același mod, pe care altundeva am întîlnit-o în traducerea „Eu sînt El (Acela)”. Cu siguranță că Isus își dădea seama că cei care îl ascultau și care căutau mărturie împotriva Lui, îi vor interpreta cuvintele în sensul plener teofanic. Era o pretenție deliberată la divinitate și, chiar dacă nu era întocmai ceea ce se aștepta Caiafa, era o și mai mare blasfemie pentru urechile lui. (Bu&H.J 34)

CREDEA ISUS CU ADEVĂRAT DESPRE SINE CĂ ESTE DUMNEZEU?

Cei care au scris relatările istorice ale vieții lui Isus erau cu siguranță evrei. Relatările însele depun mărturie clară că tendința naturală a martorilor era de a-L vedea pe Isus într-o postură de Mesia cuceritor și nu de Mesia divin. Chiar în noaptea în care a fost arestat Isus, ucenicii I-au adus lui Isus săbii (Luca 22:38). Ca închinători devotați ai lui Iehova, trebuie să fi fost destul de greu pentru ei să relateze unele din lucrurile pe care le-a spus și le-a făcut Isus, lucruri care îi atribuiau Lui însuși divinitatea. Vermes afirmă privitor la așa-zisa divinitate a lui Isus: „Identificarea unei figuri istorice contemporane cu Dumnezeu ar fi fost ceva de neconceput pentru un evreu din Palestina secolului I d.Cr.” (VeG.JTJ 212) Ceea ce vrea Vermes să spună în concluzie este că Isus nu și-ar fi imaginat niciodată că El este Dumnezeu. Să vedem ce spun textele.

În Matei 12:6, Isus le spune fariseilor: „Dar Eu vă spun că aici este Unul mai mare decît Templul.” Cu cît mai mare? Uitați-vă la versetul 8. Referitor

la Sine, Isus afirmă: „Fiul Omului este Domn al Sabatului.” Cum poate fi cineva Domn al Sabatului, în afară de Dumnezeu, care l-a instituit? Aceasta este o pretenție directă la divinitate.

În Matei 23:37, Isus vorbește de parcă ar cunoaște personal întreaga istorie a Ierusalimului:

Ierusalime, Ierusalime, care omori pe prooroci și ucizi cu pietre pe cei trimiși la tine! De cîte ori am vrut să strîng pe copiii tăi, cum își strînge găina puii sub aripi și n-ai vrut! În Marcu 2:1-12, Isus îl spune unui om paralizat:

„Fiule, păcatele-ți sînt iertate.” Niște cărturari din jur au prins intenția evidentă a cuvintelor lui Isus și s-au gîndit:

Cum vorbește omul acesta? Cine poate să ierte păcatele decît numai Dumnezeu? Isus i-a provocat:

Ce este mai simplu a zice slăbănogului: „Păcatele îți sînt iertate”, ori a zice: „Scoală-te, ridică-ți patul și umblă”? Dar, ca să știți că Fiul Omului are putere pe pămînt să ierte păcatele ...

Și apoi Isus l-a vindecat pe slăbănog. Implicația era evidentă. Nimeni nu iartă păcatele decît Dumnezeu. Oricine

poate spune că poate ierta păcatele; însă Isus a dovedit că El avea autoritatea să ierte păcatele atunci când l-a vindecat pe slăbănog. Isus pretindea, în mod clar, despre Sine că este de natură divină. Lectorul Jon A. Buell și colaboratorul său O. Quentin Hyder

afirmă că

nu există nici un singur verset în Vechiul Testament (sau în alte lucrări literare evreiești) care să atribuie, în mod clar, lui Mesia puterea de a ierta păcatele, cu toate că aceleași opere literare îi atribuie această putere lui Iehova. Prin iertarea păcatului, deci, Isus își atribuia putere dumnezeiască și nu una mesianică. (Bu&H.J 23)

Din nou în Matei, la sfârșitul Predicii de pe Munte (7:21-23), Isus vorbește despre Sine ca despre judecătorul suprem, care va avea autoritatea să refuze intrarea în împărăția cerurilor.

În următorul paragraf, în loc să spună: „Oricine aude cuvintele lui Dumnezeu sau ale Torei, își va clădi viața pe o temelie puternică”, Isus afirmă: „Oricine aude cuvintele Mele ...”

David Biven, un cercetător al istoriei iudaice a Evangheliilor, concluzionează:

Nici modul în care învăța El și nici conținutul general al învățăturii, nu-L făceau pe Isus să fie unic printre farisei.

332

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

333

Ceea ce era unic în legătură cu Isus, era cine pretindea El că este și rareori învăța El fără să pretindă că El este nu numai Mesia lui Dumnezeu, ci chiar mai uimitor, *Emanud*, „Dumnezeu este cu noi”. (BiD.L5)

Este surprinzător cum încearcă criticii să respingă referirile constante ale lui Isus despre Sine, ca fiind Dumnezeu. Ian Wilson, de exemplu, scrie:

În Evanghelia după Marcu, cea mai consecventă Evanghelie în a-L prezenta pe Isus ca om, ni se spune despre un om care vine fugind la Isus și se adresează cu cuvintele: „Bunule învățător”. Răspunsul lui Isus este o negare categorică: „De ce mă numești bun? Nimeni nu este bun în afară de Dumnezeu.” (Marcu 10:18) (WU.JTE 176) Interpretarea lui Wilson este cu 180 de grade în direcție greșită. Văzută în contextul situației, Isus folosește, în mod evident, ironia. În esență, El argumentează: (1) dacă nimeni nu este bun decât Dumnezeu și (2) dacă Eu sînt bun, atunci (3) Eu trebuie să fiu Dumnezeu.

Isus primește adesea închinare și nu face nimic pentru a o descuraja (vezi Matei 14:33; Ioan 9:38). Ați crede că Acela care-l ceartă aspru pe Petru pentru că încearcă să-L îndepărteze de voia lui Dumnezeu de a fi răstignit, va certa, de asemenea, cu asprime pe cel care l se închină, închinare ce nu ar trebui adusă decât în fața singurului și adevăratului Dumnezeu. Pavel a reacționat cu înverșunare, împotriva lui - se să fie zeificat la Lastra (Fapte 14:8-18). Cu cât mai mult ar fi trebuit să reacționeze Isus dacă ar fi fost doar un simplu om? Nu i-a citat El lui Satan din Deuteronom 6:13, atunci când a fost ispitit: „Domnului, Dumnezeului tău să l te închini și numai Lui să-l slujești...”? (Matei 4:10)

O relatare remarcabilă a faptului că Isus a acceptat ca cineva să l se închine este în Matei 21:15,16. Copiii strigă laudă lui Isus: „Osana, Fiul lui David.” Unii comentatori interpretează „Osana” într-un sens strict literal, însemnând: „Mîntuiește-ne, Fiul lui David.” Dar nu acesta poate fi sensul, pentru că (1) ar însemna, de fapt, „Salvează-ne pentru Fiul lui David”, ceea ce nu prea are sens; (2) preoții cei mai de seamă și cărturarii care l-au văzut pe Isus acceptînd lauda „s-au umplut de mînie și l-au zis: „Auzi ce zic aceștia?” de parcă Isus ar fi trebuit să-i facă să tacă; și, cel mai important, (3) Isus a răspuns atribuindu-și ceva ce se cuvenea numai lui Dumnezeu. El răspunde: „Oare n-ați citit niciodată cuvintele acestea: „Tu (Dumnezeu) ai scos laude din gura pruncilor și din gura celor ce sug?” Ați înțeles ce spunea Isus? El spunea, de fapt: „Cînd copiii aceia îmi aduc laudă, ei îl laudă, de fapt, pe Dumnezeu!”

Mesia și *Fiul lui Dumnezeu*

Dintre toți scriitorii Evangheliilor, Ioan a văzut cel mai clar indicațiile pe care le-a dat Isus cu privire la identitatea Sa. Din cauza acestui efort de a relata aceste indicații, el este cel mai criticat scriitor de evanghelie, fiind acuzat că a căzut sub influențe elenistice. Cercetătorii de azi au început totuși să-și dea seama de inexactitatea acestei acuzații. În Ioan 8:58, cînd Isus proclama în fața unei mulțimi de evrei: „Adevărat, adevărat vă spun, că mai înainte să se nască Avraam, sînt Eu”, El pretindea pentru Sine două aspecte ale divinității:

- existența eternă a lui Dumnezeu; și
- numele lui Dumnezeu.

Isus îl trimitea pe ascultătorii Săi cu gîndul la Exod 3:13,14, unde Moise îi spune lui Dumnezeu:

Iată, cînd mă voi duce la copiii lui Israel și le voi spune: „Dumnezeul părinților voștri m-a trimis la voi” și mă vor întreba: „Care este numele Lui?”, ce le voi răspunde? Dumnezeu îi răspunde lui Moise:

EU SÎNT CEL CE SÎNT ... vei răspunde copiilor lui Israel astfel: „Cel ce se numește „Eu sînt”, m-a trimis la voi”. Orice evreu a auzit tare și răspicat pretenția lui Isus la divinitate. De aceea chiar următorul verset din relatarea lui Ioan spune: „Au luat pietre să arunce în El.”

În Evanghelia după Ioan, Isus a folosit termenul *Eu sînt* (grecește *Ego eimi*) în total de peste 19 ori, referindu-se la Sine (Ioan 4:26; 6:34,41, 48, 51; 8:12,18,24,28, 58; 10:7,9,11,14; 11:25; 13:19; 14:6; 15:1). Acest termen este

folosit adesea pentru a face afirmații despre Sine, care, în mod normal, ar fi considerate potrivite doar pentru Dumnezeu. De exemplu: „Eu sînt pîinea vieții. Cine vine la Mine, nu va flămînzii niciodată; și cine crede în Mine, nu va înseta niciodată.” (6:35); „Eu sînt Lumina lumii; cine Mă urmează pe Mine, nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții” (8:12); „Dacă nu credeți că Eu sînt, veți muri în păcatele voastre” (8:24); „Eu sînt Păstorul cel bun” (10:11-14) (cf. Ps. 23:1: „Domnul este păstorul meu”); »Eu sînt învierea și viața; cine crede în Mine, chiar dacă ar fi murit, va trăi.”

(11:25)

Mai înainte, în Ioan 5:17, Isus a pretins că El continuă lucrarea începută de Tatăl. De asemenea, El îl numește pe Dumnezeu „Tatăl Meu”. El a pretins, de asemenea, că este dătătorul vieții veșnice și că El este una cu Tatăl. În ambele cazuri, mulțimile au luat pietre și au vrut să-L omoare, pentru că, așa cum spuneau ei: „zicea că Dumnezeu este Tatăl Său și se făcea astfel deopotrivă cu Dumnezeu” (Ioan 10:33; cf. 5:18).

334

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Mesia și Fiul lui Dumnezeu ?

335

În Ioan 14:6, Isus nu numai că pretinde că-i învață pe oameni adevărul; El pretinde și că El este adevărul. În Ioan 14:9, Isus îl admonestează pe Filip: „Cine M-a văzut pe Mine, a văzut pe Tatăl.” În Isaia 42:8, Dumnezeu a spus: „Eu sînt Domnul, acesta este Numele Meu; și slava Mea n-o voi da altuia.” Dar în Ioan 17:5, Isus s-a rugat: „Și acum, Tată, proslăvește-Mă la Tine însuși cu slava pe care o aveam la Tine, înainte de a fi lumea.”

În Ioan 5:19-21, Isus continuă un lung monolog în care face repetate afirmații că El este pe același plan de autoritate cu Dumnezeu Tatăl.

„Chiar și în pildele Sale”, spune Norman Geisler, „Isus a pretins funcții rezervate doar pentru *Yahweh* în Vechiul Testament, de exemplu, că El este păstor (Luca 15), stocă (Matei 7:24-27) și semănător (Matei 13:24-30).” (GeNJC 14)

C. Ș. Lewis pune toate aceste pretenții într-o perspectivă corectă cînd le reamintește cititorilor că Isus era un evreu printre evrei:

Printre acești evrei apare deodată un om care merge peste tot vorbind ca și cînd el ar fi Dumnezeu. El pretinde că iartă păcatele. El spune că a existat dintotdeauna. El spune că va veni să judece lumea la sfîrșitul vremurilor. Să clarificăm lucrurile. Între panteiști, cum ar fi indienii, oricine ar putea spune că este o parte din Dumnezeu sau una cu Dumnezeu și nu s-ar întîmpla nimic. Dar acest om, din moment ce era evreu, nu putea să vorbească astfel despre Dumnezeu. Dumnezeu, în limba lor, însemna Ființa din afara lumii pe care a făcut-o și era infinit de deosebit de tot ce există. Și cînd veți fi înțeleși aceasta, veți vedea că ceea ce spunea omul acesta era cel mai șocant lucru pe care l-au rostit vreodată buze omenești. (UC.M 54-55)

A FOST ISUS DUMNEZEU AȘA CUM CREDEA EL DESPRE SINE?

Întrebarea: „Este Isus Dumnezeu?” se deosebește fundamental de întrebarea „Este Dumnezeu Isus?” în cea de-a doua, Dumnezeu este limitat la pămînt pe perioada vieții pămîntești a lui Isus. În prima, Dumnezeu pur și simplu se manifestă pe Sine în formă umană. Bineînțeles că aceasta înseamnă că trebuie să se adopte o teologie trinitariană (sau cel puțin duală), pentru ca pe timpul vieții lui Isus, Dumnezeu să nu-și părăsească locul de conducător al universului.

Mulți experți evrei de astăzi nu îi mai acuză pe creștini că ar fi triteiști. Cu toate că acești savanți resping aproape unanim doctrina trinității, ei, nu

neagă, în general, posibilitatea logică a unui singur Dumnezeu, care Se manifestă pe Sine în mai multe personalități.

Nu este cazul să demonstrăm aici doctrina trinității, dar este necesar să vedem că Scripturile Vechiului Testament nu exclud un asemenea concept. Dacă Vechiul Testament exclude o asemenea doctrină, atunci este ridicol să ne gîndim la posibilitatea ca Isus să fie Dumnezeu.

De fapt, Vechiul Testament sugerează, într-adevăr, încă de la început un pluralism de personalități într-un singur Dumnezeu. Genesa 1:26 afirmă: „Apoi Dumnezeu a zis: „Să facem om după chipul Nostru, după asemănarea Noastră.”” Experții în Vechiul Testament, Keil și Delitzsch au reconsiderat argumentele aduse împotriva acestui verset și le-au descoperit lipsurile. CKeGCOT 1:61-61) Este suficient să spunem că, dacă textul acesta nu pretinde concepția mai multor persoane, el cu siguranță o permite, iar lectura cea mai naturală a textului o sprijină.

Una dintre cele mai mari obiecții împotriva trinității reiese, de obicei, din versetul pe care poporul Israel îl citează cel mai des, din Deuteronom 6:4: „Ascultă, Israele! DOMNUL, Dumnezeul nostru este singurul Domn!” Cu-vîntul ebraic folosit pentru „singurul” este *echod*, însemnînd o unitate *compusă* din mai multe elemente. Este același cuvînt folosit în Genesa 2:24 unde se poruncește soțului și soției să devină un singur trup. Dacă scriitorul cărții Deuteronom ar fi vrut să exprime în versetul 4 din capitoul 6 o unitate *absolută*, ar fi putut folosi cuvîntul ebraic *yachid*.

Apoi mai există o serie de texte care fie sugerează, fie pretind că Mesia este de natură divină. Psalmul 45, de exemplu, începe ca un cîntec care sărbătorește „nunta împăratului”. Totuși, în versetul 3 se pare că accentul se

mută asupra unei figuri mesianice, iar în versetele 6 și 7 citim:

Scaunul Tău de domnie, Dumnezeu, este veșnic; toiagul de domnie al împărăției Tale este un toiag de dreptate. Tu iubești neprihănirea și urăști răutatea. De aceea, Dumnezeu, Dumnezeul Tău Te-a uns cu un untdelemn de bucurie, mai pe sus decât pe tovarășii Tăi de slujbă. Sir Norman Anderson trece în revistă un număr de ahe texte referitoare la Mesia:

Domnia Sa urma să fie nu numai universală (Ps- 2:8), ci (și) eternă (Isaia 9:7) și chiar divină (Ps. 45:6, 7).

Profetul Mica vorbește despre pre-existența Sa (Mica 5:2). Ieremia îl descrie drept „Domnul, Neprihănirea noastră” (Qer. 23:6) și Isaia vorbește despre El ca fiind „Minunat, Sfetnic, Dumnezeu tare, Părintele Veșnicilor, Domn al Păcii” (Os. 9:6) ... Și este interesant de observat, în acest context, că afirmația

L

336

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

din Evrei 1:6 („Și, când aduce iarăși în lume pe cel întâi născut, zice: „Toți îngerii lui Dumnezeu să I se închine!”*) aproape sigur reprezintă un citat din „Septuaginta”, versiunea greacă a Vechiului Testament, a cuvintelor de la sfârșitul versetului 43 din Deuteronom 32:43. Aceste cuvinte sînt omise în textul oficial actual ebraic al Vechiului Testament, numit textul „Masoretic”. Dar aceste cuvinte apar și în Sulturile de la Marea Moartă. (AnNJC 73-74)

Unii au încercat să interpreteze „Dumnezeu tare” din baia 9:6 ca fiind „Războinic tare”. Nu este cea mai firească traducere și s-ar părea că intră în conflict cu „Prințul Păcii”. Traducerea publicată, în 1917, în Jewish Publication Society a textului din Isaia 9:6 spune: „Căci un copil ni s-a născut și un Fiu ni s-a dat și domnia va fi pe umerii Lui și El este numit minunat în sfat, este Dumnezeu cel Tare, Tatăl cel veșnic, domnitorul păcii.”

(Jumătatea a doua a acestui verset este pusă de ei la subsol.) Acel „este” între „sfat” și „Dumnezeu” este pur arbitrar și rupe continuitatea frazei. Textul ebraic nu dă nici o indicație că ar trebui să fie acolo. Mai departe, acel „în” între „minunat” și „sfat” nu apare în textul ebraic. Puterea clară a versetului nu poate fi subminată.

Psalmul 2:12 ne spune că lui Mesia trebuie să I se aducă închinare: Dați cinste Fiului ca să nu se mînie și să nu pieriți pe calea voastră, căci mînia Lui este gata să se aprindă! Ferice de toți cîți se încred în El!

Unele traduceri evreiești au încercat să înlocuiască substantivul „Fiului” din acest verset cu expresia adverbială „cu puritate”. Dar aceasta nu se poate face, pentru că în celelalte șase locuri din Scriptură, în care cuvîntul evreiesc *bar* este tradus prin „puritate”, el este adjectiv și nu adverb. Septuaginta (250 î.Cr.) traduce acest cuvînt în grecește prin „copil”.

în Zaharia 12:10, Dumnezeu spune: „... își vor întoarce privirile spre Mine, pe care L-au străpuns”. Cum poate cineva să-L străpungă pe Dumnezeu, în afară de cazul în care El Se arată în trup? Din celelalte 10 cazuri în care mai este folosit cuvîntul „străpuns”, cel puțin de 9 ori este vorba de persoane ucise fie prin străpungere, fie prin înjunghiere; cel de-al zecelea caz se refera la soldați răniți.

în Daniel 7:14, Mesia primește o împărăție veșnică, pentru ca „să-I slujească toate popoarele, neamurile și oamenii de toate limbile”. însă dacă toți îl vor sluji pe Mesia, nu va mai rămîne nimeni care să-I slujească Domnului, doar dacă Domnul și Mesia nu sînt cumva una.

Putem spune, deci, că Vechiul Testament, cel puțin în unele locuri, a acceptat, iar în altele a cerut ca Mesia care urma să vină să fie identificat cu

Mesia și *Fiul lui Dumnezeu* ?

337

Dumnezeul cel veșnic. Deci, dacă bus era Mesia și dacă Mesia era Dumnezeu, atunci Isus trebuia să fie Dumnezeu.

Revenind la primii ucenici, E. M. Blaiklock observă:

Una din sursele deziluziilor tinerilor este dispariția aureolei din jurul capului vreunui erou pe care s-au grăbit să îl venereze. Nu la fel este cu Cristos și ucenicii Lui. Timp de trei ani au bătut împreună potecile și drumurile Galileii și Iudeii. împreună au urcat drumul greu pînă sus la Ierusalim și au stat împreună în iarba grasă la Tabgha. împreună au înfruntat căldura de la Ierihon și vînturile reci de la Marea Galileii. Au petrecut împreună nopțile răcoroase sub cerul liber, și-au împărțit împreună dejunul pe malul mării. împreună au înfruntat furtunile și tensiunile din Orașul Sfînt, împreună s-au bucurat de ospitalitatea casei din Betania. Cu siguranță acestea au fost suficiente dovezi, pentru ca niște oameni ageri să-L poată cunoaște. Ce s-a întîmplat? Departe de a descoperi vreun defect ascuns, izbucnirea umană de necaz la capătul unei zile istovitoare, ambiția personală trădată printr-un cuvînt nepotrivit sau printr-un sfat neînțelept, departe de a găsi la El defecte care să îi dezamăgească, ei și-au dat seama că uimirea și respectul lor creștea. (BE.MM 85)

Este uluitor faptul că mesajul lui Isus, inclusiv divinitatea Lui, a fost răspândit peste tot de acești bărbați și femei evrei. Așa cum afirmă și James D. G. Dunn, profesor de teologie la Universitatea din Durham, Anglia: Mărturia nu vine de la neamuri, pentru care zeificarea unui împărat se aseamăna mai mult cu o promovare „la un rang mai înalt”. Ea vine de la evrei. Și evreii erau cea mai aprigă nație monoteistă din acea vreme. A vorbi unui evreu despre un om, Isus, în termeni care să-L arate ca fiind părtaș la divinitatea lui Dumnezeu, era o trăsătură extraordinară a creștinismului primar. (DuJ.E 61-62)

Este și așa destul de remarcabil că un evreu ca Toma a ajuns la punctul de a-I spune lui Isus: „Domnul meu și Dumnezeul meu!”⁴¹ Dar mai este și Pavel. Este de neconceput cum de reușesc criticii să uite că el a fost un evreu *par excellence*. El a învățat iudaismul de la Gămăliei însuși. A fost atât de plin de râvnă pentru credința sa monoteistă, încât a început să-i persecute pe creștini. Scopul vieții lui era să ajute la împlinirea textului din Isaia 45:22, 23, unde Dumnezeu spune prin gura profetului: „Eu sînt Dumnezeu și nu altul... *orice genunchi se va pleca înaintea Mea și orice limbă va jura pe* 338

PARTEA II: CARACTERUL ISTORIC DEMN DE ÎNCREDERE AL CĂRȚILOR NOULUI TESTAMENT

Mine.” (Sublinierea ne aparține) Și apoi Pavel a descoperit că Acesta a ieșit din eternitate și a pășit în timp.

Acum Pavel scrie despre El:

El, măcar că avea chipul lui Dumnezeu ... S-a dezbrăcat pe Sine însuși ... făcîndu-Se asemenea oamenilor ... S-a smerit și S-a făcut ascultător pînă la moarte și încă moarte de cruce ... *pentru ca, în Numele lui Isus, să se plece orice genunchi...* și orice limbă să mărturisească ... că Isus Cristos este Domnul. (Sublinierea ne aparține)⁴²

Faptul că prin termenul *Domnul*, Pavel a înțeles „Dumnezeu” reiese clar din Romani 10:13, unde el citează din Ioel 2:32: „Oricine va chema Numele Domnului va fi mîntuit.” în Ioel 2:32, DOMNUL este Dumnezeu.

Acești bărbați și femei evrei din secolul I au ajuns să-L accepte pe Isus ca Dumnezeul credinței lor monoteiste. De ce? Cu siguranță că au fost atrași spre El de învățătura și minunile Lui. La un moment dat, este evident că ei au adunat 2 cu 2 și au văzut că Isus, Fiul Omului este Mesia, că Mesia este Dumnezeu și că deci El trebuie să fie, de asemenea, Dumnezeu. Însă abia învierea a fost cea care le-a întărit convingerea. Norman Anderson rezumă: El a făcut adesea afirmații care, în urechile evreilor, ar fi sunat ca o nelegiuire și o blasfemie, chiar dacă ar fi venit de pe buzele celor mai mari profeți. El a spus că El a existat înainte de Avraam și că este „Domn” al Sabatului; El a pretins că iartă păcatele; adesea S-a identificat pe Sine (în lucrarea, persoana și gloria Sa) cu cel pe care-L numea Tatăl Său ceresc; a acceptat închinarea oamenilor; și a spus că El va judeca lumea în ziua de apoi, cînd destinul lor etern va depinde de atitudinea lor față de El. Apoi El a murit. De aceea pare inevitabil că învierea Lui trebuie interpretată drept întărirea decisivă a afirmațiilor Lui de către Dumnezeu; pe cînd cealaltă alternativă - sfîrșitul definitiv pe cruce - ar fi implicat, în mod necesar, repudierea afirmațiilor Sale îndrăznețe și chiar blasfemiatoare. (AnN.JC 113-14)

De aceea ni se pare că este potrivit, ca atunci cînd vorbim despre Isus, să ne referim la El cu majusculă.

PARTEA A HI-A

APLICAȚII ȘI CONCLUZII

16

ISUS

SI PRESA DE INTERPRETARE

I u este nimic rău în a face ca ceva să devină cunoscut. Argumentele erudite ale savanților au de multe ori nevoie să fie traduse în limbajul și conceptele de fiecare zi.

DECI CE E RÂU CU POPULARIZAREA?

Adesea cel care face „popularizarea” selectează doar acele informații sau doar pe acei savanți care îi susțin propriile păreri, fără a trata argumentele ridicate de savanții din cealaltă tabără. Într-o oarecare măsură, toți „popularizatorii” se fac vinovați de această tendință. De aceea, laicul trebuie să aibă grijă ca acea carte pe care o citește să-i dea o descriere exactă a ambelor părți ale problemei și motivele temeinice pentru care cartea este mai degrabă de acord cu o poziție decît cu cealaltă.

O altă problemă a multor abordări popularizatoare, fie că se face popularizarea lui Isus, a științei sau a oricărui alt subiect, este că scriitorul poate face afirmații sau poate promova poziții care au fost de mult timp respinse de savanții cunoscători. El își poate „vinde marfa” numai datorită faptului că publicul nu cunoaște subiectul. Apare astfel nevoia altor cărți la fel de populare, care „să pună lucrurile la punct”.

Dorința noastră a fost să compilăm suficiente informații, pentru a-i permite unui student sau unui laic să evalueze corect cărțile, prelegerile, filmele și articolele despre Isus cel istoric. Căci, așa cum scria Louis Cassels în *Detroit News*, cu mai mulți ani în urmă:

De un lucru poți fi sigur. La fiecare cîțiva ani, vreun „expert” va stîrni vreo senzație efemeră, publicînd o carte,

care să spună ceva neobișnuit despre Isus. (CaL.DJ 7A)

Ținând cont de aceasta, să ne uităm la câteva falsuri frecvente care apar mereu în cărțile de popularizare (ca și în cele mai savante) despre Isus.

CAPCANELE INTERPREȚILOR

1. *Metoda autoservirii* este acea metodă prin care scriitorul, sau criticul, pur și simplu își alege din Evangheliile acel material care este pe placul lui. Din

341

342

PARTEA III: Aplicații și concluzii

nou Cassels comentează:

Lucrul cel mai fantastic în legătură cu aceste cărți care diminuează prestigiul lui Isus este că ele acceptă din Evangheliile doar atât cât le convine, apoi ignoră sau resping alte părți ale aceluiași document, care contrazic părerile lor. (CaL-DJ 7A)

Această metodă se observă, în special, la cei care susțin un punct de vedere naturalist cu privire la relațiile Evangheliilor. Teologia liberală din secolul al XIX-lea, de exemplu, a avut tendința să accepte totul din narațiunile Evangheliilor, cu excepția elementelor supranaturale și a oricăror afirmații care susțineau divinitatea lui Cristos. În secolul al XX-lea, Rudolph Bultmann, bazându-se pe argumentele împotriva miracolelor care au fost folosite și de liberalii secolului al XIX-lea, a concluzionat: „Noi nu putem ști aproape nimic despre viața și personalitatea lui Isus.” (BuR JW 8) Cel puțin el a fost consecvent, căci dacă scoatem supranaturalul din relațiile Evangheliilor, aproape că nimic din Evangheliile nu mai are sens. Învățătura lui Isus despre credință, împărăția cerurilor și multe alte subiecte, devin cu desăvârșire un nonsens. Biserica devine doar ceva mai mult decât un club social, în loc să fie o comunitate de oameni care îl văd pe Dumnezeu ca fiind viu și activ în mijlocul lor.

Cei care studiază critica formelor literare și a redactării vor observa, de asemenea, metoda „autoservirii” în acțiune. Alegerile care se fac referitor la ce este „autentic” și ce este „neautentic” în relațiile Evangheliilor sînt adesea total arbitrare, bazându-se pe idei preconcepute și susținute de concluzii anterioare arbitrare. „Rezultatele sigure ale criticii superioare” nu mai sînt atât de sigure cum au crezut mulți.

Uneori scriitorii și ziariștii care fac popularizare aleg „concluzii savante”, care sînt cu precădere păreri sprijinite doar de dovezi alese pe principiul autoservirii și ei dau drept date certe acele concluzii care sînt pe gustul lor cît și concluzii preconcepuate. Un ziarist influent, de exemplu, a prezentat recent întrebarea lui Isus: „Cine ziceți voi că sînt Eu?” în următorul mod:

Se pare că este întrebarea unui om care vrea să tulbure, dar care, la rîndul lui, este tulburat, a unui om care s-a trezit brusc în ape mai adînci decît a anticipat, a unui om în același timp confuz și nedumerit de un destin pe care poate că abia a început să-l întrezărească, dar de care nu este pe deplin clar. Și astfel, căutînd călăuzire, căutînd poate să cunoască mulțimea de posibilități, Isus pune întrebarea adepților lui. (MuCu.W 37)

Cînd citești cele trei relații din Evangheliile care descriu acest incident este greu de constatat cum a putut acest scriitor să ajungă la o asemenea concluzie. După cum am văzut în Matei, Isus mai întîi îl apreciază pe Petru pentru răspunsul lui și apoi îl ceartă pentru încercarea de a-l opri să se ducă la Ierusalim. Avînd în vedere mai ales așteptările mesianice ale poporului, Isus pleacă spre Ierusalim, perfect stăpîn pe simțurile Sale, pe deplin conștient de ceea ce îi este pus înainte, cu convingeri clare, neavînd nevoie de călăuzire, ci căutînd să-și pregătească turma pentru ceea ce doar El știa că îi aștepta pe toți la Ierusalim.

2. *Încrederea în rezultatele îndoielnice ale criticii superioare* este, fără îndoială, unul din cele mai frecvente falsuri ale celor mai popularizatoare, savante sau semisavante descrieri ale lui Isus. Cînd scriitorul vrea să deformeze sau să excludă ca neautentice anumite materiale din narațiunile Evangheliilor, metoda pe care o folosește invariabil este de a face să pară că toți savanții moderni sînt de acord cu concluziile criticii superioare.

Montgomery observă:

Chiar mai mult, cei considerați a fi savanți „cu autoritate” ... sînt de regulă de un anumit soi: ei reprezintă o tradiție radicală a criticii Noului Testament care reflectă presupunerile raționaliste din secolul al XIX-lea (de exemplu, A. Schweitzer) și care izvorăște din școala criticii formelor literare (*form'geschichtliche Methode*) a lui Dibelius și Bultmann, o metodă pe care majoritatea savanților biblici contemporani o consideră drept greșită și demodată. (MoJW.HC 18)

Deosebit de supărătoare sînt încercările de a-i numi „fundamentațiști” neinformați pe toți cercetătorii care cred în Evangheliile, ignoînd complet argumentele sănătoase și raționamentele aduse de savanții conservatori extrem de calificați. În 1985, de exemplu, la un simpozion al apărătorilor „gîndirii libere” și al savanților umaniști seculari, cei care credeau în Evanghelie erau mereu etichetați drept „fundamentațiști”, folosindu-se adjective înjositoare și insinuări.¹ A fost de-a dreptul amuzant, la un moment dat, cînd un vorbitor a fost întrebare ceva, la care el a spus că nu poate răspunde, deoarece ar trebui ca cineva să cunoască o mulțime de limbi antice ca să poată da răspunsul. El, ca și majoritatea celor din sală, au luat aceasta în glumă, ca fiind un lucru imposibil și au continuat cu alte întrebări.

Este totuși interesant că unii dintre cei mai aprigi apărători de azi ai credinței creștine sînt aceia care au învățat limbi antice care au legătură cu textele biblice. De exemplu, Dr. Gleason Archer, profesor de Vechiul Testament

la Trinity Evangelical Divinity School, vorbește cursiv 20 de limbi

344

PARTEA III: Aplicații și concluzii

antice și indo-europene. Dr. Robert Dick Wilson, profesor kt Princeton la sfârșitul secolului al XK-lea și începutul secolului al XX-lea, stăpînea 45 de limbi și dialecte pentru a studia și a apăra credibilitatea Vechiului Testament Ca student la seminar, el citea Noul Testament m 9 limbi diferite, inclusiv o traducere ebraică pe care o memorase silabă cu silabă! în timp ce mulți studenți plecau în Germania pentru a învăța teoriile criticii superioare la modă, Wilson a afirmat că el a studiat în Germania, pentru ca să nu existe nici un profesor pe fața pământului care să aibă autoritate asupra lui. Dacă Robert Dick Wilson și Glenison Archer sînt exemple de „fundamentalistl neinformați”, atunci fie ca numărul acestora să crească!

3. *Respingerea sau Ignorarea dovezilor istorice* este, de asemenea, frecvent întâlnită în diferitele abordări ale lui Isus. Un exemplu este atitudinea multor savanți și popularizatori față de apostolul Pavel. Se lansează mereu pretenția că adevăratul fondator al creștinismului este Pavel, nu kus și că Pavel era atît de elenizat, încît toate scrierile Noului Testament reflectă teologia sa neevreiască, mai degrabă decît adevărata istorie. Însă, așa cum am văzut, pretențiile unui Mesia divin își au originea în Vechiul Testament, nu la Pavel. Teologia lui Pavel este rezultatul meditației lui asupra vieții lui Isus făcută pe baza educației lui rabinice și care vedea în această viață a lui kus împlinirea profețiilor și a aluziilor Vechiului Testament cu privire la Mesia. Ne-am aștepta ca atît Pavel cît și autorii Evangheliilor să reflecte o teologie similară, ca frați într-o credință comună, însă există prea multe amprente istorice pe relațiile Evangheliilor, pentru a mai putea să le atribuim unei origini nedemne de crezare. Bultmann, bazîndu-se aproape exclusiv pe critica literară și pe o predispoziție filozofică împotriva supranaturalului, ignoră efectiv toate datele istorice în legătură cu învierea lui kus. Gary Habermas, profesor de apologetică și filozofie la Liberty University, afirmă:

Bultman tratează învierea lui Isus fără nici un fel de investigație istorică. El pune concluzia la începutul tratării subiectului: „Nu este acesta un eveniment mitic pur și simplu? Evident că nu este un eveniment din istoria trecută.” (HaG.AE 37, citat BuRKM 38)

John Macquarrie, un renumit comentator al teologiei lui Rudolph Bultmann, afirmă:

Și aici trebuie să-i cerem socoteală lui Bultmann pentru ceea ce pare a fi o respingere arbitrară a posibilității de a înțelege învierea drept un eveniment istoric obiectiv ... Falsitatea unui astfel de raționament este evidentă.

Singurul mod valid, prin care putem stabili dacă un anumit eveniment

/sus și presa de interpretare

345

a avut loc sau nu, nu este acela de a face o presupunere radicală pentru a arăta că acesta nu putea să fi avut loc, ci prin examinarea dovezilor istorice disponibile și luînd hotărâri pe baza lor. (MacJ.ET 185- 86)

În continuarea acestui capitol, vom vedea cîteva falsuri majore întîlnite în diferite tratate contemporane despre viața lui kus.

FALSE DESCRIERI ALE VIEȚII LUI ISUS

Ian Wilson și Jesus: **The Evidence**

Cartea Jesus: *The Evidence* nu e în întregime rea. Gu siguranță că Wilson a trebuit să citească mult, pentru a culege o cantitate atît de impresionantă de material. În unele locuri el oferă informații bune, cum ar fi expresiile din Manualul de Disciplină al Suluiilor de la Marea Moartă, care arată că Ioan nu era chiar atît de influențat de către eleni, cum se credea mai înainte (vezi pag. 39). Se găsesc în ea, de asemenea, și temeinice respingeri de poziții, cum ar fi cea a lui G. A. Wells (că kus nu ar fi existat de loc).

Totuși, tonul cărții sale trădează adesea ceea ce pare a fi o încercare deliberată de a submina integritatea Noului Testament și a primilor creștini. Wilson folosește des metoda inteligentă de a descrie poziția altcuiva, folosin-du-se de dovada pe care acesta o aduce împotriva Evangheliilor, însă, la sfârșit, chiar dacă nu este neapărat de acord cu poziția persoanei, îl lasă pe cititor copleșit de îndoilele provocate de acea dovadă. El nu spune nici dacă există o contra-dovadă și nici nu o aduce. De exemplu, descriind poziția lui Bultmann, el spune:

Renumita zicere a lui Isus: „Tot ce voiți să vă faceți vouă oamenii, faceți-le și voi la fel; căci în aceasta este cuprinsă Legea și proorocii” (Matei 7:12), poate fi găsită aproape exact în una din pildele marelui rabin evreu Hillel, cu aproape 100 de ani înainte de Isus: „Orice urăști, nu fă altuia. Aceasta este toată Legea” (Tora). Deci nu putem fi siguri dacă Isus a spus așa ceva vreodată. (WU.JTE 38)

Ar fi putut cel puțin să le spună cititorilor săi (1) că afirmația lui Hillel confirmă istoricitatea afirmației lui kus, prin faptul că demonstrează că El este înrădăcinat în gîndirea iudaică; și (2) că afirmația lui kus diferă de toate celelalte învățături similare pe care le cunoaștem, prin aceea că ea este pozitivă și nu negativă.

Una din problemele principale ale cărții este că Wilson este foarte puternic influențat de argumentele criticii superioare. Vorbînd despre Evanghelia după Marcu, de exemplu, el afirmă:

346

PARTEA III: Aplicații și concluzii

Ea afișează o caracteristică predominantă, o denigrare a evreilor și o reabilitare a romanilor. Oricine ar fi scris Evanghelia după Marcu, îi descrie pe ucenicii evrei ai lui Isus ca fiind o ceată de proști, certăreți, mereu căutînd

să ocupe poziții, nereușind să-L înțeleagă pe Isus. întreaga comunitate evreiască: fariseii, saducheii, preoții și cărturarii, este prezentată ca fiind pornită să-L ucidă pe Isus ... Prin contrast, Pilat, romanul, este descris pozitiv, pledând pentru viața lui Isus: „Dar ce rău a făcut?” (Marcu 15:14). (Wa.JTE46)

Intenția acestui argument, desigur, este de a arăta că Marcu, scriindu-și Evanghelia la Roma, nu a redat istoria adevărată ci o propagandă denaturată, menită să câștige favoruri de la romani. În realitate, argumentul este denaturat. Este posibil ca Marcu să fi încercat să scoată în evidență orice lucru bun pe care-l putea relata fidel despre romani, conform adevărului istoric. Însă Matei relatează că Pilat a pus aceeași întrebare (Matei 27:23), iar Matei scrie pentru a-i convinge pe evrei.

Mai mult, chiar și celelalte Evanghelii relatează greșelile ucenicilor și dorința fariseilor, a saducheilor, a preoților și a cărturarilor de a-L omorî pe Isus. Marcu relatează că Pilat capitulează în fața mulțimii, lucru nu prea onorabil pentru un conducător roman și Marcu relatează că soldații romani îl bat, îl batjocoresc, îl scuipă și-L răstignesc pe Isus. Cu alte cuvinte, ei au fost tot atât de vinovați ca și conducătorii evrei. Ai sentimentul că indiferent ce ar fi scris autorii Evangheliilor, criticii superiori vor încerca să-i sfîșie în bucăți, în afară de cazul în care, desigur, ei ar fi de acord să renunțe la supranatural și la divinitatea lui Cristos.

Wilson se exprimă în termeni de genul: „Pentru a îndulci puțin lovitura, Marcu se simte obligat să adauge ...” și „Matei a schimbat ultima expresie în ...” și „Luca a făcut pasul nu prea vrednic de laudă de a înlocui întreaga relatare... încercînd aparent să justifice incidentul.” (WUJTE 109) El, împreună cu adepții criticii superioare, spun de fapt că scriitorii Evangheliilor nu sînt onești, dar rareori exprimă acest lucru în mod direct.

Scriitorii Evangheliilor au avut o problemă, pe care atât Wilson cît și alți critici nu reușesc să o sesizeze: aceea de a relata o istorie incredibilă, dar adevărată. Ori de cîte ori relatează un lucru cît de cît ieșit din comun, puteți paria că vor fi criticați pentru aceasta. Wilson scrie cu altă ocazie:

După Marcu și după ceilalți scriitori sinoptici, judecata a fost condusă de „marele preot și de bătrîni și de cărturari ... de întregul Sanhedrin” (Marcu 14:53-55). Totuși, așa cum s-a arătat foarte convingător de-majoritatea cercetătorilor evrei, autenticitatea istorică a unei întruniri în miezul nopții,

Isus și presa de interpretare

347

cu această ocazie, a întregului Sanhedrin, a consiliului e-vreiesc suprem, este foarte îndoielnică. Niciodată, nici o întrunire normală a Sanhedrinului nu a avut loc noaptea, iar greutatea de a-i scula din paturile lor pe reprezentanții Sanhedrinului, în plină sărbătoare, ar fi fost mult mai mare decît a-L ține pe Isus închis peste noapte sau chiar pentru mai multe nopți, dacă ar fi fost un proces legal.

(WILJTE 121)

Dar exact aceasta este ideea fundamentală. Aceasta nu era o întrunire obișnuită a Sanhedrinului. Am văzut deja din sursele evreiești că oamenii din casa marelui preot nu erau foarte integri. De fapt, avînd cunoștință de complotul lui Iuda, ei probabil au planificat acea întrunire din timp. Observați în Matei 26:57: „Cei ce L-au prins pe Isus, L-au dus la marele preot Caiafa, unde *erau adunați* cărturarii și bătrînii” (sublinierea ne aparține), în fine, Wilson trage niște concluzii foarte exagerate, în special, atunci cînd afirmă:

în ceea ce privește puterea de hipnoză a lui Isus, analizată în capitolul șase, este posibil ca El să-și fi pregătit ucenicii pentru învierea Sa, folosind tehnica pe care hipnotiștii moderni o numesc sugestie posthipnotică. Asta înseamnă că El ar fi putut să-i determine efectiv să aibă halucinații ale apariției Lui, ca răspuns la anumite evenimente stabilite dinainte (firmarea pînii?), pentru o perioadă predeterminată după moartea Sa. (WILJTE 141)

Pe lîngă faptul că o citire sinceră a Evangheliilor arată că o asemenea procedură era complet străină caracterului lui Isus, ea, de asemenea, ignoră datele existente. De îndată ce ucenicii adunați în camera de sus sau în drumul spre Emaus sau la Marea Galileii ar fi privit la oasele de pește din farfuria pe care a folosit-o Isus, ei și-ar fi dat seama că nu au avut halucinații. **JESUS: THE EVIDENCE - Dublata la televiziune!**

În aprilie 1948, London Weekend Television a transmis un serial în trei episoade, menit să însoțească lucrarea lui Ian Wilson. Concluziile filmului au fost atât de diferite de cele ale lui Wilson, încît el s-a disociat de poziția adoptată de versiunile TV. Peter Foster, profesor senior la Durham University a spus: „Fiecare pagină a scenariului este plină de presupuneri contestabile sau de erori flagrante.

Iată cîteva exemple din episodul al 3-lea: Se afirmă că învierea era ceva obișnuit în religiile antice. Însă, așa cum am văzut, aceste învieri erau cu totul diferite de cea a lui Isus (se asemănau mai degrabă cu reînvierea periodică a naturii odată cu schimbarea anotimpurilor) și nu erau relatate de către

348

PARTEA III: Aplicații și concluzii

martori direcți ca evenimente istorice. Găsim, de asemenea, afirmația obișnuită că ar exista contradicții între relatările despre înviere, ignorînd complet explicațiile date de John Wenham din *Easter Enigma*. Se încearcă să se explice mormîntul gol, prin furtul titipului fie de către evrei, fie de către creștini, teorii de altfel respinse de mult ca fiind imposibil de susținut. Și se sugerează că *Evanghelia Apocrifă după Toma este* mai de încredere decît Evangheliile canonice. Foarte puțini cercetători ar susține această concluzie. **G. A. Wells și EXISTENȚA**

LUI ISUS

Fără a fi susținut de absolut nici un cercetător din lume, profesorul Wells continuă să susțină cu pasiune că nu există nici o dovadă că Isus ar fi existat vreodată. Se pare că există piață pentru această poziție, căci a scris până acum trei cărți pe această temă. (WeGJEC, WeG.DJE și WeG.HE). Editura ateistă Prometheus Books pare să-i furnizeze lui Wells suficienți cititori, conținând să-i publice materialele. Totuși, așa cum reflectă și profesorul Habermas:

Comparativ, foarte puțini cercetători recenți au postulat că Isus nu a trăit niciodată. Asemenea poziții sînt, de obicei, privite ca și cazuri flagrante de folosire greșită a datelor istorice existente. (HaG.AE 31)

Pentru a-și susține poziția, Wells trebuie să *dateze* Evangheliile cîndva după anul 100 d.Cr. Părerile lui sînt depășite cu aproape 100 de ani, căci chiar și cei mai radicali cercetători de azi datează, în general, Evangheliile sinoptice între anii 65 și 80 d.Cr. și unii savanți contemporani (nu neapărat conservatori) împing data chiar în anii 50. Cu privire la metodologia lui Wells, R. T. France scrie:

Cărțile lui Wells sînt scrise cu o atenție scrupuloasă la detalii și cu un ton calm, reținut, însă metoda sa este cea a unui om care știe unde merge și care selectează de aceea întotdeauna, din mulțimea de studii despre Noul Testament, pe cele care prezintă pozițiile extreme care se potrivesc cel mai bine cu teoria sa și apoi le țese împreună într-o relatare cu care nici unul dintre cei pe care-i citează nu ar fi de acord. (FrRE 12)

Profesorul James Dunn răspunde la unul din argumentele centrale ale lui Wells:

Din tăcerea aproape totală a lui Pavel cu privire la lucrarea și la învățătura lui Isus, G. A. Wells, profesor de germană la Universitatea din Londra, trage concluzia că Isus cel din Evanghelii nu a existat niciodată ... Este suficient să subliniem faptul că relativa tăcere a lui Pavel în legătură cu

Isus și presa de interpretare

349

Isus cel istoric" este binecunoscută de toți cercetătorii care lucrează în acest domeniu. Nici unul dintre cei pe care-i cunosc nu împărtășește părerea profesorului Wells. Alte explicații sînt mult mai plauzibile. De exemplu, aceea că Pavel era atît de absorbit de credința sa în Cristos cel înviat și înălțat, încît nu a găsit că este nevoie sau că este cazul să se refere la lucrarea pămînteană a lui Isus, în afară de episodul central al morții și învierii Lui. Sau, aceea că informațiile despre Isus erau suficient de cunoscute bisericilor sale și erau necontroverse, încît nu era necesar să facă mai mult, decît eventuale aluzii la ele, pe care le și face destul de des.

Teza alternativă că pe parcursul a 30 de ani s-au dezvoltat tradiții atît de coerente și foarte complexe despre un personaj inexistent, așa cum avem în sursele Evangheliilor, este pur și simplu prea incredibilă. (DuJ.E 29)

Interpretări bizare

Există patru descrieri ale lui Isus, care nu au legătură unele cu altele, pe care însă le grupăm împreună datorită concluziilor bizare la care ajung. În fruntea listei este J. M. Allegro cu *The Sacred Mushroom and the Cross*. (AU.SM) Allegro susține că „Isus” a fost inițial un nume codificat pentru o ciupercă antică halucinogenă, folosită de oamenii care au devenit primii creștini. Cu toate că Allegro s-a dovedit un cercetător lingvistic competent, eforturile sale pentru această carte au fost răsplătite cu următorul reproș public din partea altor cercetători (dintre care majoritatea nu sînt creștini evanghelici), publicat în cîteva din ziarele de mare tiraj din Anglia: Din partea profesorului Sir Godfrey Driver, F. B. A. și alții:

Domnule,

Recent s-a făcut o mare publicitate unei cărți (*The Sacred Mushroom and the Cross*) a d-nului J. M. Allegro, fost lector la Universitatea Manchester.

Aceasta este o carte despre care savanții, în mod normal, nu doresc să facă comentarii. Însă subsemnații, specialiști într-o serie de discipline relevante și oameni de diferite credințe, sau fără nici o credință, găsesc că este de datoria lor să facă cunoscut că această carte nu se bazează pe nici o dovadă filologică sau de altă natură, pe care ei ar putea să o considere drept academică.

Din punctul lor de vedere, această lucrare este mai degrabă un eseu al fanteziei, decît unul filologic. (Semnează)

G. R. Driver, profesor emerit în limbi semitice de la Oxford University; P. R. Ackroyd, profesor în studii ale

350

PARTEA III: Aplicații și concluzii

Isus și presa de interpretare

351

Vechiului Testament de la London University, G. W. Anderson, profesor în Vechiul Testament de la Edinburgh University; J. N. D. Anderson, profesor în drept oriental de la London University; James Barr, profesor în limbi semitice de la Manchester University; C. F. Beckingham, profesor în studii islamice de la London University; Henry Chadwick, decanul colegiului Christ Church de la Oxford University; John Emerton, profesor emerit în ebraică de la Cambridge University; O. R. Gurney, profesor în asiriologie de la Oxford University; E. G.

Parrinder, lector în studiile religiilor comparate de la London University; D. Winton Thomas, profesor emerit în ebraică de la Cambridge University; Edward Ullendorff, profesor de studii etiopene de la London University; G.

Vermes, lector în studii ebraice de la Oxford University și D. J. Wiseman, profesor în asiriologie de la London University. (BE.MM 8-9)

The Passover Plot de Hugh Schonfield a câștigat repede popularitate când a apărut. (ScH.TPP) Dovezile istorice în sprijinul acestei abordări sînt inexistente. (Vezi MaJ.RF.) Autorul pur și simplu inventează un tînăr necunoscut care să apară, în mod convenabil, ori de cîte ori este nevoie de o reîngropare sau de vreo arătare a lui Isus. Faptul că viețile ucenicilor au fost atît de ireversibil transformate de o asemenea farsă, îi face să pară niște oameni nemaipomenit de creduli.

în *Hol*.) *Blood, Holy Grail* autorii admit deschis că au folosit o selectare arbitrară a ceea ce au vrut ei din materialul existent. Ei afirmă:

Intenția noastră nu a fost să discredităm Evangheliile. Am căutat doar să le cernem - să localizăm anumite fragmente posibil sau probabil a fi adevărate și să le scoatem din matricea de înfloriri din jurul lor. Noi am căutat fragmente de altfel cu caracter foarte precis - fragmente care ar putea atesta căsătoria dintre Isus și o femeie cunoscută ca fiind Magdalena. Asemenea atestări, nu e nevoie să o spunem, nu ar fi fost explicite. Pentru a le găsi, ne-am dat seama că trebuia să citim printre rînduri, să luăm în considerare anumite cenzuri și elipse, să umplem anumite goluri. Trebuia să ne ocupăm de omisiuni, de aluzii, de referiri care sînt cel puțin ambigue. Și știam că trebuia să căutăm nu doar după o dovadă a căsătoriei. Trebuia să căutăm și după mărturii despre împrejurările care ar fi putut duce la o căsătorie. (BaMHB330)

Ar fi greu de găsit o explicație mai clară pentru păcatul fundamental al interpretării biblice: exegeză sau interpretarea textului prin introducerea de material în text. Evident că autorii nu se apropie de text cu dorința obiectivă de a descoperi adevărata intenție a autorilor textului. Profesorul Habermas descrie rezultatul:

Se susține că, din moment ce Isus și mama lui sînt chemați la o nuntă, în Ioan 2:1-11 și din moment ce au un rol major, trebuie automat să fie vorba de nunta lui Isus. Evident nimeni nu poate să joace un rol major la nunta altcuiva, nici chiar dacă este capabil să facă minuni! În relatarea învierii lui Lazăr, din Ioan 11:1-46, se presupune că, din moment ce Marta a ieșit în întâmpinarea lui Isus, în timp ce Măria a așteptat în casă pînă cînd Isus a întrebat de ea (versetele 20, 28), Măria trebuie să fie soția lui Isus! Autorii admit chiar folosirea unui argument non sequitur printr-o asemenea argumentare.

Este evident că adesea, în cazul unor asemenea teze, concluziile se trag doar prin extragerea din Evanghelii și chiar prin adăugarea la ele a ceea ce i-ar place cuiva să găsească. În acest caz, autorii chiar admit acest procedeu. (HaCAE 77)

O a patra abordare bizară a vieții lui Isus, îl transformă pe Isus într-un călător internațional în India, Tibet și chiar în Japonia. Ultima carte pe care am văzut-o referitoare la această poziție este *The Lost Years of Jesus*, de Elizabeth Clare Prophet. (PrEXY) Recomandăm călduros această carte tuturor criticilor formelor literare. Este o ocazie excelentă de a observa, la prima mînă, cum arată cu adevărat miturile și legendele! Problema mare cu această carte este că cititorul este condus pe parcursul a peste 350 de pagini și ori de cîte ori este pe cale să fie revelată vreo dovadă concretă, ea se spulberă în vînt. Nu există nici una. Cartea este efectiv o invitație la refugiu, într-o religie mistică orientală pseudo-creștină. Ea ignoră complet iudaismul lui Isus, spunînd că El a stat în Orient, de la 13 pînă la 29 de ani. Această „descoperire istorică epocală care va zgudui bazele creștinismului modern” are, în realitate, o mulțime de ipoteze și puține date istorice. Foarte puține! «**The Last Temptation of Christ**”

La începutul filmului din anul 1988, „The Last Temptation of Christ” (Ultima ispitire a lui Cristos), o persoană neagă că acesta se bazează pe Evanghelii, afirmînd că la baza lui stă nuvela cu același titlu, scrisă în 1955 de Nikos Kazantzakis. Spectatorul avisat va descoperi repede că filmul este aproape lipsit de detalii istorice exacte. Iată trei exemple: 1. Geografia și obiceiurile oamenilor sînt mai degrabă africane și nu semitice din secolul I.

352

PARTEA III: Aplicații și concluzii

Isus și presa de interpretare

353

2. Cu toate că există o încercare clară de realism, rezultatul poate fi descris drept inefficient. Adevăratul mister al acestui film este cum ar putea el să convingă pe cineva prin delirurile lui Ioan Botezătorul din acest film sau prin predicile pasive ale lui Isus, sau prin predicile liberale ale lui Pavel („Nu este important cum a fost Isus cu adevărat, ci doar ceea ce crede lumea despre el”).

3. Ioan Botezătorul, despre care știm din Evanghelie că era cu 6 luni mai în vîrstă decît Isus, apare aici descris cu 40 de ani mai bătrîni decît Isus.

Realizatorii filmului se pare că au ignorat, în general, sursele istorice bune, cum ar fi Iosif Flaviu, ca să nu mai vorbim de Evanghelii.

Dacă scriitorii Evangheliilor au revelat un portret exact al lui Isus care a trăit în istorie, atunci filmul „Temptation” nu este doar o ficțiune - el este anticreștin. De exemplu, Isus cel din istorie învață că „oricine se uită la o femeie și o pofteste, a comis curvia deja cu ea, în mintea lui”. Isus cel din filmul „Temptation” curvește adesea în inima lui și afirmă că singurul motiv pentru care nu comite actul fizic este pentru că fi e frică. Filmul abundă și în alte falsuri. De exemplu:

Isus ... anunță că prin moartea sa va plăti mai degrabă pentru propriile-i păcate decît pentru păcatele întregii o-

meniri. Și el ia noroi și pietre și spune: „Și acesta este trupul meu”, ceea ce, după câte s-ar părea, face din el un fondator al panteismului precum și al creștinismului. (LeJ.HF 36)

Isus este descris drept un bolnav mintal și atât de aiurit, încât nici un om normal nu l-ar fi urmat, darămite să fi murit pentru el.

Probabil că singura întrebare substanțială ridicată de film este dacă producătorii de filme și autorii au sau nu au dreptul să distrugă reputația unui personaj istoric celebru, de dragul propriilor lor interese creative. Așa cum spune redactorul Patrick Buchanan, ar putea cineva

să apere un film intitulat „The Secret Life of Martin Luther King”, care l-ar descrie pe conducătorul asasinat al luptei pentru drepturile civile drept un afemeiat nepotolit... (sau) un film care ar descrie-o pe Anne Frank ca pe o adolescentă de o sexualitate bolnăvicioasă, care are fantezii la Auschwitz despre aventuri sexuale cu soldații din gărzile SS? Bineînțeles că nu. (BuP.CB A-9)

Isus semizelotul

Cartea lui S. G. F. Brandon, *Jesus and the Zealots* este scrisă la un nivel mai savant decât lucrările tipice de popularizare despre viața lui Isus. Lucrul

curios la această carte este că, pe tot parcursul ei, Brandon pare să pledeze pentru a-L identifica pe Isus drept zelot, însă în final se abține s-o facă.

În ciuda nivelului savant al acestei lucrări, ea este plină de speculații și de motivații greșite. De exemplu, Brandon, ridiculizând Evanghelia după Marcu conform metodei tipice a criticii formelor literare, afirmă: Istoricul evreu Iosif Flaviu relatează un număr de e-xemple, pe care le vom nota mai detaliat mai târziu, de pretendenți mesianici, care au ridicat poporul cu promisiuni de eliberare și care au fost distruși de romani. În nici unul din aceste cazuri, autoritățile evreiești nu i-au arestat, nu i-au condamnat pentru hulă și nu i-au dat pe mâinile romanilor. De ce să fi făcut așa cu Isus, după cum scrie Marcu că ar fi făcut, aceasta apare, prin urmare, cu atât mai straniu. (BrS.JZ 7)

În realitate nu este chiar atât de straniu, pentru că există o serie de diferențe profunde între Isus și pretendenții mesianici de tip zelot. Una dintre ele este că aceștia nu mergeau peste tot, pretinzând a fi Dumnezeu și combătând cu hotărâre învățătura religioasă a conducătorilor religioși evrei. O altă este că ei își îndreptau atacurile împotriva romanilor. Însă, în două ocazii distincte, Isus și-a îndreptat singurul atac fizic care se relatează despre El, împotriva Templului, principalul loc de adunare al comunității evreiești. Brandon își construiește multe din afirmațiile sale pe detalii de genul: „Luca relatează, în mod asemănător, un incident, pe care Marcu l-a omis, căci l-a considerat a fi politic și anume, că Isus a avut grijă ca ucenicii Lui să fie înarmați înainte de a merge în Ghetsimani.” (BtS.JZ 16; 324) Nu mai spune! Când ucenicii au spus: „Doamne, iată aici două săbii”, Isus a răspuns: „Destul!” (Luca 22:38). Vreți să ne spuneți că cu două săbii ucenicii lui Isus erau suficient de înarmați ca să se poată împotrivi întregii armate romane, cea mai mare mașină de război din lume?

Un alt fapt pe care Brandon își construiește teoria este acela că Isus „avea printre ucenicii Lui unul care se numea zelot”. (BtSJZ 78) Însă Isus avea, de asemenea, printre ucenicii Lui un vameș. Trebuie atunci să-L identificăm pe kus cu un agent al Serviciului roman de adunare a impozitelor?

Alți savanți nu sînt convinși că Isus ar putea fi un zelot. Dr. Vermes afirmă:

În ceea ce mă privește, nu există nici o mărturie în Evangheliile, care să indice vreo implicare a lui Isus în treburile revoluționare ale zeloților, cu toate că se prea poate ca unii dintre adepții Lui să fi fost zeloți și ar fi dorit să-L proclame ca împăratul Mesia destinat să-și elibereze națiunea o-primată. (VeG.JWJ 12)

354

PARTEA III: Aplicații și concluzii

Isus și presa de interpretare

355

Chiar și Ian Wilson este de aceeași părere când rezumă:

Dacă ar fi fost implicat în politică ne-am fi așteptat cel puțin ca predicile Lui să fie presărate cu referiri la evenimentele istorice trecute, cum ar fi luarea Ierusalimului de către Pompei sau colaborarea lui Irod cel Mare cu romanii, chiar dacă a evitat orice atitudine de revoltă față de problemele curente, însă asemenea subiecte, pur și simplu, nu fac parte din vocabularul Lui. (WU.JTE 114)

Pe lângă faptul că lucrarea este plină de speculații, problema ei principală este că ea transformă orice declarație a lui kus într-un nonsens, cum ar fi, declarația lui kus în fața lui Pilat:

Împărăția Mea nu este din lumea aceasta. Dacă ar fi împărăția Mea din lumea aceasta, slujitorii Mei s-ar fi luptat ca să nu fiu dat în mâinile iudeilor; dar acum, împărăția Mea nu este de aici.³

Și ce putem spune despre mustrea lui Petru de către kus în noaptea când kus este arestat? „Puneți sabia la locul ei; căci toți cei ce scot sabia de sabie vor pieri.” Aceste afirmații, atunci când sînt comparate cu altele făcute de kus (de exemplu, Predica de pe Munte), sînt fără îndoială autentice pentru cineva care vrea sincer să afle adevărul.

În ultimă instanță, *Jesus and the Zealots* este un exemplu de reconstituiri speculative ale vieții lui Isus și a modului în care autorii acestor lucrări încearcă să-și construiască argumentele. Ei fac inevitabil următorii pași:

1. Bazîndu-se pe „rezultatele sigure ale criticii superioare”, ei încearcă

să distrugă credibilitatea istorică generală a Evangheliilor, atribuind dezvoltarea lor unor straturi succesive de credințe, mituri și legende ale Bisericii primare.

2. Primul pas lasă ușa deschisă pentru metoda „autoservirii”, de a alege și a scoate acele părți ale Evangheliilor care convin propriei lor teze. Textele selectate sînt considerate a fi „miezul” materialului credibil din punct de vedere istoric aflat în Evanghelii.

3. în fine, se aduc și se aplică diferite „dovezi” care nu sînt nou-testamentale. Cel puțin Brandon folosește surse destul de credibile din cultura romană și evreiască; alții folosesc materiale mult mai îndoielnice, din evangheliile „secrete” și altele de genul acestora.

Pentru a pune lucrurile la punct, într-un articol de ziar apărut ulterior sub titlul „Jesus and the Zealots: A Correction” (O corectare la „kus și zeloții”), Brandon a respins orice afirmație că kus a fost un zelot. (BiSJZC 17:453).

Istis Magicianul

Probabil că cel mai iritant lucru în legătură cu *kus Magicianul* al lui Morton Smith este aroganța prozaică cu care autorul enunță teoriile drept concluzii. „în primul rînd”, acuză Smith, „Evangheliile se contrazic mereu unele pe altele, chiar și în ce privește cursul evenimentelor.” (SmMJTM 3)

Prin exemplele pe care le citează este dar că vrea să spună că acestea „par să se contrazică unele pe altele”, pentru că el nu demonstrează nicidecum vreă contradicție identificabilă, ci doar diferite mijloace de accentuare sau metode de relatare folosite de diferiți scriitori ai Evangheliilor.

„în al doilea rînd, Evangheliile au fost scrise nu doar pentru a relata evenimentele, ci și ca să dea naștere, și să confirme, credința în kus Mesia (adică, „Cristosul”), fiul lui Dumnezeu, nu o persoană istorică, ci una mitologică.” (SmMJTM 3) Din nou, aceasta este prezentată ca o constatare de facto, dar este una cu care mulți savanți nu ar fi de acord, așa cum am văzut în studiul de față.

Cît despre întrebările referitoare la învierea lui kus, la pretenția Lui că El este Mesia și la învățăturile Lui, Smith afirmă: „Cu privire la aceste întrebări, cît și la altele asemănătoare, dovezile aduse de Evanghelii sînt întotdeauna suspecte și adesea se contrazic.” (SmM.JTM 17) Este evident că Smith, ter-minîndu-și cartea la Universitatea din Tübingen, unde Strauss și-a terminat de scris cartea sa *The Life of Jesus*, cu mai bine de 100 de ani în urmă, nu a ținut cont de faptul că mulți dintre savanți nu fuseseră între timp de acord cu Strauss. Smith aduce aceleași învinuiri vechi, cum ar fi: „Nu există nici o probabilitate ca creștinii să aibă relatări sigure cu privire la ceea ce s-a spus în Sanhedrin.” (SmMJTM 20) Chiar așa? Era cel puțin unul, dacă nu chiar doi simpatizanți de-ai creștinilor la acea întîlnire. Textele spun că „întreg” consiliul era adunat. Adică aceasta l-ar fi inclus și pe Iosif din Arimatea și probabil și pe Nicodim. Ei puteau ușor să depună mărturie ca martori direcți la ceea ce s-a înrîmplat.

Cum era de așteptat, Smith se bazează pe cele mai radicale idei critice, cu scopul de a scăpa de dovezile din Evanghelii. El se bazează mai ales pe datarea tîrzie a Evangheliilor: „Scrisă în jurul anului 75 d.Cr., Evanghelia după Marcu a fost folosită prin anii 80 și 90, atît de Matei cît și de Luca.” (SmM.JTM 11) Așa cum am văzut, majoritatea savanților nu ar mai accepta o datare atît de tîrzie.

Denaturările dovezilor care se pare că apar aproape în fiecare paragraf, 3 fac pe Smith să apară drept unul care este gata să-și dovedească teoria indiferent de ceea ce spun textele. De exemplu, vorbind despre minunea din Cana Galileii, cînd kus a transformat apa în vin, Smith afirmă: „Istoria

PARTEA III: Aplicații și concluzii

din Cana este probabil tot o ficțiune; s-a arătat că a fost construită pe un mit dionisiac.” (SmMJTM25) Dar, așa cum am văzut mai înainte, mitul lui Dionisos a fost probabil construit după istorisirea din Cana, deoarece originea acestui mit este cu siguranță de dată mai tîrzie decît relatarea minunii lui Isus. Cititorul ar trebui să înțeleagă că mitul este aproape sigur din secolul al II-lea și era probabil o încercare deliberată de a-i opri pe adoratorii lui Dionisos de a deveni creștini.

O altă denaturare este evidentă în comparația pe care o face Smith între Isus și Apollonius din Tyana. (SmMJTM 840) Am examinat deja cîteva din problemele legate de relatarea vieții lui Apollonius. Dovada credibilității acesteia este extrem de suspectă și pare jalnică în comparație cu credibilitatea Evangheliilor.

Chiar și modul în care Smith tratează Noul Testament ar trebui să trezească prudența cititorului. Cîtînd Faptele Apostolilor 19:19, el afirmă: „în Biserica primară se practica mult magia.” însă textul dovedește exact contrariul. Contextul pasajului indică faptul că magia se practica de către populația din Efes, probabil și de către evrei și de către greci, că unii exorciști evrei au încercat chiar, fără succes, să se folosească de numele lui Isus pentru a scoate draci și că, pe măsură ce oamenii credeau sincer în Isus, ei își mărturiseau păcatele și-și aduceau cărțile de magie ca să fie arse. Biserica nu a încurajat magia, ci a condamnat-o!

Smith aduce multe „dovezi”, la care majoritatea cititorilor nu au acces, texte despre practicarea magiei în Egiptul antic și în culturile elenistice din jurul Palestinei. Rareori discută Smith datele de origine ale acestor surse sau aduce argumente obiective atît pro cît și contra pentru afirmațiile pe care le face. Chiar și sistemul de însemnări de la sfîrșit (folosit și de către Ian Wilson) este obscur, pentru că în text nu apare nici o indicație atunci cînd Smith aduce și alte informații în notele de subsol. *Jesus the Magician* este o carte mai mult confuză decît

edificatoare, o apreciere a dovezilor mai mult deformată decât exactă.

Un ultim punct slab al cărții este că Smith se apropie de mărturia Evangheliilor de pe o poziție elenistică clară. El ignoră aproape cu totul originea evreiască a scriitorilor Evangheliilor, a lucrărilor pe care le-au scris și a persoanei lui Isus.

CONCLUZII

Există multe alte descrieri ale vieții lui Isus care ar putea fi discutate aici. Dar, în acest caz, acest capitol ar fi fără sfârșit. Dorința noastră este ca prin această carte să aveți la îndemână suficiente informații pentru a putea evalua orice abordare a vieții lui Isus cu care veți ajunge să vă confrunțați. După

Isus și presa de interpretare

357

ce am evaluat dovezile în favoarea lui Isus cel care a trăit cu adevărat în istorie, noi avem convingerea fermă că scriitorii Evangheliilor au descris exact viața pe care a trăit-o El pe pământ. Sperăm că aceasta este și convingerea voastră.

UN NOU ÎNCEPUT

A-L cunoaște pe Isus din istorie înseamnă a-L cunoaște pe Isus de departe. Înseamnă, mai degrabă, a cunoaște doar **despre** El și nu **a-L cunoaște** cu adevărat pe El. Dar relatarea istorică a vieții Lui revelează că El a dorit fierbinte ca „întreaga omenire” să-L poată cunoaște personal. În ajunul răstignirii Sale, atunci când știa că moartea Sa este iminentă și când cele mai importante gânduri îi umpleau mintea, îl găsim rugându-Se înaintea ucenicilor Săi:

„Tată, a sosit ceasul! Proslăvește pe Fiul Tău, ca și Fiul Tău să Te proslăvească pe Tine, după cum I-ai dat putere peste orice făptură, ca să dea viața veșnică tuturor acelor pe care I-ai dat Tu. Și viața veșnică este aceasta: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat și pe Isus Cristos, pe care L-ai trimis Tu.”⁵

Isus a fost ori un egoist absolut, ori Și-a revelat întregul scop al vieții Sale în istoria umană: ca fiecare om să ajungă să-L cunoască pe El. Nu doar să cunoască despre El, ci să-L cunoască cu adevărat pe El, în mod personal. Una din cele mai puternice dovezi că Isus a trăit, a murit și a înviat din morți este viața schimbată a ucenicilor Săi, de la cei din secolul I până la cei din ziua de azi. De-a lungul istoriei sute de milioane de oameni au fost în stare să spună că au ajuns să-L cunoască pe El și că D-le-a schimbat viața, în secolul al XIX-lea, savanții critici au tras o linie de despărțire între Isus cel din istorie și Cristosul credinței. Experiența noastră, alături de cea a creștinilor de-a lungul istoriei, este că nu există o asemenea barieră. Datorită învierii, Isus cel istoric continuă să trăiască în istorie. Așa cum a scris și apostolul Pavel: „Isus Cristos este același, ieri și azi și-n veci.”

Putem înțelege de ce Pavel nu a acordat mult spațiu în scrierile sale vieții pământești a lui Isus. A-L cunoaște pe Isus în prezent este prea copleșitor! Dacă nu ai făcut încă minunata descoperire de a-L cunoaște pe Cristos personal, te invităm să citești Apendicele ca să afli cum să faci acest lucru. A-L descoperi pe Isus cel din istorie în experiența de zi cu zi este, fără îndoială, cea mai mare descoperire pe care o poate face cineva!

L

APENDICE

Vrei să-L cunoști pe Dumnezeu în mod personal ?

Următoarele patru principii te vor ajuta să descoperi cum să-L cunoști pe Dumnezeu personal și cum să experimentezi viața din belșug pe care a promis-o El.

DUMNEZEU TE IUBEȘTE ȘI TEA CREAT CA SĂ AI O RELAȚIE PERSONALĂ CU EL

(Referințele din această broșură ar trebui citite în context, din Biblie, oriunde este posibil.)

1

Dragostea lui Dumnezeu

„Fiindcă a fost de mult a iubit Dumnezeu lumea, că a dat pe singurul Lui Fiu, pentru ca oricine crede în El să nu piară, ci să aibă viața veșnică.” (Ioan 3:16)

Planul lui Dumnezeu

„Și viața veșnică este aceasta: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat și pe Isus Cristos, pe care L-ai trimis Tu.” (Ioan 17:3)

Ce ne oprește să-L cunoaștem pe Dumnezeu personal?

OMUL ESTE **PĂCĂTOS ȘI DESPĂRȚIT** DE DUMNEZEU, DECI NOI'NU-L PUTEM CUNOAȘTE PERSONAL PE DUMNEZEU SAU EXPERIMENTA DRAGOSTEA LUI.

Omul este păcătos

„Căci toți au păcătuit și sînt lipsiți de slava lui Dumnezeu.” (Romani 3:23)

Omul a fost creat ca să aibă părtășie cu Dumnezeu; însă, datorită încăpățînării sale îndîrjite, el și-a ales singur propriul său drum, iar părtășia cu Dumnezeu a fost distrusă. Această încăpățînare, caracterizată printr-o atitudine de răzvrătire activă sau indiferență pasivă, este dovada a ceea ce Biblia numește păcat.

Omul este despărțit

„Fiindcă plata păcatului este moartea”, (despărțirea spirituală de Dumnezeu) (Romani 6:23)

DUMNEZEU SFÎNT

Această diagramă ilustrează faptul că Dumnezeu este sfînt și că omul este păcătos. O mare prăpastie îi separă

tttî ^

pe cei doi. Săgețile ilustrează că omul încearcă mereu să ajungă la Dumnezeu și să stabilească o relație personală cu El, prin propriile sale eforturi, cum ar fi: o viață corectă, o filozofie sau o religie.

Cel de-al treilea pricipiu explică singurul mod de a arunca o punte peste această prăpastie...

ISUS CRISTOS ESTE **SINGURA** SALVARE A LUI DUMNEZEU

359

360

EL A UMBLAT PRIWRE NOI

PENTRU PĂCATUL OMULUI. DOAR PRIN EL ÎL PUTEM CUNOAȘTE PE DUMNEZEU PERSONAL ȘI PUTEM EXPERIMENTA DRAGOSTEA LUI.

3

El a murit în locul nostru

„Dar Dumnezeu își arată dragostea față de noi prin faptul că, pe cînd eram noi încă păcătoși, Cristos a murit pentru noi.”

(Romani 5:8)

El a înviat din morți

„Cristos a murit pentru păcatele noastre ... a fost îngropat și a înviat a treia zi, după Scripturi... S-a arătat lui Petru, apoi celor doisprezece. După aceea S-a arătat la peste cinci sute de frați...” (1 Corinteni 15:3-6)

El este singura cale către Dumnezeu

„Isus a zis: „Eu sînt Calea, Adevărul și Viața. Nimeni nu vine la Tatăl decît prin Mine.” (Ioan 14:6)

Această diagramă ilustrează faptul că Dumnezeu a aruncat o punte peste prăpastia care ne separa de El, trimițîndu-L pe Fiul Său, Isus Cristos, să moară pe cruce în locul nostru, ca să plătească pedeapsa pentru păcatele noastre.

Nu este suficient doar să cunoști aceste adevăruri...

NOI TREBUIE SĂ-L PRIMIM PERSONAL PE ISUS CRISTOS pA SALVATOR ȘI DOMN; APOI ÎL PUTEM CUNOAȘTE PE DUMNEZEU ÎN MOD PERSONAL ȘI PUTEM EXPERIMENTA DRAGOSTEA LUI.

4 Trebuie să-L primim pe Cristos „Dar tuturor celor ce L-au primit, adică celor ce cred în Numele Lui, le-a dat dreptul să se facă copii ai lui Dumnezeu.” (Ioan 1:12)

Îl primim pe Cristos prin credință

„Căci prin har ați fost mîntuiți, prin credință. Și aceasta nu vine de la voi; ci este darul lui Dumnezeu. Nu prin fapte, ca să nu se laude nimeni.” (Efeseni 2:8, 9)

Cînd îl primim pe Cristos, noi experimentăm nașterea din nou.

(Citește Ioan 3:1-8.)

Îl primim pe Cristos invitîndu-L personal să intre în viața noastră

(Isus a zis:) „Iată Eu stau la ușă și bat. Dacă aude cineva glasul Meu și deschide ușa, voi intra la el, voi cina cu el și el cu Mine.” (Apocalipsa 3:20)

A-L primi pe Cristos implică întoarcerea dinspre sine către Dumnezeu (pocăința) și încrederea în Cristos, că El intră în viețile noastre ca să ne ierte păcatele și ca să ne facă felul de oameni care El vrea să fim. Nu este suficient numai să fii de acord în mintea ta că Isus Cristos este Fiul lui Dumnezeu și că a murit pe cruce pentru păcatele noastre. Și nici nu este suficient să ai o experiență emoțională. Noi îl primim pe Isus Cristos prin credință, printr-un act al voinței.

Aceste două cercuri reprezintă două moduri de viață:

O VIAȚĂ

CRISTOCENTRICĂ

+ - Cristos este în

viață și pe bonul vieții

! - El este supus lui

O VIAȚĂ

EGOCENTRICĂ E - El este pe tronul vieții

+ - Isus este în afara vieții

- Interesele sînt dictate de eu, avînd adesea CA rezultat conflicte și frustrare.

- Interesele sînt dictate de Cristos, avînd ca rezultat armonia cu planul lui Dumnezeu

Care din cercuri reprezintă cel mai bine viața ta?

În cele ce urmează ți se explică cum poți să-L inviți pe Isus Cristos în viața ta.

TU POȚI SĂ-L PRIMEȘTI PE ISUS CHIAR ACUM PRIN CREDINȚA PRIN RUGĂCIUNE

(Rugăciunea înseamnă a sta de vorbă cu Dumnezeu)

Dumnezeu îți cunoaște inima și nu este atît de preocupat de cuvintele tale cît este de preocupat de atitudinea inimii tale. Iată o rugăciune pe care ți-o sugerăm: „Doamne Isuse, vreau să te cunosc personal, îp mulțumesc că ai murit pe cruce pentru păcatele mele. Îmi deschid ușa vieții mele și Te primesc ca Mîntuitorul și Domnul meu. îp mulțumesc că îmi ier păcatele și că îmi dai viața veșnică, la în stăpînire tronul vieții mele. Fă-mă acea persoană pe care tu mă vrei să fiu.” Exprimă această rugăciune dorința inimii tale?

Dacă da, roagă-te chiar acum această rugăciune și Cristos va intra în viața ta, așa cum a promis.

Cum *ă știi că Cristos este în viața ta

L-ai primit pe Cristos în viața ta? Conform promisiunii Sale din Apocalipsa 3:20, unde este acum Cristos în raport cu tine?

Cristos a spus că va intra în viața ta și că va fi prietenul tău, ca să-L poți cunoaște personal. Te-ar înșela El? Pe baza cărei autorități știi tu că Dumnezeu ți-a răspuns la rugăciune? (Însăși loialitatea lui Dumnezeu și a Cuvîntului Său.)

Biblia promite viața veșnică tuturor celor <*-L primesc pe Cristos

«Și mărturisirea este aceasta: Dumnezeu "9-a dat viața veșnică și **această** viață este în Fiul Său. Cine are **pe** Fiul, **are** viața; cine n-are pe Fiul lui Dumnezeu, n-are viața. V-am scris **aceste** lucruri ca să știți că voi, care credeți în Numele Fiului lui Dumnezeu, aveți viața veșnică. (1 Ioan 5:11-13)

Mulțumește-I mereu lui Dumnezeu pentru că Cristos este în viața ta și pentru că nu te va părăsi niciodată (Evrei 13:5). **Pe** baza promisiunilor Lui tu poți să știi că Cristos trăiește în tine și că ai viața veșnică, chiar din momentul în care L-ai invitat în viața ta. El nu te va înșela.

Un lucru important pe care să ți-l amintești...

NU TE BIZUI PE SIMȚURI

Autoritatea noastră este promisiunea Cuvîntului lui Dumnezeu, Biblia - nu simțurile noastre. Creștinul trăiește prin credință (încredere) în loialitatea lui Dumnezeu și a Cuvîntului Său. Această diagramă sub formă de tren ilustrează legătura dintre adevăr (Dumnezeu și Cuvîntul Său), credință (încrederea noastră în Dumnezeu și în Cuvîntul Său) și sentiment (rezultatul credinței și al ascultării noastre) (Ioan 14:21).

Trenul va merge cu sau fără vagonul de serviciu. Totuși, nu are nici un sens să încerci să conduci trenul din vagonul de serviciu.

În același fel, noi, ca și creștini, nu depindem de sentimente sau de emoții, ci ne punem credința (încrederea) în loialitatea lui Dumnezeu și în promisiunile Cuvîntului Său. **ACUM CĂ AI INTRAT ÎNTR-O RELAȚIE PERSONALĂ CU CRISTOS** în momentul în care L-ai primit pe Cristos prin credință, printr-un **act al** voinței, **s-au** îrrSmplat multe lucruri, printre care:

1. Cristos **a** intrat în viața ta (Apocalipsa 3:20 și Coloseni 1:27).

2. **Păcatele tale** au fost iertate (Coloseni **1:14**).

i

362

EL A UMBLAT PRINTRE NOĂ

3. Ai devenit un copil al lui Dumnezeu (Ioan1:12).

4. Ai primit viața veșnică (Ioan 5:24).

5. Ai început marea aventură pentru care te-a creat Dumnezeu (Ioan 10:10; 2Corinteni5:17și

1 Tesaloniceni 5:18).

Poți să-ți imaginezi că ți se putea îrrîmpla ceva mai minunat decît faptul că ai intrat într-o relație personală cu Isus Cristos? Ai vrea să-l mulțumești chiar acum lui Dumnezeu, prin rugăciune, pentru ceea ce a făcut El pentru tine? Mulțumindu-l lui Dumnezeu, îți arăți credința.

Ca să te bucuri de noua ta relație cu Dumnezeu...

Sugestii pentru creștere spirituală

Creșterea spirituală rezultă din încrederea în Isus Cristos. „Cel neprihănit va trăi prin credință.” (Galateni 3:11) O viață de credință te va face capabil să te încrezi tot mai mult în Dumnezeu în fiecare aspect al vieții tale și să faci următoarele:

1. Roagă-te zilnic lui Dumnezeu (Ioan 15:7).

2. Citește zilnic Cuvîntul lui Dumnezeu (Fapte 17:11) -începe cu Evanghelia după Ioan.

3. Supune-te lui Dumnezeu clipă de clipă (Ioan 14:21).

4. Mărturisește-L pe Cristos cu viața ta și cu gura ta (Matei 4:19; Ioan 15:8).

5. Încrede-te în Dumnezeu pentru fiecare lucru din viața ta (1 Petru 5:7).

6. Duhul Sfîirt - dă-l voie să-ți controleze și să-ți întărească viața de zi cu zi și mărturia ta (Galateni 5:16,17;

Fapte 1:8).

PĂRTĂȘIE ÎNTR-O BISERICĂ BUNĂ

Cuvîntul lui Dumnezeu ne atenționează să nu părăsim „adunarea noastră...” (Evrei 10:25). Mai multe lemne ard mai bine împreună, pune însă un lemn singur într-un cuptor rece și focul se va stinge. La fel este și cu relația ta cu alți creștini. Dacă tu nu aparții unei biserici, nu aștepta să fii invitat, la inițiativa; sună-l pe

pastorul unei biserici din apropiere, în care Cristos este onorat și unde se propovăduiește Cuvîntul Lui. Începe chiar din această săptămînă și planifică-ți să frecventezi biserica regulat.

NOTE

Pentru explicația codurilor folosite, uitați-vă la pagina 6, înainte de Introducere. Pentru cheia acestor coduri, consultați bibliografia.

Introducere

1. Vezi TaV.FGT, BaW.GA și McKE.WFC pentru studiul criticii formelor literare.

2. K. L. Schmidt *Der Rahmen der Ges-chichte Jesu* (Berlin: Trowitzsch and Sohn, 1919). Nu a fost publicată în limba engleză.

3. Respectivetele traduceri englezești sînt: Martin Dibelius, *From Tradition to Gospel*, tradusă de Bertram Lee Woolf (New York: Charles

Scribner's Sons, 1935) și R. Bultmann, *The History of the Synoptic Tradition*, tradusă de John Marsh (New York: Harper and Row, 1963).

4. Cărțile la care se face referință aici sînt: *Jesus* de M. Dibelius, *The Founder of Christianity* de C. H. Dodd, *The Servant-Messiah* de T. W. Manșon, *Jesus the Messiah* de W. Manșon și *The Forma-tion of the Gospel Tradition* și *The Li/c and Minisrry of Jesus*, ambele de Vin-cent Taylor.

5. *Free Inqufry* (Buffalo, NY: Spring 1985), 5:23.

Capitolul 1

1. Iustin Martirul, *First Apology* 35.7-9, în RoA.ANF. (AS)

2. Ibidem, 48.3.

3. Vezi Iustin Martirul, *Flrsr Apo/ogy* 34.2; Tertullian, *Against Marcion* 4.7,19, în RoA.ANF. (AS)

4. Vezi Harold W. Hoehner, *Chrono/ogico/ Aspekte of the Life of Christ* (Grand

363

Rapids: Zondervan Publishing House, 1977), în special capitolul 2, însă practic întreaga carte, căci el îmbină detaliile cronologice.

Documentare excelentă. Luca 3:l-3 spune că Ioan Botezătorul și-a început lucrarea în cel de-al 15-lea an al domniei lui Tiberiu, despre care se știe că este anul 29 d.Cr. Isus și-a început lucrarea puțin mai târziu.

5. Iosif Flavtu, *Antiquities* 18.1.1 (4-19). (AS)

6. Ibidem, 18.1.6 (23).
7. De exemplu: Matei 8:4; 9:30; Marcu 5:43.
8. Marcu 5:19.
9. E. M. Blaiklock, *Jesus Christ: Man or Myth?* p. 10. Referirea lui la Cicero este în *DeBelh Gallico* 4.20-36; 5.8-23. (AS)

Capitolul 2

1. Iuliu Africanul, *Chronography* 18.1, în RoA.ANF. (AS)
2. Ibidem.
3. Pentru anul 29 d.Cr., ca fiind începutul lucrării lui Isus, vezi opțiunile și argumentele rezumate în *Chronological Aspects of the Life of Christ* a lui W. Hoehner.
4. Africanul, *Chronography* 18.1, în RoA.ANF. (AS)
5. Origen, *Against Celsus* 2.33, în RoA.ANF. (AS)
6. Ibidem, 2.14.
7. Ibidem, 2.59.

364

EL A UMBLA T PRINTRE NOI

Note

365

8. Referința citată de obicei de savanții care se ocupă de textul grecesc, de exemplu, în ediția Loeb, este XVffl, 63-64 și se referă la capitolele 63 și 64 ale cărții a 18-a din textul grecesc al Anri-*quities*. Vom da ambele referințe în toate citatele următoare, citind referința folosită de textul grecesc în paranteză. Acest pasaj este deci 18.3.3 (63-64).
9. Iosif Flaviu, *Anh'quities*, ediția Loeb, Voi. IX, p. 4%.
- Nathaniel Lardner (vezi LaN.W) a fost unul dintre puținii care credea că menționarea lui Iacov și a hii Isus, în acest pasaj, a fost introdusă de scribii creștini cîndva înainte de anul 200 d.Cr. El a simțit că relatarea lui Iosif Flaviu despre moartea lui Iacov nu se potrivea cu cea a lui Hegesippus, care se găsește în **The History of the Church 2.23 a lui Eusebiu**. (AS)
- Dar evident că nu este cazul, căci relatarea lui Iosif Flaviu este în special preocupată de activitățile lui Anania și de ulterioara sa înlăturare de la preoție. Omorîrea lui Iacov cu pietre este un detaliu prezentat, într-o propoziție, în cadrul acelei relatări. Hegesippus, pe de altă parte, se concentrează asupra persoanei lui Iacov și dezvoltă contextul destul de mult. El confirmă tot ceea ce a spus Iosif Flaviu și anume că Iacov a fost dat pe mîinile mulțimii ca să fie omorît cu pietre, însă adaugă detalii în plus, cum ar fi faptul că anumite persoane din Sanhedrin au vrut să-l folosească pe Iacov pentru a convinge mulțimile să-l părăsească pe Cristos; că înainte de omorîrea lui Iacov, el a fost aruncat de sus, de pe zidul cetății; că, supraviețuind căderii, el a fost ucis cu pietre în timp ce cerea iertare pentru călăii lui; și că, încă continuînd să trăiască, moartea i-a fost cauzată de o lovitură în cap dată cu un ciomag. Relatările sînt complet compatibile. Ele se contrazic doar atunci cînd sînt forțate să spună ceea ce ele nu spun neapărat. În plus, dacă un creștin care a făcut o interpolare ulterioară a inserat menționarea lui Iacov în relatarea lui Iosif Flaviu la acest punct, s-ar putea crede că el ar fi făcut eforturi mai mari pentru a face relatarea lui Iosif Flaviu despre moartea lui Iacov mult mai apropiată de relatarea dată de Hegesippus. Așa cum sînt acum cele două relatări, fiecare dînd detalii diferite, însă fără să se contrazică, în mod clar, una pe cealaltă, dovada este atât de concludentă, pe cît te-ai putea aștepta, cum că nici una din relatări nu a fost falsificată și că ambele pot fi acceptate așa cum le avem acum.
10. Origen (la fel ca și Eusebiu un secol mai tîrziu) îl citează de asemenea pe Iosif Flaviu ca spunînd: „Aceste lucruri li s-au întîmplat evreilor ca pedeapsă pentru Iacov cel Neprihănit, care a fost unul din frații lui Isus, zis Cristos, căci cu toate că a fost cel mai neprihănit dintre oameni, evreii l-au omorît.” (*Against Celsus* 1. 47, în RoA.ANF (AS)).
11. Paul Winter, „Excursus II - Iosif Flaviu despre Isus și Iacov”. Acest articol este o valoroasă sursă bibliografică. Winter enumera 47 din cele mai importante lucrări de referință despre această problemă: 9 apărînd autenticitatea Tes-timoniumului, 17 împotriva autenticității și 21 susținînd că pasajul a fost inițial la Iosif Flaviu însă că el a fost doar modificat, nu inserat, de către un scrib de mai tîrziu.
12. Iosif Flaviu, *Anriquiries*, ediția Loeb. Întrucît acest pasaj este atît de mult disputat, am folosit traducerea considerată a avea cea mai mare autoritate.
13. Eusebiu, *The Hisfory of the Church* 1.11.7; *Demonstrdion of the Gospel* 3.5.105. (AS).
14. Origen, *Against Celsus* 1.47 și *Corn-mentary on Matthew* 10.17, în RoA.ANF. (AS)
15. Este important de observat că valoarea apologetică pentru acești primi creștini nu era pentru istoricitatea lui Isus, ci faptul că cineva, într-o poziție respectată în Imperiul Roman, ar privi favorabil la p&~soana și la învățătura hii Isus. Istoricitatea lui Isus nu a devenit o problema litigioasă decît în ultimele secole.
16. Se pare că aceia care vor să respingă întregul pasaj au obiceiul să scrie de parcă toți ceilalți savanți i-ar susține. Nu așa stau lucrurile. Majoritatea savanților care au studiat această problemă optează pentru această a treia alternativă. Pentru o bibliografie excelentă și respectată a savanților care susțin diferitele poziții, vezi WiP.J în ScEHJP/73 428-30. '
17. Pliniu, *Epistles* 10.96.
18. Ibidem, 10.97.
19. Tacit, *Anno/s*, ediția Loeb 15.44.
20. Iustin Martirul, *First Apo/ogy* 34.2: 48.3. (Se găsește în RoA.ANF. (AS))
21. Tertullian, *Against Mardon* 4.7, 19. (Se găsește de asemenea în RoA.ANF. (AS))
22. Considerați afirmațiile lui despre incendiul din Roma comparîndu-le cu Li/c of Nero 38 a lui Suetoniu și cu *Natural His-tories* 17.5. a lui Pliniu. (AS)
23. **Vezi Annals of Tacitus** 15.15,20,45,54,64,73 (WaB.AT). (AS)
24. **Vezi Anno/s** 15.10 și 16 (WaBAT). (AS)
25. **Eusebiu, The History of the Church** 4.9. (AS)
26. Suetoniu, *Life of Claudius* 25.4. (AS)
27. De exemplu, Iosif Flaviu nu menționează nici un evreu pe nume Chrestus.
28. Suetoniu, *Life o/Nero* 16. (AS)
29. **Lucian, TheDeath of Peregrine** 11-13. (AS)
30. British Museum Syriac MS. Adîțional 14.658. Datarea manuscrisului este în secolul al VII-lea, însă scrisoarea în sine este din secolul al fl-lea sau al III-lea.

Capitolul 3

- *■ De exemplu, Matei 15:2; Marcu 7:5.
2. Marcu 7:9.
3. Luca 11:46.
4. Ezra 7:10.
5. Cinci tratate sînt numite tratate orfane pentru că nu se încadrează strict în sederul în care sînt amplasate.
6. Iosif Flaviu, *Antiquities* 20.8.6 (169-72). (AS)

7. *Yalkut Shimeon*: (Salonica) Secțiunea 725 despre *wayissa mlshalo* (Num. 23.7), conform cu *Midrash Ylamnfdenu*. (RS)
8. **Talmudul babilonian: Gittin 56bS7a.** (RS)
9. KU.JN 31 dă următoarele referințe: *Tractate Kallah*, ed., Koronel, p. 18b (Hamishshah *Kuntresim*, Vienna, 1864, p. 3b); *Kallah, Talmud*, ed., Ram., p. 51a; *Bate Midrashoth*, ed., S. A. Wer-theimer, Jerusalem, 1895; III, 23: Dal-man, appendice la Laible, pp. 7-8. (RS)
10. **Talmudul babilonian: Sanhedrin 43a.** (RS)
11. *Tosefta*: Hullin 2.22. De asemenea în **Talmudul de la Ierusalim: Shabbath 14d** și Abodah Zarah 40d. 41a; și *Talmudul babilonian*: Abodah Zarah 27b. R. = Rabin. (RS)
12. Origen, *Against Ce/sus* 1.32, în RoA.ANF. (AS)
13. **Talmudul babilonian: Yebamoth 62b.** (RS)
14. Minuth înseamnă „erezie”.
15. Baraitha - *Talmudul babilonian*: Abodah Zarah 16b, 17a. De asemenea m *Tosefta*: Hullin 2.24. Cuvintele scrise în paranteză sînt din manuscrisul Munich. (RS)
16. *Tosefta*: Yebamoth 3.3. (RS)
17. **Talmudul babilonian: Yebamoth 4.49a.** (RS)
18. Ioan 8:41.

366

EL A UMBLAT PRINTRE NOI

Note

367

Capitolul 4

1. Vezi Origen, *Agalnst Celsus* 1.47 și respectiv Eusebiu, *The History of the Church* 2.23, în RoA.ANF. (AS)
2. Vezi citatul din Iosif Flaviu, *Antiquities* 18.5.2 (116-19), care apare în capitolul 2 de mai sus.
3. Origen. *Against Celsus*, Prefață 1, în RoA.ANF. (AS)
4. Tertullian, *Apology* 50. (AS)
5. Origen. *De Principiis* 2.3.6, în RoA.ANF. (AS)
6. Toate citatele și referințele sînt din traducerea lui J. B. Lightfoot, dacă nu se specifică altceva.
7. Clement, *Corinthians*, 46, în RoA.ANF. (AS)
8. Ignațiu. *Ephesians*. 17, în RoA.ANF. (AS)'
9. Ignațiu. *Ephesians*. 67, în RoA.ANF. (AS)'
10. Ignațiu. *Magnesians*, 1, în RoA.ANF. (AS) '
11. Ignațiu, *Trallians*, 9, în RoA.ANF. (AS)
12. Ignațiu. *Smymaeans*. 1, în RoA.ANF. (AS) '
13. Ignațiu. *Smyrnaeans*, 2, în RoA.ANF. (AS) '
14. Ignațiu. *Smyrnaeans*. 3. în RoA.ANF. (AS) '
15. Ignațiu. *Smymaeans*. 4. în RoA.ANF. (AS) '
16. Eusebiu, *The Hislory of the Church* 3.39. (AS)
17. Ibidem.
18. Ibidem.
19. Ibidem. Se referă la copierea acestei povestiri de către Papias.
20. *Letter of (from) the Smymaeans* 9-11, în RoA.ANF. (AS)
21. Polycarp, *Philippians* 8. (AS)
22. Eusebiu, *The History of the Church* 4.3. (AS)
23. *New Internațional Dictionary of the Christian Church*, J. D. Douglas, „Aris-tides”. (r)
24. Iustin Martirul, *Dialogue With Trypho*, 9, în RoA.ANF. (AS)
25. Iustin Martirul, *First Apology*, 34, în RoA.ANF. (AS)
26. Ibidem, 35.
27. Eusebiu, *The Histoiy of the Church* 9.22.2. (AS)
28. Irineu, *Against Heresies* 3.1.1, în RoA.ANF. (AS)
29. Ibidem, 3.2.2.
30. Tertullian, *Apo/ogy* 5, în RoA.ANF. (AS)
31. *New International Dictionary of the Christian Church*, J. D. Douglas, „Origene”. (R)

Capitolul 5

1. Cărțile sînt aceleași însă sînt altfel numerotate în diferite colecții.
2. Cf. Coloseni 4:16; 2 Petru 3:15,16.
3. *New International Dictionary of the Christian Church*, Donald Guthrie. „Canon of Scripture”. (R)
4. *Zondervan Pictorial Enciclopedia*, Donald Guthrie, „Canon of the New Te tament”. (R)
5. Ibidem.
6. Ibidem.
7. *International Standard Bible Enciclopedia*, E. M. Yamauchi, „Agropha”. (R)
8. Eusebiu, *The History of the Church* 4.22.8. (AS)
9. Ieronim, *Against the Pelagians* 3.2, în RoA.ANF. (AS)
10. Ioan 21:25.
11. *Zondervan Pictorial Encydopedia*, Wil-liam White, „Agrapha”. (R)
12. Ibidem.
13. începutul scrisorii spune: „Din scrisorile lui dement, autorul Stromateilor (Miscellaneielor), către Theodore.” Vezi BrFJCO 184. 14. DuJ.E 52. Citate din comentariile kii Chadwick despre un program TV care a urmat serialului britanic de la TV: *Isus, Dovada*.

Capitolul 6

1. William F. Albright, „Toward a More Conservative View”, *Christianity Today* 7 (Ianuarie 18,1963): 3.
2. Relatat de Michael P. Harris, Marlin Levin și James Wilhverth în „Who Was Jesus?” *Time* (August 15, 1988), p. 41.
3. Ibidem.
4. MoJW.HC 29, rezumînd din *Art of Poetry (De Arte Poetica)* de Aristotel, 1460b-61b.
5. Ibidem.
6. Eusebiu, *The History of the Church*, 3. 39. (AS)
7. Irineu, *Against Heresies* 3.1.1. (AS) "

8. Encyclopedia International 4:407. (R)

9. The Jewish Encyclopedia 8:508. (R)

Capitolul 7

1. *Harpefs Bible Dictionary*, Paul Ach-temeier, ed. "Biblical Criticism". (R)

2. Vezi Josh McDowell, *More Evidence*, pp. 185-326, pentru informații suplimentare despre critica formelor literare și a redactării, cele două discipline proeminente ale criticii superioare la mijlocul secolului al XX-lea.

3. Robert Mounce. interviu personal, iulie 2, 1974.

4. Interviuul lui Mounce.

5. Ultima propoziție a lui McGinley este citată din *Jesus Christ* de De Grandmaison (1935), 1:115.

6. Replică de Harold W. Hoehner la sfârșitul cărții NaR.CF, 159.

7- Pentru o descriere concisă și totuși autoritară a originii și dezvoltării criticii redactării, vezi Introducerea la comentariul lui William L. Lane la *The Gospel According to Mark (LaW.GAM)*. 8. Harold W. Hoehner, „Jesus, the Source or Product of Christianity?” curs la University of California la San Diego, La Jolla, California, ianuarie 22, 1976.

Capitolul 8

1. Matei, Marcu și Luca sînt denumite Evangheliile „sinoptice” deoarece textele lor paralele oferă o sinopsis (gr. *sunop-sis*, însemnînd „văzut împreună”) care „le descoperă similaritățile și diferențele”.

2. William F. Albright, „Toward a More Conservative View”, *Christianity Today* 7 (ianuarie 18, 1963): 3.

3. Robinson nu este un creștin conservator însă este cunoscut drept un savant care încearcă să cîntărească exact dovezile. Mulți savanți au fost de aceea atenți în a-i critica concluziile.

4. Fapte 1:1.

5. Luca 1:1-3.

6. J. G. Herder, *Christliche Schriften* (Riga, 1796), 2:191-93, citat în ReB.RSG 10-11.

7. J. C. L. Giesler, *Historisch-kritischer Versuch ueber die Entstehung und die fruehesten Schicksale der schriftlichen Evangelien* (Leipzig: Engelmann, 1818), p. 90, citat în ReB.RSG 11.

8. StB.TFG. (Argumentele lui Streeter se găsesc în această lucrare.)

9. Eusebiu, *The History of the Church*, 6.14. (AS)

10. *Talmudul babilonian*: Megillah 7b, Ketuboth 50a, Berakhoth 28a și în altă parte. (RS)

11. Mișna: MenaKoth 11. 4. (RS)

12. *Talmudul babilonian*: Berakhoth 13a. (RS)

13. *Talmudul babilonian*: Sanhedrin 9%. (RS)

14. Mi>na, Aboth 3.9. (RS)

15. Matei 23:10.

16. Galateni 1:14.

368

EL A UMBLAT PRINTRE NOI

17. Tabel din notițele de curs ale lui Harold W. Hoehner.

18. Werner Georg Kuemmel. *Introduction to the New Testament*, ediție revizuită, Howard Clark Lee, trans. (Nashville: Abingdon Press, 1875).

19. Donald Guthrie, *New Testament Introduction*, ediția a 111-a. (Downers Grove, IL: Inter-Varsity, 1970).

20. Galateni 1:12.

21. Coloseni 1:27.

22. Galateni 2:2.

23. Galateni 2:7-9.

Capitolul 9

1. Autorii atribuie citatul filozofului din secolul al H-lea, Celsus. În realitate, el nu apare nicăieri în unica sursă existentă despre scrierile hii Celsus, *Against Celsus* a lui Origen. în cel mai bun caz, este un rezumat parafrizat al unor argumente similare pe care Celsus le-a adus împotriva creștinilor din vremea sa.

2. Diogene Laerțiu, *Lives of Eminent Philosophers* 3.1-2 (AS), citat în CaDR.DSG 129.

3. Vezi Plutarch. *Parallel Lives*. Alexander 2.1-3.2. (AS)

4. Diodorus Siculus, *Library of History*. 4.9.1-10 (AS), citat în CaDR.DSG 135.

5. Origen, *Against Celsus* 1.37. în RoA.ANF. (AS)

6. **Iamblichos. *The Life of Pythagoras* 3.** (AS)

7. Ibidem, 60-61.

8. Prudențiu, *Peristephanon* 10.1011-50. (AS)

9. Nash citează din *Orphee: Rapports de torphisme et du christianisme de Boulanger* (Paris, 1925), p. 102.

10. Proverbe 18:17.

11. Fapte 14:11-13.

12. Galateni 1:17,18.

13. Fapte 14:14,15,18.

14. **New International Dictionary) of the Christian Church**, s.v. „Christmas” de James Taylor. Termenul *Fiul Neprihănirii este* din Maleahi 4:2. (R)

15. Iustin Martirul, *First Apologies* 66, în RoA.ANF. (AS)

16. Adolf von Harnack, *Wissenschaft und Leben* (Giessen, 1911), 2:191. citat în NaR.CHW 118-19.

Capitolul 10

1. Relatat de Michael P. Harris, Marlin Levin și James Willwerth în „Who Was Jesus?” *Time* (August 15, 1988), p. 38.

2. Ioan 1:46. 3.Luca 4:29.

4. Matei 26:25.

5. Iosif Flaviu, *Antiquities* 18.1.1 (1-8). (AS)

6. Ibidem, 16.9.3 (286-90). (AS)

7. *Zondervan Pictorial Encyclopedia*, E. M. Blaiklock, „Quirinius”. (R)

8. Aristotel, *Art of Poetry* (De Arte Poetica), 14606-16. (AS)

9. Pentru mai multe detalii despre exemplele date în text, vezi BrF.NTD 82-91.

10. Cicero, *De Lege Agraria*, 34. (AS)

11. Matei 16:18.

12. Ioan 7:38.

13. Matei 5:14.
14. Ioan 1:11.
15. Matei 4:23-25.
16. Vezi Marcu 11:12-14 și Matei 21:18,1
17. Marcu 11:23.
18. Matei 13:31,32.
19. Matei 23:27,28.
20. Cuvîntul din paranteză „de la” înlocuiește cuvîntul lui Wilson „către” greșeală evidentă de tipografie sau o greșeală de neatendenție. Propoziția corectă este o așa-zisă contradicție obișnuită citată de critici.
21. Fapte 1:8.

Note

369

22. Zondervan Pictorial Encyclopedia, i. C. DeYoung, „Gadara, Gadarenes ” (R)

Capitolul 11

1. Matei 2:21,23.
2. Matei 18:6; Marcu 9:42; Luca 17:2.
3. Matei 23:5.
- 4. Talmudul babilonian: Baba Bathra 4a.** (RS)
5. Iosif Flaviu, *Antiquities* 15.11.5 (413). (AS)
6. Ioan 20:5.
7. Această carte este una din cele mai bune surse despre acest subiect.
8. Citatul apare de asemenea în edițiile mai vechi ale cărții. Vezi, de exemplu, Frederick Kenyon, *Our Bible and the Ancient Manuscripts* (New York: Harper & Brothers Publishers, 1941), p. 48.
9. Ioan 1:24.
10. Relatat de Michael P. Harris, Marvin Levin și James Willwerth în „Who Was Jesus?” *Time* (august 15, 1988), p. 39.

Capitolul 12

- 1. Talmudul palestinian: Shekalim 3.3.** (RS)
- 2. Talmudul babilonian: Baba Kamma 82b-83a, Sotah 49b.** (RS)
3. Matei 5:43,44.
4. 1 Timotei 5:8.
5. Matei 9:20-22; Marcu 5:25-34; Luca 8:43-48.
6. Luca 8:48.
7. Vezi în „Are the Accounts of the Trial of Jesus Antisemitic?” la pagina 259, un comentariu evreiesc timpuriu despre aceasta.
8. Luca 2:19.
9. Ioan 1:29.
10. Vezi VeG.JWJ 123,128 pentru o evaluare concisă a problemei.
11. Iosif Flaviu, *Wars of the Jews* 2.8.4 (124-25). (AS)
12. De-a lungul acestei lucrări autorul încearcă să-L identifice pe bus cu cauza zeloților, dar se abține totuși, în final, să-L numească un zelot desăvârșit.
13. Când vorbim despre Ierusalim aflîndu-se jos, în sud, sîntem mai mult americani decît evrei. Pentru evrei, **urcai** la Ierusalim, datorită înălțimii topografice.
14. Vezi, de asemenea, Marcu 6:4; Luca 4:24; Ioan 4:44.
15. Vezi Matei 4:19; 21:11,46; Marcu 6:15; Luca 7:76; 24:19; Ioan 4:19; 6:14; 7:40; 9:17.
16. Matei 14:5; 21:26; Marcu 11:32; Luca 1:76; 20:60.
17. Luca 4:28,29.
18. Luca 7:6-8.
19. Matei 15:24 și Ioan 4:22.
20. Shmuel Safrai, „A Jewish Bachelor”, *Jerusalem Perspective* 1 (Octombrie, 1987): 4.
21. Ioan 18:28.
22. Jim Fleming, într-un curs la Jerusalem Center for Biblical Studies, Jerusalem, Israel, Ianuarie, 1987.
23. Ioan 4:22.
24. Luca 23:34.
- 25. Talmudul babilonian: Pesahim 57a.**
- 26.1 Corinteni 1:3 (sublinierea ne aparține).
27. 1 Petru 2:24 (sublinierea ne aparține).

Capitolul 13

1. Pausaniu, *Description of Greece* 6.26.1ff. (AS)
2. Vezi Josh McDowell, *Understanding the Occuk*, pentru informații suplimentare despre acest subiect.
3. Misna: Taanițh 3. 8. (RS)
4. *Talmudul babilonian: Berakhoth* 34b (RS): Gamliel este o altă ortografiere a cuvîntului Gămăliei.
5. Deuteronom 13:1-5.

370

EL A UMBLAT PRINTRE NOI

Note

371

- 6. Vezi Matei 9:34; 12:24; Marcu 3:22; Luca 11:15.**
- 7. Iosif Flaviu, Antiquities: 18. 3. 3. (63-64).** (AS)
- 8. Talmudul babilonian: Abodah Zarah 27b; Tosephta: Hullin 2. 22ff.** (RS)
- 9. Talmudul babilonian: Abodah Zarah 27b; Tosephta: Hullin 2.22ff.** (RS)
- 10. Talmudul babilonian: Sanhedrin 43a, 107b.** (RS)
- 11. Origen, Agamst Celsus 1.38; 2.48, în RoA.ANF.** (AS)
- 12. Fapte 2:22.**
- 13. Conform cu Ioan 2:23-25; 6:26.**

Capitolul 14

1. Galateni 1:18,19.
2. Următoarele puncte sînt date mai în detaliu în MoJP.S 166-70 și mai original în BoE.FE.
3. Următoarele resurse pot fi de mare ajutor în rezolvarea contradicțiilor aparente din Biblie:
 Gleason L. Archer, *Encyclopedia of the Bible Difficulties*. În special utilă pentru discrepanțele cauzate de dificultățile lingvistice.
 W. F. Amdt, *Bible Difficulties*. W. F. Amdt. *Does the Bible Contradict Itself?*
 Johnston M. Cheney, *The Life of Christ in Stereo*.
 Jack Finegan, *Handbook of Biblical Chronology*. Această carte conține o mulțime de informații despre datele evenimentelor biblice și a întâmplărilor istorice din preajma acestor evenimente. Este lucrarea standard a cronologiei Bibliei și nu a fost depășită niciodată.
 John W. Haley, *Alleged Discrepancies of the Bible*. Această carte este folosită de mult timp și conține informații bune despre cauzele discrepanțelor aparente precum și soluții propuse pentru majoritatea așa-ziselor contradicții din Biblie.
 Zondervan Pictorial Encyclopedia, Merrill C. Tenney, ed., 5 voi. (R) Una din cele mai bune enciclopedii, în uz, ale Bibliei.
 Robert L. Thomas și Stanley N. Gundry, *A Harmony of the Gospels*. Materialul adițional de la sfîrșitul cărții este excelent. De exemplu, vezi eseu lor „The Genealogies in Matthew and Luke”, pentru patru soluții posibile pentru această aparentă contradicție.
 În plus față de lucrările de mai sus, recomandăm să faceți o lectură bogată de comentarii bune despre anumite cărți ale Bibliei.
 Savanții care au timp și capacitatea să-și concentreze atenția asupra cîte unei singure cărți a Bibliei și asupra problemelor dintr-o singură carte a Bibliei, pot pătrunde adevărurile care pot rezolva majoritatea așa-ziselor contradicții din Biblie.

Capitolul 15

1. Psalmul lui Solomon 17:23-36 (21-32), citat în VeG.JTJ 251.
2. Filo, *De praemiis* 95. (AS)
3. Testament of Levi 18:2-7. citat în VeG.JTJ 136.
4. Tacit, *Histories* 5.13. (AS)
5. Suetoniu, *Life of Vespasian* 4.5. (AS)
6. Matei 22:41-46; Marcu 12:35-37; Luca 20:41-44.
7. Matei 23:10.
8. Matei 24:5,23-27 (și trimerile).
9. Ioan 7:32.
10. Vezi Matei 16:13-20.
11. Luca 2:49.
12. Ioan 1:35-37.
13. Matei 11:3.
14. Matei 11:5.
15. Matei 22:41-46; Marcu 12:35-37; Luca 20:41-44.
16. Ioan 17:9.
17. Matei 24:3-5,23-27 (și trimerile).
18. Marcu 9:41.
19. Luca 24:26.
20. Luca 24:46.
21. Ioan 4:26. Istoricitatea acestui pasaj este întărită prin afirmația femeii: „Părinții noștri s-au închinat pe acest munte; iar voi spuneți că la Ierusalim este locul unde trebuie să ne închinăm.” Din punct de vedere istoric, diferența teologică principală dintre evrei și samariteni era că primii pretindeau că Ierusalimul este adevăratul centru de închinare, în timp ce ultimii pretindeau că Muntele Gerizim, în partea de vest a Siharutui este locul de închinare.
22. Matei 26:57-68; Marcu 14:53-65.
23. „Fiul Omului” apare de 81 de ori în relațiile evanghelice.
24. Daniel 7:13,14.
25. Zondervan Pictorial Encyclopedia, D. A. Hagner, „Sadducees”. (R)
26. Encyclopedia Judaica, David Flusser, „Jesus”, 10:14. (R)
27. Fapte 7:56; Evrei 2:6; Apocalipsa 1:13.
28. HaF.B 160. Vezi Josh McDowell, *Evidence That Demands a Verdict*, pp. 145-75 pentru profeții specifice.
29. Fapte 3:18.
30. Fapte 17:3.
31. Fapte 26:22,23.
32. Matei 16:21; 17:12; Marcu 8:31; 9:12; Luca 9:22; 17:25; 22:15; 24:26,47.
33. Din Isaia 52:13-53:12, scris aproximativ în anul 700 î.Cr., în *New International Version*.
34. Înainte de Rashi au existat niște rabini care au interpretat pasajul ca fiind referitor la altcineva, de exemplu la Moise sau la Ezechia. Aceasta a fost o părere minoritară.
35. 1 Corinteni 15:3,4.
36. Luca 3:38.
37. Matei 26:63-cf. Marcu 14:61; Luca 22:67.
38. Marcu 14:62-cf. Matei 26:64; Luca 22:69,70.
39. Luca 22:38.
40. Ioan 4:26; 6:35,41,48,51; 8:12,18,24,28,58; 10:7,9,11,14; 11:25; 13:19; 14:6; 15:1.
41. Ioan 20:28.
42. FiUpeni 2:6-11.

Capitolul 16

1. Conferința „Jesus in History and Myth” ținută la Universitatea din Michigan sub auspiciile lui Biblical Criticism Research Project of the Committee for Scientific Examination of Religion, aprilie 19-20, 1985.
2. Peter Foster este citat într-un articol de ziar intitulat „TV Series is Ridiculed” care a apărut în *Universe* în 6 aprilie 1984, fără specificări.
3. Ioan 18:36.
4. Matei 26:52; Ioan 18:10 3 identifică pe Petru ca fiind cel care a scos sabia.
5. Ioan 17:1-3 cu „Thy”, „Thec”, „Thou”, „gavest” și „hast” din engleza veche tradus în engleza modernă prin „Your”, „You”, „gave” și „have”.
6. Evrei 13:8.

BIBLIOGRAFIE

EXPLICAREA CODURILOR

După multe din citatele enumerate în această carte apare un cod de referință, cum ar fi: (GrM.MA 23-24).

Datorită existenței codurilor, vă rugăm să vă uitați la nota de la pagina 6, înainte de Introducere.

Codul pentru fiecare lucrare din această listă bibliografică, care a fost citată în carte, este dat în coloana dinaintea listării acelei cărți.

Lucrările recomandate

AIW.AP Albright, W. F. *The Archaeology of Palestine*. Ediție revizuită. Harmondsworth, Middlesex: Pelican Books, 1960. AIW.BA Albright, W. F. *Biblical Archaeology* 11 (1948). AIW.FSA Albright, W. F. *From the Stone Age to Christianity*. Baltimore: Johns Hopkins Press, 1946. AIW.RD Albright, William F. *Recent Discoveries in Bible Lands*. New York: Funk and Wagnalls, 1955. AIW.CT Albright, W. F. "Toward a More Conservative View." *Christianity Today* 7 (Ianuarie 18, 1963). AU.SM Allegro, John M. *The Sacred Mushroom and the Cross: A Study of the Nature and Origins of Christianity Within the Fertility Cults of the Ancient Near East*. London: Hodder & Stoughton, 1970. AU.DSS Allegro, John. *The Dead Sea Scrolls: A Reappraisal*. New York: Penguin Books, 1964. AmG.HMH Ambrose, Gordon and Newbold, George. *Handbook of Medical Hypnosis*. London: Bailliere Tindall & Cassell, 1968. AmF.SLC Amiot, Francois; Brunot, Amedee; Danielou, Jean; and Daniel-Rops, Henri. *The Sources For The Life Of Christ*. Tradusa de P. J. Heppume-Scott. New York: Hawthorn Books, 1962. AnsCCQ Anderson, Charles C. *The Historical Jesus: A Continuum Quest*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1972. Anderson, Hugh, ed. *Jesus*. Englewood Cliffs: Prentice Hall, 1967. AnJ.CTW Anderson, J. N. D. *Christianity: The Witness of History*. Downers Grove: Inter-Varsity Press, 1970.

373

374

EL A UMBLAT PRINTRE NOI

AnN.CWR Anderson, Nonnan. *Christianity and World Religions*. Downers Grove, IL: Inter-Varsity Press, 1984. AnN.JC Anderson, Norman. *Jesus Christ: The Witness of History*. Downers Grove, IL: Inter-Varsity Press, 1985. AnS.MRC Angus, Samuel. *Mystery-Religions and Christianity*. London: J. Murray, 1925. Retipărită, New Hyde Park, NY: University Books, 1967. ArG.EBD Archer, Gleason L. *Encyclopedia of Bible Difficulties*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1982. ArG.LF Archer, Gleason L. "Linguistic Factors in the New Testament Witness to Jesus Christ." O lucrare citată la conferința "Jesus Christ: God and Man", un colocviu internațional al savanților ținut în DaUas, în 13-16 noiembrie, 1986. Archer, Gleason L. *A Survey of Old Testament Introduction*. Chicago: Moody Press, 1964. ArA.G Argyle, A.W. "Greek Among the Jews of Palestine in New Testament Times." *New Testament Studies* 20 (October 1973): 87 - 89. ArW.BD Amdt, W. F. *Bible Difficulties*. St. Louis: Concordia Press, 1971. ArW.DBC Amdt, W. F. *Does the Bible Contradict Itself?* Ediția a 5-a. Revizuită, St. Louis: Concordia Press, 1955. Arnold, Thomas. *Christian Life - Its Hopes, Its Fears, and Its Close*. London: T. Feilowes, 1859. Ediția a 6-a. AvN.IJ Avigad, N. *Israel Exploration Journal* 12 (1962). AvN.DJ Avigad, Nahman. *Discovering Jerusalem*. Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1983. BaM.HB Baigent, Michael; Leigh, Richard; and Lincoln, Henry. *Holy Blood, Holy Grail*. New York: Dell Publishing Co., 1983. Barbet, Pierre. *A Doctor at Calvary*. New York: P. S. Kennedy and Sons, 1953. BaW.GA Barclay, W. *The Gospels and Acts*. London, 1976. BaWE.GC Barnes, W. E. *Gospel Criticism and Form Criticism*. Edinburgh: T. & T. Clark, 1936. BaJ.WL Barr, James. "Which Language Did Jesus Speak?" *Bulletin of the John Rylands Library* 53 (Autumn 1970). BaCKNTB Barrett, C.K. *The New Testament Background*. New York: Harper & Row Publishers, 1961. BaH.KM Bartsch, Hans-Werner, ed. *Kerygma and Myth*. Tradusă de Reginald H. Fuller. London: S P C K, 1962. BaF.CH Baur, Ferdinand C. *Church History of the First Three Centuries*. Ediția a 2-a. Tubingen. Traducerea în limba engleză de A. U. Menzies. London, 1978. BeH.FU Bel, H. I. și Skeat, T. C., eds. *Fragments of an Unknown Gospel and Other Early Christian Papyri*. Editată de Trustees of the British Museum, 1935.

Bibliografie

375

Bender, A. P. "Beliefs, Rites and Customs of the Jews, Connected With Death Burial, and Mourning." *The Jewish Quarterly Review* 7 (1985). BeP.JG Benoit, Pierre. *Jesus and the Gospels*, vol. 1. Tradusă de Benet Weatherhead. New York: Herder and Herder, 1973. Bergsma, Stuart. "Did Jesus die of a Broken heart?" *The Calvin Forum*. Martie 1948. BeE.TI Best, Ernest și Wilson, R.

McL, ed. *Text and Interpretation*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1979. BiD.L
 Eyes 1
 (November, 1986): 5. BiD.PRI Biven, David. "Principles of Rabbinic Interpretation." Through Their Eyes 2 (April 1987). BiD.Q Biven, David. "Question for Question." Through Their Eyes 2 (January, 1987): 5. BiD.UDW Bh/en, David și Blizzard, Roy Jr. *Understanding the Difficult Words of Jesus: New Insights from a Hebraic Perspective*. Austin: center for Judaic -Christian Studies, 1983. B1M.AA Black, Matthew. *An Aramaic Approach to the Gospels and Acts*. Third edition. Oxford: darendon Press, 1967. BEA Blaikfock, E. M. *The Archaeology of the New Testament*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1970. B1E.CSU Blaiklock, E. M. "The Christmas Story Unearthed." Eternity (December 1976), pp. 16-17. BiE.MM Blaiklock, E. M. *Jesus Christ: Man or Myth?* Nashville: Thomas Nelson Publishers, 1984. B1R. JR Blizzard, Roy and Bivin, David. "Study Shows Jesus as Rabbi" Through Their Eyes 1 (September 1986): 1,6. BoE.FE Bode, Edward L. *The First Easter Morning*. Rome: BiWical Institute Press, 1970.
 BoE.WV Bode, Edward Lynn. "The First Easter Morning: Women Visit the Empty Tomb of Jesus". O lucrare citită la conferința: 'Jesus Christ: God and Man'. un colocviu internațional al savanților, de la DaUas, din 13-16 noiembrie, 1986.
 BrS. JZ Brandon. S. G. F. *Jesus and the Zealots*. Manchester: Manchester University Press, 1967. BrS.JZC Brandon, S. G. F. "'Jesus and the Zealots': A Correction" *New Testament Studies* 17 (July 1971). BrW.CQ Brindle, Wayne. "The Census and Quirinius: Luke 2:2." *Journal of the Eoangelical Theological Sodety* 27 (March 1984): 43-52. BrC.M Brown, Colin. *Miracks and the Criticai Mind*. Grand Rapids: WiBiam B. Eerdmans Publishing Co., 1984.
 BrA.TT Bruce, A. B. *The Training of the Twelve*. Editia nouă după cea originală din 1894. Grand Rapids: Kregel Publications, 1971.

376

EL A UMBLAT PRINTRE NOI

BrF.AC Bruce, F. F. "Archaeological Confirmation of the New Testament" în *Revelation and the Bible*. Editată de Cari Heray. Grand Rapids: Baker Book House, 1969. BrF.BP Bruce, F. F. *The Books and the Parchments*. Ediție revizuită. Westwood: Fleming H. Revell Co., 1963. BrF.DG Bruce, F. F. *The Defense of the Gospel in the New Testament*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1977. BrF.HS Bruce, F. F. *The Hard Sayings of Jesus*. Downers Grove, IL: InterVarsity Press, 1983.
 BrF.JCO Bruce, F. F. *Jesus and Chrstian Origins Outside the New Testament*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1974.
 BrF.NTD Bruce, F. F. *7>ie New Testament Documente: Are They Reliable?* A cincea ediție revizuită. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1985.
 BrF.NTH Bruce, F. F. *New Testament History*. London: Hodder & Stoughton.1980.
 BrF.T Bruce, F. F. *Tradition Old and New*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House. 1970. BuP.CB Buchanan, Patrick J. "Christian-bashing a popular sport in Hollywood" *Glendale News Press* (July 27, 1988). BuH.J Buell, Jon A. și Hyder, O. Quentin. *Jesus: God, Ghost or Guru?* Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1978 BuR.EF Bultmann, Rudolf. *Existence and Faith: Shorter Writings of Rudolf Bultmann*. Selecțiuni, traducere și prezentare de Schubert M. Ogden. devaland și New York: Meridian Books - The World Publishing Co., 1960.
 BuR.HST Bultmann, Rudolf. *The History of the Synoptic Tradition*. Traducere de John Marsh. New York: Harper & Row Publishers, 1963. BuR.JCM Bultmann, Rudolf. *Jesus Christ and Mythology*. New York: Charles Scribner's Sons, 1958. BuR.JW Bultmann, Rudolf. *Jesus and the Word*. Traducere de Louise Pettibone Smith și Erminie Huntress Lantero. New York: Charles Scribner's Sons, 1958. BuR.KM Bultmann, Rudolf. "New Testament and Mythology." *Kerygma and Myth*. Editată de Hans-Werner Bartsch; traducere de Reginald H. Fuller. New York: Harper & Row Publishers, 1961. BuR TNT Bultmann, Rudolf. *77ieo/ogy of the New Testament* voi. 2. Tradusă de Kendrick Grobel. New York: Charles Scribner's Sons, 1951. BuR.FC Bultmann, Rudolf and Kundsins, Karl. *Form Criticism*. Tradusă de F. C. Grant. (Publicată inițial de WiBet, Clark, and Co., 1934.) New York: Harper and Brothers - Torchbook Edition, 1962. BuL.DCR Burkholder, Lawrence. în "A Dialogue on Christ's Resurrection." *Christianify Today* 12 (12 April 1958). BuM.HAH Burrows, Miliar. "How Archaeology Helps the Student of the Bible." *Workers With Youth* (April 1948).

Bibliografie

377

BuM.ML BuM.WM
 CaEE.CT
 CaELLc
 CaDA.FS
 CaDR.DSG
 Cal.DJ
 ChJ.R
 ChJM.L CrW.CS
 CrW.Ro
 DaG.JJ DaW.IN
 DeA.LAE DiM.FA
 Burrows, Miliar. *More Lighr on the Dead Sea Scrolls*. New York: Viking, 1958.
 Burrows, Miliar. *What Mean These Stones?* New York: Meridian Books, 1956.
 Cairns, David. *A Gospel Wlthout Myth?* London: SCM Press Ltd., 1960. Cairns, Earle E. *Christianify Through the Centuries*. Grand Rapids:

Zondervan Publishing House, 1967.

Camus, E. L. *The Life of Christ*, voi III. New York: Cathedral Library Assn., 1908.

Carson, D. A. *From Sabbath to Lords Day*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1982.

Cartidge, David R., and Dungan, David L. *Documents for the Study of the Gospels*. Philadelphia: Fortress Press, 1980.

Cassels, Louis. "Debunkers of Jesus Still Trying." *Detroit News* (23 June 1973).

Charlesworth, James H. "Research on the Historical Jesus Today: Jesus and the Pseudepigrapha, the Dead Sea Scrolls, the Nag Hammadi Codices, Iosif Flaviu, and Archaeology." *Princeton Seminary Bulletin*, voi. VI, no. 2, p. 98-115.

Cheney, Johnston M. *The Life of Christ* in Stereo. Editată de Stanley A. El-lisen. Portland: Western Baptist Seminary Press, 1969. Croig,

William L. "Contemporary Scholarship and the Historical Evidence for the Resurrection of Jesus Christ." *Truth* 1:89-95. Craig, William L.

The Historical Argument for the Resurrection of Jesus During the Deist Controversai. Lcwiston, NY: E. Mellen Press, 1985. Craig, William L.

"The Resurrection of Jesus and the Origin of the Chris-tian Way." Lucrare citită la conferința "Jesus Christ: God or Man", un colocviu internațional al savanților ținut în Dallas, în 13-16 noiembrie, 1986.

Craig, William L. *The Son Rises*. Chicago: Moody Press, 1981. Currie, George. *The Mi/itary Discipline of the Romans From the Founding of*

the City ro the Close of the Republic. Un extras din teza publicată sub auspiciile lui Graduate Council of Indiana University, 1928. Dalman,

Gustaf. *Jesus - Jeshua*. Tradusă de Paul P. Levertoff (publicată pentru prima dată în 1929). New York: Ktav Publishing House, 1971. Davies,

W. D. *Invitation to the New Testament*. London: Hodder & Stoughton, 1966.

Davis, C. Truman. "The Crucifixion of Jesus." *Arizono Medldne* (March 1965), pp. 185-86.

Deissmann, Adolf. *Light From the Ancient East*. Ediția a 4-a. Tradusă de R. M. Strachen. New York: Doran, 1927.

Dibelius, Martin. *A Fresh Approach to the New Testament and Early Chrstian Literature*. New York: Charles Scribner's Sons, 1936.

378

EL A UMBLAT PRINTRE NOI

Bibliografie

379

DiM.FTG Dibelius, Martin. *From Tradition ro Gospe/*. Tradusă de Bertram Lee Woolf. New York: Charles Scribners Sons, 1935.

DiM.GCC Dibelius, Martin. *Gospe/ Criticism and Christology*. London: Ivor Nicholson and Watson, Ltd., 1935.

DiM. J Dibelius, M. Jesus. Publicată inițial în limba germana în 1939. Ediție nouă. London: SCM Press Ltd., 1963.'

DoCAP Dodd, C. H. *The Apostolic Preachlng and Its Developments*. London: Hod-der & Stoughton, 1936. Retipărită, Grand Rapids: Baker Book House, 1980.

DoCFC Dodd, C. H. *The Founder of Christianity*. London: The Macmillian Com-pany, 1971.

DoC.FGN Dodd, C. H. "The Framework of the Gospel Narrative." *Expository Times* 43 (June 1932).

Dodd, C. H. *The Parables of the Kingdom*. Ediție nouă. New York: Charles Scribner's Sons, 1961.

DrS.F Driver, S. R. and Neubauer, Adolf. *The Fifty-third Chapter of Isalah Ac-cording to the Jewish Interpreters*. New York: Ktov Publishing House, 1969. Ediția nouă a celei de la Oxford, 1876-77.

DuJ.E Dunn, James D.G. *The Evidencefor Jesus*. Philadelphia: The Westminster Press, 1985.

DuJ.HSG Dunn, James D.G. "The Historicity of the Synoptic Gospels." O lucrare citită la conferința "Jesus Christ: God or Man", un colocviu internațional al savanților, ținut în Dallas, în 13-16 noiembrie, 1986.

DuA.DSS Dupont-Sommer, A. *The Dead Sea Scrolls*. Oxford: Blackwell, 1952.

DuW.SC Durant, Will. *Caesar and Christ*. Volumul 3 din seria *The Story of Civiliza-tion*. New York: Simon & Schuster, 1944.

EaB.GBG Easton, Burton Scott. *The Gospel Before the Gospels*. New York: Charles Scribners Sons, 1928.

EdA.LTJ Edersheim, Alfred. *The Life and Times of Jesus the Messiah*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1971.

EdL.JVJ Edgar, L. J. *A Jewish Vieui of Jesus*. London: The Liberal Jewish Synagogue, 1940.

EiR.M Eisler, R. *The Messiah Jesus and John the Baptist*. London, 1931.

Ellwein, Edvard. "Rudolf Bultmann's Interpretation of the Kerygma." *Keryg-ma and History*. Editată de Cari E. Braaten și Raoy A. HarrisviDe. New York: Abingdon Press, 1966.

EmJ.P Emerton, J. A. "The Problem of Vernacular Hebrew in the First century A.D. and the Language of Jesus." *Journal of Theological Studies* 24 (April 1973): 1-23.

EnRJV Endow, H. G. *A Jewish View of Jesus*. New York: Macmillan Publishing Co., 1920.

ErM.CT Erickson, Miliard J. *Chrisrion Theo/ogy*. Grand Rapids: Baker Book House, 1983.

EvC TR Evans, C. F. "Tertullians References to Sentius Satumius and the Lukan Census." *Journal of Theological Studies* 24 (April 1973): 24-39. FiF.FC Filson, Floyd V. *Form Criticism*. Volumul 1 din *Tiuentierh Cenrury En-cydopedia of Religious Knowledge*. Lefferts A. Loetscher, ed. Grand Rapids: Baker Book House, 1955.

FiF.OG Filson, Floyd V. *Origins of the Gospels*. New York: Abingdon Press, 1938.

FU.ANT Finegan, Jack. *The Archaeology of the New Testament*. Princeton: Prin-cton University Press, 1969.

FU.BC Finegan, Jack. *Handbook of Biblica! Chrono/ogy*. Princeton: Princeton University Press, 1964.

Finkel, Ashcr. *The Pharisees and the Teacher ofNazareth*. Leiden, Nether-lands: Brill, 1964. FUA.MM Fitzmyer, Joseph A. "Memory and Manuscript: The Origins and Transmis-sion of the Gospel Tradition." *Theological Studies* 23 (September 1962). FU.JAS Fleming, Jim. Curs apărut pe bandă de casetofon și într-o broșură intitulată

"Jesus Around the Sea." P. O. Box 71055, Jerusalem, Israel.

FU.JJ Fleming, Jim. Curs imprimat pe bandă de casetofon și apărut sub formă de broșură cu titlul "Jesus in Jerusalem." P. O. Box 71055 Jerusalem, Israel.

FU.LJ Fleming, Jim. Curs imprimat pe bandă de casetofon și apărut sub formă de broșură cu titlul "Survey of the Life of Jesus." P. O. Box 71055, Jerusalem, Israel. F1D.NS Flusser, David. "A New Sensitivity in Judaism and the Christian Message." HoruadTheo/ogica/f?ci=ieuj61 (1968): 107-127. FoG.TT Foote, Gaston. *The Transformation of the Twelve*. Nashville: Abingdon Press, 1958. FrR.E France, R. T. *The Evidence for Jesus*. Downers Grove, IL: Inter-Varsity Press, 1986.

FrR.G France, R. T. "The Gospels as Historical Sources for Jesus, the Founder of Christianity." *Truth* 1:81-87. *Free/nquiry* 5 (Buffalo, NY: Spring 1985): 23. FrJP.A Free, Joseph P. *Archaeology and Bible History*. Wheaton, IL: Scripture Press Publications, 1969. FrJM.M Freeman, James M. *Manners and Customs of the Bible*. Ediție nouă. Plain-field: Logos International, 1972. FuH.A Fumeaux, Henry. *The Annals of Tacitus*. Ediția a 2-a. Revizuită de H. F. Pelham and C. D. Fisher. Oxford University Press, 1907.

GaJCM Gartenhaus, Jacob. "The Jewish Conception of the Messiah." Christianity Today (March 13, 1970).

Geisler, Norman L. *Chrisrian Apo/ogetics*. Grand Rapids: Baker Book House. 1976.

380

EL A UMBLAT PRINTRE NOI

GeN.IC Geisler, Norman L. "The Importance of the Christologîcal Issues." O lucrare citită la conferința "Jesus Christ: God or Man", un colocviu internațional al savanților creștini, ținut în Dallas, ui 13-16 noiembrie, 1986.

GeN.M Geisler, Norman L. "Miracles and Modem Scientifk Thought." *Truth* 1:67-73.

Geisler, Norman L. *Mirades and Modem Thought*. Grand Rapids: Zonder-van Publishing House, 1982.

GeN.GIB Geisler, Norman L. and Nix, William E. *A General Introduction to the Bible*. Chicago: Mody Press, 1986.

GeB.MM Gerhardsson, Birger. *Memory and Manuscript*. Tradusă de Etic J. Sharpe. Copenhagen: Villadsen og Christensen, 1964.

GU.IS Gibbin, John. *In Search of the Double Helix: Quantum Physics and Life*. New York: McGraw-Hill Book Co., 1985. GiE.D Gibbon, Edward. *The Dedine and Fall of the Roman Empire*. London, 1794. Reeditată, New York: Peter Fenelon Collier & Son, 1900.

G1R.EP Gleason, Robert W., ed. *The Essential Pascal*. Tradusă de G. F. Pullen. New York: Mentor-Omega Books, 1966.

GIN.RD Glueck, Nelson. *Rivers in the Desert: A History of the Negev*. New York: Farrar, Straus and Cudahy, 1959.

GoM.JN Goguel, Maurice. *Jesus the Nazarene: Myth or History?* Tradusă de Frederick Stephens. New York: D. Appleton and Co., 1926.

GoM.LJ Goguel, Maurice. *The Life of Jesus*. New York: Macmillan Publishing Co., 1944.

GoMo.JJT Goldstein, Morris. *Jesus in the Jewish Tradition*. New York: Macmillan Publishing Co., 1950.

GoL.UH'50 Gottschalk, Louis R. *Understanding History*. New York: Alfred A. Knopf. 1950.

GoLUH/69 Gottschalk, Louis R. *Understanding History*. A 2-a ediție. New York: Alfred A. Knopf, 1969.

GraM.JHR Grant, Michael. *Jesus: An Historian's Review of the Gospels*. New York: Charles Scribners Sons, 1977.

GraR.HI Grant, Robert. *Historical Introduction to the New Testament*. New York: Harper & Row Publishers, 1963.

GreM.EP Green, Michael. Prefața editorului la: / *Believe in the Resurrection of Jesus* de George Eldon Ladd. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1975.

GreM.Ma Green, Michael. *Man Alive!* Downers Grove, IL: Inter- Varsity Press, 1968.

GrS.ET Greenleaf, Simon. *An Examination of the Testimony of the Four Evan-gelists by the Rules of Evidence Administered in the Courts of Justice*. New York: J. Cockroft & Co., 1874. Ediție nouă. Grand Rapids: Baker Book House, 1965.

GrJ.I Greenlee, J. Harold. *Introduction to the New Testament Textual Criticism*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1964.

Bibliografie

381

Guignebert, Charles Alford. *Jesus*. New Hyde Park, NY: Unrversity Books, 1956. GuRPR Gundry, Robert H. "The Essentially Physical View of Jesus" Ressurrection According to the New Testament." O lucrare citită la conferința "Jesus Christ: God and Man" ținută la Dallas, în 13-16 noiembrie, 1986. GuS.C Gundry, Stanley N. "A Critique of the Fundamental Assumption of Form Criticism, Part I." *Bibliotheca Sacra* 123 (January-March 1966).

GuD.NTI Guthrie, Donald. *New Testament Introduction*. Ediția a 3-a. Downers Grove, IL: Inter-Varsity Press, 1970. HaN.AO Haas, N. "Anthropological Observations on the Skeletal Remains From Gh/at ha-Mivtar." *Israel Exphration Journal* 20 (1970). HaG.AE Habermas, Gary R. *Andent Evidence for the Life of Jesus*. NashviBe: Thomas Nelson Publishers, 1984. HaG.DJR Habermas, Gary R. and Flew, Antony G. N. *Did Jesus Risefrom the dead?: The Resurrection Debate*. Editată de Terry L. Miethe. San Francisco: Harper & Row Publishers, 1987. HaDA.R Hagner, Donald A. *The Jewish Reclamation of Jesus*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1984. HaE.ME Haight, E. H. *More Essays on Greek Romances*. London: Longmans, Green and Co., 1945.

HaJ.AD Haley, John W. *Examination ofAlleged Discrepandes of the Bible*. Bos-ton: Estes and Lauriat, 1874. HaF.B Hamilton, Floyd. *The Basis of Christian Faith*. Revised and enlarged edi-

tion. New York: Harper & Row Publishers, 1964. HaR.IOT
 Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1969. HaA.J
 Westminster Press, 1982. HaDJ.RS Hayles, David J. "The Roman Census and Jesus' Birth." *Buried History* 9
 (December 1973): 113-32. HaDJ.RSII Hayles, David J. "The Roman Census and Jesus' Birth (Part II)." *Buried History* 10 (March 1974): 16-31. HeC.LH
 Hemer, C. J. "Luke The Historian." *Bulletin of the John Rylands University Library of Manchester* 60 (Autumn 1977): 28-51. HeJ.UN
 Hewitt, J.W. "The Use of Nails in the Crucifixion." *Harvard Theological Review* 25 (1932). HoH.C
 Hoehner, Harold W. *Chronological Aspects of the Life of Christ*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1977.
 Hoehner, Harold W. "Jesus, the Source or Product of Christianity?" *Cursinut la University of California din San Diego in La Jolla, California*, 22
 ianuarie, 1976. HoG.W
 Howard, George. "Was the Gospel of Matthew Originally Written in Hebrew?" *Bible Review* (Winter 1986): 15-25.

382

EL A UMBLAT PRINTRE NOI

HuE.PF Hudson, E. C. "The Principal Family of Pisidian Antioch" *Journal of Near Eastern Studies* 15 (1956).
 HuD.IC Hume, David *An Inquiry Concerning Human Understanding*. Editată de Charles W. Hendel. Indianapolis: Bobbs-Merrill. 1955.
 HuA.INT Hunter, Archibald M. *Interpreting the New Testament: 1900-1950*. London: SCM Press Ud, 1951.
 HuA.WWJ Hunter, Archibald M. *The Work and Words of Jesus*. Philadelphia: The Westminster Press, 1950. "A Jewish Bachelor." *Jerusalem Perspective* 1 (October 1987).
 Kaesemann, Emst. *Essays on New Testament Themes*. NaperviUe, IL: Alee R. Allenson, Inc., 1964; London: SCM Press Ltd., 1964.
 KeC.COT Keil, C. F. și Delitzsch, F. *Commentary on the Old Testament*. 10 volume. Edinburgh: T. & T. Oark, 1866. Ediție nouă. Grand Rapids: Wliam B. Eerdmans Publishing Co., 1980. KeD.WB
 Kennedy, D. James. *Why I Believe*. Waco: Word Books, 1980.
 KeF.BA Kenyon, Sir Frederic. *The Bible and Archaeology*. New York: Harper & Row Publishers, 1940. KeF.BMS
 Kenyon, Frederic. *The Bible and Modern Scholarship*. London: J. Murray, 1948.
 KeF.OB/41 Kenyon, Frederic. *Our Bible and the Ancient Manuscripts*. New York: Harper & Brothers Publishers, 1941.
 KeF.OB/48 Kenyon, Frederic. *Our Bible and the Ancient Manuscripts*. New York: Harper & Brothers Publishers, 1948. KiS.G
 Kistemaker, Simon. *The Gospels in Current Study*. Grand Rapids: Baker Book House, 1972. KiG.JH
 Kittel Gerhard. "The Jesus of History." *Mysterium Christi*. Editată de G. K. A. Bell și G. A. Deissmann. London: Longmans, Green, 1930.
 Klausner, Joseph. *From Jesus to Paul*. New York: Macmillan Publishing Co., 1943. KU.JN
 Klausner, Joseph. *Jesus of Nazareth*. New York: Menorah Publishing Co., 1925. KU.MI
 Klausner, Joseph. *The Messianic Idea in Israel*. New York: Macmillan Publishing Co., 1955. KuWG.fNT
 Kuemmel, Werner Georg. *Introduction to the New Testament*. Ediție revizuită. Traducere de Howard Clark Lee. NashviDe: Abingdon Press, 1975. KuWG.NT
 Kuemmel, Werner George. *The New Testament: The History of the Investigation of its Problems*. Tradusă de S. McLean Gilmour și Howard C. Kee. NashviDe: Abingdon, 1972. KuW.TR
 Kuenneth, Walter. *The Theology of the Resurrection*. London: SCM Press Ltd., 1965.
 UG.1BE LaW.CPAA
 LaW.GAM
 UP.I
 LaP.NTT
 LoP.R
 LaN.W
 UWS.DSS
 LaKHC
 LeL.CS
 LeJ.HF LeC.CR
 LeC.MC LeC.M
 LeC.SL LU.AF
 Ladd, George Eldon. *Believe in the Resurrection of Jesus*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1975. Prefața editorului Michael Green.
 Lake, Kirsopp. *The Historical Evidence for the Resurrection of Jesus Christ*. New York: G. P. Putnam's Sons, 1907. Lamsa, George M. *Idioms in the Bible Explained and A Key to the Original Gospels*. San Francisco: Harper & Row Publishers, 1985. Lane, William L. "A Critique of Puroortedy Authentik Agrapha." *Journal of the Evangelical Theological Society* 18 (Winter, 1975): 29-35. Lane, William L. *The Gospel According to Mark*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1974.
 Lapide, Pinchas. "Insight From Qumran Into the Languages of Jesus." *Revue de Qumran*. No. 32, Tomul 8, Fascicolul 4 (December 1975): 483-501.
 Lapide, Pinchas. *Israelis, Jews and Jesus*. Tradusă de P. Heinegg. Garden City, NY: Doubleday & Co., 1979.
 Lapide, Pinchas. *New Testament Theology: The Proclamation of Jesus*. Tradusă de John Bowden. New York: Charles Scribner's Sons, 1971. Lapide, Pinchas. *The Resurrection of Jesus: A Jewish Perspective*. Minneapolis: Augsburg Publishing House, 1983.
 Lardner, Nathaniel. *The Works of Nathaniel Lardner*. Volumul VI. London: William Ball, 1838.
 LaSore, William Sanford. *The Dead Sea Scrolls and The New Testament*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1972. Latourette, Kenneth Scott. *A History of Christianity*. New York: Harper and Brothers Publishers, 1937.
 Legrande, L. "The Christmas Story in Luke 2:1-7." *Indian Theological Studies* 19 (December 1982): 289-317. Leo, John. "A Holy Future." *Time* (August 15, 1988). Lewis, C. S. *Christian Reflections*. Editată de Walter Hooper. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1974. Lewis, C. S. *Fansied and Elephants*. London: Collins. 1975. Lewis, C. S. *Mere Christianity*. New York: MacMillan Publishing Co., 1943. Lewis, C. S. *Miracles*. New York: Macmillan Publishing Co., 1960. Macmillan paperback edition, 1978.
 Lewis, C. S. *The Screwtape Letters*. Ediție nouă, London: Geoffrey Bles, the Centenary Press, 1961.
 Lightfoot, J. B. *The Apostolic Fathers*. Grand Rapids: Baker Book House, 1956.
 Undeskog, G. *Die Jesusfrage im Neuzzeitlichen Judentum*. Uppsala: Almqvist & Wiksells, 1938.

URL.HT Lindsey, Robert L. *A Hebrew Translation of the Gospel of Mark*. Ediția a 2-a. Jerusalem: Dugith Publishers, 1973.

LJR.MC Lindsey, Robert. "On Jesus" Messianic Claims." *Through Their Eyes* 1 (November 1986).

LIP.KW Utlie, Paul. *Know Why You Believe*. Wheaton, IL: Scripture Press Publications, 1971.

Loetscher, Lefferts A., ed. *Twentieth Century Encyclopedia of Religious Knowledge*. Grand Rapids: Baker Book House, 1955. Voi. 1: *Form Criticism* de Floyd V. Filson.

Luther, Martin. *Luther's Works*. Editată de Franklin Sherman și Helmut T. Lehmann. Voi. 47: *The Christian in Society*. Philadelphia: Fortress Press, 1971.

Maccoby, Hyam. *The Mythmaker: Paul and the Invention of Christianity*. New York: Harper & Row Publishers, 1986.

MaH.RJ Maccoby, Hyam. *Revolution in Judaea: Jesus and the Jewish Resistance*. London: Orbach and Chambers, 1973. Ediție nouă. New York: Taplinger, 1981.

MaJG.OPR Machen, J. Gresham. *The Origin of Paul's Religion*. New York: Macmillan Publishing Co., 1925.

MacJ.ET Macquarrie, John. *An Existential Theology: A Comparison of Heidegger and Bultmann*. New York: Harper & Row Publishers, 1965.

Maier, Paul L. "The Empty Tomb as History." *Christianity Today* 19 (March 28, 1975): 5. MaP.FE Maier, Paul. *First Easter*. New York: Harper & Row Publishers, 1973.

MaT.QHJ Manson, T. W. "The Quest of the Historical Jesus - Continues." *Studies in the Gospels and Epistles*. Editată de Matthew Black. Manchester: Manchester University Press, 1962.

MaT.SM Manson, T. W. *The Servant-Messiah*. Cambridge, England: Cambridge University Press, 1953.

Manon, W. *Jesus the Messiah*. London, n.p., 1943.

MalH.IB MarshaQ, I. Howard. / *Believe in the Historical Jesus*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1977.

MarJ.RG Martin, James. *The Reliability of the Gospels*. London: Hodder & Stoughton, 1959.

MaJL.RM Martyn, J. Louis. Revista *The Mythmaker* de Hyam Maccoby. *New York Times Book Review* (20 July 1986), pp. 8-9.

McJ.A McDowell, Josh. *Answers to Tough Questions Skeptics Ask About the Christian Faith*. San Bernardino: Here's Life Publishers, 1980.

McJ.E McDowell, Josh. *Evidence That Demands A Verdict*. San Bernardino: Here's Life Publishers, 1972.

McJ.ME McDowell, Josh. *More Evidence That Demands A Verdict*. San Bernardino: Here's Life Publishers, 1975.

Bibliografie

385

McJ.ME/81 McDowell, Josh. *More Evidence That Demands A Verdict*. Ediție revizuită. San Bernardino: Here's Life Publishers, 1981.

McJ.MTC McDowell, Josh. *More Than A Carpenter*. Wheaton, IL: Tyndale House Publishers, 1977.

McJ.RF McDowell, Josh. *The Resurrection Factor*. San Bernardino: Here's Life Publishers, 1981.

McJ.D McDowell, Josh și Larson, Bart. *Jesus: A Biographical Deconstruction of His Deity*. San Bernardino: Here's Life Publishers, 1983.

McJ.UO McDowell, Josh și Stewart, Don. *Understanding the Occult*. San Bernardino: Here's Life Publishers, 1982.

McL.FC McGinley, Lawrence J. *Form Criticism of the Synoptic Healing Narratives*. Woodstock, MD: Woodstock College Press, 1944.

McE.WFC McKnight, E. V. *What is Form Criticism?* Philadelphia: Fortress Press, 1969.

McA.IS McNeile, A. H. *An Introduction to the Study of the New Testament*. London: Oxford University Press, 1953.

MeB.MR Metzger, Bruce M. "Mystery Religions and Early Christianity." în *Historical and Literary Studies*. Leiden, Netherlands: E. J. Brill, 1968.

MeB.MSM Metzger, Bruce M. "Methodology in the Study of the Mystery Religions and Early Christianity." *Historical and Literary Studies: Pagan, Jewish, and Christian*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1968.

MeB.TNT Metzger, Bruce M. *The Text of the New Testament*. New York: Oxford University Press, 1968.

McE.AREC Meyers, Eric M. și Ström, James F. *Archaeology, the Rabbis and Early Christianity*. Nashville: Abingdon Press, 1981.

MiA.TBT Miliard, Alan. *Treasure From Bible Times*. Belleville, MI: Lion Publishing Corporation, 1985.

Montefiore, C. G. "The Originality of Jesus." *Hibbert Journal* 28 (1929-30): 101.

MoC.WJT Montefiore, C. G. "What a Jew Thinks About Jesus." *Hibbert Journal* 33 (1934-35).

MoJW.CTM Montgomery, John W., ed. *Christianity for the Tough Minded*. Minneapolis: Bethany Fellowship, 1973.

MoJW.HC Montgomery, John Warwick. *History and Christianity*. Downers Grove, IL: Inter-Varsity Press, 1971.

MoJW.WHG Montgomery, John Warwick. *Where is History Going?* Minneapolis: Bethany Fellowship, 1967.

MoS.LM Morais, Sabato. "A Letter by Maimonides to the Jews of South Arabia Entitled 'The Inspired Hope'." *Jewish Quarterly Review* 25 (July 1934-April 1935).

MoJP.S Mordant, J.P. *Scaling the Secular City*. Grand Rapids: Baker Book House, 1987.

386

EL A UMBLAT PRINTRE NOÏ

MoLSFG Morris, Leon. *Studies in the Fourth Gospel*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1969.

Morrison, Frank. *Who Moved the Stone?* London: Faber and Faber, 1930.

MoCF.E Moule, C. F. D. "The Intentions of the Evangelists." *New Testament Essays*. Editată de A. J. B. Higgins. Manchester: Manchester University Press, 1959.

MoCF.PNT Moule, C. F. D. *The Phenomenon of the New Testament*. London: SCM

Press Ltd., 1967. **MuC.FH** **MuBer, C. *Fragmenta Historizwn Graezorum Vi.***
MuF.BR MuBer, Fredrich. "Bultmann's Relationship to Oassical Phiblogy." *The
Theology of Rudolf Bultmann*. Editată de Charles W. Kegby. London:
SCM Press Ltd., 1966. **MuCu.W** Murphy, Cuflen. "Who Do Men Say That I Am?" *Atlantic Monthly* (Decem-
ber 1986). **L**
NaR.CF **Nash, Ronald. *Christian Faith and Histarical Understanding.* Grand Rapidfi**
Zondervan Publishing House, 1984. **NaRCHW** **Nash, Ronald. *Christlanify and the Hellenistic World.* Grand Rapids:**
Zondervan Publishing House, 1984. **NeW.RB** Neil, Wiiliam. *The Rediscovery of the Bible*. New York: Harper & BrotheraB
1954. **NeS.INT** **Neil, Stephen. *The Interpretation of the New Testament.* London: Oxford**
University Press, 1964.
Newsweek (August 8, 1966), p. 51. **OtH.AI** Orlinsky, Harry. *Andenr Israel*. Ithaca: CorneB University Press, 1954.
PaW.DC Panrvenberg, Wolfhart. în "A Dialogue on Chrisfs Resurrection." *Chris-
rianiry Today* 12 (April 1968). **PeN.RTJ** Perrin, Norman. *Rediscovering the Teaching of Jesus*. New York: Harper
& Row PuUishers, 1967. **PeN.WRC** Perrin, Norman. *Whar Is Redaction Criticism?* Philadelphia: Fortress Press,
1969. **PhJ.RT** Phillips, J. B. *The Ring of Truth*. New York: MacmiDan Publishing Co.,
1967. **PiS.AVT** Pines, Shlomo. *An Arabic Version of the Testimonium Flavianum and its
Implications* Jerusalem: Jerusalem Academic Press, 1971. **PiC.SF** Pinnock, Clark, *Set ForthYour Case*. New Jersey: The Craig
Press, 1968.
PiC.TT Pinnock, Clark. "The Tombstone That TremHed." *Chrisflanity Today* 12
(April 1968): 8. **PrE.LY** Prophet, Elizabethdare. *TheLost Years of Jesus*. Livingstone, MT: Sum-
mit University Press, 1984. **RaW.BRD/15** **Ramsay, W. M. *The Bearing of Recent Discoovery on the Trustworthiness of***
***the New Testament.* London: Hodder & Stoughton, 1915.**
Ramsay, W. M. *The Bearing of Recent Discovery on the Trustworthiness* • T«t,,,,,i RetiDărireă ediției din 1915 din Londra. Grand
Rapids: Baker book House, 1953
Rapids: Baker booK nouse, IA».
Ramsay, W. M. *St. Paul the Traveller and the Roman Citizen.* Grand
ruuiuxay, »»■ ••• — - —
Rapids: Baker Book House, 1962
Rapids: Baker book Mouse, ITW.
Ramsay, W. M. *Was Christ Born at Bethlehem?* London: Hodder &
RaW.WCB
ReE.FC
ReB.RSG
B.G.TJ
RiG.CN
RiD.ETH
RiHN.POT
RiH.GT
RiH.GTB
RiHA.TS
RoJM.NHL
P..>JA.RNT
S^TJE
SaC.IR
SaS.JU/56
SaS.WJ/65 SaS.WJ/73
Stoughton, 1898.
Redlich, E. B. *Form Criticism*. Edinburgh: Thomas Nelson and Sons. Ltd..
1939.
Reicke. Bo. *The Roots of the Synoptic Cospels*. Philadelphia: Fortress
Press, 1986.
Richards, G. C. "The Testimonium of Iosif Flaviu." *Journal of Theological
Studies* 42 (1941).
Richards, G. C. și Shutt, R. J. H. "Critical Notes on Josephus' AntiquiHes."
Oassical Quarerty 31 (1937).
Richardson, Don. *Eternity in Their Hearts*. Ventura. CA: Regal Books.
1981.
Ridderbos, Herman N. *Bultmann*. Tradusă de David H. Freeman. Grand
Rapids: Baker Book House, 1960.
Ridderbos, Herman N. *Paul: An Outline of His Theo/ogy*. Grand Rapids:
William B. Eerdmans Publishing Co., 1975.
Riesenfeld, Harold. *The Gospel Tradition*. Philadelphia: Fortress Press,
1970.
Riesenfeld, Harold. *The Gospel Tradition and its Beginnings.* London: A.
R. Mowbray & Co., Limited, 1961.
Rigg. Horace A., Jr. "Thallus: The Samaritan?" *Haruard Theological
Review* 34 (1941).
Robinson, James M. ed., *The Nag Hammadi Library*. New York: Harper &
Row Publishers, 1981
Robinson, John A. T. *Redating the New Testament*. Philadelphia: The
Westminster Press și London: SCM Press Ltd., 1976.
Safrai, S. și Stern, M., ed., *The Jewish People in the First Century*. 2
volume. Amsterdam: Van Corcum, Assen, 1976.
Sanders, C. /ntroduction to Research in Eng/ish Literary History. New
York: Macmillan Publishing Co., 1952.
Sandmd, Samuel. *A Jewish Understanding of the New Testament.* Cincin-

nati: Hebrew Union College Press, 1956.

Sandmel, Samuel. A Jewish Understanding of the New Testament

Reeditată. New York: Ktav Publishing House, 1974.

Sandmel, Samuel. *We Jews and Jesus*. New York: Oxford University Press. 1965.

Sandmel, Samuel. *We Jews and Jesus*. Ediție nouă. New York: Oxford

University Press, 1973. Saturday Reuieiu (December 3, 1966), p. 43.

388

EL A UMBLAT PRINTRE NOI

ScP.HCC Schaff, Philip. *History of the Christian Church*. New York: Charles Scrib-

ner's Sons, 1882. ScH.TPP Schonfield, Hugh. *The Passover Plot*. New York: Bantam Books, 1965.

ScE.HJP/90 Schuerer, Emil. *A History of the Jewish People in the Time of Jesus Christ*. Edinburgh: T. & T. Oark, 1890.

ScE.HJP/73 Schuerer, Emil. *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ (175 B.C-135 A.D.)*. Voi. 1. Editată și revizuită de Geza Vermes and Fergus Miliar. Edinburgh: T. & T. Clark, 1973.

ScA.PI Schweitzer, Albert. *Paul and His Interpreta*. London: n.p., 1912.

ScA.QHJ Schweitzer, Albert. *The Quest of the Historical Jesus*. Tradusă după prima

ediție germană, *Von Reimarus zu Wrede*, 1906. New York: Macmillan

Publishing Co., 1961. ScEF.KM Scott Ernest Findlay. *Kingdom and the Messiah*. Edinburgh: T. & T. Clark,

1911. SeR.L Selby, Ray. "The Language in Which Jesus Taught." *Theology* 86 (May

1983): 185-193. ShT.TFC Sheehan, Thomas. *The First Corning*. New York: Random House, 1986.

ShA.RS Sherwin-White, A. N. *Roman Society and Roman Law in the New Testa-*

ment. Grand Rapids: Baker Book House, 1963.

Sider, Ronald. "A Case for Easter." *His* (April 1972), p. 29.

Smalley, Stephen S. "Redaction Criticism." *New Testament Interpretation*.

Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co., 1977, p. 181. SmM.CA Smith, Morton. *Clement of Alexandria and a Secret Gospel of Mark*.

Cambridge, MA: Hatvard University Press, 1973. SmM.JTM Smith/ Morton. *Jesus the Magician*. New York: Harper & Row Publishers,

1978. SmM.TSG Smith, Morton. *The Secret Gospel*. New York: Harper & Row Publishers,

1973. SmR.CD Smith, Robert. "Caesars Decree (Luke 2:1-2): Puzzle or Key?" *Currents in*

Theology and Mission 7 (December 1980): 343-51.

Smith, Wilbur M. *Therefore Stand: Christian Apologetics*. Grand Rapids:

Baker Book House, 1965. SpR.ANT Spiveg, Robert A. și Smith, D. Moody, Jr. *Anatomy of the New Testament*.

London: The Macmillan Company-Collier Macmillan Limited, 1969. StE.JHS Stauffer, Ethelbert. *Jesus and His Story*. Tradusă de Dorothea M. Barton.

New York: Alfred A. Knopf, 1960.

StG.JH Stein, Gordon. "The Jesus of History: A Reply to Josh McDowell." O cir-

culară publicată de The Free Thought Association, Culver City, CA, 1984. StR.DS Stein, Robert H. *Difficult Sayings in the Gospels*.

Grand Rapids: Baker

Book House, 1985. StRA.ERT Stewart, R. A. *The Earlier Rabbinic Tradition: And Its Importance for New*

Testament Background. London: Inter-Varsity Fellowship, 1949.

Strauss, David Frederick. *The Life of Jesus for the People*. Volumul I.

«MB---4, N,,,v,fc, 1879.

Strauss, uavwrieue.».- ■■■...>.' -

Ediția a 2-a. London: William & Norgate, 1879.

Ediția a 2-a. London: wuuoiu «. i~.

Streeter, B. H. *The Four Gospels, A Study of Origins*. London: The Mac

*****JO/IA

Stube, Paul. Minim. Rough draft. @1987

StB.TFG

StP.M TaA.I

TaV.LMJ TaV.FGT

TaW.MGT

TeW.RU

TeM.HV

ThH.JTM

ThR.H

TrW.PP

UnM.AOT

VeM.MSG

VeG.DSS

VeG.JWJ

VeG.JTJ

VoH.EE

WaG.PB

Stuoe. rauli. nmn. ..

Tnmbasco, Anthony J. *In the Days of Jesus*. Ramsay, NJ: Paulist Press, 1983.

Taylor, Vincent. *The Li/e and Minisrry of Jesus*. London: n.p., 1954. Taylor, Vincent. *The Formaion o/ the Gospel Tradition*. Ediția a 2-a.

London: Macmillan and Co. Limited, 1935. Taylor, W. S. "Memory and Gospel Tradition." *Theo/ogy Today* 15

(January 1959).

Temple, W. *Readings in St. John's Gospel*. London: Macmillan and Com-

pany, Uimited, 1939-40, 1945. p. 24.

Tenney, Merrill C. "Historical Verities in the Gospel of Luke." *Bib/iotheca*

Sacra 135 (ApriWune 1978): 126-139.

Tenney, Merrill C. "The Resurrection of Jesus Christ." *Prophecy in the*

Making. Editată de Cari Henry. Caro! Stream, IL: Creation House, 1971, p. 59.
 Thackeray, H. St. J. *Iosif Flaviu the Man and the Historian*. New York: Hebrew Union College, 1929.
 Thomas, Robert L. și Gundry, Stanley N. *A Harmony of the Gospels*. San Francisco: Harper & Row Publishers, 1978.
 Trotter, William Finlayson. *Paschats Pensees*. New York: E. P. Dutton & Co., 1954.
 "TV Series Is Ridiculed." *The Universe* (6 April 1984). Tzaferis, V. "Jewish Tombs at and Near Gt'at ha-Mitvar, Jerusalem." *Israel Exploration Journal* 20 (1970): 30.
 Unger, Merrill F. *Archaeology and the Old Testament*. Chicago: Moody Press, 1954. Vermaseren, M. J. *Mithras? The Secret God*. London: Chatto and Windus, 1963.
 Vermes, G. *The Dead Sea Scrolls in English*. Harmondsworth/Baltimore, MD: Penguin Books, 1968.
 Vermes, Geza. *Jesus and the World of Judaism*. London: SCM Press Ltd., 1983.
 Vermes, Geza. *Jesus the Jew: A Historian's Reading of the Gospels*. New York: Macmillan Publishing Co., 1973.
 von Campenhausen, Hans. "The Events of Easter and the Empty Tomb." *Tradition and Life in the Church*. Philadelphia: Fortress Press, 1968.
 Wagner, Guenter. *Pauline Baptism and the Pagan Mysteries*. Edinburgh: Oliver and Boyd, 1967.

390

EL A UMBLAT PRINTRE NOI

Wand, William. *Christianity: A Historical Religion?* Valley Forge: Judson Press, 1972.
 Wellhausen, Julius. *Das Evangelium Lucae*. N.p., 1904.
 Welk, G. A. *Did Jesus Exist?* London: Elek/Pemberton, 1975.
 Wells, G. A. *Did Jesus Exist?* Ediție revizuită. London: Pemberton, 1986.
 Wells, G. A. *The Historical Evidence for Jesus*. Buffalo: Prometheus Books, 1982.
 Welk, G. A. *The Jesus of the Early Christians*. London: Pemberton Books, WeJ.DE WeG.DJE/75 WeG.DJE/86 WeG.HE WeG.JEC WeJWGO WeJW.GO We&H.TNT WiA.NTI WU.JTE WiM.W WSP.J WoH.MEC WrM.BAC YaEEMH YaE.PCG YaE.SSS 1971.
 Wenham, John W. *Easter Enigma*. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1984.
 Wenham, John W. "GospelOrigins." *Trinity Journal* 7.2 (1978).
 Westcott, Brooke Foss and Hort, Fenton John Anthony. *The New Testament in the Original Greek*. New York: The Macmillan Company, 1946. Whiston, William. trans. *The Works of Iosif Flaviu*. Lynn, MA: Hendrickson Publishers, 1980.
 Wikenhauser, Alfred. *New Testament Introduction*. Tradusă de Joseph Cunningham. Freiburg, West Germany: Herder and Herder, 1958.
 Wilson, Ian. *Jesus: The Evidence*. San Francisco: Harper & Row Publishers, 1984.
 Wilson, Marvin R. "Who is our Neighbor?" *Through Their Eyes 1* (September 1986): 10-11.
 Winter, Paul. "Excursus II - Iosif Flaviu on Jesus and James." în Schuerer, Emil, *The History of the Jewish People in the Time of Jesus Christ*. voi. I.. revizuită și editată de Geza Vermes și Fergus Millar. Edinburgh: T. & T. Clark, 1973.
 Workman, Herbert B. *The Martyrs of the Early Church*. London: Charles H. Kelly, 1913.
 Wrenn, Michael J. "The Biblia! Account of Christmas - A True Story." *The Wanderer* (December 22, 1983).
 Yamauchi, Edwin M. "Easter - Myth, Hallucination. or History? Part One." *Christianity Today* 4 (March 15, 1974).
 Yamauchi, Edwin M. *Pre-Christian Gnosticism*. Ediția a 2-a, Grand Rapids: Baker Book House, 1983.
 Yamauchi, Edwin M. "Stones, Scripts Scholars." *Christianity Today* 13 (February 14, 1969).

391

BeH.FU
 FuH.A
 JA/L
 LU.AF

Surse clasice:

The Apocrypha. Tradusă de Edgar J. Goodspeed New York: Random House, 1959.
 Bell, H. I. and Skeat, T. C., eds. *Fragments of an Unknown Gospel and Other Early Christian Papyri*. Publicată de Trustees of the British Museum,

1935.
 Cicero, Marcus Tullius. 28 de volume în Loeb Classical Library. London: William Heinemann; Cambridge, MA: Harvard University Press, 1972-1942. *Corinthians*.
 Diodorus Siculus. 12 volume în Loeb Classical Library. London: William Heinemann, 1933-.
 Diogene Laertius. *Lives of Eminent Philosophers*. The Loeb Classical Library. London: William Heinemann, 1959.
 Eusebius. "The Epistle of the Church in Smyrna." *Tristis and Crucifixion of Christ*. Editată de A. P. Stout. Cincinnati: Standard Publishing, 1886.
 Eusebius. *Demonstration of the Gospel*.
 Eusebius. *The History of the Church*. Traducere de G. A. Williamson. Minneapolis: Augsburg Publishing House, 1965.
 Fumeaux, Henry. *The Annals of Tacitus*. Ediția a 2-a. Revizuită de H. F. Pelham și C. D. Fisher. Oxford: Oxford University Press, 1907.
 Iosif Flaviu. *Antiquities*, vol. IX, Loeb edition. Tradusă de Louis H. Feldman. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1965.
 Iosif Flaviu. *The Works of Iosif Flavius*. Tradusă de William Whiston. Lynn, MA: Hendrickson Publishers, 1980.
 Lightfoot, J. B. *The Apostolic Fathers*. Grand Rapids: Baker Book House, 1956.
 Lucian. *The Death of Peregrine*. In *The Works of Lucian of Samosata*, 4 volume. Tradusă de H. W. Fowler și F. G. Fowler. Oxford: The Clarendon Press, 1949.
 Pausanius. *Description of Greece*. Loeb Classical Library. London: William Heinemann, 1931.
 Philo. 17 volume în Loeb Classical Library. London: William Heinemann. 1929-.
 Plinius Secundus. *Letters and panegyrics*. 2 volume în Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1969. Plinius. *Natural Histories*. 10 volume în Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1967.
 Plutarch. *Lives*. 11 volume în Loeb Classical Library. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1948.
 Prudentius. 2 volume în Loeb Classical Library. London: William Heinemann, 1961-62.

392

EL A UMBLAT PRINTRE NOI

ROA.ANF Roberts, Alexander și Donaldson, James, eds. *The Ante-Nicene Fathers*. Revizuită de A. Cleveland Coxe, 1885. Reeditare americană a ediției din Edinburgh, Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Co. 1973. Suetonius. *The Twelve Caesars*. Traducere de Robert Graves. Revizuită de Michael Grant. New York: Viking Penguin, Inc., 1979.
 Tacitus. *The Annals of Imperial Rome*. Revizuită și tradusă de Michael Grant. New York: Viking Penguin, Inc., 1971.
 Tacitus. 4 volume în Loeb Classical Library. London: William Heinemann, 1931-.

WaB.AT Walker, Bessie. *The Annals of Tacitus*. Manchester: Manchester University Press, 1960.

Surse rabinice:

Talmudul babilonian. Editat de Isidore Epstein. London: The Soncino Press, 1948.
 Mișna. Danby, Herbert, ed. Oxford: Oxford University Press, 1933.
The Talmud of the Land of Israel (Jerusalem Talmud). Editat de Jacob Neusner. Chicago: The University of Chicago Press, 1982-1988.
Tosefta. Tradusă de Jacob Neusner. New York: Ktav Publishing House, 1979-1981.

Lucrări de referință:

Enciclopedia Britannica. Ediția a 15-a. *Enciclopedia International*. 1972. *Enciclopedia Judaica*. Editată de C. Roth. 1971.
AcP.HBD *Harper's Bible Dictionary*. Paul J. Achtemeier, ed. San Francisco: Harper & Row Publishers, 1985.
The International Standard Bible Encyclopedia. Ediția din 1979. *The Jewish Encyclopedia*. Volumul 8. New York: Funk and Wagnalls Co., 1906.
RoJM.NHL *The Nag Hammadi Library*. Editată de James M. Robinson. New York: Harper & Row Publishers, 1981.
New American Standard Bible. The Lockman Foundation, 1977. **DoJ.IDCC** *The New International Dictionary of the Christian Church*. J. D. Douglas, ed. Ediție revizuită. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1974. **TeM.ZPE** *The Zondervan Pictorial Encyclopedia of the Bible*. 5 volume. Merrill C. Tenney, General Editor. Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1975.

1

**Noi încercări de discreditare a existenței lui Isus
 bminează credința tinerilor creștini.**

I, un apărător al credinței creștine, confruntă arilor de discreditare cu această lucrare prestigioasă. Problemele și aduce dovezi copleșitoare în favoarea .te acela care spune Biblia că a fost El. Credința ta va fi întărită pe măsură ce Josh îi confruntă pe critici cu realitatea lui Isus.

El a umblat printre noi se bazează pe surse extrabiblice - cuprinzând scrieri ale rabinilor necreștini, ale martirilor și ale conducătorilor Bisericii primare - și pe dovezi din Noul Testament, cu referiri la geografia istorică, la arheologie, la minunile lui Cristos și multe altele.

- **Descoperi modul în care Istoricitatea lui Cristos se raportează la actul evanghelizării.**
- **Înveți motivul pentru care evenimentele istorice formează baza credinței în Cristos.**
- **Înțelegi modul în care dovezile în favoarea lui Cristos și a Cuvântului Său îți vor forma credința creștină personală.**

Ca și credincios vei descoperi că *El a umblat printre noi* este o sursă inestimabilă pentru confruntarea cu scepticii de astăzi - și credința ta va deveni mai puternică decât oricând. Dacă studiezi acum creștinismul, această carte îți oferă o documentație minuțioasă, care te va ajuta să examinezi extraordinarele pretenții ale lui Cristos asupra vieții tale.

Joah McDoweU este absolvent magno cum laude al Seminarului Teologic Talbot și este membru al două societăți onorifice naționale. Reprezentant itinerant al hii Campus Crusade for Christ, el este autorul mai multor cărți de mare succes, printre care amintim: *Evidence That Demands A Verdict*, vol. I, II; *The Resurrection Factor* și coautor, împreună cu Don Stewart al cărților: *Answers to Tough Questions Skeptics Ask About the Christian Faith* și *The Handbook of Today's Religions*.

Bill Wilson este absolvent cum laude de la Trinity Evangelical Divinity School și funcționează ca director al departamentului de cercetare al hii Josh McDoweU Minisby.

Here's Life Publishers

P.O. Box 1576, San Bernardino, CA 92402